Büyük Klasikler

AHMET EFLÂKÎ

ÂRİFLERİN MENKIBELERİ

I

Hürriyet Yayınları

İSLÂM KLASİKLERİ

HÜRRİYET YAYINLARI : 50
BÜYÜK KLASİKLER : 3
İslâm Klasikleri : 1

ÂRİFLERİN MENKIBELERİ (I. CİLT)

Yayın hakkı (Copyright) : HÜRRİYET YAYINLARI
Birinci baskı : Ağustos, 1973
Kapak düzeni : FİRUZ AŞKIN
Dizgi - baskı : Yelken Matbaası
Cildiye : Aytaç Kırma ve Cilt Atelyesi

AHMET EFLÂKÎ

ÂRİFLERİN MENKIBELERİ

(Manakib al - Ârifin)

I

Çeviren:

Prof. TAHSİN YAZICI

Hürriyet Yayınları

Hürriyet Yayınları, Nuruosmaniye Cad. 3, Cağaloğlu - Istanbul

ESERLERİ YAYIMLANACAK

KLASİK İSLÂM YAZARLARI

★ AKSARAYÎ
★ ATTAR
★ BÎRUNÎ
★ CÂMÎ
★ CÜVEYNÎ
★ FAHREDDİN İRÂKÎ
★ FÂRÂBÎ
★ FİRDEVSÎ
★ GAZALÎ
★ HAFIZ
★ HOCAZÂDE
★ İBNİ BATUTA
★ İBNİ BİBİ
★ İBNİ HALDUN
★ İBNİ NEDİM
★ İBNİ RÜŞD
★ İBNİ SİNA
★ İBNİ TUFEYL
★ KEYKÂVUS (Mercimek Ahmet)
★ KUŞEYRÎ
★ MUHYİDDİN-Î ARABÎ
★ NASIR-Î HUSREV
★ NEVAÎ
★ NİZAMÜL MÜLK
★ ÖMER HAYYAM
★ SÂDÎ
★ SULTAN VELED
★ ŞEBÜSTERÎ
★ ŞEHRİSTANÎ
★ ŞEMSİ TEBRİZÎ
★ REŞİDÜDDİN

ÖNSÖZ

BÜYÜK KLASİKLER

Dört ayrı dalda (Yunan, Latin, İslâm, Doğu) yayımlanacak olan Büyük Klasikler, dünya uygarlıklarının temel taşları olan kültür eserlerini Türk okuruna iletmek amacını güdüyor. Herhangi bir uygarlığı kavramanın, onun temel değerlerini benimsemenin biricik yolu, bu uygarlığı meydana getiren bilim, felsefe ve edebiyat ürünlerini yakından tanımak, bu kaynaklardan doğrudan doğruya yararlanmaktır. Bundan ötürü, aslında bir bütün meydana getiren dünya uygarlığının içindeki yerimizi daha iyi belirlemek, bu uygarlığa yaratıcı bir şekilde katılmak için temel ve klasik eserlerle kendi dilimiz *aracılığıyle ilişki kurmamız zorunludur. Altı yüz yıllık geçmişimizde, son iki yüz yıla gelinceye kadar tam anlamıyle içinde bulunduğumuz İslâm ve doğu uygarlıklarının* temel eserleri'*ni dilimize yeterince kazandırdığımız, halk kitlelerine mal ettiğimiz söylenemez. Öte yandan, son iki yüzyıldır yöneldiğimiz batı uygarlığını da sadece teknik bir uygarlık olarak ele aldığımız ve bundan ötürü çoğunlukla yanılgıya düştüğümüz biliniyor. Ne Tanzimat döneminde, ne de daha sonra Cumhuriyet çağına gelene kadar, batı kültürünün doğrudan doğruya temeli olan Yunan - Latin düşüncesinin ana ürünleri, yani bilim, felsefe, edebiyat ve sanat eserleri üzerinde gerektiği gibi duruldu. Bu dönemlerde, teknik ve pratik bilimlerin dışında,*

temel ve klasik batı eserlerinin dilimize kazandırılması için hemen hiç bir şey yapılmadı. Cumhuriyet çağında bu ihtiyacın duyulmaya başlandığını ve tek tek kişilerin sistemli olmayan bazı çalışmalar yaptığını, ayrıca devletin, önce sistemli bir şekilde başlayan, sonra tavsayan ve en sonunda bir yana bırakılan geniş bir çeviri ve aktarma işine girıştiğini görüyoruz.

Hürriyet Yayınları, Yunan, Latin, İslâm ve Doğu uygarlıklarının temel bilim, felsefe, edebiyat ve sanat ürünlerini Türk okuruna verirken, gerektiği gibi karşılanmayan bu büyük ihtiyacı gidermek ve gerçek bir kültür hizmeti yapmak bilinci ve amacıyle hareket ediyor. Hürriyet Yayunları'nın Büyük Klasikler *dizisi, Eflatun'un toplu eserlerinin birinci cildiyle başladı.* Büyük Klasikler'*in Yunan Klasikleri dalındaki bu eserinden sonra, Latin Klasikleri dalında, G. Julius Caesar'ın* Gallia Savaşı *yayımlandı. Şimdi de, İslâm kültürünün en ünlü eserlerinden biri olan iki ciltlik* Âriflerin Menkıbeleri'*nin birinci cildini sunuyoruz. Eserin, ikinci ve son cildi önümüzdeki aylarda yayımlanacaktır. Okurlarımızın, bu güç, külfetli, büyük ve yararlı teşebbüsü ilgiyle karşılayacağına ve gerektiği gibi değerlendireceğine inanıyoruz.*

HÜRRİYET YAYINLARI

ÇEVİRMENİN ÖNSÖZÜ

Doğunun büyük insan, şair ve mutasavvıfı Mevlânâ Celâleddin-i Rumî ve etrafındakiler, Mevlevî tarikati ve o devrin tarihi hakkında eser yazan eski ve yeni birçok müellifin[1] baş vurduğu başlıca kaynaklardan biri sayılan bu eserin müellifi hakkındaki bilgimiz yazık ki, sadece çevirisi sunulan bu kitabiyle kısmen ondan alınarak Sâkıb Dede'nin **Sefîne-i Mevleviyye** adlı eserinde verdiği bilgiye inhisar etmektedir. Sâkıb Dede'ye göre[2] (sah.5) Ahmed Eflâkî, **Âriflerin Menkıbeleri**'nde birkaç yerde adı geçen Ahi Natur'un oğlu ve Bedreddin-i Tebrizî'nin öğrencisidir. Ahmed Eflâkî, zamanının birçok ilimlerini öğrenmiş ve özellikle yıldızlar ilminde (felekiyat) büyük bir şöhret sağladığı için halk arasında Eflâkî mahlâsı ile tanınmıştır. Birçok seyahat yapmış, Moğol hükümdarlarından Keygatu'nun Konya'ya geldiği sırada (690 h./1291 m.) o da buraya gelerek Sultan Veled'i ziyaret etmiş ve daha sonra Ulu Ârif Çelebi'ye intisap ettiği için de Ârifi diye anılmıştır. Sâkıb Dede bu bilgileri verdikten sonra Eflâkî'nin bu eserinden kendi hayatı ile ilgili bazı parçalar almaktadır.[3] Onun, Eflâkî hakkında, çevirisi sunulan bu eseri dışında verdiği bilgileri nereden aldığı belli değildir. Bununla beraber Eflâki'nin Ahi Natur'un oğlu ve Bedreddin-i Tebrizî'nin öğrencisi olarak gösterilmesi tamamen Sâkıb Dede'nin kendi mahsulü olsa gerektir. Çünkü anlattığı her hikâye ve olayın râvisini âdeta adresi ile bildiren Eflâki'nin, Ahi Natur'dan babası ve Bedreddin-i Tebrizî'den de hocası olarak bahsetmemesine imkân

yoktur. Kaldı ki müellif bizzat bu eserinin ikinci cildinde, Ârif Çelebi ile Kayseri'den Sıvas'a giderken yolda bir adamın, kendisine, babasının Saray Şehrinde Özbek Han (712-741 h./1312-1340 m.)'ın sarayında öldüğünü, miras olarak geriye büyük bir servet bıraktığını ve bu mirasın, oğlu Eflâkî gelinceye kadar muhafaza edileceğini söylediğini ve kendisinin de Sıvas'a gidince bu işle yakından ilgileneceğini ve miras kalan mallarla babasının kitaplarını almak üzere Saray şehrine gideceğini, fakat Ârif Çelebi'nin, onun bu arzusuna mâni olduğunu yazmaktadır[4]. Babasının son devirlerine dair kendisine, başkaları tarafından bilgi verildiğine bakılırsa, Eflâkî'nin, o sırada uzun süreden beri ailesinden ayrılmış olması gerekir. Bazı kayıtlara[5] göre, kendisi 690 h./1291 m. den epey sonra Konya'ya gelmiş, burada Sirâceddin Mesnevî-hân Abdu'l-Mu'min-i Tokatî, Nizâmeddin-i Erzincanî'nin öğrencisi olmuştur. Onlardan ne gibi dersler okuduğu belli değildir. Ancak gerek nispetinden, gerek eserindeki bir kayıttan[6], hey'et ilmi ve attarlıkla uğraştığı, hakikate yakın bir şekilde tahmin edilebilir. Erzincanlı Nizameddinden de «ustadım» diye söz etmektedir.

Yine bu eserin ikinci cildinden, Şiilerin etkisi altında kalan İlhanlı Devleti hükümdarlarından Olcaytu Hudabende veya Herbende'yi ziyarete giden Ulu Ârif Çelebi ile birlikte 716 h./1291 m. de Konya'dan Azerbaycan'da bulunan Sultaniye şehrine kadar gittiği, bu seyahati sırasında Kayseri'ye, Sivas'a, Bayburt'a, Ahlat'a ve Tebriz'e, dönüşte de Lâdik şehrine uğradığı, bu uzun seyahatten sonra da gezmeği çok seven Ârif Çelebi ile birlikte Kütahya'ya gittiği, bu yolculuğu sırasında mürşidinin gazabına uğrayarak fena halde hastalandığı ve Ârif Çelebi'nin ölürken (719 h./1319 m.) kendisine türbenin hizmetine ve âba ve ecdadına dair yazmağa başladığı eserine devam etmesini tavsiye ettiği anlaşılmaktadır.[7] Ârif Çelebi'nin bu tavsiyesine bakılırsa onun dergâhta türbedarlık ettiği de tahmin edilebilir.

Eflâkî, Ulu Ârif Çelebi'nin ölümünden sonra, onun oğlu Âbid Çelebi'ye intisap etmiş ve Eretna Bey'in ısrarı üze-

rine de uc beylerinin bulunduğu bölgeye giden Âbid Çelebinin refakatinde bulunmuştur.[8]

Eflâkî, şeyhi Ulu Ârif Çelebi'nin emriyle **Manâkib al-Ârifin** (Ârifilerin Menkıbeleri) adlı bu eserini 718 h./1318 m. yılında yazmağa başlamış ve 754 h./1358 m. yılında bitirmeğe muvaffak olmuş, 761 h. yılı recebinin sonuncu pazartesi günü (15. VI. 1360) de Konya'da ölmüş ve Türbe civarında bulunan bir yerde gömülmüştür.[9]

ESERLERİ

Ahmed Eflâkî'nin çevirisi sunulan **Manakib al-Ârifin (Ârifilerin Menkıbeleri)** adlı bu eseri dışında dört türkçe gazeli ile şeyhi Ulu Ârif Çelebi'nin vefatı dolayısiyle söylediği iki rüba'iden başka, şimdilik her hangi bir eserine rastlanmamıştır. **Manakib al-Ârifin,** müellifin otuz altı yıllık bir çalışma ve derlemesinin ürünüdür. Müellifin ilk defa 718 h./1318-19 m. de Ulu Ârif Çelebi'nin emriyle başlayıp bir yıl içinde bitirdiği ve **Manakib al-Ârifin ve Merâtibu'l-Kâşifin** adını verdiği[10] bu eserin, uzun yıllar derlediği bilginin de ilâvesiyle ikinci redaksiyonu 754 h./1353 m. de sadece **Menâkıb al-Ârifîn** adı ile tamamlanmıştır.[11] **Manakib al-Ârifin,** müellifinin kendi görgü ve bilgisine ait kısımlar hariç, biraz sonra da işaret edileceği üzere hemen hemen tamamiyle derleme bir eser mahiyetindedir. Farsça üslûbu, oldukça akıcı ve sâdedir. Müellifin iyi bir anlatma kudreti vardır. Asırlar boyunca büyük bir rağbete mazhar olmasında bu özelliğinin de rolü olmalıdır.

Şimdilik bilinen dört Türkçe gazeli ise pek sınırlı olmalarına rağmen Eflâkî'nin Türkçe şiir yazmakta da oldukça başarılı bir şair olduğunu göstermektedir. Gerçekten de, bu gazellerde, kendisinin bu vâdide Sultan Veled'den çok üstün bir şair olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca bunlarda meşhur Yunus Emre'nin şiirlerini andırır taraflar da göze çarpar. Bu gazellerden **"Her kime kim ışk selâm eyledi", "Zihi gözler ki gözler anı gözler"** ve **"İy ki hezâr âferin bu nice sultan olur"** mısraları ile başlayan üçü, merhum Veled Çelebi'nin bir araya getirip açıklayıcı notlar yazması ve merhum Kilisli Rif'at'ın

da düzeltmeler yapması suretiyle yayımlanan **Dîvân-i türkî-i Sultan Veled** (Istanbul, 1341) in sonunda (117 - 119) birinci ilâve şeklinde basılmıştır. A. Baki Gölpınarlı, ise "**Şol başalar başası gönlümü kıldı esîr**" mısraı ile başlıyan gazelini de bulup bunlara ilâve etmiş ve hepsini birlikte **Mevlânâ'**dan sonra **Mevlevîlik** (Istanbul, 1953, sah. 469-472) de yayımlamıştır. Aynı gazellerin dokuz yıl sonra yeni bir keşifmiş gibi tekrar basıldığı görülmektedir (Bk. Prof. Dr. F. Nafiz Uzluk, **XIV. Yüzyıl mevlevî şairlerinden Eflâkî Dede'nin 600. ölüm yıldönümü dolayısiyle, Ahmed Eflâkî Dede, Türk dili araştırmaları, Belleten, 1961,** Ankara, 1962, sah. 275 - 309).

ESERİN ANALİZİ VE ELEŞTİRİLMESİ

Arapça «mankaba» kelimesinin çoğulu olan «menakib» sözü, bir insanın fazilet, hüner ve meziyet gibi övünülecek vasıflarını dile getirir[12]. İslâm dünyasında yakın zamana gelinceye kadar çeşitli alanlarda (tıpta, savaşta, dindarlık v.s. de) kendini göstermiş insanların övünülecek vasıflarından bahseden kitaplar yazılmıştır[13]. Fakat burada sadece İslâm dininde kendini göstermiş insanlar hakkında yazılan ve Avrupalıların «hagiographie» dedikleri kitaplardan söz edilecektir. Bunları da I) Dinî kahramanların yani bir din uğrunda savaşanların hayat ve maceralarından, olağanüstü kuvvetlerinden söz eden menakıbnâmeler (Dânişmendnâme ve Battalnâme gibi-ki bunlara bugünkü anlayışa göre dinî mahiyette dastanî eserler demek daha doğru olur-); II) Zühd ve takvasiyle şöhret bulan veya hiç olmazsa halk arasında öyle tanınan ve Avrupalıların «saint» dedikleri veliler hakkında yazılan menakıbnâmeler olmak üzere iki kısma ayırmak mümkündür. Bu ikinci bölüme giren veliler de, 1) Aşırı derecede zühd ve takva sahipleri, [14] 2) Zühd ve takvasiyle birlikte tarikat kurucuları veya bir tarikat kurulmasına vesile olanlar[15], 3) Zühd ve takva perdesi altında siyasî bir cereyanın savunucuları[16] olmak üzere üç kısma ayrılabilir.

Tasavvufun İslâm dininde intişarından sonra zühd ve

takvasiyle ün kazanan velilerin hayat hikâyelerini içine alan bir takım tabakat kitapları yazıldı[17]. Özellikle arapça yazılan bu kitaplarda, velilerin biyografilerinin oldukça sade ve hakikate yakın bir şekilde anlatıldığı görülür. Aynı kitaplar temel olarak alınmakla beraber, sonradan özellikle İran'da farsça olarak bu vâdide yazılan kitaplarda, bu velilerin hayat hikâyelerinin, kısmen halk arasında teşekkül eden rivayetlerin, kısmen de müelliflerin ilâveleriyle, kabartıldığı görülmektedir[18]. Nihayet bu, hayat hikâyelerinden, bir kısmı, zamanla, bağımsız bir kitap konusu meydana getirecek kadar büyümüş ve özellikle hicri VI/ milâdi XII nci yüzyıldan itibaren bazı veliler hakkında bağımsız kitaplar yazılmağa başlanmıştır. Yazıldıkları devrin bir nevi dinî, sosyal, ruhî ve siyasî panoraması mahiyetinde olan bu gibi menakıb-nâmeler, Hıristiyan edebiyatında da önemli bir yer işgal etmiştir. XIX' uncu yüzyıldan itibaren Avrupa'lı bilginler, Hıristiyan velilerine dair yazılan bu gibi eserleri ilmî bir inceleme ve analizden geçirerek onların dinî, tarihî ve sosyolojik bakımdan taşıdıkları önemi gösterdikleri halde[19], İslâm velilerine dair yazılan menakıb-nâmeler, bir kaçı müstesna, gereği gibi incelenmemiştir. Bununla beraber, müslüman velilerine dair yazılan kitaplar içinde en çok incelenip üzerinde durulan eserlerden biri Eflâkî'nin çevirisi sunulan bu kitabıdır. Şüphesiz o, bu şansı biraz da Mevlânâ'yı konu olarak almasına borçludur. Gerçekten de, bu büyük insan ve mutasavvıf şair hakkında yazı yazan herkes, ya doğrudan doğruya veya dolayısiyle bu eserden faydalanmak gereğini duymuştur. Ancak, çok zengin bilgiyle birlikte, gerçekle bağdaşamıyacak bir çok söylentiyi de kapsayan bu eserden faydalanırken dikkatli olmak gerekirdi.

Yakın zamana kadar, 1897'de Hindistanda gayri ilmî bir şekilde basılan metinden[20] çok, fransızca çevirisinden faydalanılıyordu[21]. Fakat, hemen şunu da ilâve etmek gerekir ki, ilerde de işaret edileceği gibi, bu çevirinin, gerek çevirmenin dikkatsizliği gerek çevirisinin dayandığı nüshanın iyi olmaması yüzünden farsça metnine de baş vurmadan okunması tavsiye edilmez. Çevirmen, iki ciltten ibaret olan bu çevirisi-

nin birinci ve ikinci ciltlerinin iki üç sayfa tutan önsözlerinde, eserin karanlık kalan tarihî noktalarının aydınlatılmasının tamamiyle bir tarafa bırakıldığını söyledikten sonra hikâyeleri psikolojik bakımdan ve sihirbazlık açısından bir sınıflamaya tabi tutmuş[22] ve daha sonra **Journal Asiatique**'te[23] yazdığı bir makaleyle de eserin tarihî değerini belirtmeğe çalışmıştır.

Bu önsözde, eser bir bütün olarak yeniden ele alınacak, umumi bir analizi ve eleştirmesi yapılmağa çalışılacaktır.

A — Eserin Kaynakları

Gerek birinci gerek ikinci redaksiyonların önsözlerinden, Ulu Ârif Çelebi'nin emriyle kaleme alındığı anlaşılan **Manakib al-Ârifîn**'in başlıca kaynakları şunlardır:

I — **Risâle-i Sipehsâlâr der-Menâkıb-i Hazret-i Hudâvendigâr.** Sipehsâlâr diye tanınan Feridûn b. Ahmed tarafından yazılan bu eser **Âriflerin Menkıbeleri**'nin esasını meydana getirmektedir. Daha çocukluğunda Mevlânâ'ya karşı büyük bir sevgi duyan Feridûn b. Ahmed, eserinin önsözünde[24], onun hizmetine girdiğini, kırk yıl bu hizmeti ifa ettiğini, Mevlânâ'nın ölümünden sonra da dostlarından birinin teşvikı üzerine, üç kısımdan ibaret olan bu eserini yazmağa başladığını söylemektedir. Ancak eserin sonlarına doğru sözü edilen şahıslar gözönünde tutulacak olursa, müellifin, eserini tamamlamadan öldüğü anlaşılır. Bu son kısım, müellifin oğlu[25] veya başka biri tarafından tamamlanmıştır. Nitekim eserin, Sultan Veled'e kadar olan kısmındaki (sah. 148) hikâyelerin çoğunun Eflâkî'nin eserinde bulunması da onun yarıda kaldığını ve sonradan başka biri tarafından tamamlandığını göstermektedir.

Eflâkî, eskilerin bilinen âdetlerine uyarak isim zikretmeden Feridûn b. Ahmed'in eserinin muhtevasının hemen hemen dörtte üçünü, ufak ifade farkları ve az çok ilâvelerle eserine aktarmış ve selefinin aksine olarak kendilerinden söz edeceği şahsiyetleri daha muntazam bir kronolojik sıraya tabi tutmuştur. İhtimal, Sipehsâlâr'ın, Ulu Ârif Çelebi zamanında daha tamamlanmamış olan eseri, tertibindeki düzensizliği, üslûbunun ağırlığı ve verdiği bilginin kısa ve bazan da yanlış oluşu bakımından fazla rağbet görmediği için bu

konuların yeniden yazılması gereği duyulmuştur. Gerçekten Sipehsâlâr'ın üslûbu ve muhayyilesi Eflâkî ile karşılaştırılamayacak, kadar ağır ve zayıftır. Eflâkî'nin ifadesindeki akıcılık, açıklık ve sadelik Sipehsâlâr'da yoktur. Eserinin önsözünde herkesin anlayabileceği bir şekilde yazacağını vadeden Eflâkî, nakledilen rivayetleri anlatırken insanda, eserini, can sıkmadan, zevkle okutabilen kuvvetli bir halk romancısı izlenimini bırakmaktadır.

Eflâkî'nin Sipehsâlâr'dan ne derece faydalandığını ve onun ifadelerini nasıl değiştirdiğini ve yaptığı ilâveleri her iki eserden alınan şu paragraf açık bir şekilde göstermektedir:

Sipehsâlâr

چون لشکر خوارزمی بحدود ارزن الروم رسیدند جواسیس عدت وعدد ایشانرا تحقیق کرده ، بخدمت سلطان اعلام دادند: لشکر روم را از کثرت خوارزمیان وهمی در نفوس مستمر گشت ؛ سلطان را رای برآن باعث آمد تا بطریقهٔ جاسوسی آنجا رود واز عدد واهبت ایشان و طریقه ای که در جنگ خواهند سلوک کردن با خبر شود، بنا برآن خودرا بلباس ترا که گردانید وچند سر اسب بادپای بی داغ برگزید و با ترک چند از راه کوه بطریق اتراک بلشکر خوارزمیان ملحق گشت . چون امرای خوارزمی ایشانرا دیدند تفحص حال ایشان کردند و گفتند : ما از اتراک این ناحیتیم ، قدیما اجداد ما از آب ارمویه بودند ، درین چند سال سلطان علاء الدین بر ما متغیر شده است و عنایات از ما بگردانید و بمطالبت بسیار مارا بتنگ آورده، پیوسته انتظار عساکر منصور می کردیم ..

Eflâkî

چون لشکر خوارزمی بحدود ارزن الروم رسیدند جواسیس شاه از غلبهٔ لشکر او بسلطان اسلام اعلام کردند لشکر رومرا وهمی عظیم ظاهر شد ؛ سلطان فکری کرد که کیفیت حال و آیین اورا دریابد تا بران منوال مستعد شوند، شبی جامه‌ها گردانیده چند ؛ سر اسب بادپای بی داغ برگزید

واز راه کوه با ترکی چند با لشکر خوارزمیان ملحق شد ؛ امرای خوارزمی
از حال ایشان تفحص کردند . گفتند : ما از ترکان این دیاریم ، با در نواحی
کوههای ارزن الروم می باشیم واجداد ما از آب آمویه بودند ؛ درین چند سال
سلطان کیقباد از ما عنان عنایت برتافته ، ما را بتنگ آورده است ؛ پیوسته
در انتظار مقدم عساکر منصور خوارزمی می بودیم ...[27]

Eflâkî'nin Sipehsâlâr'dan aldığı hikâyeleri ve bu hikâyelerde ne gibi değişiklikler ve ilâveler yaptığını sırası ile gösterelim:

1 — Metin. 1/5-10'da, Bahaeddin Veled'in vaaz sırasında söylediği ve kendi kitabından aktarılan sözler (krş. Sipehsâlâr sah. 10-14; Türkçe çevirisi sah. 16-21). Ancak Sipehsâlâr'da (sah. 10) Bahaeddin Veled'le araları açılan sultanın adı, Alâeddin Muhammed değil, Celâleddin Muhammed'dir. Ayrıca Sipehsâlâr'da Baha Veled Bağdad'a ulaştığında, Selçuk Sultanı Alâeddin Keykubad tarafından oraya gelmiş olan kimselerle karşılaşır. Onlar Konya'ya döndüklerinde, sultana, Baha Veled'in büyüklüğünden söz ederler. Bunun üzerine, o da Baha Veled'in yolunu bekler. Baha Veled, Hicaz'dan döner ve oradan Malatya'ya uğramadan Erzincan'a gelir. Burada Erzincan meliki Fahreddin (Behramşah) ve onun karısı İsmetî Hatun'la karşılaşır. Fahreddin Behramşah'ın Erzincan Akşehir'inde, onun için yaptırdığı hankahta bir yıl kaldıktan sonra Larende'ye uğramadan doğruca Konya'ya gelir. Görülüyor ki Sipehsâlâr, Baha Veled'in Malatya'ya uğradığından söz etmediği gibi, onun Erzincan Akşehir'indeki dört yıllık ikametini de bir yıl olarak gösteriyor (s. 14-15; türkçe çevirisi, sah. 20) Ayrıca Baha Veled'in, uzun zaman Larende de kaldığından da söz edilmiyor. Baha Veled'in 1/5'de kendi mânevi saltanatı ile Alâeddin Muhammed Hârizmşah'ın maddi saltanatını karşılaştırırken söylediği sözlerin mazmunu, farklı bir ifade ile daha kısaltılmış bir şekilde Sipehsâlâr'da (sah. 15, türkçe çevirisi sah. 21) Selçuk sultanı Alâeddin Muhammed hakkında söylenmektedir.

2 — M. 1/53'de Celâleddin Hârizmşah'ın Selçuk sultanı Alâeddin Keykubad üzerine yürümesi olayı, yukarıda örnek olarak alınan parçadan da anlaşılacağı gibi hemen hemen Sipehsâlâr'ın aynıdır. Yalnız Sipehsâlâr'da bu olay, Baha Veled'in ölümünden sonra gerçekleşir. (bk. sah. 17; çevirisi sah. 22).

3 — M. 2/3'de Seyyid Burhaneddin Muhakkik-i Tirmizî'nin Kayseri'ye gitmek isterken, Mevlânâ'nın rızası olmadığı için katırdan yıkılıp ayağının kırılmasına ait rivayet, kısaltılmış şekilde ve ufak ifade farkiyle Sipehsâlâr'da (sah. 121 v.d., çv., sah. 163) bulunmaktadır.

4 — M. 2/10'da Mevlânâ'nın, Seyyid Burhaneddin Muhakkak-i Tirmizî'nin midesinde yedi sekiz, kendi midesinde ise otuz (Sipehsâlâr'da kırk) yıldan beri lokmanın kalmadığına dair anlattıkları biraz ilâve ile Sipehsâlâr'dan (sah. 37; çv., sah. 52) alınmıştır.

5 — M. 2/23'te Seyyid Burhaneddin Muhakkik-i Tirmizî'nin çamaşırlarını yıkatmamak istemesine dair hikâye ile aynı hikâyeyi takibeden M. 2/24'teki Şeyh Suhreverdî'nin Burhaneddin Muhakkik-i Tirmizî'yi ziyaretine ait hikâye hemen hemen aynen ve aynı sıra ile Sipehsâlâr'dan alınmıştır (Sipehsâlâr, sah. 120, çevirisi, sah. 161).

6 — M. 3/5'de Mevlânâ'nın, devrin meşhur bilginlerinden Kemaleddin b. 'Adîm'den[28] ders alması ve geceleri kaldığı medresenin kapılarının kendiliğinden açılarak ona yol vermeleri, Kemaleddin b. 'Adîm'in de gizlice onu takibetmesi hiâyesi az farkla (Kemaleddin b. 'Adîm'in Halep şehrinin hükümdarı yerine büyük bir bilgin olarak gösterilmesi gibi) ve kısaltılmış bir şekilde Sipehsâlâr'da bulunmaktadır (sah. 79; çv. sah, 111).

7 — M. 3/40'da Mevlânâ'nın, Ekmeleddin Tabib'e on yedi (Sipehsâlâr'da on sekiz) müridi için hazırlattığı macunun hepsini yemesi ve neticede bir şey olmaması rivayeti de biraz kısaltılmış şekilde aynen Sipehsâlâr'da bulunmaktadır (sah. 81; çv. 114).

8 — M. 3/52'de, Salâhaddin Zerkub'un ticaret amacıyla İstanbul'a gitmek istiyen bir müridinin, hareketinden önce

Mevlânâ'yı ziyareti ve Mevlânâ'nın, İstanbul'a gitmeden önce yolda bir papazı ziyaret etmesi için ona tavsiyede bulunmasına ait hikâye, Eflâkî'nin tasvirleri bir tarafa bırakılırsa aynen Sipehsâlâr'dan aktarılmıştır (sah. 105, çv., sah. 142).

9 — M. 3/59'da Selçuklu sultanı Rükneddin'in bir toplantı düzenleyip Babay-i Merendi'nin mânevi evlâtlığını kabul etmesine dair hikâye, Sipehsâlâr'da oldukça farklı bir şekilde anlatılmaktadır (bk. sah. 84, çv. s. 117.) Gerçekten de Sipehsâlâr'da, sultana mânevi baba olacak zat, Babay-i Merendi değil, şehire yeni gelmiş olan Buzagu adında bir kimsedir. Ayrıca Sultan Rükneddin'in onun için sarayında bir toplantı düzenlediğine dair de bir kayıt yoktur. Sadece sultanın bu zatı ziyaret ettiği ve bu zatın da ona "veled = oğul" diye hitabettiğinden, Mevlânâ'nın buna kızarak sultanı mânevi evlâtlıktan reddettiğinden, vaziyeti sultan duyunca Mevlânâ'dan özür dilemek için Pervane'ye danışarak bir sema toplantısı düzenlediğinden, bu sema toplantısında da 3/60'ta anlatıldığı gibi Hüsameddin Çelebi'nin sultanı başsız gördüğünden ve neticede de Kayseri'ye gelen Moğol emirlerinin Rum (Anadolu) emirleri ile sözbirliği ederek sultanı Kayseri'ye dâvet edip öldürdüklerinden söz edildikten sonra Mevlânâ'nın bu olay dolayısiyle:

نگفتمت مرو آنجا که مبتلات کنند
که سخت دست درازند بسته پات کنند [29]

beytiyle başlıyan gazelini söylediği kaydedilmektedir. Her iki eserde anlatılan bu rivayetin tarihî hakikatle ne derece ilgili olduğundan ileride söz edilecektir.

10 — M. 3/88'de, Mevlânâ'nın müritleriyle birlikte Ilıcada bulunduğu bir sırada göllerden birinde gürültü yapan kurbağalara bağırması ve onların da susmalarına ait rivayet, ufak ifade değişiklikleriyle, rivayetin sonundaki bazı ilâveler hariç, aynen Sipehsâlâr'dan alınmıştır (s. 83, çv, s. 116).

11 — M. 3/224'te, önceleri Mevlânâ'yı inkâr eden Şeyh

Sadreddin'in, rüyasında Mevlânâ'nın ayaklarını oğduğunu görmesi üzerine ona inanmasına dair Sultan Veled'den rivayet edilen hikâye Sipehsâlâr'da (s. 86, çv., s. 121) çok kısaltılmış bir şekilde anlatılmakta ve râvisi zikredilmemektedir.

12 — M. 3/251'de,fetva istemek üzere kendisine başvuranların geri çevirilmemeleri için Mevlânâ'nın müritlerine tenbihi ve verdiği bir fetva yüzünden Şemseddin-i Mardinî ve Sıraceddin-i Urmevî ile aralarında cereyan eden olaya dair nakledilen rivayet bazı cümle ve kelime farkı ile aynen Sipehsâlâr'dan (s. 97, çv., s. 133) nakledilmiştir.

13 — M. 3/253'de, Mevlânâ'nın istiğrakını anlatmak için gösterilen örnek çok az ifade farkı ile Sipehsâlâr'da (s. 100, çv., s. 136) vardır.

14 — M. 3/254'de, Mevlânâ'nın nezareti altında çile çıkarmak üzere halvete giren Mecdeddin Atabek'in, bir gece gizlice arkadaşlarından birinin evine gidip yemek yemesi ve Mevlânâ'nın onun bu halini keşfetmesine ait hikâye ufak ilâve ve ifade farkları ile Sipehsâlâr'dan nakledilmiştir. (s. 100. çv., s. 137).

15 — M. 3/255'de, Fahreddin-i Sivasî'nin şiddetli bir sıtmaya tutulması ve Mevlânâ'nın onu sarmısakla tedavi etmesini anlatan ve Çelebi Celâleddin'in fazla uykudan şikâyet ettiğine dair nakledilen rivayet bazı kelime değişiklikleri ve ilâvelerle Sipehsâlâr'dan alınmıştır (s. 101, çv., s. 137).

16 — M. 3/257'de, Mevlânâ'nın, medresenin damında gezinirken yoldan geçen bir adamın içeride ah eden bir müridin sesini duyup: "Bu, bir hastalıktır" demesi neticesinde Mevlânâ'nın gazabına ait hikâye de ufak değişiklik ve ilâvelerle Sipehsâlâr'dan (çv., s. 139) nakledilmiştir.

17 — M. 3/258'de, Sultan Veled'in yakın müritlerinden olarak gösterilen Muhammed Sekûrci'den nakledilen rivayet, Sultan Veled'den bahsedilmeksizin ufak değişiklik ve ilâvelerle Sipehsâlâr'dan alınmıştır. (s. 103. çv., s. 140).

18 — M. 3/261-263'de, Mevlânâ'nın, Sultan Rükneddin'in karısı Gumac Hatun'a, oturdukları eski bir sarayın yıkılacağını önceden haber verdiğine ait rivayetle, Mevlânâ'nın daima ağzında sarı helile bulundurması ve Hüsameddin

Çelebi'nin iyadetine dair rivayet aynı şekilde Sipehsâlâr'dan alınmıştır (sah. 91, 88; çv., s. 125, 122).

19 — M. 3/264'de, Kira Hatun'un Mevlânâ'nın arkasında namaz kılmak arzusu ve Mevlânâ'nın bir gece içinde hacc'a gidip gelmesine ait rivayet te bazı değişiklikler ve farklarla Sipehsâlâr'dan (sah. 89; çv., s. 123) nakledilmiştir.

20 — M. 3/265'de, Ekmeleddin Tabib'in Sultan Rükneddin'din emri üzerine tiryak-i Faruki yapmasına dair hikâye ufak kelime ve cümle farkları ile Sipehsâlâr'dan (s. 82; çv., s. 114) alınmıştır.

21 — M. 3/266'de, Mevlânâ'nın Konya civarında bulunan Ilıca'ya giderken müritlerin önden koşup kaplıcada bulunan cüzzamlıları kovmaları ve müritlerin bu hareketlerine Mevlânâ'nın kızmasını anlatan hikâye daha kısaltılmış ve sade bir şekilde Sipehsâlâr'da vardır (s. 82; çv., s. 115).

22 — M. 3/267'de, Muineddin Pervane'inin, ayak yoluna giden Mevlân'yı bekliyen Muhammed Hâdim'den elindeki ibriği satın alması hakkındaki hikâye ağdalı ifadeleri değiştirilmek ve Konya ile Meram arasında bulunan "Turut"[30] yerine "Meram Mescidi"inden bahsedilmek suretiyle Sipehsâlâr'dan (s. 83 - 84; çv., 117) nakledilmiştir.

23 — M. 3/268-69'da, Sultan Rükneddin'in, sarayında tertip ettiği bilginler toplantısında, her şeyin su ile diri olduğunu iddia edenlere karşı Mevlânâ'nın, her şeyin Allah ile diri olduğunu söylemesine ait hikâye ile Seyyit Şerefeddin'in gizlice Mevlânâ'nın aleyhinde bulunmasına dair hikâye ufak ifade değişikleri ve ilâvelerle Sipehsâlâr'dan (sah. 86-87; çv., s. 120) alınmıştır.

24 — M. 3/270-72'de, Osman Guyende'nin yeni evlenmesi dolayısiyle parasızlığı ve Mevlânâ'nın ona para vermesi hakkındaki rivayetle zengin müritlerden birinin ölürken, Mevlânâ'nın üç gün mezarını ziyaret etmesini anlatan hikâye ufak farklarla Sipehsâlâr'dan (sah. 90-91; çv., s. 124, 126) nakledilmiştir.

25 — M. 3/274-277'de, sırasiyle Mevlânâ'nın hamamda traş olurken dökülen kıllarını müritlerin toplaması; medresede gezinirken (Sipehsâlâr'da gezdiği yer hakkında sarahat yok-

tur) para getiren emîrin parasını yere atıp gitmesi, halkın kalabalığından kaçıp hamamın haziinesine girmesi ve Celâleddin Feridun'un tacir dostlarına karsı hareket tarzı hakkında anlatılan hikâyeler ufak ibare değişiklikleri ve ilâvelerle Sipehsâlâr'dan (sah. 104, 107-108; çv., s. 141, 144-145) alınmıştır.

26 — M. 3/279-281'de, Hızır'ın Mevlânâ'yı sık sık ziyareti ve Şeyh Ebû Bekr-i Kettanî hakkında anlatılan hikâye aynı şekilde Sipehsâlâr'dan nakledilmiştir. (s. 23, 29; çv., s. 32, 39). Ancak Sipehsâlâr'da (s. 29) Ebû Bekr-i Kettanî'ye ait hikâyenin sonunda, s. 385'de Şems-i Tebrizî'nin makamı hakkındaki paragrafın sonuna eklenen şiir bulunmaktadır.[31]

27 — M. 3/283-84'de, Mevlânâ'nın şiddetli bir kış gecesinde medresesinde namaz kılarken fazla ağlamaktan sakalının donup yere yapışmasına ait rivayetle, Tanrı tarafından Peygambere sunulan ve birinde şarap, birinde süt bulunan iki kadeh hikâyesi ufak ifade değişiklikleri ve oldukça fazla ilâvelerle Sipehsâlâr'dan (s. 41; çv., s. 58.) nakledilmiştir.

28 — M. 3/291-292'de, Sema sırasında Mevlânâ'ya çarpan sarhoş, tilki postu satan Türk ile bazı velilerin kibri hakkında nakledilen rivayetler ve mucize ve keramet hakkında verilen bilgi ufak ifade ve bazan kelime değişiklikleri ve ilâvelerle Sipehsâlâr'dan (s. 74 - 76, 92, 107; çv., s. 104, 126, 145) alınmıştır.

29 — M. 3/319'da, Bedreddin-i Tebrizî'nin Mevlânâ'nın müritleri için Simya ilmi yoluyla altın yapmasına dair anlatılan hikâye ifade farkları ile kısaltılmış bir şekilde Sipehsâlâr'da vardır (sah. 39-40; çv., s. 55)

30 — M. 3/560-571 ve devamında Mevlânâ'nın ölümü ile ilgili hikâye ve rivayetlerde de Sipehsâlâr'ün etkisi görülmekle beraber, Eflâkî, bunları yeniden toplamış ve Sipehsâlâr'la mukayese edilemiyecek derecede zenginleştirmiştir.

31 — M. 4/95'de, Sultan Veled'in **İbtidâ-nâme**'sinden naklen anlatılan hikâye ufak kelime farkları ve ilâvelerle Sipehsâlâr'dan (s. 125; çv., s. 167) nakledilmiştir.

32 — M. 4/97-98'de, Şems'in başçı dükkânına gidip yağsız baş suyu içmesi ile yolda giderken maiyetiyle birlikte ge-

len bir emire rastlaması ve onun veli olduğunu anlamasına ait iki rivayet te aşağı yukarı ayni ibarelerle Sipehsâlâr'dan alınmıştır (s. 124; çv., s. 165 - 166).

33 — M. 4/99'da, Şems'in, biri biri arkasından ilâhi tecellilere maruz kaldığı vakit kendini gizliyerek amelelik etmesi, Konya'ya hicretinin sebebine ve Şam'dan ikinci gelişinde (Sipehsâlâr'da birinci gelişinde; bk. s. 127) Mevlânâ ile bir höcrede altı ay yalnız kalışlarına dair anlatılanlar biraz ilâve ve değişikliklerle Sipehsâlâr'dan (s. 125 v. d; çv., 125, 127) nakledilmiştir.

34 — M. 4/107-112'de, Şems'in, müritlerin kıskançlıkları karşısında Şam'a gitmesi ve Mevlânâ'nın onu Konya'ya getirmek üzere Sultan Veled'i Şam'a göndermesi hakkında anlatılanlar da Sipehsâlâr'dan (s. 130 - 132; çv. s. 173 - 177) alınmakla beraber Eflâkî tarafından birçok ilâveler yapılmıştır. Meselâ, Mevlânâ'nın Sultan Veled'e, Şam'a gittiklerinde Cebel-i Salihiye'de bir hana inmesini tavsiye etmesine ve orada Şems'le tavla oynıyan bir frenk çocuğu göreceğine dair anlatılan rivayet ile Sultan Veled'le Şems'in Şam'dan dönerken Konya civarında bulunan Zincirli Han'a konmaları hakkındaki kısımlar Sipehsâlâr'da yoktur.

II — **Veled - nâme (İbtida - nâme).** Mevlânâ'nın çok sevdiği ve her bakımdan kendisine benzemeğe çalışan oğlu Sultan Veled tarafından yazılmış manzum bir eserdir. Eserinin başında babasını takliden bir divan yazdıktan sonra, dostlarının, kendisine: "Madem ki Mevlânâ'ya uyarak bir divan yazdın, o halde Mesnevide de ona uyman lâzımdır" diye ricada bulunduklarını ve bunun üzerine babasına benzemek maksadiyle 690 H (1291 M) yılı rebiu'l-evvelinin başında **Veled-nâme**'yi yazmağa başladığını ve sonunda da ayni yılın Cemaziu'l - Ahir ayının dördünde bitirdiğini kaydetmektedir[32]. Mevlânâ ve etrafında bulunanların hayat hikâyelerinden bahsetmek amaciyle yazılmakla beraber[33], daha çok tasavvufa ve Mevleviliğe ait konulardan bahseden bu eser tamamiyle didaktik bir mahiyet arzeder. Sultan Veled, manzum olarak yazdığı her bahse, anlatacağı konunun, sade, açık ve sağlam bir ifade ile çok defa yarım sahifeden fazlayı geçmiyen

mensur bir özetini ekler. Aşağı yukarı onbin beyitten ibaret olan bu eserde, Mevlânâ ve etrafında bulunanlar hakkında en doğru malûmat verilmekle beraber sırf Mevlânâ'nın **Mesnevi**'sine benzetilmek endişesiyle başka konulara daha çok yer verilmiş, bu suretle de bu şahıslardan dağınık ve kısa bir şekilde bahsedilmiştir. Eflâkî, **Veled - nâme**'de bulunan bu dağınık ve kısa bilgiyi bazen aynen, bazen de başkalarından edindiği bilgiyle genişleterek eserine geçirmiştir. Ancak **Veled-nâme**'den aldığı bilginin bir kısmını doğrudan doğruya ondan, bir kısmını da dolayısiyle Sipehsalar'dan almıştır. Gerçekten de:

1 — Yukarıda Eflâkî'nin, Sipehsâlâr'dan aldığı bilgiden, 1 no. lu pragraftaki Belhi'li bilginlerin Peygamberi rüyalarında görmeleri ve Peygamberin onlara Bahâ Veled'e "Sultanu'l-Ulemâ" diye hitabetmelerini söylemesi, önce Sipehsâlâr tarafından **Veled-nâme**'den (s. 188) nesre tahvil edilerek nakledilmiş, sonra da Eflâkî ondan almıştır.

2 — Yine yukarıda 2 no. lu paragrafta önce Sipehsâlâr tarafından **Veled - nâme**'den alınmış, sonra da Eflâkî sadece **Veled - nâme** yerine **İbtida - nâme** diyerek ondan nakletmiştir.

Eflâkî'nin doğrudan doğruya **Veled - nâme**'den aldığı malûmat:

1 — M. 2/1'de, Mevlânâ'nın, Seyyid Burhaneddin Muhakkik-i Tirmizî'nin sorduğu suallere verdiği cevaptan sonra, Seyyid'in ona "din ve yakîn ilminde babanı hayli geçmişsin" diye başlıyan sözler ufak değişikliklerle **Veled - nâme** (s. 193-194)'de bulunan mensur kısımdan nakledilmiştir. Bu mensur kısımdan sonra gelen manzum kısımdaki (s. 194 v.d.) malûmat da bazı ilâvelerle geniş bir şekilde nesre çevirilerek alınmıştır.

2 — M. 2/20'de, Sultan Veled'den nakledilen Burhaneddin Muhakkik-i Tirmizî'den, Tanrı yolunun sonu olup olmadığına dair sorulan sual ve cevabı da aşağıdaki örnek olarak alınan parçalardan da anlaşıldığı üzere aşağı yukarı aynen **Veled - nâme**'den alınmıştır. **Veled - nâme**'den ve **Manakib al-Ârifîn**'den örnek olarak alınan şu parçalarda, Eflâkî'nin, çok defa arapça tabirleri farsçalaştırdığı halde, bazan da daha

kolayca anlaşılan veya yaygın bir hale gelen arapça tabirleri, munis olmıyan farsca tabirlere tercih ettiği açıkça görülmektedir. Meselâ aşağıdaki parçalarda salikin Tanrı'ya ulaşmak için çıktığı mânevi yolculuk demek olan "seyr" in çeşitlerinden bahsedilirken Sultan Veled'in "seyrun ta Hudâ ve sayrun dar Hudâ" tabirleri yerine Eflâkî "sayrun ila'llah ve sayrun fi'llâh" demektedir.

Eflâkî (metin, II, 20)

روزی جماعتی از سید پرسیدند که راه حق را پایان هست یا نه؟ سید فرمود که راهرا پایان هست ، اما منزل را پایان نیست، زیرا که سیر دو است: یکی سیر الی الله است ویکی سیر فی الله ؛ آنکه سیر الی الله است پایان دارد، زیرا گذر کردنست از هستی ودنیای دنی واز خودی خود رستن است واین همه را آخرست وپایان ؛ اما چون بحق رسیدی بعد از آن سیر در علم ومعرفت خداست و آن را پایانی نیست .

Veled - nâme (s. 237)

سید برهان الدین محقق را رضی الله عنه پرسیدند که راهرا پایان هست یا نه ؟ فرمود که راهرا پایان هست ، اما منزل را پایان نیست ؛ زیرا سیر دو است: یکی تا خدا ویکی در خدا ، آنکه تا خداست پایان دارد، زیرا گذر از هستی است واز دنیا واز خود؛ اینهمه را آخراست وپایان ؛ اما چون بحق رسیدی بعد ازآن سیر در علم واسرار معرفت خداست و آن را پایان نیست .

3 — M. 1/241'de, Selçuk sultanı Alâeddin'in Bahâ Veled'i kendi tahtına oturtmak istemesi hakkındaki rivayetin esası **Veled - nâme**'den alınıp bazı ilâveler yapılarak yeniden yazılmıştır. Meselâ, Sultan Alâeddin'in sarayında düzenlediği bir toplantıdan hiç bahsedilmemekte buna mukabil Bahâ Veled'in Konya'ya gelişinden sonra sultanın onu ziyarete gittiği kaydedilmektedir **(Veled - nâme** s. 192).

4 — M. 1/24'de, Bahâ Veled'in ölümünden sonra Sul-

tan Alâeddin'in taziyet için yedi gün saraydan çıkmaması ve ata binmemesine ait rivayet, sondaki kırk günlük yas tutma ve şeyhin türbesi etrafına duvar yaptırması hariç, **Veled - nâme**'den (s. 193) serbest bir şekilde nesre çevrilerek alınmıştır.

5 — M. 3/439'da, Sultan Veled'den naklen, Mevlânâ'nın bulunduğu devrin Hallâc'ı Mansur'un ve geçmişteki diğer şeyhlerin geldikleri devirden daha iyi olduğu hakkındaki rivayet, **Veled - nâme**'nin (s. 197) mensur ve manzum kısmından alınıp genişletilerek anlatılmıştır.

6 — M. 5/1'de, Mevlânâ'nın genellikle velilere özel olarak ta Selâhaddin Zerkub'a saygı göstermesi hakkındaki rivayet **Veled - nâme**'den (s. 65), mensur kısma birkaç kelime ilâvesiyle ve manzum kısım da geniş bir şekilde nesre çevrilerek alınmıştır.

7 — M. 5/2'de, Şeyh Selâhaddin'in Sultan Veled'e kendisinden başkasına bakmamasına dair sözleri, birkaç kelime ilâvesiyle **Veled - nâme**'den nakledilmiştir (s. 97).

Eflâkî, yukarıda görüldüğü üzere, aynen veya bazı değişiklerle aldığı bu kısımlar dışında, bilgi bakımından da **Veled - nâme**'den çok faydalanmıştır. Eserinin düzeninin, **Veled - nâme**'ye uyması da bunu göstermektedir.

III — **Rebâb - nâme.** Sultan Veled'in **İbtida - nâme**'den **(Veled - nâme)** sonra yazdığı ve İkinci Defter adını verdiği bu eser, dostların, Senayı'nin pek alışamadıkları **İlâhi - nâmesi**[34] veznindeki bu ilk mesnevîsi yanında bir de babasının **Mesnevi**'sinin vezninde bir eser yazmasını rica etmeleri üzerine kaleme alınmış[35] ve rebabtan bahislerle başladığı için de ona **Rebab - nâme** adı verilmiştir. **Rebab - nâme**'nin konusu, Mevlânâ ve etrafındakilerin biyografileri hakkında verilen bilgi hariç, birincisiyle tamamen ayni mahiyettedir. **İbtida - nâme**'de geçen birçok âyetler ve hadisler[36], bazan da velîlere dair hikâyeler[37] bu eserde de tekrar edilmiştir. Eflâki'nin, çevirisi sunulan bu eserinde geçen birçok âyet, hadis ve Mevlânâ'dan alınan beyitlerin **Rebab - nâme**'de de bulunması, onun bu eserden de faydalandığı ihtimalini doğurmakta ise de bunların aşağı yukarı ehlince malûm olacağı gözönüne alınırsa bu ihtimal zayıflar.

IV — **İntihâ - nâme.** Sultan Veled'in mesnevi tarzında yazdığı eserlerin üçüncüsünü meydana getiren ve üçüncü Defter adını da alan bu eserin önsözünde müellif, Kur'an'da, insanı gaflet ve unutkanlıktan ve Şeytan'ın azıtmasından kurtarmak amacıyla verilen öğütlerin çeşitli ibare ve misallerle anlatılmasındaki faydaları göz önüne alarak, kendisinin de vaaz ve nasihatlerini türlü şekiller içinde tekrarladığını, İlk Defter'inde **(İbtida - nâme)** Mevlânâ Şemseddin - i Tebrizî, Şeyh Selâhaddin ve Hüsameddin anılırken onların hayat hikâyeleri içinde öğütler verdiğini, babasının **Mesnevî**'sinin vezninde yazdığı İkinci Defter'inde **(Rebâb - nâme)** de birçok nasihatlerde bulunduğunu ve bu defter de bitince Üçüncü Defter **(İntiha - nâme)**'i de ayni vezin ve ayni tarzda yazdığını söylemektedir[38]. Eflâki'nin **Rebâb - nâme**'den ne derece faydalandığı hakkında söylenilenler bu eser hakkında da tekrar edilebilir.

V — **Ma'ârif.** Sultan Veled'in bu eserinin mevzuunu, muhtelif âyet ve hadislerin tefsiri ve bunları açıklıyan misal ve büyük bir kısmını peygamberler ve veliler hakkında yazılmış kitaplardan alınan hikâye ve fıkralar meydana getirmektedir.[39] Esere, kendisinden önce İran sofilerinde örneklerine rastladığımız[40] Sultan'ul-Ulemâ Bahâeddin Veled'in **Ma'ârif**'inden başlıyarak Mevlânâ'nın **Fihi Mâ Fih** adlı eseri ile Şems-i Tebrizî'nin **Makalât**'ında görülen ve fazla açıklanmıyan fikirlerin, çok açık örneklerle anlatılmasından ibaret bir tefsiri nazariyle de bakılabilir. Bu eser, Sultan Veled'in tarikat kuruculuğu vasfını, öteki eserlerine nisbetle daha açık bir şekilde göstermektedir.

Eflâkî'nin, Sultan Veled'in bu eserinden **Rebâb - nâme** ve **İntiha - nâme**'ye nispetle daha çok faydalandığı anlaşılmaktadır. Sultan Veled'i idrak eden ve onun sohbetinde bulunan Eflâkî'nin, onun muhtelif zamanlarda söylediği öğüt (mev'ize) mahiyetindeki sözlerinin tesbitinden ibaret olan bu eserin muhtevasından daha önce haberdar olması muhtemeldir. Ancak Sultan Veled'in bu eserinde anlattıklarının çoğunun, dedesi Bahaeddin Veled'in, babası Mevlânâ'nın, ihtimal Burhaneddin Muhakkik-i Tirmizî'nin[41] ve aşağıda görüleceği

üzere Şemseddin-i Tebrizî'nin eserlerinde bulunması ve Eflâki'nin de bunlardan daha çok faydalanması göz önüne alınacak olursa, onun Sultan Veled'in bu eserinden fazlaca faydalanmadığı görülür. Eflâkî'nin **Ma'arif**'ten doğrudan doğruya aldığı veya etkisinde kaldığı parçalar şunlardır:

1 — M. 2/11'de, Burhaneddin Muhakkik-i Tirmizî'nin hamamda yıkanırken kendisine hizmet eden bir ihtiyara, hamam lifi ve lâğım süpürgesi demesine ait rivayet, kısaltılmak suretile **Ma'arif**'ten (Farsça metin, Üniversite Kütphanesi F. 91, vrk. 48b, Türkçe çevirisi, s. 134 - 135) alınmıştır. Ancak **Ma'arif**'teki rivayette Seyyid Burhaneddin yerine sadece bir dervişten bahsedilmektedir.

2 — M. 3/499'da, Baharın muhtelif ağaçlar üzerindeki çeşitli etkilerine dair anlatılanlar **Ma'arif**'te misal olarak alınan Bahar hakkında ileri sürülen fikirlerden mülhemdir (Çv., s. 97).

3 — M. 4/51'de, Mevlânâ'nın "Şems'i gördüm" diye yalan haber veren bir kimseye sarığını ve ferecisini vermesine ait rivayet ufak ifade farkları ile Ma'ariften (Çv., 146, 147) nakledilmiştir.

4 — M. 5/25'de, Şeyh Selâhaddin'in "Tanrı'nın velisi bir rahmet madenidir ve gönül sahibinin (dervişin) sema'ı, huzurdur" diye başlıyan sözleri aynen **Ma'arif**'ten alınmıştır (Çv., s. 344).

Yukarıda işaret edilen parçalar dışında, metin 3/514'de bir padişahın maiyetindekileri denemek için cariyelerinden birini süsleyip onlara arzetmesi (**Ma'arif**, Türkçe tercümesi s. 199); bundan başka 3/239'da, Şark Islâm dünyasının Nasreddin hocası mesabesinde olan Cuhî'nin[42] veya arapça telafuzuna göre Cuhâ'nın sofra hikâyesi (**Ma'arif** çevirisi s. 301) gibi kısımlar ve Peygamber'in "Ey Ayşe benimle konuş" ve ayrıca, 4/39'da Bayezid'in "Ben, Tanrı'yı yüzünde tüy bitmemiş bir genç şeklinde görüyorum" tarzındaki sözler, bir çok defa tekrar edilen âyet ve hadisler, aşağıda göstereceğimiz gibi Mevlânâ'nın **Fihi mâ fih**'i ile Şemseddin-i Tebrizî'nin, **Makalat**'ından alınmıştır.

VI — **Makalât - ı Şemseddin - i Tebrizi** . Mevlânâ'nın

hayatı üzerinde büyük etkisi olan, daha doğrusu onu tamamlıyan Şemseddin-i Tebrizî'nin konuşmalarının derlenip bir araya getirilmesile meydana gelen bu eserin konusunu, Şems'in felsefe, kelâm hakkındaki fikirleri, bazı ayet ve hadisleri tefsiri, çeşitli inançlar hakkında verdiği malûmat[43], muhtelif vesilelerle Arap ve Fars edebiyatından naklettiği beyitler, kendinden önce ve kendi devrindeki bir çok velilerin sözleri ile folklör bakımından ilgi çekici olan bazı hikâyeler[44] teşkil eder[45]. Eflâkî, Şems-i Tebrizi'nin bu eserinin hemen hemen dörtte bir kısmını, çok defa aynen, bazen da genişleterek veya ufak değişiklikler yaparak eserine nakletmiştir. Eflâkî'nin, **Makalât**'tan eserine naklettiği malumatın, **Makalât**'ın muhtelif kısımlarında bulunması, faydalandığı nushanın, farklı bir nusha olduğu ihtimalini doğuruyor, Gerçekten de, Eflâkî'nin eserinde aşağıdaki kısımların tesbitinden de anlaşılacağı gibi bazan bir sahifelik malûmat, **Makalât**'ta biribirinden epeyce uzak yerlerde bulunmaktadır. Onun Şems'in **Makalât'ından** aldığı kısımlar şunlardır[46]:

1 — M.3/163'de, Ebu'l-Hasani'l - Harakani hakkında Mevlânâ tarafından anlatılan hikâye, Sultan Mahmud'un veziri Hasan - i Meymendi'nin adı ve ilâve edilen bir kaç kelime hariç **Makalât**'ta vardır. (Vrk. 42b). Ancak Eflâki'nin ifadesi, hikâyenin Ferideddin Attâr'ın **Tezkiret'ül - Evliyâ**'sındaki aslına daha çok uymaktadır[47]. Bununla beraber, Attar'ın eserinde de Hasan - Meymendi'nin adı geçmemektedir.

2 — M. 3/ 228'de, Şems'in Tebriz'de Ebubekir adında bir şeyhi olduğuna ve ondan birçok velâyetler aldığına dair anlatılan rivayet **Makalât**'tan (Fâtih Kütüphanesi 2788, vrk. 81a) alınmıştır[48].

3 — M. 3/ 236'de, Mevlânâ'yı öven azizin sözleri, Şems'in tacir olduğu hakkındaki sözler aynen **Makalât**'tan (vrk. 4a, 31a) alınmıştır.

4 — M. 3/239'da, Şeref-i Lahaveri hakkında anlatılan ve Şems'in kâfirlere bile dua ettiğine dair sözler **Makalat'**tan nakledilmiştir (vrk. 12a, 13a).

5 — M. 3/ 239'da, Cuhi hakkında anlatılan fıkra ve birinin Şems'e "Seni seviyorum, başkalarını da senin için se-

viyorum" diye başlıyan paragrafla Mecnun'dan nakledilen beyit ve onu takibeden paragraf yine Mevlâna'dan nakledilmek suretiyle **Makalât**'tan (vrk. 24a, aynı fıkraya telmih vrk. 90a, 95a) alınmıştır.

6 — M. 3/350'de, Kur'an hakkında söylenilen şiir **Makalât**'ta vardır (vrk. 24a)

7 — M. 3/482-493-524'de Ekmeleddin Tabib'den nakledilen rivayetin, Tanrı adlarından birinin de mümin (**Makalât**'ta mürid) olduğuna dair sözlerin, "müminler tek nefis gibidirler" ve: "kim bana bir karış yaklaşırsa..." gibi hadislerin de **Makalât**'tan nakledilmiş olmak ihtimalleri vardır (vrk. 256, 39a, 725).

8 — M. 5/1'de nakledilmiştir diye başlıyan paragraf olduğu gibi **Makalât**'tan (vrk. 94a) alınmıştır.

9 — M. 4/4'te'de şeyh Evhededdin'e ait anlatılanlar da mübalâğalı bir şekle sokularak **Makalât**'tan (Fatih nushası, vrk. 33b) nakledilmiştir[49].

10 — M. 4/5'de, Firavun ve sihirbazlarına dair anlatılanlarla Şems'in Konya'ya geldiği tarih aynen **Makalât**'tan alınmıştır (vrk. 40b).

11 — M. 4/22'deki Bayezid-i Bistamî'nin kavun yememesi, Şems'in sövdüğü kafirin müslüman olacağı ile İdris'te garkolduğuna dair rivayetler **Makalât**'ın muhtelif kısımlarında bulunmaktadır (vrk. 3b, 42a, 47b, 58b, 112b).

12 — M. 4/31'de haşhaşın haram olduğu hakkında nakledilen rivayet **Makalât**'tan (vrk. 26) aynen alınmıştır.

13 — M. 4/33'te bir sofinin: «Belhli Baba Veled'in oğlu Tebriz'li bir kişiye uydu...» diye söylediği söz Belh'li Baha Veled'in adı tasrih edilmeden sadece filanın oğlu şeklinde **Makalât**'ta vardır (vrk. 39b).

14 — M. 4/38'de Güneşin yüzünün Mevlânâ'ya karşı olduğuna dair Şems'in sözleri aynen **Makalât**'tan alınmıştır (vrk. 33a, 86b).

15 — M. 4/52'de Ali'nin Peygambere uyarak oruç tutmasına ait rivayet aynen **Makalât**'ta vardır (vrk. 71a, 89a).

16 — M. 4/65 - 66'daki bütün bilgi aynen **Makalât**'tan nakledilmiştir (vrk. 1b, 2b).

17 — M. 4/65'de Peygamberlerin birbirlerinin muarrifi (tarif edeni) olduklarına dair sözler açıklama mahiyetinde ufak ilavelerle **Makalât**'tan nakledilmiştir (vrk. 3a).

18 — M. 4/67 - 69'daki bütün bilgi **Makalât**'ın muhtelif kısımlarında (vrk. 65, 67, 113, 85b, 101b). bulunmaktadır.

19 — M. 4/70'de Peygamber'e uyma hakkında nakledilen sözler, aynen **Makalât**'tan alınmıştır (vrk. 81b).

20 — M. 4/70'de Şems'in sözlerinden sekizinci bölümün ilk paragrafı hariç ufak ibare değişiklikleriyle **Makalât**'tan (vrk. 69b, 81b - 82a) nakledilmiştir.

21 — M. 4/69'da deve ile karınca hikâyesi **Makalât**'tan aynen alınmıştır (vrk. 92a). **Makalât**'ta, ayni mealde, fakat karınca yerine fare konulmak suretiyle hikâye iki yerde daha tekrar edilmektedir (15a, 88a).

22 — M. 4/72 - 73 - 68 - 69'daki bütün bilgi **Makalât**'ın muhtelif yerlerinde bulunmaktadır (vrk. 24b, 99b, 103a, 100a, 84a, 98b, 101b).

23 — M. 4/74'deki bütün malûmat, ufak ifade farkı ve açıklamalarla **Makalât**'tan nakledildiştir. (vrk. 109 a).

24 — M. 4/76 - 77'de balık hakkında anlatılan fıkra ile Muhammet b. 'Arabi'nin sözünden itibaren söylenilenlerin hepsi **Makalât**'tan aynen alınmıştır (vrk. 86 a, 109 b).

25 — M. 4/78'de Şeyh Muhammed'in dedikleri ve Şems'in anlattıkları **Makalât**'tan (vrk. 104 a) nakledilmiştir. (Ayni fikirlerin tekrarı için bk. **Makalât,** vrk. 66 b).

26 — M. 4/90'da Şems'in kendisini veliler arasına sokması için Tanrı'ya dua etmesi de **Makalât**'tan alınmıştır.

VII — **Ma'ârif-i Sultanu'l-Ulemâ Bahâeddin Veled.** Mevlânâ'nın babası Bahâeddin Veled'in muhtelif sohbetlerinin tesbitinden ibaret olan bu eserin mevzuunu, Bahâeddin Veled'in muhtelif dini meseleler hakkındaki fikirleri, bu fikirleri açıklarken bilhassa dışardaki vakalardan ziyade kendinde vaki olan hallerin tasviri, arada sırada anlattığı hikâye ve fıkrlar, muhtelif âyet ve hadislerin kendine göre açıklanması teşkil etmektedir. Eser, okunurken insanda muhtelif meseleler hakkında düşünen ve kendi büyüklüğüne tam güveni olan bir insanın eseri intibamı verir. Zaten Eflâki'nin eserinde de

onun bu özelliği açık bir şekilde belirtilmiştir. (Meselâ bk. M. 2/1). Onda, Mevlânâ ve Şems'in heyecanı bulunmakla beraber, fikirlerinin çoğu değilse bile bir kısmı oğlu tarafından tekrar edilmiştir[50]. Ancak eser, neşredilmediği veya hiç olmazsa böyle bir görüş açısından baştan aşağı incelenmediği için Mevlânâ üzerindeki bu etkinin derecesi hakkında şimdilik bir fikir vermek imkânsızdır. Biz burada sadece Eflâki'nin bu eserden aldığı bilgiye işaret etmekle yetineceğiz. Eflâki'nin Bahâeddin Veled'in **Ma'ârif**'inden aldığı parçalar sırası ile şunlardır[51]:

1 — M. 1/5'de Sultan Alâeddin ve Fahr-i Râzi hakkında anlattıkları aynen **Ma'ârif**'ten (vrk. 54 b ve 203 a) alınmıştır.

2 — M. 1/25'de Kadi-i Vahş'ın Bahâeddin Veled'in Sultanu'l - Ulemâ lakabını **Ma'ârif** ve **Fetva** kitaplarının önsözünden silmesine dair rivayet de biraz genişletilerek **Ma'ârif**'ten nakledilmiştir (vrk. 163 a). Bahâeddin Veled'in «Sultanu'l - Ulemâ» lâkabiyle anılmasına da bu rivayet sebeb olmuştur[52].

VIII — **Fihi mâ Fih.** Mevlânâ'nın sohbetlerinin tesbitinden ibaret olan eserin konusunu, Mevlânâ'nın muhtelif meseleler hakkındaki fikirleri, bu arada çeşitli vesilelerle naklettiği fıkra ve hikâyeler, Arapça ve Farsça beyitler, bazı âyet ve hadislerin izahı teşkil etmektedir[53]. Bu eser, Şemseddin-i Tebrizî'nin **Makalât**'ına benzediği için, Eflâki'nin bundan da fazlaca faydalandığı ihtimalini doğurmakta ise de, bu faydalanma ümit edildiği kadar çok değildir. Özellikle, M. 3/521'den itibaren başlıyan Mevlânâ'nın sözleri hakkındaki bölümde, Mevlânâ'nın kitaplarında kendi elyazısı ile yazdığı yazılarından nakledilen bilginin **Fihi mâ fih**'te hiç denecek kadar az bulunması, Eflâki'nin bu eserden geniş bir şekilde faydalanmadığı kanaatini doğurmaktadır. Nitekim, aşağıda da işaret edildiği üzere birkaç paragraf dışında, her iki kitapta bulunan parçalar arasında, yukarda kaydedilen eserlerde olduğu gibi bir ayniyet bulunmaması da bu kanaati kuvvetlendirmektedir. Ancak her iki eser de, birbirini tevsik etmek bakımından büyük bir önem taşır. Gerçekten de, **Fîhi mâ fîh**'te bazan birkaç satır hattâ birkaç cümle veya kelime ile anlatılan olayların ne-

den ibaret ve şahısların kimler olduğunu Eflâkî'nin eseri aydınlattığı gibi **Fîhi mâ fih** de Eflâki'nin rivayetlerinin bir esasa dayandığını göstermektedir. Her iki eserde bulunan ve aralarında bir münasebet kurmak mümkün olan parçalar şunlardır:

1 — M. 3/50'de Sa'ineddin Mukri'nin Kur'ân'ı imale ile okumasına dair rivayetin **Fîhi mâ fîh**'te (s. 81, satr. 1, notlar kısmı s. 259) Mevlânâ tarafından bahsedilen bir vaka ile bir münasebeti olduğunu Bedi'u'z - Zaman Furûzân - far kaydetmekte ise de ikisi arasında bir münasebet bulmak oldukça zordur. Çünkü, **Fîhi mâ fîh**'te sadece Mevlânâ Kur'ân'ı güzel okuyup ta mânasını kavramıyan bir mukriden, Eflâki'nin eserinde ise Kur'ân'ı yanlış denebilecek kadar imale ile okuyan Sa'ineddin Mukri'den bahsedilmekte ve bunun için de Arapça'nın nahvini (sentaks) bilmediği için «Tus»u, «Tis» şeklinde söyliyen bir Türk'ün hikâyesi anlatılmaktadır. Kaldı ki sayın nâşir bu Mukri'yi metinde «İbn-i Mukri = Mukri oğlu», notlarda ise «İn mukri = Bu mukri» şeklinde tesbit etmektedir. Eğer notlarda tesbit ettiği şekil doğru ise, bu mukri'nin, Eflâki'nin eserinde birkaç yerde adı geçen ve umumiyetle Mevlânâ'nın hoşlandığı (meselâ: bk. 3/349-350) Sa'ineddin Mukri olması çok muhtemeldir. Aksi takdirde **Fîhi mâ fîh**'te, İbn-i Mukri adında başka bir şahıstan bahsedildiğini kabul etmek mecburiyeti hâsıl olur.

2 — M. 3/116'da, Mevlânâ'nın Rum ülkesi halkına şiir zevkini tattırmak için gönderildiği hakkındaki rivayetin aslı müphem ve muhtasar şekilde **Fîhi mâ fîh**'te (s. 74, 17; notlar kısmı s. 279) bulunmaktadır.

3 — M. 3/217'de, Mevlânâ'yı ziyarete gelen Müineddin Pervâne'yi kapıda beklemekten dolayı Sultan Veled'in özür dilemesine dair rivayet, sondaki Muineddin Pervâne'nin para vermesi ve Hüsameddin Çelebi'nin bu parayı müritlere taksim etmesi hariç ufak ifade farkları ile baştan aşağı **Fîhi mâ fîh**'ten alınmıştır (s. 37, str. 1 ve devamı, notlar kısmı 269).

4 — M. 3/281'de semâ sırasında, Mevlânâ'ya çarpan bir sarhoşu müritlerin dövüp kovmalarına ait rivayetin aslı, **Fîhi mâ fîh**'te (s. 74, str. 5; notlar kısmı 288) bulunmakta ise

de oldukça farklı bir ifade şekli ile doğrudan doğruya Mevlânâ tarafından anlatılmakta ve sarhoşun bir hıristiyan olduğundan hiç bahsedilmemektedir.

5 — M. 3/359'da, Mevlânâ'nın Alâeddin Siryanos'a, on men ekmeği çiğneyip yakadan aşağı dökmenin, bir men ekmeği yemekten daha kolay olduğu hakkındaki sözleri andırır bir ibare **Fîhi mâ fîh**'te (s. 81, str. 17; notlar kısmı s. 296) bulunmaktadır.

6 — M. 3/446'da insanın fedakarlık ve tanıma gibi iki alâmeti olduğuna dair söylenilen sözler hemen hemen aynı ibare ile **Fîhi mâ fîh**'te (s. 59, str. 4; notlar kısmı s. 281) geçmektedir.

7 — M. 3/525'de bir padişahın maiyetinde bulunanları denemek için, cariyelerinden birini süsleyip onlara arzetmesi hakkındaki hikâyenin aslı da **Fîhi mâ fîh**'te (s. 46, str. 16) birkaç cümle ile anlatılmıştır. Bu hikâyenin, Eflâki'nin, **Âriflerin Menkıbeleri**'ndeki, insanda daha çok şifahi bir rivayetten alınmış olduğu intibaını veren şeklinin, Mevlânâ'nın muhtelif mânalar hakkında kendi elyazısı ile kitaplarına yazdığı lâtifeler arasından alınmış olması daha çok muhtemeldir.

8 — M. 3/10 - 4/91'de, Şems'e, hâtiften "Has kullarımdan birini gösterirsem ne verirsin» diye sorulan suale, onun : «Başımı» diye verdiği cevap, **Fîhi mâ fîh**'te (s. 25, str. 7) bulunmaktadır. İşaret edilen bu kısımlar dışında, **Fîhi mâ fîh**'te geçen birçok hadis ve âyetin hemen hepsi, yukarıda adları zikredilen eserlerde de zikredildikleri ve Eflâki'nin onlardan daha çok faydalandığı ve ayrıca o devir bilginlerinin bildikleri gözönünde tutulduğu için bunların tekrar gösterilmelerinden kaçınıldı.

9 — M. 4/98'de, yukarıda Eflâki'nin, Sipehsâlâr'dan naklettiğini işaret ettiğimiz, yolda giden bir emire dair anlatılan hikâyenin aslı da çok kısa bir şekilde **Fîhi mâ fîh**'te (s. 80, str. 19; notlar kısmı s. 295) bulunmaktadır.

IX — **Mektubât-i Mevlânâ Celâleddin.** Bir adı da «Kitabu't - tarassül li't - tavassül ila't - tafaddül» olan bu eserin konusu, Mevlânâ'nın, çok defa kendisine müracaat edenlerin işlerinin yapılması için devrin ileri gelenlerine ve bazı

hususlarda kendi aile efradına yazdığı mektuplardan ibarettir[54]. Eser Mevlânâ'nın hayatını olduğu kadar Selçuklu tarihini aydınlatmak bakımından da önemlidir. Eflâki'nin eserinde, Mevlânâ'ya ait kaydedilen ve metni bulunan dört mektuptan ancak birinin bu eserde bulunmasından, onun bu eserden doğrudan doğruya faydalanmadığı anlaşılmaktadır. Eserin, muhtelif nüshalara dayanılarak Ahmet Remzi Akyürek tarafından düzeltilip M. F. Nafiz yönünden bastırılan nüshasındaki mektupların Lâhika kısmındaki Selâhattin Zerkub'a yazılan 1 no. lu mektupla Bahâeddin Veled'e ait 2 ve 3 no. lu üç mektuptan son ikisi **Âriflerin Menkıbeleri**'nden alınıp ilâve edilmiştir. Hem **Eflâki**'nin eserinde (M. 5/33) hem de neşredilen **Mektubât** içinde (no. 54) bulunan mektup, **Mektubât**'ın sadece neşre esas olan nushalarından Konya'da bir mecmua içinde olanında vardır. (Konya Müze, 1102 - 52)[55]. Bu mecmua, ferağ kayıtlarından anlaşıldığına göre adı zikredilmiyen bir müstensih tarafından 753-754 H/1352 - 1353 yılları arasında istinsah edilmiştir. Müstensih (ihtimal mürettip), mecmuasında bulunan yedi eserden yalnız ikincisinin **(Mecâlis-i Seb'a** ve **Makalât-i Seyyit Burhaneddin)** sonunda verdiği bilgide bunlardan birincisinin hangi nushadan istinsah edildiğini söylemediği halde ikincisini yani Seyyid Burhaneddin Muhakkik'in **Makalât**'ını, Turhallı Celâleddin Yusuf'un kitapları arasında bulunan bir nushadan ve ayrıca Mevlânâ'nın kendi elyazısı ile kitaplarının kenarlarına yazdığı yazılardan istinsah ettiğini söylemektedir[56]. Buna göre müstensih, Seyyid Burhaneddin Muhakkik-i Tirmizî'nin **Makalât**'ının (ihtimal Mevlânâ'nın **Mektubat**'ının da) ilk müretliplerinden biri sayılabildiği gibi Eflâki'nin M.3/521'de Mevlânâ'nın muhtelif kitaplarında kendi elyazısı ile yazılmış olan sözleri naklettiğine dair kaydının doğruluğu da anlaşılmış olur.

X — **Mesnevi.** Eflâkî, Mevlânâ'nın aşağı yukarı herkesce bilinen bu eserinden özellikle istişhad için aldığı beyitler bakımından çok faydalanmıştır. Denilebilir ki **Âriflerin Menkıbeleri**'nde geçen beyitlerin yüzde doksan beşinden fazlası **Mesnevi**'den alınmıştır. Eflâki'nin **Mesnevi**'den aldığı bu beyitlerin az bir kısmının, elimizde **Mesnevi**'nin Nicholson ta-

rafından neşredilen nushası[57] bulunmadığı için, sadece Ankaralı İsmail Rusûhî Efendi tarafından arap harfleri ile basılan Türkçe şerhindeki yerleri işaret edilmiş, fakat sonradan bunların Nicholson tabına göre, eserin Tarih Kurumu tarafından yakında çıkarılacağını ümit ettiğimiz Farsça metninde tesbiti daha uygun görülmüştür.

XI — **Divân-i Kebîr.** Eflâki'nin, Mevlânâ'nın **Mesnevi** yazılmadan önce[58] söylediği şiirlerinin, bir araya getirilmesiyle meydana gelen bu divanından da bazan bir kaç beyit, bazan da tam bir gazeli istişhad kabilinden eserine geçirdiği görülmektedir. Müellif, büyük bir yekûn tutmıyan bu şiirlerin Mevlânâ'ya ait olduğunu belirttiği için burada tekrar edilmelerine lüzum görülmedi.

B — Eserin Eleştirilmesi.

Şeyhini her şeyin üstünde, hattâ Tanrı ile bir tutan[59] bir tarikat mensubunun, şeyhi veya onun soyu sopu hakkında yazacağı bir eserde hakikati olduğu gibi aksettirmesine imkân olamıyacağı pek tabiîdir. Bu hale, velilere dair menakıbnâme yazan müelliflerin hemen hepsinde (bunların çoğu menakıbı yazılan şeyhe veya onun tarikatine mensuptur) raslanır. Bu itibarla menakıbnâmelerin, daima müsbet bir bilgi ve mantığın ışığı altında okunması lâzımdır. Bir menakıbnâmenin gerçek değeri ancak bu şekilde okumakla anlaşılabilir. Bir menakıbnâmede, hakikatle hemen hemen hiç bağdaşmıyan bilgi ise çok defa müellifin bahsettiği velilerin olağanüstü halleri, yani kerametleridir. Menakıbnâme müellifleri, tıpkı peygamberler hakkında eser yazan bir çok eski müellifler gibi, bahsedecekleri şahsiyetlerin, kuvvet ve kudret bakımından diğer insanlardan farklı bir varlık olduklarını göstermek için, ya normal addedilecek hallerini mübalâğalandırır veya daha önce yaşamış olan veliler hakkında anlatılan kerametleri onlara izafe ederler. Bir nevi büyü sayılabilen kerametlere[60], başta Mevlânâ olmak üzere bir kısım velîler inanmazlar[61]. Bununla beraber, keramete inanmıyan bir kısım sofîler ve bu arada Mevlevîler'in, keramete inanmaz göründükleri ve ona erkeklerin âdet görmesi mânasına gelen, «Hayz-i Rical» dedikleri halde, bu sahada yazdıkları eserleri kerametlerle doludur. Ef-

lâkî'nin çevirdiğimiz bu eseri de aynı kabildendir. Esasen Mevlânâ ve etrafında bulunanlar hakkında en güvenilir kaynak olarak kabul edilen Sultan Veled'in **İbtida-nâme**'sinde Mevlânâ'nın kerametlerinden bahsedilmediği halde, Feridun b. Sipehsâlâr'ın eserinde onun kerametlerine yer verildiği ve Eflâkî'nin eserinde ise bunların hayli kabartıldığı görülüyor. Kanaatimize göre, son iki müellifte görülen bu hal, eserlerini Ferideddin 'Attâr'ın **Tezkiret'ül-evliya**'sına benzetmek istemelerinin sonucudur. Nitekim yukarıda her iki müellifin de 'Attar'ın adı geçen eserinden faydalandıklarına ve ondan bazı parçalar aldıklarına işaret edilmiştir.[62] Sipehsâlâr'ın eseri, tertip bakımından **Tezkiret'ül - evliyâ**'ya uymadığı halde, bahsedeceği şahısların hayat hikâyelerini anlatmaya başlarken kullandığı ifade tarzı, 'Attâr'ın ifade tarzını andırır. Eflâki ise anlattığı şahısların hayat hikâyelerinin sonuna, onların orijinal bulduğu sözlerini veya hallerini ilâve etmek suretile **Tezkiret'ül - evliyâ**'yı taklit etmiştir. Ferideddin 'Attâr'ın eserinin de, bu vâdide yazılmış Arapça kaynaklara nazaran, halk arasında dolaşan ve çok defa hakikatle bağdaşmıyan rivayetlerle ne nekadar kabartıldığına yukarıda işaret edilmişti (s. 11).

Biz burada, Eflâkî'nin eserinde geçen ve kaynağı insanlığın ilk devirlerindeki iptidai zihniyete kadar giden ve büyünün türlü şekillerinden veya bir takım ruhi hallerden ibaret olan kerametlerin incelenmesini, uzmanlarına bırakarak eserin Mevlânâ ve etrafında bulunanlar hakkında verdiği bilgiyle, bu arada temas ettiği bazı tarihî hâdiseler ve şahsiyetleri incelemeye çalışacağız.

Genellikle, kendisini himaye eden bir hükümdarın arzusu üzerine bir tarih yazan eski tarihçilerin verdikleri bilgiyi kontrole ve tamamlamaya yarayan Menâkıb - nâmeler, bazı bakımlardan birincilere nazaran daha emin sayılırlar. Gerçekten de, Menâkıb - nâme müellifi, ne kadar sıyrılmış olursa olsun, yine de toplumun bir unsuru sayılan ve toplumda olup biten bir çok olaya karışan veya şahid olan velilerin hayat hikâyelerinden bahsederken, ister istemez bir nevi de tarihçilik yapar. Esasen yakın zamanlara kadar tam anlamıyla dini bir manzara arzeden İslâm devletlerinde, vecdi, heyecanı ve ke-

rametleri ile halkı teshir eden, kendilerine sığınanları koruyan, onların karnını doyuran ve estetik zevklerini tatmin için şiir, musiki ve rakstan faydalanan ve bu bakımdan devlet adamlarına nazaran halk tarafından daha çok sevilen velilerin tamamiyle toplumdan sıyrılmalarına imkân yoktur. Menâkıb-nâme müellifi, muhtelif veliler hakkında verdiği bilgi arasına kendisinin gördüğü veya başından geçen olayları da karıştırırsa eseri, tarih bakımından bir kat daha önem kazanır. Eflâki'nin eserinde, bu iki özellik de vardır. Gerçekten de, onun eserinde bulunan bilginin bir kısmı, yukarıda işaret edildiği gibi muhtelif eserlerden alınmak veya muhtelif şahıslardan dinlemek suretiyle vücuda gelmiş, bir kısmı da bizzat gördüğü veya başından geçen olayların anlatılmasından ibarettir. Müellifin bizzat verdiği bilginin hemen pek çoğu ikinci cildde bulunduğundan onun incelenmesini ikinci cildin önsözüne bırakarak birinci ciltte verdiği bilgiyi sırasiyle inceleyelim :

1 — M. 1/1'de Alâeddin Hârizmşah'ın yeğeni olarak anlatılan Celâleddin Hârizmşah, Alâeddin'in yeğeni değil, oğludur[63]. Eflâki, Feridun b. Sipehsâlâr'ın Bahâeddin Veled'in Belh'te bulunduğu sırada Celâleddin Hârizmşah'ın hükümdar olduğuna dair verdiği bilginin yanlış olduğunu sezip onu düzeltmiş, fakat bu sefer de kendisi başka bir hataya düşmüştür. Ayrıca kitabının başında, Bahâeddin Veled'le Belh'te araları açılan hükümdarın, Alâeddin Muhammed olduğunu söylemekle doğru olarak verdiği bu bilgiyi nakzetmiştir. Gerçekten de Rum hükümdarı yani Anadolu Selçuk devletinin sultanı Alâeddin Keykubat'ın (616-634 H/1219 - 1237 M) elinde değilse bile ona mağlûp olduktan sonra Diyarbakır havalisinde öldürülen Alâeddin Muhammed değil, Celâleddin Hârizmşahtır[64].

2 — M. 1/2-3'de Bahâeddin Veled'in babası Hüseyin Hatibî'nin, Ebûbekir soyundan geldiği ve Sultan Alâeddin Harizmşah'ın kızı ile evlendiği hakkındaki rivayet, tamamiyle Eflâki'nin mahsulüdür ve mevcud kaynakların verdiği bilgiyle tevsik edilmemektedir. Esasen, Eflâki de başlangıçta Hüseyin Hatibî'nin, Sultan Alâeddin Hârizmşah'ın kızı ile evlendiğinden bahsettiği halde, Bahâeddin Veled'in, Sultan Alâeddin

Hârizmşah'ın torunu olduğu veya onunla bir akrabalığı bulunduğuna dair hiçbir şey söylememektedir. Bahâeddin Veled'in «Sultan'ul - Ulema» lâkabı rivayetinin ise kendinin **Ma'ârif** adlı eserinde bulunan bir rivayetten alınarak ilk defa Sultan Veled zamanında teessüs ettiği anlaşılmaktadır[65]. Bahâeddin Veled'in, Belh'ten ayrılmak üzere iken verdiği vaazda, Sultan Alâeddin Hârizmşah'la birlikte Fahreddin-i Râzî'nin bulunduğu hakkındaki rivayet te tevsik edilmemektedir. Çünkü Fahrettin-i Râzi'nin ölüm tarihi (606 H./1209 M) bu hâdiseden önceye rastlar.

3 — M. 1/10-11'de Mevlânâ'dan naklen anlatılan Bahâeddin Veled'in Belh'ten hareketle Bağdad'a geldiği, ve orada halife tarafından gönderilen Şihabeddin Suhraverdi tarafından karşılanıp Mustansıriye medresesine misafir edildiği, zulmü ve çirkin hareketleri ile tanınan halifenin yüzünü görmek istemediği hakkındaki rivayetler de tarihi kaynakların verdiği bilgiyle uzlaştırılamamaktadır. Gerçekten de, Eflâki'nin, Bahâeddin Veled'in konduğundan bahsettiği Mustansıriye medresesi, onun ölümünden üç yıl sonra yapılmıştır. M. 1/11'deki bilgiden ise, Bahâeddin Veled'le görüşen halifenin, sonradan Hülâgu tarafından öldürülen halife olduğu anlaşılmaktadır. Halbuki Hulâgu tarafından öldürülen halife, El Mutasımbillâh 640 H./1242 M. de halife olmuştur. Bahâeddin Veled'in ise 617 H./1220 - 21 M yılından, yani, Moğolların Belh'i zaptından önce buradan ayrılıp Bağdad'a geldiği kabul edilirse[66] el - Mu'tasımbillâh yerine 575 - 622 H./-1179 - 80 - 1225 yılları arasında halifelik etmiş olan Abu'l'Abbas Ahmed an - Nâsır Lidinillâh ile görüşmesi lâzımdır[67]: Esasen müellif de Bahâeddin Veled'in Bağdat'tan hareket etmek üzere iken Cengiz'in Belh'i muhasara ettiğinin haberi geldiğini tasrih etmektedir.

4 — M.1/12-13'de Belh'in muhasarası sırasında Cengiz'in Tüli Han'dan olan oğlu Çağatay'ın öldürüldüğü hakkında verdiği malûmatta da bir karışıklık vardır. Çünkü, bu savaşta daha doğrusu Belh'in zaptından sonra Bamyan zaptında Cengiz'in, Çağatay adındaki oğlu değil, Çağatay'ın Mutugan adındaki bir oğlu öldürülmüştür[68].

5 — M. 1/14'te Bahâeddin Veled'in Kâbeyi ziyaretten döndükten sonra, 624 H./1228 M.de Malatya'ya gelmeden önce Şam'da Eyyubilerden Melikü'l-Eşref'in hükümdar olduğuna dair verilen bilgi de yanlıştır. Zira Meliku'l-Eşref, Şam'ı ancak 626 H. tarihinde ele geçirmiştir[69]. Müellif, ayni yerde birkaç satır önce Bahâeddin Veled'in 624 yılında Malatya'ya geldiğinden bahsettikten sonra 616 H./1219 M. de Sivas'a Celâleddin Hârizmşah'ın Moğol askeri önünden kaçıp Ahlât'ı kuşattığının haberi geldiğini kaydetmekle kronolojik bir hataya daha düşmüştür. Gerçekten de, Celâleddin Hârizmşah'ın Moğol askeri önünden kaçıp Ahlat'ı muhasara etmesi veya hiç olmazsa Ahlat civarına gelişi 622 - 23 H./1225 - 1226 M. dir[70]. Halbuki M. 1/21-23'deki ifadelerinden, Bahâeddin Veled'in, Konya'ya etrafındaki surlar yapılamadan önce geldiği anlaşılmaktadır. Konya'nın surları ise 618 H./1221 M. de yapılmıştır[71]. Ayrıca 1/53'de Celâleddin Hârizmşah'la Selçuk sultanı Alâeddin arasında vuku bulan savaşın Bahâeddin Veled'in ölümünden sonra (628 H./1230) Sipehsâlâr da hayatta iken - cereyan ettiğini söylemekle yukarıda verdiği tarihlerin tamamiyle yanlış olduğunu bizzat ispat etmiştir.

6 — M. 1/17'de anlatılan bir rivayetten, Bahâeddin Veled'in Sivas'a gelmeden önce, Erzincan civarından geçtiği ve Erzincan meliki Fahreddin Behramşah'ın Erzincan Akşehir'inde onun için bir medrese yaptırdığı anlaşılmaktadır. Selçuklu sultanı Rükneddin Süleyman şah'ın damadı olan ve daha sonra kendi kızını da sultan İzzeddin Keykâvus I'e veren, Menküçek Gazi'nin ahfadından olup dürüstlüğü ve iyi ahlâkı ile tanınan Fahreddin Behramşah'ın,[72] Bahâeddin Veled için bir medrese yaptırdığına dair mevcut kaynakların hiç birinde malûmat yoktur. Bu rivayetin, tıpkı muhtelif şehirlerde bulunan birçok mezarların şöhret kazanmış tek bir veliye isnad edilmesi gibi,[73] Erzincan Akşehir'inde bulunan bir medresenin de halk tarafından ihtimal medreselere gösterdiği rağbet dolayısiyle şöhretine dayanılarak Bahâeddin Veled'e isnad edilmesi sonucunda doğmuş ve Eflâki'nin de bu rivayeti gerçek sayarak eserine geçirmiş olması çok muhtemeldir[74].

7 — M.1/18'de, Bahâeddin Veled'in, Fahreddin Behram-

şah'ın ölümünden sonra (buna imkân yoktur, çünkü Fahreddin Behramşah 622 H./1225 M. de ölmüştür). Erzincan Akşehirinden, Lârende'ye gelip Emir Musa'nın yaptırdığı bir medresede yedi yıl kaldığına dair rivayetin, özellikle Mevlevîler arasında Mâder-i Sultan, Mâder Sultan veya prenses diye anılan Mevlânâ'nın annesi Mümine Hatun'un türbesinin[75] bulunuşu ve Mevlânâ'nın burada Şerefeddin Lala'nın kızı ile evlenişi gözönünde tutulursa (kaldığı süre kesin olarak bilinmemekle beraber) hakikat olduğu anlaşılır. Sultan Veled'in, en güvenilir kaynak olarak kabul edilen **İbtidâ-nâme** adlı eserine göre[76] Bahâeddin Veled'in, Konya'da iki yıl kaldıktan sonra öldüğüne bakılırsa, 626 H.11228 M. yılında bu şehre gelmesi icabeder. Bu takdirde de M. 1/21-23'te Konya surları ile ilgili rivayetlerin tamamiyle Eflâki'nin mahsulü olduğu anlaşılır.

8 — M.1/33'de, Filubat denilen ve o devre ait yazılan tarih kitaplarında adı oldukça sık geçen yerin,[77] halen Konya'nın hangi semtinde tekabul ettiği bilinmemektedir. Bu yerin, Şikârî, Kala-i Âbâd, Kulubad[78] şekli ise, bir halk etimolojisi veya baştaki «B» harfinin üzerinde bulunan tek nokta yerine çift nokta konulması neticesinde meydana gelmiş olmalıdır.[79].

9 — M.1/43'te, Harzimşah'ın büyük babası olarak gösterilen ve maalesef elimizde bulunan bütün nushalarda Yagan şeklinde yazıldığı için aynen almak zorunda kaldığımız bu ismin, Cüveyni'nin **Tarih-i Cihânguşâ**'sında[80] eşine rastladığımız Yegan şeklinde olması icabeder. Ayrıca bu zatın Alâeddin Muhammed Harizmşah'ın babası olup olmadığı da belli değildir. Çünkü mevcut şecere kitaplarında Hârizmşah'lar ailesi içinde böyle bir ada rastlanmamaktadır.[81]

10 — M.1/45'de Alâeddin Keykubad'ın lalası olarak kaydedilen Bedreddin Gevhertaş. İbn-i Bibi'ye göre, Sultan İzzeddin Keykâvus İstanbul'a kaçtıktan sonra Konya üzerine yürüyen taraftarları ile işbirliği yaptığı için Müineddin Pervâne tarafından bağlattırılıp bazı emirlerle birlikte Moğol kumandanı Alıncık'ın yanına gönderilip öldürülmüştür[82]. Ayrıca Sultan Veled'in divanında da Konya civarında bulunan Karaars-

lan adlı bir köyü kendilerine vakfettiği için Bedreddin Gevher Taş övülmektedir[83].

11 — M. 1/46'da, Şihabeddin Sühreverdi'nin Konya'ya geldiği hakkında verilen bilgiye tarihi kaynaklarda da rastlanmakla beraber 626 H./1228 M. de Konya'ya gelen Bahaeddin Veled'in 618 H./1221 M. de bu şehire gelen Şihabeddin Suhreverdi ile görüşmesine imkân yoktur[84]. Büyük bir ihtimalle Eflâkî, Feridun b. Ahmed Sipehsâlâr'ın, Şihabeddin Sühreverdi'nin Seyyid Burhaneddin Muhakkik-i Tirmizî ile. Kayseri'deki mülâkatı hakkında yanlış rivayeti görmüş, onun bu tarihten önce de Konya'ya geldiğini göz önüne alarak, Bahaeddin Veled'le de görüşmesinin mümkün olacağını kabul edip, sırf Bahaeddin Veled'in şöhretini belirtmek amacıyla böyle bir rivayeti uydurmuş veya Sultan Alâeddin Keykubad'a dair, halk arasında dolaşan bir rüya hikâyesinin tevilini ona atfetmiştir. Bu rüya hikâyesinin ise bilhassa Sultan Alâeddin Keykubad'ın ölümünden sonra, onun yerine geçen hükümdarlar devrinde başlıyan çöküntünün gittikçe artan derecesini belirtmek amacıyla sonradan halk arasında teşekkül etmiş olması pek muhtemeldir.

12 — M. 1/53'te, Selçuklu Sultanı Alâeddin Keykubad I ile Celâleddin Hârizmşah'ın Erzincan civarında bulunan Yassı Çemen mevkiindeki savaşları hakkında verilen bilgi, Sultan Alâeddin'in kıyafet değiştirip gizlice Hârizmşah'ın ordugâhına gitmesi hariç, tarihi kaynakların verdiği bilgiye uymaktadır[85]. Yalnız Eflâkî, Sipehsâlâr'ın eserinden naklettiği bu malûmatı içinde, Sipehsâlâr'ın, bu savaşın Bahaeddin Veled hayatta iken vuku bulduğu hakkında doğru olarak verdiği bilgiyi değiştirmekle yani bu savaşın Bahaeddin Veled'in ölümünden sonra vuku bulduğunu söylemekle hataya düşmüştür. Çünkü bu savaş, Bahaeddin Veled'in ölümünden bir yıl önce 28 Ramazan 627/10 Ağustos 1230 da vuku bulmuştur[86]. Halbuki bizzat kendinin M. 1/24'de kaydettiği gibi Bahaeddin Veled, 18 Rebi'u'l-evvel 628/12 Ocak 1231 de ölmüştür.

13 — M. 2/1'de, Seyyid Burhaneddin Muhakkik-i Tirmizî'nin, Konya'ya geldiğinde inzivaya çekildiği Sincari Mescidi, halen Konya'da bulunmaktadır[87]. Ayrıca Muhakkik-i Tir-

mizî'nin, Larende'de bulunan Mevlânâ'nın Konya'ya gelmesi için yazdığı mektupda : «O dağlık bölgeden Konya'ya ateş yağacak» şeklindeki sözleri de 675 H./1277 M.den sonra Selçuk devletinde baş gösteren Karamanlılar isyanının halk üzerinde uzun zaman devam eden etkilerinin sonucunda doğmuş olması çok muhtemeldir.

14 — M. 2/4'te adı geçen Sahip Şemseddin İsfahanî, Selçuklu sultanı İzzeddin I'in (saltanat süresi: 607-616 H./1210-1219 M.) baş münşisi iken onun ölümünden sonra (617 H./1220 M.) yapılan vezirler toplantısında bulunmuş, bu toplantı sonucunda saltanata getirilen Alâeddin Keykubad I tarafından böyük bir ordu ile Diyarbakır'ı zapta gönderilmişse de Diyarbakır'ı zapta muvaffak olmadan geri dönmüştür. Alâeddin Keyhusrev II tarafından bugünkü başvekillik mesabesinde olan sahiplik vazifesine getirilmiş, sonra da, Moğollara karşı koymak için Şam melikinden yardım istemek üzere elçi olarak Şam'a gönderilmiştir. Sahip Şemseddin bu havalide büyük bir ordu toplamaya muvaffak olmuşsa da, tam o sırada Gıyaseddin Keyhusrev II'nin Kösedağ savaşında yenildiğini duymuş ve harekete geçememiştir. Neticede Malatya üzerinden memleketine dönerken yolda kendisine vezirlik menşuru ve fermanı yetiştirilmiş, Sultanın yanına gelince de devletin bütün işleri ona havale edilmiştir. Bir ara Moğol hükümdarlarından Sayın Han'ın yanına elçi olarak gönderilmiş, burada büyük bir iltifatla karşılanan Sahip Şemseddin Şemahi ve Şirvan yolu ile Konya'ya gelmiştir. Daha sonra Sis fethine memur edilmiş, fakat emirler arasında baş gösteren anlaşmazlık yüzünden büyük bir başarı elde edemeden geri dönmüştür. Bu seferdeki rolü sadece güzel bir tedbiri ile havalide bulunan tekfuru Sultana haraç vermeye mecbur etmekten ibarettir. Bu seferden Konya'ya döndüğünde Gıyaseddin Keyhusrev II ölmüş, onun yerine, kendisinin de bulunduğu bir toplantıda İzzeddin Keykâvus I getirilmiş ve Sahip Şemseddin yine eski görevinde kalmıştır. Divan toplantıları dışındaki vaktini kitap okumakla ve zahidlerin sohbetinde bulunmakla geçirirmiş. Emirler arasında bas gösteren anlaşmazlıktan nefret edip, Moğollar tarafından veliahtlığa aday gösterilmiş olan Rükneddin

Kılıç Arslan IV yanına gitmeye karar vermişse de Müineddin Pervane ile adliye nâzırı (Emir-i Dâd) onu bu fikrinden caydırmışlar. Fesat çıkaran iki emiri hile ile evine davet edip öldürttükten sonra Erzincanlı Şerefeddin Mahmud'u Konya'ya getirtip Emir-i Dâd Nusret ile Müineddin Pervane'yi de bertaraf etmiştir. Nihayet Sivas'a gitmiş orada sultanın annesi ile evlendiği için Erzincanlı Şerefeddin Mahmud'la da arası açılmış, fakat onu da kısa zamanda yokettikten sonra mevkiini tam anlamıyla kuvvetlendirmiştir. Kendisini tamamiyle emin hissettiği bu süre içinde ruhi ve bedeni arzularını yerine getirmekle meşgul olmuş, fakat tam bu sırada memlekette isyanlar çıkmış, Moğol Kağanı'nın yanında bulunan Rükneddin Kılıç Arslan da sultan tayin edilerek Anadoluya gelmiş, Sahip Şemseddin'e bu debdebeden vaz geçmesini teklif etmiş ise de o kabul etmemiş, bunun üzerine zorla saraya götürülerek hapsedilmiş, üç gün sonra da devrin meşhur edibi Bahaeddin Kanî'nin evine götürülüp 8 Zilhicce 646 Mart 1249 da öldürülmüş ve başı o sırada Sivas'da bulunan Rükneddin Kılıç Arslan'a gönderilmiştir[88].

15 — M.2/6'da 636 H./1238-39 M. de Bağdad'ın Hulâgu tarafından zaptından sonra Gıyaseddin Keyhusrev'in (III üncü Keyhusrev olmalı) yanına Bağdad'tan bir şeyhzade geldiğine dair verilen bilgi yanlıştır. Çünkü Bağdad, Hulâgu tarafından 636 H. da değil, 656 H. da zaptedilmiştir.[89] Gıyaseddin Keyhusrev III ün saltanatı ise 663 - 682 H./1264-1283 M. yılları arasındadır[90]. Ayrıca mevcut tarihi kaynaklar arasında da buna dair bir bilgi yoktur.

16 — M. 2/24'te Sahip Şemseddin'den nakledilen ve Sipehsâlâr'dan alınan (bk. s. 15). Şihabeddin Suhreverdî'nin, Seyyid Muhakkik-i Iirmizî ile görüştüğü hakkındaki rivayet de yanlış olmalıdır. Çünkü Şihabeddin Sühreverdî'nin Bahaeddin Veled'in ölümünden sonra tekrar Anadoluya geldiğine dair tarihi kaynakların hiç birinde bilgi yoktur.

17 — M. 3/5'te Kemaleddin b. el - 'Adîm'in Halep hükümdarı olarak gösterilmesi yanlış olmalıdır. Çünkü büyük bir Arap bilgini olan Kemaleddin b. el - 'Adîm'in, (588 - 660 H./1193 - 1262 M.), yalnız son Eyyubi hükümdarlarından

al - Malik al - Aziz (hükümdarlık süresi: 613-634 H./1216-1236) ve al - Malik an - Nâsır (634 - 658/1236 - 60) devrinde kadılıkla birlikte vezirlik görevini de deruhte ettiği bilinmektedir [91]. İhtimal onun bu çifte görevi ve şöhreti, kendisinin halk arasında bu şekilde tanınmasına sebebolmuştur.

18 — M.3/9'da Mevlânâ'nın, Şemseddin-i Tebrizî'ye ilk defa Şam'da rastladığı hakkında verilen bilgi de mevcut kaynakların hiç birinde yoktur. Şemseddin-i Tebrizî'ye ait bilginin hemen hemen hepsinin, kendi **Makâlât**'ından alındığına bakılırsa, Eflâkî'nin bu bilgiyi de onun bu eserinin başka bir nushasından almış olması pek muhtemeldir.

19 — M.3/10'da Mevlânâ'nın, Şemseddin-i Tebrizî'ye ilk gelişinde konakladığı Şeker-furûşân Hanı'nın adı. M.4/3'de Şekerrizan şeklinde geçmektedir. Sipehsâlâr'da ise (s. 126) bu hanın adı Brinç - furûşân şeklindedir. Bu hanın Eflâki'de geçen ve Şekerciler hanı diye tercüme edebileceğimiz iki adı ile Pirinççiler hanı diye tercüme edilebilen Sipehsâlâr'daki şekli arasındaki fark, her halde bu hanın gördüğü vazifenin zamanla değişmesi sonucunda meydana gelmiş olmalıdır.

20 — M. 3/14'te Eflâkî'nin, sık sık 'Sultanın karısı' diye kaydettiği ve ancak M.3/384'te ikinci paragrafta bulunan rivayetten Emir Müineddin Pervâne'nin karısı olduğu anlaşılan Gürci Hatun, Gıyaseddin Keyhusrev II (saltanat süresi: 634-644/1236 - 1246) nın karısı olan Gürci Melikesinin kızıdır[92]. M. 3/374'te bazan Kayseri'yede gittiğinden bahsedilen bu hatundan Sultan Veled, Kayseri'de bulunan Mevlevî muhiplerini öven bir şiirinde «O yüce sultan Gürci Hatun, Rum ve Horasan ülkelerinin övücüsüdür» şeklinde bahsetmektedir[93] Sultan Veled'in bu şiirinden Gürci Hatunun uzun süre Kayseri'de kaldığı anlaşılmaktadır.

21 — M.3/16'da Hulâgu'nun, Bağdad'ı ve Haleb'i almasından sonra, Şam'ı almak üzere Ketboğa kumandasında gönderdiği ordunun, Şam önünde yenilmesi hakkında verilen bilgi, Moğol ordusunun Şam önünde yenilmesi hariç, tarihi kaynakların verdiği bilgiye uymaktadır[94]. Yalnız Hulâgu tarafından Nâsıreddin-i Tusî'nin Bağdad halifesine yazdığı mektuba mevcut tarihi kaynaklarda rastlamadık. Aksarayî'nin eserin-

de suretleri bulunan ve Hulâgu ile Şam meliki arasında teati edilen mektuplar ise gerek şekil, gerek muhteva bakımından Eflâki tarafından kaydedilen mektuba hiç uymamaktadır (krş. Kerimeddin Aksarayî, **Müsâmeretu'l-Ahbâr...** Osman Turan, neşri s. 53, 55).

22 — M.3/22-25'de adı geçen Kadı İzzeddin Konevî, Anadolu Selçuklu Devletinde, İzzeddin Keykâvus II, Alâeddin Keykubad II ve Rükneddin Kılıç Arslan IV'ün müşterek saltanatları sırasında, Sultan Alâeddin Keykubad IV'ün ölümünden sonra, İzzeddin Keykâvur II, kerdeşi Rukneddin IV'ü bertaraf ederek tek başına saltanata geçince vezirliğe tâyin edilmiş, has kölelerin, Moğol kumandanlarından Baycu'yu sulh yolu ile savmak istiyen Sultan İzzeddin Keykâvus'u Baycu ile savaşa teşvik etmeleri üzerine yapılan savaşta ölmüştür. Bu savaştan sonra İzzeddin de Konya'ya dönerek İstanbul'a kaçmak zorunda kalmıştır[95].

Kadı İzzeddin-i Sivasî ise, Sultan Rükneddin Kılıç Arslan IV ün oğlu Gıyaseddin Keyhusrev IIî devrinde (663-682 H./1264 - 1283 M.) Sivasta kadılık etmekte idi[96].

23 — M. 3/37'de bir toplantı tertip ettiğinden bahsedilen Müineddin Pervâne, özellikle Moğolların Anadoluyu kendi hâkimiyetleri altına aldıktan sonra bazan onlara bazan da, Mısır hükümdarı Baypars'a dayanarak onlar aleyhinde türlü entrikalar çeviren Selçuklu devlet ricalinden biridir. Aslen Deylemli olan bu zat, Gıyaseddin Keyhusrev II nin naiplerinden Muhazzebeddin Ali'nin oğlu olup adı geçen sultanın kızı ile evlenmiştir. Babası Muhazzebedddin vaktiyle Moğollar'le Selçuklular arasında cereyan eden ve Selçuk ordusunun yenilmesiyle neticelenen Kösedağ savaşından sonra (641 H./1243 M.) Moğol Kumandanı arasındaki barış şartlarını tesbit etmiş, oğlu da fırsat buldukça babasının Moğollar'le bu tanışmasından faydalanmıştır. Bir ara Erzincan serleşkerliği yüzünden Seyfeddin Torumtay'la mücadeleye girişmiş, sonra her ikisi de meseleyi Baycu'ya arzetmişler, Baycu da daha önce babasını tanıdığı için Müineddin Pervâne tarafını tutmuştur (İbn-i Bibi, mufassal, s. 599, muhtasar çv., 246). Sultan İzzeddin Kevkâvus II ile Rükneddin Kılıç Arslan IV arasında cereyan

eden ikinci mücadelede (655 H./1257 M.), iki sultanın arasını bulmak için Kayseri'den Konya'ya gelmiş, Baycu'nun Anadolu'ya ikinci gelişinde (656 H./ - 58), İbn-i Bibi'ye göre (mufassal, s. 613 ve devamı, muhtasar çv., 245 v.d.) İzzeddin Keykâvus II tarafından, Aksarayî'ye göre (s. 42) ise Sultanın mağlubiyetinden sonra elçilikle Baycu'nun yanına gitmiş, Sultan Rükneddin Kılıç Arslan'ın saltanata getirilmesini sağladıktan sonra pervânelik [97] görevi kendisine verilmiştir. 658 H.den 676 (1259 - 1276 M.) ye kadar bu görevde bulunmuştur. Bu görevde o kadar şöhret kazanmış ki "pervâne" unvanı onun adı yerine kaim olmuştur. (Aksarayî, s. 45-46; çv., s. 141)[98]. Eflâki'nin eserinde de, Müineddin Süleyman adının hazfiyle sadece Pervâne unvanı ile anılması Aksarayî'nin bu ifadesinin gerçek olduğunu göstermektedir.

Baycu'nun Anadolu'dan uzaklaştığını gören İzzeddin Keykâvus II, İstanbul'dan, Rükneddin Kılıç Arslan ise Hulâgu'yu ziyaretten döndüğünde, (Aksarayî'de, Rükneddin'in bu ziyaretinden hiç bahsedilmemektedir.) Sultan Kılıç Arslan'ın son derecede itimadını kazanmış olan Müineddin Pervâne, Moğol emirlerinden birinin yardımiyle de etrafına topladığı bin kadar askerle tekrar Sultan İzzeddin'in hâkimiyeti altına giren Tokat'ta bulunan akrabalarını kurtarmağa teşebbüs etmiş ise de bir başarı elde etmeden geri dönmüş ve daha fazla asker istemek amacıyla Moğol hükümdarının yanına gitmiş Moğollardan temin ettiği kuvvetlerle Anadolu'nun muhtelif şehirlerini Sultan Rükneddin Kılıç Arslan IV adına istilâya koyulmuştur. Tekrar iki sultanın Hulâgu'nun yanına gittikleri sırada, Sultan Rükneddin'e refakat etmiş (656 H./1258 M.) ve memleketin iki sultan arasında taksim edilmesi için Hulâgu'dan ricada bulunmuştur. Bu dileği kabul edildikten sonra Anadolu'daki Moğol kumandanları onu Sultan İzzeddin aleyhinde Hulâgu'ya mektup yazmağa teşvik etmişlerdir. İzzeddin de kardeşinden çok Müineddin Pervâne'den korkuyormuş. Nihayet yaptığı tahriklerle Sultan İzzeddin'i saltanattan uzaklaştırmağa muvaffak olmuş ve sonradan da Sultan İzzeddin lehine harekete geçen maliye vekili (müstevfi) Neciboddin, emir-i silâh[99] Bedreddin Gevhertaş gibi daha birkaç devlet

erkânını yakalatıp Moğol kumandanı Alıncak'a gönderip katlettirmiştir. Moğol hükümdarından yarlık (ferman) çıkartarak Sinob'un fethine girişmiş ve iki yıl süren bir mücadeleden sonra burayı zaptedip, Sultan Rükneddin'den de buranın mülkiye hakkını almıştır. Fakat çok geçmeden kendine bu hakkı tanımış olan Sultan Rükneddin Kılıç, Arslan IV'ün öldürülmesinden sonra yerine iki buçuk yaşındaki (Aksarayî'de altı, bk. s. 88) oğlu Gıyaseddin Keyhusrev III'ü getirip (663 H./1264 M.) devletin bütün işlerini kendi idare etmeğe başlamıştır. 670 H./1271 M. de, o sırada Şam'da bulunan Mısır hükümdarı Baypars'ın yanına, Anadoluda bulunan Moğol kumandanı ile birlikte elçiler göndermiş, oradan dönen elçileri alıp Moğol hükümdarı Abaka'nın yanına götürmüş; Abaka'ya kendisine ağır tekellüfatta bulunduğu için Anadolu'da Moğolları temsil eden Ucay'ı şikâyet etmiş, fakat Anadolu'ya döndüğünde Ucay'ın da kendisi aleyhinde bulunduğunu görerek Baypars'a, sonradan hâkimiyeti kendisi ile Sultan Gıyaseddin'in idaresinde kalmak şartiyle Anadoluyu istilâ etmesi için mektup göndermiştir. **(Baypars Tarihi,** s. 5, 33). Bu arada yakın arkadaşı Sahip Fahreddin, gurbette sefil bir durumda bulunan Sultan İzzeddin Keykâvus II'nin kendisine maddi bir yardımda bulunması için gönderdiği mektupları, candan arkadaş bildiği Müineddin Pervâne'ye vermiş, o da bu mektupları sonradan arkadaşı aleyhine kullanarak onu vezirlikten uzaklaştırıp Osmancık Kalesine hapsettirmiştir (Aksarayî, s. 92; İbn-i Bibi **aynı eser,** s. 656)[100] Pervâne, bir taraftan, Anadolu'yu istilâsı için Baypars'a, diğer taraftan da Anadolu'da bulunan Moğol mümessili Ucay'i geri çağırması için Abaka Han'a haber göndermiş, Abaka da onu kendi yanına çağırmış, fakat tam Abaka'nın yanında bulunduğu sırada, Baypars'ın Anadolu üzerine yürüdüğünü haber almış, Anadoluya yapacağı bu seferi gelecek yıla ertelemesi için Baypars'a haber vermiş, o da Pervâne'nin bu arzusunu yerine getirmiştir. Öte taraftan Abaka da Pervâne'nin arzusu üzerine Ucay'i Anadoludan kendi yanına çağırmış ve onun yerine Toko adında başka birini tayin etmişti. Müineddin Pervâne, Toko ile anlaşarak birlikte Abaka'nın yanına gitmişler, fakat tam bu sırada Ucay tekrar Ana-

dolu'ya gelmiş ve Pervâne ile Toko'nun kendi aleyhinde bulunduğunu öğrenmiş, fakat Pervâne onu kıymetli hediyelerle susturmuş, bir taraftan da Abaka nezdinde bulunmaktan geri durmamıştır. Nihayet Ucay'i, Mısırlılarla anlaşmak töhmeti ile Anadolu'dan geri aldırtmıştır. Abaka 674/1275 - 6 M. yılında Pervâne ile Toko'nun birlikte Birecik Kalesi üzerine yürümeleri için emir göndermiş. Birecik kuşatılırken Pervâne'nin, Baypars'a, Bireciğe geldiği takdirde kendisi ile birleşeceğine dair gönderdiği mektuplar Moğollar tarafından yakalanmışsa da, Pervâne, bunun kendi aleyhine hazırlanmış bir tertip olduğunu söyleyerek mektupları götüren yedi kişiyi öldürtmüştür. Fakat bu arada yakalanan mektuplar da Abaka'ya ulaştırılmıştır. Bu hadiseden sonra Müineddin Pervâne, Moğollardan daha çok korktuğu için bir antlaşma sureti yazıp Baypars'a göndermiştir **(Baypars Tarihi,** 33, 39, 45 - 50, 56).

Rukneddin Kılıç Arslan IV'ün kızı Selçuk Hatun'un Moğol Sultanı Abaka Han'ın oğlu ile evlenmesinde 674 H./1275-6 M. yılında onunla birlikte gitmiş, Kayseri'den ayrılmadan önce, arkadaşlarına, Hatiroğullarının hallerini beğenmediğini, sezdirmeden icaplarına bakmak lâzımgeldiğini söylemişse de Hatîroğulları vaziyetten daha önce haberdar olup isyana başlamışlar, 675 H./1276 - M. yılında Abaka Han'ın yanından dönerken Erzurum civarında isyanı öğrenip durumu İlhan'a bildirmiş, İlhan tarafından gönderilen askerle bu isyanı bastırmıştır. Daha sonra kendi tertibi olduğu anlaşılan Mısır ordusunun Anadolu'ya yürümesinde, yanında bulunan [illegible] bir Moğol ve Selçuklu ordusu ile Elbistan ovasında Mısırlılara karşı koymak istemişse de yenilip Kayseri'ye dönmüş, oradan Selçuklu sultanı Gıyaseddin ve maiyeti ile Tokat'a gitmiş, bir taraftan Kayseri'ye gelen Baypars'ı tebrik ederken diğer taraftan kendisine Baypars tarafından görevine yeniden başlaması için yapılan teklifi bir süre sonra kabul edeceğini söyliyerek Abaka'ya Mısırlıları memleketten çıkartması için haber göndermiştir. Bunun üzerine. Abaka Han da elli bin kişilik bir ordu ile Anadolu'ya gelmiş, Elbistan ovasında Moğol askerlerinin ölülerini görünce, Mısır ordusunun kuvveti hak-

kında gerçek malûmat vermediği için Müineddin Pervâne'ye kızmış ve ondan kendi adamları idaresinde bulunan Kemah ve Şarki Karahisar kalelerinin teslimini istemiş, Müineddin Pervâne de Abaka Han'ın emirlerini yerine getirmek için teşebbüse geçmişse de, adamları ona adı geçen kaleleri teslim etmemişlerdir. Bunun üzerine, Abaka Han'ın şüphesi daha da artmış ve onun göz hapsine alınmasını emretmiştir. Bu sırada Şam'dan dönen Abaka Han'ın elçileri, Şamlıları bizzat Müineddin Pervâne'nin davet ettiğine dair mektuplar getirmişler. Neticede Müineddin Pervâne bütün kabahatlerini itiraf ettikten sonra 676 H./1277 M. de öldürülmüştür.[101]

24 — M. 3/38'de adı geçen Celâleddin Karatayi ve maruf adiyle Celâleddin Karatay, aslen Rum bir aileye mensup olup Alaeddin Keykubad I den başlıyarak Gıyaseddin Keyhusrev II, İzzeddin Keykâvus II, Rukneddin Kılıç Arslan IV. ile üç hükümdarın müşterek saltanat sürdükleri devirde devlete bir çok hizmetlerde bulunmuş ve yaptırdığı bir takım tarihi abidelerle ölmez bir ad bırakmıştır.[102]

Alâeddin Keykubad'ın azadlı kölelerinden olan Celâleddin Karatay, onyedi yıl onun yanından ayrılmamış ve son defa 634 H./1236 M. yılında sultanla Kayseriye gitmiş, sultanın orada ölümünden sonra kendisine Sultan Gıyaseddin Keyhusrev tarafından taşthane[103] ve Hazine-i Hassa memurluğu verilmiştir. Kösedağ savaşından sonra Gıyaseddin Keyhusrev'in ölümü üzerine memleketin bütün işleri onunla Beylerbeyi Yutaş'ın elinde kalmıştır (Aksarayî, s. 133.) Yakın arkadaşı Sahip Şemseddin'le birlikte İzzeddin Keykâvus II yi saltanata getirdikten sonra kendisine naiplik vazifesi verilmiştir. Sultan Kılıç Arslan IV tarafından Sahip Şemseddin'in ortadan kaldırılmasından sonra, Sultan Rükneddin'in memleketi tek başına idare edeceğine dair yaptığı teklifi reddetmiş ve üç kardeşin birlikte memleketi idare etmeleri fikrini savunmuştur. Rukneddin Kılıç Arslan IV, Kayseri'ye gelince Sahip Şemseddin'in yerine tayin edilen İzzeddin-i Râzî'nin azlini istemiş ve Celâleddin Karatay tarafından onun bu isteği yerine getirilmiştir. Daha sonra Uc boylarında baş gösteren Ayvaz Melik isyanını bastırmış, Sahip Şemseddin'in katlini

tahkik için Anadolu'ya gelen Moğolları tatlıya bağlıyarak Sayınhan'ın yanına elçiler göndertip muhtelif kimseler için yarlığlar (fermanlar) getirtmiş, son olarak üç sultanla birlikte Kayseri'ye gitmiş ve 652 H/1254 M.de orada ölmüştür[104]. Son derece dindar ve veli karakterli olduğu için adı fermanlarda "yeryüzünde Tanrı'nın velisi" diye geçermiş (Aksarayî, s. 37.)

25 — M. 3/40'ta adı geçen Ekmeleddin Tabib'in hangi tarihte doğup öldüğü bilinmemekle beraber, Sultan Veled'in bir muvaşşahı ile[105] Mu'temedu'd-devle Ferhad Mirza'nın, **Zanbil-i Hac,** Tahran s. 177'de kaydedilen ve İbn-i Sina'nın Tıbba ait ***Kanun*** adlı eserine şerh yazan Ekmeleddin-i Nahcuvanî (Nahcuvanlı) olduğu anlaşılmaktadır[106]. Sultan Veled'in, her beytinin ilk harfinin, hakkında yazılan kimsenin adının bir harfine tekabul eden bu muvaşşahına göre, Ekmeleddin Tabib'in tam adı Ekmeleddin Müeyyeddin Nahcuvanî'dir. Mevlânâ'nın **Fîhi mâ fîh**'inde bir yerde (s. 209) adı geçtiği gibi **Mektubat**'ında ve ayni asırda yaşamış olan Konyalı Ebubekr b. Zeki'nin **"Ravzâtu'l-küttâp ve hadîkatu'l-albâb"** adlı farsça münşeat mecmuasında da hakkında yazılmış üçer mektup vardır[107] Ölüm döşeğinde bulunan Mevlânâ'ya ilâç yaptığına bakılırsa[108] Ekmeleddin Tabib'in Mevlânâ'dan sonra bir süre daha yaşadığı anlaşılmıştır.

26 — M.3/49'da adı geçen üç şahıstan meliku's-sevahil[109] Bahaeddin, Rükneddin Kılıç Arslan'ın boğdurulmak suretile öldürülmesinden sonra baş gösteren Karamanlılar'ın isyanında, bir çok emirler Konya'dan ayrıldıkları halde, Konya'da kalmış ve Sultan İzzeddin'in oğlu olduğu iddiası ile saltanat tahtına oturtulan Cimri'nin iki aylık saltanatı sırasında Emineddin Mikail ile yakalatılıp Karaman beyi Mehmet beye teslim edilip öldürülmüştür (676 H./1277)[110]

Cica'nın veya Caca'nın oğlu Nureddin, Rükneddin Kılıç Arslan zamanında Kırşehir emirliğini deruhte etmiş[111] ve orada ölmüştür. Kırşehir'de medresesi ve türbesi

O devirde bu günkü maliye vekilliğine tekabul eden *mustevfilik*[113] vazifesini deruhte ettiği için kendisine müstevfi unvanı verilen Celâleddin Müstevfi ise Sultan Rükneddin Kılıç Arslan IV ün kızı Selçuk Hatunun Moğol hükümdarı Aba-

ka Han'ın oğluna götürülmesinde, (675 H./1276) Gıyaseddin Keyhusrev III'le birlikte Kayseri'ye gitmiş, tam bu sırada başlıyan Hatîroğulları isyanını bastırmak istemişse de sultanla birlikte onların eline esir düşmüştür. Fakat gelini Argun Han'a teslim ettikten sonra geri dönen Muineddin Pervâne'nin haber göndermesi üzerine yardıma gelen Moğol askerleri sayesinde her ikisi de kurtulmuşlardır. Bu hâdiseden sonra bir ara Moğol hükümdarlarının yanına gidip onlardan Selçuklu Devleti saltanat naipliği yarlığını alarak Konya'ya gelmiştir[114].

27 — M. 3/60'da ise, Sultan Rükneddin Kılıç Arslan IV'ün boğdurularak öldürülmesi hakkında anlatılan rivayet, Mevlânâ'nın kerametini göstermek için nakledilenler hariç, tarihi kaynakların verdiği bilgiye uymaktadır. Ancak olaya adı karışan ve Eflâki'ye göre Mevlânâ'nın sultana kızmasına vesile olan Babay-i Merendi (Sipehsâlâr'a göre Buzagu) hakkında da ilk defa Abdülbaki Gölpınarlı, Şeyh Şihabeddin Suhreverdi'nin (ölümü 632 H.), Ayasofya Kütüphanesinde 2094 numaralı mecmua içerisinde vrk. 154 a - 158 b de bulunan **Risâlâtu'l-fütüvve** adlı farsça eserindeki "Şeyhu'l - meşayih, sultanu'l - muhakkikîn" unvanları ile övülen şeyh Bâlâ Halil el-Merendi (vrk. 157 b) nin, Bâbây-i Merendî olduğunu kuvvetle tahmin ettiğini söylemektedir[115]. **Baypars Tarihi**'nde[116], 602 H./1205 M. de Haleb'in doğusunda bulunan Buzâ'a'den[117] muharref Buzage'de doğan,Haleb'te birçok sayılı bilginlerden ders aldıktan sonra birçok memleketleri gezen ve bu arada bazı devlet erkânı hakkında methiyeler yazan ve neticede 672 H.1273 M. de Yemen'de ölen Halil b. Yakub b. Tavlon el - Buzagî'nin, sayın Abdülbaki Gölpınarlı'nın ilk defa bildirdiği şeyh Bâlâ (ihtimal Baba) Halil-i Merendi olduğunu hakikate yakın bir ihtimalle biz de söyliyebiliriz. Ayrıca gerek Sipehsâlâr Risâlesinde sadece tahrif edilmiş nisbesi ile zikredilen Buzagu'nun, gerek Eflâkî'nin eserinde zikredilen Bâbây-i Merendî'nin tek şahıs yani **Baypars Tarihi**'nde hayat hikâyesinden bahsedilen Halil b. Yakub b. Taylon el - Buzagi olması çok muhtemeldir. Eflâkî'nin, Sipehsâlâr'ın eserinden faydalanırken bazan aldığı bilgiyi, nasıl düzelttiğine ve bazı müphem noktaları nasıl aydınlattığına yukarıda işaret

edilmişti (meselâ bk. s. 35/1). Eflâki, Sîpeksâlâr'ın eserinden aldığı bu bilgiyi, başkalarından duydukları ile düzeltmiş ve bu hâdisede adı geçen şahsın ihtimal pek meşhur olmıyan Buzagu nisbesi yerine Merendî nisbesini koymuştur. Gerek Eflâkî'nin gerek Suhreverdî'nin eserlerinde zikredilen "Merendî" nisbesi ise, bu şahsın aslen İranlı oiduğunu ve fakat kendisi Buza'a'de doğduğu veya yerleştiği için ayrıca bir de Buzâ'i nisbesini kullandığını göstermektedir.

İbn-i Bibi Tarihine göre[118] Anadolu Selçuklu devletinde üç kardeş sultanın birlikte saltanat sürdükleri devirde (647 - 655 H./1249 - 1257 M.) Alâeddin Keykubad II'nin ölümünden sonra İzzeddin Keykâvus II ile Rükneddin Kılıç Arslan IV arasında anlaşmazlık çıkmış, bu arada İlhanlı hükümdarına dayanan Muineddin Pervâne, Hatîroğlu Şerefeddinle birlikte hazırladığı bir plânla İzzeddin Keykâvus'un hissesine düşen ülke de Rükneddin'in emri altına girmiş ve bu olaydaki rolünden dolayı Hatîroğluna Niğde serleşkerliği verilmişti. Hatîroğlu bu görevi üzerine aldıktan sonra şımarmış, Sultan da sırf Muineddin Pervâne'den çekindiği için onun bu şımarıklığına mani olamamış. Nihayet bir gün Pervâne'nin adamları ile konuşurken, Hatîroğlundan ve Müineddin Pervâne'den şikâyet eder mahiyette sözler söylemiş, onlar da bu sözleri Hatîroğlu Şerefeddin'e anlatmışlar. O da hemen kalkıp Tokatta bulunan Müineddin Pervâne'nin yanına gitmiş. İkisi aralarında anlaştıktan sonra, Sultan Rükneddin'i yok etmek için Moğollardan yardım sağlamak amacıyla Hatîroğlu kıymetli hediyelerle Moğol beylerinin yanına gitmiş ve İlhana, Rükneddin'in, Mısır hükümdarı Baypars ile anlaşarak Moğollar üzerine saldıracağını söylemiş. Bunun üzerine, Moğol beylerinden biri, Müineddin Pervâne ile görüşmek üzere Aksaray'a gelmiş. Müineddin Pervâne Tokattan oraya hareket etmiş. Ayrıca Rükneddin Kılıç Arslan'ı Aksaray'a davet etmek için de adam gönderilmiş. Rükneddin Aksaray'a gelince Taceddin Mutez tarafından verilen ziyafette Moğol emirleri, Sultana hakaretle dolu sözler söyleyip Müineddin Pervâne'yi niçin öldüreceğini sormuşlar, o da böyle bir niyeti olmadığını söylemişse de fayda etmemiş. Ertesi gün kendi tarafından verilen

ziyafette önce kadehine zehir konulmuş, sonra da daha zehir tesirini tamamiyle göstermeden boyuna yay kirişi takılmak suretiyle boğdurulmuştur (644 H. yılının ikinci çarşambası).

Aksarayî ise, Müineddin Pervâne'nin Sinop fethi ile uğraştığı sırada, Rükneddin'in zevk ve safa ile meşgul olduğunu, bazı kimseleri haksız yere öldürdüğünü, Sahip Fahreddin ve Hatîroğlu gibi devletin ileri gelen kimselerinin kalbini kırdığını, Selçuklu ülkesinin kesim ve vergilerini toplamak üzere Moğollar tarafından gönderilen Taceddin Mütez'e karşı çok ağır sözler sarfettiğini ve bütün bu olan bitenlerin Pervâne'ye duyurulduğunu kaydetmek suretiyle bu hâdisedeki kabahatı Rükneddin'e yüklemektedir[119]. Eflâkî'nin ifadesi biraz müphem de olsa, Aksarayî'nin bu görüşünü doğrular mahiyettedir. Aksarayî'nin eserinde de Şerefeddin'in Moğol beylerinin yanına gittiğinden hiç bahsedilmemektedir. Onun yerine Muineddin Pervâne'nin, Sinop'tan döndükten sonra Kırşehir yaylağında bulunan Moğol Beylerinden Nabşi Noyin'in yanına gelip vaziyeti ona anlattığı ve sonra da Nabşi'yi Aksaray'a gönderdiği, Sultan'ın, Aksaray'a gelip oradan, önce Kırşehir'e geçtiği ve orada Pervâne ile karşılaştığı ve Pervâne'nin kendisine çok ağır sözler söylediği, oradan dönüp Aksaray'a geldiği, Pervâne ile Nabşi Noyin'in de Aksaray'ın dışında Kukul suyu sahrasına indiği ve Pervâne'nin ziyafetine davet edilerek kadehine zehir konulmak suretiyle öldürüldüğü kaydedilmektedir[120].

28 — M.3/92'de adı geçen ve gerek Feridun b. Sipehsâlâr'ın[121], gerek Eflâkî'nin ifadelerinden Mevlânâ'nın yakınlarından olduğu anlaşılan Bektemur oğlu Kerimeddin, Sultan Veled'in anlattığına göre[122], Hüsameddin Çelebi'nin ölümünden sonra yedi yıl halifelik etmiş (684 - 691/1285 - 129 M) ve onun 691 H de ölümü üzerine Sultan Veled halife olmuştur. Mevlânâ'nın, Muineddin Pervâne'ye yazdığı bir mektupta başkalarının tamaı yüzünden töhmet altında bırakıldığı için şefaatte bulunduğu Kerimeddin Mahmud adındaki zatın da bu zat olması çok muhtemeldir[123]. Konya'da, Türbede, Ulu Ârif Çelebi'nin mezarının arka tarafında bulunan sandukasının baş

tarafındaki mermer kitabeden onun 691 yılı zilhiccesinde öldüğü anlaşılmaktadır[124].

29 — M.3/94'te adı geçen Kadı Kemaleddin - i Kâbi hakkında Sultan Veled divanında bir manzume vardır. Sultan Veled, bu manzûmesinde Kadı Kemaleddin - i Kâbi'ye karşı büyük bir sevgi beslemekte, onun hayli bilgin bir zat olduğundan ve Mevlânâ'nın onu seçtiğinden bahsetmektedir[125].

Selçuklu Devleti hükümdarlarından Sultan Melikşah'ın (saltanat süresi: 465 - 485 H/1072 - 1092 M.) emirlerinden Danişmend tarafından XI'inci asrın ikinci yarısında kurulmuş olan bir Türk emaretinin adı olan Danişmendiye vilayeti, başlangıçta Yeşil ve Kızıl Irmak munsapları ile Kelkit havalisini içine alırken daha sonra, kurucusu Danişmend tarafından Malatya'nın ve oğulları tarafından da Elbistan, Kayseri, Ankara, Çankırı ve Kastamonu bölgelerinin ilhakı ile Fırat nehrinden Sakarya nehri menbalarına kadar uzanan orta ve kuzey Anadolu'yu da içine almıştır. Bir yüzyıla yakın âdeta mustakil bir devlet gibi idare edilen bu bölge zamanla küçülmüş ve nihayet 574 H/1178 M. tarihlerinde Anadolu Selçukluları hükümdarları hakimiyeti altına girmiştir.[126]

656 H/1259 M. de Danişmendiye vilâyeti, Rükneddin Kılıç Arslan IV ün idaresinde olup başkenti de Tokat şehri idi. Bu tarihte Rükneddin Kılıç Arslan, Muineddin Pervâne ile bu şehirde bulunuyor ve Danişmendiye vilâyeti, Sıvas, Tokat, Kastamonu, Sinop ve Samsun kıyılarını içine alıyordu. 687 H./1288 M. de bu bölge saltanat naibi Mucireddin Emirşah'ın idaresine verilmiştir. Güney - Batı hududu da Karaman vilayetinden üç konaklık mesafede idi.[127]

30 — M. 3/94'te adı geçen ve M.3/118'de gördüğü bir rüya sonucunda Mevlânâ'ya karşı beslediği inkârı zail olduğuna dair anlatılan bir rivayetten müid olduğu anlaşılan Efsaheddin'den Mevlânâ, Ekmeleddin Tabib'e yazdığı bir mektupta bahsetmekte ve Şemseddin-i Mardînî'nin naklinden sonra Karatay medresesinin Efsaheddin'e tahsis edilmesi için ricada bulunmaktadır.[128]

31 — M. 3/96'daki hikâyede adı geçen ve bundan önce 3/19'da Horasanlı olduğu anlaşılan ve 3/152'de de Rum ülke-

sinde (Anadolu da) medreseler, hankalılar, hastahane ve kervansaraylar yaptırdığından bahsedilen Tâceddin Mu'tez el-Horasânî, Kerîmeddin Mahmud Aksarayi'nin eserine göre, Celâleddin Hârizmşah'ın kadılar kadısı Muhyiddin Tahir'in oğlu olup İlhanlı hükümdarı Hulâgu tarafından, Selçuk hükümdarlarının ve Sahib Şemseddin Babanın almış olduğu borçları ve kesimleri tahsil etmek üzere Anadoluya gönderilmiş, Sultan İzzeddin Keykâvus II tarafından kötü karşılandıkları için Konya'dan, o sırada Sivas'ta bulunan Rukneddin Kılıç Arslan IV ün yanına gitmiş, orada Muineddin Pervâne tarafından çok iyi karşılanmış ve bundan sonra İzzeddin Keykâvus II aleyhinde çalışmaya başlamıştır. Neticede Moğol hükümdarı Hulâgu'nun, Noyin idaresinde gönderdiği bir ordu, İzzeddin Keykâvus II'yi tahttan uzaklaştırmış ve tek başına saltanata geçen Rükneddin Kılıç Arslan Kastamonu vilâyeti, Aksaray ve Develi'nin vergilerini, Moğol hükümdarı adına Anadolu vergilerini tahsile memur edilen Taceddin Mu'tez'e tahsis etmiştir. Taceddin Mu'tez memleket işlerini diğer vezirlerle birlikte çevirmiş, fakat Moğollar adına vergi topladığı için Rükneddin Kılıç Arslan ona kızmış, o da bu hareketinden dolayı Rükneddin'den kırılmış ve onu ortadan kaldırmak için Pervâne ile işbirliği yapmıştır. Hatîroğullarının ayaklanmasında ve onun arkasından Karamanlıların isyanında kendi yerine Anadolu'da bıraktığı vekili Genceli Şemseddin'in parmağı olmuş, İlhanlı şehzadelerinden Konkurtay ve Müineddin Pervâne ile birlikte Anadolu'ya gelerek bu isyanları bastırmak üzere iken Mısır ordusunun Elbistan'a gelişini vaktinde bildirmediği için tevkif edilmişse de sonradan serbest bırakılmıştır.[129]

İbn-i Bîbî ise Taceddin Mu'tez'in babasının vaktile Celâleddin Hârizmşah tarafından Alâeddin Keykubat I. yanına elçilikle gönderilen Kadı Muhyiddin adında bir zat ve nisbetinin Hârizmi olduğunu ve Rükneddin Kılıç Arslan IV'ün Moğol hükümdarının yanından döndükten sonra onu hazine'nin tesbit ve muhafazasına memur ettiğini ve daha sonra öldürülmek üzere Aksaray'a davet edilen Rükneddin Kılıç Arslan şerefine ziyafet verdiğini yazmaktadır[130].

Mevlânâ'nın mektupları arasında, Taceddin Mu'tez'e hitaben yazılmış dokuz mektup vardır. Mevlânâ, bu mektupların çoğunda ona vezir-i a'zam (en büyük vezir) diye hitabetmekte ve muhtelif kimselerin işlerinin görülmesi için ricada bulunmaktadır.[131]

32 — M. 3/100'de müderrislerin sultanı, 2/129'da zamanın allâmesi ve 3/204'de fakih olarak tavsif edilen Sıraceddin-i Tâtarî'nin, Mevlânâ'nın **Mektubât**'ında iki yerde (s. 8,120) adı geçen ve kime yazdığı belli olmıyan mektuplarından birinde (s. 120) büyük bir medresenin müderrisi veya büyük bir hankahın şeyhi olmak istediği ve bilâhare dünyadan ilgisini kestiği halde, Mevlânâ'nın mübarek diye tavsif ettiği bir makamın, kendisine verilmesi hususunda ricada bulunduğu Sıraceddin adındaki zat olması çok muhtemeldir.

33 — M. 3/123'te adı geçen Kutbeddin Haydar (ölümü: 618/1221), kendi adına izafeten kurulan ve Kalenderiye tarikatının bir şubesi sayılabilen Hayderiye tarikatının ilk şeyhidir. Aslen Türk olan bu şeyhin, bilhassa Türk gençleri arasında birçok müridleri vardı. Eflâkî'nin Hacı Mübarek Hayderî'nin onun müridi olduğundan bahsetmesi, Hicrî VII. yüzyıldan itibaren Anadolu'da onun müridlerine rastlandığını gösterdiği gibi, daha sonraki asırlarda, Anadolu'dan onun **zâviyesini ziyarete** gidenler olduğunu ve Hicrî VIII. asırda Hindistan'a kadar uzanan İslâm ülkelerinde Hayderi dervişlerinin bulunduğunu gösteren kayıtlara muhtelif eserlerde rastlanmaktadır [132]. İran'da ilk mutasavvıf-Şiî zümre Kutbeddin Haydar'a mensup olan Haydcriler fırkasıdır.[133]

34 — M. 3/165'te Hulâgu Han'ın büyük bir ordu ile Rum memleketlerine (Anadolu) geldiğine dair verilen bilgide de **bir yanlışlık** olmalıdır; çünkü Hulâgu'nun bizzat Anadolu'ya geldiğine dair mevcut tarihi kaynaklarda bilgi yoktur. Fakat onun yerine 641 H/1243 M. de, Kösedağ savaşından sonra müşterek saltanat süren Selçuklu sultanlarından İzzeddin Keykâvus II ile Rükneddin Kılıç Arslan IV. arasında cereyan eden anlaşmazlıklar sonunda 654 de (Aksarayî'ye göre 656 H. bk. s. 41, çv., 136) Hulâgu'nun emri üzerine büyük bir ordu ile Anadolu'ya gelen ve etrafı yakıp yıkan Moğol

kumandanlarından Baycu gelmiştir. Esasen Eflâkî'nin hemen biraz sonra M. 3/167'deki, şehri korumak hususunda Mevlânâ'ya atfedilen keramet hariç, tarihi kaynakların verdiği bilgiyle de tevsik edilebilen [134] Baycu'nun Konya'yı kuşatıp burçlarını yıktırdığı hakkında naklettiği rivayet de, Hulâgu'ya dair verilen bilginin yanlışlığını isbat eder mahiyettedir.

Sayılı Moğol kumandanlarından olan ve Oktay Kaan tarafından İran ve Rum ülkelerinin fethine memur edilen Baycu, ilk defa 640 H./1242 M. yılında Anadolu'ya gelmiş ve 6 Muharrem 641 H./18.VII.1241 de Kösedağ savaşında Selçuklu ordusunu yenerek Anadolu'yu Moğol hâkimiyeti altına sokmuştur. 650 H./1252 M. yılında Hulâgu, Mengü Kaan tarafından Batı ülkelerine memur edilince İran'a gelmiş, orada Baycu ile görüşüp, uzun müddet İran'da kaldığı için ona kızmış, bunun üzerine o da derhal harekete geçerek 654 H./1256 M. de Anadolu'ya gelerek yağma ve tahripte bulunmuş ve Anadolu'da bir yıl kaldıktan sonra Hulâgu ile Bağdad fethine iştirak etmiştir. Fakat sonradan Anadolu'da Moğol hakimiyetini sağlamakla övündüğü için Hulâgu tarafından 657 - 663 yılları arasında öldürülmüştür[135].

35 — M.3/174'te Şiraz ülkesinin hükümdarı olarak gösterilen Şemseddin-i Hindî, İran şairi Sa'dî - i Şirazî'nin, hakkında methiye yazdığı Şemseddin Hüseyin olmalıdır. Ancak bu zat Eflâki'nin kaydettiği padişah değil, sadece sâhib divan[136] dır ve bu göreve 671 H./1272 M. de tâyin edilmiştir. Eflâki karışık olmakla beraber içinde biraz hakikat payı olan bu bilgiyi verdikten sonra, Şemseddin'in, Sa'di tarafından kendisine gönderilen Mevlânâ'nın gazelini, Necmeddin - i Kübrâ'nın (ölümü: 618 H/1221 M.) halifelerinden olup 658 H/1259 M. de ölen Seyfeddin-i Baherzi'ye[137] gönderdiğini söylemekle açıklanması imkânsız ikinci bir hataya düşmüştür; çünkü yukarıda da işaret edildiği gibi bu tarihte Şemseddin Hüseyin Sahib-i divan görevine tâyin edilmemişti.[138] Eflâkî'nin, ihtimal Sa'di'nin şiirleri arasında rastladığı veya duyduğu Şemseddin'i, Hindistan Delhi sultanlarının en meşhurlarından olan Şemseddin İltutmuş veya İletmiş (saltanat süresi: 607 H/1210 -

36 M.) ile karıştırmış olması da mümkündür. Ayrıca, Sa'di'nin Mevlânâ ile görüştüğüne dair verilen bilgiye de şimdilik "Acaibu'l - buldân" adlı eserden başka bir yerde rastlanmamaktadır[139]. Her iki eserde rastlanan bu bilginin, ya halk arasında dolaşan yanlış bir rivayetin veya Mevlânâ ile Sa'di'nin kendilerinden önce söylenegelen aynı fikirleri birbirine yakın veya zıt bir şekilde ifade ettikleri, şiirleri arasında rastlanan yakınlıkların açıklanmak istenmeleri sonucunda meydana gelmiş olması da çok muhtemeldir.

36 — M.3/218'de Sultan Veled vasıtasiyle Mevlânâ'dan nakledilen rivayette, bir ara Malatya'yı zaptettiğinden bahsedilen Bahâdır adındaki şahıs hakkında şimdilik bir bilgiye rastlanmamakta ise de Mevlânâ'nın anlattıklarından, Malatya'nın Bahâdır adındaki bu zat tarafından zaptının 620 - 640 H. /1223 - 1242 M. yılları arasında vuku bulduğu anlaşılmaktadır.

37— M.3/219'da Mevlânâ'nın anne annesinin[140], 483-500 yılları arasında ölen ve bir takım eserleri bulunan Şemsu'l - Eimme-i Serahsi'nin[141] kızı olduğu hakkında Sultan Veled'den ve daha önce M.3/3'de Burhaneddin Muhakkik-i Tirmizî'den nakledilen rivayet de şüphelidir. Çünkü Bahaeddin Veled'in, Şemsü'l-Eimme'nin torunu ile evlenmesi ile Mevlânâ'nın doğuş tarihleri bütün ihtimaller gözönüne alınmak suretiyle biribirini tutmaktadır. Gerçekten de bu rivayet, ancak Şemsü'l-Eimme'nin kendisinin ölümünden sonra veya birkaç yıl önce doğduğu ve aynı tarihte doğan[142] Bahâeddin Veled'le evlenip 39 - 40 veya 49 - 50 yaşında olduğu hâlde Mevlânâ'yı doğurduğu kabul edilirse gerçekleşebilir.

38 — M.3/223'te adı geçen Atabek Arslandoğmuş'un asıl adı Fahreddin Aslandoğmuş b. Sevinç olup Köseoğlu savaşında Gıyaseddin Keyhusrev II'nin sancağını taşımış, Selçuklu ordusunun yenilmesinden sonra Tokat'a doğru kaçan Gıyaseddin Keyhusrev II nin kıyafetini değiştirerek kurtarılmasını sağlamıştır. Sultan İzzeddin Keykâvus II ile Rükneddin Kılıç Arslan IV'ün mücadelesinde, emir-i ahur iken İzzeddin'in öncü (pişdar) kuvvetlerin kumandanlığını etmiş, fakat savaş esnasında bir ara Rükneddin Kılıç Arslan'ın yanına gelerek

iki kardes arasında anlaşmaya vesile olmuştur (**İbn-i Bîbî Tarihi,** mufassal, s. 526, 592, muhtasar çv., s. 243). Bir ara Beylerbeyi Yutaş'la Uc boylarında baş gösteren isyanı bastırmaya memur edilmiş ve bu görevini başarı ile sonuçlandırdıktan sonra üç sultan birlikte Kayseri'ye gittikleri sırada onlara refakat etmiş, Rükneddin Kılıç Arslan ile İzzeddin Keykâvus'un ikinci mücadelesinde, İzzeddin tarafından kardeşinin yanına elçi olarak gönderilmiş, Develi'den Sis'e hareket eden ve yolda yakalanan Rükneddin Kılıç Arslan'ı Kayseri'ye getirip iki sultanın yeniden anlaşmasını sağlamıştır. Bundan sonra Sultan İzzeddin, Antalya'da kalmış, etrafındaki tecrübesiz kimselerin teşvikiyle barış taraftarı olan Moğol kumandanı Baycu ile 654 H./1256 M. yılı Ramazan ayının yirminci günü yapılan savaşta yenilince, Arslandoğmuş'ta hassa kölelerinden bir cemaatle Burgulu kalesine inmiş, bu arada sultan İzzeddin'den hoşnut olmıyan devletin bir takım ileri kimseleri de onun etrafında toplanmış ve kalede mahpus bulunan Rükneddin Kılınçarslan IV'ü alıp saltanata geçirmişlerdir.[143]

Mevlânâ da, mektuplarından birinde, Fahreddin Arslandoğmuş'un, Konya'daki medresesine, Şemseddin-i Mardinî'nin tâyin edildiğinden bahsetmektedir[144].

Yine ayni sahifede adı geçen ve bundan önce M. 3/37 de Müineddin Pervâne'nin damadı ve İbn-i Bîbî tarihinden de (mufassal, s. 566) Erzincanlı olduğu anlaşılan Mecdeddin Atabek, Rükneddin Kılıç Arslan IV devrinde (655 - 663 H. /1257 - 1264 M.) müstevfilik (maliye vekilliği) görevine tayin edilmiş ve Giyaseddin Keyhusrev III devrinde (663 - 682 H./1264 - 1283 M.) Müineddin Pervâne, Sahip Fahreddin'i vezirlikten uzaklaştırınca yerine onu getirmiştir. Fakat daha sonra, Sahip Fahreddin'in, Moğol hükümdarı tarafından görevine yeniden iade edilmesi üzerine, Mecdeddin Atabek'e, daha kücük bir memuriyet addedildiği için eski vazifesi olan müstevfiliğe dönmesi uygun görülmediğinden, atabeklik[145] görevi verilmiştir. Hatiroğulları isyanında (675 H./1277 M.) elinde fazla bir kuvvet bulunmadığı için bir şey yapamamış, öldürülmek üzere iken etrafında bulunan emirlerin verdiği mal ve hediyeler sayesinde kurtulabilmiştir. Bir ara Moğol hü-

kümdarı Abaka Han'ın yanına da giden Mecdeddin Atabek, Muineddin Pervâne'nin katlinden sonra oradan dönerken Sivas'ta hastalanmış ve 676 H./1277 M. de ölmüştür.

Mecdeddin Atabek'den bahseden kaynakların çoğu, onun çok iyi hesap bildiğinden, güzel yazı yazdığından, şiir söylediğinden, Arapça ve Farsçaya çok iyi vâkıf ve son derece hayır sever bir insan olduğundan bahsederler[146].

Mevlânâ'nın mektupları arasında Mecdeddin Atabek'e hitaben yazılmış altı mektup vardır[147]. Mevlânâ, bu mektuplarında, Mecdeddin Atabek'ten, büyük vezir, âdil, melek huylu ve ediplerin tacı gibi yüksek vasıflarla bahseder. Bu mektupların birinden (s. 14) Mecdeddin'in de Mevlânâ'ya mektup yazdığı anlaşılmaktadır. Ayrıca, **Fihi ma fih**'te (Furûzan-far neşri s. 19) Mecdeddin Atabek'in Mevlânâ'ya karşı beslediği saygıyı gösteren bir paragrafla, dinlerin birleşmesi için kızlarını tatarlara vermek istiyen Hıristiyan kadınlarının, bu fikirlerinin yanlış olduğunu ifade eden ve Mecdeddin'den nakledilen başka bir rivayet vardır (s. 28). Sultan Veled divanında (Uzluk neşri s. 143), hakkında yazılan bir muvaşşah emir Mecdeddin Ali b. Muhammed'in de, kullanılan vasıfların, Mevlânâ'nın, Mecdeddin Atabek için kullandığı vasıflarla olan benzerliğinden, Mecdeddin Atabek olması çok muhtemeldir. Buna göre, bundan önceki malûmatın da ilâvesiyle Mecdeddin Atabek'in tam adı, Mecdeddin Ali b. Muhammed el-Hasan el-Erzincanî olur. Künyesi ise Ebu'l-Mehâmid'dir (İbn Bîbî„ **aynı eser,** s. 656.)

39 — M. 3/230'da Müineddin Pervâne devrinde asayişin tam olduğu hakkında verilen bilgiyi, tarihi kaynaklar da doğrulamaktadır. Gerçekten de yukarıda hayat hikâyesinden bahsedilen Muineddin Pervâne, memlekette huzuru sağlamak için (kendi menfaati icabı da olsa) elden geleni esirgememiş ve bu huzuru bozmak istiyenleri, bazan doğrudan doğruya kendisi, bazan da Moğolların yardımiyle ortadan kaldırmıştır. Bu arada âlimlere ve şeyhlere karşı da büyük bir saygı gösterdiğini bütün kaynaklar kaydederler[148].

40 — M.3/258'de adı geçen Keygatu veya Keyhatu, 684 H./1285 M. yılında yine kendisi gibi bir şehzade olan Hulâgû

ile Anadolu'ya gelmiş ve o yıl Erzincan'ı kışlak ve yaylak edinmiştir. 685 H./1286 M. de şehzade Hulâgû'nun geri dönmesi üzerine, Keygatu şiddetli bir kış ortasında, yirmi bin kişilik bir orduyla Erzincan'dan kalkıp Sivas ve Kayseri yolu ile Aksaray'a gelmiştir. Aksaray halkı başlangıçta korkularından yerlerini yurtlarını terk etmişlerse de daha sonra Keygatu'nun iyi bir insan olduğunu öğrenerek yerlerine dönmüş ve Moğol askeri ile yaptıkları alış veriş sayesinde zengin olmuşlardır.

Keygatu, 690 H.1291 M. yılında hükümdar olunca tekrar Anadolu'ya gelmiş, Uc boylarında (Kastamonu ve havalisinde), etrafına topladığı Türklerle kardeşi Gıyaseddin Mes'ud'a karşı saltanat dâvasında bulunmak üzere ayaklanan Rükneddin Kılıç Arslan'ın isyan hareketini bastırmış ve Candaroğulları devletinin kurucusu olan Şemseddin Tamar Candar'ı Kastamonu'ya tâyin ettikten sonra 692 H./1292 M. de tekrar memleketine dönmüş ve 694 H./1294 M. yılında katledilmiştir[149].

41 — M.3/266'da ediplerin sultanı olarak tavsif edilen ve bundan önce M.3/5'te Bahâeddin Veled'in ölümünden iki yıl sonra Haleb'e giden Mevlânâ'yı Konya'ya dâvet etmek için Selçuklu sultanı (Gıyaseddin Keyhusrev II olmalı)[150] tarafından gönderilen ve ayrıca, 3/583'te Mevlânâ'nın ölümünden sonra Pervâne'nin tertip ettiği bir toplantıda Mevlânâ hakkında şiir söyleyen Bedreddin Yahya hakkında Ebû Bekr Zeki ile [151] Eflâki'nin verdiği malûmattan fazla bir şey bilinmiyor. Mevlânâ'nın **Mektubat**'ında, (s. 144, 147) kendisine hitaben yazılmış iki mektup bulunan emir Bedreddin ile **İbn-i Bîbî tarihi**'nin mufassal nüshasında (s. 568), Sahip Şemseddin-i İsfehâni'nin rakiplerini temizledikten sonra devlet işlerini kendilerine havale ettiği kimseler arasında adı geçen Bedreddin Yahya'nın bu zat olup olmadığı kesin olarak anlaşılmamaktadır.

42 — M.3/278'de Sultan Rükneddin'in (Rükneddin Kılıç Arslan IV olmalı) Erzincan'da bulunduğuna dair verilen bilgiye tarihi kaynaklarda da rastlanmaktadır: **İbn-i Bîbî tarihi**'nde (mufassal, s. 628, çv., s. 262) Rükneddin Kılıç Arslan'ın, kardeşi İzzeddin Keykâvus II ile aralarındaki anlaşmazlı-

ğın halli için Hulâgu Han'ın yanına gidip döndükten sonra (656 - 65 H./1258 M.) bir kışı Erzincan'da geçirdiğinden ve Aksarayî tarihinde (s. 67, çv., 157) ise, Moğol kumandanı Alıncak Noyin'i karşılamak üzere Muineddin Pervâne ile birlikte Erzincan'a gittiğinden bahsedilmektedir.

43 — M.3/295'te adı geçen şeyh Fahreddin - Irakî, basından geçen çeşitli mâceralar dolayısiyle, biyografisi etrafında türlü rivayetlerin doğmasına sebep olan İranlı kalendermeşrep sûfilerden biridir. Aydın bir aileye mensup olan Fahreddin - i Irakî, Hemedan'ın Kamacan adlı bir köyünde doğmuş, daha küçük yaşta iken kuvvetli hafızasiyle tanınmıştır. Genç yaşında devrin bütün ilimlerine vakıf olmuş ve bir medresede ders vermeğe başlamıştır. Günün birinde medresede ders verdiği sırada içeriye kalenderler girmiş ve gazel okuyarak sema'a başlamışlardır. Kalenderlerin, her türlü kayıttan kurtulmuş olduklarını ifade eden bu gazel, Fahreddin - i Irakî'nin ruhu üzerinde derin bir etki bırakmış, aralarında gözüne ilişen bir çocuğa da âşık olunca, elbise ve sarığını kalenderlere vermiş, sonunda da onların arkalarına takılıp gitmiştir. Yolda kalenderler onun saçını ve kaşını tıraş edip kendi kılıklarına sokmuşlardır. Onlarla birlikte önce Irak-i Acem'e, oradan da Hindistan'da Multan şehrinde Şihabeddin Suhreverdî'nin müridlerinden olan Bahâeddin Zekeriya - i Multanî'nin hankahına inmiş, kendisinin Bahâeddin Zekeriya tarafından beğenilip alıkonulacağını sezince, arkadaşlarına oradan uzaklaşmalarını söylemiş, hep birlikte oradan ayrılıp Delhi'ye gelmişler, bir süre orada kaldıktan sonra Sumenat'a yöneldiklerinde yolda, yakalandıkları şiddetli bir rüzgâr sonucunda arkadaşlarının çoğunu kaybetmiş ve bir arkadaşiyle birlikte uzun bir yolculuktan sonra tekrar Delhi'ye dönmüş, oradan da tek başına Şeyh Bahâeddin'in yanına gelip mürid olmuştur. Şeyhinin yanında uzun müddet çile çıkarmışsa da söylediği lâdinî mahiyetteki şiirleri, hakkında bazı dedikoduların doğmasına sebebiyet vermiştir. Bu arada Şeyhi Bahâeddin'in kızı ile evlenmiş ve yirmi beş yıl, onun hizmetinde kalmış, şeyhi ölünce de (666 H./1267 M.) onun yerine geçmiştir. Fakat çok geçmeden etrafındakiler, kıskançlıklarından, onun şeyhinin yo-

lunu takibetmediğini, şiir yazıp güzellerle meşgul olduğunu devrin sultanına bildirmişler, esasen şeyhlerden hazzetmeyen sultan da derhal harekete geçmiş, fakat bunu daha önce öğrenen Fahreddin etrafında bulunanlara veda edip oradan ayrılmış, Mekke'ye uğrayıp Kâbe'yi ziyaret ettikten sonra Konya'ya gelerek Şeyh Sadreddin-i Konevî'nin hizmetine girmiştir. Sadreddin-i Konevî kendisini çok beğenmiş ve bu arada başta Müineddin Pervâne olmak üzere birçok kimse kendisine mürid olmuştur. Müineddin Pervâne, onun için Tokat'ta bir hankah yaptırmıştır. Kaval Hasan adında birine âşık olmuş, maşukuna kavuşmak için Müineddin Pervâne'nin tavassutunu rica etmiş, o da onun bu arzusunu yerine getirmiştir. Aksarayî'de, Gıyaseddin Keyhusrev III devri (663 - 682 H./1264 - 1283 M.) meşhur tarikat şeyhleri arasında, Fahreddin - i Irakî'nin de adı geçmektedir (bk. **aynı eser,** s. 91, çv., 174). Daha sonra Moğollar tarafından öldürüleceğini anlıyan Müineddin Pervâne, Mısır hükümdarı Baypars'ın elinde esir bulunan oğlu Muhazebeddin Ali'nin (bk. **Baypars Tarihi,** s. 86, 157) kurtarılmasına harcanmak üzere ona kıymetli mücevherlerle dolu bir çıkın teslim etmiştir. Müineddin Pervâne'nin katlinden sonra Anadolu'da baş gösteren karışıklıkları düzeltmek maksadı ile 677 H./1278 M. de Moğol hükümdarı Argun Han tarafından Anadolu'ya gönderilen Sahib divan Şemseddin Cuveyni ile görüşmüş, o döndükten sonra da Müineddin Pervâne'nin kendisine verdiği kıymetli mücevherlerden, Moğol şehzadesi Konkurtay'ın haberdar olup almak istemesi üzerine Tokat'tan Sinop'a geçmiş, oradan da deniz yolu ile Mısır'a gitmiştir. Bir süre orada kaldıktan ve bir yolunu bulup elindeki kıymetli mücevherleri Mısır hükümdarına (as - Sa'id Nasıreddin Barakahan veya el - Mansur Seyfeddin Kalaun olmalı, bk. Zambaur, **aynı eser,** s. 103) vererek Müineddin Pervâne'nin oğlu Mühezzebeddin Ali'yi esirlikten kurtardıktan sonra Şam'a gelmiştir. Şam'da bulunduğu sırada Hind'de bulunan oğlu Kebireddin de buraya gelmiş, bir süre sonra 686 - 688 H./1289 M. yılları arasında yetmiş altı veya yetmiş sekiz yaşında olduğu halde Şam'da ölmüştür.[152]

Fahreddin - Irakî'nin başlıca eserleri şunlardır:

1 — **Divan**[153] 2 — **Lemaat**[154], 3 — **Uşşak - nâme**[155].

44 — M.3/305'de, sonradan Nakışlı Hamam adı ile hamama çevrilen hanın ve 3/545'de adı geçen ve Hüsameddin Çelebi'nin idaresine verilmesi için Taceddin Mu'tez tarafından sultandan ferman alınan hankah'ın sahibi olan vezir Ziyaeddin'in adına sarih olarak yalnız Mevlânâ'nın mektuplarından birinde rastlanmaktadır **(Mektubât,** s. 128). Mevlânâ'nın başka bir mektubunda bahis konusu olan (s. 81), Şeyh Sadreddin'den boşalan ve Hüsameddin Çelebi'ye verilmesi için devrin en büyük vezirinden (sahib-i Âzam) ricada bulunulan ve adı zikredilmiyen yer de Ziyaeddin'in bu hankahı ile ilgili olmalıdır. Eflâki ve Mevlânâ'nın anlattıklarına göre: bu hankalı önce Şeyh Sadreddin'den boşalmış **(Mektubât,** s. 82), sonra başka bir hankahta da şeyhlik eden bir zatın idaresine verilmiştir. Böylece iki hankahta birden şeyhlik eden bu zat ölünce, bu hankalı, Taceddin Mu'tez'in delâletiyle Sultandan alınan bir fermanla (M. 6/12) Hüsameddin Çelebi'nin idaresine verilmiştir.

Mevlânâ'nın "Eğer bilseydi (yani hankah'ın Hüsameddin Çelebi'ye verileceğini), binanın her tuğlası yerine altın (tuğla) kordu" **(Mektubât,** s. 128) şeklindeki ifadesine bakılırsa vezir Ziyaeddin, o tarihten önce ölmüş ve belki de Hüsameddin Çelebi'yi hiç idrâk etmemiştir. Buna göre, bu vezir, hakikate çok yakın bir ihtimalle, ilk önce İzzeddin Keykâvus I devrinde (507 - 616 H/1210 - 1219 M.) emîr-i devât[156] olan ve Sis vilâyeti Ermeni tekfurlarından Lifon'un yenilmesinden sonra bu vilâyetin idaresinin yine kendisine verilmesi için Sultan İzzeddin'e yazdığı mektup üzerine, hazırlanan fermanı yazan ve onu adı geçen Tekfur'a götürüp büyük bir saygı ile karşılanan, oradan Kayseri'de bulunan Sultan İzzeddin'in yanına dönen Ziyaeddin Kara Arslan olmalıdır (İbn-i Bîbî, **aynı eser,** s. 170 - 171). Ziyaeddin Kara Arslan, Alâeddin Keykubad I devrinde (616 - 634 H/1219 - 1236 M.) "sahip" olarak gözükmektedir (İbn-i Bîbî, s. 427 v.d.). Sahip Ziyaeddin Kara Arslan, Alâeddin Keykubad I tarafından Melik Eşref'in gevşekliği yüzünden sık sık Moğol askerlerinin baskınına uğrıyan, Celâleddin Hârizmşah'ın askerleri tarafından

da soyulan ve Kemâleddin Kâmyar kumandası altındaki Selçuklu ordusu sayesinde kurtarılan Ahlat'tan Tiflis'e kadar uzanan bölgedeki şehirlerin eksikliklerini tamamlamak amacıyla, devletin ileri gelen birkaç memuriyle adı geçen bu bölgeye gönderilmiş, o da buralarda yıkılan yerlerin onarılması için gereken parayı verdikten başka halka tohum, çiftçi hayvanları da dağıtmış ve o civarda huzursuzluk yaratan Hârizmşahlıları da yatıştırdıktan sonra Erzurum'a gelmiştir[157].

45 — M.3/315'te Hacı Bektaş-i Veli'nin mürşidi olduğu anlaşılan ve asıl adı Baba İshak olup, Selçuk tarihindeki Baba'îler isyanını tertibeden Baba Resul, Malatya'nın cenubunda Fırat'ın sağ kıyısında bulınan, Samsat kalesine bağlı Kefersut adlı bir köyde yetişmiş, aşırı derecede hassasiyeti ve halkı teshir eden halleri ile tanınmıştır. Bir müddet burada kendisine müracaat eden halkın dertlerine çare bulmak suretiyle bir miktar taraftar edindikten sonra birdenbire ortadan kaybolmuş, aradan bir müddet geçince Amasya köylerinden birinde boğaz tokluğuna çobanlık ettiği ve ücret olarak hiçbir şey almadığı anlaşılmıştır. Burada da kendisini bir veli gibi tanıtmağa ve büyük bir halk kitlesini - ki bunların çoğunu Türkler teşkil ediyordu - toplamağa muvaffak olmuştu. Öte taraftan, babası Alâeddin Keykubad'ın âni ölümü üzerine, bazı emirlerin tensibi, bazıların da muhalefeti ile saltanata geçen Gıyaseddin Keyhusrev II nin zevku sefaya dalması, emirler arasında başlıyan birbirleri aleyhlerindeki entrikalar, Celâleddin Harizmşah'ın ölümünden sonra Selçuklu hükümdarının idaresine giren Hârizmli beylerin, Sultan tarafından başbuğları bulunan Kırhan'ın öldürülmesi üzerine Orta Anadolu'dan Güney Doğu Anadolu'ya kaçarken geçtikleri yerleri kaybetmeleri yüzünden artan huzursuzluk da Baba İshak taraftarlarının artmasına yardım etmiştir.

Etrafına büyük bir halk kitlesinin toplandığını gören Baba İshak, Giyaseddin Keyhusrev II nin işrete daldığını bahane ederek onun aleyhinde propagandaya başlamış, bu vesileyle o sırada Şam havalisinde bulunan Hârizm beylerine elçiler ve esasen kendisine daha başlangıçtan beri büyük bir hayranlık duyan Kefersut ve Maraş havalisine müritler gön-

dermiştir. Bunları tamamiyle kendine bağladıktan sonra önceden tâyin ettiği bir zamanda ilk önce Kefersut'ta olmak üzere kendine tâbi olanlar çoluk çocukları ile birlikte büyük bir heyecanla harekete geçmiş, kendi taraftarları olmıyanları öldürmüşlerdir. Baba İshak taraftarlarının bu isyanı duyulunca, Gıyaseddin Keyhusrev II'nin kumandanlarından Alişiroğlu harekete geçmiş, fakat verdiği iki savaşta da mağlûp ve neticede şehit olmuştur. Bu olay üzerine Baba İshak taraftarları daha da şımarmış, önce Sıvas'a, sonra da, esasen Baba İshak'ın propagandaları ile meşbu bir hale gelmis bulunan Tokat ve Amasya havaline yürümüş, bu havalideki halkı da kendilerine katmışlardır. Gıyaseddin Keyhusrev'in gönderdiği ikinci ordu Amasya'da bulunan Baba İshak'ı yakalayıp idam etmişse de taraftarları onun ölmiyeceğine inanarak "Tanrının elçisi Baba" mânasına gelen "Baba Resulullah" nidaları ile savaşa devam etmiş ve neticede gönderilen bu ikinci orduyu da bozguna uğratmış ve kumandanını da öldürmüşlerdi. Bunun üzerine, Gıyaseddin Keyhusrev II, Erzurum'da bulunan orduyu yardıma çağırmış, yardıma gelen bu ordu, Kırşehir civarında bulunan bir ovada yaptığı savaş neticesinde Baba İshak taraftarlarını mağlup etmiştir[158]. Fakat yapılan büyük katliâma rağmen Baba İshak taraftarlarını tamamiyle ortadan kaldırmanın mümkün olmadığını, Bektaşîliğin kurucusu, Hacı Bektaş-i Veli'nin onun müridi olarak faaliyette bulunması da göstermektedir[159].

46 — M. 3/320'de Konya'da bulunan Türbe'yi yaptırdığından bahsedilen Alemeddin Kayser, Gıyaseddin Keyhusrev III (saltanat süresi: 663-682 M./1264-1283 M.) ün emirlerindendir. Gıyaseddin Keyhusrev'in Cimri ile muharebesinde, Cimri ordusunu yenenlerden biri de odur[160]. Sultan Veled'in **Divân'ında** (Uzluk Neşri, s. 10,86) bulunan ve onun hakkında yazılan manzumelerin ikisinden türbeyi yaptırdığı açıkça anlaşıldığı gibi, bir muvaşşahından (s. 125) adının Alameddin ve lâkabının Kayser olduğu, ve 683 yılı Şevvalinde düşmanları tarafından katli dolayısiyle tercii bend şeklinde yazdığı mersiyelerden de (s. 376 - 380) zengin olmakla beraber dervişmeşrep, cömert ve son derecede dindar bir kişi olduğu anla-

şılmaktadır. Aynı divanda onu övmek için yazılmış bir de rübaî vardır (s. 60). Mevlânâ'nın mektupları arasında da Alemeddin Kayser'e hitaben yazılmış ve onunla görüşmek arzusunda olduğunu bildiren iki mektup bulunmaktadır **(Mektubât,** Uzluk neşri, s. 26, 127).

47 — M.3/322'de adı geçen Bayburtlu Ali Ahmed adına, Eflâki'nin eseri dışında, Sultan Veled'in divanında (s. 371) ona hitaben yazılan manzum bir mektupta rastlanmaktadır. Sultan Veled bu mektubunda, Ahi Ahmed'den ünlü Ahi (Ahi - i nâmdar) diye bahsetmede, kendisini özlediklerini ve Türbeyi ziyaretle şereflenmesini anlattıktan sonra adının Ahi Ahmed Zekiyeddin olduğunu açıklamakta ve yedi çocuğunun bulunduğunu söyleyerek onu Konya'ya dâvet etmektedir.

48 — M.3/367'de Ahmed Fakih'in 618 H/1221 M. de öldüğüne dair verilen tarih yanlıştır. Gerçekten de M.1/36'da da Mevlânâ'nın babası Bahâeddin Veled'in talebesi ve müridi olup hocasının bir nazarı ile eşsiz bir bilgin olduktan sonra üzerine gelen bir hal neticesinde dağlara çıkıp oralarda uzun müddet kaldığı ve ancak hocasının ölümünden sonra (628 H/ 1230 - 31 M) Konya'ya geldiği gözününe alınırsa bu tarihin yanlışlığı kendiliğinden anlaşılır.

49 — M. 3/376'da Şeyh Kemaleddin-i Tebrizî'den Mevlânâ'nın Moğolların Haleb'i işgalinden çok az bir süre önce Haleb'den ayrılıp Şam'a gittiğine dair naklen rivayet, Abdülbaki Gölpınarlı'nın **(Mevlânâ Celâleddin,** İstanbul, 1952 s. 89) ve Sultan Veled'in **(İbtida - nâme** Celâl Hümayî neşri, s. 57 - 53, 108 - 109) anlattıklarından çıkan sonuca göre, Mevlânâ'nın, 645 - 647 yılları arasında iki defa Şam'a gittiği hakkında Furûzân - far tarafından **(aynı eser,** s. 95) ileri sürülen kanaatin doğru olamıyacağı ve bu seferin, Şems'in yerine Şeyh Selâhaddin'in seçilmesinden sonra vuku bulduğu hakkındaki fikrini teyid etmektedir.

50 — M.3/408'de maalesef kim olduğu başka kaynaklardan tahkik edilemeyen Cemaleddin Kameri'den nakledilen ve dua talebinde bulunan İzzeddin Keykâvus hakkındaki Mevlânâ'nın sözlerini, mektuplarında daha küçük devlet erkânına karşı kullandığı ifadeye bakarak ihtiyatla karşılamak veya

bunların, Eflâki'nin ifadesinden de anlaşılacağı gibi İzzeddin Keykâvus'un, iyi bir intiba bırakmadan 654 - 655 yılları arasında saltanatından ayrılmak üzereyken söylenmiş olduğunu kabul etmek lâzımdır.

51 — M.3/434'de adı geçen Süleyman Paşa, Anadolu'da Moğollara karşı sık sık baş gösteren ayaklanmalardan birini (bk. s. 58-59) bastırmak üzere Anadolu'ya gelen Moğol hükümdarı Keyhatu'nun, Kastamonu'ya vali olarak tâyin ettiği (691 H/1291 M.) Şemseddin Tamar Candar'ın oğlu olup, babasının ölümünden sonra aynı vilâyette bulunan Mahmut b. Yülük Arslan'ı ortadan kaldırarak bağımsızlığını ilân etmişse de bu bağımsızlığı çok sürmemiş, 714 H/1314 M'de (Aksarayî'de 716 dan sonra bk. s. 311 çv., 314) Moğol hükümdarı Olcaytu Hudabende tarafından büyük bir ordu ile Anadolu'ya gelen Emir Çoban'a, diğer Anadolu beyleri ile birlikte Moğollara tabi olduğunu bildirmek mecburiyetinde kalmıştır. Bu tarihten 736 H/1335 M.'ye kadar Moğollara tâbi olduğu Olcaytu'dan sonra (saltanat süresi: 716 - 736 H/1316 - 1335 M.) hükümdar olan Ebû - Sa'îd Bahâdır Han adına sikke bastırdığından anlaşılmaktadır. 736 H den itibaren tam mânasiyle bağımsız olan Süleyman Paşa, Gazi Çelebi hükümetinin yıkılması ile Sinop'u da işgal etmiştir. 740H/1339 M. tarihinde hayatta olduğu bilinmekle beraber hangi tarihte öldüğü belli değildir[161].

52 — M. 3/461'deki hikâyede adı geçen ve uç beyi olduğu anlaşılan Muhammed bey, Karamanoğulları âilesinden olup, Hatîroğulları isyanında, kendisine bulunduğu bölgenin serleşkerliği (ordu başkomutanlığı) verilmiş, üzerine gönderilen Moğol ve Selçuklulardan teşekkül eden karma orduyu yendikten sonra emri altına gireceğini vadederek Mısır hükümdarı Baypars'ı Anadolu'ya dâvet etmişse de Baypars'ın, onun bu teklifi reddetmesi üzerine, saltanata geçirilmek üzere Selçuklu ailesinden birini aramış ve neticede o sırada dervişlik yolunu tutmuş olan ve Cimri lâkabı ile anılan Gıyaseddin Siyavuş bulunup saltanata getirilerek bi'at edilmiştir.

Aralarına Cimri'yi de alan Karamanlılar, Konya üzerine yürümüş, bu sırada az bir kuvvetle kendilerine karşı koymak

istiyen naip Emineddin ile sahiller emiri Bahâeddin'i katl ve ordusunu da mağlûp ederek şehire girip Cimri adına para bastırmışlardır (676 Zi'l-hicce Perşembe/13 Mayıs 1227). Cimri'yi saltanata geçirdikten sonra onun veziri olan Mehmed Bey, o sırada kendisine karşı koymak istiyen Germiyan Türklerini de yenmiş, neticede 677 H/1278 M. de Anadolu'ya gelen Moğol devlet erkânından Sahib Şemseddin Cüveyni idaresindeki kuvvetler tarafından öldürülmüştür.[162]

Eflâki'nin anlattıklarından, Mehmed beyin de, babası Kerimeddin Karaman gibi bir taraftan Selçuk devletine tabi olduğunu verdiği vergi ile gösterirken diğer taraftan yol kesicilik ettiği de anlaşılmaktadır (krş. İbn-i Bîbî, **aynı eser,** muıassal, s. 688, muhtasar çv., s.290).

53 — M.3/485'de adı geçen ve daha çok Sahip Ata diye tanınan Fahreddin'in asıl adı Fahreddin Ali b. Hüseyın er-Rumi olup, elli yıla yakın bir müddet Selçuklu devletinde türlü vazifelerde bulunmuş ve topladığı servetin çocuğunu başta Konya olmak üzere, memleketin muhtelif yerlerinde medreseler, kervansaraylar, tekkeler ve çeşmeler yaptırmağa harcamıştır[163]. Bütün meslek hayatında dürüstlüğü, vazifeşinaslığı ve dindarlığı ile tanınmıştır.

Sultan İzzeddin Keykâvus devrinde (644 - 647 H./1246 - 1249 M. birinci saltanat devri) adalet bakanı iken sonradan saltanat naipliğine geçirilmiş, Anadolu'dan sık sık para toplamak suretiyle devleti zayıflatan Moğol şehzadelerine mani olmak için elçi olarak Moğol hükümdarının yanına gönderilmiş ve bu vazifesini başarı ile neticelendirdikten sonra dönmüştür. Rükneddin Kılıçarslan'la İzzeddin Keykâvus'un, aralarındaki münazaayı halletmek için 657 H/1249 M. de Hulâgû'nun yanına gittiklerinde İzzeddin Keykâvus'a refakat etmiş, döndükten sonra da vezirliğe tâyin edilmiştir. Bu sıralarda, Rükneddin Kılıçarslan kardeşine karşı harekete geçmiş, İzzeddin de kardeşiyle aralarında bir hal çaresi bulmak için Fahreddin tarafından kendisine teklif edilen vezirliği kabul ederek onun yanında kalmıştır. Bilahare aşağı yukarı bugünkü başbakanlığa tekabül eden sahib-i azamlığa geçirilmiştir. Rükneddin'in öldürülmesinden sonra Gıyaseddin Keyhus-

rev III devrinde de (663 - 682 H./1264 M.) ayni vazifesine devam etmişse de yukarıda anlatıldığı gibi (sayfa 57'ye bk.) Muineddin Pervâne tarafından bu vazifesinden uzaklaştırılıp Osmancık kalesine hapsedilmiştir. Fakat serbest bırakılınca, Moğol hükümdarına bizzat durumunu arzederek tekrar vazifesine dönmeğe muvaffak olmuştur. Muineddin Pervâne ile birlikte Rükneddin Kılıçarslan IV ün kızını, nişanlısı olan Moğol Şehzadesi Argun Han'a götürmüş, oradan döndükten sonra Hatîroğlu isyanını bastırmak üzere harekete geçen Moğol şehzadelerinden biri ile Elbistan hududunu muhafazaya memur edilmiştir. Mısırlılara karşı harekete geçmek için Anadolu'ya gelen Abaka Han'a refakat etmiş ve onunla birlikte Altınordu'ya gitmiştir. Kendisinin Anadolu'da bulunmayışından faydalanan Karamanoğullarının giriştikleri isyanda bir oğlunu kaybetmiş, Moğol şehzadelerinden biri ve Şemseddin Cüveyni ile Anadoluya gelmiş, Sultan Gîyaseddin'le birlikte yanlarına aldıkları Moğol kuvvetler ile önce Karamanlı Mehmet beyi sonra da Ankara'ya giderek Cimri'yi ortadan kaldırmak suretiyle bu isyanı bastırmıştır. Konya'ya döndüğünde Moğol Hükümdarı Argun tarafından vazifesinin yenilendiğine dair ferman (yarlığı) gelmiştir. 684 H/1285 M yılında Anadolu'ya gelen Moğol şehzadelerinden Hulâgû ile Keyhatu'nun ordusunun ihtiyacını önce Erzincan'da sonra da Aksaray'da temin etmiş ve 687 H/1288 M yılında yakalandığı bir hastalık neticesinde ölmüştür. Mezarı Konya'dadır[164]. Sonradan oğulları, vaktiyle kendisinin, hazinelerini sakladığı Afyon Karahisarda Sahip Ata oğulları beyliğini kurmuşlardır[165].

Mevlânâ da Fahreddin Ali'ye hitaben yazdığı mektuplarında, ondan dindar, iyi huylu, Tanrıdan korkan, mazlumları koruyan bir insan olarak bahsetmekte ve kendi adamlarının muhtelif işleri için ricada bulunmaktadır (bk. **Mektubât,** Uzluk neşri, s. 38, 90, 112, 138, 139, 133). Ayrıca Sultan Veled'in de Sahip Fahreddin hakkında yazdığı bir methiyesi vardır **(Sultan Veled Divan'ı** neşr. Uzluk, s. 182).

54 — M. 3/526'da adı ve bundan önce önsözde muhtelif vesilelerle bahsi geçen Hatîroğlu Şerefeddin, Selçuklu tarihinde "Hatiroğlu isyanı" diye anılan ve gayesi Mısır hüküm-

darı Baypars'a istinad ederek Moğolları Anadolu'dan çıkarmak olan hareketin elebaşısıdır. Hati - i Zencânî isminde bir zatın oğlu olan (İbn-i Bîbî, **aynı eser,** mufassal s. 662-664) Şerefeddin, başlangıçta Müineddin Pervâne'nin maiyet kâtiplerinden (münşilerinden) olup **aynı eser,** s. 664, 664, çv., 269) Müineddin Pervâne ile birlikte Rükneddin Kılıç Arslan IV ü saltanata getirdikten sonra kendisine Niğde ve havalisi tımar olarak verilmiştir. Etrafında bulunan kuvvetli bir ordu ile memlekette huzuru temin etmişse de zamanla taşkınlık ettiğinden ötürü Rükneddin Kılıç Arslan'la araları açılmış ve bu anlaşmazlık, onun Müineddin Pervâne ile birleşerek Rükneddin Kılıç Arslan'ı ortadan kaldırmalarıyle sonuçlanmıştır. Sonra, Sultan Gıyaseddin Keyhusrev devrinde (663 - 672 H/1264 - 5 - 1283 M.) beylerbeyiliğe geçirilmiş ve bir ara Müineddin Pervâne'nin, Sahip Fahreddin Ali'yi vazifesinden uzaklaştırmasına yardım etmiş, sonra da Sahib Fahreddin Ali ile Müineddin Pervâne'nin Rükneddin Kılıç Arslan IV'ün kızı Selçuk Hatun'u, nişanlısı Argun Han'a götürdüklerinde, Müineddin Pervâne tarafından kendisi için hazırlanan komployu öğrenmiş ve meydanı boş bulup Mısır ordusunun da yardım edeceğini umarak isyana başlamıştır. Bu arada, kardeşi Ziyaeddin'i de Mısır ordusundan yardım istemek amacıyla o sırada Şam'da bulunan Baypars'ın yanına göndermiş, kendisi de Kayseri'de bulunan Sultan Gıyaseddin Keyhusrev III ve maiyetini alıp Niğde'ye gelmiştir. Burada Karamanoğullarının yardımını da sağladıktan sonra Mısır ordusunun gelmesini beklemiş, bu sırada gelen bir elçi Mısır ordusunun Elbistan'a doğru harekete geçtiğini haber vermiş, o da bunu fermanlarla etrafa müjdelemiştir. Fakat çok geçmeden Müineddin Pervâne ve Sahip Fahreddin Ali, Moğol şehzadesi Konkurtay ile Anadolu'ya gelerek Şerefeddin tarafından çıkarılan bu isyanı bastırmış, kendisini de uzun bir yargılamadan sonra öldürtmüş (675 H/1277 M) ve vücudunun muhtelif parçalarını ibret için memleketin muhtelif taraflarına göndermişlerdir.[166]

İbn-i Bîbî'nin, hakkında oldukça düşmanca bir dil kullandığı Hâtır oğlu Şerefeddin'i, Aksarayî, övmekle beraber bu

hareketinden dolayı haksız bulur, Sultan Veled ve **Ravzatu'l-küttâb** adlı eserin yazarı Ebubekr Zeki, ondan, "son derecede cömert, iyi huylu, huzursuzluk yaratanları cezalandıran, şöhretli bir insan" olarak bahsederler (bk. Sultan Veled, **Divan,** Uzluk neşri, s. 145, **Ravzatu'l-küttâb**'dan naklen **Mevlânâ'nın Mektubâtı**'nın önsözüne eklenmiş mersiye, s. 21 v.d.)

55 — M.3/540'da adları geçen ve Rum oldukları anlaşılan Aynuddevle ile Anadolu Selçukluları devrinin mimar Sinan'ı sayılan Kaluyan hakkındaki bilgimiz yok denecek kadar azdır. Şahabeddin Uzluk'un **Mevlânâ'nın Ressamları**[167] adlı eserinde verilen malûmat ise, Eflâkî'nin buradaki rivayetine çok az bir şey ilâve etmektedir. Müellif, Eflâkî'nin bu metnini dikkatsiz bir şekilde eserine naklettikten, fena bir çevirisini de verdikten ve bir takım fikirler ileri sürdükten sonra Aynuddevle tarafından yapılmış olup elde bulunmayan neyzen Hamza Dede'nin resminin, Habib Dede tarafından yapılan bir kopyasına malikolduğunu haber vermektedir (s. 13-14).

Kaluyan hakkında ise Mevlevî kaynaklarında (müellif hangi kaynakta olduğunu zikretmiyor, her halde Eflâkî'nin eserinde olmalı) kuvvetli bir ressam olduğundan bahsedildiğini, Kaluyan'ın, Konya'nın zengin bir ailesine mensup olduğunu ve Beyşehir'deki Eşrefoğlu Camiine ait bir vakfiyede bu ailenin adının geçtiğini, Sivas'ta bulunan bir taşta adının "Kaloyanu'l-Konevî" diye yazıldığını, Müslüman olmadan önce Antalya, Ilgın ve Sivas'taki kendi eseri olan yapılarda Kaluyan, Müslüman olduktan sonra ise Konya'da yaptığı Nalıncı türbesi, Sahip Ata ve Karatay medreseleri ile İnce Minare gibi eserlerinde Keluk b. Abdullah adını kullandığını yazmaktadır (s. 23).

Buraya kadar eserin kaynakları gösterilmeye, verilen yanlış bilgi eldeki imkânlar nisbetinde düzeltilmemeye ve birkaç kelime veya fıkra ile nakledilen olay veya şahıslar elde mevcut kaynaklara baş vurulmak suretiyle aydınlatılmaya çalışıldı. Eserde, Mevlânâ ve etrafında bulunan meşhur, kimselerin şahsiyet ve fikirlerini belirten malûmatın da Abdülbaki Gölpınarlı tarafından, **Mevlânâ Celâleddin** (İstanbul

1052) ve **Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik** (İstanbul 1953) adlı eserlerinde işlenildiği göz önünde tutularak tekrarından kaçınıldığı ve eserin bütünü hakkındaki hüküm de ikinci cildin önsözüne bırakıldığı için burada sadece çevirilerinden bahsedilecektir.

Manakib al-Ârifin, müteaddid defalar Türkçeye, bir defa da Fransızcaya tercüme edilmiştir. Yapılan Türkçe çevirileri: I, Tam; II, Doğrudan doğruya çevirmenler tarafından kısaltılan; III, Aslının, Hemedanlı Abdulvehhap b Celâleddin Muhammed tarafından kısaltılıp **Sevâkıbu'l-menâkıb** adiyle yeniden kaleme alınmak suretiyle meydana gelen metin üzerinden yapılan çeviriler olmak üzere üç gruba ayırmak mümkündür.

I — Tam çevirileri:

1 — Zahid b. Ârif tarafından 803 H/1400-01 M de yapılan ve **Mahzenu'l-Esrâr** adını taşıyan çeviri. Çeviricisi hakkında hiç malûmata sahip olmadığımız ve tek nüshası Ayasofya kütüphanesinde 3456 no. kayıtlı bulunan bu çeviride[168], aşağıda örnek alınan parçadan da anlaşılacağı gibi bazı eski Türkçe kelime ve bir kısım arapça ve farsça tabirler müstesna bugünkü Türkçeye çok yakın bir dille yapılmakla beraber birçok anlaşılması güç yerler atlanılmış (bk. meselâ krş. vrk. 191a v.d.), bir kısım küçük paragraflar da çıkarılmış ve bir teki müstesna (vrk. 3b) metinde geçen beyitler çevrilmemiştir.

2 — Yenikapı Mevlevihanesi şeyhi Seyyid Ebu Bekr Dede'nin oğlu derviş Abdulbaki Dede tarafından 1208H/1793 M. de başlanılıp, 1212H/1797 M. de bitirilen çeviri. Çevirmen, çevirisinin önsözünde, amcazadesi derviş Seyyid Ahmed'in ısrarı üzerine bu çeviriye başladığını, beş altı cüz çevirdikten sonra müzisyen[169] Ahmed Ağa'ya gösterdiğini, onun bunu Selim III'e haber verdiğini ve sonra da Selim III'ün emri üzerine eserin çevirisine devam ettiğini, aslına sadık kalmakla beraber, bazen anlaşılması güç yerleri açıklar mahiyette ilâveler yaptığını kaydetmektedir. Çevirmenin bu son ifadesine bakılarak, yaptığı çevirinin genişletilmiş bir çeviri

olduğu haklı olarak akla gelirse de, hakikatte, eserin bütününe nisbetle bu ilâveler hiç denecek kadar azdır. Kaldı ki bu ilâvelerin çoğu da metin harfiyen çevrildikten sonra yapılmıştır[170]. Çevirmen, birçok arapça ve farsça deyim ve kelimeleri olduğu gibi bıraktıktan başka beyitlerin de en kolaylarını çevirmiş, diğerlerine, hele **Mesnevi**'den olanlara hiç dokunmamıştır.

3 — Nâsır Abdülbaki Dede'den iki yıl sonra Gevrekzâde Hafız Hasan (ölümü 1216 H/1081 M.) tarafından yapılan çeviri. 1180H/1769 M. de Ordu'da hekimbaşı iken 1183H/1769 M. yılında yerine birini koyarak İstanbul'a gelen ve 1200H/1785 M. de Sultan Abdülhamid I'in başhekimliğine, 1203H/1789 M. de de Selim III'ün saltanata gelmesi üzerine Halep mevleviyetine tayin edilen çevirici [171], çevirisinin önsözünde, Halep'te bulunduğu sırada **Manakib al-Ârifî'in** bazı kısımlarını müritlere çevirip anlattığını, Halep'ten döndüğünde Konya'ya uğrayıp Türbeyi ziyaretten sonra İstanbul'a geldiğini, 1210 Rebî'u'l-evvelinin başlangıcında (15.X.1795 M.) **Manakib al-Ârifîn**'i çevirmeye başladığını ve bu eserin Murat II devrinde de bir kere çevrildiğini anlattıktan sonra Eflâki'nin eserinin önsözündeki arapça kısmı atıp Farsça kısmının çevirisi ile işe başlıyor ve eserin çevirisini ayni yılın Cumai'sânisinin 11'inde bitiriyor. Bu çevirinin şimdiye kadar hiç bir yerde tavsif edilmeyen bir nüshası, Millet Kütüphanesi, Pertev Paşa 511 no. da ve 1222H/1807 M. de istinsah edilen diğer bir nüshası ise Bursa Kütüphanesi Burhaneddin Bey 9490 numarada bulunmaktadır[172].

Pertev Paşa, 511 tavsifi:

24+13.7 (18.5×8) cm. üzeri ebruli kâğıt kaplı, arkası kırmızı meşin cilt. 397 varak olup, 394 varağı Eflâki'nin eserinin çevirisini, 394b - 396a Mevlânâ'nın halifelerinin adlarını, 396a - 397b varakları da Mevlânâ'nın şeceresini ihtiva etmektedir. Her sahifede 19 satır vardır. Söz başları, âyetler ve hadîsler kırmızı mürekkeple. Yazı talik. Müellif hatı, 1215H/1800 M.

Baş:

بسم الله الرحمن الرحيم ... حبيب كبريا رسول خداوند خواجهٔ
هر دو سرا اعنی به حضرت محمد مصطفی ... بعد مقتبسان انوار علم وعرفان...
فریدون شوکت و جمشید مکنت پادشاه زمین و زمان زبده خواقین عثمانیان
السلطان بن السلطان سلیم خان بن السلطان مصطفی خان ... تخت همایونلرینه
سعد اجلال ایله جلوسلری هنگامنده فقیر پر تقصیر گورک زاده حافظ حسن
دامی دلپذیرلرینه لطفاً و عطفاً حلب الشهبا مولویتی عنایت و احسانلری
ایله بکام ...

Son:

... المنة لله که بانجام رسید

Ferağ kaydı:

قد حرره و بیضه فی تاریخ هجریة سنة خمس عشر و مائتین و الف فی ملهٔ
و ۱۷ سنه ۱۲۱۵

II — **Kısa çevirileri :**

1 — Mevlevî şeyhlerinden Akşehirli İzzeddin Dede'nin oğlu olup, oradan Konya'ya, sonra da İstanbul'a gelip kaledışında bir ağacın koğuşunda yaşarken Yenikapı Mevlevîhanesinin inşası üzerine buranın şeyhliğine tâyin edilen Ahmed Kemal Dede (ölümü: 1010 H/1001-02 M.) tarafından yapılan manzum çevirisi. Tek nüshası Süleymaniye Kütüphanesi, Halet ef. ilâve 82'de bulunmaktadır[173].

2 — Hemedanlı Celâleddin Muhammed tarafından aslından kısaltılarak yeniden yazılan ve Sevakıbu'l-Menakıb adı verilen nüshadan ilk önce bazı tadillerle Derviş Senai Halil (ölümü: 950 H/1543 M.) tarafından, sonra da 997 H/1588-89 M. da Konya'dan İstanbul'a gelen Derviş Mahmud Mesnevihan tarafından yapılan çeviri[174].

Son olarak Naci Fikret Baştak, **Manakib al-Ârifin**'i, Üniversite Kütüphanesindeki bir nüshası ile de karşılaştırmak suretile Cl. Huart tercümesinden Türkçeye çevirmeye başlamışsa da, Konya dergisinin muhtelif sayılarında (yıl 1939, sayı 30, s. 1551; 1940, sayı 31, s. 1617; 1941 sayı 35, s. 3006, sayı 36, s. 29; 1942, sayı 39, s. 58, sayı 41, s. 45, sayı

49, s. 20) tefrika halinde çıkan bu çeviri, eserin üçüncü bölümüne kadar devam ettikten sonra durmuştur.

M.3/92'deki Bektemur oğlu Kerimeddin'den bahsedilen parçanın, biribirinden 409 yıl farkla yapılan iki çevirisi:

Hemçunân eshâb-i kibârdan biri vefat etti. Mevlânâ hazreti ile meşveret ittiler ki âni gûrında tabutla mı koyalım, yoksa tabutsuz mı koyalım? Buyurdu ki yârânlar ne maslahat görürler, ârif-i rebbâni ma'denu'nnûr Kerimüddin Veled-i Bektemur rahmetu'llâhi aleyhi ki cümle-i ehl-i makamât ve sâhib-i basîrettendi. Buyurdu ki tabutsuz komak evliterdur. Yaranlar eyitiler: ne delille? Eyitti: oğulı ana yigirek riayet ider kardaşdan ki cism-i âdemî topraktandur ve tahta dahi toprak oğlıdur. Pes ikisi kardaş olur, pes toprak anadur. Oğulı anaya sımarlamak sevâpter ola. Mevlânâ hazreti tahsinler itti ve eyitti: Bu mâ'nâ hiç mestur değildur (Zâhid b. Ârif tarafından 803 H/1400-1401 M. de yapılan tercüme; Ayasofya Kütüphanesi 3456, yaprak: 64b - 65a).

Kezalik kıbâr-i eshâbdan biri vefat eylemişti. «Anı mezâra tabut ile mi kosunlar, tabutsuz mu? deyu Hazret-i Mevlânâ'ya meşveret götürdüler. «Yârân ne maslahat görürlerse» buyurdu. Ârif-i rebbânî, ma'denü'nnûr Kerimüddin Veled-i Bektemur rahmetu'llâhi aleyhi ki cümle-i ehl-i makamât ve sâhib-i basiretten idi, «tabutsuz komak evlâter olur» buyurdu. Yârân «Ne delille» dediler. «Oğula ana kardaşdan bihter riayet eyler, zira insanın cismi hâktandır ve ağaç tahtası dahi hâkin oğludur; pes ikisi de karındaş olur ve toprak ana. Pes müşfik anaya ısmarlamak sevâbter görünür» dedi. Hazret-i Mevlânâ ana tahsinler buyurup: «Bu ma'nâ hiçbir kitapta mestur değildir» dedi (Nâsır Abdulbaki Dede tarafından 1212 H/1797-98 M. de yapılan çeviri; Topkapı Sarayı Kütüphanesi, 1205 yaprak 69b - 70a).

Fransızca Çevirisi

İlim âleminde «Dönen dervişlerin velileri» mânasına gelen **Les Saints des derviches Tourneurs** adıyla tanınan ve Clement Huart tarafından iki cilt halinde yapılan bu çevirinin birinci cildi 1918, ikincisi ise 1922 yılında yayınlanmıştır. Çevirici, **Manakib al-Ârifîn**'in başta, oldukça eski bir nüshası

(istinsahı, 964 H) ile birlikte diğer altı nüshası bulunan Bibliothèque Nationale ve diğer Avrupa kütüphanelerindeki yazmalarını bildiği halde çevirisini kendi malı olan ve 1017 H/ Haziran başı 1608 M. de Mevlevi dervişi Osman tarafından istinsah edilmiş bir el yazmasından yapmış (bk. ayni eser, s. II, önsöz) ve bildiği nüshaların hiç biri ile karşılaştırmamış, bunun sonucu olarak da çevirisinde birtakım yanlışlıklara meydan verdiği gibi, elindeki nüshadan eksiklikler bulunduğundan Eflâkî'nin eserinin tam ve doğru bir çevirisini vermemiştir. Gerçekten de çevirmenin çevirisine esas olan nüshadaki rivayetlerin sırası, tarafımızdan tesbit edilen elde mevcut en eski nüshalara nazaran çok değiştiği gibi (meselâ krş. Huart çv., s. 153 ve bizim çevirimiz, 3/110'dan sanraki rivayetler) bazı rivayetler de noksandır; Ayrıca, başta müellifin önsözü olmak üzere bazı parçaların, mevzu ile ilgili olmadıkları, bazılarının da müstehcen addedildikleri için çevirmen tarafından çevrilmedikleri görülmektedir (meselâ, bk. M. 1/43-44'deki iki mektup ile M. 3/93'deki hikâye). Bu gibi kusurlarına ve Fuat Köprülü'nün işaret ettiği[175] birkaç büyük hata dışında epey bir yekûn tutan çevirmen hatalarına rağmen, bu çeviri aşağı yukarı aslındaki bütün manzum kısımların çevirisini de ihtiva etmesi bakımından şimdiye kadar yapılanların en tam olanıdır.

Manakib al-Ârifîn'in şimdiye kadar yapılan çevirilerinden kısaca bahsettikten sonra çevirimiz hakkında biraz bilgi verelim:

Çevirimiz, başlangıçta, yalnız **Manakib al-Ârifîn**'in, rahmetli Tahir Olgun tarafından, aşağıda tavsifi verilen ve Süleymaniye Kütüphanesi Nafiz Paşa 1205 numarada kayıtlı nüshasından çok güzel bir rik'a ile istinsah edilen yazması üzerinden yapılmıştı[176]. Sonradan Türk Tarım Kurumu için hazırladığım eleştirmeli metinle karşılaştırarak, eksiklikleri giderdim.

Çevirisi sunulan **Âriflerin Menkıbeleri**'nin, Farsça eleştirmeli metninin tesbiti için muhtelif kütüphanelerde oldukça çok sayısı bulunan[177] nüshaları arasında, yalnız istinsah tarihi itibariyle en eski sayılabilen şu dördü seçildi:

1 — Süleymaniye kütüphanesi, Serez 1794 no. da kayıtlı bulunan ve ilk defa tarafımızdan görülen nüsha. Tavsifi: 17.5×27 cm. Miklepli, şemseli, zincirekli, tamir görmüş koyu kahve renkli meşin cilt. Aslında 284 yaprak olup, **Manakib al-Ârifîn** metni Ib - 283b yapraklarını işgal etmekte, 284a da sonradan yazılmış olan Mevlânâ'nın şeceresi, 284b de ise Ak Şemseddin'in (ölümü: 863 H/1458-9 M.) **Risale-i Nuriyye** adlı eserinden bir parça bulunmaktadır. Her sahifede 21 satır vardır. Söz başları kırmızı mürekkeple. Yazı kısmen harekeli nesih. 828 H/1424-25 M. de Yusuf b. Süleyman adında biri tarafından istinsah edilmiştir.

Baş:

بسم الله الرحمن الرحيم .... الحمد لله الذى نور قلوب اوليائه ...

Son:

ان درج كه درج درج شاهانست المنة لله كه باتمام رسيد

Ferağ kaydı:

كتبه العبد الضعيف ... يوسف بن سليمان ... روز بخشنبه فى وقت الظهر
تاريخ هجرة رسول ثمان وعشرين وثمانمائة.

II — Konya Asarı Atika Müzesi 2158 no. da kayıtlı bulunan ve istinsah tarihi iç sahifelerinden birinden birinde (s. 509) yazıldığı için Prof. Ritter tarafından görülmeyip 900 H/1494 M. de istinsah edildiği sanılan (**Der İslâm**, XXVI, s. 130) ve hakikatte 869 H/1464 M. de istinsah edilen nüsha.

III — Üsküdar Selimağa Kütüphanesi 414 No. da kayıtlı olan ve istinsah tarihi belli olmamakla beraber yazı ve kâğıt hususiyetlerinden Hicri VIII inci / Milâdı XIV-XV yüzyıla ait nüsha.

IV — Süleymaniye Kütüphanesi Nâfiz Paşa 1205 No. da bulunan ve Seyyid İzzeddin Ahi Cemaleddin el-Aksarayî neslinden seyyid Horasan b. Seyyir Ömer tarafından 980 yılının Rebî'ul-evvel ayında istinsah edilen nüsha. Tavsifi: 24.6 × 17.3 (19.5×12.5) cm. Miklepli, üzeri yeşil bez

kaplı meşin cilt. 405 yapraktır. Her sahifede 17 satır vardır. Yazı nesih. Söz başları kırmızı mürekkeple. Sondan küçük bir paragraf eksiktir. Adı zikredilmiyen bir kadın sultanın emriyle istinsah edilmiştir.

Bu dört nüshadan faydalanmak suretiyle vücuda getirilen çevirinin her bakımdan mükemmel bir çeviri olduğunu iddia etmek, insanın kusursuz olduğunu kabul etme gibi bir dâvâda bulunmak demektir. Bu itibarla, sayın okuyucuların, bizim de her insan gibi hata yapabileceğimizi kabul ederek, bütün samimiyetimizle elimizden geldiği kadar iyi ve doğru olmasına çalıştığımız bu çeviride rastlıyacakları ufak tefek hataları mazur göreceklerini ümit eder, Eflâki'nin bu meşhur eserini, şimdiye kadar çevrilmeyen manzum kısımları ile de birlikte, bir bütün halinde Türk kültürüne maledebildikse kendimizi bahtiyar sayarız.

Sözlerime son verirken eserin çevirisinde karşılaştığım birçok zorlukların halline yardım eden sayın hocam Prof. Necati Lugal'e ve çevirimi kontrol için, kendinde bulunan Nâsır Abdülbaki Dede'nin yaptığı çevirinin Topkapı Sarayı Kütüphanesindeki nüshasının fotoğraflarını memnuniyetle vermek lûtfunda bulunan sayın Hasan Âli Yücel'e teşekkürlerimi sunmağı ödenmesi gereken büyük bir borç bilirim.

Beşiktaş, 17.8.1953
Tahsin Yazıcı

NOTLAR

[1] Meselâ, bk.: Câmî, **Nafahâtu'l-Uns;** Lâmi'î tarafından yapılan türkçe çevirisi, İstanbul, 1289 h. sah. 516. Badî'u'z-Zamân Furûzan-Far, **Mevlânâ Celâleddin Muhammed Maşhûr be-Mevlevî,** Tahran, 1315-1317.

H. Ritter, **Maulânâ Calâleddin Rumî und Sein Kreis, Der Islam** 1942, Cilt XXVI, sah. 116 ve devamındaki makalesi (Bu makalenin kısaltılmış türkçe çevirisi için bk. **Türkiyat Mecmuası,** c. VII-VIII, sah. 268-281, **Mevlânâ Celâleddin-i Rumî ve etrafındakiler)** ile **İslâm Ansiklopedisi,** c. III, sah. 53 teki **Celâleddin Rumî** maddesi; Abdülbaki Gölpınarlı, **Mevlânâ Celâleddin,** İstanbul, 1951 ve 1952 (ikinci baskı). Eserin tarih bakımından taşıdığı değer için bk. Fuad Köprülü, **Anadolu Selçukluları tarihinin yerli kaynakları, Belleten,** 1943, c. VII, sah. 422 ve devamı.

[2] Sâkıb Dede, **Sefîne-i Nefîse-i Mevlevîyan,** Mısır, 1283, Matba'ay-i Vahbiyye, c. III, sah. 5.

[3] Eflâkî **Manâkib al-'Ârifîn** nşr. Tahsin Yazıcı, Ankara, 1959-1961, c. I, 331, c. II, 611, 849 v.d.

[4] Eflâkî, **aynı eser,** çv., c. II, 8/74; Farsça metin c. II, s. 931.

[5] Eflâkî, **Manâkib al-Ârifîn,** nşr. Tahsin Yazıcı. (Türk Tarih Kurumu yayınlarından, III. seri, No. 3) Ankara, 1959, c. I, sah. 7 (Önsöz).

[6] **Aynı eser,** c. II, s. 923.

[7] **Farsça metin,** c. II, s. 970.

[8] Farsça metin, c. II, s. 976 v.d.

[9] Eflâkî'nin, Konya'da Türbeye yakın bir yerde, Toptaş

hoca denen birinin evinin avlusunda kalan mezartaşı, evin yıkılması üzerine Müze müdürlüğü tarafından alınıp türbeye getirilmiştir. Mezar taşındaki kitabede şu ibare vardır:

الله الباقی ـ انتقل من دار الفناء الی دار البقاء ـ الصدر الکبیر والخیر الخبیر فرید دهره، وحید عصره المرحوم المغفور الافلاکی العارف تغمد الله بغفرانه یوم الاثنین آخر رجب من سنة احدی وستین و سبعمائه

(Abdülbaki Gölpınarlı, **Mevlânâdan sonra Mevlevîlik,** İstanbul, 1953, s. 131; ve Şikârî'nin **Karamanoğulları tarihi,** Konya, Yeni Kitap Basımevi, 1946, Konya Halkevi Tarih ve Müze Komitesi Yayınları: seri 1, sayı 2, fotoğraflar kısmı s. 37.)

[10] Ahmed Eflâkî, **Manâkib al-'Ârifîn,** nşr. Tahsin Yazıcı, Ankara, 1959, c. I, sah. 4-16 (Önsöz).

[11] bk. bu eser, sah. 4.

[12] **Kamûs Tercümesi,** İstanbul 1304, c. I, sah. 513.

[13] Meselâ bk. **Keşfu'z-Zunûn,** İstanbul, Maarif Matbaası, 1943, c. II, s. 1835-1844.

[14] 160 h./776-777 m. de ölen İbrahim Edhem gibi.

[15] Mısır'da 940 h./1533-1534 m. yılında ölen ve kendi adiyle bir tarikat kuran Türk sofilerinden İbrahim Gülşenî ile kendi adına izafe edilen bir tarikatin kurulmasına vesile olan Mevlânâ Celâleddin-i Rumî bu grupa girebilir.

[16] Siyasî bir gaye peşinde koşan Safevî tarikatinin kurucuları ile 823 h./1420 m. de idam edilen Bedreddin Simavî gibi. Bk. Walther Hinz, **Uzun Hasan ve Şeyh Cüneyd,** Tarih Kurumu yayımlarından IV seri, No. 5, Ankara 1948, sah. 5 ve devamı; **İslâm Ansiklopedisi,** İstanbul, Maarif Matbaası, 1943, c. III, sah. 242 v.d.

[17] 412 h./1021 m. de ölen Ebû-Abdirrahmani's-Sullemi'nin **Tabakatu's-Sûfîye** adlı arapça eseri ile ondan faydalanılarak yazılan Kuşeyri'nin (ölümü 465 h./1072 m.) **ar-Risâle fi İlmi't-tasavvuf** adlı eseri gibi.

[18] Kuşeyri'nin adı geçen eserinde İbrahim Erhem hakkında verilen malûmat, Ferideddin 'Attar'ın **Tezkiret'ül-Evliyâ** adlı eserinde birtakım rivayetlerin ilâvesiyle çok kabartılmış

tır. (krş. Kuşeyri, **er-Risâle, Tıbbaat el-Âmire,** s. 9; 'Attâr, **Tezkiret'iil-Evliyâ,** nşr. Nicholson, Leiden, 1905, c. I, s. 85 v.d.).

[19] Bk. Hippolyte Delehaye, **Les Legendes Hagiographiques,** Bruxelles, 1927.

[20] **Savânih-i'umr-i hazret-i Mevlânâ Rumî musamma bi Menâkibi'l-ârifîn,** Agrah, 1897.

[21] **Les Saints des Derviches Tourneurs,** Recit traduit et annoté par Cl. Huart, I, Paris, 1918 II, Paris, 1922.

■ **Les Saints des Derviches Tourneurs,** Recit traduit et annoté par Cl. Huart, 1, Paris, 1918, II, Paris, 1922, c. I, sah. III (Önsöz).

[23] **Journal Astiatique,** Tome XIX, Avril-Juin 1922, sah. 308-317.

[24] **Risâle-i Ferîdûn b. Ahmed Sipehsâlâr der Ahvâl-i Mevlânâ Celâleddin-i Mevlevî,** ba tashih va mukaddima-i **Sa'îd Nafîsi,** Tahran 1325, sah. **4-6; eserin** Mithat Baharî tarafndan yapılan türkçe çevirisi, sah. 9-11.

[25] Abdülbaki Gölpınarlı, **Mevlânâ Celâleddin, hayatı, felsefesi, eserleri eserlerinden seçmeler.** İstanbul, İnkılâp Kitabevi, 1952, sah. 31 v.d.

■ **Risâle-i Sipehsâlâr,** Saîd Nefîsi neşri, Tahran 1325, sah. 17; Midhat Bahârî tarafından yapılan türkçe çevirisi sah. 23.

[27] Ahmed Eflâkî, **Manâkib al-Ârifîn,** nşr. Tahsin Yazıcı, Ankara, 1959, c. I, s. 49.

■ Hayatı ve eserleri hakkında bk. Brockelmann, **Geschichte der Arabischen Litteratur,** I. sah. 332 ve **Supplement,** c. I, sah. 565.

[29] **Mevlânâ Celâleddin Muhammed meşhûr be-Mevlâvî, Kulliyât-i Şams ya Dîvân-i kebîr,** nşr. Badî'u'z-zamân Furûzân-far, Tahran, 1337 h. ş. c. II, sah. 209.

[30] Krş. **Risâle-i Sipehsâlâr,** Said Nefîsi neşri, s. 336, notlar kısmı.

[31] Ebû Bekr-i Kettanî hakkında her iki eserde anlatılan bu hikâye Ferideddin 'Attar'ın **Tezkiret'ül-Evliyâ'**sından alınmıştır. (bk. Ferideddin 'Attâr, **Tezkiret'ül-Evliyâ,** neşri. Nicolson, Leide, 1907, c. II, s. 121, str. 15).

[32] Bahâeddîn b. Mevlânâ Celâleddîn b. Muhammed b. Hu-

sayn-i Balhî, **Veled-nâme, Mesnevî-i Veledî,** Celâl Humâyî neşri, s. 2-4, 403

[33] **Ayni eser,** s. 2-3.

[34] M.3/387 ve Mevlânâ'nın **Mesnevi**'sinde **İlâhi-nâme** adiyle anılan bu eserin asıl adı **«Hadîkatu'l-Hakika ve şarî'atu't-tarika»** olup vezni, «fâ'ilâtun mefâ'ilün fe'ilün - fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilât»dır. Eser son olarak İran üniversitesi profesörlerinden Müderris Razavî tarafından 1329 H. ş./1951 Tahran'da yayımlanmıştır.

[35] Sultan Veled, **Rebâb-nâme,** Üniversite Kütüphanesi F. 1375, vrk. Ib.

[36] Meselâ: «Attığın vakit sen atmadın, fakat Tanrı attı» (K., VIII, 17) ve «Müminler ölmez, belki bir evden ötekine göçerler» gibi âyet ve hadisler (bk. **Rebâb-nâme,** ayni nüsha vrk. 47 a).

[37] Meselâ: yukarıda **Veled-nâme**'den alındığını söylediğimiz II numaralı paragraftaki Seyyid Burhaneddin Muhakkik-i Tirmizî'ye ait rivayet, aynen **Rebâb-nâme'ye** aktarılmıştır (ayni nüsha vrk. 122 b).

[38] Sultan Veled, **İntihâ-nâme,** Üniversite Kütüphanesi, F. 1009, vrk. 1 a.

[39] Sultan Veled'in bu eseri Meliha Tarıkâhya tarafından türkçeye çevrilmiştir (Sultan Veled, **Ma'ârif,** Millî Eğitim Bakanlığı Dünya Edebiyatından Tercümeler, Şark-İslâm Klâsikleri 19, Ankara 1944).

[40] Meselâ: 481 H./1088-89 M. de ölen Abdullah-i Ensârî'nin **Makalât**'ı gibi (bk. Üniversite Kütüphanesi F. 144, vrk. 64 b - [illegible] b.

[41] Burhaneddin Muhakkik-i Tirmizî'nin **Makalât**'ı için bk. Abdülbaki Gölpınarlı, **Mevlâna Celâleddin,** İstanbul 1951, s. 26 ve H. Ritter, **aynı eser,** Der İslâm, cilt XXI, s. 226.

[42] Charles Pellat, **La Langue et La Littérature Arabes,** Paris 1952, s. 89.

[43] Meselâ: **Makalât,** Üniversite Kütüphanesi F. 679, vrk. 25b ve 99b de Tanrı'yı canlı bir varlığa benzeten Müşebbihe fırkası ve vrk. 47a'da Sünnilerin mezhebi hakkında verilen bilgi gibi.

[44] **Makalât,** ayni nüsha, vrk. 21a'da, bir hocanın herkesi evlenmeye teşvik etmesine ve bu arada bir yabancının eşeği,

öküzü ve bağı olan ayrı ayrı üç kadınla birden evlenmek istemesi ile vrk. 22b-23a'da, bir köylünün altın bulması ve bu yüzden başına gelenlere dair anlatılan hikâye gibi.

[45] Şems'in **Makalât**'ının muhtelif nüshaları için bk. Abdülbaki Gölpınarlı, **Mevlânâ Celâleddin, hayatı, felsefesi. eserleri,** İstanbul 1951, s. 27 ve devamı, H. Ritter, **Der İslâm**, Berlin, 1942, cilt XXVI, s. 228.

[46] Burada tesbit edilen kısımlar, **Makalât**'ın Üniversite Kütüphanesi F. 679 nüshasına göredir. Diğer nüshalarla karşılaştırılmak suretiyle hazırlanacak bir tab'ı yapılırsa belki tesbit edilen bu kısımlar daha da çoğalabilir.

[47] Feridedin Attar, **Tezkiret'ül-Evliyâ,** nşr. Reynold A. Nicholson, Leid 1905, cilt II, s. 208 str. 6.

[48] **Makalât**'ın Üniversite Kütüphanesindeki nüshasında rastlamadığımız veya gözümüzden kaçmış olan bu rivayetleri, Fatih nüshasında bulunduklarını bildiren Abdülbaki Gölpınarlı'nın **Mevlânâ Celâleddin** adlı eserinden naklettik (bk. s. 50).

[49] **Makalât**'taki metin çevirisi için bk. Abdülbaki Gölpınarlı, **ayni eser,** s. 50.

[50] Bahâeddin Veled'in Mevlânâ üzerindeki tesirlerinden birkaçı için bk. Bedi'u'z-Zamân Furûzân-fer, **Risâlâ dar Tahkik-i Ahvâl-u Zindâgâni.i Mevlânâ Celâleddin Muhammed,** Tahran 1315 H. ş. s. 36.

[51] Burada tesbit edilen varak numaraları **Ma'ârif**'in Üniversite Kütüphanesi FY. 602 nüshasına göredir. Bu nüsha ve diğer nüshaların tavsifi için Abdülbaki Gölpınarlı, adı geçen eser, s. 24 ve H. Ritter'in, **Der İslâm** mecmuasındaki (cilt XXVI, s. 226) makalesine bakınız.

[52] Abdülbaki Gölpınarlı, **Mevlânâ Celâleddin,** İstanbul 1951, s. 34.

[53] Mevlânâ'nın bu eseri en son olarak muhtelif eski nüshaları karşılaştırılmak suretiyle Tahran Üniversitesi profesörlerinden Bedi'u'z-Zamân Furûzân-far tarafından neşredilmiştir: **Mevlânâ Celâleddin Muhammed maşhûr be-Mevlâvî, Kitab-i Fihi mâ Fih,** Tahran 1330 hş. **Fihi mâ Fih** ilk önce 1938 de Avni Konuk tarafından Türkçeye çevrilmiş, fakat basılmamıştır (bk. Abdülbaki Gölpınarlı, **aynı eser** s. 256). Eserin yeni çevirisi, Melih Tarikâlıya tarafından, yapılıp Millî Eğitim

Bakanlığı Klâsikleri arasında çıkmıştır. Ondan sonra ayrıca Abdülbaki Gölpınarlı ,tarafından üçüncü bir çevirisi (İstanbul, 1959) de yapılmıştır.

[54] Bu eser, M. F. Nafiz Uzluk tarafından bastırılmıştır: **Mevlânâ'nın Mektupları,** düzelten Ahmet Remzi Akyürek, İstanbul 1937, Anadolu Selçukluları gününde Mevlevî Bitikleri 2. Mektupların özetlenmiş mahiyetleri hakkında bk. Abdülbaki Gölpınarlı, **Mevlânâ Celâleddin,** İstanbul 1952, s. 116 ve **Türkiyat Mecmuası,** c. VI, 323 v.d.

[55] **Mektubât,** nşr. Feridun Nafiz Uzluk, Önsöz s. 26.

[56] M. F. Nafiz Uzluk, müstensihin, bu nüshayı Turhallı Celâleddin Yusuf tarafından, Mevlânâ'nın el yazısı ile yazılmış bir nüshasından istinsah edilen başka bir nüshadan istinsah ettiğini kaydetmekte ise de, kitabına naklettiği ferağ kaydından böyle bir mânâ çıkarmak imkânsızdır (krş. **Mektubât,** önsöz, s. 26).

[57] Djalâl al-Dîn Rumî, **The Matnawi,** edited from the oldest manuscripts available with critical notes, translation, and commentary by Reynold A. Nicholson Cilt I-VII, London 1925-26, 1929, 1930, 1933-34, 1937; Türkçe tercümesi, **Mesnevî,** Maarif Vekâleti Şark-Islâm Klâsikleri 1, tercüme eden, Veled Çelebi İzbudak ve Abdülbaki Gölpınarlı, İstanbul 1941-1946 altı cilt.

[58] Bk. M. 6/3.

[59] Bk. M. 8/37.

[60] Büyük ve din meseleleri hakkında en yeni görüşlerin güzel bir özeti için Doç. Nurettin Şazi Kösemihal'in, **Büyü ve din probleminin bugünkü durumu (Sosyoloji dergisi sayı 7, s. 122 v.d.)** adlı makalesine bakınız.

[61] Mevlânâ'nın, keramet hakkında, Eflâkî'nin çevirdiğimiz bu eserinden de faydalanmak suretiyle muhtelif eserlerindeki fikirleri için bk. Abdülbaki Gölpınarlı, **Mevlânâ Celâleddin,** İstanbul 1952, s. 226 v.d.

[62] Bk. 31. not.

[63] Halil Edhem, **Düvel-i İslâmîye,** İstanbul 1927, s. 260: E. De Zambaur, **Manuel de Genèalogie et de Chronologie pour l'histoire de l'islam,** Hannovre 1927, s. 209. ve Cl. Huart, **Les Saints des Derviches Tourneurs,** Paris 1918, cilt I, s. 1. not.

[64] **İslâm Ansiklopedisi,** cilt III, s. 52.

[65] Abdülbaki Gölpınarlı, **Mevlânâ Celâleddin,** ikinci tabı, İstanbul 1952, s. 34; Sultan Veled, **Veled-nâme,** nşr. Celâl Humâyî, Tahran, ts. s. 188.

[66] Prof. H. Ritter, **Celâleddin Rûmî, İslâm Ansiklopedisi** cilt III, s. 54; Abdülbaki Gölpınarlı, **ayni eser,** s. 41; Bedî'u'z-Zamân Furûzanfer, **Risâle der tahkik-i Mevlânâ Celâleddin Muhammed,** Tahran, 1315, s. 16.

[67] Halil Edhem, **Düvel-i İslâmiye,** İstanbul, 1927, s. 12; **E.** De Zambaur, **Manuel de Genéalogie et chronologie pour l'Histoire de l'islam,** Hanovre 1927, s. 5.

[68] Alâeddin Atâ Melik Cuveynî, **Târih-i Cihânguşâ,** nşr. Muhammed b. Abdülvahhâb Kazvini. Gibb Memorial series. vol. XVI, Leyden-Brill 1912, s. 105; d'Ohson, **Histoire des Mangols,** cilt. I, s. 294.

[69] **Müneccim başı,** cilt II, s. 616-17, 625, **İbn el-Esir,** cilt XII, s. 315.

[70] **İslâm Ansiklopedisi,** cilt III, s. 49 Mükrinin Halil Yınanç tarafından yazılan **Celâleddin Hârizmşah** maddesi.

[71] Cl. Huart, **Epigraphie Arabe d'Asie Mineur,** s. 75, no. 48.

[72] İbn-i Bibî **el-Evâmirü'l-Alâ'iyye fi'l-umûri'l- Alâ'iyye,** tıpkıbasım, Ankara, 1956, Türk Tarih Kurumu yayınlarından I, seri, no, 4 a, s. 70-71, 72-73; Muhtasar trc. 37, 72-74.

[73] Meselâ Yunus Emre'nin muhtelif şehirlerde mezarının bulunduğu hakkında halk arasında dolaşan rivayetler gibi. bk. Abdülbaki Gölpınarlı, **Yunus Emre,** İstanbul 1936, s. 66.

[74] Halen, Doğu Anadolu'da, Bahaeddin Veled'le birlikte Horasan'dan Anadolu'ya gelen kimselerin soyundan olduklarını ve bu hususta yazılı şecerelerinin bulunduğunu söyliyenler vardır. (bk. M. Sadık Yiğitbaş, **Kiğı,** İstanbul, Cemal Azmi Matbaası 1950, s. 253.

[75] Dr. Azmi Avcıoğlu, **Karamanda Maderi Mevlânâ Cami ve Türbesi, Konya Dergisi,** yıl V, sayı 35, s. 2088.

[76] Sultan Veled, **İbtidâ-nâme (Mesnevi-i Veledi)** Celâl Humayi neşri Tahran, ts., s. 190-91.

[77] İbn-i Bibi **aynı eser,** s. 611, 690, 692, 699; muhtasar, trc. 292, 295.

[78] **Şikârî**'nin **Karamanoğulları Tarihi,** Konya Halkevi-Tarih ve Müze Komitesi Yayınları, sayı 2, Konya 1946, s. 20, 44.

[79] Anadolu'da halk etimolojisi ile değişen bir kısım yer adları hakkında bk. Paul Wittek, **Von der Byzantinischen zur Türkischen Toponymie, Byzantion,** cilt X, s. 11-64.

[80] Alaeddin 'Ata Melik Cüveynî, **ayni eser,** cilt II, s. 305.

[81] bk. Halil Edhem, **ayni eser,** s. 259; E. De Zambaur, **ayni eser,** s. 110.

[82] İbn-i Bibi Tarihi, Mufassal, s. 643; muhtasar, trc. 269.

[83] **Divan-i Sultan Veled,** F. Nafiz Uzluk neşri, Uzluk Basımevi, 1941, s. 226.

[84] Şihabeddin Suhreverdî'nin Konya'ya gelişi hakkında bk. İbn-i Bibi, **ayni eser,** s. 229 v.d.; muhtasar trc. s. 92 v.d.

[85] Krş. İbn-i Bibi, **ayni eser,** s. 291 v.d.: muhtasar trc. s. 153 v.d.; Kerimeddin Mahmud Aksarayi, **Musâmeretu'l-ahbâr musâyeretu'l Ahyâr,** nşr. Osman Turan. Türk Tarih Kurumu yayınlarından III. Seri - No. 1, Ankara 1944, s. 33.

[86] **İslâm Ansiklopedisi,** Celâleddin Hârizmşah maddesi, cilt III, s. 52.

[87] Bu mescidin 1896 yılındaki durumu hakkında bk. Friedrich Sarre, **Reise in Kleinasien, Forschungen zur Seldjukischen kunst und Geographie des landes,** Berlin 1896, s. 63.

[88] İbn-i Bibi, **ayni eser,** mufassal metnin ve kısa çevirinin indeksinde Şemseddin Muhammed İsfahânî için işaret edilen bütün sahifeler. Ayrıca bk. **Anadolu Selçukluları Tarihi III,** nşr. ve çv. Prof. Nâfiz Uzluk, s. 32-33.

[89] Nasîr-i Tusi, **Zeyl Cihânguşâ,** Alâeddin Atâ Melik Cuveynî'nin, neşri. **Târih-i Cihânguşâ** adlı eserinin, üçüncü cildi içerisinde, Mîrza Muhammed, Kazvînî, Leyden, 1937, s. 288.

[90] Krş. Halil Edhem, **ayni eser,** s. 217; E. De Zambaur, **ayni eser,** s. 143. Zambaur'un bu eserinde 682 yerine 681 kaydedilmiştir.

[91] **Encyclopédie de l'Islam,** Leyde-Paris 1927, cilt II, s. 746; Brockelmann, **G A L,** I. 332, **Suppl,** I, 568.

[92] İbni Bibi tarihinin **Anadolu Selçukî Devleti Tarihi** adiyle M. Nuri Gençosman tarafından yapılan tercümesi, s. 199 not; **Encyclopédie de l'Islam,** cilt III, Muineddin Süleyman Pervâne maddesi.

[93] **Divan-i Sultan Veled, neşr.** F. Nâfiz Uzluk, Uzluk Basımevi, 1941, s. 453.

[94] Nâsıreddin-i Tusî, **Cihângûşâ Zeyli,** s. 280 v.d., Hvândemir, **Habibu's-Siyer,** cilt II, s. 55, 57.

[95] Kerimeddin Aksarayî, **Müsameretu'l-Ahbâr ve Müsâveretu'l-Ahyâr,** neşr. Osman Turan s. 40-42. çv., s. 136-137; **Anadolu Selçukluları Tarihi,** neşri Prof. Feridun Nâfiz Uzluk, terc., s. 35.

[96] Kerimeddin Mahmut Aksarayî, **ayni eser,** s. 90, çv., 174, 203.

[97] **Pervâne ve Pervânelik.** Kelebek (bilhassa geceleri ışığın etrafında uçuşan cinsi), haberci, general, kumandan, müfettiş, kadı hükmü, padişah fermanı gibi birçok anlamlara gelen (bk. Steingass, **Persian-English Dictionary.** London 1930. s. 245: **Burhan-i Katı tercümesi,** Mısır tabı 1251 H. s. 152) ve devlet teşkilâtında daha çok «ferman» mânasını taşıyan pervâne kelimesi ile, Anadolu Selçukluları devlet teşkilâtında büyük divanda (açıklamaya bk.) bulunan arazi defterlerinde has ve dirlik olan tımara ait tevcihleri yapan ve bunlar için menşur beratlar hazırlıyan kimse kastedilir (İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı devlet teşkilâtına methal, s. 104, v.d.).** Mazdeizm'in kurucusu Mazdek'in, gökteki mâbuda mukabil yerdeki padişahın önünde bulunan dört şahsın, âlemleri yönetmek için tâyin ettikleri yedi vezirden birine «Pervân» unvanı verilmesinden, pervâne sözünün bu kelimeden geldiği anlaşılmaktadır. Bundan başka, perdedar mânasına gelen hâcib'e karşılık olarak da görülmektedir. (Şehristanî'nin **Milel ve'l Nihal** adlı eseri ile Ebu'l-fida tarihinden naklen Ord. Prof. Şerefeddin Yaltkaya, **Baypars Tarihi tercümesi,** İstanbul, 1941, s. 5-6, not).

[98] Aksarayî'nin eserinin çevirisinde bu cümle yanlış anlaşılmıştır.

[99] Anadolu Selçuklu devletinde, silâhhanenin muhafaza ve kumandanlığını üzerine alan, merasim ve alaylarda hükümdarın silâhını taşıyan kimseye emîr-i silâh denirdi (İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Devleti teşkilâtına methal,** s. 89).

[100] **Baypars Tarihi**'nde Pervâne'nin, vezir Fahreddin'e gelen mektuplardan önceden haberi olduğuna dair bir kayıt yoktur. Sadece, "Müineddin Pervâne, bu mektuplardan haberdar olunca 671 yılının Ramazan ayında onu sorguya çektikten sonra oğlu ile birlikte Osmancık Kalesine hapsettirmiştir,» de-

nilmektedir (Ord. Prof. M. Şerefeddin Yaltkaya tercümesi, Türk Tarih Kurumu Yayınlarından II. seri - not 3, İstanbul 1941, s. 22-23).

[101] İbn-i Bibi Tarihi **ayni eser** ve muhtasar tercümesinin; Kerimeddin Mahmud Aksarayî, **Musmeretu'l-ahbâr ve Musâyeretu'l-ahyâr'ın ve Baypars Tarihi'nin** endekslerinde Müineddin Pervâne adının geçtiği bütün sahifelere ve ayrıca **Encyclopédie de l'İslam,** cilt III, s. 752 de J. H. Kramers'in Müineddin Süleyman Pervâne maddesi ve **Konya Dergisi** cilt I, s. 207, 209, 864, 869'a bakınız.

[102] İbn-i Bibi, **ayni eser**, endekste işaret edilen yerler muhtasar trc. s. 93, 186-7, 199, 228-239, 242-249, 255; Kerimeddin Mahmud Aksarayî, **ayni eser,** s. 36-38, 95.

[103] **Taşthane.** Leğen manasına gelen «taşt» ile ev manasına gelen «hane» den teşekkül eden bu tabirle, Selçuk hükümdarının yemeğe otururken veya yemekten sonra el yıkadığı ve kılıcının, elbise, çizme, oda takımları v.b. nin bulunduğu daire kastedilir. Bu dairenin idaresini üzerine alan ve ayrıca emrinde hizmetçiler de bulunan kimseye taştdar veya taştî denilirdi (bk. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Devleti teşkilâtına methal,** s. 92).

[104] İbn-i Bibi, **ayni** [illegible] ve muhtasar tercümesinin endekslerinde Celâleddin Karatay adı altında zikredilen bütün sahifeler; Aksarayî, **Musâmeretu'l-ahbâr...,** s. 36-38, 95 çv., 133-134, 177; M. Ferit Uğur, M. Mes'ud Koman, **Büyük Karatay Medresesi, Konya Dergisi** II, Teşrin 1942, sayı 49-50, s. 35; Prof. Osman Turan, **Selçuk Devri Vakfiyeleri, Belleten,** cilt, XI, Temmuz 1947, s. 415-429.

[105] **Divan-i Sultân Veled** neşri, Feridun Nâfiz Uzluk, Uzluk Basımevi, 1941 s,. 230-231 ve Önsöz, s. 84.

[106] **Risâle-i Ferîdûn b. Ahmed Sipehsâlâr,** Sâ'id Nefîsî neşri, Tahran 1325 H. Ş. s. 329.

[107] **Mektûbât-ı Mevlânâ Celâleddin,** Uzluk neşri, İstanbul 1937, s. 20, 95, 125; Konyalı Ebubekr b. Zeki'nin hayatı ve bu eserinin nüshaları hakkında bk. A. Ateş, **VI-VIII (XII-XIV) asırlarda Anadolu'da yazılmış farsça eserler, Türkiyat Mecmuası,** cilt VII-VIII, cüz 2, s. 120; Feridun Nafiz Uzluk, **Mektubât-i Mevlânâ Celâleddin,** Önsöz s. 22-23 not. Eserin, bu iki eserde

zikredilen nüshaları dışında bir nüshası da Paris'te Bibliothèque Nationale'de bulunmaktadır.

108 Feridun b. Ahmed, **ayni eser,** s. 114, 116.

109 **Meliku's-Sevâhil.** Sahilde bulunan vilâyetlerin vali ve kumandanlarına verilen bir ünvandır. Emir-i Sevahil de denilir (İsmail Hakkı Uzunçarşılı, ayni eser, s. 130).

110 İbn-i Bibi, **aynı eser,** s. 689, 693, 696, 993, çv., 290-293; Aksarayî, **Musâmeretu'l-Ahbâr...,** s. 74, 122, çv., 162, 204. Ayrıca bk. **Türkiyât Mecmuası,** II, s. 10.

111 Kerimeddin Mahmut Aksarayî, **ayni eser,** s. 75; **İbn-i** Bibi, **ayni eser,** s. 646 trc. 271 ve ayrıca indeks s. 316.

112 Aksarayî tercümesi, s. 316. Nâfiz Uzluk'un notu.

113 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Devleti Teşkilâtına Medhal,** s. 45, 103.

114 İbn-i Bibi, mufassal metin, s. 656, 664-65, 725, 730-31; 733-34, çv., 277, 281-282. 300; Aksarayî, ayni eser, 74, 89, 93, 97, 100, 102, trc. 162, 173, 176, 179, 181, 226.

115 Abdülbaki Gölpınarlı, **Mevlânâ Celâleddin,** ikinci tabı İstanbul, 1952, s. 241-42.

116 **Baypars Tarihi,** Türkçeye Çeviren, Ord. Prof. M. Şerefüddin Yaltkaya, İstanbul 1941, Türk Tarih Kurumu Yayınlarından, II. eseri - no. 3, s. 39 v.d.

117 Bk. **İslâm Ansiklopedisi,** cilt II, s. 845.

118 İbn-i Bibi, **aynı eser,** s. 650 v.d. trc. 269 v.d.

119 Kerimeddin Mahmud Aksarayî **Musâmeretu'l-ahbâr...,** neşr. Osman Turan, s. 87 v.d, çv., 169 v.d.

120 Kerimeddin Mahmud Aksarayî, **ayni eser,** s. 86-87; çv., 170-171.

121 **Risâle-i Sipehsâlâr** neşri, Sa'id Nefisi s. 154.

122 **İbtida-nâme,** neşri, Celâl Hümayî s. 327-328, 330 v.d.

123 **Mektubât,** neşri, Uzluk s. 56.

124 Abdülbâki Gölpınarlı, **Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik,** İstanbul 1953, s. 33.

125 Sultan Veled, **Dîvân,** s. 93-4; manzumenin çevirisi, ayni eser. Önsöz, s. 76.

126 M. Halil Yınanç, **Danişmendliler, İslâm Ansiklopedisi,** cilt III, s. 468-69, 475.

[127] Kerimeddin Mahmut Aksarayî, **ayni eser,** 49, 154, 319; çv., s. 154, 348.

[128] **Mektubât-i Mevlânâ,** neşri Uzluk, s. 95.

[129] Aksarayî, **ayni eser,** endekste işaret edilen bütün sahifeler.

[130] İbn-Bibî, **ayni eser,** 633-4, 647; muhtasar çv., 265-271.

[131] **Mektubât-i Mevlânâ Celâleddin,** nşr. Uzluk s. 27, 63-64, 80, 91, 102, 111, 122, 140. Mektupların hulâseten mahiyetleri hakkında bk. Şerefettin Yaltkaya'nın, eserin Uzluk neşri hakkındaki yazısı, **Türkiyat Mecmuası,** İstanbul, 1939, cilt VI, sah. 327, 330, 332, 334-337, 339.

[132] Daha fazla malûmat için bk. Köprülüzade Mehmet Fuad, **Anadolu'da İslâmiyet, Dârulfünun Edebiyat Fakültesi Mecmuası,** yıl 1338 H, sayı 4-5-6 dan ayrı basım, s. 54 not 2.

[133] **Risâle-i Sipehsâlâr'**a, nâşiri Said Nefisi tarafından eklenen notlar, s. 350.

[134] İbn-i-Bîbî, **ayni eser,** s. 626; muhtasar çv., 261.

[135] Alâeddin Ata Melik el-Cüveynî, **Târih-i Cihânguşâ,** nşr. Muhammed b. Abdilvahhab Kazvînî cilt III, s. 467-470, nâşirin notu.

[136] **Sâhib Divan,** devletin umumî veya malî askeri, adliye yazı işlerini gören divan'a başkanlık eden vezire denir (İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Devleti Teşkilâtına Medhal,** s. 42).

[137] Biyografisi için bk. **Nefehâtu'l-uns,** Lâmi'-i Çelebi tercümesi, İstanbul 1289, s. 487 ve Hamdullah Mustavfî, **Târih-i Guzîde,** Edward G. Browne neşri, Leyden and London 1910, s. 789 ve 791.

[138] Bedi'u'z-Zamân Furûzân-far, **Risâla dar Tahkik-i ahvâl-i zindagân-i Mevlânâ Celâleddin Muhammed,** Tahran 1315 H. s. 141.

[139] **Aynı eser,** s. 138-139.

[140] Gerek Bedî'u'z-Zamân Furûzân-far, gerek ondan naklen Abdülbaki Gölpınarlı, her halde bir dalgınlık eseri olarak Eflâkî'nin M.3/3'te Seyyid Burhaneddin Muhakkik-i Tirmizî'den nakledilen rivayette geçen Mevlânâ'nın büyük annesini (cedde), dedesinin babası Ahmet Hatibi'nin annesi olarak göstermişlerdir. (bk. Furûzân-far, **aynı eser,** s. 6, Abdülbaki Gölpınarlı, **Mevlânâ Celâleddin,** İstanbul 1952, s. 38). Halbuki gerek

eserin karşılaştırılan eski nüshalarında, gerek Furûzân-far'in, kendi eserine aldığı parçada aynen geçen «cedde» kelimesi, anneanne veya babaanne mânasına gelir (bk. **Kamus tercümesi,** İstanbul 1304, cilt, I, s. 1096 ve **Gıyâsu'l-luga,** s. 118). Kaldı ki buradaki «cedde» kelimesiyle babaanne de kasdedilmiş değildir; çünkü müellif, bu sahifede Arapça «cedde» kelimesini tamamen kaldırmış, daha açık bir ifade ile bizim anne anne tâbirinin tam karşılığı olan farsça «mâder-i mâder» sözünü koymuştur (bk. metin III. 219).

141 Hayatı ve eserleri hakkında bk. Brockelmann, **GAL, I,** s. 460, Supp. I, s. 638.

142 Abdülbaki Gölpınarlı, **aynı eser,** s. 42; Muhammed b. Huseyn-i Hatibî-i Belhî, **Mârif,** neşr. Bedî'u'z-Zamân Furûzânfar, Tahran, 1333, s. 354-356 ve nâşirin mukaddimesi, s. 5.

143 İbn-i Bîbî, **aynı eser** ve muhtasar çevirisi: Aksarayî, **Müsâmeretu'l-Ahbâr** ile **Târîh-i Âl-i Selçuk der Anadolu,** Uzluk neşri, endekslerinde işaret edilen bütün sahifeler.

144 **Mektubât-ı Mevlânâ Celâleddin,** nşr. Uzluk, s. 95.

145 **Atabeklik,** Anadolu Selçuklu devletinde, kabineye dahil olup, hükümdarın mutemedliğini yapan ve şehzadelerin terbiyesini üzerine alan zatın görevine denirdi (İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **ayni eser,** s. 51).

146 **İbn-i Bîbî, Aksarayî** ve **Baypars tarihi**'nin endekslerinde işaret edilen bütün sahifeler. **Baypars tarihi**'nde (s. 157), Baypars'ın serbest bıraktığı esirler arasında Mecdeddin Atabek'in de adı geçmekte ise de, yanlış olmalıdır, zira Elbistan savaşında esir düşenler arasında onun yerine kardeşi Emir Kutbeddin Mahmud'un adı geçmektedir (bk. **ayni eser, s. 86).**

147 **Mektûbât,** s. 14, 16, 22, 58, 71, 124.

148 İbn-i Bîbî, **aynı eser,** s. 289, Aksarayî, **ayni eser,** s. 46, çv. s. 141, 193 v.d.; Ebu Bekr Zekî'nin **Ravzâtu'l-Küttâb...** adlı eserinden naklen Mevlânâ'nın **Mektûbât**'ına alınan manzûme, önsöz, s. 23. ve ayrıca Mevlânâ'nın s. 21, 32, 39, 66, 87, 100, 103, 117, 119, 142 deki mektupları.

149 Aksarayî, **aynı eser,** İbn-i Bîbî, **aynı eser,** endekste işaret edilen sahifeler; Reşideddin Fezl'ullah b. Imadı'd-devle, **Târîh-i Gazan Han,** neşr. Karl Jahn, Gibb Memorial New Series XIV, London, 1940, s. 87-97; Halil Edhem, **Düvel-i İslâmiye,** s. 303.

150 Furûzân-fâr, adı geçen eserinde (s. 45), Eflâkî'nin, Mevlânâ'nın tahsilini ilerletmek için, babasının ölümünden iki yıl sonra Haleb'e gittiği hakkındaki kaydı yerine, Sultan İzzeddin Keykâvus II'nin Mevlânâ'yı Konya'ya dâvet etmek üzere Bedreddin Yahya'yı gönderdiği hakkındaki kaydını göz önünde tutup, 645-647 yılları arasında Haleb'e gittiğini yazmakta ise de Şems-i Tebrizî'nin, bizzat kendi **Makalât**'ında yazdığı gibi 646 H./1244 M. de Konya'ya geldiği ve bu tarihte de Mevlânâ'nın Konya'da bulunduğu ve Gıyaseddin Keyhusrev II'nin hükümdar olduğu (bk. Halil Edhem, **Düvel-i İslâmiyye**, s. 217) ve Şam'dan döndükte 638'de ölen Burhaneddin Muhakkik-i Tirmizî ile görüştüğü gözönünde tutulursa, bu tarihlerin ve Eflâkî'nin eserinde geçen İzzeddin Keykâvus adının yanlışlığı kendiliğinden anlaşılır. Furûzân-far'ın bu fikri, Abdülbaki Gölpınarlı tarafından da tasvip edilmemektedir (bk. **Mevlânâ Celâleddin**, İstanbul 1952, s. 44-45).

151 Ebû Bekr Zeki, **Ravzatu'l-Küttâb**, Üniversite Kütüphanesi, Fy 585, varak; 9, b, 12 b, 38 a.

152 Fahreddin-i Irakî'nin Fatih Kütüphanesinde 3844, 3845 no. larda kayıtlı divanlarında bulunan ve A. J. Arberry tarafından, **Uşşak-nâme** adlı eseri ile birlikte neşredilen tercüme-i hal kısmı, s. 2-26 ve aynı tercüme-i halden naklen, Câmî, **Nefehâtu'l-Üns**, çv., Lâmi'i Çelebi, s. 671, Devletşâh, **Kitâb-i tezkire-i şuerâ**, E. G. Browne neşri, London-Leide 1901, s. 215-216; ve Süleyman Fehim tarafından **Sefinnetu'ş-Şuerâ** adiyle yapılan türkçe çevirisi, Istanbul 1259 H., s. 105; Hamdullah el-Mustavfi, **Târih-i guzîde**, E.E. Browne neşri, London, 1910, s. 822.

153 Divanın, Fatih Kütüphanesindeki iki nüshası dışındaki yazma nüshaları için bk. Ethé, **Catalogue of Persian Manuscripts in the library of India Office**, cilt II, s. 654, Iwanow, **Concise descriptive catalogue of Persian Manuscripts in the collection of Asiatic Society of Bengal**, Calcutta 1924, s. 227-228.

154 **Lemaât**'ın, İstanbul ve diğer dünya kütüphanelerinde bulunan nüshaları ile muhtelif şerhleri hakkında bk. **Der İslâm**, cilt XXI, s. 96 v.d. S. Yetkin tarafından **Parıltılar** adıyla türkçeye çevrilmiştir. İstanbul, 1948.

155 Şeyh Fahreddin-i Irakî, **Uşşak-nâme**, neşr. ve İngilizceye

çeviren A. J. Arberry, I kolon, 1939, **Islâmic research association series no. 8.**

[156] **Emîr-i devât.** Büyük divanda diviti taşıyan ve mahrem evrakı yazıp muhafaza eden memur (İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Devleti Teşkilâtına Methal,** s. 91).

[157] İbn-i Bibî, **aynı eser,** s. 170-171, 427-429.

[158] İbn-i Bîbî, **aynı eser,** s. 498-501, 503, trc. 206-209.

[159] Fuat Köprülü, **Anadolu'da İslâmiyet,** s. 56-61; Abdülbaki Gölpınarlı, **Yunus Emre - hayatı,** İstanbul, 1936 s. 5-6.

[160] İbn-i Bîbî, **aynı eser,** s. 727-728, trc. 299.

[161] Halil Edhem, **Düvel-i islâmiyye, İstanbul** 1927, s. 303-304.

[162] İbn-i Bibî, **aynı eser,** fihristle işaret edilen yerler. Ayrıca b. **İslâm Ansiklopedisi,** cilt VI, s. 316; **Türkiyat Mecmuası,** cilt II, s. 19 v.d.

[163] Memleketin muhtelif yerlerinde yaptırdığı eserler için bk. M. Ferit ve M. Mes'ut, **Selçuk veziri Sahib Ata ile oğullarının hayat ve eserleri,** İstanbul 1934.

[164] İbn-i Bîbî, **aynı eser;** Aksarayî, **aynı eser, Baypars Tarihi** fihristlerinde işaret edilen bütün sahifeler.

[165] Aksarayî'nin adı geçen eserinde ve Uzluk tarafından neşredilen anonim tarihte 687'de öldüğü kayıtlı ise de Konya'da bulunan mezar taşında 684 H. tarihi vardır (krş. Aksarayî, **aynı eser,** s. 150; **Tarih-i Âl-i Selçuk der Anadolu,** s. 49; Halil Edhem, **Kayseriye şehri,** 104, 273).

[166] İbn-i Bîbî ve Aksarayî'nin adı geçen eserlerinin fihristlerinde işaret edilen bütün sahifeler.

[167] Şahabeddin Uzluk, **Mevlânâ'nın Ressamları,** Konya Halkevi Güzel Sanatlar Komitesi Yayınları, seri, 1, no. 1, Konya 1945.

[168] **Tavsifi** için bk. **İstanbul Kitaplıkları Tarih-Coğrafya yazmalar katalogları,** I. Türkçe tarih yazmaları, fasikül 6, s. 533, İstanbul, 1946.

[169] Abdülbaki Gölpınarlı, **Mevlânâ'dan sonra Mevlevîlik,** İstanbul 1953, s. 14.

[170] Muhtelif nüshaları için bk. H. Ritter, **Philologika XI, Der İslâm,** Berlin 1942, cilt XXVI, s. 130 ve **Millî Eğitim Bakanlığı Kitaplıklar Katalogları yayınlarından, İstanbul Kitap-**

ikları **Tarih-Coğrafya Yazmaları katalogları I. Türkçe Tarih yazmaları,** fasikül altı, s. 444.

171 **Sicill-i Osmani** cilt II, s. 162; M. Tâhir **Osmanlı müel. lifleri,** İstanbul, 1342 h. cilt III, s. 213.

172 **Une liste des manuserits choisis parıni les bibliothèques de Bursa,** Publiée à l'occasion du XXXII. Congres international des orientalistes, İstanbul, 1951, s. 9.

173 Tavsifi için bk. **İstanbul Kitaplıkları Tarih-Coğrafya yazmaları kataloğları I. Türkçe Tarih Yazmaları,** fasikül 6, s. 450.

174 Muhtelif nüshaları için bk. H. Ritter, **Philologika XI, Der İslâm,** cilt XXVI, s. 131.

175 **Türkiyât Mecmuası,** cilt I, s. 201.

176 Rahmetli Tahir Olgun'un bu nüshasını, hocasından alıp faydalanmamızı temin eden arkadaşım Dr. İbrahim Kutluk'a teşekkürlerimi bildirmeği bir borç bilirim.

177 Bk. H. Ritter, **ayni eser,** s. 129 v.d.

ÇEVİRMENİN ÖNSÖZÜ VE AÇIKLAMA YAZILIRKEN FAYDALANILAN ESERLER

1 Abbas İkbâl, **Hânedân-i Nevbahtî**, Tahran 1311 H. Ş.

2 Abdülbaki Gölpınarlı, **Mevlânâ Celâleddin, hayatı, felsefesi, eserleri, eserlerinden seçmeler.** Birinci ve ikinci basımı, İstanbul 1951, 1952.

3 — —, **Mevlânâ'dan sonra Mevlevilik,** İstanbul 1953.

4 — —, **Yunus Emre - Hayatı,** İstanbul 1936.

5 — —, **Yunus Emre - Dîvanı,** İstanbul 1934. cilt II - III.

6 — —, **Melâmilik ve Melâmîler,** İstanbul 1934.

7 Ahmed Ateş, **VI - VIII (XII - XIV) asırlarda Anadolu'da yazılmış Farsça eserler, Türkiyat Mecmuası,** cilt VII - VIII, cüz 2.

8 Aksarayî, Kerimeddin Mahmud, **Müsâmeretü'l-ahbâr ve müsâyeretü'l-ahyâr,** neşr. Osman Turan, (Türk Tarihi Kurumu yayınlarından III seri No. 1), Ankara, 1944 ve **Selçukî Devletleri Tarihi** adıyla M. Nuri Gencosman tarafından yapılan Türkçe çevirisi, Ankara 1944.

9 el-Ankaravî, Rusûheddin İsmail b. Ahmed, **Şerh-i Mesnevî,** İstanbul, Matbaay-i Âmire 1239, cilt I - VII.

10 — —, **Minhâcu'l-fukarâ',** İstanbul 1276 H.

11 Attâr, Ferîdeddin, **Tezkiret'ül-Evliyâ',** neşr, Reynold A. Nicholson, Leyden, 1907, cilt I - II.

12 Bahâeddin Veled (Sultanu'l-Ulemâ), **Maârif,** İstanbul Üniversite Kütüphanesi, FY 602.

13 **Baypars tarihi,** Şerefeddin Yaltkaya tercümesi (Türk Tarih Kurumu Yayınlarından II, seri no. 3), İstanbul, 1941.

14 Bedî'u'z-zamân Furûzân-far, **Risâle der tahkik-i ahvâl-u**

zindegânî.i Mevlânâ Celâleddin Muhammed meşhur be Mevlevî, Tahran, 1315 H.Ş.

15 Brockelmann, Carl., **Geschichte der arabischen litteratur,** Leiden 1943, 1949, cilt I - II.

16 — —, **Geschichte der arabischen litteratur, supplementband,** Leiden 1937-38, 1942, cilt I.III.

17 Câmî, **Nefehâtü'l-üns,** Lâmi'î Çelebi çevirisi, İstanbul 1289.

18 Cüveyni, Alâeddin Ata Melik, **Tarih-i Cihângûşâ,** neşr. Mirza Muhammed Kazvînî, Leiden, 1937, cilt I - III.

19 Demîrî şeyh Kemâleddin, **Kitab hayâti'l-hayavân,** Mısır, 1275.

20 **Der İslâm,** cilt XXII, XXVI.

21 Doz, R., **Supplement aux dictionnaires arabes,** Leyde, 1881, cilt, I.II.

22 — —, **Dictionnaire des vetemens chez les arabes,** Amsterdam, 1845.

23 Ebû Bekr Zeki, **Ravzatu'l-kuttâb ve hadîkatu'l-elbâb,** Universite Kütüphanesi, FY 589.

24 **Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı dergisi,** cilt II, sayı 1.2, 2-4, İstanbul, 1948.

25 **Encyclopédie de l'İslam,** Leyde - Paris, 1927, cilt II-III.

26 Fahreddin-i Iraki, **Uşşâk-nâme,** neşr. A. J. Arberry, London, 1939.

27 Ferîdun b. Ahmed Sipehsâlâr, **Risâle.i Ferîdûn b. Ahmed Sipehsâlâr der ahvâl-i Mevlânâ Celâleddin.i Mevlevî,** neşr. Saîd Nefîsî, Tahran, 1315 H. Ş.

28 Friedrich Sarre, **Reise in Kleinasien, forschungen zur Seldjukischen kunst und Gegraphie des landes,** Berlin, 1896.

29 Fuad Köprülü, **Anadolu'da İslâmiyyet, Edebiyat Fakültesi mecmuası,** yıl 1338, sayı: 4, 5, 6 dan ayrı basım.

30 — —, **Halk edebiyatı ansiklopedisi,** İstanbul 1935.

31 — —, **Anadolu Selçuklular tarihinin yerli kaynakları,** Belleten 1943, cilt VII, s. 422 v.d.

32 — —, **Türk edebiyatında ilk mutasavvıflar, İstanbul,** 1918.

33 Gıyaseddin, **Gıyâsu'l-lugat,** Nolkişor (tarihsiz).

34 Hamid Zübeyr, **Mevlevilikte matbah terbiyesi,** Türk Yurdu, cilt V.

35 Hilmi Ziya Ülken, **İslâm düşüncesi,** (İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi yayınlarından), İstanbul, 1946.

36 Huart, Cl., **Les Saints des derviches tournours,** Paris, 1918, 1922, cilt I-II.

37 Hulvî Şeyh Cemaleddin Mahmud, **Lemaât,** Dil ve Tarih-coğrafya fakültesi kütüphanesi, İsmail Saip kitapları I/722.

38 Hvândemîr, Gıyaşeddin b. Humameddin Muhammed, **Habîbu's-siyer fi ahbâr afrâdi'l-beşer,** cilt I-III, Bombay 1273/1837.

39 İbn-i Bîbî, Nâsıreddin Hüseyin b. Muhammed, **el Evamiru'l Alâ'iyye fi'l-umûri'l 'Alâ'iyye,** Ayasofya Kütüphanesi 2985 numarada kayıtlı yazma nüshanın Türk Tarih Kurumu tarafından faksinile suretile basılan nüshası ve bu eserin, müellif daha hayatta iken (680-684 H.) meçhul biri tarafından **Selçuknâme** adıyla ihtisar ve bilâhare Houtsma tarafından neşredilen (Leyden 1902) nüshanın M. Nuri Gençosman tarafından **Anadolu Selçukî Devleti tarihi** adıyla yapılan Türkçe tercümesi, Ankara-Uzluk Basımevi 1942.

40 **İslâm Ansiklopedisi.** Şimdiye kadar basılan ciltlerinde mevzuumuzun ilgilendiren maddeler.

41 **Journal Asiatique,** cilt **XIX,** Avril-Juin 1922.

42 Kasım Gani Dr., **Tarih-i tasavvuf der İslâm,** Tahran, 1322 H.

43 Kemâleddin Efendi, Harirî-zade, **Tibyan vesa'ili'l-haka'ik fî beyân selâsili't-tarâ'ik,** Fatih Kütüphanesinde 430, 431, 432 numaralarda kayıtlı yazma nüsha.

44 **Konya Dergisi,** muhtelif sayıları,

45 el-Kuşeyri, Ebu'l-Kasım Abulkerîm b. Havazin. **Risâle,** Bulak, 1287 H.

46 Mehmed Süreyyâ, **Sicill-i Osmânî,** cilt II, İstanbul, 1308.

47 Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî, **Mesnevî,** Bombay, 1315.

48 — —, **Fîhi mâ fîh** neşr. Bedî'u-zaman Furûzân-far, Tahran, 1330 hş.

49 — —, **Mektûbât,** düzelten Ahmet Remzi Akyürek, bastıran M. F. Nafiz Uzluk, İstanbul, 1937.

50 Muhammed b. Hvândşâh, **Târîh-i Ravzatu's-sefâ,** Bombay, 1271, cilt I.
51 Muzaffer Erdoğan. **İzahlı Konya Bibliyografyası,** İstanbul-Anıl matbaası, 1952.
52 Reşideddin Fazlullah, **Târîh-i Gazânî nşr.** Karl Jahn Prag, 1941.
53 Sadık Yiğitbaş, M., **Kiğı,** İstanbul, 1950.
54 Sâkıb Dede, **Sefine-i nefise-i Mevleviyye,** Mısır 1283, Matbaa Vahbiyye.
55 Sultan Veled, Muhammed Bahaeddin, **Divan,** neşr. M. N. Uzluk, Ankara, Uzluk basımevi. 1941.
56 — —, **İbtidâ-nâme** «Veled-nâme» adıyla Celâl Humayî neşri, Tahran, 1315 hş.
57 — —, **Rebâb-nâme,** İstanbul Üniversite Kütüphanesi FY 679.
58 — —, **İntiha-nâme,** İstanbul Üniversite Kütüphanesi Fy 1009.
59 — —, **Ma'ârif,** İstanbul Üniversite Kütüphanesi FY 672 ve Meliha Tarıkâhya tarafından yapılan tercümesi.
60 Şemseddin-i Tebrizi, **Makalât,** İstanbul Üniversite kütüphanesi, FY 679.
61 Tahir, Bursalı Mehmed, **Osmanlı Müellifleri,** İstanbul, 1342, cilt III.
62 Tahânavî, **Kaşşâf İstilâhât el-funûn,** nşr. Sprenger, Kalküta, 1862.

İKİNCİ BASKI İÇİN NOT

«al-Kitâbu ka'l-mukallafi lâ yartafi'u'l-anhu'l - kalamu illâ bi-mavti sâhibihi = Kitap, (vergi veren) mükellef gibidir; ancak sahibinin ölümü ile kalem onun üzerinden kalkar» (Bir arap atasözü)

Çevirisi sunulan bu eserin, bundan on yıl önce bir taraftan ilmin gereklerine uygun bir şekilde yayımlanması üzere farsça metni hazırlanırken, bir taraftan da Mevlânâ sevgisi ile dolu olan Türk okuyucularının arzularını bir an önce yerine getirmek emeli ile çevrilmesi cihetine gidilmişti. Nitekim türkçe çevirinin I. cildi, 1953'te yayımlandığı halde, farsça metnin aynı cildi bir takım teknik imkânsızlıklar dolayısiyle ancak altı yıl sonra okuyucuların istifadesine sunulabilmişti. Gerek her gün biraz daha artan ve yerleşen Mevlânâ sevgisi, gerek halkımızın genellikle klâsik doğu eserlerine karşı duyduğu yakın ilgi, eserin bu ilk baskısına ait nüshalarının, kısa bir süre içinde tükenmesine yol açtı ve böylece bu ikinci baskısının yapılması âdeta bir zorunluk halini aldı. Bu hal, bu satırları yazanı hem sevindirmiş, hem de yapılan ilk çevirinin basılan metinle karşılaştırılıp yeniden gözden geçirilmesi gibi oldukça ağır bir külfet altına sokmuştu. Esere karşı duyulan yakın ilgiyi gözönünde bulunduran bu satırların yazarı, bu külfete memnuniyetle katlanmış, metinle çevirinin imkân nispetinde biribirine harfiyen uyması cihetine çalışılmıştır. Ayrıca farsça metnindeki, rivayet numaraları da konulmak yoluyla okuyucunun her iki metni kolayca karşılaştırma imkânı sağlanmıştır. Bütün bunların dışında, özellikle tarafımızdan ilâve edilmiş olan **Açıklama,** birçok yeni bilgilerin ilâvesiyle âdeta yeniden kaleme alınmıştır.

1958

Prof. T. Yazıcı

ÜÇÜNCÜ BASKI İÇİN NOT

Birinci baskısı oldukça kısa bir süre içinde tükenen bu eserin ikinci baskısı da süratle bitmiş ve bundan iki yıl önce üçüncü baskısının yapılması için Millî Eğitim Bakanlığı'nın ilgili dairesine baş vurulmuştu. Ancak vaktiyle büyük bir rağbet gören, Türk aydınlarının san'at ve bilgi ufuklarının genişlemesine büyük çapta hizmet eden ve devlet tarafından yayımlanmasına girişilen «Dünya Edebiyatından Tercümeler» serisine, muhtelif kitabevleri tarafından devam edilmesini veya aynı serideki bâzı eserlerin yeniden çevirilmesini ve yayımlanmasını göz önünde bulunduran ilgili dâire, devletin üzerine almış bulunduğu bu ağır vazifeyi hafifletir düşüncesiyle, bu gibi eserlerin üçüncü baskılarının özel kesimce yapılmasının yerinde olacağını düşünerek, yapılan bu baş vurmaya bir karşılık vermemişti.

Vaktiyle başlanmış olup, türlü faydaları görülen bu çeviri faaliyetinin, bundan sonraki nesillerin yetişmesinde de büyük etkisi olacağını göz önünde bulunduran Hürriyet müessesesi, birçok sahalarda olduğu gibi, bu sahada da memleket kültürüne hizmet etmek gayesiyle, İslâm klasikleri arasında, **Ârif-lerin Menkıbeleri**'nin üçüncü baskısını yapmayı, bu satırların yazarına, Hürriyet Yayınları aracılığıyle teklif etmiş, o da, okuyucuları Mevlânâ ve etrafındakilerle ilgili en doğru ve geniş bilgiyi içine alan bu eserden, daha uzun bir süre mahrum etmemek için, bu teklifi memnuniyetle kabul etmiştir.

Çevirisi sunulan bu eser hakkında, birinci ve ikinci baskılarda yeteri kadar bilgi verildiği ve bunlar sunulan kitap-

ta yer aldığı için, burada, bu hususla ilgili bilgi verilmeyecek, sâdece bundan önceki baskılara nazaran bu baskıda yapılan yeniliklere işaret olunacaktır:

1. Önceki baskılardaki dil, bugünkü konuşma ve yazı diline uydurulmaya çalışılmıştır. Ancak bu dil, bundan önceki baskılardaki dil ile çelişki teşkil edecek derecede bir aşırılığa vardırılmamıştır

2. Önceki baskılarda, **Önsöz**'de ortaklaşa kullanılan sahife ve paragraf numaralarının yerini, yine bu satırların yazarı tarafından ilmî yayını yapılmış olan Farsça metnin paragraf numaraları almıştır.

Bu küçük yeniliklere, bu baskının tekniğinde görülen mükemmelliği de eklemek gerekir.

Bütün bu hususlar göz önünde bulundurularak, **İkinci Baskı İçin Not**'ta nakledilen meşhur **«al-Kitâbu ka'l-mukallafi lâ yartafi'u'l-anhu'l-kalamu illâ bi-mavti sâhibihi»** Arap atasözünün hatırlanması yerinde olur.

Bu satırların yazarı sözlerine son verirken, bu baskının tashih işlerini büyük bir dikkat ve itina ile yapan ve endeksini hazırlayan Hürriyet Yayınları mensuplarına teşekkürlerini sunmayı bir vazife bilir.

Ataköy, 4 Temmuz 1973

Prof. **Tahsin Yazıcı**

ÂRİFLERİN MENKIBELERİ

RAHMAN VE RAHÎM OLAN ALLAH'IN ADİYLE

(1) Velilerinin kalblerini mâna ve beyan ışıklarıyle aydınlatan, insanın dili üzerine faziletin bolluğundan bilgelik ve açıklık pınarları akıtan, vahiy hakikatlerinin bulunmasını akıl, gelenek ve ispat yoluyle ilham eden Tanrı'ya hamdolsun.

"İnsanları, doğru yola ulaştırmak için önceden Tevrat'ı, İncil'i ve Kur'an'ı gökten indiren odur." (K., III, 3-4). Gece ile gündüz, biribirini takip ettikçe, Nesr yıldızları karşı karşıya durdukça, Tanrı'nın yarattığı insanların en hayırlısı ve onun hakkını gözetmekte en emin olan Muhammed Mustafa'ya, onun ailesi ve arkadaşlarına selât ve selâm olsun.

Sayısız hamd ve sonsuz şükür, zamanın yüzünü gerçek bilgi ışıklariyle aydınlatan, yeryüzünü parlak eserleriyle güzelleştiren, onu bedenlerin beşiği ve hayvanların karargâhı yapan Tanrı Hazretlerine mahsustur. O, öyle bir mabuttur ki, bilgisinin olgunluk noktasına ulaşmak için dokuz dairenin (feleklerin) çizgileri biribirine girmiştir. Ve onun nimetlerini yaymada akl-i küllün hal dili tutulmuştur. O, öyle bir cömertlik sahibidir ki, yer ve gökte lûtuf ve ihsanını isteyenlerin dilekleri aylar ve yıllarca sürse de yine onun nimet hazinesini tüketemez. Suçlu kulların suçlarının çokluğu,

çöl kumları kadar sayısız olsa da yine onu bağışlamaktan alıkoyamaz. Öyle bir lûtuf sahibidir ki, ana rahmi gibi olan dünyanın insanla şenelmiş dörtte bir kısmının rahimlerini merhamet yağmurlarının damlalarından kız çocuğu gibi olan nebatlara gebe kılar. O, insan türüne, "biz insanı en güzel biçimde yarattık" (K., XCV, 4) âyetinin ölçülü biçili olgunluğunun elbisesi ile özel bir tabiat verdi. Nihayet bu sebeple insanların nefislerinde, yuvarlak türbe kubbesinin mumu ve inci gibi yıldız şamdanının kandili olan asîl akıl cevherinin faziletlerinin bolluğunu kabul etmek için istidat hasıl oldu. Ve bu vasıta ile insanlar, sapıklık çukurlarından çıkıp doğru yola girmenin yükseklikle-
rine ulaştılar.

Şiir (Arapça):

"Dünyanın işlerini hiç bir haksızlık yapmadan, istediği gibi yürürlüğe koyan Tanrı mübarek oldu."

Kâinatın en asili ve yaratıkların en olgunu "Beni gördüğünüz gibi namaz kılınız." mihrabının öncüsü, "de ki Tanrı'yı seviyorsanız bana tabi olunur" (K., III, 31) âyetinin şeksiz şüphesiz kılavuzu "bana biy'at edin" denizinin kıymetli ve değerli incisi,

Şiir (Arapça):

"Peygamber olgunluğu ile en üstün dereceye yükseldi ve yüzüyle de karanlığı aydınlattı.
Onun bütün ahlak ve hasleti güzel oldu. Ona ve onun ailesine selât getirin."

şiirinin hakkında vârid olduğu Muhammed adlı, hamdedilmiş makamlı ve en övünülmüş düzenli Peygamberin ve onun ailesinin, ona uyanların, onun kardeşlerinin ve onun yolunda olanların üzerine en yüksek selâmlar olsun.

Şiir:

"Onun ruhuna ve onun çocuklarının yaşadığı devirlere yüzbinlece aferin."
"O elçinin halife olan mutlu oğulları, onun can ve gönül unsurundan doğmuşlardır."
"Onlar Bağdad'dan, Herat'dan veya Rey'den olsalar da, arada cismanî bir bağ ve yakınlık bulunmasa da yine onun soyundan sayılırlar".
"Gül, nerede biterse bitsin, yine güldür. Şarap küpü, nerede kaynarsa kaynasın, içinde kaynayan yine şaraptır".
"Güneş, batıdan da doğsa, yine güneştir, başka bir şey değildir".

(2) Besmele, selât ve selâmdan sonra, ey okuyucu, (Tanrı seni mutlu kılsın ve onun ruhuyle kuvvetlendirsin) bil ki: Şeyh hazretleri, âriflerin sultanı, hali, olgunluk derecesinde olan keşif erbabının delili, insanların olgunlarının özü, evtâd ve abdâl'ın kendisine uydukları, Hakk'ın ve din'in celâli, Çelebi Ârif (Tanrı onun geniş olan gölgesini uzun etsin)'in muştulu emriyle 718 H. (1318 M.) tarihinde, onun yüce babalarının, kerim olan cedlerinin ve ileri gelen halifelerinin (Tanrı onların ruhunu kutlasın ve kutsallık makamlarında onların fetihlerini devam ettirsin) kerametlerini içine alan bu şerefli kitabın yazılmasına ve yüce tertibin terkibine başlanıldı. Bu toprağa mensup olan kul, (Tanrı onun, doğru yoldan çıkması ve kaleminin sürçmesiyle doğan günahlarını bağışlasın) sözlerine güvenilir ve Tanrı'dan korkmada biribirleriyle aynı ayarda olan hayırlı insanların faziletlilerinden ve hür insanların ulularından sorma ve haber alma yoluyle rivayet ve hikâye kabilinden akledip nakletmiş olduğum menkıbeler üzerinde, gücüm nisbetinde büyük bir istek ve gayretle çalıştım ve bu şarabı hazmedilir bir hale getirmek için çok uğraştım. Gönlümde, bunların doğruluğuna kanaat getirdikten sonra huzur içinde yaşayan ve

aynı nurdan aydınlanan kardeşler arasında dünyanın sonuna kadar unutulmaz bir hâtıra olması için bunların hepsini on bölümde topladım. "Bunlar mev'izedir isteyen Rabbine yol ittihaz eder." (K., LXXIII, 19) ve kitaba "Manakib-al-Ârifin — Âriflerin Menkıbeleri" adı verildi. Bu güzel menkıbeleri okuyanlar ve anlatıp iletenlerin kabul olunmuş dualarının sadakalarından bu zavallı miskini unutmayacaklarını umarım.

Şiir:

"Yarâbbi, senden başkasını andınsa, yine beni rahmetinden esirgeme".

Şeyhim hazretlerinin (Tanrı onun yüceliğini devamlı kılsın ve bütün âlemleri ihsaniyle doldursun) sonsuz yardımı bu biçarenin hâl ve sözüne şâmil olduğundan, bu menakıbın bu tarzda yazılmasını istiyordu ve "onun emri bir hükümdür ve itaat vâciptir" diyerek onun tenbih ve teşviki gereğince edeb ehli yanında edebi terk etmek edeb sayıldığından bin türlü korku ile onun emrine uydum ve temiz olan zâhirlerinin sıfatı kabul edilen kerametlerini açıklamak maksadiyle bu hikâyeleri yazdım. Bu da, bu hakikat padişahının yoluna yeni girmiş sâliklerin anlayabilecekleri şekilde kaleme alındı. Yoksa yer nerede? Süreyya yıldızı nerede?.. Sabahın ışığı yanında mumun ışığı nedir?.. Toprak ile rabblerin rabbi arasında ne münasebet var?...

Şiir:

"Eğer bende söylemek gücü olsaydı, söylemek gerekeni söylerdim. Tanrı, elbet, benden daha güzel söyler. Sen, din terkisini elden bırakma".

(3) "Bize doğru yolu bulduran Tanrı'ya hamdolsun. O, bize doğru yolu göstermeseydi biz bunu hiç bulamazdık" (K., VII, 43). O, herkesin pay aldığı nimetleriyle bunun tamamlanmasını sağlar.

"Tam on" (K., II, 196) bölümünün esasları şudur:

BİRİNCİ BÖLÜM, *dünyada bilginlerin sultanı, ilâhi bilgin Bahâeddin Veled (Tanrı ondan razı olsun) in,*

İKİNCİ BÖLÜM, *Yâsin Oğulları'nın kendisiyle övündüğü Hakk'ın ve dinin delili Burhaneddin-el-Tirmizî (Tanrı ondan razı olsun)'nin,*

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM, *Tanrı'nın yüce sırrı olan Mevlânâ Hazretleri (Tanrı bizi onun yüce sırriyle kutlasın)'nin,*

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM, *fakirlerin sultanı (halk için de Tanrı'nın rahmeti) Şemseddin - i Tebrizî'nin,*

BEŞİNCİ BÖLÜM, *dünya şeyhlerinin şeyhi olan ve Konyalı Zerkub diye tanınan Selâheddin (Tanrı onun aziz olan ruhunu rahat ettirsin)'in,*

ALTINCI BÖLÜM, *mahlûklar arasında Tanrı'nın halifesi olan ve İbn - i Ahi - i Türk diye tanınan Hüsameddin'in,*

YEDİNCİ BÖLÜM, *Mevlânâ Bahâeddin Veled (Tanrı bizi onun kuvvetlendirilmiş olan ışığı ile kuvvetlendirsin) hazretlerinin,*

SEKİZİNCİ BÖLÜM, *âriflerin sultanı, Celâleddin Çelebi Emir Ârif (Tanrı onun makamını yüceltsin ve ömrünü uzatsın)'in,*

DOKUZUNCU BÖLÜM, *hakikat arayan padişahlar padişahı, dinin ve şeriatın güneşi, Çelebi Emir Âbid (Tanrı onun zikrini yüceltsin)'in,*

ONUNCU BÖLÜM, *onların çocuklarının ve halifelerinin ve zikr silsilesinin açıklanması ve menkıbeleri hakkındadır.*

Yüce Tanrı'nın fazilet ve ihsanından, her bölümün açıklanmasının tamamlanacağını ümit ederim. Tanrı, doğru yol göstericidir ve güvenilecek de ancak odur.

BİRİNCİ BÖLÜM

Ebu Bekr soyundan Belh'li Hatip Ahmed'in oğlu Hüseyin'in oğlu ulu efendimiz Bahâ'addin Muhammed'in menkıbelerinin anılması (Tanrı ondan ve onun seleflerinden râzı olsun. Ne güzel selef ve ne güzel halef!), ayrılık sıkıntıları, onu Belh ve Horasan ülkelerinden ayıran sebebler, bu ülkelerin başına gelen âfetler ve cesaret ehlinin gördüğü zarar ziyan hakkındadır.

(1) Tarihçiler ve vakanüvisler (Tanrı onlara rahmet etsin) şöyle rivayet ve hikâye ederler ki: Horasan ülkesinin padişahı ve Celâleddin Hârizmşah'ın amcası olan Alâaddin Muhammed Hârizmşah, ulu ve heybetli bir adamdı. O ülkelerin büyükleri ve sultanları tamamiyle onun kulları ve uyruğu idiler. Onun, dünya iklimlerinin hiç birinde güzellik, tenasüb ve ahlâk itibariyle benzeri olmayan nazlı bir kızı vardı. Padişah, kendi mevkiine yaraşır biri yoktu ki, yetişkin ve yıldızı parlak olan bu kızı ona versin de bu kaygudan kurtulsun. Bir gece padişah vezirine danışarak: "Bizim kraliçe'nin bir dengi bulunmayınca ne yapmalı ve ne tedbir almalı?" dedi. Vezir bilgin ve bilgisine göre hareket eden bir adamdı; dedi ki: "İslâm padişahlarının dengi ulu bilginlerdir; çünkü padişahlar halka, bilginler de padişahlara hâkimdirler." Padişah: "O halde öyle akıllı, olgun, ve bilgisine göre hareket eden bir bilgin nerededir?" diye sordu. Vezir de: "O bilgin senin başkentin Belh şehrinde ulu Ebu Bekr-i Sıddık'ın çocuklarından olan Celâleddin Hüseyin Hatibî hazretleridir. Horasan başlan-

gıçtan beri onun atalarının cihadının bereketi ile İslâm ülkesi olmuş ve onlar tarafından alınmıştır. O her fende dünyadaki bilginler ve ulular arasında parmakla gösterilen ve daha otuz yaşında bulunan taze bir gençtir. Çok riyazet çekmiş, mücahedeler yapmış ve takva topunu yüce meclis meleklerinden kapmıştır," diye cevap verdi.

(2) D e r l e r k i : Celâleddin Hüseyin hazretleri daima bekârlığından dolayı üzülür, "İnsanların en fenası bekârlardır" sözünün anlamını düşünür, kendi kendine: "Her dakika dinin bütün hükümlerini ve Peygamberin sünnetlerini yerine getirmeğe çalıştım. Bu işte hiç tembellik ve ihmal göstermemişim. Tanrı'nın ihsan ettiği fazilet sayesinde büyük günahlardan sakınmış ve onun merhametine sığınmışım. Nikâh sünnetine rağbet etmeyişimden başka peygambere uyma yolundan bir adım olsun ayrılmamışım," derdi.

Bunun üzerine hemen o gece peygamberlerin sultanı ve âlemlerin rabbi olan Tanrı'nın sevgilisi Muhammed Emin'i rüyada gördü. Peygamber ona: "Horasan padişahının kızı ile evlen," dedi. Tanrı'nın takdiriyle aynı gece hem padişah hem vezir ve hem de dünya kraliçesi, Peygamber hazretlerini (Tanrı'nın selâmı onun üzerine olsun) rüyalarında gördüler. Peygamber: "Dünya kraliçesini Hüseyin Hatibî'ye nikâhladım, bundan sonra kraliçe onundur," dedi. Ne güzel damat ve ne de güzel gelin!

Şiir:

"Mübarek olsun dünyada toyumuz düğünümüz,
Toyu ve düğünü boyumuza göre biçti Tanrımız"[1]

Vezir, sabahleyin erkenden büyük bir sevinçle kalktı, rüyasını arz etmek için padişahın huzuruna geldi. Padişah ve dünya kraliçesi de her şeyi iyi ve doğru gören vezirin gözünün gördüğü rüyayı görmüşlerdi. Hepsi Hakk'ın bu yüceliği ve iradesi karşısında şaşakalmışlardı. Vezir, padişahın müsaadesiyle rüyalarını kendisine anlatmak için Celâleddin Hatibî'yi ziyarete geldi. Vezir daha ağzını açmadan Celâleddin Hatibî onların gördükleri rüyayı ona bir bir anlattı. Vezirin

samimiyeti bir iken bin oldu. O günlerde tantanalı bir düğün ve tören yaparak hakkı, lâyık olana verdiler.

(3) Derler ki: Hüseyin Hatibî hazretleri gençliğinin ilk çağında çok engin bilgili ve derin bir bilgindi. Şöyle ki: Nişaburlu Raziyüddin, Bedr-i Ru'us ve Şeref-i Akilî gibi dünyanın meşhur adamları onun öğrencisiydi. Ayrıca iki üç bin müfti ve keramet sahibi zâhit öğrencisi de vardı.

(4) Derler ki: Dokuz ay sonra Baha Veled hazretleri dünyaya geldi. O iki yaşında iken babası Hüseyin Hatibî öldü. Bahâ Veled efendimiz büyüyüp bülûğa erince, bütün bilim ve hikmetlerde müstesna ve parmakla gösterilen bir adam oldu. Tam bu sırada anne tarafından olan akrabaları, herkes Baha Veled'in hükmü altında bulunsun diye, Bahâ Veled'i padişahlık tahtına oturtmak için söz birliği ettiler; fakat Bahâ Veled kabul etmedi ve hiç razı olmadı. Bir gün babasının kütüphanesine girdi. Kitapları tetkik ederken dünya kraliçesi olan annesi: «Bizi, babana bu bilimler ve hikmetleri bildiği için vermişlerdir,» dedi. Bunun üzerine Baha Veled kendini tamamiyle dinî ilimler tahsiline verip çalıştı ve dünya mülkünden tamamen el çekti.

(5) Derler ki: Belh diyarında bulunan, Tanrı' dan korkan istidatlı üç yüz müftünün hepsi bir Cuma gecesi Muhammed Mustafa hazretlerini (Tanrının selât ve selâmı onun üzerine olsun) rüyada gördüler. Şöyle ki: Bir sahranın içinde büyük bir çadır kurmuşlar, içine de bir yaygı sermiş ve yastık koymuşlardı. Peygamber o yastığa yaslanmıştı. Baha Veled de onun sağ tarafında oturmuştu. Artakalan din müftü ve bilginleri de uzakta edeble diz çöküp oturmuşlardı. Peygamber, bu din ulularına: «Bu günden itibaren Baha Veled'e, Sultan-ül-Ulemâ deyiniz ve öyle hitab ediniz,» diye buyurdu. Sabahleyin Belh'in bütün bilgin ve müftüleri söz birliği ile Baha Veled'in müridi ve kulu oldular. O asîl insan, daha onlar anlatmadan gördükleri rüyaları kendilerine anlattı. Baha Veled, Horasan ülkesinde «Sultan-ül-Ulemâ» diye anılır ve bu adla tanınır.

Sultan-ül-Ulemâ'nın sonsuz kerametleri ve velâyetinin zuhuru Horasan ülkesinin Belh başkentinde yayılınca, İçti-

hadı, Tanrıdan korkması, dindarlığı, günahtan sakınıp korunması, peygamberin şeri'atına sülûkü, doğruluğu ve doğru sözlülüğü, kullara, doğru yolu göstermesi, daveti ve öğütleri dikkati çekecek bir hale gelince, zorbaları ve dünya ululârını kendine bağlayınca İmam Fahreddin-i Râzî, Kadı Zeyn-i Ferâzî, Cemaleddin-i Hasirî ve Tac-ı Zeyd, Amîd-i Mervezî, İbn Kaadi-i Sıddık, Şemseddin-i Hânî, Reşid-i Kubayî ve Kadi-i Vahş (Allah onlara rahmet etsin) gibi bilginler ve filozoflar, ilim perdesi gözlerini kapadığından ,bu fâni dünya ile ilgili garez ve ödünleri (ivazları) yüzünden ona dil uzattılar. Fakihlere yaraşır bir tarzda kötülükler yaptılar. Kıskançlara yaraşır şeyler söylediler, onun kıymetli hatırını kırmağa çalıştılar. Tıpkı zamanımızın bilginlerinin (Tanrı onları affetsin) âdeti gibi. Bu macera 605 H. (1208-09 M.) senesinde olmuştur.

Baha Veled hazretleri minberde vaız esnasında Fahreddin-i Râzî ve Muhammed Hârizmşâh'a daima bid'atçı der ve ayna gibi her birinin halini aynen gösterirdi. Onlar Baha Veled'in bu kafalarına vururcasına azarlamasından ve tok sözlülüğünden son derece incinirlerdi. Fakat ona karşı kendilerinde ne söz söylemeğe mecal ve ne de cevap ve suale imkân vardı.

Nihayet bir gün yine Baha Veled vaızda coşmuştu. Heyecana gelerek: «Ey Fahreddin-i Râzî, ey Muhammed Hârizmşâh ve diğer bid'atçılar! Biliniz ve haberdar olunuz ki, siz rahata kavuşup yüz bin gönlü ve birçok ilâhî devletleri bırakarak kendinizi karanlığa attınız. Bu kadar mucize ve delilleri bırakıp hayaller arkasından koştunuz. Dünyanın bu kadarcık karanlığı birçok aydınlıkları size karanlık ediyor. Bu karanlıkların bu aydınlıklara üstünlüğü, nefsin üstünlüğünden ötürüdür. Nefsin bu üstünlüğü sizi işsiz bırakıyor ve siz kötülüğe çalışıyorsunuz. İşsiz kalınca da daima kötülük ediyorsunuz. Bu sebepten karanlık, vesvese, boş hayal, insanı bozan sevdalar, sapıklıklar ortaya çıkıyor. Bundan dolayı sizde akıl yabancıdır, nefis de kendi ülkesinde hâkimdir. Nefsin bulunduğu o ülke, şeytana aittir,» dedi ve **Maârif** adlı kitabındaki sözlerini sonuna kadar anlattı. Zira rah-

metli Hârizmşah hazretleri Bahâ Veled'in müridi idi ve çok zamanlarda sırdaşı ve üstadı Fahreddin-i Râzî ile Sultan-ül-Ulemâ'nın meclisinde hazır bulunurdu. Hiç bir meclis yoktu ki, orada yüreği Tanrı aşkı ile yananlar canlarını fedâ etmemiş olsunlar, hazır olanlardan feryat yükselmemiş, ve bir cenaze de dışarı çıkmamış olsun. Bahâ Veled daima hakîmlerin, filozofların ve onlardan başkaların gittikleri yolu reddeder, şeriat sahibine uyar ve onları peygamberin dinine teşvik ederdi. Onun bu tarzdaki sözleri haddi aşınca pek tabiî olarak onlar (hakîmler ve filozoflar) sıkıldı ve kızdılar. Hemen iki yüzlülükte bulunmak için söz birliği ettiler ve Hârizmşah'ın huzurunda Baha Veled'i kötülemek hususunda pek ileri gittiler. Bahâ Veled'e kötülükler yapmaya koyuldular. Şöyle ki: «Bahâ Veled, Belh halkını tamamiyle kendine bağlamıştır. Bize ve size asla itibar etmiyor, kıymet vermiyor, bizim eserlerimizi kabul etmiyor ve zâhir ilmi, bâtın ilmin bir dalı olarak farz ediyor. Emri ma'rufla kendini meşhur ederek birkaç gün içinde saltanat tahtına kastedecek. Bütün halkın aşağı tabakası ve ayak takımı onunla birleşmişlerdir. Bu hususta hemen bunu önlemek için düşünmek ve çareler aramak lâzımdır.» dediler. Hârizmşah bu düşünüşe hayret ederek bu işittiğini ne yolla açıklamasını ve Baha Veled'e ulaştırmalarını şaşırdı. Dostlarından bir grup bu durumu Bahâ Veled hazretlerine bildirdiler. İkinci gün Muhammed Hârizmşah hassalarından bir haberciyi Sultan-ül-Ulemâ'ya göndererek dedi ki: «Şeyhimiz eğer Belh ülkesini kabul ederse bugünden itibaren padişahlık, ülkeler ve askerler onun olsun ve bana da başka bir ülkeye gitmem için müsaade etsin. Ben de oraya gidip yerleşeyim, çünkü bir ülkede iki padişahın bulunması münasip değildir. Tanrı'ya hamdolsun, ona iki çeşit saltanat verilmiştir: Birincisi dünya, ikincisi ahiret saltanatıdır. Eğer bu dünya saltanatını bize verip ondan vazgeçselerdi bu çok geniş bir yardım ve büyük bir lûtuf olacaktı.»

Sultanın habercisi bu suretle elçilik ödevini yerine getirince Baha Veled hazretleri ona: «İslâm sultanına selâm söyle, bu dünyanın fâni ülkeleri, askerleri, hazineleri, taht ve

talihleri padişahlara yaraşır. Biz dervişiz, bize memleket ve saltanat münasip değildir.»

Şiir:

"Ruhu, peygamberin «Fakirlik benim övünülecek şeyimdir» sözünü vuran kimse, tahta, taca ve bayrağa nasıl iltifat eder."

«Biz gönül hoşluğuyle sefer edelim de sultan kendi uyruğu ve dostlariyle başbaşa kalsın.» dedi. Haberci cevapla birlikte su gibi döndükten sonra Baha Veled kendi dostlarına: "Sefer ediniz sıhhat bulacak ve istifade edeceksiniz. (Buradan) hareket etmenizi kesinleştirmemiz için Tanrı'nın adiyle hazırlanınız," diye buyurdu.

(6) Derler ki: Üç yüz deve yükü kıymetli kitap, dostların ev eşyasını, yol azığı ve onları taşıyacak hayvanları hazırladılar. Kırk olgun müftü ve bilgisine göre hareket eden zâhit onun üzengisi yanında hareket etti. Sanki Peygamber hazretleri munafıkların eziyetinden ve kıskançların şerrinden mübarek Mekke'den Medine'ye göçüyordu. Kendisine mürit ve muhip olan Belh ahalisinin kalbinden feryat ve figan yükseldi. Halkın kaynaşmasını mucip oldu. Büyük bir fenalık çıkacaktı. Hârizmşah kuruntu etmeye başladı ve Sultan-ül-Ulemâ'nın yanına itibarlı haberciler göndererek özür diledi. Bir defa daha, halk sussun diye padişah Tanrı'dan mağfiret dileyenlerin yolunu tuttu. Yatsı namazından sonra veziri ile birlikte Bahâ Veled'in huzuruna geldi. Bahâ Veled'e, hareket kararını bozması ve gitmekten vazgeçmesi için başını yere koyarak son derecede yalvardı. Fakat o asla râzı olmadı. Uzun bir münakaşadan sonra padişah: «Bari öyle gidiniz ki, halk farkına varmasın, yoksa kötülükler doğar ve büyük bir yıkım olur.» diye ricada bulundu. Bahâ Veled sultanın sözünü kabul edip cuma günü büyük bir vaız toplantısı yapılmasını emretti. O günkü toplantı çok ateşli oldu, dostların heyecanı haddi aştı. Bahâ Veled'i sevenlerin gözlerinden göz yaşı yerine kan tulumları boşandı. Bahâ Veled o arada söze başlayarak: «Ey fâni ülke-

nin sultanı, eğer bilmiyorsan ve haberin yoksa benim de senin gibi bir sultan olduğumu bil ve öğren. Sana emîrlerin, bana da bilginlerin sultanı derler. Sen benim müridimsin. Senin padişahlığın bir nefesliktir. Benim padişahlık ve saltanatım da o kadardır. Yalnız senin nefesin, nefsinden ayrılınca ne sen kalırsın, ne tahtın, ikbalin, memleketin ve ne de halefin ve neseplerin kalır. "Sanki dün bir şey yokmuş gibi" (K., X, 25) âyetinde olduğu gibi tamamiyle yok olursun. Halbuki bizim kıymetli nefesimiz nefsimizden ayrılınca arzın direkleri olan neslimiz ve çocuklarımız kıyamete kadar ayakta dururlar, zira: "Benim akrabalık bağım ve nesebimden başka her akrabalık bağı ve nesep kopar," denilir. İşte ben şimdi gidiyorum, fakat malûmun olsun ki, benim arkamdan Tanrı'nın ordusu olan, iyi teçhiz edilmiş, çekirge gibi dünyaya yayılan ve: "Onları hiddet ve gazabımdan yarattım." hadîsinde denildiği gibi hiddet ve gazaptan yaratılan Tatar ordusu sana ulaşacak. Horasan ülkesini zaptedecek. Belh ahalisine ölümün acı şerbetini tattıracaklar. Dünyayı altüst edecek, yüz bin dert ve belâ ile padişahı kendi ülkesinden çıkaracak ve neticede sen Rum ülkesi sultanının elinde öleceksin.» dedi.

(7) N a k l e d i l m i ş t i r k i : Tam bu sözleri söylediği sırada birdenbire öyle bir hıçkırdı ki, orada bulunanların bir kısmı kendinden geçti ve minber, mihrabın yanından tâ mescidin ortasına kadar geldi. Bir hayli kimse o Tanrısal korkudan can verdi. Yüce Tanrı'nın uğurlu olarak seçtiği ve kutladığı cumartesi günü Belh ülkesinden göçerek Dar-üs-Sâlem adını taşıyan Bağdad'a doğru hareket etti.

(8) Bahâ Veled hazretlerinin Nasb Hatun adında bir de sütannesi vardı. Çok bilgin ve fetva ehli bir kadındı. İlimleri tetkikte büyük bir hissesi vardı. Hattâ bazıları: «O, Baha Veled'in kız kardeşi idi," derler. Bu kadını kocası ile birlikte orada bıraktılar.

Derler ki, Mevlânâ Celâleddin hazretleri o sırada beş, kardeşi Muhammed Alâaddin ise yedi yaşında idi.

(9) H i k â y e : Büyük dostlardan bir aziz şöyle rivayet etti ki: Şiddetli bir kış ortasında bir gün, zamanın Cü-

neyd'i Çelebi Hüsameddin'in (Tanrı onun sırrını kutlasın) evinde büyük bir semâ vardı. O gün Mevlânâ hazretleri bir hayli feryat etti ve sonra mübarek göğsünü açarak âşıklara yaraşır ahlar çekti. Dostlar büyük bir rikkat göstediler. Daha sonra: "Salih bir kişinin başının derde girdiği bir hayli zaman oldu. Zavallı Horasan daha onun intikamına uğramakta ve onarılamayacak şekilde yıkılmadadır." dedi ve şu beyitleri söyledi:

«Tanrı, erlerinden birinin kalbi incinmedikçe bir devirdeki halkı rüsva etmez.»
«Tanrı erlerinin gazabı bulutu kurutur. Gönüllerinin gazabı ise, dünyayı yıktı.»

Semâdan sonra Çelebi Hüsameddin hazretleri (Tanrı ondan râzı olsun) Mevlânâ hazretlerinin işaret ettiği hali sordu. Mevlânâ hazretleri, babasının uğradığı felâketin hikâyesini baştan sonuna kadar anlattı.

(10) Yine Belh'ten çıkıp yola koyulunca, yol üzerinde bulunan ülke ve kalelerin bütün ahalisi daha önceden peygamberi (Tanrı'nın selâmı üzerine olsun) rüyalarında gördüler. Peygamber onlara: «Belh'li Sultan-ül-Ulemâ Bahâ Veled geliyor, onu can ve gönülden tam bir itikatla karşılayınız.» dedi. Bahâ Veled daha o konak ve ülkelere ulaşmadan oraların halkı onu bir günlük yoldan karşıladılar. Mükemmel surette ağırlayarak yemekler hazırladılar. Buralara konup göçtükten sonra Bağdad havalisine yaklaştılar. Şehrin muhafızları, hangi kavimden olduklarını ve nereden geldiklerini sormak üzere onların önüne koştular. Bahâ Veled başını mahfesinden dışarı çıkarıp: «Tanrı'dan geldik, Tanrı'ya gidiyoruz. Tanrı'dan başka kimsede kuvvet ve kudret yoktur. Biz mekânsızlıktan gelip mekânsızlığa gidiyoruz.» diye cevap verdi. Arap muhafızlar şaşakaldılar. Birini halifeye gönderip durumu bildirdiler ve: «Horasan'dan çoğunu bilgin ve faziletli kişilerin teşkil ettiği kalabalık bir topluluk gelmiştir.» dediler. Halife bu topluluğun durumunu işitince şaşakaldı. Zamanın şeyhlerinin şeyhi, Şihâbeddin Suhrevardi'ye (Tanrının rahmeti onun üzerine olsun), sarayda bulun-

ması için birini gönderdi. Şihâbeddin Suhreverdi, bu hikâyeyi halifeden işitince: «Bu, ancak Belh'li Bahâ'addin Veled olabilir; çünkü bu sırada ondan başka biri ne bu çeşit söz söyler, ne de bu tarzda bir dil kullanabilir.» dedi.

(11) Öylece Bağdad'ın uluları ve küçükleri Şeyhle tam bir aşk ve doğrulukla Bahâ Veled'i karşılamağa gittiler. Biribirleriyle karşılaşınca Suhreverdi katırdan inip nezaketle Baha Veled'in dizini öptü, hizmette bulundu ve kendi hânakahına doğru yürüdü. Sultan-ül-Ulemâ: «İmamlara medrese daha münasiptir,» diye buyurup Mustansıriye medresesine indiler. Suhreverdi bizzat onun çizmelerini çekerek ölçüsüz iltifatta bulundu. Baha Veled: «Biz burada demir atıp kalmak istiyorduk; fakat yalnız aziz olan Tanrı isterse, şeyhin hizmetine tercih ederek Mekke'ye (Beytullah'a) gitmek üzere ihrama büründük.» dedi.

Derler ki: Derhal «hoş geldin» hediyesi olarak halife, ona çeşitli yemeklerle beraber altın bir tabak içinde üç bin mısır altını gönderdi. Baha Veled: «Halifenin malı haram ve şüphelidir.» diyerek gönderilen hediyeleri kabul etmedi ve: «Kendini içkiye, çalgıları ve şarkıları dinlemeye veren bir kimsenin yüzü görülmeğe ve bulunduğu yer de oturulmağa lâyık değildir.» dedi. Bu haber halifenin kulağına gider gitmez, son derecede kederlenip üzüldü. Derler ki, temiz halifeler arasında onun gibi zâlim, şedit ve pervasız biri yoktu. Halife, Suhreverdi'yi huzuruna çağırıp: «Bu adamın yüzünü mutlaka görmem lâzımdır.» dedi. Suhreverdi de: "Ey yeryüzünün halifesi! O, (sizinle) yüz yüze gelmeğe razı olmuyor. Ben o ulu kişinin velâyetinin heybetiyle, halife hazretlerinin vereceği ceza arasında şaşırmış kalmışım." diye cevap verdi. Bunun üzerine halife: «Çaresiz, onun yüzünü görebilmem için bir çare bulmak lâzımdır.» diye buyurdu. Şeyh: "Onun yüzünü ancak cuma günü camide görebiliriz." dedi ve kalkıp Sultan-ül-Ulemâ'nın huzuruna geldi. Ondan bir vaızda bulunmasını rica ederek: «Bağdad'ın büyük ve küçük bütün halkı candan ve âşıklara yaraşır bir niyazla senin meclisine kapılıp susamıştır. "Vâız ve nasihat et, çünkü va'zin müminlere faydalı olur." (K., LI, 55) âyetine icabet ederek inayet

buyurursunuz. Onların ricalarının kabul edileceği umulur." dedi. Sultan-ul-Ulemâ davete icabet ederek râzı oldu.

Bağdad şehrinde Baha Veled'in cuma günü vaız vereceği haberi yayıldı. Bütün Bağdad halkı büyük camiye toplandılar, sesi güzel hafızlardan her biri Kur'anın muhtelif yerlerinden âyetler ve aşirler okudular. Baha Veled o kadar güzel, ince, nâdir ve dakik şeyler söyledi ki, mecliste bulunanların hepsi baştan başa mest oldular ve kendilerinden geçtiler. Halife anlatılmayacak derecede ağladı. Vâiz sonunda Baha Veled mübarek sarığını kaldırdı ve yüzünü halifeye çevirerek: "Ey Abbas oğullarının inatçı halefi! Yazıklar olsun! Sen sâlih bir halef değilsin. Böyle mi yaşamak lâzımdır? Şeriat dininde şeriatsizlik yaraşır mı? Acaba bu delili Tanrı'nın kitabında okudun mu? Bu fetvayı peygamberin hadislerinde buldun mu? Bu hüccete ilk dört halifenin sözlerinde ve din imamlarının fiillerinde rasladın mı veya tarikat şeyhlerinin mezhebinde böyle bir hüccet gördün mü? Nihayet sen, bu hareketleri ne suretle reva gördüğünü, kendine mübah saydığını ve ayağını şeriat kurucusunun yolundan taşra attığını söylemezsin. Ulu Tanrı'nın intikamlarından korkmuyor ve Mustafa hazretlerinden (Selâm onun üzerine olsun) utanmıyor musun?"

«Süslenmiş ve mest olarak pazara geliyorsun, yakalanacağın günden korkmaz mısın?»

"Şimdi sana bir haber veriyorum: Küçük gözlü olan ve etrafa ateş saçanlar yâni Moğol askerleri geliyorlar. Tanrı'nın takdirine göre, onlar seni şehit edecek ve büyük bir işkence ile öldürecekler, senin İslâm dinine karşı olan kinini canından çekip çıkaracaklar. Vaktine hazır ol, gaflet perdesini gönül gözünden kaldır, akıl kulağını aç, günahlarını bırakarak, Tanrı'ya dönmeye çalış ve ondan mağfiret dilemekle meşgul ol." Padişah feryat etti ve hüngür hüngür ağladı. O gün mecliste bulunanlardan yedisinin ölüm namazı kılındı. Padişah, eşya, atlar ve paralar gönderdi ise de, Baha Veled kabul etmedi ve: Sadaka almak ne zengine, ne de sağlığı yerinde olan bir adama yaraşır. Bizim yeter derecede malı-

mız ve servetimiz vardır. Bize hiç bir şey lâzım değildir. Eğer onun bağışladığı şeyi kabul edersek, Tanrı'nın kazasına mâni olmuş oluruz. Zira; "Hiç bir şey onun kararını geri çeviremez ve hiç bir şey onun, hükmünü icrasına mâni olamaz, o istediğini ve dilediğini yapar." (K., XIV, 27; V, 2) dedi. Baha Veled daha Bağdad'dan hareket etmemişti ki, Cengiz'in beş yüz bine yakın Moğol askeriyle Belh'i muhasara etmiş olduğu ve Horasan'ın bu kadar şehrini harap ve yağma ettikleri, sayısız esir aldıkları haberi geldi.

(12) Derler ki: Cengiz Han, Belh üzerine yürüdüğü vakit, Belh'liler büyük bir savaş yaparak karşı koydular. Cengiz'in Tulihan'dan olan Çağatay adındaki oğlu bu savaşta öldü. Bu, Cengiz Han'ın çok gücüne gitti. Büyük ve küçüklerden ele geçirdiklerini öldürmelerine, hâmile kadınların karınlarını yarmalarına, şehrin bütün hayvanlarını kurban ederek Belh'i yerle bir etmelerine dair kanun çıkardı.

(13) Şöyle nakledilir ki: Moğollar mahallelerde bulunan on iki bin mescidi ateşlediler. Mescitlerde bulunan on dört bin Kur'an metni yandı. Kaleme gelen halkın dışında elli bine yakın bilgin, öğrenci ve hâfızı katlettiler. İki yüz bin insanı yere gömdüler. Yağma ettikleri ve götürdüklerinin haddi hesabı yoktu. O ülkeyi tamamiyle harap ederek Muhammed Hârizmşâh'ı öldürmek için arkasına düştüler. Moğol askerlerinin yağma ve öldürmekle meşgul olduğu sırada, Bahâ Veled'in müritlerinden keşif ve keramet sahibi bir aziz orada idi. Belh'in bütün ulları feryat ederek onun yanına geldiler ve: "Günahlarımızın affını ulu Tanrıdan rica et, biz âsilerin şefaatçisi ol da bu kaza belâ zülmetleri zâil olsun." dediler. Derviş o gece seher vaktine kadar uyumayarak Tanrı'ya yalvarıp yakardı. Sabahleyin gayıptan: "Ey kâfirler, tacirleri öldürünüz." diye bir ses geldi. Üç gün sonra o cemaati o azizle birlikte şehit ettiler. "Ne mutlu onlara! Ahirette onlar için ne de iyi yerler vardır." (K., XIII, 29).

Derler ki: Bağdat halifesi bu can eriten ve hoşa gitmeyen haberi işitince üzüldü ve kendisine bir hal geldi. Devletinin

göçeceğini, ülkesinin elinden gideceğini kendinde müşahede etti.

(14) N a k l e d i l m i ş t i r k i : Üçüncü gün Bahâ Veled, Kûfe yolundan Kâbe'ye hareket etti. Ulu Kâbe'yi ziyareten dönünce Şam'a geldi. O zaman orada Melik-ül-Eşref hükümdardı. Şam halkı Baha Veled'e büyük bir rağbet göstererek orada kalmasını istediler. O: "Tanrı yurdumuzun Rum ülkesinde olmasını buyuruyor." diyerek razı olmadı ve: «Bizim toprağımız Konya başkentindedir.» dedi. Malatya'dan çıktıkları 614 H. (1226 M.) senesinde Cengız Han ölmüş, oğlu Oktay Han'ı da babasının yerine geçirmişlerdi. Sultan Alâaddin de Rum saltanatı tahtına yeni oturmuştu. Sivas şehrinde, 616 H (1219 M.) de Celâleddin Hârizmşâh'ın Moğol askeri önünden kaçıp Ahlat şehrini muhasara ettiği, kendisi için bir taht istediği, büyük bir arzu ve hırsla Rum ülkesini gözüne kestirdiği haberi geldi.

Tam o sırada Sultan Âlâaddin Keykubâd, Şam sultanı Melik-ül-Eşref'le birlikte Erzincan'ın yukarısında bulunan Yassı-Çimen mevkiinde Hârizm askerini yendi Hârizmşah Harput tarafına kaçtı ve Kürt yiğitleri elinde öldürüldü. "Zülmeden kavmin kökü kesildi. Âlemlerin rabbi olan Tanrı'ya hamdolsun." (K., VI, 45).

Şiir:

«Zâlim öldürüldü dünya halkı hayata kavuştu,
Her biri yeniden Tanrı'nın kulu oldu.
Kazdığı kuyuya kendisi düştü, çünkü yaptığı
zulüm, başına gelecekti.

Bu olay 620 H. (1223 M.) de vuku bulmuştu.

(15) H i k â y e : Nakledilir ki, Baha Veled, Bağdad' da Mustansıriye medresesine indiği sırada her gece yarısı ne vakit su istese, oğlu Mevlânâ Celâleddin Muhammed yatağından kalkar su aramaya giderdi. Medresenin kapısına gelince, kapı Tanrı'nın emriyle çok sadık Yusuf'a açıldığı gibi ona da anahtarsız açılırdı. Mevlânâ Celâleddin Muhammed ibriği Dicle'den doldurur, babasının odasına getirirdi. Medrese kapısı kendiliğinden yine eskisi gibi kapanırdı.

Medrese kapıcısı Ahlatlı gönül sahibi, açık kalpli bir adamdı. Birçok defalar bu hali görmüş ve hiç bir şey söylememişti. Fakat bu hal haddi aşınca Bağdad şeyhlerine kovculuk etmeğe başladı. Bahâ Veled onun bu hareketine kızdı. Kapıcıyı: «Niçin böyle yaptın?» diye azarladı. Zavallı kapıcı tövbe ederek Bahâ Veled'in kulu ve müridi oldu.

(16) N a k l e d i l m i ş t i r k i : Malatya şehrinden çıkıp Erzincan yöresinden geçtiklerinde meşhur müritlerden ilâhî şeyh Kâh'vâreger ve Hâcegi, ve Şeyh Haccâc ve daha başkaları gibi has müritleri: "Erzincan şehrine de girelim," diye Bahâ Veled'e ricada bulundular. Bahâ Veled: "Toplulukla o şehire girmeğe müsaade yoktur. Çünkü orada fena adamlar çoktur." buyurdu.

(17) Ş ö y l e r i v a y e t e d e r l e r k i, Erzincan hükümdarı Fahreddin (Tanrı'nın rahmeti onun üzerine olsun) aydın gönüllülerden olup velilere inanırdı. Onun İsmetî Hatun adında bir de karısı vardı. Bu kadın iffet ve ismette dünyanın Ayşe'si, asır ve zamanının Hatice'si idi. Veliliği ile de meşhur olmuştu. Gayb aleminden ona, böyle bir dünya kutbunun şehirin yöresinden geçtiği malûm oldu. Derhal bir yorga ata binerek Bahâ Veled'in arkasından yola koyuldu. Has köleler, hemen vâki olan hali Fahreddin padişaha bildirdiler. O da birkaç süvari ile İsmetî Hatunun arkasından hareket etti. Erzincan Akşehir'i yöresinde Bahâ Veled'e ulaştılar. Atlarından inerek yeri öptüler. Bahâ Veled hazretleri onların gönüllerini aldı ve her ikisini de müritliğe kabul etti. Fahreddin Padişah, Bahâ Veled'e Erzincan'a dönmesi için tam bir ciddiyetle hadsiz hesapsız yalvarmalarda bulundu ise de mümkün olmadı. Buyurdu ki: "Eğer beni istiyor ve benim âşıkımsanız, benim için bu şehirde bir medrese yaptırırsınız; böylece burada bir müdet kalmak mümkün olur." Bunun üzerine Erzincan'ın Akşehir'inde onlar için bir medrese yaptılar. Tam dört sene o medresede herkese ders verdi. Dünya kraliçesi (İsmetî Hatun) onun hizmetinde idi.

(18) Tam o sırada emirleri takdir eden ve topluluğu ayıran Tanrının takdiri ile Fahreddin Padişah ve İsmetî Hatun öldüler. (Tanrının rahmetine kavuşsunlar).

Bahâ Veled hazretleri, oradan konak konak Konya'ya tâbi olan Larende şehrine ulaştı. Orada İslâm sultanı Alâaddin Keykubad'ın naiplerinden Emîr Musa asında biri vardı. Emîr Musa, o ilin subaşısı ve hâkimi olup çok kahraman, temiz ve sadık bir Türktü. O, Bahâ Veled gibi bir adamın Horasan ülkesinden geldiğini işitince ve böyle bir güneşin başka bir yerde kolayca parlamayacağını da bilince, bütün şehir halkı ve askerlerle birlikte yaya olarak onu karşıladı. Hepsi onun müridi oldu. Her ne kadar Emîr Musa, Bahâ Veled'i sarayına çağırdıysa da Baha Veled râzı olmadı ve mutlaka bir medrese istedi. (Bunun üzerine) Emîr Musa hazretleri şehirin ortasında onun için bir medrese yapmalarını emretti.

(19) Derler ki: Yedi yıl veya daha fazla bir müddet o medresede kaldılar. Nihayet Mevlânâ Celâleddin Muhammed buluğa erdi. Onu Semerkandlı Hoca Şerefeddin Lâlâ'nın kızıyle evlendirdiler. Şerefeddin Lâlâ soyu sopu temiz ve asîl bir adamdı. Onun güzellikte, letafette, ahlâk ve yüz güzelliğinde eşi olmayan Gevher Hatun adında bir kızı vardı. Onu büyük bir düğün yaparak, (Mevlânâ Celâleddin'e verdiler). 623 H. (1226 M.) de Sultan Veled ve Alâaddin, o hatundan dünyaya geldiler.

Derler ki: Halkın çoğu, sultan Veled'le babasını hangi mecliste birlikte görse onları kardeş zannederdi. Mevlânâ hazretleri evleneceği sırada on sekiz yaşında idi. Sultan Veled her yerde babasının yanında otururdu.

(20) Öylece Larende şehrinde bir hayli zaman kaldılar. Meğer iftiracılar ve kıskançlardan bir topluluk Emîr Musa'yı sultan Alâaddin'in yanında yererek: "Belh'li Mevlânâ Bahâ Veled Rum diyarına gelmiş, bu vilâyeti velilik nuru ile aydınlatmıştır. Devrin Sultan hazretlerinin subaşısı ve kullarından olan Emîr Musa ona sıkıntı vermiş, onu Larende şehrinde tutmuş, ona iradet getirmiş ve onun için bir medrese yaptırmıştır. Emîr Musa böyle bir cüret ve cesaret göstermiş, padişahtan da korkmamıştır," dediler. Sultan bunu işitir işitmez son derecede kızdı ve kırıldı. Veziri, yüz bin türlü tatlı söz ve hoşdillilikle padişahın gazabını yatıştırdı ve: "Evvelâ bu

hali casuslar vasıtasiyle anlayalım. Sonra Musa beyin icabına bakılır." dedi. Islâm sultanı Emîr Musa'ya türlü korkutmalar ve şiddetle dolu bir emir yazmalarını, içinde de "O ulu kişinin halinden bir parça olsun bize bildirmedin. Bu derece unutkanlık ve tegafül niçin gösterdin?" diye sormalarını buyurdu. Sultanın emri, Emîr Musa'ya yetişince Emîr Musa korkudan titreye titreye Bahâ Veled'ın huzuruna geldi. Olan biteni ona bildirip sultanın mektubunu verdi. Bahâ Veled hazretleri: "Alâaddin Padişah içki içiyor ve çalgı sesi dinliyor. Ben onun yüzünü nasıl görebilirim?" dedi. Bu olaydan önce zaman zaman Emîr Musa, Baha Veled'den, geldiği haberini ve onun velâyetinin büyüklüğünü padişaha bildirmek için müsaade istedi. Bahâ Veled müsaade etmedi. Şeyh hazretleri: "Kalk, çekinmeden sultanın huzuruna git ve ne görüp işittinse gerektiği gibi arzet." diye buyurdu.

(21) Bu suretle padişahın mektubunun cevabı yerine bizzat Emîr Musa yola koyuldu. Sultanın huzuruna gelince, kendini âciz ve hakir bir kul gibi göstererek başını yere koydu, edeple tahtının ayağını öptü. Sultan Alâaddin, Bahâ Veled'in nasıl geldiğini sordu. Emîr Musa keyfiyeti olduğu gibi anlattı. Sultan o hayırlı haberin doğruluğuna çok sevindi ve ağladı. Öyle bir ilâhî bilgin ve ârifin mübarek ayağiyle kendi ülkesini şereflendirdiği ve böyle büyük bir saadete kavuştuğu için Tanrı'ya sonsuz şükretti ve: "Eğer bizim başkentimize zahmet eder gelir ve Konya şehrini kendi evlâdının makamı yaparsa, ben yaşadığım müddetçe şarkıları ve çalgıların sesini dinlemem, hiç kimseye iradet getirmediğim halde, onun kulu ve müridi olurum." dedi.

Padişah, Emîr Musa'ya hediyeler vererek kendi yakın adamları ile birlikte o sultanın hizmetine gönderdi. Habercîler tam ve mükemmel bir şekilde elçilik ödevlerini yerine getirince, Baha Veled hazretleri de çocuklarını ve dostlarını alarak Konya başkentine hareket etti. Sultan - ul - Ulemâ'nın geldiği haberi Sultan-ul-Umerâya (emirlerin sultanına yâni padişaha) erişince bütün kalem erbabı ve alem sahipleri Konya ahalisi ile birlikte onu karşılamağa çıktılar. Sultan Alâaddin uzak bir mesafede attan indi, gidip şeyhin dizini öptü. Şeyhin

de kendisine elini uzatıp sıkmasını istedi; fakat Mevlânâ eli yerine asâsını uzattı. Sultan o heybetten ve keskin bakıştan titremeğe başladı.

Şiir:

"Bu gördüğün heybet, Tanrı heybetidir, mahlûkun değildir. Bu heybet, derviş hırkası giymiş olan bu adamın değildir.[2]

"Bu, asîl kekliği sındıran doğanın heybetidir. Eşek arısının bu ilâhî heybetten nasibi yoktur."

Sultanın niyeti, Sultan-ul-Ulemâ'ya kendi sarayının holünde yer hazırlamak ve onu orada misafir etmekti. Mevlânâ Baha Veled kabul etmedi ve: "İmamlara medrese, şeyhlere hânakah, emîrlere saray, tüccarlara han, başıboş gezenlere zaviyeler, gariplere kervansaraylar münasiptir." buyurup Altunpâ medresesine indi. Derler ki, Konya'da o zamana kadar ondan başka medrese yoktu ve şehrin kalesini de daha yapmamışlardı.

Zamanın sultanları ve ulları arasında âdet olduğu gibi, sultan Alâaddin de Baha Veled'e para ve eşyadan türlü hediyeler gönderdi. Baha Veled: "Sizin mallarınız haramla karışık ve şüphelidir. Bana yetecek kadar esvabım vardır ve daha atalarımızın gaza suretiyle elde ettikleri malımız duruyor." diyerek hiç kimseden, hiç bir şey kabul etmedi. Herkes onun bu Ebu Bekr evlâdına yaraşır takvasının kemaline ve tokgözlülüğüne şaştı. Sayısız doğruluk ve samimiyetle kadın ve erkek onun müridi oldular. İslâm sultanı, vezirleri, etrafında bulunanlar ve diğer değerli kişiler bu hale hayran oluyorlardı.

Derler ki: O zamanda iki talihli genç onun makbul müridi olmuşlardı. Biri ekmekçilik, diğeri kasaplık ediyordu. Dervislerin mutfağının yiyeceğini daima temin etmeleri için Baha Veled her birine sermaye olarak bin dinar vermişti. Dervişler de bu sermaye ile geçinirlerdi.

(22) N a k l e d i l i r k i: Bir gün sultan Alâaddin (Tanrı ona rahmet etsin) büyük bir toplantı tertip edip Şeyh haz-

retlerini saraya çağırdı. Şehrin bütün, bilgin, ârif, hakîmleri, fütüvvet erbabı ve münzevileri toplantıda hazırdılar. Bahâ Veled kapıdan içeri girince islâm sultanı onu karşıladı, tahta oturmasını istedi ve: "Ey dinin padişahı! Ben kulum. Bu günden sonra senin subaşın olmak ve efendimin de sultanlık etmesini istiyorum. Zira bütün zâhir ve bâtın sultanlığı eskiden beri sizindir." dedi. Bahâ Veled hazretleri de hadden aşırı inayetler edip sultanın gözlerinden öptü. Mecliste hazır olanlar, sultana, aferin, dediler, onu ağırlamasını, insafını beğendiler ve metihlerde bulundular. Bahâ Veled hazretleri: "Ey melek huylu mülk sahibi hükümdar! Dünya ve ahiret mülkünü kendine mal ettiğine şeksiz, şüphesiz emin ol." diye buyurdu. Sultan, tam bir istek ve gerçek bilgi ile ayağa kalktı, Bahâ Veled'in müridi oldu. Padişaha uyarak bütün haslar ve asker de mürit oldular, altınlar saçtılar ve ihtiyacı olanlara sadaka dağıttılar.

O anda sultan içinden, Mevlânâ hazretlerinin hazır bulunanlardan faydalanmaları için konuşmasını ve bilgisiyle onları aydınlatmasını arzu etti. Mevlânâ (Bahâ Veled) hemen: "Ey dünya padişahı; sana Sultan-ul-Ulemâ geldi, dediler, bir medihçi geldi de senin için medihte bulunuyor demediler. Eğer sen samimiyet ve gönül huzuru ile bir an başını önüne eğer de kalbini dinlersen ve içindeki terbiyeni saklarsan gönlün istediği ve murat ettiği şey söylemeden de sana müyesser olur." dedi.

Şiir:

"Kimin eteği düzenli ve hazırsa, o gönül saçısı ona gider. Senin eteğin, o niyaz ve huzurdur. Dikkat et de eteğine kötülük taşını koyma."

(23) H i k â y e : Sözlerine güvenilir rivayet edenlerden şöyle nakledilmiştir ki: O devirde Bahâ'addin-i Taberî adında çok ulu bir kadı vardı. Engin bilgili bir adamdı. Bir gün garez ve kıskançlığından Bahâ Veled'i sultana kötülemişti. Tesadüfen aynı gün bu kadı da sultanın meclisinde bulunuyordu. Bahâ Veled hazretleri: "Ey Taberistan'lı kadı! Bizim hakkımızda dilini kıs ve bize zahmet verme; çünkü birkaç

günlük ömrün vardır, sonra öleceksin ve senin hiç bir halefin de kalmayacaktır. Haleflerin hakkında Tanrı'nın hükmü şöyledir: Onların hepsi ölecekler ve senin rüşvetinin zulmünden de bütün mazlumlar kurtulacaktır. Fakat bizim evlât ve ahfadımız, haleflerimiz ve dostlarımız kıyamete kadar daima devam edecek ve kalacaktır." dedi.

Derler ki, birkaç gün sonra bir veba geldi, Taberistan'lı Kadı Bahâ'addin ve onun bütün kavmi öldüler. Yine derler ki, Taberistan'lı kadı Bahâ'addin, yedi gün burnundan kan gelerek öldü. Konya'nın burçlarını ve kale duvarlarını o tarihte yaptıklarını söylerler.

(24) N a k l e d i l i r k i: Bir müddet geçince Bahâ'addin Veled yatağa düştü. Sultan kalkıp ona saygılarını sunmağa ve hatırını sormağa geldi. Bir hayli ağlayarak: "Ben, Sultan-ul-Ulemâ'nın tam bir bağımsızlıkla tahta oturmasını, benim de onun askerinin başbuğu olarak fetihler yapmamı ve zaferler kazanmamı isterdim." dedi. Mevlâna hazretleri: "Senin bu niyetin doğru ise, o halde benim şahadet âleminden saâdet âlemine sefer edeceğime ve senin de ruhlar âlemine ulaşmana az kaldığı kesinleşti." buyurdu. Üç gün sonra 628 H. yılı Rebiülahırının on sekizinci cuma gününün kuşluk vaktinde kudretli Tanrı'nın rahmetine kavuşup "Gerçeklik makamında, çok kudretli bir padişah katında," (K., LIV, 55) yerleşti.

Şiir: (Arapça)

Tanrı'nın yakınında "Gerçeklik makamında" (K., LIV, 55) konmasını isteyerek Cennete gitti. Arşa mensup olan o tavus, hâtiflerden arş kokusunu alınca yine arşa gitti".

İslâm sultanı çok elemlenip dövündü. Tam yedi gün saraydan dışarı çıkmadı, kırk gün de ata binmedi. Tahtı bırakıp hasıra oturdu ve taziyet âdetini oturmakla bitirdi. Tamam kırk gün kalenin cuma mescidinde hatimler indirterek halka sofralar verdiler, fakirlere adaklar adadılar. Padişah şeyhin mübarek türbesinin etrafına, Kâbe'nin çevresindeki duvarlar gibi, bir duvar çekmelerini ve mermerden bir taş üzerine de

ölüm tarihini kazarak tesbit etmelerini buyurdu. Birkaç sene sonra İslâm sultanı da esenlik evine (Cennete) göçtü.

Şiir:

"O, bir güldü, az zaman bu dünyada kaldı,
O da gitti, ömrünü sana verdi".

"O, Tanrı'nın nimetine mazhar ettiği peygamberler, sıddıklar ve şehitler ile eş oldu. Bunlar ne de güzel arkadaştırlar." (K., IV, 69)

(25) H i k â y e : Bahâ Veled hazretlerinin, talihi yüce, makbul kimselerinden olup ilâhî kubbelerle örtülmüş Tanrısal veli şeyh Haccâc-ı Nessâc (Tanrı'nın rahmeti onun üzerine olsun) şöyle r i v a y e t etti ki: Kadı-i Vahş itibarlı bir adamdı ve dünyanın bilginlerindendi. Bu adam Baha Veled'in "Sultan-ül-Ulemâ" lâkabını, Maârif ve Fetva, kitaplarının önsözünden silmek istiyordu. Mevlânâ hazretleri bu hali öğrendi ve: "Vahş'ın adı ve künyesi varlık defterinden pek yakın bir zamanda silinecektir." buyurdu. Beş gün sonra Kadı-i Vahş âhirete göçtü.

(26) Mevlânâ Bahâ Veled, hemen daima halkın içindeki sırları söyler, gayıbda vâki olayların oluşunu bildirir ve onun üzerine herkesin hayrette kaldığı daha başka faydalı şeyler söylerdi. Böylece o ulu kişinin münkirleri onun bu gibi kerametlerini gördükten sonra bölük bölük tam bir ikrarla gelip müridi olurlardı. Birçok inkârında ısrar edenler, inkârlarının uğursuzluğu yüzünden imansız öldüler.

(27) D e r l e r : Seyyid Burhaneddin-i Muhakkık-i Tirmizî'nin (Tanrı ondan râzı olsun) Sultan-ul-Ulemâ'ya mürit olmasının sebebi de Belh bilginlerinin Peygamber tarafından kendilerine, "Hepsinin Bahâ Veled'e Sultan-ul-Ulemâ demelerini ve onu kendilerinden daha büyük ve iyi bilmelerini," işaret ettiğine dair gördükleri rüya olmuştur.

(28) H i k â y e : Bir gün Bahâ Veled umuma verdiği bir derste, kelâm bahsi sırasında Cemaleddin-i Hasîri itirazlarda bulundu. Bahâ Veled hazretleri asâsını kaldırarak onun üzerine atıldı ve: Ey ilm-i kal'e saplanmış herif! Suhufum isyan edene sopadır. İnci ile çakıl taşları arasında ne büyük fark

vardır! Eğer okuduğun bu kitaplarla gururlanıyor ve bunlardan aldığın bilgilerin kuvvetiyle her tarafa saldırıyorsan; şunu bil ki, bunların hiç biri kalmayacak, hepsi yokluğa karışacak ve hepsinin izi kaybolacaktır. Hangi kitapların sahifesinden bahsedecek ve ders vereceksin?

Gönül yaprağından bir sayfa ezber etmeğe gayret et ki ondaki mâna ebediyete kadar senin ruhunla bağdaşsın ve hiç bir suretle hatırından gitmesin. Öldükten sonra senin elini tutan, aşk ilmidir. Nasıl ki buyurmuşlardır:

Şiir:

"Ey fakîh! Sen, Tanrı için aşk bilgisini öğren; çünkü ölümden sonra helâl, haram ve vâcip kalmaz".

(29) N a k l e d i l i r k i : Bir gün Hudâvendigâr hazretleri (Tanrı soylu insanların nuru ile bizi kutlasın), dini bütün dostların (ebrâr) meclisinde babasının yüceliğini anlatarak buyurdu ki: Bahâ Veled hazretleri, Belh'de cuma günü bir vaız veriyordu. Dedi ki: "Ulu Tanrı kıyamet gününde temiz amel, iyi ahlâkın ve iman edenlerin ihsanının mükâfatı olarak cennetin hurilerini ve köşklerini verecektir." Bunun üzerine birdenbire mescidin bir köşesinden kamburlaşmış ihtiyar bir adam ayağa kalkarak: "Ey müslümanların imamı! Bugün bu dünyada onların hallerini anlatmakla meşgul olalım. Yarın da huriler ve köşkleri seyretmekle iktifa edelim. O halde Tanrı'nın yüzünü görmek meselesi nasıl olacak?" dedi. Baha Veled cevabında: "Ey azizim! Huriler ve köşkler sembolü, anlayışı kıt insanlar içindir. Yoksa asıl, dostun yüzünü görmektir. O Tanrı yüzünün türlü adları vardır. (Tanrı erleri) her yaratıkta yaratanı müşahede, ve her zerrede hakikatler güneşini mütalâa ederler."

(30) H i k â y e : Dostlar toplantısının ışığı ve Mevlânâ Celâleddin'in yakın müritlerinden olan Mahmud Sahip-Kıran (Tanrı ona rahmet etsin) şöyle rivayet etti ki: Hüdâvendigâr'ın zamanında Kürkçüler Hamamı'nda Ahi-Nâtûr adında yüz on yaşında ve Bahâ Veled'in müritlerinden olan biri vardı. Biz o zaman küçük çocuklardık. Bir gün ulu dostlar, Bahâ Ve-

led'in menkıbeleri hakkında sözler söylüyorlardı. Ahi-Nâtûr hikâye etti ki: Bir gün bir zâlim, Bahâ Veled'in önüne çıktı. Bahâ Veled, onun bir mahzlumu incittiğini görüp, 'Musa da eliyle onu itti. Herif düşüp öldü.' (K., XXVIII., 15) âyeti muktezasınca asâsiyle ona vurdu ve derhal canını cehenneme gönderdi. Zâlimi kaldırıp mezara götürdüler. İslâm sultanı: "Baha Veled, sebepsiz o adamı niçin öldürdü, sebebi ne idi?" diye tereddüde düştü. Mevlânâ: "Padişah tereddüt etmesin, çünkü Tanrı'nın emri olmaksızın bir yaprak bile ağaçtan düşmez."[1]

Şiir:

"O Talih sultanı (yani Tanrı) nın hükmü ve kazası olmaksızın bir yaprak bile ağaçtan düşmez"[4]

"Ben gerçekten, bir köpek öldürdüm ve bir mazlumu onun zülmünden kurtardım." diye buyurdu. Sultan bu sözleri işitince, gidip o münafıkın kabrini açmalarını emretti. Kabri açınca içinde siyah bir köpeğin uyuduğunu gördüler. Padişah, hemen başını yere koyarak özür dilemeğe başladı. Bahâ Veled: "O şahsın yaratılışında köpek karekteri ve yırtıcılığı olduğu için sonunda köpek oldu, kıyamet gününde yine köpek olacaktır." diye buyurdu.

Şiir:

"Sana üstün gelen karakter ne ise, kıyamet gününde yine o şekilde dirileceksin."[5]

Sultan ağlayarak şeyhin elini, ayağını öptü ve istiğfar edip İslâm dininin menettiği şeylerden perhiz etti.

(31) H i k â y e : Yine Ahî Nâtûr'dan naklolunur ki, sultan bir gün Bahâ Veled hazretlerinden va'zetmesini son derece ısrarla rica etti. Bahâ Veled (bunu kabul edip) vaız minberinin Guristan-ı Kaani'î denilen mezarlığa getirilip orada kurulmasını buyurdu. Şehrin erkek ve kadın bütün halkı oraya toplandılar. Mevlânâ Bahâ Veled minbere çıktı. İyi Kur'an okuyan hâfızlar her sureden aşirler ve kavâri' okudular. Mevlânâ va'za başlayarak haşr ve neşr, kıyamet gününde insanların durumu, amellerine karşı nasıl ceza verildiği, o günün dehşeti,

insanların sorgu, suale çekilmesi, günah ve sevap terazisi, Sırat Köprüsü, cennetliklerle cehennemliklerin biribirinden ayrılması, günahkârların yüzlerinin o günde kararması, sevap işleyenlerin ağarması meselelerini deliller ve çevrilerle o kadar güzel bir şekilde aydınlattı ki, dünyanın bütün akıllı insanlarının akılları hayret bağı ile bağlandı. Hepsinden, candan ve yürekten pişmanlık ahları yükseldi. Ağlamaktan ve yanıp yakılmaktan bitap oldular. Birdenbire mezarın birisi açıldı, kefenine bürünmüş bir ölü çıktı ve: "Ben Tanrı'dan başka bir Tanrı olmadığına ve Muhammed'in Tanrı'nın elçisi olduğuna şahadet ederim." dedikten sonra tekrar mezarına girdi. Bu korku karşısında orada bulunanlardan binlerce kişi kendinden geçti ve birçoğu orada can verdiler. Adı geçen derviş ağır yeminlerle: "Ben, bu mucizeyi gözümle gördüm." dedi. O günü o kadar kadın ve kişi mürit oldu ki, sayılamaz. Bundan bir ay geçmeden öyle bir padişah bu dünyadan göçtü. (Tanrı'nın inayet ve rahmetine kavuşsun).

(32) N a k l o l u n u r k i: Bahâ Veled hazretlerinin müritleri çok coşkun, takva ve riyazet sahibi idiler. Çok vakitler şeyhle beraber mezarlığa gider yavaş sesle Kur'an okurlardı. Mevlânâ dua ettiği vakit ölüler de hissedilir şekilde mezarlarından ellerini çıkarıp onun duasına "âmin" derlerdi.

(33) Sultan Veled hazretleri (Tanrı onun ruhunu kutlasın) şöyle rivayet etti ki: "Bir gün babam Mevlânâ hazretleri, büyük babamın mezarında mürakabe halinde oturmuştu. Bir çok defa: "Kuvvet ve kudret ancak ulu Tanrı'nındır." buyurdular. Ben kendisinden burada " (لا حول ولا) = Lâ havle ve lâ..." cümlesinin münasebeti nedir? diye sordum. Kendileri: "Biri, Filubat sahrasında at koşturuyordu." diye cevap verdiler. Ben: "Bundan ne çıkar?" dediğim vakit, o: "Bahâ Veled'den korkmuyorlar mı? O, burada yatmaktadır." buyurdu.

(34) Y i n e bir derviş rivayet etti ki, bir gün Hudâvendigâr hazretleri, Bahâ Veled'in türbesini ziyarete gelmişti. O, bir hal ve müşkül karşısında kaldığı zaman, babasının türbesini ziyaret etmeği âdet edinmişti. Orada mürakabeye varırdı ve bu suretle o müşkül çözülürdü ve babasının mezarından açıkça kendisine cevap verildiğini işitirdi. (Kendisi bu

halde iken) birdenbire bir atlı yıldırım gibi koşarak türbenin yanından geçti. Bu atlıya meşhur Veled-i Fahreddin-i Şâhid diyorlardı ve o, sultanın da ileri gelen yakın adamlarındandı. Onun bu hareketinden Hüdâvendigâr hazretlerinin canı çok sıkıldı. Mürakabe âleminden kendine gelerek: "Bu adam bilmiyor mu ki Bahâ Veled'in bütün damarları bu mezarın her tarafını kaplamış ve onun kutlu cesedi bu yerde gömülmüştür." buyurdu. Tam o sırada bu atlının atı, onu yere vurdu ve bu yolun edepsizlerinin, rütbe ve mansıpla gururlananların ibret almaları ve velilerin gayretlerinden korkmaları, kibir ve gururla böyle bir küstahlık ve cür'ette bulunmamaları için onu parça parça edinceye kadar sürükledi.

Şiir:

"Güneş, halkın küstahlığından tutuldu. Şeytan da cüretinden dolayı Tanrı'nın kapısından kovuldu."

(35) N a k l e d i l m i ş t i r k i : Baha Veled hazretlerinin, müritlerinin hallerini anlamakta o derece keskin görüşü vardı ki bunlar kendi odasına girdikleri zaman: "Bu pis gözlerinizle bana bakmayınız. Evvelâ gözlerinizi göz yaşlariyle yıkayınız, ondan sonra Tanrı erlerinin yüzüne bakınız. Ancak o zaman görünen ve herkese görünmeyen nurları görebilirsiniz." derdi ve (meselâ bu müritlerden birine): "Ey filân kimse yolda gelirken bir güzele baktın, 'gözlerin zinası, bakıştır.' Binaenaleyh bizim sohbetimizden uzaklaş. Diğer birine de dönerek: "Sen de bir çocuğu gözünle süzdün, kendini bu günahtan temizle; çünkü Tanrı hazretleri her türlü ayıptan berî ve temizdir ve ruh itibariyle temiz olanları sever." buyururdu. Nitekim Kur'anda: "Çok tövbe edenleri ve çok temiz olanları sever." (K., II, 222) buyurulmuştur.

Şiir:

"Gözünü güzellerin yanaklarına ve benlerine bakmakla kirletme;
"Zira beka âleminin padişahlar padişahı geliyor,
"Eğer böyle bir bakışla bulaşmış ise, onu göz yaşı ile temizle.
"Çünkü bu derdin ilâcı, o göz yaşıdır."

(36) H i k â y e : Arkadaşların bilginleri şöyle rivayet ettiler ki, Sultan Veled günün birinde şöyle buyurdu: "Tanrı'ya kulluk edenlerin padişahı bizim fakîh Ahmed (Tanrı rahmet etsin), Bahâ Veled'in yanında fıkıh ilmini öğrenmekle meşguldü. Bu sâf yürekli bir Türktü. Aynı zamanda da Bahâ Veled'in müridi idi. Benim büyük babamın bir nazarının feyzi ile eşsiz bir bilgin oldu. Kendisine öyle bir hal geldi ki, (sonunda) kitabı elinden attı, perişan bir hal aldı, başını alıp dağlara gitti. Hayret ve kudret denizlerine daldı. Birçok yıllar dağlarda gezip dolaştı. Riyazetler çekti, nihayet Veys-i Karani hazretlerinin sırrı bu şanlı, şerefli fakîhte temessül etti. Tamamiyle meczup ve aklı kapılmış bir hale geldi. Bazı kimseler, onun bu halini ve divaneliğini Bahâ Veled'den sordular. O da: "Bu adam, Seyyid-i Sırdan'ın bizim büyük kadehlerimizden içtiği (marifet) şarabından ancak bir damla içmiştir." dedi.

Bunun gibi babam (Mevlânâ Celâleddin) hazretleri de bir gün: "Ahmed Fakîh'in bu sarhoşluğu, efendimiz Şemseddin-i Tebrizî'nin sarhoşluk denizi yanında bir kokudan ibarettir." buyurdu.

Şiir:

"Sen, şaraptan, ben ise, kokusundan sarhoşum.
Keykubâd'ın meclisinde kokunun da kıymeti vardır."

(37) R i v a y e t o l u n u r k i : Tanrı'dan başka kimsenin bilmediği veliler mertebesine erişen Şeyh Haccâc-i Nessâc, Bahâ Veled'in ölümünden sonra dokumacılıkla meşgul oluyordu. Fakirlerin kuru ekmeklerini satın alıp suya batırır, akşam onlarla iftar ederdi. Helâlinden kazandığı paraları saklardı. Böylece iki, üç yüz kadar (para) biriktirir sonra bunları getirir, Hudâvendigâr hazretlerinin mübarek ayakkabıları içine dökerdi. Hayatta kaldığı müddetçe bu hizmete devam etti.

(38) Öyle ki öldüğü vakit, cesedini yıkaması için bir ölü yıkayıcı çağırdılar. Ölü yıkayıcı taharet vermek için onun avret mahalline el uzatınca Haccâc onun elini öyle bir yakaladı

ki, ölü yıkayıcı büyük bir feryat kopararak kendinden geçti. Müritler ne kadar çabaladılarsa da ölü yıkayıcının elini onun pençesinden kurtaramadılar. Bunun üzerine Hudâvendigâr hazretlerine haber verdiler. Hudâvendigâr gelip şefaatte bulundu ve Haccâc'ın kulağına: "Onu mazur gör. O, senin kim olduğunu bilemedi, kusurunu bana bağışla." diye bağırdı. Haccâc, o anda ölü yıkayıcının elini bıraktı. Bu ölü yıkayıcı da üç gün sonra öldü.

(39) Yine nakledilmiştir ki: Bir gün Sultan Veled hazretleri: "Büyük babam Bahâ Veled seksen beş yaşında iken dünyadan göçtü." buyurdu.

(40) Derler ki: Bahâ Veled daima mezarlıkları gezer ve: "Ey Tanrı! Bizi güzel huylu (Iztıraplara) dayanıklı yap." diye dua ederdi ve: "Gündüzleri mezarlıkları geziniz geceleri de gökte parlayan yıldızları temaşa ediniz ki, acayip ve nâdir şeyler göresiniz. Bu Peygamberimizin vasiyet ve âdetidir." buyururdu.

(41) Yine rivayet olunur ki: Çok riyazet ve mücahededen Bahâ Veled hazretlerinin ağzında pek az diş kalmıştı. Geceleri namaz kılmaktan, gündüzleri nefsi ile mücadele etmekten bir an boş kalmazlardı. Müridler kendisinden bunun sebebini sordular. Baha Veled: "Bunların hepsi çocuklarımız ve dostlarımız içindir." buyurdu.

(42) Yüreği aydın bir aziz, Bahâ Veled hazretlerini bir gece rüyasında gördü: Bahâ Veled son derecede yücelmiş, başı yüce Arşın ayaklarına değiyordu. Kendisinden, bu mertebeye ne ile ve ne sebeple eriştiğini sordu. Bahâ Veled hazretleri: "Oğlum Celâleddin Muhammed'in geçirdiği güzel ve temiz hayat ve yüce tavır ve hareketi sayesinde eriştim; çünkü bütün velilerin ruhları, göklerin ruhanî sakinleri ve yüce Arşın nurlu varlıkları onun cemaline âşık olmuşlardır. Kemale ermiş bütün veliler, onun bu tavır ve hareketini beğeniyorlar. Benim ruhum da bu halin verdiği zevkle övünüyor ve öyle yükseliyor ki, (Tanrı'nın) kerim ve yüce olan Arşı mâni olmasa idi boyumun yüksekliği boşluk âleminin sınırlarını bile geçecek ve öyle bir yere erişecekti ki mekânlar o yerin heybetinden lâmekân olacaklardı." dedi.

Şiir:

"Bu kadarı öğrencilerimize verdiğimiz derstir,
"Bu savaş meydanındaki mücadelemiz yer mefhumuna yol olmayan bir yere kadar gider
"Orada Tanrı ayının parıltısından başka bir şey görünmez,
"Bu yer, bütün vehimlerden ve tasavvurlardan uzaktır,
"Bütün nurların aslı ve hâkikatidir.
"Bu nur surette ve mânada ne kadar nur varsa onların aslıdır"[6].

(43) Hapsedilen Rum kadısına şefaat etmek için Hârizmşâh'ın büyükbabası Yagan Tekin'e (Tanrı rahmet etsin) Baha Veled'in gönderdiği mektubun sureti:

Selâm ve dua o padişah hazretlerine olsun ki, yıldızların sa'd ve nahsı onun hükümdarlığına tesir etmez.

İyi işten başka hiç bir iş tamamlanmaz. Galibiyete ve kuvvete meyletmemelidir. Çünkü hakikatte üstünlük din ve takvanındır: "... Büyük dinler üzerine göstermek için onu gönderdi." (K., IX, 33). Kadı İmam-ı Rumî örfle değil dindarlık ve doğrulukla süslenmiş saadet, hayır ve Tanrıdan korkma yardımına bağlanmıştır. Çünkü "Biribirinize hayır etme ve Tanrıdan korkma üzerinde yardım ediniz." (K., V, 2), "Selâm hidayete uyana olsun." (K., XX, 47) buyurulmuştur.

Bu mektup üzerine Yagan Tekin derhal Kadi-i Rumî'yi ziyaretle teselli edip serbest bıraktı.

(44) Bir mazlum için Hârizmşâh'a gönderilmiş olan diğer bir mektubun sureti:

Mazlumların baş vurduğu makamın şükrü, zorbaların mazlumlar üzerine olan zulmünü defetmektir. Hususiyle şimdiki padişahların (Tanrı onları mağfiretine bürüsün) terbiyesini almış ve Tanrı'nın yardımı ile şöhretleri o taraflara yayılmış hayır ve tasavvuf erbabından olan hanedanın bu şükrü bu suretle yapması daha yerinde olur.

Tanrı'ya hamdolsun ki o yüce makam (Tanrı onun yüceliğini daha artırsın) bu sıfatla vasıflanmış olduğundan o zor-

banın itaat altına alınması için ferman buyurmuştur. fayda ve tesirinin kalmaması için bu imza buyrulsun.

(45) H i k â y e : Nakledilmiştir ki: Dizdar adı ile tanınan Emîr Bedreddin Gevhertaş, Alâaddin Keykubâd'ın lâlası idi. Uzun boylu, asîl, hayrat sahibi ve sarayın has üstatlarındandı. Onun itikadının ve mürit olmasının sebebi şu olmuştur: Bir gün Bahâ Veled hazretleri sultanın meclisinde vaız veriyordu. Bütün bilginler, fakirler, emîrler ve sultan orada idiler. Bahâ Veled her âyetin iniş sebebini, onun tahkikını ve her kelimenin sırlarını türlü türlü tefsir ediyor ve sözü genişletiyordu. Bedreddin Gevhertaş'ın içinden: "Maşallah! Hazretin ne kadar parlak bir zihni, kuvvetli bir hâfızası ve geniş bir mütalâsı var ki bu kadar söz söylüyor ve misaller getiriyor. Bu kadarı hiç bir müfessire ve vâize nasip olmamıştır." diye geçmişti. Bunun üzerine Bahâ Veled minberden: "Emîr Bedreddin bir aşir oku!" diye işaret buyurdu. Emîn Bedreddin de sultandan duyduğu dehşet ve heybetden ötürü birdenbire "Müminler felâh buldular" (K., XXIII, 1) suresine başladı. Bahâ Veled: "Bedreddin! Şimdi dinle," buyurdu, "Hazırlanmaksızın ve uzun uzadıya mütalâa etmeksizin bu (قد افلح المؤمنون) deki " (قد) **kad**" hakkında kaç cuma ne kadar açıklamalar yapacak ve ondaki mânalar hakkında söz söyleyeceğim," dedi. (Bahâ Veled hazretlerinin bu kerametini gören) halktan feryat yükseldi. Bedreddin Gevhertaş, derhal gidip kalbinden geçeni Sultan hazretlerine anlattı ve indi, eğilerek minberin ayağını öpüp kul ve mürid oldu. Bahâ Veled hazretleri de: "O halde sen bu halin şükranesi olarak oğullarım için bir medrese yaptır." dedi. Hudâvendigârın medresesinin inşasının bir takım vakıflar yapılmasının sebebi bu olay oldu. Emîr Bedreddin yaşadıkça ulaştığı bu nimetin tatlılığından faydalandı. Kendi vücudunu tamamiyle bu hanedana vakfetmişti.

(46) H i k â y e : Yine nakledilmiştir ki: Bağdad halifesi, Şeyh Şihabeddin-i Sühreverdi'yi elçilikle sultan Alâaddin Keykubad'a göndermişti. Konya'ya ulaştığı sırada sultan eğlenmek üzere Gavale kalesine gitmişti. Bahâ Veled'i de birlikte götürmüştü. Sultan, Sühreverdi'yi de kaleye getirmelerini emretti. Halifenin elçiliğini ifa ettikten sonra şeyhe, Bahâ Veled

hazretleri son derece izaz ve ikramda bulundu. Çünkü Sühreverdi de Bağdat'ta Bahâ Veled'e hadsiz hesapsız hizmetlerde bulunmuştu. Bahâ Veled: "Sühreverdiler hem Ebubekir'e mensuplar, hem de bizim yakın akrabalarımızdandırlar." buyurdu. Hemen o gece İslâm sultanı Alâaddin acayip bir rüya gördü. Şaşkın bir vaziyette uyandı. Rüyasını Bahâ Veled'e ve Şeyh Sühreverdi'ye anlattı ve: "Rüyamda başımın altından, göğsümün ham gümüşten, göbeğimden aşağısının tamamiyle tunçtan, her iki kalçamın kurşun, iki ayağımın da kalaydan olduğunu gördüm." dedi. Bütün rüya yorumcuları, bu rüyanın yorumunun yüceliğinden hayrette kaldılar. Şeyh Şihabeddin, derhal bu rüyanın tâbirini Bahâ Veled'e havale etti ve hiç bir şey söylemedi. Sultan-ül-Ülemâ, Sultana: "Sen dünyada oldukça insanlar rahat, temiz yaşayacaklar ve altın gibi kıymetli olacaklar. Senin ölümünden sonra, senin oğlunun zamanı, senin zamanına nispetle gümüş derecesine; ondan sonra, oğlunun oğlu zamanında tunç mertebesine düşecekler, alçak ve harîs insanlar başbuğ olacaklar. Saltanat üçüncü batna geldiği vakit, her taraf karışacak, halk arasında dürüstlük, vefa ve şefkat kalmayacak. Dördüncü ve beşinci batna eriştiği vakit, Rum ülkesi tamamiyle harap olacak. Bütün ülkeleri pis fesat ehli kaplayacak. Selçuk ailesi zevale uğrayacak, dünyanın nizamı çığırından çıkacak, soysuz küçükler büyüklerin yerine geçecek, önemli işler alçak adamların elinde kalacak. Peygamberimizin: "(Emîrler) işleri ehli olmayan adamlara verirlerse, işte o zaman kıyametin kopmasına hazır ol," buyurduğu veçhile her tarafta hâricîler çıkacak, Moğol istilâsı bütün dünyayı harabeye çevirecek, din bilginlerinin, vekar ve temkin sahibi şeyhlerin izleri silinecek, yeryüzünden bereket kalkacak ve biçare insanlar büyük kıyametin kopmasını mumlarla arayacaklardır," buyurdu. Bunun üzerine İslâm padişahı ve orada bulunanlar ağlayıp sızlamağa başladılar. O gün İslâm padişahı, Bahâ Veled ve Şeyh Sühreverdi hazretlerine kıymetli hediyeler verdi. Diğer bilginler ve fakirlere de bahşişlerde bulundu ve onların dua etmelerini istedi. Hakikaten bu rüya, tabir ettikleri gibi çıktı.

Şiir:

"Gencin aynada gördüğünden daha fazlasını,
ihtiyar, bir tuğla parçasında görür."

(47) Y i n e bir gün Sultan Veled buyurdu ki: "Büyük babam Bahâ Veled hazretleri çok kuvvetli, iri yarı ve heybetli bir adamdı ve "Ona ilimde ve cisimde fazlalık verdi," (K., II, 247) âyeti onun sıfatıydı. Çok iri kemikliydi. Bağdad yolunda iri-yarı üç deveciyi bir tokatla yere serdi, ölecek bir hale soktu. Deveciler tövbeler edip kendisine itaat ettiler. Gaza'ya gitmek üzere atına bindiği vakit, savaş meydanında sanki Haydar-ı Kerrâl olurdu."

(48) Y i n e Sultan Veled buyurdu ki: Birgün babamın yanında, bir kimse hakkında: "Filân Kur'anın aleyhinde bulunuyor," dediler. O da: "Fena söylüyor ve saçmalıyor. Eğer o benim babam Bahâ Veled'in müridi ise (öyle söylemez). Çünkü Bahâ Veled hazretleri ömrünün sonuna kadar Kur'an okumak tefsir ve namazla meşguldü ve Kur'an okuduğu vakit de her kelimeyi beş altı defa tekrar ederdi. Meselâ: Elhamdülillâh diyeceği vakit bunu üç defa tekrar ederdi ve bunları söylediği zaman da mübarek vücudundan büyük bir nur belirir melekler toplantısına kadar ulaşırdı." dedi.

(49) Y i n e Sultan Veled hazretlerinden nakledilmiştir ki: Bir gün Büyük Mevlânâ Bahâ Veled hazretleri: "Ben Şîs peygamber'in (Selâm onun üzerine olsun) güzelliğini görmek istiyorum. Şimdi Tanrı hazretlerine gidiyorum. Çünkü şimdi onların hepsi, orada toplanacaklardır. Ben de hem Şîs'in (selâm onun üzerine olsun) ve hem de bütün peygamberlerin yüzünü göreyim." dedi.

Sultan Veled buyurdu ki: Ben, babam ve büyük babamın türbesine baktığım vakit, bu iki türbenin tepesinden iki büyük nurun yükseldiğini, göklere kadar uzanıp gittiğini, bir müddet sonra bu iki nurun birleşip bir nur olduğunu görürdüm. Bu hal onların bir nur olduklarını gösteriyor.

Şiir:

"Sen onlardan iki dostu bir yerde gördüğün vakit, o ikisinin hakikatte bir, (fakat kuvvet ve kudretlerine baktığın zaman) o ikisinin altı yüz bin kişiye denk olduğunu görürsün."[7]

(50) Y i n e Sultan Veled buyurdu ki: Babam, öleceği zaman bana: "Bahâ'addin! Bil ve haberdar ol ki, biz ve bütün müritlerimiz kıyamet gününde Büyük Mevlânâ'nın gölgesi altında bulunacağız ve onun sayesinde Tanrı'ya ulaşacağız. Tanrı, onun hatırı için bizlere merhamet edecektir." dedi.

(51) N a k l e d i l i r k i : Mânaların sırlarını bilen ilâhî ârif Hâcegi-i Gehvâreger Büyük Mevlânâ'nın eren müritlerindendi. (Tanrı ondan râzı olsun). Bir gün şeyhden: "Bir kimse şarap içerse ne olur?" diye sordu. O da: "Köpek olur, domuz olur, maymun olur." dedi. Bu hikâyeyi Seyyid Burhaneddin'in önünde anlattı. O da: "Şeyhim, her kim şarap içtiği vakit böyle olursa ona şarap haramdır." diye fetva verdi. "Eğer böyle oluyorsan içme, eğer olmuyorsan, onun dediği gibi olmazsın." buyurdu.

Şiir:

"Olgun bir insana lokma ve nükte helâldır. Sen olgun değilsen yeme, dilini kıs".[8]

(52) Y i n e ş ö y l e n a k l e d i l i r k i : Bahâ Veled hazretleri dünya mülküden Melekût âlemine göçtüğü vakit Hudâvendigâr yirmi dört yaşında idi. On yedi yaşında da evlenmişti. Birçok defalar arkadaşlar toplantısında: "Eğer büyük Mevlânâ birkaç sene daha yaşasaydı ben yine Şems-i Tebrizî gibi bir adama muhtaç olacaktım; çünkü her peygamber bir Ebû Bekir'siz ve İsa da Havariyunsuz olamaz." buyurdu.

Şiir:

"Her peygamber bu doğru yolda mucize gösterdi ve yol arkadaşları aradı".

(53) H i k â y e : Nakledilir ki: Bahâ Veled hazretlerinin ölümünden sonra (Tanrı ondan râzı olsun) az bir zaman geç-

mişti ki, Celâleddin Hârizmşah'ın geldiği haberi sultan Alâaddin'e ulaştı. Sultan Alâaddin hemen şeyhin türbesini ziyaret etti, öptü, ağladı, ondan yardım ve himmet dileyerek Hârizmşâh'ı karşılamaya hazırlandı. Hârizmşâh'ın ordusu Erzurum hududuna ulaşınca, casuslar bu ordunun üstünlüğünü İslâm sultanına bildirdiler. Rum askerine büyük bir kuruntu geldi. Sultan, Hârizmşâh'ın halini ve gidişini anlayıp ona göre hazırlanmayı düşündü. Bir gece elbisesini değiştirip birkaç dağlanmamış ve rüzgâr gibi giden at seçti. Dağ yolundan birkaç Türkle birlikte Hârizm askerine iltihak etti. Hârizm emirleri onların kim olduklarını sorup araştırdılar Onlar da: "Biz bu diyarın Türklerindeniz. Erzurum'un dağ nahiyelerinde bulunuyoruz. Bizim cetlerimiz Ceyhun nehri civarındandı. Bu birkaç sene içinde sultan Keykubâd bizden yüz çevirip bizi müşkül bir duruma sokmuştur. Daima (Tanrı'nın) yardımına mazhar olan Hârizm askerinin gelmesini bekliyoruz; belki bunlar sayesinde onun zülmünden kurtulabiliriz." dediler. Bu olayı Hârizmşâh'ın kulağına ulaştırdıkları vakit, çok sevindi ve bunu iyi bir fal saydı. Buyurdu, hususî sofray: kurdular. Emîrlerden, vezirlerden, haslar ve devlet erkânından her biri sofrada kendi yerini aldı. Kabul töreni tertip ederek bu misafirleri huzura getirdiler. Bunlar, sultanın önünde baş koydular ve onun bu tertip ve törenini tam mânasiyle seyrettiler. Getirdikleri atları da onlara verdiler. Sultan, bu misafirlere iltifat etti, hil'atlar giydirerek güzel vaitlerde bulundu. Misafirlere bir çadır tâyin edip ulûfe bağladılar. Hemen o gece Hârizmşâh'ın hatırından geçti ki, sultan Alâaddin'in ülkelerinden, her nereden geçtimse bütün halk ondan râzı idi. Bu birkaç Türk ondan neden şikâyet ettiler? Sultan Alâaddin'in de bu taraflara geldiği duyuluyor, hilekârlık ve gece harekâtında eşi benzeri yoktur. Bu Türkler onun casusu olmasınlar. Durumu daha iyi tetkik etmek lâzımdır, zira "şüphe, ihtiyattır." Hemen Erzurum meliki Mugiseddin'i yanına çağırdı, onunla bu hususta görüşüp: "Yarın bunların durumunu inceleyelim," dedi. Sultan Alâaddin de hemen o gece rüyasında: "Bahâ Veled'in gelip kendisine "Kalk! hemen atına bin, uyku zamanı mıdır?" dediğini gördü. Uyandığı vakit kendi kendine:

"Yarın da seyredelim de sonra gideriz." diyerek tekrar uykuya daldı. Bahâ Veled hazretlerini yine rüyasında gördü: Bahâ Veled asâsını tahtına ve tahtın üzerine çıkıp onun göğsüne vurarak: "Ne uyuyorsun?" dedi. Alâaddin, Bahâ Veled'in heybetinden uyandı; bütün vücudu titremeğe başladı. Adamlarını da uyandırdı. Gece yarısı atları eyerleyip yola çıktılar. Gece sona erdiği vakit, Hârizmşâh: "Biz bugün onların durumunu inceleyinceye kadar sayılı emîrlerden birkaç kişi onların çadırının etrafına göz kulak olsunlar." diye emir verdi. Fakat sabah olunca hepsinin gitmiş olduğunu gördüler. Bunu Hârizmşâh'a bildirdiler. Hârizmşâh, bunları takip için iki üç bin yiğit süvari yola çıkardı, kendisi de bunların arkasından atına binip gitti. Sultan Alâaddin, arkasına baktığı vakit bir ordunun kaldırdığı tozların havaya yükseldiğini gördü. Bunun üzerine atını doludizgin sürerek kendi ordusuna ulaştı. Hârizmliler de hiç bir şey elde etmeden dönüp gittiler. Sultan Alâaddin askerlerine birçok hediyeler ve paralar verip: "Tanrı'nın yardımı ve Bahâ Veled hazretlerinin himmeti ile biz kuvvetlenmiş ve galibiz," buyurdu. Erzincan'ın Yassı Çemen mevkiinde askerini yerleştirdi. Hârizmşâh'la birkaç gün muharebe yaptılar. Beşinci günü birdenbire Tanrı erlerinin kuvvetli nefeslerinden bir yardım ve zafer rüzgârı esti, Rum askerleri tarafındaki toz ve toprağı havaya kaldırarak Hârizm askeri üzerine saçtı. Sultan hazretleri, "Attığın vakit sen atmadın, fakat Tanrı attı" (K., VIII, 17) âyetinin işaret ettiği veçhile: "Bu yüzler kararsın," dedi. "Güç yetmediği şeyden kaçmak peygamberlerin âdetlerindendir" hadîsinin korkusu da düşmanların kalbine çöktü. Nihayet Tanrının yardımı ile sultanın bayrakları galip gelip askerleri zafer ve saadete kavuştular. Fânilere de düşmanın böyle heybetli ve haşmetli bir ordusunun, o zamanın kutb'unun himmetiyle fena bir bozgunluğa uğradığı mal»m oldu.

Bu sofiler tayfasının yardım ve himmetinin, dünya ve ahirette sonsuz bir saadeti ve ebedî bir salâh ve kurtulmayı mucip olacağı muhakkaktır.

Sultan Alâaddin mühim bir olayla karşılaştığı vakit daima şeyhin türbesine gider, ondan medet diler, galip ve ba-

şarılı olarak dönerdi.

(54) Yine nakledilmiştir ki: Bahâ Veled hazretleri: 'Ben yaşadıkça ve mâna meydanında at koşturdukça, benim gibi bir adam zuhur etmez. Ben, bu dünyadan göçünceye kadar bekle de oğlum Celâleddin Muhammed'in nasıl bir adam olacağını, benim yerime geçeceğini, benim mertebemden daha yüksek bir mertebeye kavuşacağını görürsün." buyururdu.

(55) Bir gün Seyyid hazretleri (Tanrı ondan râzı olsun) buyurdu ki: Ben bu gece rüyada gördüm. Şeyhim Bahâ Veled' in türbesinden (Tanrı ruhunu kutlasın) bir kapı açıldı, oradan büyük bir nur yükseldi. Bu nur bizim evimize kadar ulaşıp içeri girdi. Duvar, bu nurun eve girmesine hiç engel ve mâni olamadı. Hiç bir duvar da onu gölgeleyemedi. Uykudan uyandım. O nurun heybet ve lezzetinden şahadet getirdim. Bu nur gittikçe arttı, bütün şehri ve daha da artıp dünyayı kapladı. Bundan sonra ben kendimden geçtim. Ne olduğumu bilmedim. Bu rüyanın tâbiri şudur: Bu hânedanın nurlarla dolu olan sırları dünyayı kaplayacak herkesi onların muhip ve müridi yapacaktır.

Şiir:

"Tanrı erlerinin nuru doğuyu ve batıyı kapladı.
Gökler, hayretinden bunların önünde secde etmiştir."[9]

(56) Yine nakledilmiştir ki: Bir gün, bilginlerden birisi, Belh şehrinde, cuma mescidinde cübbesinin etekleri omuzunda ve ellerini de yenlerinden dışarı çıkarmamış olduğu halde namaz kılıyordu. Bahâ Veled hazretleri: "Ellerini yeninden çıkar, sonra namaza dur da bir huzur hâsıl olsun." diye buyurdu. Bu adam akılsızlığından: "Böyle olursa ne olur?" diye cevap vermeğe uğraştı. Bahâ Veled hazretleri: "Dediğim gibi yap ki, pis nefsin ölsün ve emre itaat eden olsun." dedi. Bunun üzerine o adam hemen yere yıkılıp öldü. Bunu gören halktan bir feryat ve figan yükseldi. Derler ki, o gün bilginlerden, fakîrlerden, dini bütünlerden binlerce insan tam bir samimiyetle Bahâ Veled'in müridi oldular ve ve-

lilerin kerametlerinin, peygamberlerin mucizelerinden doğduğuna inanıp çoğu tövbe ettiler.

(57) Hikâye: Rivayet ederler ki: Konya'nın surları yapılmadan evvel Bahâ Veled hazretlerinin bugün mezarı olan yerde bir tepecik vardı. Bir gün Bahâ Veled katıra binerek oraya gitmiş, bir müddet burada durduktan sonra: "Benim, benim çocuklarımın ve onların evlât ve ahfadının mezarı burada olacaktır." buyurmuştur.

(58) Sultan Alâaddin (Tanrı rahmet etsin) şehrin kalesini tamamlayınca, Bahâ Veled hazretlerinin de bir kere bakıp bu kalenin etrafını gezip seyretmesini rica etti. Bahâ Veled hazretleri: "Sellere ve düşman süvarilerine karşı çok güzel ve kuvvetli bir kale yaptın. Fakat mazlumların dua oklarına karşı ne yapabilirsin? Çünkü bunlar, yüz binlerce kale burçlarını, bedenlerini delip geçerler ve dünyayı harab ederler. Allah! Allah! Sen adalet ve ihsan kalesi yapmağa, hayırlı dualardan askerler vücuda getirmeğe çalışıp gayret et. Zira bu, böyle binlerce kuvvetli surlardan senin için daha iyidir. Halkın ve dünyanın emniyeti ve amanı ondadır." buyurdu.

Sultan, Bahâ Veled hazretlerinin bu işareti üzerine tam bir doğrulukla bunun için hazırlandı. Ölünceye kadar adalet ve ihsan yaymaktan ayrılmadı ve mesut oldu.

Şiir:

"Kırk hazineye mâlik olan Karun yok olup yerin dibine geçti. Nuşinrevan ise ölmemiştir. Çünkü o iyi bir ad bırakmıştır."

(59) Yine rivayet olunur ki: Bir gün Keykubât, Bahâ Veled'in ziyaretine gelmişti. Mevlânâ Bahâ Veled eli yerine mübarek asâsını uzatttı. Sultan asâyı öptü, fakat içinden: "Bu ne kadar mütekebbir bir bilgin." dedi. Bahâ Veled, hemen: "O gönül alçaklığını dilenci bilginler yaparlar, din ve dünya sultanları değil. Çünkü onlar aslı elde etmişlerdir, o âlemde dolaşırlar." buyurdu.

İKİNCİ BÖLÜM

Seyyid-i Sırdan, Burhan-ül-hak ve'd-dîn-el-Hüseyin-et-Tirmizî'nin (Tanrı, onun aziz olan ruhunu kutlasın) menkıbeleri hakkındadır.

(1) Tarih haberlerini bildirenlerin en hayırlıları (Tanrı onların mezarlarını nurlandırsın) Horasan, Tirmiz, Buhara ve sâir ülkelerde bu Seyyid hazretlerine "Seyyid-i Sırdan" dediklerini bildirdiler. Bu unvanla şöhret bulmuştu. Daima kalplerde bulunan sırları, bilinmeyen yüce ve aşağılık şeyleri söylerdi. Bahâ Veled hazretleri, Belh'ten hicret ettiği vakit bu Seyyid-i Sırdan da Tirmiz tarafına gitmiş, orada inzivaya çekilmişti. Aradan bir müddet geçtikten sonra bir gün bilgi (marifet) vermekle meşguldu. Altı yüz yirmi sekiz senesinin Rebi-ül-âhır ayının on sekizinci günü kuşluk vaktinde birdenbire: "Yazık, yazık Şeyh'im, bu toprak âleminden temiz âleme göçtü." diyerek şiddetle feryat edip çokca ağladı. Orada bulunan cemaat, bu olayın gününü ve yılını hemen tespit ettiler. Bundan sonra Rum diyarına geldiğinde Bahâ Veled hazretlerinin kendisinin bildirdiği günde öldüğünü öğrendi. Kalkıp cenaze namazını kıldı. Taziyet törenini yerine getirdi. O ülkenin bütün ulu'arı kırk gün matem tuttular. Kırkıncı günü ursundan sonra (yâni ölümünden kırk gün geçtikten sonra) Seyyid-ı Sırdan: "Benim şeyhimin oğlu Celâleddin Muhammed'im yalnız kalmıştır, beni beklemektedir. Rum diyarına gitmek, yüzümü onun ayakları toprağına sürmek, onun hizmetinde kalmak ve şeyhimin bana bıraktığı bu emaneti ona

teslim etmek bizzat bana farz olmuştur." dedi. Tirmiz'in ulu kisileri Seyyid hazretlerinin ayrılığından ötürü ağlayıp sızladılar. Seyyid hazretleri samimî birkaç dostu ile birlikte yola koyuldu. Dereleri, tepeleri aştılar. Konya başkentine ulaştıkları vakit, şeyhin öldüğü bir sene olmuştu. O sırada Hudâvendigâr hazretleri Larende şehrine gitmişlerdi. Seyyid hazretleri birkaç ay Sincârî mescidinde inzivaya çekildikten sonra iki hizmetçi dervişle Mevlânâ hazretlerine hikmetler ihtiva eden bir mektup gönderdi. Bu mektupta, Mevlânâ'nın her halde Konya'ya gelmesini ve babasının mezarında bu bağrı yanık garibi bulmasını, Larende şehrinin uzun zaman kalınacak bir yer olmadığını, çünkü o dağdan Konya'ya ateşler yağacağını bildirdi. Seyyid'in mektubu Mevlânâ'nın eline ulaşınca, önce çok üzüldü, Fakat sonradan Seyyid'in gelmesine sevindi. Onun mektubunu gözlerine sürdü ve defalarca öptü ve dedi:

Şiir:

"Devlet ağacının dalının senin gibi bir gül yetiştirebilmesi için binlerce yılın geçmesi lâzımdır. Her kıran devrinde ve her asırda savaş gününde senin gibi bir insan bulunamaz ve senin gibisi dünyaya gelemez."

Mevlânâ hemen Konya'ya döndü, şehre ulaşır ulaşmaz kalkıp Seyyid'in ziyaretine gitti. Seyyid hazretleri Mevlânâ'yı karsılamak üzere mescidden dışarı koştu, biribirleriyle kucaklaştılar.

Şiir:

"Bu iki deniz biribirleriyle tanıştı, bu iki can bir bağ olmadan biribirleriyle kaynaştı"[10]

Her ikisi de kendilerinden geçtiler. Dostlardan feryat ve figan yükseldi. Ondan sonra Mevlânâ, Seyyid-i Sırdan hazretlerinin sorduğu ilimlerin hepsine türlü cevaplar verdi. Bunun üzerine Seyyid-i Sırdan kalkıp Hudâvendigâr'ın ayağının altını öpmeğe başladı ve bir hayli âferinlerde bulunup: «Din ve yakîn ilminde babanı hayli geçmişsin; fakat babanın hem "kal" ilmi tamamdı, hem de o, "hal" ilmini tamamiyle bili-

yordu. Bu günden sonra senin "hal" ilmine sülûk etmeni istiyorum. Bu, peygamberler ve velilerin ilmidir. O ilme "Ledün ilmi" derler; "Biz ona yanımızdaki ilimden verdik" bu ilimden ibarettir. O mâna şeyh hazretlerinden bana ulaşmıştır, onu yine benden al ki bütün hallerde zâhir ve bâtın bakımından babanın vârisi ve onun aynı olasın.» Her neye işaret etti ise Mevlânâ ona itaat ederek Seyyid hazretlerini kendi medresesine getirdi ve tam dokuz yıl Seyyid'in hizmetinde kulluk etti.

Bazıları, Mevlânâ'nın o anda, bazıları da, Belh'te babası Bahâ Veled'in zamanında Seyyid'e mürit olduğunu söylerler. Seyyid, lâla ve atabek gibi daima Hudâvendigâr hazretlerini omuzunda taşır ve dolaştırırdı.

(2) H i k â y e : Nakledilir ki: Bir gün Hak'kın halifesi Çelebi Hüsameddin (Tanrı onun sırrını kutlasın) hazretleri Hüdâvendigâr'ın ağzından şöyle rivayet etti: "Bizim Seyyid hazretleri, Horasan ülkesinde Biyabanek adında bir şehre gitti. O şehrin bütün ulları ve ileri gelenleri onu karşılayarak son derece hürmet ve ikramda bulundular. O kasabada her fenne aşina ve engin bilgili Şeyh-ul-İslâm adında bir adam vardı. Kibir ve azametinden dolayı Seyyid'i istikbale gelmedi ve ona iltifat etmedi. Seyyid hazretleri çekinmeksizin kalkıp Şeyh - ul - İslâm'ı görmeğe gitti. Şeyh - ul - İslâm'a Seyyid'in kapıya geldiğini bildirdiler. Şeyh, seccadeden kalkıp yalınayak hânakahın kapısına kadar koştu. Seyyid'in ellerini öpüp özür diledi. Seyyid: "Ramazan ayının onuncu günü hamama gitmek ihtiyacını duyacaksın ve hamam yolunda mülhitler çıkacak, seni öldürecekler. Gafil olmayasın, diye haber verdim." buyurdu. Bu işaret, Şabanın son on gününde olmuştu. Şeyh - ul - İslâm feryat ve figan ederek başını açtı, Seyyid'in ayağına düştü. Bunun üzerine Seyyid: "Hayır, hayır! iş olmuş bitmiştir." 'Bütün işlerin mercii Tanrı'dır' (K., II, 210) buyurdu ve "Yalvardığın ve niyaz ettiğin için imanla gideceksin, Tanrı'nın yüzünü görmekten mahrum kalmayacaksın." dedi. Seyyid'in buyurduğu gibi oldu: Ramazanın onuncu günü mülhitler şeyhi şehit ettiler.

(3) H i k â y e : Yine kalbi temiz kardeşler ve vefalı

dostlar şöyle rivayet ettiler ki: Birçok sohbetten sonra Seyyid hazretleri Hudâvendigâr'dan Kayseri'ye gitmek ve orada bir müddet kalmak için müsaade istedi. Mevlânâ hazretleri, Seyyid'in Konya'dan ayrılmasını istemiyordu. Sık sık bu düşünce Seyyid'in kalbinden geçerdi, fakat uzaklaşmak için fırsat bulamazdı. Bir gün Mevlânâ hazretlerinin yakın arkadaşlarından bir grup Seyyid'i bir katıra bindirerek bağlara gezmeğe götürdüler. O anda Seyyid'in gönül aynasında Kayseri şehrinin hayali teşekkül etti ve bu hayale daldı. Katır birdenbire sıçradı, Seyyid'i yere attı. Mübarek ayağı çizmenin içinde kırıldı, bir ah çekti ve bayıldı. Dostlar katırı yakaladılar, tekrar Seyyid'i bindirerek Humâmeddin-i İsfehsâlâr'ın bağına kadar götürdüler. Seyyid başından geçen bu olaydan hiç bahsetmedi. Çizmeyi çıkardıkları vakit, mübarek parmaklarının parça parça olduğunu gördüler. Hudâvendigâr hazretleri ve arkadaşlar ağlayıp üzüldüler. Seyyid: "Âferin! Ne de güzel mürid! Şeyhinin ayağını kırıyor." buyurdu. Bunun üzerine Mevlânâ hazretleri hemen mübarek elini o kırılan yere koydu. Bir şeyler (okuyup) üfledi. Derhal o yara kapanıp iyileşti. Seyyid, o hazretin yüce müsaadesiyle Dar-ül-Feth denilen Kayseri'ye hareket etti. Çünkü o Kayseri'yi çok seviyordu. Ali dağına çıkarak gece gündüz Tanrı'ya yalvarışla meşgul olurdu.

Derler ki: O zamanda ulu vezir Sâhib Şemseddin-i İsfahanî (Tanrı onun yattığı yeri nur etsin) Kayseri'nin hâkimi idi. Seyyid'e iradet getirip türlü hizmetlerde bulundu. Nihayet onun kul ve müridi olup himmetine mazhar oldu.

(4) Yine nakledilmiştir ki: Kayseri'de Seyyid'i bir mescide imam yapmışlardı. Son derecedeki dalıncından namaz kıldırırken tam bir gün ayakta kalır, rükû ve secdeyi de böyle geçirirdi. Bir kısım halk onun bu hareketinden âciz kalıyordu. Bir gün Seyyid cemaatten: "Mazeretim vardır, bende sık sık delilik feveran ediyor, ben imamlığa yakışmam, beni mazur görün, akıllı bir imam arayın." diye ricada bulundu. Cemaat: "Senin arkanda kıldığımız bir rekât namaz, bin rekât namaz yerine geçer. Biz o deliliğe razıyız." diye feryad ettiler. Sonunda o, bu işten feragat etti.

(5) Yine rivayet ederler ki: Seyyid, Bahâ

Veled'in müridi olduktan sonra bir müddet deli gibi sahraya düşüp tecelli nurlarının çokluğundan ve hallerin birbiri arkasından gelmesinden muztarip ve kararsız oldu. Onun riyazeti o derecede idi ki, başı ve ayakları çıplak on iki sene ormanlarda ve dağlarda dolaştı. Arpa unu ile dolu bir dağarcığı vardı. On iki günde bir defa buğrak yapar, iftar ederdi. O derece riyazet etmişti ki, açlıktan bütün dişleri dökülmüştü. Bir seher vakti birdenbire gayıb âleminden bir hâtif: "Bugünden itibaren riyazeti bırak ve artık zahmet de çekme." diye ses verdi. Seyyid: "Peygamberimiz Muhammed'i her türlü insanlara gönderen Tanrı'ya yemin ederim ki, Tanrı'yı tamamiyle görmeden mücahededen elimi çekmem." dedi. Yüce Tanrı'dan her ne istediyse müyesser oldu. Veliliğinin ve sonsuz keşiflerinin kemalinden sonra gönül huzuru ile aziz ömrünün günleri sona erinceye kadar kendi iç halleri ile meşgul oldu.

(6) H i k â y e : Ulu dostlar şöyle rivayet ettiler: Bağdad'daki fetretten ve halifenin öldürülmesinden sonra 636 H. (1238 - 1239 M.) yılında şeyhzadelerden bir ulu kişi, yanında bir topluluk olduğu halde Rum ülkesinin vergilerini, mallarını toplamak ve haraç istemek için, elçilikle sultan Alâaddin'in oğlu sultan Gıyaseddin Keyhusrev'in yanına gelmişti. Şeyhzade Kayseri'ye geldiği vakit sultanın veziri olan Sâhib Isfahanî onu karşılayıp bir hanakaha indirtti. Şeyhzade, Seyyid'i ziyaret etmek istediğini söyledi. Sahib Şemseddin daha önce Seyyid'in huzuruna geldi. Seyyid'i kendi ibadet evinde huzur içinde gördü. İki ayağı kapının dışında idi. Çünkü hücresi o kadar küçüktü ki, mübarek vücudu tamamiyle oraya sığmıyordu. Sâhib, uzaktan yeri öptü ve: "Bağdad şeyhlerinin oğullarından bir ulu kişi, bir padişah, Seyyid'i ziyarete geliyor." dedi. Seyyid ona: "Sus!" diye bağırdı ve: "Ben padişah, o padişah, bu nasıl olur? Benden başka bir padişah varsa getir de boynunu vurayım." dedi. Sâhib, Seyyid'in heybetinden sersem oldu. Şeyh geldi, Seyyid'in önünde baş koyduktan sonra elini öpüp yüzüne sürdü. Seyyid: "Desene ki Tanrı erlerinden yardım almak için bir fakir, bir niyazmend ve bir sâdık geliyor. Az kaldı ki bu garip dervişin gönlü yaralansın." dedi. Şeyh, Seyyid'in ayağına dinarlar saçtı ve şehrin fakirleri-

nin yağma etmelerini buyurdu.

(7) Yine Hudâvendigâr hazretlerinden nakledilmiştir ki: Seyyid hazretleri bizim medresenin hücresinde idi. Bir gecede seksen defa yüce Tanrı kendisine gözüküyordu ve her defasında Seyyid çığlık koparıyor, yakarışlarda (münacât) bulunuyordu.

Yine bir gün Seyyid medreseden çıkmış, büyük bir cezbe ile koşarak gidiyordu. Ferecısinin eteğini (yerden) sürüklüyordu: "Nerelere gidiyor..." diye ben de arkasına takıldım. Birdenbire aklı başında bir adam Seyyid'in karşısına çıktı ve ona: "Ey derviş ferecinin kenarını düzelt" dedi. O da: "Benim umurumda değil, sen kendi ağzını düzelt." diye buyurdu. Derhal Seyyid'le alay eden bu adamın ağzı çarpıldı. Feryat ederek başını Seyyid'in ayağına koydu. O anda ağzı tekrar düzeldi.

(8) Derler ki: (Dostlar toplantısında) Seyyid hazretleri turşu arzu ettiği vakit: "Şalgam turşusu faydalıdır ve turşuların da en iyisidir. Şalgamı çiy yemek göze aydınlık verir." derdi. Zira Seyyid hazretleri tıbba ait ilimlerde ve ilâhî hikmetlerde mümtazdı ve ne deseydi gayb âleminden peyda olurdu.

(9) Bir gün Sâhib Isfahânî Seyyid'i ziyarete gelmişti. Hizmetçi: "Vezir, pîri ziyarete gelmiştir," diye Seyyid'e haber verdi. Seyyid dışarı çıktı, hücresinin kapısında toprak üzerine oturdu. Sâhip ve emîrler de toprak üzerine oturdular. Seyyid o kadar marifetler ve sırlar döküp saçtı ki Sâhib kendinden geçti. Seyyid'in hücresinin etrafına büyük bir kalabalık toplandı. Vaız (ma'ârif) tamamlanınca Seyyid: "Bugün Tanrı size mağfiret edecektir ve merhamet edenlerin en merhametlisi odur," (K., XII, 92) dedi ve kalkıp evine girdi, kapıyı muhkemce kapadı. Sâhib Şemseddin memnuniyetinin şükranesi olarak fakirlere birçok dinar sadaka verdi, ağlayarak ve ah ederek gitti.

(10) Yine eski dostlar, Mevlânâ hazretlerinden (Tanrı ondan râzı olsun) rivayet ettiler ki: Mevlânâ hazretleri bir gün: «Şeyhim Burhaneddin Muhakkik sık sık bana: "Yedi sekiz yıla yakındır ki midemde bir lokma kalmamıştır."

derdi. Onun bu hali tuhafıma giderdi, şaşakalırdım. Seyyid hazretlerinin bu halini, "O, gözlerin hiyanetini ve kalblerde gizli olanı bilir," (K., XI, 10) (buyuran) Tanrı şahittir ki, şimdi otuz yıla yakındır bir lokma midemde bir gece bile kalmamıştır.» buyurdu.

Halkın kendisini beşeriyetin üstüne çıkartan fena zanlarını defetmek ve beşeri zaruretleri yerine getirmek için küçük aptesini yapar ve hemen kalkar abdest alırdı. Esasen: "Bana vahyolundu," (K., XXI, 108) âyetiyle işaret edilen beşerin yüceliğinin anlatılması, beşerî kavram ve tasavvurun dışındadır.

(11) D e r l e r k i : İhtiyar bir adam hamamda Seyyid'i oğup birçok hizmette bulundu. Onun hizmet ve yaltaklanması Seyyid'in hoşuna gitti. İstedi ki ona bir yardımda bulunsun. Fakat o ihtiyar başka biri ile meşgul oldu. Ona da aynı muameleyi yaptı, Seyyid: "Bu herif bir hamam lifi ve lâğım süpürgesi imiş," dedi ve eline bir direm koyup dışarı çıktı.

(12) H i k â y e : Aziz arkadaşlar rivayet ettiler ki: Zamanın Âsiyesi olan ulu bir bayan Seyyid'in müridi olmuştu. Bir gün şaka yolu ile Seyyid'den: "Gençliğinde, mücahede ve riyazeti kemal mertebesine ulaştırmıştın. Nasıl olur da ömrünün sonunda oruç tutmuyor ve namazların birçoğunu kaçırıyorsun?" diye sordu. Seyyid: "Ey çocuğum, biz yük çeken develer gibiyiz. Ağır yükler çekmiş, çok sıkıntılı zamanların felâketlerini tatmış, uzak ve uzun yollar çiğnemişiz. Sayısız konaklar ve merhaleler aşmışız. Varlık kıl ve yününü dökmüş, zayıf, ince ve isteksiz olmuşuz. Ağır yükün altında adım atmış, az yemiş, dar boğazlı olmuşuz. Şimdi bizi, birkaç gün arpa vermek için besiye çekmişler ki beslenelim ve bir bayram günü olan Tanrı'ya kavuştuğumuz günde kurban olalım; çünkü zayıf kurban Tanrının mutfağına yaramaz, zira daima yağlı kapıya yağlı kurban gerekir." dedi.

Şiir:

"Beni, katlolan kimseye can veren Musa'nın öküzü bil. Benim cüz'ümün her cüz'ü her serbest gezenin haşrine sebeptir." "Öküzün uyuması ve bir şey yemesi, bayram içindir. O, bayramda kesilmek için beslenir."[11]

Bunun üzerine bayan ağladı. Seyyid'in ayaklarını öpüp tövbe etti.

(13) Yine nakledilmiştir ki: Şeyh Salâhaddin hazretleri (Tanrı onun mezarını nurlandırsın) Seyyid'in müritlerindendi. O, müritliğinin ilk devresini şöyle anlatırdı: «Daima Seyyid hazretleri müritlerine: "Eğer Tanrı'ya hiçbir tâat ve ibadette bulunamazsanız, hiç olmazsa, orucu ihmal etmeyiniz, karnınızı aç tutmağa ve acı çekmeğe önem veriniz; çünkü oruç tutmaktan daha iyi bir tâat yoktur. Mideyi boş bırakmak, hikmet kaynaklarını fışkırtan kazmadır. Peygamberlerin ve velilerin son derecede anlayışlı ve sezişli olan bâtınlarından hikmet pınarları, açlık ve oruç bereketi ile fışkırmıştır. Fakat bunun yavaş yavaş olması gerekir. Sülûk etmiş dindâr bir adamı menzil-i maksuda ulaştıracak oruçtan daha iyi bir binek yoktur. Oruç ehlinin dualarına, karşılık verilir ve kabul edilir. Orucun aziz olan Tanrı'nın yanında büyük değer ve önemi vardır. Oruç, hikmet hazinelerinin anahtarıdır.» derdi.

(14) Yine Ârif Çelebi hazretlerinden (Tanrı onun sırrını kutlasın) nakledilir ki: Seyyid hazretleri Kayseri'nin hendeği yanında ilâhî şarapla mest olmuş oturuyordu. Mogol askerî de şehri yağma ediyordu. Birdenbire heybetli bir Moğol, kılıcını çekerek Seyyid'in hücresine geldi. Ona: "Ey! sen kimsin?" diye bağırdı. Seyyid "Ey! deme, çünkü sen her her ne kadar Moğol kıyafetine bürünmüşsen de bizce mâlûmsun, çünkü ben senin kim olduğunu biliyorum." buyurdu. Mogol derhal atından inip baş koydu, biraz oturup gitti. Seyyid'in yanında bulunan arkadaşlar (eshâb) o adam hakkında sorguda bulundular. Seyyid: "*Hırka içinde* saklı olan bu adam, Tanrı kubbeleriyle örtülü olanlardandır." dedi. Bir an sonra bu adam döndü, Seyyid'in ayağına birkaç dinar saçıp başını açtı, mürit olup gitti.

(15) Yine yeryüzünde Tanrı'nın veliyesi ve şeyh Selâhaddin'in kızı olan Fâtima Hatun (Tanrı ondan, onun babasından ve kocasından razı olsun) rivayet etti ki: Bir gün bizim evde Seyyid hazretleri: "Ben 'hal' imi şeyh Selâhaddin'e bağışladım, 'kal' imi de Mevlânâ hazretlerine ver-

dim." diye buyurdu.

(16) Y ı n e bir gün Seyyid buyurdu ki: "Bir adamın şu üç halin dışında daha fazlasını istemesi, münasebetsizliktir. Bu üç halden birincisi: her yemekten kâfi gelecek kadar istemek, ikincisi: kendini soğuk ve sıcaktan muhafaza edecek kadar elbise giymek, üçüncüsü de: dünyaya maskara olmayacak kadar yücelikten fazlasını istememektir."

(17) H i k â y e : "Bunları aklı başında olanlardan başkası düşünmez bile" (K., II, 269) âyetinin erbabı olan has müritler şöyle r i v a y e t ettiler ki: Seyyid hazretlerinin ömrü sona erince ve öteki dünyaya hareketi yaklaşınca, hizmetçisine bir desti sıcak su hazırlamasını emretti. Hizmetçi (biraz sonra gelip): "Suyu ısıttım," deyince Seyyid: "O halde git kapıyı muhkemce kapa ve dışarıda, garip Seyyid dünyadan göçtü, diye bir salâ ver," dedi. Hizmetçi: "Ben de ne yapacak diye başımı ibadethanenin kapısına koyup gözetledim: Seyyid kalktı abdest aldı, gusletti, elbisesini giydi, ecel kadehini içerek evin bir köşesinde kıvrıldı ve: "Gökler temizdir, feleklerde olanların hepsi temizdirler. Temiz ruhlar ve temiz ruhlu hepsi hazırlanmışlar. Ey bana bir emanet veren hâzır ve nâzır Tanrı! Lûtfedip gel, bu emaneti benden al, 'İnşallah beni sabredicilerinden bulursun' (K., XXXVII, 102)" diye bağırdı ve göçmeğe hazırlanıp dedi:

Şiir:

"Ey dost, beni kabul et ve canımı al. Beni mest edip her iki dünyadan al götür. Sensiz her ne ile gönlüm rahat ediyorsa içime ateş koy, benden onu al."

Ve canını Tanrı'ya teslim etti, "diye anlattı. Bunun üzerine hizmetçi çığlık koparark elbiselerini yırttı. Seyyid'in ölüm haberi Sâhib Şemseddin'e ve ileri gelenlere ulaşır ulaşmaz feryad edip saçlarını yolarak geldiler. Kayseri (Dâru'l-fath) nin bütün büyük ve küçükleri başlarını açtılar. İmam ehli hakkında yaptıkları gibi, hâfızlar Kur'an okuyarak, şeyhler zikrederek, bilginler sarıkları perişan bir vaziyette ve okuyucular sela vererek, Seyyid'i kendi mübarek mezarlığına gömdüler. Sâhib Şemseddin hazretleri bir hayli mal harcayarak

matem törenleri tertip etti, hatimler indirdiler ve Seyyid'in türbesinin üzerini kapamalarını emretti. Birkaç gün sonra türbe harap oldu. Tekrar buyurdu, bir tak yaptılarsa da o da yıkıldı. Bir gece Sâhib Şemseddin, Seyyid hazretlerini rüyada gördü. Seyyid, ona: "Benim üzerime bir bina yapmayınız," dedi. Ölümünün kırkı geçtikten sonra Sâhib Şemseddin bu hususta Hüdâvendigr hazretlerine bir mektup gönderdi. Mevlânâ saygı göstererek ulu arkadaşlarla birlikte Kayseri'ye hareket etti. Seyyid'in kabrini ziyaretten sonra yeniden bir matem töreni (urs) tertip ettiler. Sâhib Şemseddin, Seyyid'in bütün kitaplarını ve cüzlerini onlara arz etti. Onlar, bunların içinden kendi istedikleri şeyleri aldılar. Uğurlu ve yadigâr olmak üzere birkaç risaleyi de Sâhib Şemseddin'e bağışlayıp tekrar Konya'ya hareket ettiler.

(18) Yine Bahâ Veled'in müritlerinden nakledilmiştir ki: Çok defa Seyyid, şeyhin ilahî bilgilerini dinlemekten ve onun sırları açıklamasından o derece hararetlenirdi ki, iki ayağını mangalın ateşine sokar ve elleriyle de ateş korlarını söndürürdü. Nihayet Bahâ Veled hazretleri: "Seyyid'i meclisten dışarı atın da huzurumuz bozulmasın," diye Seyyid'e doğru bağırırdı. Şeyhin narası Seyyid'in kulağına ulaşınca derhal susardı.

(19) Yine Çelebi Ârif hazretleri (Tanrı onun ruhunu kutlasın) Mevlânâ hazretlerinden (Tanrı onun sırrını kutlasın) rivayet etti ki: Bir gün Mevlânâ hazretleri hikâye etmişti ki, bizim Seyyid'in riyazeti o derecede idi ki on, on beş günde bir ancak yemek yerdi. Nefsi kendini sıkıştırdığı vakit kalkar, kelleci dükkânına giderdi. Orada köpekler için yalağa dökülenden arta kalan baş suyunu içmek üzere durur ve nefsine hitaben : "Ey kör nefis, ben bundan fazlasını bulamam, beni mazur gör; bana bundan fazla zahmet verme. Eğer içmek istersen işte iç," derdi ve şu şiiri okurdu:

"Gerçekten arpa ekmeği sana haramdır. Nefsinin önüne kepek ekmeği koy ve onu bırak hüngür hüngür ağlasın[12] Sen ondan can alıcı borcunu al."

(20) Yine sultan Veled hazretlerinden nakledil-

mıştır ki: Bir gün cemaat Seyyid'den: "Tanrı yolunun sonu var mı, yok mu?" diye sordu. O da: "Yolun sonu var ama, menzilin sonu yoktur. Çünkü bu yolda yolculuk (seyr) iki türlüdür: biri Tanrıya doğru yolculuk (seyr), biri de Tanrı'da yolculuktur. Tanrı'ya doğru olan yolculuğun sonu vardır. Çünkü bu yolculuk varlıktan ve alçak dünyadan geçmektir, kendi kendinden kurtulmaktır. Bütün bunların sonu ve hududu vardır. Fakat Tanrı'ya ulaştıktan sonraki yolculuk (seyr), Tanrı'nın ilim ve marifeti içinde olur ve onun da sonu yoktur." dedi. Nitekim buyurmuştur:

Şiir:

"Ayak izleri, denizin kenarına kadar gider, sonra yokluk (lâ) denizinde kaybolur. Kurak menzillerde (sâlikin aştığı mertebeleri bilmesi için) ihtiyaten köyler, evler, kervansaraylar vardır. Ucu bucağı olmayan hakikat denizinin dalgalı zamanında konakların ne yeri ve de tavanı vardır."[13]

(21) Yine Sultan Veled hazretleri buyurdu ki: Seyyid Burhaneddin gençliğinin ilk çağında kırk gün Büyük Mevlânâ'ya hizmet etmiş. Velilik ve keşiflerden her ne elde edilmiş ise, o kırk gün içinde edilmiştir.

(22) Hikâye: Yine nakledilir ki: Seyyid hazretleri, Bahâ'eddin Veled'in ölümünü işitince bir yıl matem tutup keder külü üzerine oturdu ve onun ayrılık acısı ile yandı. Nihayet bir gece şeyhi rüyada gördü. Şeyh hiddetle ona bakıyor ve: "Burhaneddin nasıl olur da bizim Hüdâvendigârın yanına gitmiyor, onu yalnız bırakıyorsun. Bu lâlalık ve atabeklik vazifesine yaraşmaz. Yaptığın bu kusura nasıl cevap vereceksin?" diyordu. Bunun üzerine Seyyid, o halin heybetinden uyandı ve acele olarak Rum ülkesine hareket etti. Mevlânâ hazretlerine kavuşup onun türlü hizmetleriyle meşgul oldu.

(23) Sâhib İsfahanî'den nakledilir ki: Bir gün Seyyid hazretlerinden mübarek elbiselerinin yıkanması için ricada bulundular. Fakat bu, asla mümkün olmadı. On iki yıla yakındı da elbiseleri yıkanmamıştı. Buyurdu ki: "Tekrar kir-

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Mevlânâ hazretlerinin (Yüce Tanrı bizi onun aziz olan sırrı ile kutlasın) görülebilen menkıbelerinden bir kısmının bildirilmesi hakkındadır.

(1) Haberleri rivayet edenler ve hakikatleri iyi bilen sırtaşıyıcıları şöyle rivayet ettiler ki: Mevlânâ hazretleri beş yaşında iken çok defa yerinden sıçrar ve heyecan geçirirdi. O derecede ki, Bahâ Veled'in müritleri onu ortalarına almak zorunda kalırlardı. Çünkü onun gözlerine gayb âleminden ruhanî suretler ve görünmeyen gizli şekiller görünürdü. Yâni gelenler meleklerdi (insanların iyi ve kötü amellerini yazan melekler), mümin cinler ve Tanrı kubbeleri altında bulunan velilerdi. Nitekim hallerinin başlarında Tanrı'nın yakını olan melekler, Peygamber hazretlerine; Cebrail Meryem'e ve dört melek de Lût'a, Halil'e ve diğer Tanrı elçilerine (selâm üzerlerine olsun) gözükmüşlerdi. Sultan-ül-Ulemâ: "Bu sana görünenler, gayb âlemindendirler. Kendilerini sana gösteriyorlar, maksatları seni Tanrı'nın lûtuf ve inayetine mazhar etmektir. Onlar, o âlemden sana, görünen, görünmeyen hediyeler ve armağanlar getirmişlerdir." diye gönlünü alırdı. Bu türlü haller ve mestlik ona sık sık gelirdi. Hudâvendigâr sözü de Bahâ Veled'indir; (Tanrı ondan râzı olsun).

Mevlânâ hazretleri, 6 rebiü'l-evvel 604 (30 eylül 1207) de Belh'de doğmuştur.

(2) Hikâye: Şeyh Bedreddin-i Yavaş-i Nakkaş el-

Mevlevî şöyle rivayet etti ki: Ben sultan Veled hazretlerinden işittim, dedi ki: «Bahâ Veled'in mübarek el yazısiyle bir sahifede: Belh'te, benim Celâleddin Muhammed hazretleri altı yaşında iken cuma günleri bizim evlerin damları üzerinde dolaşır, daima Kur'an okurdu. Belh'in büyüklerinin oğulları da her cuma hazır bulunur, onunla sohbet ve ülfet ederler, namaz vaktine kadar onun yanında kalırlardı. Bir gün onların arasından bir çocuk ötekine: 'Gel de bu damdan öteki dama atlayalım.' der ve bunun için bahse tutuşurlar. Mevlânâ hazretleri dudak altından gülümseyerek: 'Ey kardeşler! Bu türlü hareketi, kedi, köpek ve diğer canlılar yapar. Yüceltilmiş insanın böyle şeylerle uğraşması yazık olmaz mı? Eğer ruhani kuvvetiniz ve candan isteğiniz varsa, geliniz göklere uçalım ve Melekût âleminin menzillerini dolaşalım,' diye cevap verdi ve hemen o anda o topluluğun gözünden kaybolmağa başladı. Çocuklar bu hal karşısında feryat edip çığlık kopardılar. Nihayet halk o hale muttali oldu. Biraz sonra Celâleddin'in rengi uçmuş, mübarek vücudunda da bir değişme olduğu halde tekrar döndüğünü gördüler. Bütün çocuklar başlarını açtılar, yüzlerini onun ayağı toprağına sürüp mürit oldular. Mevlânâ buyurdu ki: 'Sizinle konuştuğum o anda yeşiller giymiş bir cemaat beni sizin aranızdan aldı, feleklerin tabakaları ve göklerin burçları etrafında dolaştırdı, ruhlu âleminin görülmemiş şeylerini bana gösterdiler. Sizin çığlığınız kulağıma gelince tekrar beni buraya getirdiler.' diye yazılıydı.»

Derler ki: Mevlânâ Celâleddin o yaşta, çok defa üç-dört günde, bazen yedi günde bir yemek yerdi.

(3) Yine Seyyid Burhaneddin hazretlerinden nakledilmiştir: O derdi ki: "Şeyhim Bahâ Veled hazretleri (Tanrı onun ruhunu kutlasın) ulu arkadaşlar arasında daima: "Benim Hudâvendigârım ulu bir nesildendir ve asîl bir padişahtır. Onun velâyeti de asaletinden geliyor; çünkü onun büyük annesi Şems-ül-Eimme-i Serahsî'nin kızıdır." derdi. Şems-ül-Eimme'nin şerif olduğunu söylerler. Anne cihetinden de nesebi müminlerin emîri Ali-i Mürtezâ'ya (Tanrı onun yüzünü kerim kılsın) ulaşır. Benim annem, Belh hükümdarı Hârizmşah'ın kızıdır. Dedem Ahmed Hatibî'nin annesi de Belh hü-

lenirse ne yaparım?" Bunun üzerine Sâhib İsfahânî: "Tekrar yıkarlar," dedi. O da: "O halde biz dünyaya çamaşır yıkamak için mi gelmişiz? Bir daha böyle mânâsızlık etme ve beni de incitme. Kaldı ki ruhu yıkamak çamaşırı yıkamaktan daha iyidir." buyurdu.

(24) Yine Sâhib Şemseddin nakletti ki: Şeyh-ül-İslâm Şihabeddin Ömer Suhreverdî (Tanrı'nın rahmeti onun üzerine olsun) Dar-ül Hilâfe (Bağdad) den Rum Sultanının hizmetine gelince, Seyyid hazretlerini ziyaret etmek istedi. Sâhib, Seyyid hazretlerinden müsaade aldı. Suhreverdi Seyyid hazretlerinin yanına geldiği vakit, onu toprak üzerine oturmuş bir halde gördü. Seyyid hiç kımıldamadı. Şeyh, uzaktan baş koyup oturdu. Aralarında hiç bir söz geçmedi. Şeyh Şihabeddin Suhreverdi ağlayarak kalkıp gitti. Müritleri ona: "Sizin aranızda hiç bir sual ve cevap vâkı olmadı. Aranızda bir kelime de geçmedi. Sebep ne idi?" diye sordular. Şeyh: "Hal ehli yanında, 'kal' dili değil 'hal' dili lâzımdır." dedi.

Şiir:

"(Hakikati) görenin huzurunda susmak sana faydalıdır. Bundan dolayı (Kuran-ı Kerimde) "susunuz" (K., VII, 204) hitabı vârit oldu.[14] O halde git itaat etmek üzere bir şeyhin, bir üstadın emri gölgesinde sus."[15]

Zira o "hal" olmaksızın yalnız "kal" ile gönlün müşkülleri çözülmez.

Sâhib Şemseddin ve arkadaşları şeyhten (Sühreverdi'den): "Onu nasıl gördünüz?" diye sordular. O da: "O mânâ incileriyle ve Muhammed hazretlerinin hakikat sırlariyle dolu, apaçık (olmakla beraber) son derecede de gizli ve çok dalgalı bir denizdir ve zannetmiyorum ki, bütün dünyada Mevlânâ Celâleddin hazretlerinden başka biri, onun hakikatine ulaşsın ve onu anlasın." dedi. Tanrı doğruyu daha iyi bilir.

kümdarı İbrâhîm Edhem'in kızıdır. Bu nesebi bildirmekten maksat, onun gözüken nesebini övmektir. Ta ki şecereciler ve bilgisiz münazara edenlere, onların ulu baba ve dedelerinin böyle bir dünya ve ahiret padişahları neslinden ve temiz unsurdan süzülüp gelmiş oldukları malûm olsun, Peygamberin: "Irk dessâstır" sözü mucibince onların temiz olan bu ırkına itibar etsinler ve onu lâyık olduğu derecede yüceltsinler.

Şiir:

"Ulu padişahlardan süzülüp gelen bu nesep, onun o görünen nesebi olmuştur. O hazretin özü hakikatte nesepten uzak ve pâktir. O, Balıktan ta Simak Yıldızına kadar kimsenin cinsinden değildir. Âdem'e kadar ulaşan onun bütün selefleri şarap meclisinin ve savaşın en büyükleri idiler."[16]

(4) Yine nakledilmiştir ki: Mevlânâ Celâleddin hazretleri bir gün: «Ben yedi yaşında iken sabah namazında daima "Biz sana Kevser'i verdik" (K., CVIII, I) âyetini okuyup ağlardım. Birdenbire Tanrı Hazretleri esirgemediği rahmeti sayesinde bana gözüktü, öyle ki kendimi kaybettim. Aklım başıma geldiği vakit hâtiften: "Ey Celâleddin! Ululuğumuz aşkına, bundan böyle bir daha mücahede etme. Biz seni müşahede makamına eriştirdik." diye bir ses işittim. O inayetin şükranesi olarak son derece ibadetlerde bulunuyor ve: "Ben, şükreder bir kul olmayacak mıyım" (K., XVII, 3) âyetine icabet edip çalışıyor ve didiniyorum ki, arkadaşlarımı da cemal, kemal ve hal derecesine eriştireyim.» derdi. Nitekim buyurmuştur:

Şiir:

"Benim yüreğim ve canım Tanrı'yı görmek uğruna ipliğe döndü. Bundan sonra bana bir ip ucu göründü[17]. Güç yolları aştık, sonuna ulaştık. Kendi halkımıza da yolları kolaylaştırdık[18].

(5) Hikâye: Ulu arkadaşlardan nakledilmiştir ki: Bahâ Veled hazretleri yokluk âleminden varlık âlemine göç-

tüğünün ikinci senesinde Mevlânâ hazretleri, zâhir ilimlerinde derinleşmek ve kemâlini mükemmeliyete ulaştırmak için Şam'a hareket etti. Derler ki, bu onun ilk seferi idi. O uğur ve bereketle Halep şehrine ulaşınca Halaviye medresesine indi. Babasının müritlerinden birkaçı da onunla beraberdiler. Bir müddet orada oturdular. Halep'in beylerbeyi (melik-ül-ümerâsı) olan Kemaleddin b. al Adîm, Halep ülkesinin hükümdarı (melik-ül-mülk) idi. Bu, faziletli, engin bilgili, iş bilir, gönül sahibi ve aydın ruhlu bir adamdı. Çok inancı olduğu için Mevlânâ hazretlerine pek çok hizmetlerde bulundu. Daima onun hizmetine bağlıydı. Çünkü Mevlânâ Celâleddin, Sultan-ul-Ulemâ'nın oğlu idi. Bu hükümdar, öğretimle meşgul oluyordu. Mevlânâ'nın zâtında büyük bir anlama ve zekâ kabiliyeti gördü. Bunun için Mevlânâ'nın terbiyesine hadsiz hesapsız gayret sarf ediyor ve ona diğerlerinden birkaç ders fazla veriyordu. Hükümdarın bazı yakınları, öğrencileri ve başkaları kıskançlıkları ve inkârları yüzünden onun Mevlânâ'ya olan tevecc ühünden usandılar. Aynı zamanda medresenin kapıcısı da Tanrı hazretlerinin yakınlarından habersizdi. Birçok defalar hükümdarın naiplerine: "Mevlânâ gece yarısı hücresinden çıkıp kayboluyor, nerelere gittiğini de bilmiyorum. Asıl şaşılacak şey de medrese kapısını kapalı buluyorum. Artık bu, nasıl oluyor aklım ermiyor." diye şikâyet etti. Kemâleddin padişah, o kıt anlayışlı noksan insanların dedikodusundan tereddüde kalıyordu. Nihayet bir gece kapıcının hücresinde saklanıp durumu anlamak istedi. Gece yarısı olunca, Mevlânâ hazretlerinin kendi hücresinden çıkıp yürüdüğünü gördü. Mevlânâ medresenin kapısına gelince kapı kendiliğinden açıldı ve o dışarı çıktı. Kemaleddin padişah yavaş yavaş onun arkasından yürüdü. Mevlânâ şehrin kapısına gelince, bu kapı da öteki kapı gibi kendiliğinden açıldı ve o dışarı çıktı. Böylece Halil-ur-Rahmân Mescidi'ne kadar gittiler. Kemâleddin baktı, gayb âlemine mensup yeşiller giyinmiş insanlarla dolu beyaz bir kubbe gördü. Bütün ömründe onlar gibi nurlu insanlar görmemişti. Onların hepsi Mevlânâ hazretlerini karşılayarak baş koydular. Kemaleddin o heybet karşısında kendinden geçti. Kuşluk vaktine kadar kendinden habersiz bir hal-

de orada uyuyup kalmıştı. Uyanınca baktı ki, ne kubbe var, ne de o civarda bir insan. Kalktı ağlayarak ve bu cüretinden dolayı pişmanlık duyarak ucu bucağı olmayan sahraya daldı. Bütün gün, gün batıncaya kadar yol aldı, göz yaşları döktü, hiç bir konak ve bayındırlığa tesadüf etmedi. Ayakları nazik olduğu için kabardı; çünkü bütün ömründe yaya yürümemişti. Bütün gece sabaha kadar bağırdı çağırdı ve Tanrı'dan günahlarının bağışlanmasını diledi.

Bu tarafta, padişahın yakınları onu iki gün iki gece görmeyince deli oldular. "Halep padişahı birdenbire kayboldu," haberi şehirde yayılınca padişahın hâsipleri durumu medrese kapıcısından anladılar. Sabahleyin bütün askerler şehrin kapısından dışarı çıktılar. Padişahı aramak üzere o sahraya dağıldılar. Birdenbire Mevlânâ hazretleri ile karşılaştılar. Hepsi tam bir zilletle baş koyup ağladılar. Mevlânâ onların ağlamalarının sebebini öğrenince: "Kaybettiğinizi bulmak için Halil-ur-Rahmân Mescidi'nin yolunu tutun," diye buyurdu. Padişahın rikâbdarı bütün gün atını sürdü. Nihayet bir sahrada, hükümdarı yorgun, bitkin, açlık ve susuzluktan kendi hayatından ümidini kesmiş bir halde buldu. Attan indi, baş koyup bir hayli ağladı. Yanında bulunan su ve yiyeceği ona verdi. Padişah: "Beni nasıl buldun?" dedi. O da: "Halep şehrinin askerleriyle padişahı aramağa çıkmıştık, ben kulunuz uzak bir mesafede Mevlânâ hazretlerine rasladım. Meseleyi ona arz ettim. O da bu tarafı gösterdi. Tanrı'ya hamd olsun, aradığımı buldum." dedi. Padişah hiç bir şey söylemedi, arap atına bindi, şehre ulaşınca büyük bir tören (iclâs) ve davet yaptı. Tam bir iradetle Mevlânâ'nın candan müridi oldu. Kıskananların hepsi utanıp mahcup oldular. Halep şehrinin kadın erkek bütün halkı da onun müridi ve muhibbi oldular. Halkın kendisine gösterdiği teveccühün haddi aştığını görünce şöhret bulma âfetinden kaçarak üçüncü günü kalkıp Şam tarafına hareket etti. Birkaç ay sonra meğer Rum ülkesinin padişahı İzzeddin Keykâvus, Mevlânâ'nın kendi şanlı makamına dönmesi için Melik-üdebâ (Ediplerin sultanı) Bedreddin Yahyâyı elçilikle Halep hükümdarı Kemaleddin'e göndermişti. Kemaleddin, bu olan biteni Bedreddin'e tamamiyle anlattı.

Melik ül-üdebâ Bedreddin Yahyâ da iradet getirerek bu hikâyeyi döndüğünde İslâm sultanına ve onun yakın kimselerine anlattı. Bunun üzerine onların hepsi Mevlânâ'ya âşık oldu ve inandılar.

(6) Yine nakledilmiştir ki: Bir gün şeyh Salâhaddin hazretleri (Tanrı ondan râzı olsun) buyurdu ki: Bir gün Seyyid Burhaneddin-i Muhakkik'in (Tanrı onun zikrini yüceltsin) hizmetinde tam bir huzurla başımı önüme eğip oturmuştum. O da Mevlânâ'nın büyüklüğünden bahsediyordu. Dedi ki: "Çocukluğunda o sultanın (yani Mevlânâ'nın) lâlası ve atabeği idim. Mirâç zamanlarımda yirmi kereden fazla onu enseme alarak arşa götürmüştüm. Nihayet bu yüceliğe ulaştı. Benim onun üzerinde hakkım vardır. Onun benim üzerimdeki hakkı ise benimkinin binlerce mislidir." Bu hikâyeyi Mevlânâ hazretlerine nakl ettiğim vakit, Mevlânâ: "Öyledir ve yüz bin o kadar misli daha hakkı vardır. O hanedanın merhameti, ihsanı çok ve sonsuzdur." buyurdu ve şu beyti söyledi:

"İnsanlara iyilikte bulun ki, onların kalblerini kendine kul edesin. İhsan çok defa insanları kul eder.

(7) Hikâye: Yine keşif sahibi ulu kişilerden olan Akşehirli şeyh Sinaneddin şöyle rivayet etti ki: Mevlânâ hazretleri Şam tarafına, ilimleri elde etmek için hareket ettiği vakit kafile yolda Sis vilâyetinde bir mağarada konakladı. O mağarada dünyadan elini çekmiş kırk münzevi rahip vardı. Onlar riyazetle o dereceye gelmişlerdi ki, bu dünyanın bütün sırlarını keşfediyor, bu süfli âlemin gayıblarından haber veriyor ve insanların içinde olanları söylüyorlardı. Etraftan da kendilerine hediyeler ve adaklar geliyordu. Mevlânâ hazretlerini gördüklerinde bir çocuğa işaret ettiler. Çocuk havaya zıpladı ve yerle gök arasında durdu. Mevlânâ hazretleri de mübarek başını önüne eğmiş mürakabede idi. Birdenbire o çocuk: "Buna bir çare bulunuz, burada bağalanıp kaldım ve o mürakıp şahsın heybetinden öleceğim," diye feryat etti. Onlar: "Aşağı in!" dediler. O da: "inemiyorum, sanki beni buraya çivilemişler." dedi. Ne kadar çalıştılarsa da

aşağı inemedi. Hepsi Mevlânâ'nın ayaklarını öpüp: "Ey dinin sultanı! Lûtfet, görmemezlikten gel de bizi rüsva etme," dediler. Mevlânâ da: "Tevhit kelimesini söylemekten başka çare yoktur," dedi. Çocuk derhal: "Tanrı'dan başka Tanrı yoktur, Muhammed onun kulu ve elçisidir," diye tevhit kelimesini söyledi (şahadet getirdi). Ve kolaylıkla aşağı indi. Onların hepsi söz birliği ile iman ettiler ve o hazretle arkadaş olup gitmek istediler. Mevlânâ müsaade etmedi ve: "Burada kalın, Tanrı ibadeti ile meşgul olun, bizi de hayır duadan unutmayın," buyurdu. Onlar da, orada tâat ve riyazetle meşgul oldular. Ulvi ve sufli mugayyebat onların tasarrufunda kaldı. Orada bir köşeye çekilerek gelip gidene hizmet ediyorlardı.

(8) Yine rivayet ederler ki: Mevlânâ hazretleri mübarek Şam'a ulaştığı vakit, Şam'ın bilginleri ve zamanın ulu'ları onu karşılayarak Mukaddemiye medresesine indirip çok hizmetlerde bulundular. Mevlânâ tam bir riyazetle din ilmi ile meşgul oldu. Onun yedi seneye yakın Şam'da kaldığını söylerler; fakat dört sene oturdu diyenler de vardır. İlk seferinde Seyyid-i Sırdan da Konya'dan onunla birlikte çıkıp Kayseri'de Sâhib İsfahani'nin yanında kaldı. Mevlânâ hazretleri dönünce Seyyid-i Sırdan da onunla birlikte Konya'ya geldi.

(9) Yine nakledilmiştir ki: Mevlânâ hazretleri bir gün Şam'da bir meydanda dolaşıyordu. Kalabalık arasında siyah giyinmiş, başında bir külâh bulunan ve dolaşan acayip bir şahısla karşılaştı. Bu adam Mevlânâ'nın yanına gelince onun mübarek elini öpüp: "Dünyanın sarrafı beni anla," dedi. Bu, Şemseddin-i Tebrizî hazretleri idi. Mevlânâ hazretleri onunla meşgul olmağa başlamadan o, kalabalık arasında kaybolup gitti. Az zaman sonra Mevlânâ hazretleri Rum'a hareket etti. Kayseri'ye ulaştıkları vakit, ulu bilginler ve ârifler karşılamağa gittiler, onu ağırladılar. Sâhib İsfahânî, Mevlânâ'yı sarayına götürmek istiyordu; fakat Seyyid Burhaneddin: "Büyük Mevlânâ Bahâ Veled'in âdeti medreseye inmekti," diyerek Mevlânâ'nın saraya gitmesine müsaade etmedi. Mevlânâ hazretleri kalabalıktan kurtulup yalnız kalın-

ca Seyyid hazretleri inayet yolu ile: "Tanrı'ya hamd ve minnet olsun ki bütün zâhir ilimlerde babandan yüz misli ilerdesin, fakat ledün ilminin incilerini de açıklaman için bâtın ilimlerine de dalmanı istiyorum. Benim arzum, senin benim önümde bir halvet çıkarmandır," buyurdu. Mevlânâ, Seyyid'in bu isteğini samimiyetle kabul etti. Seyyid: "Yedi gün halvet et," dedi. Mevlânâ: "Yedi gün azdır, kırk gün olsun," buyurdu. Seyyid bir hücre hazırladı, Mevlânâ'yı bu hücrede halvete oturttu; hücrenin kapısını da çamurla kapadı. Derler ki, hücrede bir ibrik su ve birkaç arpa ekmeğinden başka hiç bir şey yoktu. Kırk gün sonra Seyyid hücrenin kapısını açtı, içeri girince Mevlânâ'yı düşünce köşesinde tam bir huzur içinde, başını hayret yakası içine sokmuş, bâtın âleminin düşüncelerine yönelmiş, mekânsızlık âleminin şaşılacak şeylerini müşahede ile meşgul ve: "Nefislerinde de ibretler vardır, bunu görmezler" (K., LI, 21) sırrına dalmış bir vaziyette gördü.

Şiir:

"Senin dışında, dünyada her ne varsa yoktur. Her aradığım kendinde ara. Çünkü her aradığın sendedir."

Seyyid, Bir an hiç bakmadan durdu, yavaşça dışarı çıktı, hücrenin kapısını ördü. Nihayet ikinci çile de geçince tekrar içeri girdiği zaman baktı ki, Mevlânâ namaza oturmuş, Tanrı'ya yalvarıyor ve mübarek gözlerinden "Onlarda akar iki pınar vardır." (K., LV. 50) âyetindeki gibi göz yaşları akıyor. Mevlânâ, Seyyid'le hiç meşgul olmadı. Seyyid, tekrar dışarı çıktı ve kapıyı sıkıca kapadı: Sonra onun halini gözetlemekle meşgul oldu. Üçüncü çile de geçince Seyyid bağırarak hücrenin kapısını yıktı. Mevlânâ da gülerek onu karşıladı. Mevlânâ'nın mübarek gözleri mestlikten dalgalanan ilâhî bir denize dönmüştü.

Şiir:

"Onun iki gözünde ve gözlerinin siyâhı içinde rakseden dostumuzun hayalini gör."

Seyyid, şükranla başını secdeye koyarak hadsiz hesap-

sız ağladı, hassasiyet gösterdi. Mevlânâ'yı kucaklayıp yüzünü öptü, tekrar baş koydu ve: "Naklî, aklî, kesbî ve keşfî bütün ilimlerde eşi, benzeri bulunmayan bir insan olmuşsun. Bu halinle bâtın sırlarını bilmede, hakikat ehlinin siyretleri seyrinde, gayıbları keşifte ruhaniyette, gayıbların yüzünü görmekte, Peygamberin ve velilerin parmakla gösterdiği bir kişi olmuşsun. Gerçekten şimdiye kadar gelip geçmiş bütün şeyhler ve hakikati görenler senin gibi bir padişahın huzuruna nasıl ulaşmak ve senin, vuslata nasıl eriştiğini öğrenmek için hasret ve şaşkınlık içinde gelip geçtiler. Dünya ve ahirette Tanrı'ya hamdolsun ki zayıf ve nahif olan bu kul, bu ebedî saadet ve devlete erişip gördü. Bismillâh (de) yürü de insanların ruhunu taze bir hayat ve ölçülemeyecek bir rahmete boğ, bu suret âleminin ölülerini kendi mânâ ve aşkınla dirilt," dedi. Bunun üzerine Mevlânâ hazretleri Konya'ya hareket etti. Zâhir ilimlerin öğretimi ile meşgul olarak vaizlerin, nasihatlerin ve tezkirlerin kapılarını açtı. Peygamberin: "Sarıklar, Arapların taçlarıdır," sözü gereğince sarığını bilginlere yaraşır (danişmendâne) bir şekilde sardı, bir ucunu da taylesan bıraktı. Hakikati bilen bilginlerin giydikleri gibi kolu geniş bir hırka giydi. Bir müddet sonra Seyyid hazretleri fâni dünyadan Melekût âlemine göçtü. Mevlânâ hazretleri Kayseri'ye gitti ve yukarıda geçtiği gibi Seyyid'in mezarını ziyaret etti. Tekrar Konya'ya döndükten bir müddet sonra fakirlerin sultanı Şemseddin-i Tebrizî (Tanrı onun sırrını kutlasın) ikinci defa, 26 Cumada'l-âhir 642 (29 Kasım 1244) de Konya'ya geldi.

(10) Hikâye: Mevlânâ Şemseddin-i Tebrizî'nin (Tanrı onun zikrini yüceltsin) hikâyesi şöyledir: Şemseddin-i Tebrizî, Tebriz şehrinde sepet ve zenbil örücüsü Ebû Bekr-i Tebrizî'nin müridi idi. Ebû Bekr-i Tebrizî velilikte ve kalp sırlarını bilmede zamanın bir tanesi idi. Şemseddin-i Tebrizî hazretlerinin makamı ve mertebeleri o dereceye ulaşmıştı ki artık bunlarla kanaat etmiyor, daha yüksek bir makam arıyordu. Kendisini bu makama ulaştıran bu ulu kişinin sohbeti ile daha iyi, daha yüce olmak, ekmeliyet derecelerine ulaşmak ve ilerlemek istiyordu. Bu arzu

ile senelerce takatını tüketircesine dünyayı dönüp dolaştı, seyahatler etti. Nihayet bundan dolayı kendisine "Şems-i Perende = Uçan Şems" adını verdiler. Şems'in bir gece kararı elden gitti, heyecan içinde idi. Tanrının tecellilerine gömülüp mest olmuş bir halde münacatında: "Ey Tanrı! Kendi örtülü olan sevgililerinden birini bana göstermeni istiyorum," diye dua etti, Tanrı tarafından: "İstediğin gibi herkesin gözünden saklı, güzel ve mağfirete nâil olmuş can, Belh'li Sultan-ul-Ulemâ Bahâ Veled'in oğludur," diye cevap geldi. Bunun üzerine Şems: "Ey Tanrı! Onun mübarek yüzünü bana göster," dedi. Tanrı tarafından: "Bunun şükranesi olarak ne verirsin?" diye soruldu. O da: "Başımı!" diye cevap verdi.

Şiir:

"Tebriz'de, Şemseddin geldiği vakit bunun şükranesi olarak başımı vereceğim diye ahdettim. Çünkü başımdan başka bir şeyim yoktur."

Şems'e, "Hakiki maksadına ve istediğin şeye ulaşman için Rum diyarına git," diye ilham geldi. Bunun üzerine Şems, ihlâs kemerini beline bağladı. Tam bir doğruluk ve büyük bir aşkla Rum diyarına hareket etti. Bazıları Şam'dan Rum'a geldiğini, bazıları da Tebriz'e gidip oradan Rum'a geldiğini söylerler. Konya şehrine ulaşınca meşhur olduğu veçhile "Şeker-fıruşân = Şekerciler" hanına indi. Bir hücre tuttu, hücrenin kapısına da halk kendisini büyük bir tâcir sansın diye iki üç dinar kıymetinde nâdir bir kilit taktı. Anahtarını da kıymetli bir atkının ucuna düğümleyerek omuzuna attı. Halbuki hücrede kendisinin eski bir hasırından, kırık bir ibrik ve bir tuğla yastıktan başka bir şeyi yoktu. On, on beş günde bir, bir parça kuru ekmeği paça suyuna batırıp tirit yapar, onu yerdi.

(11) Yine nakledilmiştir ki: Bir gün o ruh dünyasının sultanı, hanın kapısında oturmuştu. Mevlânâ hazretleri (Tanrı onun sırrını kutlasın) "Penbefıruşân = Pamukçular" medresesinden çıktı. Rahvan bir katıra binmiş bütün öğrenciler dânişmendler de iki tarafında yaya olarak oradan geçiyorlardı. Birdenbire Mevlânâ Şemseddin kalktı, Mevlânâ, nın önüne koştu, katırın gemini sımsıkı yakaladı ve: "Ey dün-

ya ve mâna nakitlerinin sarrafı Tanrı adlarının bilgini! Söyle! Muhammed hazretleri mi yoksa Bayezid mi büyüktü?" dedi. Mevlânâ "Hayır hayır, Muhammed Mustafa bütün peygamber ve velilerin başbuğu ve reisidir. Hakikatte büyüklük ve ululuk onundur," diye buyurdu.

Şiir:

"Genç talih yardımcımız, can vermek de işimizdir. Kafilemizin başbuğu dünyanın kendisi ile övündüğü Mustafa'dır."

Şems-i Tebrizî: O halde hazreti Mustafa: "Yarabbi seni her türlü eksikten arı, duru kılarım; biz seni lâyık olduğu veçhile bilemedik," buyurduğu halde Bayezid: 'Ben kendimi her türlü eksikten arı, duru kılarım. Benim şanım ne kadar büyüktür. Ben sultanların sultanıyım.' diyor," dedi. Bunun üzerine Mevlânâ hemen katırından aşağı indi. Bu sorunun heybetinden bir kere bağırıp kendinden geçti. Bir saat kadar o halde kaldı. Oradaki halk biribirine girdi, bir kıyamettir koptu. Mevlânâ uyanıp ayrıldıktan ve kendine geldikten sonra, Mevlânâ Şemseddin'in elini tuttu, yaya olarak kendi medresesine götürdü. Her ikisi bir hücreye girdiler. Tam kırk gün hiç kimseyi içeri sokmadılar. Bazıları, tam üç ay bu hücreden dışarı çıkmadıklarını söylerler.

(12) Nakledilmiştir ki: Bir gün Mevlânâ: "Şems benden bunu sorduğu vakit başımın tepesinden bir delik açıldı ve oradan bir duman çıktı, ta Arş'ın tepesine kadar yükseldi," buyurdu. İşte o andan itibarendir ki Mevlânâ, medresede ders vermeği, minberlerde va'azetmeği, yüksek yüksek makamlara geçip oturmağı bıraktı. Ruh sahifeleri üzerinde yazılan sırları okumakla meşgul olmağa başladı. Nitekim buyurmuştur.:

Şiir:

"Utarit gibi defterler ve kitaplarla meşguldüm. Bütün ediblerin üst başında oturmuştum. Fakat sâkinin alın levhasını gördüğüm vakit kendimgeçtim, elimdeki kalemleri kırıp attım."

(13) Y i n e Mevlânâ'nın Şems ile o sohbetleri ve halktan tamamiyle alâkasını kesip yaptığı halvetleri haddi aşınca, bütün Konya halkı ayaklandılar. Mevlânâ'nın bütün dost ve muhibleri kıskançlıklarından biribirlerine girdiler. Hiç kimse bu adamın kim olduğunu ve nereden geldiğini bilmiyordu. Sonunda hepsi birleşerek bu büyük adamın aleyhine yürüdüler. Dostlar arasında büyük bir çözüntü oldu. 21 Şevval 643 (10-11 Mart 1246) perşembe günü Şems kayboldu. Bir ay kadar kendisini aradılar. Fakat ne olduğuna ve nereye gittiğine dair hiç bir iz elde edemediler. Bunun üzerine Mevlânâ buyurdu, kendisine hindibarî denilen kumaştan bir fereci yaptılar. Başına da bal renginde yünden yapılmış bir külâh geçirdi. Hindibarîden yapılmış elbiseyi o vilâyette matemlilerin giydiklerini söylerler. Bu devirde gâşiye giydikleri gibi eskiler de hindibarî elbisesi giyerlerdi. Mevlânâ, gömleğinin önünü açık giydi, mevlevî çizmesini ve ayakkabısını ayaklarına geçirdi, sarığı da şekerâvizle sardı ve rebabı altı hâneli yapmalarını emretti; çünkü, Arap rebabı öteden beri dört haneli idi. Mevlânâ: "Bizim rebabımızın altı köşeli olması dünyanın altı cihetinin sırlarını açıklamasındandır. Elif gibi olan teller de ruhların Allahın elifi ile beraber olduğunu gösterir," dedi.

Mısra:

"Eğer senin bir kulağın varsa işit, bir gözün varsa gör."

Bundan sonra semâ'ın temelini attı. Âşıkların aşkı ve şevkı ile dünyanın her tarafı doldu. Aşağı ve yüksek tabakadan insanlar, kuvvetliler, zayıflar, fakirler, fakîhler, bilginler ve cahiller, müslümanlar ve kâfirler, padişahlar, her mezhepten kimseler ve tarikatçılar hep Mevlânâ'ya yöneldiler. Herkes şiirler okumağa başladı, vecde ve mânevî neşeye kapıldı. Gece gündüz dâima semâ ve vecitle meşgul oldu. Bir an karar ve sükûnet bulmadı. Hayli şeriat müptedileri ve tarikatten kovulmuş münkir, kıskanç, kendine tapan ve kendini beğenen kalbi kör ve kibirli basiretsizler etraftan dedikoduya başladı ve: "Bu ne kadar acayip bir şeydir." (K., XI. 72) diyerek kötülük ağızlarını açtılar: "Yazıklar olsun! Böyle nazlı

ve bilgin bir şehzâde birdenbire delirdi. Semâ, riyazet ve açlıktan aklını kaçırıp deli oldu." Nasıl ki kâfirlerın uluları, Muhammed Muhtar hakkında da (böyle şeyler) demişlerdi. (Yine sözlerine devam ederek): "Bütün bunlar o Tebriz'li şahsın uğursuzluğu yüzünden oldu." dediler. Ulu Tanrı, onların mağlup edilmeleri hususunda: "Sen Rabbin nimetiyle ne kâhin ve ne de delisin." (K., LXVIII, 2) âyetiyle güzel cevabını buyurmuştu. Mustafa da (Tanrı'nın selât ve selâmı üzerine ololsun): "Kulun Tanrı'ya olan imanı, ancak cahil insanların ona delilik nisbet etmeleriyle tam olur," buyurmuştur.

Şiir:

"Eğer Eflâtun'a böyle bir delilik gelseydi, elindeki tıp kitaplarım kanla yıkardı. Bende öyle bir delilik zuhur etti ki bütün deliler bana nasihat ediyorlar."

O ulu kişinin hakikî durumu insanlara malûm olunca Tanrı'nın başarı ve yardımına mazhar olanlar ona kul ve mürit oldular, pişman olup Tanrı'dan mağfiret dilediler. Taşkınlık gösterenler, küfründe inad edenler az zaman içinde perişan ve bedbaht oldular, "Kâfirlere, küfürleri ancak hasar ve ziyan arttırır" (K., XXXV 39).

Şiir:

"Temiz insanları inkâr edenlerden olma; (Tanrı'dan başka) kimseden korkmayan insanların darbesinden kork; çünkü kendilerine yapılan eziyete sabredenlerin sabrı seni yok eder, yok."

Eğer yalnız başına aziz olan Tanrı isterse, Mevlânâ Şemseddin'in faziletinin hepsinin menkıbeleri faslında zikredileceği umulur.

(14) H i k â y e : Yine nakledilmiştir ki, Mevlânâ'nın, eteğinin temizliği ve namusluluğu hususunda ikinci bir Meryem olan Kira hatun adındaki karısı rivayet etti ki: Bir gün Mevlânâ hazretleri kışın ortasında Şemseddin-i Tebrizî hazretleri ile bir halvette oturmuşlardı. Mevlânâ, Şemseddin'in

dizine dayanmıştı. Ben de: "Ne sırlar söylüyorlar ve aralarında ne geçiyor," diye hücrenin kapısı deliğine kulağımı koymuştum. Birdenbire evin duvarının açıldığını gayb âlemine mensup altı heybetli adamın içeri girip selâm verdiklerini, yeri öptüklerini, bir deste gülü de Mevlânâ'nın önüne koyduklarını gördüm. Tam bir huzur içinde takriben öğle namazına kadar oturdular. Şöyle ki, hiç bir kelime konuşmadılar. Mevlânâ hazretleri Şemseddin'e: "Namaz kılalım, imamlık edin," diye işaret etti. Şemseddin: "Siz olduktan sonra kimseye imamlık düşmez," dedi. Mevlânâ imamlık etti. Namaz bittikten sonra o altı ulu kişi büyük bir saygı ve ikramla kalkıp tekrar geldikleri duvardan gittiler. Ben de bunun heybetinden kendimden geçmişim. Kendimi topladığım vakit baktım ki Mevlânâ dışarı çıktı ve o bir deste gülü de muhafaza edilmek üzere bana verdi. Ben o gülden birkaç yaprak alıp: "Bu ne cins güldür, biz hiç görmemişiz. Bu nerenin gülüdür ve adı nedir?" diye attar dükkânlarına gönderdim." Bütün attarlar o gülün taze liğinden, renginden ve kokusundan şaşakaldılar ve: "Kış ortasında bu garip gül nereden geldi?" dediler. O attarlar içinde itibarlı, daima ticaretle Hindistan'a giden, görülmedik ve nadir mallar getiren Şerefeddin-i Hindi adında bir tacir vardı. Gülü ona gösterdikleri vakit O: "Bu gül Hindistan gülüdür. Hususiyle orada, Serendip havalisinde yetişir. Şimdi bunun Rum ikliminde ne işi var? Benim, bunun nasıl olduğunu ve bu hediyenin Rum'a nasıl geldiğini anlamam lâzımdır." dedi. Kira hatunun hizmetçisi yaprakları alıp tekrar eve geldi ve hikâyeyi anlattı. Kira hatun hazretlerinin şaşkınlığı bir iken bin oldu. Birdenbire Mevlânâ hazretleri içeri girdi ve: "O gül demetini sakla, nâmahrem bir kimseye gösterme, çünkü Hindistan'ın kutupları olan mübarek İrem bağının bahçıvanları ve kerem hareminin örtülüleri onu can dimağını ve gözünü kuvvetlendirsin diye armağan getirmişler. Aman! Aman! İyi muhafaza et de fena bir göz değmesin," buyurdu.

Derler ki: Kira Hatun son nefesine kadar o yaprakları sakladı. O yapraklardan sadece birkaçını sultanın karısı Gürci Hatun'a vermişti. Bu da Mevlânâ'nın müsaadesi ile olmuştu. Her kimin gözü ağrısaydı ağrıyan göze bu gülün bir yaprağını

sürerlerdi, o göz iyileşirdi. Misk kokulu o azizlerin bereketi ile o gülün de rengi ve kokusu hiç değişmezdi.

(15) Y i n e Kira Hatun hazretlerinden (Tanrı ondan razı olsun) n a k l e d i l m i ş t i r k i : Bizim evde bir adam boyunda bir şamdan vardı. Mevlânâ akşamdan şafak sökünceye kadar ayakta durarak Bahâ Veled'in **Maârif**'ini mütalâa ediyordu. Bir gece bizim oturduğumuz yerin sâkinleri olan cinler tayfasından bir grup bana: "Bizim mum ışığına tahammülümüz yoktur. Mumun ışığından çok zahmet çekiyoruz. Bu yüzden ev halkına bizden bir elem gelmesinden korkuyoruz," diye şikâyette bulundu.» Kira Hatun bu şikâyeti Mevlânâ hazretlerine anlattı. Mevlânâ gülümsedi ve üç güne kadar da hiç bir cevap vermedi. Ondan sonra: "Bugünden itibaren üzülme; çünkü cinler bizim mürit ve mutekidimiz oldular. Çocuklarımızdan ve dostlarımızdan hiç birine bir zahmet vermiyeceklerdir," dedi.

(16) H i k â y e : Arkadaşların kendisi ile övündüğü ve Mevlânâ'nın eski müritlerinden olan Celâleddin-i Kassab (Tanrı rahmet etsin) dünyanın lâtif ve zarif bir kişisi idi. Onun âdeti, Arap atlarının taylarını satın alıp yetiştirdikten sonra büyüklere satmaktı. Onun tavlasında daima iyi atlar bulunurdu. Bu adı geçen şöyle r i v â y e t etti ki: «Bir gün gayb âleminden Mevlânâ hazretlerine bir "hal" geldi. Tam kırk gün mübarek sarığını Araplar gibi boynuna bağlayarak dolaştı. Baktım ki birdenbire kan ter içinde büyük bir heybetle kapıdan içeri girdi. Ben bir zavallı gibi baş koyup hayrette kaldım. O: "Falan cins atı eyerle," diye buyurdu. Üç delikanlı hizmetçi ve yüzbin gayretle atı eyerleyip önüne getirdim. Ata binerek Kıble'ye doğru hareket etti. Ben: "Hüdâvendigârın bu kulu da gelsin mi?" dedim. O da: "Himmetinle bana yardım et," dedi. Geceleyin onun toz toprak içinde döndüğünü gördüm. O fil gövdeli iri yarı at da incelmiş, iki kat olmuştu. İkinci gün baktım ki tekrar geldi. Evvelkinden daha iyi bir at istedi ve binip gitti. Akşam namazında tekrar döndü. Arap atı zayıflamış, çengel gibi olmuştu. Ben de hiç bir şey diyemedim. Üçüncü gün yine geldi, başka bir ata binip gitti. Yine akşam namazında döndü. Atından indi, eve girip tam bir hu-

zur içinde oturdu ve şu şiiri okudu:

"Müjde ey dirlik içinde yaşayan güruh! O cehennem köpeği, yine Cehennem'e gitti."

Ve: "Nefislerine zulmeden kavmin kökü kesildi. Âlemlerin Rabbi olan Tanrı'ya hamdolsun" (K, VI. 45) dedi. Benim, Mevlân'nın heybetinden bu halin nasıl olduğunu sormağa mecalim kalmadı. Birkaç gün sonra Şam tarafından büyük bir kervan geldi. Moğol askerlerinin Şam şehrini çok sıkıştırdıklarını haber verdi. 655 H. (1257 M.) senesinde Bağdad'ı kılıcı ile alanın ve halifeyi öldürenin Hülâgu Han olduğunu söylerler. Hülâgu, 657 H. (1258 M.) senesinde Şam üzerine yürüdü, Halep'i aldı ve Ketboğa'yı büyük bir ordu ile Şam'a kadar gönderdi. Moğol askerinin Şam'ı muhasara ettiği sırada, Şam halkı, Mevlânâ hazretlerinin oradaki İslâm askerinin yardımına geldiğini ve Moğol askerini kırdığını gözleri ile gördüler. Moğol askeri tamamen bozguna uğradı ve eline birşey geçmeden geri döndü.»

Bu haberi veren diyor ki: «Bu haberin sevinci ile neşelenerek Şam'ın durumunu anlamak için Mevlânâ hazretlerine geldim. Mevlânâ: "Evet, Celâleddin," dedi ve şu şiiri söyledi:

"Askere yardım eden o süvari kimdir? O yardım eden, din ehlinin görme sultanıdır."

Bütün dostlar sevinçlerinden nara atıp feryat ettiler. Halk arasında bir heyecan ve sevinç husule geldi, bu keramet ve kudret yayıldı; bu suretle de onu sevenler müjdelendiler.»

(17) Hikâye: Ulu arkadaşlar rivayet ettiler ki: İtibarlı, zengin ve niyazmend bir tacir Tebriz şehrinden gelip "Şekerfirûşan = Şekerciler" Hanı'na inmişti. O, bir gün Konya tacirlerinden: "Bu şehirde şeyhler ve bilginler kimlerdir," diye sordu ve: "Onları ziyaretle müşerref olayım, onların elini öpmek saadetine ulaşayım, onlarla sohbet edeyim, onların faydalı şeylerinden faydalanayım; çünkü dünya âriflerinin seferlerde çektikleri zahmetlerden ve kitapları mütalâadan maksatları, ulu bilginler ve dindar şeyhleri arayıp bulmaktır. Yoksa yalnız ticaret yapmak ve servet edinmek değildir," dedi. Netekim denilmiştir.

Şiir:

"Tanrı, seferde nereye uğrarsan orada bir Tanrı eri araman lâzımdır dedi."[19]

Bunun üzerine ona: "Şehrimizde ulu şeyhler ve büyük bilginler çoktur, fakat Şeyhü'l-İslâm ve zamanın biricik muhaddisi Şeyh Sadreddin'dir. Bütün dinî ilimlerde ve yakîn ilmini bilen şeyhlerin tarikatinde onun eşi benzeri yoktur." dediler. Sonra şehrin bütün bilginleri onu alıp Şeyh Sadreddin'i ziyarete gittiler. İki yüz dinar'a yakın kıymette bulunmaz armağanlar ve nadir hediyeler de beraber götürdüler. Tebriz'li tâcir, şeyhin kapısına gelince bir sürü hizmetçi, maiyet erkânı, güzeller, köleler, hâcipler, kapıcılar ve harem ağaları gördü. Bunları adamakıllı gözden geçirdikten sonra sukutu hayale uğradı ve: "Ben bir fakirin değil, meğer bir emîrin evine gelmişim," dedi. Orada bulunanlar: "Şeyhin bu hali, şeyhe zarar vermez. Çünkü o, olgun bir ruha maliktir. Nitekim helva da doktora zarar vermez, fakat ateşli hastaya dokunur. (Bunun için) hastanın helva yemesi doğru değildir," dediler. Bunun üzerine hiç istemeyerek içeri girdi o ulu kişinin sohbetine nail olduktan sonra ona, arka arkaya uğradığı ziyanlardan dolayı şikâyette bulundu. Bundan kurtulmak için ondan himmet diledi ve: "Ben her sene ihtiyaç erbabına zekât verir, kendi gücüme göre sadakayı da esirgemem. Fakat şimdi gördüğüm bu zararların sebebi nedir?" diye sordu. Ne kadar yalvardı ise de, şeyh onun haline bakmadı. Yine eline bir şey geçmeden müteessir bir vaziyette geri döndüler. İkinci gün bu tacir, Konya tacirlerinden: "Başka bir derviş ve aziz yok mudur? Onun sohbeti ile saadete erişebilelim ve bir maksada ulaşıp yardım isteyelim." diye sordu. Onlar: "Aradığın öyle bir adam ve iyi ata binen, Tanrı'dan gayrı şeylerin lezzetini terk etmiş, dünya ve ahiret dükkânını tekmeleyerek hiçe saymış, gece gündüz Tanrı'ya ibadetle meşgul, va'zetmekte ve ilâhî bilgiler saçmakta bir mânâlar okyanusu olan Mevlânâ Celâleddin'dir," dediler. Tebriz'li tacir büyük bir arzu ile: "Beni onun huzuruna götürmek için delâlet ediniz. Çünkü sadece onun halini işitmekle içimde bir sevinç baş gösterdi." di-

ye yalvardı. Birkaç tacir onu Mevlânâ'nın bulunduğu medreseye götürmek için kılavuzluk ettiler. Tacir elli dinar altını da mendilin ucuna bağlayarak beraber aldı. Mevlânâ'nın medresesine girdikleri vakit Mevlânâ hazretleri medresenin topluluk yerinde yalnız oturmuş, kitapları mütalâaya dalmıştı. Tacirlerin hepsi baş koyup kendilerinden geçtiler. Tebriz'li tacirin, Mevlânâ'nın bir mübarek bakışı ile aklı başından gitti ve pek çok ağladı. Mevlânâ: "Senin elli dinarın makbule geçti ve bu, bundan önce boşa giden o iki yüz dinardan daha iyidir. Tanrı sana bir belâ, kaza vermek istedi. Fakat o kazayı bu sohbete bağışladı ve sen o âfetten kurtuldun. Haydi ümitsiz olma. Zira bundan böyle bir daha zarar görmeyeceksin, mazeretin de kabul edilecek," dedi. Zavallı tacir, Mevlânâ'nın o misk kokulu nefesinden şaşkına dönmüş bir halde sevindi. Bundan sonra Mevlânâ: "Sana gelen bu zararın, bu bereketsizliğin ve bu felâketin sebebi şu idi: Bir gün batı (magrib) Frengistan'da bir mahalleden geçerken, bir çarşının başında uyuyan ulu velilerden bir Frenk dervişin başına tükürdün ve ondan nefret ettin. O mübarek azizin gönlü senden incindi ve bu sebepten dolayı da başına bu kadar felâketler ve zararlar geldi. Git! Onu memnun et, ondan helâllık iste ve bizim selâmımızı da ona ilet." dedi. Zavallı tacir: "Bu nasıl bir padişahlık kudreti ve ilâhî kuvvetidir" diyerek onun bu işaretinden serseme döndü. Mevlânâ hazretleri: "Bu anda onu görmek istiyorsan, bak," diye buyurdu ve mübarek elini duvara vurdu. Duvardan bir kapı açıldı. Tacir o adamın Frengistan'da bir çarşıda uyuduğunu gördü. Derhal baş koydu, elbiselerini yırttı ve o mestlikten deliye dönmüş bir vaziyette dışarı çıkıp hareket etti. O diyara ulaşınca, o mahallede frenk tacirini aramak için dolaştı. Vaktiyle Mevlânâ'nın kendisine gösterdiği tam o yerde o dervişi uyur bir halde buldu. Uzaktan atından inerek baş koydu. Frenk dervişi: "Ne yapayım, Mevlânâ hazretleri bırakmıyor. Yoksa kendimi ve Tanrı'nın kudretini sana gösterirdim. Şimdi yakına gel," dedi ve taciri kucaklayıp öptü ve türlü iltifatlarda bulundu. Derviş: "Şimdi şeyhi mve efendim Mevlânâ'yı görmen ve müşahede etmen için bak," dedi. Tacir baktı: Mevlânâ hazretlerinin med-

resede semâa daldığını ve şu beyitlerin zevkını tadarak raksetmekte olduğunu gördü.

Şiir:

"Tanrı'nın öyle yüce bir ülkesi vardır ki, orada gereken her şey bulunur. İster yakut, ister lâl, ister toprak, ister taş ol. Sen müminsen o seni arar. Kâfirsen seni küfründen temizler. O ülkenin burasına git, çok sadık ol, öteki tarafına git, Frenk ol."

Tacir uğurla tekrar Konya'ya dönünce Frengin selâm ve saygılarını Mevlânâ'ya ulaştırdı. Arkadaşlara hadsiz hesapsız hediyeler dağıttı. Konya'da yerleşti ve Mevlânâ'nın samimî âşıklarından oldu.

(18) H i k â y e : Nakledilmiştir ki: Bir gece Muineddin Pervâne'nin sarayında büyük bir semâ oluyordu. Bütün dindar şeyhler ve seçkin bilginler orada idiler. O gece Mevlânâ hazretleri bir hayli bağırıp çağırdı, birbiri arkasından naralar attı. Sonunda evin bir köşesine gidip durdu. Az bir zaman sonra: "Artık kavaller bir şey söylemesinler," buyurdu. Bütün büyükler hayrette kaldılar. Mevlânâ bir müddet mürakabeye daldıktan sonra başını kaldırdı, iki gözü sanki iki kan çanağı olmuştu. Buyurdu ki. "Dostlar ileri geliniz, benim iki gözümde Tanrı nurlarının yüceliğini açıkça seyrediniz." Eşi, benzeri olmayan o göze bakmak için kimsede takat yoktu. Kim ciddiyetle baktı ise, derhal gözleri kararıp kuvvetini kaybetti ve kendinden geçti. Arkadaşlar feryat ederek yere kapandılar.

(19) Y i n e Mevlânâ hazretleri Çelebi Hüsameddin'e bakarak: "Gel benim dinim, gel benim ruhum, gel benim sultanım. Sen hakiki padişahsın," dedi. Bunun üzerine Çelebi hazretleri naralar attı ve göz yaşları döktü. Pervâne, Emîr Taceddin Mu'tez-i Horasânî'ye gizlice bakarak: "Acaba Mevlânâ'nın Çelebi Hüsameddin hakkında buyurduğu bu meziyetler onda var mıdır? Ve o bu kitaplara lâyık mıdır? Yoksa Mevlânâ bunları bir cemile olarak mı söylüyor," dedi. Bunu duyan Çelebi Hüsameddin ileri atılarak Pervâne'yi sıkıca yakaladı ve: "Ey Emîr Muineddin! Bunlar bende mevcut olma-

sa bile, böyle buyurur buyurmaz bu meziyetlerin hepsini Mevlânâ bana o anda verdi ve bunları canımın yoldaşı yaptı," dedi. "O, bir şeyi istediği vakit, o şeye 'Ol!' der, olur," (K. XXXVI, 82), zira:

Mısra:

Onun işi "Kun fayakûn = ol der, olur" (K., XXXVI, 82) dur.
O illetlere bağlı değildir.

Şiir:

"Bakırın kimya ile altın olduğu meşhurdur. Bu nadir kimya, bakırı kimya yapmıştır."

Hüdavendigâr'ın dostlarına muhabbetle kullarını okşamasından ve müritseverliğinden bu gibi şeyler uzak değildir ve bunlar garip görünmez. Pervâne derhal kendinden geçti ve kan ter içinde kaldı. Yere kapanıp özürler diledi, birçok hediyeler verdi.

(20) Yine o ulu hazretin kerametinden biri de şudur: Hiç bir mahluk, gözlerindeki nurun parıltısının keskinliğinden ve heyecanın kuvvetinden onun gözlerine bakamazdı. Herkesin, o nurun parıltısından saklanması ve yere bakması gerekirdi.

(21) H i k â y e : Müderrislerin sultanı ve dostların ulularından olan, hikmet ve felsefenin her şubesinde parmakla gösterilen ve bu hususlarda üzerinde sözbirliği edilen Malatya'lı Mevlânâ Şemseddin rivayet etti ki: "Bir gün Mevlânâ hazretlerinin refakatinde zamanın Cüneydi ve devrin Ma'ruf'u Çelebi Hüsameddin'in bahçesinde idik. Mevlânâ hazretleri de ayaklarını ırmağın suyuna sokmuş ilâhî bilgiler saçıyordu. Söz sırasında, fakirlerin sultanı Mevlânâ Şemseddin-i Tebrizî'nin medhi ile meşgul oluyor ve sonsuz medihlerde bulunuyordu. Kutupların makbulü ve arkadaşların ulularından olan Müderris oğlu (Veled-i Müderris) Bedreddin (Tanrı ona rahmet etsin) bunu işitince bir ah çekti ve: "Çok yazık, çok yazık," dedi. Mevlânâ: "Niçin yazık, neye yazık? Niçin hayıflanıyorsun? Hayıflanmanın sebebi nedir? Bizim aramızda hayıflanma ne demek oluyor?" diye buyurdu. Bedreddin utanıp baş

koydu ve: "Mevlânâ Şemseddin-i Tebrizî hazretlerini idrak edemediğim ve onun nurla dolu olan huzurundan faydalanamadığım için hayıflanıyorum. Bu kulun bütün eseflenmesinin ah u vah etmesinin sebebi de bu idi," dedi. Mevlânâ hazretleri bir an susup hiç bir şey söylemedi. Sonra: "Eğer Mevlânâ Şemseddin-i Tebrizî'ye (Tanrı onun zikrini yüceltsin) ulaşmadınsa, babamın kutsal ruhuna yemin ederim ki, saçının her bir telinde yüz bin Şems-i Tebrizî asılı bulunan ve onun sırrının sırrını idrakte Şems-i Tebrizî'nin bile şaşakaldığı birine ulaştın," buyurdu."

Şiir:

"Şah ve dilber olan Şems-i Tebrizî bütün şahlığı ile bizim canımızın muhafızı (candâr) idi."

Arkadaşlar birdenbire neşelendiler ve semâa başladılar. Mevlânâ hazretleri de şu gazeli söylemeğe başladı:

Şiir:

"Ağzımdan birdenbire gül ve gül bahçesinin adı çıktı. (Bunu işitince) o gül yanaklı sevgili gelip ağzıma vurarak sultan benim, gül bahçesinin canı benim, benim gibi bir şâhın yanında bulunduğun halde şunu bunu nasıl anıyorsun? dedi."

Derler ki, Bedreddin bu olaydan dolayı kırk güne yakın bir süre, hastalanıp ayrı düştü; tövbe ve istiğfarda bulunup sıhhat buldu. Tekrar şeyhin hususi inayetiyle müşerref oldu.

(22) Y i n e kendi çağındakilerden ve akranlarından ileride bulunan şeyh Mahmûd Sâhib Kıran şöyle rivayet etti ki: Konyalı rahmetli şehit kadı Mevlânâ İzzeddin, İzzeddin Keyhusrev'in (Tanrı her ikisine rahmet etsin) veziri idi. Mevlânâ hazretleri için büyük bir cami yaptırmış, himmeti yüce bir kişi idi. (Bir gün) Mevlânâ hazretlerine: "Sizin zâhiri ilimlerden elde ettiğiniz ilim fennini, biz de istidat ve ictihadımız nisbetinde kitapları okuyarak elde ettik. Bunu elde etmek için hadsiz mümareseler yaptık, fakat sizce bilinen ve anlaşılan

sırlardan bir şey elde edemedik. Bizim akıllarımız o mânaları katiyen idrâk etmedi," dedi. Bunun üzerine, Mevlânâ hazretleri gülümseyerek: "Evet! Biz Tanrı ilmi olan ikbal ilminden bir iki yaprak mütalâa etmişiz, fakat bu, size nasip olmamıştır. Bazısına da okuttular. "Bu Tanrı'nın kendi lûtfudur. Onu istediğine verir (K., V, 59)" buyurdu.

Şiir:

"Zühalin dönmesinden meydana gelen aklın, bizim aklımızın önünde yeri yoktur. O, Utarit ve Zühal sayesinde bilgin oldu, biz ise lûtuf ve kerem sıfatlı olan Tanrı sayesinde bilgin olduk." "İnsana öğretti..." (K., XCVI, 5) âyeti bizim tuğramızın kıvrımıdır. Bizim ereğimiz, Tanrı'nın yanındaki ilimdir."[20]

(23) Y i n e nakledilmiştir ki: Kadı İzzeddin hazretleri başlangıçta semâı son derecede inkâr edenlerdendi. Bir gün Mevlânâ hazretleri büyük bir vecd ve heyecan içinde semâ yaparak medresesinden çıkıp kadı İzzeddin'in odasına girdi ve ona bağırdı. Yakasına yapışarak: "Kalk, Tanrı'nın meclisine gel," dedi ve çeke çeke onu âşıkların toplantısına getirdi ve onun havsalasına lâyık olanı gösterdi. Bunun üzerine kadı elbiselerini yırtarak semâa girdi, dönüşler yaptı, feryatlar etti, sonunda da iradet getirip tam bir doğrulukla mürit oldu.

(24) Y i n e n a k l e d i l m i ş t i r k i: Konya kadısı İzzeddin, Amasya kadısı İzzeddin ve Sıvas Kadısı İzzeddin (Yüce Tanrı onlara rahmet etsin) her üçü kendi asırlarının ululârından idiler. Bir gün Mevlânâ hazretlerinden: "Yolunuz nedir?" diye sordular. O da: "De ki bu benim yolumdur. Ben ve bana uyanları basiret üzere Tanrı'ya davet ederiz," (K., XII, 108) dedi. Her üçü yere kapanıp mürit oldular.

(25) Y i n e arkadaşlardan bir topluluk rivayet etti ki: Kadı İzzeddin cuma mescidini Konya'da tamamlayınca onun şükranesi olarak büyük bir toplantı tertip etti. İlim erbabına, iyi amel sahiplerine ve büyük hâfızlara altın paralar bağışladı. Mevlânâ hazretlerinden de muhakkak bu yeni mescidde vaız-

da bulunmasını rica etti. Mevlânâ bu davete icabet etti. Vaızdan sonra halka nasihatle meşgul oldu. Vaız sırasında: "Filân iklimde bir kuşcağız vardı, başında tüy yoktu," diye bir hikâye anlattı. Kemâleddin Muarrif âferinlerde bulunup: "Ey gerçek sultanı! (Sana) binlerce âferin! Terbiye ve nezaketine kurbanım," diyordu. Kadı nâibi Mevlânâ Rükneddin, Mevlânâ'nın bu kelimede gösterdiği incelik yüzünden hemen onun müridi oldu. Meğer Kadı İzzeddin ve Kemaleddin'in her ikisi de kel idiler. Başlarında hiç saç yoktu. Mevlânâ bu hikâyeyi onların gönüllerine bir toz konmayacak şekilde anlattı.

(26) Yine nakledilmiştir ki: Mevlânâ hazretleri, bir gün, bir mahalleden geçiyordu. İki yabancı şahıs birbirleriyle atışıp çekişiyor ve birbirlerine sövüp sayıyorlardı. Mevlânâ da uzakta durup birinin ötekine: "Bunu bana mı diyorsun? Tanrı'ya ant olsun, Tanrı'ya ant olsun ki eğer bana bir dersen, benden bin işitirsin," dediğini dinliyordu. Mevlânâ (bunu işitince) ilerledi ve: "Hayır hayır, söyleme buraya gel! Ne diyeceğin varsa bana de. Eğer bin desen benden bir tane bile işitmezsin," buyurdu. Bunun üzerine iki düşman baş koyup Mevlânâ'nın önünde barıştılar.

(27) Malatyalı Mevlânâ Şemseddin (Tanrı rahmet etsin) rivayet etti ki: "Bir gün son derecede derin bir bilgin, her şeyin bir delilini arayan ve münakaşayı seven talebesiyle Mevlânâ hazretlerini ziyarete gelmişlerdi. Onu, kendisinden bir şeyler sorup öğrenmek bahanesiyle imtihan etmek istiyorlardı. Kendi aralarında: "Bizim üstadımızın Arap dilindeki ilimlerde eşi yoktur, acaba Mevlânâ'nın Arapçası ne dereceye kadar kuvvetlidir." dediler. Bu maksatla gelip Mevlânâ'nın yanına oturdular. Mevlânâ bir müddet ilâhî birçok bilgiler verip güzel şeyler söyledikten sonra şöyle bir hikâyeye başladı: "Temiz yürekli bir fakih, zeki bir nahivci ile arkadaşlık etmişti. Yolda birlikte giderlerken, harap olmuş bir kuyuya ulaştılar. Fakîh kuyuyu göstererek: "Birun muattaletun (K., XXII, 45)" diye "Bi'r" i hemzesiz söyledi. Nahivcinin bundan canı sıkıldı ve fakîhe: "Bir'i hemze ile okursan daha fasih olur," dedi. Bunun üzerine fakîhle nahivci arasındaki münakaşa uzadı. Bu hemze yüzünden bütün sarf ve nahiv kitaplarını karıştırdılar.

Dâvalarını ispat için karşılıklı deliller getirmekten usandılar. Bu tartışma sonunda hiç bir konak ve bayındır yere raslamadılar. Gecenin karanlığına kalıp, konularında tam kızıştıkları sırada tesadüfen nahivci yolda bulunan derin bir kuyuya düştü. Kuyunun dibinden fakîhe: "Ey yoldaşım, ey şefkatlı fakîh! Tanrı rızası için beni bu karanlık kuyudan kurtar," diye feryâd ediyordu. Fâkîh de: "Pek âlâ kurtarırım fakat (bi'r) kelimsindeki hemzeyi atmak şartiyle," diye cevap verdi. İlmine çok aldanmış olan bu zavallı nahivci, "bi'r" kelimesindeki hemzeyi atmadıkça o kuyudan kurtulmadı. Sen de tereddüt hemzesini ve varlığını, hazret-i Hamza gibi kendi kendinden atmadıkça tabiat ve nefis kuyusu olan — ki Kur'andaki G ı y â b e t u ' l - cub (K., XII, 10) bundan ibarettir — hodbinliğin karanlık kuyusundan çıkamazsın ve: "Tanrı'nın arzı geniştir," (K., XXXIX. 10) sahracının fezasına hiç bir zaman ulaşamazsın." (Mevlânâ bu hikâyeyi anlattıktan sonra) bu bilginler hep birden sarıklarını başlarından çıkardılar, inkâr kemerini kopardılar, tam bir doğruluk ve samimiyetle Mevlânâ'nın candan müridi oldular.

Şiir:

"Nahivcinin hikâyesini çölde oturan arabın hikâyesinin ortasına, size nahvi öğretmesi için getirdik.
Bil ki burada nahv değil mahv (yok olmak) lâzımdır. Eğer mahvolmuşsan korkmadan atım suya sür.
Fıkhın fıkhını, nahvîn ve sarfın sarfını (yani bu ilimlerin özünü) yok olmakta bulursun."[21]

(28) H i k â y e : Yine nakledilmiştir ki: Bir gün arkadaşlardan bazıları Mevlânâ'nın yanında Muineddin Pervane' nin adaletinden, hayrat ve hasenatından bahsederek: "Bu zâtın cömertlik timsali olan vücudu ile dünya rahata erişmiştir. Büyük bir emniyet, sonsuz bir feyiz ve berekete kavuşmuştur. Onun zamanında bilginler, şeyhler ve fâzıllar medrese ve hânekâhlarda refah ve huzur içinde yaşıyorlar," diyor ve çok

takdirlerde bulunuyorlardı. Mevlâna: "Evet, dostlarımız doğru söylüyorlar. Onun hayrat ve hasenatı bu dediklerinden yüz misli daha fazladır. Yalnız (burada dikkat edilecek) bir şey vardır. Bu sizin dediğiniz Kâbe'yi ziyarete giden hacıların hikâyesine benziyor," dedi ve şu hikâyeyi anlattı:

Fakir bir adamın, bir çöl yolunda devesi hastalandı. Ne kadar uğraştılarsa yerinden kalkmadı. Nihayet onun yükünü başka bir deveye yükledi, onu da orada bırakıp geçip gittiler. Bunlar, devenin yanından ayrılır ayrılmaz birçok vahşi ve yırtıcı hayvan onun etrafını çevirdi; fakat hiç biri deveye yaklaşmadı. Bunu uzaktan gören hacılar kafilesi: "Acaba bu vahşı hayvanlar niçin bu deveyi parçalamıyor da ondan çekiniyor?" deyip şaşakaldılar. Bunun sırrını anlamak için birisi kafileden arta kaldı. Devenin boynunda bir hamayilin bağlı olduğunu gördü. Hamayili devenin boynundan çıkarıp gidince yırtıcı hayvanlar hemen hücum edip deveyi parça parça ettiler. Şimdi biliniz ve haberdar olunuz ki bu dünya, işte o deve gibidir ve bu dünyada bulunan bilginler, emîrler, fakirler v.s. de bu hac kafilesi gibidir. Bizim vücudumuz, bu âlem devesinin boynuna asılmış hamayile benzer. Bu hamayil onun boynunda oldukça işler yolundadır. Dünya kafilesi de selâmetle yoluna devam eder. Bu heykeli, 'Ey tatmin edilmiş olan nefis, Rabb'ine sen ondan, o da senden razı olduğu halde dön' (K., LXXXIX, 27-28) mucibince dünya devesinin boynundan çıkardıkları vakit dünyanın ne olacağını ve insanların nereye gideceklerini, sultanların, bilgi ve kalem ve alem sahiplerinin nasıl yok olacaklarını görürsünüz." Dostlar, feryad edip çığlıklar kopardılar. Derler ki, Mevlânâ hazretlerinin öldüğü zamandan daha bir yıl geçmemişti ki dünyanın bütün sultanları, dinin ileri gelenleri, büyükler ve tacirler biribiri ardı sıra öteki dünyaya göç ettiler. Rum ülkesi yetim ve devletsiz kaldı ve buyurdukları gibi dünya altüst oldu: Dirlik, düzenlik ve huzur izleri bütün dünyadan silindi.

(29) Y i n e Malatyalı Mevlânâ Şemseddin (Tanrı rahmet etsin) den r i v a y e t e d i l m i ş t i r k i : Sabahleyin erkenden Mevlânâ hazretleri'ne gitmiştim. Mevlânâ'yı medresenin sahanlığında dolaşırken gördüm. O, Arap diyarında

kötü kadınların söyledikleri ve şakalaştıkları, şu açık saçık şiiri okuyup tekrarlıyordu.

Şiir:

"İki oyluk arasına yarın dânak veririm.
İki uyluğun ortası olursa iki dânak, yalnız başı olursa bir dânak veririm."

Ben uzaktan yere kapandım ve (kendi kendime): "Bu şiiri söylemesinin sebebi nedir? Bunu ne ile tevil edecek," dedim. Derhal benim içimden geçen bu suale cevap olarak buyurdu ki: "Bu beytin mânası şöyledir: Her kim fakirlik dünyasına girmek istiyorsa evvelâ dünyanın dörtte birini terk etsin ve her kim fakirliğin sırrını anlamak ve orada dolaşmak istiyorsa dünyanın yarısını terk etsin; her kim başını Muhammed'e yaraşır fakirliğin yakasından çıkarmak isterse, bütün dünyayı tekmeleyip bıraksın. Her kim Muhammed'in fakirlik halinin olgunluk derecesine ulaşmak isterse, dünya ve ahireti terk etsin ki, sonunda Tanrı hazretlerine ulaşabilsin ve hâlis bir kul gibi yüce Tanrı için Tanrı'dan başka şeyleri terk edince de dünya, ukba ve onların içinde ne varsa böyle hâlis ve muhtlis bir kula feda olur." (Ondan sonra) şu şiiri okudu:

"Eğer beka istiyorsan dünyayı, lika istiyorsan, ukbayı bırak. Eğer Tanrı'yı istiyorsan dünyayı da, ukbayı da, bütün kevn ü mekânı da bırak, öyle bize gel."

(30) Y i n e nakledilmiştir ki: Bir gün Mevlânâ hazretleri semâda büyük bir vecit gösterip sonsuz hallerde bulundu ve o halde: "Hiç bir şey görmedim ki Tanrı'yı onda görmemiş olayım," buyurdu. Birdenbire gönül sahibi bir derviş nâra atarak ilerledi ve: "Her ne kadar küstahlıksa da, mestlerin kusuruna bakılmaz. Bu (fî) lâfzı zarftır. Yüce Tanrı hakkında da bu (fî) lâfzını kullanmak caiz değildir; çünkü böyle olursa onun kap (zarf) içinde veya dünyada bir kap ve O'nun da o kap içinde bulunan şey (mazruf) olması gerekir ki, bu halde Tanrı bu zarfın mazrufu olur. (Halbuki) bu hal, Tanrı için bir noksandır. Çünkü bu takdirde bir şeyin onu çevrelemesi, Tanrı'nın da bir şeyin ve bir mekânın içinde bulunması lâzım

gelir," dedi. Mevlânâ hazretleri: "Eğer sen mestsen, biz de uyanık bir mestsiz. Bu söz tam ve mükemmel olmasaydı biz bunu söylemezdik. Evet zarf ve mazruf ayrı ayrı iki şey olursa o zaman Tanrı'ya eksiklik atfedilmiş olur. Nitekim sıfat âlemi, zât âleminin zarfı olup her ikisi de bir şeydir, başka başka şeyler değildir. Fakat mâdemki bu iki gözüken, hakikatte birdir, o halde Yüce Tanrı'nın iç ve dışı çevrelemesinde eksiklik nasıl olabilir? Zira içi çevrelemez dersek,o içi çevreleyici olmaz, halbuki o bütün eşyayı çevreleyicidir. Bütün eşyanın kıvamı ve ayakta durması Vâcibü'l-vücud'un varlığı iledir. Demek ki, zarf da, mazruf da O olunca onun bütün varlıkları çevrelemesi lâzım gelir. (Nitekim Kur'anda) 'O her şeyi çevreleyicidir' (K., XLV, 54) buyurulmuştur." dedi. Derviş derhal baş koyup mürit oldu.

(31) Yine nakledilmiştir ki: Bir gün Mevlânâ hazretleri şeyh Selâhaddin-i Zerkûb'un (Tanrı ondan razı olsun) dükkânında oturmuştu. Dostlar da dükkânın çevresinde halka olmuş ilâhî bilgiler ve sırlarla meşgul oluyorlardı. Birdenbire ihtiyar bir adam göğsünü döverek ve ağlayıp sızlavarak içeri girdi. Mevlânâ'nın ayağına kapandı, hüngür hüngür ağladı ve: "Yedi yaşında bir çocukcağızım vardı. Onu çaldılar. Kaç gündür baş açık ve yalın ayak aramaktan dermansız bir hale geldiğim halde onu bulamadım," dedi. Bunu üzerine Mevlânâ büyük bir hiddetle: "Tuhaf şey! Bütün varlıklar Tanrı'yı yitirmişler, onu hiç aramıyor ve onun için de bir istekte bulunmuyorlar. Ne göğüslerini, ne de başlarını dövüyorlar. Sana ne oldu da göğsünü dövüyorsun? (Senin gibi) bir ihtiyar kendi çocukçağızının hasretiyle harap ve rüsva oluyor. Neden bir an Tanrı'yı aramıyor ve yardım istemiyorsun ki, kaybolmuş Yusuf'unu Yakup gibi bulasın." buyurdu. Derhal çaresiz kalan ihtiyar tövbe etti ve göğsünü kapamağa başladı. Tam bu sırada onun kaybolan çocuğunun bulunduğunu gelip haber verdiler. O gün o kadar insan âşık ve mürit oldu ki hesaba gelmez.

(32) Yine nakledilir ki: Bir gün Mevlânâ hazretleri bir toplantıda mânalar ve hakikatlar saçıyordu. Birdenbire itibarlı bir genç içeri girdi ve bir ihtiyarın üst tarafı-

na oturdu. Bir müddet sonra Mevlânâ: "Geçmiş zamanda Tanrı'nın emri şöyle idi: İhtiyarların üst tarafına oturan her genç derhal yerin dibine giderdi. O milletin kısası öyleydi. Şimdi bu devirde yeni yetişen gençler korkmaksızın ve çekinmeksizin yolda bulunan ihtiyarları tekmeliyor ve âkıbetlerinin kötüleşeceğini, içlerinin şekilden şekile gireceğini de düşünmüyorlar," dedi ve ilâve etti: "Tanrı'nın yenilmez aslanı Ali b. Ebi Tâlib (Tanrı onun yüzünü kerim kılsın) sabah namazını kılmak üzere, Peygamberin mescidine gidiyordu. Yolun ortasında ihtiyar bir Yahudi'nin ileride gittiğini gördü. Müminlerin emîri, civanmertliği, insaniyeti ve ahlâkının iyiliği dolayısiyle o ihtiyara saygı gösterdi. İleri geçmeyip yavaş yavaş onun arkasından yürüdü. Peygamber'in mescidine ulaştığı vakit, Mustafa hazretleri (Tanrı'nın selâmı üzerine olsun) birinci rekâtın rükûuna varmıştı. Derhal yüce Tanrı'nın emriyle Cebrail geldi ve Ali-i Mürtezâ'nın sabah namazının birinci rekâtını kılmak sevabından mahrum olmaması için, elini Peygamberin mübarek sırtına koydu. Çünkü ilk rekât namaz yüz senelik ibadetten daha makbuldür. Peygamber: "İlk rekât namaz dünya ve dünya içinde bulunan her şeyden daha iyidir," buyurmuştur. Mustafa Hazretleri (Tanrı'nın selât ve selâmı üzerine olsun) namazı, virdleri ve duayı bitirdikten sonra Cebrail-i Emînden: "Bugün vâkı olan bu halin sırrı ne idi?" diye sordu. Cebrail de: "Ali mesçide gelirken ihtiyâr bir Yahudiye rasladı. Onu yüceltip ağırladı. Ondan ileri adım atmadı. Her türlü eksikten arı, duru olan Yüce Tanrı Ali-i Mekkî'nin sabah namazı sevabından mahrum kalmasını uygun görmedi de böyle inayet buyurdu. Şimdi Ali-i Mürtezâ gibi bir adam kâfir bir ihtiyara saygı gösterdiğinden ötürü bunun karşılığında Tanrı'dan böyle bir lûtuf ve inâyete mazhar olursa, Tanrı yolunda kocalmış, İslâm dininde sakalını ağartmış, mânâ kocalmışlarının sohbetine ulaşıp Tanrı'nın makbul kulları arasına geçmiş olan âşık ve sâdık bir ihtiyara saygı gösteren, onu ağırlayan bir kimseye Tanrı'nın ne lûtuflarda bulunacağını var kıyas et. Hakikatte Kur'anda buyurulduğu gibi 'İzzet, Tanrı'nın, peygamberlerin ve bütün müminlerindir,' (K., LXIII, 8). Eğer sen daima talihinin genç kalmasını ister-

sen ruhanî bir ihtiyarın eteğine yapış. Çünkü böyle bir doğru ihtiyarın yardımı olmadan hiç bir genç ihtiyarlamadı ve ruhanî ihtiyarların yardımlarına ulaşmadı," buyurdu.

Şiir:

"Piri seç (bir pire mürit ol); zira pirsiz bu sefer çok âfet, korku ve tehlike ile doludur.
"Bu genç olan bahtıma pir adını vermişim. Çünkü o, günlerin gelip geçmesiyle değil, Tanrı tarafından pîr olmuştur.[22]
"Ben, bundan böyle esîrin yolunu aramıyorum. Pîr arıyorum, pîr, pîr...
"O, bu dünyada zamanın piri değil, doğru yolun piridir. Tanrı doğruyu daha iyi bilir.[23]

(33) Yine nakledilmiştir ki: Bir gün Mevlânâ mübarek medresesinde mânalar saçıyordu. Buyurdu ki: "Tanrı Kur'an-ı Mecidinde "En çirkin ses eşeğin sesidir" (K., XXXI, 18) buyuruyor. Bununla bütün hayvanlar arasında en çirkin ve tiksinilen sesi eşeğe nispet ediyor. Acaba dostlar bunun mânasını biliyor mu?" Dostlar baş koyup bunun açıklanmasını kendisinden istediler. Bunun üzerine Mevlânâ: "Her hayvanın kendine mahsus bir iniltisi, bir zikri ve bir tesbihi vardır ki bununla yaratan ve rızk veren Tanrısını zikreder. Nitekim devenin böğürtüsü, aslanın kükremesi, av hayvanlarının inlemesi, sineklerin vızıltısı, arıların oğultusu v.s.i, göklerde de meleklerin, ruhanîlerin tesbihleri ve zikirleri olduğu gibi, insanların da tesbihi, tehlili, bâtını ve bedenî, türlü türlü ibadetleri vardır. Halbuki, biçare eşek ise (sadece) iki muayyen zamanda anırır: biri cinsî yakınlık istediği vakit, diğeri de aç kaldığı vakit. Nitekim şöyle denilmiştir.

Şiir:

"O, huysuz bir eşek gibidir. Onu doyurduğun vakit, insanları teper; aç bıraktığın vakitte anırır."

Binaenaleyh, eşek daima tenasül aletinin ve boğazının esiridir. Böylece ruhunda Tanrı derdi ve aşk sesi olmayan,

kafasında bir sevda ve sır bulunmayan kimse Tanrı'nın yanında eşekten daha aşağıdır. "Onlar hayvanlar gibi, belki daha çok sapıklıktadırlar" (K., VII, 179). Ondan Tanrı'ya sığınırız.

Şiir:

"Bil ki, bu hayvanî nefis, erkek eşek gibidir. Onun altında bulunmak daha utanmayı mucip olan bir şeydir.[24]
"Eğer sen doğru yolu bilmiyorsan eşeğin istediği yolun aksini tut. Çünkü doğru yol budur."[25]

Bundan sonra yine buyurdular ki: "Geçmiş zamanda padişahın biri diğer bir padişahı imtihan için üç fena şey istedi ve bunlardan daha fena şey olmasın, dedi. Bu üç şey de şunlardı: Yemeklerin en fenası, insanların en fenası ve hayvanların en fenası. Bu padişah yemeklerden peyniri, insanlardan ermeni kölesini, hayvanlardan da eşeği gönderdi. Bunlarla birlikte gönderdiği mektubun başına da: "Seslerin en çirkini eşek sesidir" (K., XXXI, 19) meâlindeki âyeti yazdı.

(34) Yine naklolunur ki: Bir gün Mevlâna, bütün arkadaşlarla Hüsameddin Çelebi'nin bağına gidiyordu. Kendisi bir eşeğe binmişti. Buyurdu ki: "Eşek, salih kulların bineğidir. Şis, Uzeyr, Mesih ve Muhammed hazretleri (Tanrı'nın selâmı onların üzerine olsun) gibi birçok peygamberler eşeğe binmişlerdir."

Şiir:

"Ey geveze! Çıplak eşeğe bin! Tanrı'nın elçisi çıplak eşeğe binmedi mi?"[26]

İlâhî dost Şihabeddin-i Gûyende de bir eşeğe binmişti, birdenbire onun bindiği eşek anırmağa başladı. Şihabeddin hiddetinden eşeğin başına birkaç defa vurdu. Onu gören Mevlânâ: "Seni taşıdığı, sen binici o da taşıyıcı olduğu için şükredecek yerde bu biçare hayvanı niçin dövüyorsun. Tanrı göstermesin, eğer iş aksine olsaydı, o zaman ne yapacaktın. O yalnız iki şey için anırır: ya boğaz derdinden veya cinsî yaklaşma arzusundan, Bunda ise, bütün canlı varlıklar müşterektir. Hepsi bu iki işi düşünürler ve heves tohumunu bunun içi-

ne ekerler. O halde herkesin kafasını vurmak ve herkesin kafasına kakmak lâzımdır," dedi. Şihabeddin yaptığına pişman olup eşekten aşağı indi, eşeğin tırnaklarını öpüp okşadı.

(35) Yine nakledilmiştir ki: Biri malının azlığından, fakirliğinden bahs ve şikâyet ediyordu. Mevlânâ hazretleri: "Git! Bugünden sonra beni sevme de dünyanı elde edesin," buyurdu.

Şiir:

"Ey ay yüzlü, gel benim gibi ol. Ne devlet ne de nimet ara. Çünkü eğer İblis böyle olsaydı, padişah ve alem sahibi olurdu."

(36) Yine buyurdu ki, bir gün sahabeden biri Peygamber hazretlerine (Selâm onun üzerine olsun): "Seni seviyorum," dedi. O da: "O halde ne duruyorsun? Demir zırhını giy, belâları karşıla ve yokluğa hazırlan. Çünkü belâ, sevenlere ve âşıklara verilen hediyedir." dedi.

Şiir:

"Tanrı 'Ben rabbiniz değil miyim' dedikte sen "Evet (=belâ) sen bizim rabbimizsin" de. Bu belânın sırrı nedir? Bu sır belâ çekmektir".

Yine buyurdu ki: Bir ârif, bir zenginden: "Malı mı, yoksa günahı mı seviyorsun?" diye sordu. Zengin de: "Malı seviyorum," dedi. Bunun üzerine ârif: "Doğru söylemiyorsun, belki günah ve vebali daha çok seviyorsun. Çünkü malı bırakıp vebal ve günahı ölürken beraber götürdüğünü ve Tanrı'nın yanında da kınanacağını görmüyor musun? Eğer ersen, malı günahsız olarak beraberinde götürmeğe çalış. Eğer malı seviyorsan, onu kendinden önce Tanrı'nın yanına gönderirsin, o mal, Tanrı nın huzurunda senin için iyi işler yapar, çünkü: "Nefsiniz için evvelce gönderdiğiniz her hayrı Tanrı'nın yanında bulursunuz" (K., LXXIII, 20) buyurulmuştur."

(37) Hikâye: Yine necip insanlar (ahrâr) Kâbesinin ihramına bürünmüş ve onun sırdaşı olan dostlar (Tanrı'nın rızası onların üzerine olsun) şöyle rivayet ettiler ki: Bir gün Muineddin Pervane (Tanrı onun derecesini yüceltsin) kendi

sarayında ulları toplamıştı. Bütün bilginler, şeyhler, fütuvvet erbabı, münzeviler ve muhtelif iklimlerden gelen misafirler o toplantıda hazırdılar. İleri gelenler sedirleri işgal etmiş oturuyorlardı. Pervane'nin içinde: "Mevlânâ hazretleri de nurla dolu olan huzuru ile buraya şeref verseydi ne olurdu?. Bu bizim için ömrümüz süresince bir şeref olurdu:" diye bir arzu uyandı. Bunun üzerine Pervane'nin damadı, Mevlânâ'nın müridi ve ona inananlardan olan, faziletlerle dolu bulunan Mecdeddin-i Atabek kalkıp Mevlânâ'yı davet etmeğe gitti. İleri gelenler ve büyükler arasında: "Mevlânâ gelirse nereye oturacak?" diye bir karışıklık ve mırıldanma oldu. Hepsi birden: "Biz hepimiz lâyık olduğumuz yerlere oturmuşuz. O da istediği yerde otursun," dediler. Mecdeddin-i Atabek beliğ bir ifade ile elçiliğini yerine getirince Mevlânâ hazretleri, Çelebi Hüsameddin'i ve dostlarını toplayarak hareket etti. Dostlar birbiri önü sıra gidiyorlardı. Mevlânâ da onların ardı sıra geliyordu. Çelebi Hüsameddin hazretleri, Pervane'nin sarayına ulaşınca, bütün büyükler onu ağırlayıp sofanın üst başında ona yer verdiler. Ardından Mevlânâ geldi. Pervane ve devlet erkânı ileri koştular. Pervâne, Hudavendigâr hazretlerinin elini öptü ve: "Hudavendigâr hazretlerine zahmet, fakat biz kullarına ise rahmet oldu, lûtuflar buyurdular," diye özür diledi. Saraya girince sofanın aşağı ve yukarısında mevki sâhibi büyüklerin oturduklarını gördü. Selâm verdikten sonra o da yere oturdu. Hüsameddin hazretleri kalkıp aşağı tarafa geçti ve Mevlânâ'nın yanına oturdu. Bu büyük adamların bir çoğu da Hüsameddin'e uyarak bulundukları yerden inip aşağı tarafa gelip oturdular. Fakat her türlü ilimde âdeta birer kütüphane sayılan ve nifak çıkarmak hususunda söz birliği eden Şeyh Nasireddin, Şeyh Şerefeddin-i Herîve, Seyyid Şerefeddin ve bunlara tâbi olan sefihler ne yapacaklarını şaşırdılar.

Derler ki, Seyyid Şerefeddin filozof mizaçlı, kelâmcı (mütekellim) atılgan ve kötü hareket eden bir adamdı. Bütün büyüklerin Hüsameddin'e uyarak inip Mevlânâ'nın yanına oturduklarını, Mevlânâ'nın, ayakkabıların çıkarıldığı yerde oturmakla orayı öyle şerefli bir yer haline getirdiğini, şeref mevkiinde oturanların hepsinin oraya koştuğunu ve meclisin baş

köşelerinin boş kaldığını görünce: "Başköşe neresidir? Tarikat ehlinin mezhebinde başköşe nereye derler?" diye sordu. Kadı Siraceddin: "Bilginlerin medreselerinde başköşe (sadr) sofanın ortasıdır. Çünkü müderrisin oturduğu yer burasıdır," dedi. Şeyh Şerefeddin-i Herive: "İtikat ehlinin ve Horasan pirlerinin tarikatinde zâviye köşesi, başköşedir." dedi. Şeyh Sadreddin ise: "Sofilerin mezhebinde sadr (başköşe), hânekâhlardaki ayakkabı çıkarılan yerdir," buyurdu. Ondan sonra imtihan etmek ereği ile Mevlânâ hazretlerinden: "Sizin âdetinizde başköşe neredir?" diye sordular. O da buyurdu:

Şiir:

"Mânâ âleminde başköşe ve eşik nerededir?
Ben ve siz yârimizin olduğu yerdeyiz."[27]

Başköşe yârin bulunduğu yerdir. Seyyid Şerefeddin: "O halde yâr nerededir?" dedi. Mevlânâ hazretleri: "Körsün, görmüyorsun." buyurdu.

Şiir:

"Gözün yok ki onu göresin; yoksa başından tırnağına kadar hepsi O'dur."

(Sonra) hemen kalkıp semâ'a başladı. Semâ öyle hararetlendi ki bütün büyükler elbiselerini yırttılar. Mevlânâ'nın ölümünden sonra Seyyid Şerefeddin Şam'a gidince gözleri kör oldu. Çok zamanlar dostları Seyyid Şerefeddin'i görmeğe giderlerdi. O da: "Yazık, yazık bana neler oldu," diye ağlar, sızlar ve: "Mevlânâ hazretleri bana bağırdığı anda gözlerimin önüne siyah bir perde çektiler. Artık eşyayı anlayamaz ve bir şeyin rengini göremez oldum. Fakat benim gibi zavallı aldanmış bir kimseye onun inayet edeceğini ümid ediyorum. Çünkü velilerin lûtufları sonsuzdur." diye anlatırdı. Nitekim o ulu kişi buyurmuştur:

Şiir:

"İşlediğin cürümden ötürü ümitsizlenme. Çünkü kerem deryası tövbe kabul eder. Senin günahını tesbih ve taate çevirir. Zira onun tövbe kabul etmede eşi ve benzeri yoktur."

(38) Yine dostların ileri gelenlerinden bazıları şöyle rivayet ettiler ki: Bu macera Celâleddin Karatayî zamanında olmuştur: Celâleddin Karatayî kendi medresesini tamamlayınca büyük bir toplantı yapılmasını emretti. O gün büyük bilginler arasında: "Başköşe hangisidir?" diye bir bahis geçti. O günü Mevlânâ Şemseddin-i Tebrizî de yeni gelmiş, ayakkabıların çıkarıldığı yerde bulunan halkın arasına oturmuştu. Orada bulunanlar hep birlikte, Mevlânâ'dan: "Baş köşe, nereye derler?" diye sordular. Mevlânâ: "Bilginlerin başköşesi sofanın ortasıdır. Âriflerin başköşesi bir evin köşesidir. Sofilerin başköşesi ise, sofanın kenarıdır. Âşıkların mezhebinde ise, başköşe, dostun kucağıdır," diye cevap verdi ve kalkıp Şemseddin-i Tebrizî'nin yanına oturdu. Derler ki, Mevlânâ Şemseddin-i Tebrizî, Konya halkı arasında o gün meşhur oldu. Bu olay, Pervane'nin zamanında ikinci defa vuku buldu.

(39) Yine nakledilmiştir ki: Muineddin Pervane, Mevlânâ hazretlerine bir semâ tertip etmişti. Bütün bilginler ve ârifler hazırdılar. Semâın harareti gece yarısına kadar sürmüş bütün yemekler de soğumuş ve bayatlamıştı. Pervâne, Şeyh Muhammed Hâdim'i yanına çağırıp yemek meselesini anlattı. Şeyh Muhammed Hâdim de onun dediğini kinaye yolu ile Mevlânâ hazretlerine söylemek istedi. Mevlânâ: 'Su yolcu başı (emîr-i ab) suları kesmeden değirmen nasıl durur, sükûn ve karar bulur?" dedi. Bunun üzerine Pervâne baş koyup göz yaşları dökerek yemekleri yağma etmelerini emretti ve yeniden yemek yaptılar.

(40) Hikâye: Nakledilmiştir ki: Zamanın Hipokrat'ı Rum hekimlerinin ulularından olup benzeri bulunmayan Mevlânâ Ekmeleddin Tabib (Tanrı onun toprağını iyi etsin), Mevlânâ'ya mürit olmadan önce bir gün Mevlânâ hazretlerini ziyarete gelmişti. Mevlânâ, Ekmeleddin'e on yedi seçkin dost için müshil ve haplar hazırlamasını emretti. Ulu dostlar da perhiz ile uğraşıyorlardı. İlâçların içileceği gün sabahleyin erkenden Mevlânâ hazretleri Ekmeleddin'in evine gitti. Hekime haber verdiler. O da dışarı çıkıp Mevlânâ'nın önünde baş koy-

du. Mevlânâ hazretleri içeri girdi. Ekmeleddin'in hazırladığı on yedi kâşeyi birer birer içti ve her defasında da: "Âlemlerin rabbi olan Tanrı'ya hamdolsun," dedi. Ekmeleddin bu halin heybetinden şaşakaldı ve hiç bir şey söyleyemedi. Mevlânâ ondan sonra medresesine gitti. Bütün müritlere bu hali bildirdiler. Onların hepsi Mevlânâ'nın riyazetten incelmiş mübarek ve hoş vücudunun ne olacağını düşünerek şaşırıp kaldılar. Mevlânâ bir zaman vaız ve nasihatle meşgul oldu. Mestlikler gösterdi. Ekmeleddin hazretleri de çaresiz, durumu anlamak üzere kalkıp medreseye geldi. Mevlânâ'nın güneş gibi medresenin mihrabına dayanmış hakikatleri açıklamakla ve ince şeyleri genişletip aydınlatmakla meşgul olduğunu gördü. Ekmeleddin yere kapanıp: "Mübarek mizacınız ve tabiatınız nasıldır?" diye sordu. Mevlânâ da şaka ile: "Altından nehirler akıyor." (K., II, 25, 266) buyurdu. Ekmeleddin: "Mevlânâ hazretleri sudan perhiz etsinler," dedi. Bunun üzerine Mevlânâ derhal buyurdu, buz getirdiler. Buz parçalarını yemeğe başladı. Anlatılamayacak derecede yedi. Ondan sonra da semâa başladı. Üç gün üç gece, semâ yaptı. Öyle ki Ekmeleddin sarığını yere vurarak figan ediyor, nâralar atıyor ve: "Bu hal beşerin kudreti dışındadır. Bu kudreti velilerin hiç biri göstermemiştir," diyordu. O anda çocukları ve akrabaları ile birlikte Mevlânâ'ya mürit ve kul oldu. Hikâyeyi devrin filozoflarına ve doktorlarına da söyledi. Hepsi tam bir samimiyetle mürit oldular ve: "Bu er oğlu er, Tanrı tarafından kuvvetlendirilmiştir. Bu, sıfatları pek yüce bir zât ve Tanrısal bir hakîmdir," dediler.

Şiir:

"Eğer veli bir zehir yese, o zehir ona sâf bal olur. Eğer tâlip yese, aklını kaybeder ve gönlü kararır."[28]

"Ondan dolayı Faruk'a bir zehir zarar vermedi. Çünkü onun farukluğu onun için tatlı bir tiryak oldu."[29]

(41) Yine o günlerde şehrin hekimleri ve zamanın bilginleri arasında: "İnsanın nefsi kanla mı, yoksa başka bir

şeyle mi yaşar," diye büyük bir bahis olmuştu. Doktorlar umumiyetle: "Muhakkak kanla yaşar, yoksa insanın kanı tamamiyle giderse derhal ölür." dediler ve fâkîhleri susturdular. Bilginler, sözbirliği ile Mevlânâ hazretlerine gelip bu meseleyi arz ettiler. Mevlânâ: "İnsanlar muhakkak kanla mı yaşarlar?" buyurdu. Onların hepsi: "Hükema mezhebinde bu böyledir," dediler ve bunun için, birçok felsefî deliller ve akla uygun kanıtlar (bürhanlar) ileri sürdüler. Fakat Mevlânâ: "Filozofların mezhebinin o kadar kıymeti yoktur. İnsan kan ile değil, Tanrı ile yaşar." dedi. Bunun üzerine hiç birinin "Niçin ve bunu kabul edemiyoruz." demeğe mecali kalmadı.

Şiir:

Filozofun söz söylemeğe kudreti yoktur. Eğer lâf ederse, din ehli onu perişan eder."[30]

Bundan sonra bir hacamatçının getirilmesini emretti. Hacamatçı gelip hemen iki mübarek kollarının damarlarından neşter vurup kan aldı. O kadar kan akmağa bıraktı ki, neşter vurulan yerde bir sarı sudan başka bir şey kalmadı. Mevlânâ hekimlere dönerek: "Nasıl insan kanla mı, yoksa Tanrıyla mı yaşıyor?" diye sordu. Bunun üzerine hekimlerin hepsi baş koyup Tanrı erlerinin kudretine iman ettiler. Mevlânâ da kalkıp derhal hamama girdi ve oradan çıkınca semâa başladı.

(42) Y i n e Malatyalı Mevlânâ Şemseddin (Tanrı rahmet etsin) şöyle r i v a y e t etti ki: "Bir gün Mevlânâ hazretlerine gitmiştim. Kendisinin medresenin toplantı yerinde yalnız başına oturmuş olduğunu gördüm. Ben de baş koyup oraya oturdum. Mevlânâ: "Yakına gel," buyurdu. Ben biraz daha ilerledim. O birkaç defa yine: "Yakına gel," diye buyurdu. Ben de sürünerek o kadar yaklaştım ki dizim onun mübarek dizine değdi. Dehşet ve korkudan içimde bir ürperme hâsıl oldu. Mevlânâ: "Öyle otur ki, dizin dizime yapışsın," buyurdu ve bu esnada Seyyid Burhaneddin hazretlerinin menkıbelerinden ve Şemseddin-i Tebrizî hazretlerinin (Tanrı her ikisinin sırrını kutlasın) kerametlerinden o kadar bahsetti ki, ben kendimden geçtim. Ondan sonra Mevlânâ: "Sultanımız Peygamber hazretleri 'sâlihlerin anıldığı yerde rahmet yağar,' bu-

yurmuştur. Fakat bizim anıldığımız yerde Tanrı yağar," dedi.

(43) Y i n e n a k l o l u n u r k i: Mevlânâ hazretleri hamama gittiği vakit karısı Kira Hatun (Tanrı ondan razı olsun) Mevlânâ'nın dostlarına: "Mevlânâ'ya dikkat ediniz; o tamamiyle kendinden geçmiş bir adamdır," diye tembih ederdi. Dostlar beraberinde halı ve yaygı götürürler, onları hamamın soğukluğuna sererlerdi. Mevlânâ arada bir, burada istirahat eder, dostlar da onu oğarlardı. Mevlânâ bir gece şiddetli bir kışın ortasında hamama gitmişti. Dostlar eski âdetleri veçhile yine halı ve yaygı götürüp hamamın soğukluğuna serdiler. Mevlânâ soyunduktan sonra içeri girdi, bunu görünce fırlayıp tekrar dışarı çıktı. Aradan epeyi zaman geçti. Dostları merak edip onun peşinden dışarı çıktılar. Bir de baktılar ki, Mevlânâ bir buzun üzerine oturmuş, başına da diğer bir buz parçasını koymuş duruyor. Dostlar feryat etmeğe başladılar. Mevlânâ: "Nefsim bana fena şeyler öğretiyor ve küstahlanıyor, Tanrı'ya hamdolsun ki, biz dervişleriz, Firavun ailesinden değiliz. Biz, fakirlerin sultanı olan padişah ailesindeniz," buyurdu, sarık ve cübbesini alıp giydi ve çıkıp gitti.

(44) Y i n e bir gün sultan Veled n a k l e t t i k i: Babam daima: "Ben beş yaşında iken nefsim ölmüştü," derdi. Gençlik ve orta yaşlılık zamanında tam bir ciddiyetle riyazet eder, gece sabahlara kadar ibadetle meşgul olurdu ve rizayette çok mübalâğa ederdi. Ben, kendisine: "Siz bir gün bana böyle buyurmuştunuz. Bugün nasılsınız? Gece ve gündüz hiç durmuyor, hâlâ riyazete devam ediyorsunuz," dedim. Bunun üzerine Mevlânâ: "Bahâeddin! Nefis, kuvvetli bir hilekârdır. Allah etmesin birdenbire onun yine dirilip akıl şücâeddin'ini (= din yiğidini) mağlup ve harap etmesinden korkuyorum," buyurdu.

Şiir:

"Bırak nefsini hüngür hüngür ağlasın. Sen ondan can eriten kadehi al. Nefsin riya kitabına itimat etme ve onunla sırdaş ve arkadaş da olma."

(45) H i k â y e: Yine Çelebi Hüsameddin hazretlerinden (Tanrı onun aziz olan ruhunu kutlasın) nakledilmiştir

ki: Seyyid Şerefeddin'in Konya büyüklerinden bir dostunun Yusuf gibi son derecede güzel yüzlü bir oğlu vardı. Çoğu halk onun güzelliğine âşık olmuştu. Bu çocuk candan ve gönülden Mevlânâ hazretlerinin delice âşıkı idi. Daima onu anar ve yemin ettiği vakit de onun ayağının toprağına yemin ederdi. Her ne kadar babası onu bundan vazgeçirmek istiyorduysa da, muvaffak olamıyordu. Bilâkis çocuğun Mevlânâ'ya olan aşkı ve samimiyeti iki kat artıyordu. Bir gün babasına: "Eğer beni seviyor ve istiyorsan Mevlânâ'yı bir gün bizim eve çağır; bir semâ tertip eder, beni de ona kul ve mürit yaparsın. Yoksa ben kendimi öldürür veya şehirden çıkar, deli gibi başıboş dolaşırım," dedi. Bu biçare adam, oğluna olan sevgisinden dolayı ister istemez buna razı oldu. Seyyid Şerefeddin'e gelip bu hali anlattı. Seyyid Şerefeddin ise kendini beğenmişlerden biriydi. İnkâr yolu ile bu zâta şöyle talimat verdi: «Eğer oğlun mürit olursa, sen Mevlânâ'dan: "Bu benim oğlum cennetlik midir? Tanrı'nın yüzünü görecek mi?" diye sor bakalım Mevlânâ ne cevap verecek.» Bu zât şehrin bütün bilginlerini ve büyük adamlarını çağırıp büyük bir semâ tertip etti. Semâ bittikten ve yemek yendikten sonra bu zât, oğlunu Mevlânâ'nın önüne getirdi ve ona mürit yaptı. Mevlânâ'dan bu suali sormadan önce, Mevlânâ: "Bu talihli çocuk cennetliklerdendir. O Tanrı'nın yüzünü görmeğe lâyıktır ve O'nun rahmetine gark olmuştur. Bu gibi çocuklar bu şehirde pek çokturlar. Niçin bize rağbet etmiyor ve mürit olmuyorlar?" dedi. Bu zât: "Tanrı bunu böyle yaptı," diye cevap verdi. Mevlânâ: "Şimdi sen söylemeden önce o Tanrı'yı gördü ve Tanrı da onu bize gönderdi. Eğer Tanrı istemeseydi ve onu kabul etmeseydi. bize gelmezdi ve Tanrı'nın ilhamı onun yardımcısı ve mürşidi olmazdı," buyurdu. Zavallı zengin, hemen Mevlânâ'nın önünde baş koyup onun müridî oldu ve Tanrı'ya ulaşmış aşıklar sırasına girdi.

(46) Yine nakledilmiştir ki: Bir gün Muineddin Pervâne (Tanrı rahmet etsin) kendi sarayında divânda: "Hüdâvendigâr hazretleri, eşi olmayan bir padişahdır. Onun gibi bir hakikat sultanının asırlar boyunca gelmiş olduğunu sanmıyorum. Fakat müritleri çok mânasız ve fena insanlar-

dır," der. Muineddin bu sözü söylediği sırada Mevlânâ'nın muhiblerinden biri de orada idi. Muhib, bundan çok fazla alınarak bu sözü Mevlânâ'ya iletir. Mevlânâ'nın bütün müritleri de bu sözden alındılar. Mevlânâ hemen bir tezkere yazarak Pervâne'ye gönderdi. Bu tezkere'de: "Eğer benim müritlerim iyi insan olsalardı, ben onların müridi olurdum. Kötü insan olduklarından ahlâklarını değiştirip iyi olmaları, iyiler ve iyi amel eden insanlar sırasına girmeleri için onları müritliğe kabul ettim," diyordu.

Şiir:

"Ben kör değilim fakat; bende (bakırı altın yapan) bir kimya var. Ben onun için bu kalp diremi alıyorum".

Yine buyurdu ki: "Babamın temiz ruhu hakkı için şuna kaniim ki, Tanrı onları rahmetine mazhar edeceğini üzerine almasaydı ve makbul kullar sırasına sokacağına kefil olmasaydı, onlar kabule mazhar olmayacaklar ve Tanrı kullarının temiz kalplerinde yer etmeyeceklerdi.

Şiir:

"Tanrı'nın rahmetine mazhar olmuşlar, kurtulmuşlar; fakat lânetine uğramışlar tedaviye muhtaç hastalardır."
"İşte biz bu lânetlikleri rahmetlik yapmak için dünyaya geldik."

Pervâne Mevlânâ'nın bu kıymeti pek yüce olan tezkeresini mütalâa edince, onun Mevlânâ hakkındaki inancı bir iken bin oldu. Hemen kalkıp yaya olarak Mevlânâ'ya geldi, özürler diledi, istiğfarda bulundu ve arkadaşlara birçok hediyeler verdi.

(47) Yine nakledilmiştir ki: Bir gün Ebü'l-Hayrât Sâhib Fahreddin: "Mevlânâ hazretleri büyük bir padişahtır. Fakat onu müritleri arasından çekip-almak ve müritlerini öldürmek lâzımdır," demişti. Bu söz, Mevlânâ'ya ulaşınca gülerek: "Acaba bunu yapabilirler mi?" buyurdu. Sonra: "Bu bizim müritlerimiz neden dünya ehli nazarında bu ka-

dar kızgınlık ve düşmanlığa düçar oluyor. Bu hal, müritlerin Tanrı'nın inayet nazarına mazhar olmuş ve onun indinde kabul edilmiş ve sevilmiş olmalarından ileri gelse gerek. Çünkü biz, bütün insanları kalburdan geçirdik, bunlardan başkaları kalbur üzerinde kalmadılar. Dünya bilsin bilmesin bizim cismimiz müritlerimizin cânı ve müritlerimizin cismi de dünyanın cânıdır," dedi.

(48) H i k â y e : Yine Mevlânâ'nın sohbetinde bulunan pirler ve hizmet eden dostlar şöyle r i v a y e t e t t i l e r k i : Mevlânâ'nın medresesi civarında ticaretle meşgul olan bir genç vardı. Bu genç Mevlânâ'nın müridi ve onun hanedanının muhibbi olmuştu. Mısır'a gitmeğe kalktı. Dostları onu bundan alıkoymak istediler. Bu sadakatli gencin bu niyeti Mevlânâ'ya malûm olunca, o da: "Mısır'a gitme, bu seferden vazgeç," dedi. Fakat bu genç bu arzusunu bir türlü yenip rahatlamadı. Bunun üzerine bir gece şehirden çıkıp Şam yolunu tuttu. Antakya'ya ulaşınca gemiye bindi. Fakat Tanrı'nın kaza ve kaderi icabı olarak onun gemisi Frenkler ülkesinde korsanların (=kisdânî (?) eline düştü. Bu genci esir edip bir kuyuya kapattılar. Her gün ölmeyecek kadar yiyecek verirlerdi. Kırk gün kadar orada kaldı; gece gündüz ağlayıp sızlıyor ve gıyaben Mevlânâ hazretlerine: "Bu benim cüretimin cezasıdır; çünkü ben sultanımın emrini dinlemedim, uğursuz nefsime uydum," diye yalvarıyordu. Kırkıncı gece Mevlânâ'yı rüyasında gördü. Mevlânâ ona: "Ey filân, yarın bu kâfirler senden ne sorarlarsa, biliyorum, diye cevap ver, ta ki bu belâdan kurtulasın," buyurdu. Genç, uykudan deli gibi uyandı, Tanrı'ya şükürler etti, secdeye kapandı ve bu rüyanın çıkmasını bekledi. Birdenbire Frenklerden bir grubun geldiğini gördü. Birinin tercümanlığı ile gençten: "Sen felsefe ve doktorluktan hiç anlar mısın?" diye sordular ve "Bizim emîrimiz hasta oldu." dediler. Genç: "Evet," dedi. Bunun üzerine genci hemen kuyudan çıkartıp hamama götürdüler. (Yıkadıktan sonra) ona güzel bir elbise giydirip hastanın evine götürdüler. Bu zavallı genç, Tanrı'nın ilhamı ile buyurdu, yedi çeşit meyve getirdiler. Genç (bunlardan) lezzetle içilebilir bir ilâç hazırlayıp içi-

ne biraz da mahmude koydu ve üç defa Mevlânâ'nın adını anarak şerbeti hastaya içirdi. Frenklerin emîri, Tanrı'nın inayeti ve Tanrı erlerinin himmeti ile bu şerbeti üç defa içmekle iyi oldu. Bu hazretin himmet ve inayeti bu genç ile beraber olduğu için o tamamiyle cahil bir adam olduğu halde erenler onu felsefe ve tıp ilmi sahibi yaptılar ve yardımlarını esirgemediler.

Şiir:

"Dünyada mazlumların feryat ve figanı yükseldiği vakit, Tanrı aslanlarının yardımı yetişir."[31]

Frenk emîri yataktan kalkıp tamamiyle iyileştikten sonra bu gence: "Dile benden ne dilersin?" dedi. Genç: "Vatanıma gitmem ve şeyhimin sohbetine ulaşmam için senden, beni serbest bırakmanı istiyorum," dedi ve Mevlânâ'nın büyüklüğünden bahsetti, bu seferi rüyayı anlattı. Öyle ki (bunu işiten Frenkler) Mevlânâ'yı görmeden ona muhib ve âşık oldular. Bundan dolayı, o gence birçok hediyeler ve yeter derecede eşya verip yolcu ettiler. Genç, Konya başkentine gelir gelmez, kendi evine gitmeden Mevlânâ'yı ziyarete koştu. (Mübarek yüzünü uzaktan görür görmez secdeler ederek (ona yaklaşıp) ayaklarına sarıldı, birçok defalar öpüp yüzüne, gözüne sürdü ve ağladı. Mevlânâ da bu gencin yüzünü öperek: "Bu Frenk'i hastalıktan kurtardığına iyi ettin. Bir kere gittin. Bundan sonra otur da helâl para kazanmakla meşgul ol ve kanaat et; çünkü deniz yolculuğuna, gemi sallantısına, esirliğe ve kuyudaki zulmetin zahmetine nispetle kanaatin zahmeti, bizzat rahmettir," dedi.

(49) Yine nakledilmiştir ki: Bir gün Mevlânâ'nın sohbetinde bulunan arkadaşlar: "Zamanın büyükleri ve emîrleri, şehrin şeyhlerine sık sık gidiyorlar da sizin ziyaretinize az geliyorlar. Acaba bunun sebebi nedir? Yoksa bunlar (Sendeki) bu büyüklüğü görmüyorlar mı? Bu sırlara karşı gözleri kapalı mıdır?" dediler. Mevlânâ: "Siz onların (yalnız) gelmemesini görüyor, bu taraftan sürülmelerini görmüyorsunuz. Çünkü eğer onlara da bizim tarafımıza yol vermiş olsak sohbetimize susamış olan dostlarımıza yer kalmaz," buyurdu-

lar. Hemen ertesi sabah Sâhib Fahreddin, Muineddin Pervâne, Celâleddin Müstevfî, Emineddin Mikâil, Taceddin Mu'tez, Hatîr oğulları (Evlad-ı Hatir), Melik-üs-Sevâhil Bahâeddin, Cica'nın oğlu Nureddin, Mecdeddin Atabek v.s. (Tanrı onların topraklarını iyi etsin) gibi şehrin bütün emîrleri hep birden Mevlânâ'nın *ziyaretine* geldiler. *Medresenin sofası* ve sahnı öyle doldu ki, hiç bir yer kalmadı; arkadaşların hepsi dışarı çıktılar. Mevlânâ o gün bunlara o kadar ilâhî bilgiler, lâtif ve zarif şeyler nakletti ki, sahifelere sığmaz. Bunların susuzluklarını öyle giderdi ki hepsi Tanrı'nın şarabından mest oldular. O gün arkadaşlara hiç iltifat etmedi. Bundan dolayı dostlar tarif olunamaz derecede incindiler. Emîrler gittikten sonra dostlar feryat ederek Mevlânâ'nın ayaklarına kapandılar ve: "Biz bugün bilgi ve hakikat rızkımızdan mahrum kaldık," diye şikâyette bulundular. Mevlânâ merhamet buyurup onların gönüllerini aldıktan ve teskin ettikten sonra: "Sadakalarsa fakirler ve muhtaçlaradır..." (K., IX, 61) âyetini okudu ve: "Bizim ilâhî bilgi ve sırlarımız da gerçekte dostlarımızın nasibidir. Öyleki bunlar, başkalarının başına da dostlarımızın uğuru sayesinde taşar. Nasıl ki koyunun sütünü de başkaları, (ancak) kuzunun tufeyli olarak içerler. Bu durum da, yine dostlarımızın, emîrlerin ziyaret etmemelerini hoş görmemelerinden oldu. Eğer emîrler de bizim ziyaretimize sık sık gelseler dostlarımız buna dayanamaz ve razı olmazlardı. Binaenaleyh bize lâzım olan, onların halkın işleriyle meşgul olmaları ve dervişlere zahmet vermemeleri için dua etmektir. Ta ki, bu (mânevi) helâl rızk ve (Tanrı'nın) yücelik ve ululuk nuru yalnız bizim dostlarımızın hakkı olarak kalsın," buyurdu.

(50) H i k â y e : Nakledilmiştir ki: Bir gün Mevlânâ, bir şeyhin posta oturtulması törenine rastlamıştı. Kıra'at-i seb'a hâfızlarından olan Sâineddin de bu sırada "Ve'd-duhâ" (K., XCIII, 1) suresine gelmiş ti ve onu sonuna kadar imale ile okumağa başladı. Bundan Mevlânâ'nın canı sıkıldı. Hüsameddin Çelebi mazeretler beyan etmeğe başladı ve: "Bu hâfız, Kisaî'nin kıraati üzere okuyor. Efendimiz onu mazur görsün," dedi. Mev-

lânâ: "Evet, Çelebi doğru buyuruyor. Bunlar tıpkı (anlatacağım hikâyedeki) seferden gelen şu Türk fakîhine benziyor. Bir Türk fakîhi seferden gelmişti. Bir nahivci ondan: 'Nereden geliyorsun?' diye sordu. Fakîh, min Tus (= Tus'tan) diyecek yerde, min Tîs (= Tîs'ten) dedi. Nahivci: 'Vallahi, ben ömrümde böyle bir memleket adı hiç işitmemişim,' dedi. Fakîh: 'Sen "min"in harf-i cer olduğunu bilmiyor musun? "min", "Tus" un evveline geldiği için "Tus" u "Tîs" yaptı? dedi. Nahivci: 'Benim nahivde okuduğuma göre "min" yalnız harfi cerreder. Onun koca bir şehri de altüst ettiğini hiç işitmedim,' dedi. Bunun üzerine bu hâfız (mukri) başını açtı kul ve mürit oldu."

(51) Y i n e bir gün Mevlânâ arkadaşlara ilâhi bilgiler saçıyordu. Söz sırasında misal olarak şu hikâyeyi anlattı: "Bir nahivci kuyuya düşmüştü. Bir gönül sahibi derviş de kuyunun başına geldi. Kuyunun içinde bir adamın bulunduğunu görünce: "Risman = ip" ve "duvl = kova" getirin de nahivciyi kuyudan çıkaralım," diye bağırdı. (Bilgisiyle) gururlanan nahivci bunu işitince: "Resen ve delv de," dedi. Bunun üzerine Derviş, nahivciyi kurtarmaktan vazgeçti ve ona: "Ben nahiv öğreninceye kadar bekle," dedi. Buna göre, tabiat ve mansıp kuyusunda esir olmuş olan bir topluluk, daima kendi bilgisinin kanadlarıyle uçmak isterse, kafasındaki bu kuruntu ve güvendiği bilgileri terk edip velilerin önünde başını yere koymazsa, bu kuyudan kurtulamaz ve "Tanrı'nın arzı geniştir" (K., XXXIX, 10) sahrasında salına salına dolaşıp her ereğine (maksadına) erişemez. (İşte bu hususta) bu kadar söz kâfidir.

(52) H i k â y e : Yine nakledilmiştir ki; Şeyh Selâhaddin hazretlerinin (Tanrı onun zikrini yüceltsin) tacir ve zengin bir müridi vardı. Mevlânâ'ya çok sadık bir muhipti. Istanbul'a gitmek istedi. Şeyh Selâhaddin'le birlikte izin almak ve yardım dilemek üzere Mevlânâ'nın hizmetine geldiler. Mevlânâ'nın elini öpmek şerefiyle şereflendikten sonra Mevlânâ: "Istanbul civarında bayındır bir kasaba vardır. Orada bir papaz oturur. Bu papaz kendi manastırına çekilmiş ve bütün insanlardan ilgisini kesip kendisiyle yetinmiştir.

Bizden ona selâm söyleyip hatırını sorasın," buyurdu. Tâcir baş koyup (huzurdan çıktı) ve yola koyuldu. O sınıra gelince papazı sorup onun bulunduğu köye gitti. Tam bir edeple manastırdan içeri girdi. Orada hazine gibi bir köşede başını koltuğunun altına sokup oturmuş ve nurları siyah cübbesinin altından, gözdeki siyahın içindeki nur gibi parlayan bir şahıs gördü. Tâcir bu hâli görünce kendinden geçti, sonra Mevlânâ'nın selâmını söyleyince papaz hemen yerinden fırladı ve: "Tanrı'nın selâmı senin ve Tanrı'nın seçkin kulları üzerine olsun," (K., XXVII, 59) deyip baş koydu ve uzun zaman secdede kaldı. O sırada tacir başka bir köşeye bakınca Mevlânâ hazretlerinin aynı elbise ve sarıkla o köşede mürakaba halinde oturmakta olduğunu gördü. Tacire bir hal geldi, bir hıçkırık tutup yere düştü. Bir müddet sonra papaz tâcirin gönlünü aldı ve: "Eğer sen, hür insanların (ahrâr) sırlariyle içli dışlı olursan iyilerin iyisi olursun," diye buyurdu. Sonra Tekfur'a: "Bu tacirin bizimle ilgisi vardır. Onu koru da yol muhafızları ve valiler (ummal) ona zorluk çıkarmasınlar," diye bir mektup yazdı. Tâcir şehre gelip papazın mektubunu Tekfura gönderince, Tekfur emretti, ona yemekler götürdüler ve az çok ne işi varsa tamamlayıp sağ-salim yolcu ettiler. Tâcir dönüşte de papazı ziyaret etti. Papaz: "Konya'ya gittiğin vakit, bu ben biçarenin selâm ve saygılarını Hüdâvendigâr hazretlerine iletesin. Bu niyazla dolu olan muhtacı sonsuz lûtuf ve inayetinden unutmayacakları umulur," buyurdu. Bir müddet sonra genç tacir Konya'ya gelip bu hâli şeyh Selâhaddin'e anlatınca Şeyh Selâhaddin: "Veliler hakkında ne söylerlerse hepsi gerçektir ve hepsi şeksiz, şüphesiz vâkı olur." dedi.

Şiir:

"Ben, veliler hakkında ne söylerlerse yarabbi bana da bu feyzi ihsan et, peygamberler hakkında ne söylerlerse iman ve tasdik ederiz, derim."

"Fakat bu meseleyi ehli olmayan bir kimseye söyleme," dedikten sonra kalkıp taciri Mevlânâ'ya götürdü. Tacir, Mevlânâ'nın huzuruna girip baş koydu ve papazın selâmını bildir-

meğe başladı. Mevlânâ: "(Şuraya) bak, acayip şeyler göreceksin," dedi. Tacir bir de baktı ki, Mevlânâ, manastırda görmüş olduğu gibi medresenin toplantı salonunun bir köşesinde aynı şekilde mürakabe halinde oturuyor. Bunun üzerine feryad edip elbiselerini yırttı. Mevlânâ onu kucakladı ve: "Sen bundan sonra bizim sırlarımızın mahremisin, fakat basiret sahiplerinin sırlarını değersiz şer sahibi kimselerden koru," buyurdu.

Şiir:

"Sen sultanın sırrını kimseye söylemeyesin ve şekeri de sineklerin önüne dökmeyesin.
Susen gibi yüz dilli olduğu halde dilsiz olan kimsenin kulağı celâl sırlarını işitebilir."[32]

Tacir bütün varını yoğunu müritlere feda etti, semâ meclisleri yaptı, hırka giydi ve dünya işlerinden tamamiyle el çekti.

(53) Yine nakledilmiştir ki: Bir gün Mevlânâ hazretleri ulu arkadaşlarla birlikte Meram mescidinden şehre dönüyordu. Birdenbire ihtiyar bir rahip karşılarına çıkıp önlerinde baş koymağa başladı. Mevlânâ ona: "Sen mi yaşlısın, sakalın mı?" diye sordu. Rahip: "Ben, sakalımdan yirmi yıl daha büyüğüm, o daha sonra çıktı," dedi. Bunun üzerine Mevlânâ: "Ey zavallı! O, senden daha sonra çıktığı halde erişti ve kemale erdi. Sen evvelce nasıl idiysen şimdi de siyahlık, perişanlık ve hamlık içinde yüzüyorsun. Eğer değişmez ve olgunlaşmazsan yazıklar olsun sana!" buyurdu. Zavallı rahip hemen zünnarını kopardı ve iman getirerek inançlı müslümanlardan oldu.

(54) Hikâye: Rahip ve papazlardan bir grup Mevlânâ hazretlerine rastladılar. Daha uzaktan dostlar onları görünce, onlardan tiksinerek: "Ne kadar gönülleri kara ve nahoş insanlardır," dediler. Mevlânâ: "Bütün dünyada onlardan daha cömert insan yoktur; çünkü onlar hem bu dünyada İslâm dinini temizliği ve türlü ibadetleri bize vermişler, hem de öteki dünyada ebedî cennetten, hurilerden, köşklerden ve temiz cennet şarabından bağışlayıcı Tanrı'nın yüzünden mahrum

edilmişlerdir. Çünkü: "Tanrı dünya ve âhireti kâfirlere haram etmiştir." (K., VII, 50). Bu kadar nankörlüğü, karanlıkları ve cehennemin azaplarını onlar yüklenmişler. Tanrı'nın inayet güneşi birdenbire onların üzerinde parladıkça, onlar derhal nurlanacak, yüzleri ak olacaktır," buyurdu.

Şiir:

"Yüz yıllık kâfir, eğer seni görse secde eder ve çabucak Müslüman olur".

Daha yakına geldikleri vakit rahipler ve papazlar baş koydular. Mevlânâ hazretleri ile meşgul olup tam bir doğrulukla iman getirerek Müslüman oldular. "Onların kötü şeylerini iyi şeylere tebdil eder." (K., XXV, 70). Hüdâvendigâr dostlara dönerek:

Şiir:

"Yüce Tanrı, kendisine gizli lûtuf sahibi demeleri için zehrin içine tiryakî gizledi. "[33]

buyurdu. Yüce Tanrı, siyahlığı beyazlıkta gizliyor, beyazlığa da siyahlıkta yer veriyor. Arkadaşlar baş koyup sevindiler.

(55) H i k â y e : İyi insanların kendisine uydukları cisimleşmiş melek Mevlânâ İhtiyâreddin Fakîh (Tanrı onun ruhunu rahat ettirsin), Mevlânâ'nın ermiş müritlerindendi. Bir cuma günü, cuma mescidinden geç çıktı. Mevlânâ hazretleri, İhtiyâreddin'i câmiden gelinceye kadar birçok defalar aradı. İhtiyâreddin câmiden gelince Mevlânâ: "İhvan - üs - Sefa'ya ne mâni oldu da geç geldiler?" diye sordu. İhtiyâreddin: "Vâiz Hucendî hazretleri mimberde halka nasihat ediyordu. Bu kulunuz da kalabalığın dehşetinden tutulup kaldım. Dışarı çıkmak için imkân bulamadım," dedi. Bunun üzerine Mevlânâ: "O halde Hucendî ne söyledi ve neler anlattı, nelerden haber verdi?" diye sordu. İhtiyâreddin: "Hucendî va'zı sırasında 'Tanrı'ya hamd ve minnet olsun ki bizi hidayete eriştirdi,' (K., VII, 42) de kâfirler zümresinden yaratmadı, bizi her halde onlardan daha iyi yarattı, dedi. Meclis halkı da hüngür hüngür ağladı," dedi. Mevlânâ gülümseyerek: "Sapık ve herkesi sapıtan bu biçare kendini Gebrlerin terazisine

koyup tartıyor ve onlardan bir danek daha ağırım, diye sevinip böbürleniyor ve övünüyor. Eğer erkekse gelsin peygamberlerin ve velilerin terazisinde tartılsın da kendi noksanını görsün ve erlerin olgunluğunu anlasın," dedi.

Şiir:

"Onun yücelik şerefesinin üstünde melekler,
Peygamberler avlayan ve Tanrı yakalayan erler vardır."

Bunun üzerine dostlar hemen semâ'a başladılar.

(56) H i k â y e : Ediblerin sultanı ve İbn-i Âyinedaris-Sivasî (Tanrı'nın rahmeti onun üzerine olsun) diye tanınan Hüsameddin, halifelerin ulularından ve kendi şeyhi olan Amasya'lı Mevlânâ Alâ'addin'den şöyle rivayet etti ki: Mübarek türbenin mimarî olan Bedreddin-i Tebrizî türlü ilimler ve övünülecek sıfatlarla vasıflanmıştı. Astronomi, Aritmetik, Simya ve Kimya, Hasselerin halli, Nârincât ve sihir ilimlerini bilirdi. Bu adam, bir gün ulu arkadaşlar arasında hikâye etti ki: «Mevlânâ hazretleriyle birlikte Hüsameddin Çelebi' nin bağında idim. O gece sabah ezanına kadar büyük bir semâ oldu. Ondan sonra Mevlânâ hazretleri, dostlar bir miktar dinlensinler, diye merhamet ederek semâ'a son verdi. Bütün arkadaşlar dağıldı, her biri bir köşede ve bir çukurda uyudu. Ben de iki tümsek arasında uyuyormuşum gibi yaparak "Mevlânâ hazretleri ne yapıyor," diye gizli gizli bakıyordum. Hazret, kutsal tecellilere gark olup hayret âlemine dalmıştı. İçimden: "Hazret-i Musa, İsa, İdris, Süleyman, Lokman, Hızır ve sair peygamberlerin (Selâm onların üzerine olsun) mucizelerinden başka yüz bin hünerleri vardı. Meselâ Musa'nın Kimya yapması, İsa'nın boyacılığı, Davud'un zırh yapması gibi. Aynı şekilde olgun velilerin de aklın alacağı şeyler (mâkulat) dışında türlü kerametleri ve olağanüstü halleri olmuştur. Acaba böyle bir Tanrı filozofunda da bunlardan var mıdır, yoksa yok mudur? Hâşâ ki, olmasın, belki var da göstermek istemiyor, şöhret âfetinden kaçıp gizleniyor," diye geçti. Ben bu düşüncede idim, birdenbire Mevlânâ kükremiş aslan gibi üzerime atılıp: "Bedreddin, kalk benimle gel," dedi ve sağ elini uzatarak bir taş aldı, sol eline koyup bana verdi

ve: 'Tanrı'nın sana verdiğini al ve şükredenlerden ol' (K., *VII*, 144) buyurdu. Ay ışığında bu taşa baktım, bu sert taşın yakut olduğunu gördüm. Son derecede şeffaf ve parlaktı. Hiç bir padişahın hazinesinde onun gibisini görmemiştim. O heybetle benden öyle bir çığlık yükseldi ki, bütün müritler uyandı, hepsi benim üzerime üşüştüler ve: "Bu ne vakitsiz çığlıktı. Hepimiz bu saatte uykuya dalmıştık. Bedreddin, semâ vaktinde imişsin gibi nâra attın. Sende sanki on kişinin sesi vardı," dediler. Çok ağladım ve bu hikâyeyi arkadaşlara anlattım. Hepsi yere baş koyup istiğfarda bulundular. Ben de o küstahça düşünceden ötürü tövbe ettim. Mevlânâ hazretleri merhamet buyurdular. Ben o yakut parçasını Gürcü Hatun'a armağan götürdüm ve onun nasıl elde edildiğini tekrar anlattım. O da ona seksen yüz bin direm-i sultanî tutarında bir kıymet koydu. Bu fiyatı verdi ve bana elbiseler giydirdi. Ayrıca müritlere de o kadar bağışta bulundu ve hediyeler gönderdi ki anlaşılamaz. Yine Mevlânâ hazretleri bana: **'Mesnevî**'deki **"Yeşil dalları altın dallar haline getiren dervişin hikâyesi"** ni okumadın mı? Gerçekten başkaları hakkında söylemiş olduğumuz bu hikâye ve işaretlerin hepsi bizim dostların halini gösterir. Geçmişteki ulular, Kimya ilmini cisimlerde ve cesetlerde kullanırdı ve buna şaşılmazdı. Fakat Kimya'nın akıl ve ruhlara da tatbik edilmesi şaşılacak şeydir.

Şiir:

"Kimyanın bakırı altın etmesine şaşılır, fakat
şu bakıra bak ki her an kimya yapıyor."

buyurdu.

(57) H i k â y e : Seriyy-i Sakatî'nin sırrı olan Malatyalı Mevlânâ Şemseddin (Tanrı'nın rahmeti onun üzerine olsun) şöyle rivayet etti ki: Şeyh Seyfeddin-i Baharzî'nin oğlu Müzhirüddin Konya'ya gelince bütün ulular ve faziletli kişiler onun ziyaretine gitti ve onu son derecede ağırladılar. Tesadüfen o günü de Mevlânâ hazretleri bütün dostlarla birlikte Meram mescidine gitmişlerdi. Şeyh Müzhirüddin derki: "Acaba benim Konya'ya geldiğim haberi Mevlânâ'nın mübarek kulağına gitmemiş mi? Çünkü (Bir şehire) gelen ziyaret edilir, denilmiştir." Mevlânâ'nın arkadaşlarından bir dânişmend, onun

bu sözünü işitti. Öte tarafta Mevlânâ hakikatleri takrir sırasında birdenbire: "Ey kardeş, gelen biziz, sen değilsin. Sen ve senin gibilerin bizi ziyaret etmeleri ve bizimle müşerref olmaları lâzımdır," demeğe başladı. Mecliste bulunanlar: "Mevlânâ hazretleri nereye ve kime hitabediyor," diye bu nükte ve işarete şaştılar. Ondan sonra Mevlânâ: "Biri Bağdad'tan geldi, öteki kendi ev ve mahallesinden dışarı çıktı. Hangisini ziyaret etmek daha iyi olur?" diye bir misal getirdi. Orada bulunanlar: "Bağdad ülkesinden geleni ziyaret etmek daha iyi olur. Onu ziyaret edip ağırlamak vacip olan şeylerdendir," dediler. Mevlânâ: "Hakikatte biz mekânsızlık Bağdad'ından geldik. Bu aziz şeyhzade ise, bu dünyanın bir mahallesinden geliyor. O halde ziyaret edilmeğe ve ağırlanmaya o değil, biz daha lâyıkız."

Şiir:

"Biz, ruh âlemi Bağdad'ında, Mansurun (dârağacına çekilmesi) gürültüsünden önce ene'lhak diyorduk."

Bunun üzerine müritler sevindiler ve şükrettiler. (Bu) hikâyeyi rivayet eden buyurdu ki: "Şehre geldiğim vakit Müzhirüddin'in müritlerinden: "Şeyhzâdeniz bugün ne anlattı?" diye sordum. Onlar, olduğu gibi bu hâdisenin hikâyesini anlattılar. Bu haberi işitince aklım başımdan gitti. Bunu şeyhzâdeye bildirdiler. Kalkıp yaya olarak Mevlânâ hazretlerini ziyarete geldi ve başını açarak hakkı teslim etti. Mevlânâ'yı candan sevenlerden oldu ve ona: "Babam senin hakkında: 'Demirden çarık giy ve eline demirden bir asâ al, Mevlânâ'yı aramağa git; çünkü o ulu kişinin sohbetine nail olmak farzlarından biridir.' diye tembih ederdi. Babamın bu sözü gerçekten doğru imiş. Mevlânâ'nın yüceliği babamın söylemiş olduğundan yüz bin mislidir.

Şiir:

"Senin olgunluğunu vasfetmek için ne söyledilerse, yine de bir şey söylemiş değillerdir. Sen söylediklerinden yüz şukadar daha fazla kemal sahibisin."

dedi.

Yine nakledilmiştir ki: Bir gün Mevlânâ hazretleri şeyh Muhammed Hâdim'e işaret ederek: "Git filân işi tamamla," buyurdu. Şeyh Muhammed de: "İnşallah!" dedi. Mevlânâ hazretleri bağırarak: "Ey aptal! Söyleyen kimdir?" diye sordu. Şeyh Muhammed derhal düşüp kendinden geçti, ağzından köpük çıkmağa başladı. Dostların hepsi başlarını açtı ve: "Şeyh Muhammed dervişlerin hizmetçisidir ve çok da gereklidir, artık küstahlık etmez," deyip secde ettiler. Mevlânâ derhal inayet nazarı ile şeyh Muhammed'e baktı, Şeyh Muhammed kendisine gelip tövbe etti.

(58) Yine nakledilmiştir ki: Bir gün Muineddin Pervane, büyük bir toplantı yapmıştı. Bütün ileri gelenler bu toplantıda hazırdılar. İslâm sultanı Rükneddin de gelmişti. Semâ, gündüzden gece yarısına kadar sürdü. Sultanın beline ağrı geldi. Gizlice Pervâne'nin kulağına: "Semâ dursaydı da dinlenseydim," dedi. Hüdâvendigâr hemen semâ'a son verip oturdu. Yalnız Şeyh Abdurrahman Şeyyad daha heyecanlar gösteriyor ve naralar atıyordu. Sultanın bundan çok canı sıkıldı, Pervane'nin kulağına: "Bu derviş ne utanmaz bir kişidir. Hâlâ oturmuyor, sanki hâl, ona Mevlânâ'dan daha çok galebe etmiş gibi de sükûnet bulmuyor," dedi. Sultanın bu söylediği Mevlânâ'ya malûm oldu. Buyurdu ki: "Siz, sadece içinizde oynayan ve sizi kulağınızdan tutup aşağılık ülkesine çeken küçük bir kurt sebebiyle bu kadar kaynaşıyor, huzur bulamıyor, bir an bile velilerin sohbetine tahammül edemiyorsunuz; bir kimsenin içinde ağzı açık bir ejderha bulunursa ve bu ejderha yüce âleme yükselmek isterken, o kimseyi de en yüksek yere sürüklemek isterse, o kimse nasıl rahat edebilir?" buyurdu. Dostlar hep birden nara atarak sevindiler. Sultan Rükneddin bu yüce kerameti iki defa müşahede edince tam bir samimiyetle baş koyup mürit oldu ve şahlara yaraşır hizmetlerde bulundu.

(59) Hikâye: Yine arkadaşların en gözdeleri rivayet ettiler ki: Selçukoğulları devletinin yıkılmasının ve yok olmasının sebebi şu idi: Sultan Rükneddin Mevlânâ hazretlerine mürit olup onu kendine baba yaptıktan bir zaman sonra eşi benzeri olmayan büyük bir toplantı (iclâs) yaptırdı. Der-

ler ki o zamanda Şeyh Baba-yı Merendî denilen ihtiyar bir adam vardı. Riyazet sahibi, zâhit ve bilgin (müteressim) bir adamdı. İnsan yüzlü bir takım şeytanlar bu şeyhle arkadaş olmuşlardı. Bunlar, sultanın yanında bu şeyhi o kadar övdüler ki sultan onun sohbetini büyük bir arzu ile istedi. Nihayet emretti, sarayın holünde (Taşthane) bir semâ tertib edip tam bir ikramla Şeyh Baba-yı Merendî'yi getirdiler. Bütün büyükler onu karşılayarak çok izaz ve ikramla başköşeye oturttular. Sultan da bir kürsü koyarak kendi tahtının yanında oturdu. O sırada Mevlânâ içeri girdi, selâm verip bir köşeye çekildi. Kur'an-ı Mecid'in okunmasından sonra muarrifler, fasıllar okudular. İslâm sultanı, Mevlânâ hazretlerine bakarak: "Hüdâvendigâr'ın, ulu şeyh ve bilginlerin malûmu olsun! Bu hâlis kul, şeyh Baba hazretlerini baba edindi, o da beni oğulluğa kabul etti," dedi. Orada bulunanların hepsi: "Âferin, mübarek olsun," dediler. Hüdâvendigâr hazretleri, kıskançlığından; "Gerçekten Sa'd çok kıskançtır, ben Sa'd'dan daha kıskancım, Tanrı da benden daha kıskançtır. Eğer sultan onu baba edindi ise, biz de kendimize, başka birini oğul ediniriz," dedi ve nara atarak yalınayak çıkıp gitti.

(60) Y i n e Çelebi Hüsameddin hazretleri r i v a y e t e t t i ve dedi ki: Mevlânâ hazretleri dışarı çıkınca sultanın tarafına baktım, sultanın başsız oturduğunu gördüm. Hemen darbe yedi. Bilginler ve şeyhler, Mevlânâ'nın arkasından koştularsa da o dönmedi. Daha birkaç gün ancak olmuştu ki emîrler söz birliği ederek Tatarlara karşı koymak için konuşmak üzere sultanı Aksaray'a davet ettiler. Sultan kalkıp, yardım dileyip hareket etmek üzere Mevlânâ hazretlerine geldi. Mevlânâ: "Gitmesen iyi olur," dedi. Arka arkaya haberler gelince sultan gitmeğe mecbur oldu. Sultan, Aksaray'a ulaşınca onu tenha bir yere götürdüler, boynuna yayın kirişini geçirip boğdular. Sultan, boğdurulduğu sırada: "Mevlânâ, Mevlânâ!" diye bağırıyordu. Mevlânâ hazretleri de o sırada mübarek medresesinde semâ'a gark olmuştu. İki şehadet parmağını kulaklarına sokarak zurna ve beşaret getirmelerini emretti. Zurna ve beşareti kulaklarına koyup naralar attı ve bu gazeli okumağa başladı.

Şiir:

"Sana, senin bildiğin benim oraya gitme demedim mi?. Bu yokluk serabı içinde hayat çeşmesi benim."

Arkasından da şu gazeli okudu.

Şiir:

"Sana oraya gitme, başına bir belâ getirirler, demedim mi? Onlar çok eli uzun kimselerdir, ayaklarını bağlarlar ilh.."

Semâ, sona erince feracesini mihraba atarak: "Cenaze namazı kılalım," dedi ve tekbir getirdi. Bütün dostlar ona uydular. Namazdan sonra ulu arkadaşlar Sultan Veled hazretlerinden, Mevlânâ'nın bugünkü işaret ve hallerinin neye delâlet ettiğini anlaması için ricada bulundular. Sultan Veled hazretleri daha sormadan Mevlânâ: "Evet Bahâeddin! Biçare Rükneddin'i boğuyorlardı. O da, boğulurken bizim adımızı söyleyip bağırıyordu. Tanrı'nın takdiri böyle idi, böyle oldu. Onun sesinin kulağıma gelip beni rahatsız etmesini istemiyordum; bu yüzden mahsus zurnanın ucunu kulağıma soktum ki onun sesini işitmeyeyim. Fakat öteki dünyada Rükneddin'in durumu iyi olacak," buyurdu.

(61) Yine ulu arkadaşlarından nakledilmiştir ki: Bu olayın vukuundan önce Mevlânâ hazretleri bir azizin semâ'ında sabahleyin erkenden ta gece yarısına kadar heyecanlanıp coşuyordu. Çelebi Hüsameddin'i uyku bastırmıştı. Mevlânâ mübarek ferecisini yastık yaparak: "Çelebi, biraz başını koysun da dinlensin," dedi. Çelebi Hüsameddin, onun emirlerine uyup başını yastığa koydu ve uykuya daldı. Çelebi Hüsameddin uyku ile uyanıklık arasında görür ki beyaz iri bir kuş gelir, kendisini yakalayıp dünya gözünde bir hardal tanesi gibi gözükünceye kadar yükselir. Sonunda meyveli, çiçekli, ağaçlarla dolu olan bir dağın tepesine indirir. Çelebi yemyeşil ve neşe ile dolu olan o dağı temaşa eder. Sanki yüce Tanrı o dağı yeşil zümrütten yaratmıştı. Bir de bakar ki dağın tepesinde insan başı gibi bir baş var. O kuş, Çelebi'nin eline bir kılıç verir ve: "Bu dağın başını vur, zira Tanrı'nın

emri böyledir," der. Çelebi hazretleri: "Sen kimsin, adın nedir?" diye sorar. O da: "Ben Namus-u Ekber'im, meleklerin tavusu Cebrail-i Emîn'im!" der. Çelebi Hüsameddin, o kılıçla dağın başını gövdesinden ayırır. Kuş onu tekrar kaldırıp aynı yere getirir. Çelebi hazretleri o rüyanın heybetinden gözlerini açınca karşısında Mevlânâ hazretlerinin durduğunu görür. Kalkıp baş koyar. Mevlânâ: "Sen, gördüğün o rüyanın tâbirini hemen bugün aynıyle göreceksin," der. Sultan Rükneddin'in semâ tertip ederek Şeyh Baba'yı Mevlânâ'nın huzurunda baba edinmesi o günde idi. Hüsameddin Çelebi, Rükneddin'i başı kesik ve ayaklarından asılmış bir vaziyette görür. Mevlânâ'nın tarafına bakınca, Mevlânâ: "O rüyanın tâbiri bu gördüğündür," buyurdu.

Şiir:

"Senin göze görünmeyen gözün, görünen gözün gibi gayba ait olan işleri ve sırları müşahede ve keşfeylemede üstattır. Bu dünyadan ve bu dünya hakkından bu müşahede ve vergi eksik olmasın."

Ve o anda kalkıp hareket etti.

(62) Y i n e seçkin insanların kendisine uydukları şeyh Mahmud-i Neccâr (Tanrı rahmet etsin) şöyle r i v a y e t etti ki: Bir gün Mevlânâ hazretleri ilâhi bilgiler saçıyordu. Bütün arkadaşlar hazır ve nâzır idiler. Birdenbire ins ve cinnin müftüsü, fıkhın Ebû Hanifesi, ilmin ummanı olan Şemseddin-i Mardinî medresenin kapısından içeri girdi. Mevlânâ hazretleri: "Gel, gel, iyi ki geldin. Bugüne kadar Tanrı'dan gıyaben bahsediyorlardı ve sen de dinliyordun. Bugünden sonra doğrudan doğruya Tanrı'dan dinle," buyurdu ve sözüne devamla: "Her ne kadar bütün kategorilerde, tabiatlerde ve devirlerde hakiki şeyh Tanrı ise de, onun, kullarına vasıtasız olarak şeyhlik etmesi için epey zaman lâzımdır ve daha tuhafı şudur ki: Şeyh de odur, mürid de o. Gerçek olarak biliyorum ki bu, o zamandır," dedi ve şu beyti okudu:

Şiir:

"O ulu padişah kapıyı kendi üzerine sıkıca kapamış kimseye gözükmüyordu. O, bugün insan hırkasını giyerek kapıda gözüktü."

(63) Yine şeyh Mahmud rivayet etti ki: Bir gün Muineddin Pervâne, Şeyh Sadreddin'in zâviyesinde büyük bir toplantı tertip etmişti. Mevlânâ hazretleri de bu toplantıda bulunuyordu. Semâ'a başladıkları vakit Mevlânâ'nın harâret ve heyecanının yüceliğinden bir kıyamettir koptu. Mevlânâ istiğrak âlemine dalmıştı. Mahfil emîri Kemaleddin, Pervane'nin yanına oturmuştu: "Mevlânâ'nın müritleri acayip insanlardır. Çoğu aşağı tabakadan ve zanaat sahibi kimselerdir. Onun etrafında şehrin ileri gelenleri hemen hemen yok gibidir. Her nerede bir terzi, bir bakkal varsa onu müridliğe kabul ediyor," diyerek arkadaşları kötülemekle meşgul oluyordu. Birdenbire o, haberdar olan sultan, semâ arasında öyle bir bağırdı ki hepsi kendinden geçtiler. Sonra: "Ey kahpenin kardeşi! Bizim Mansur, hallaç değil miydi? Şeyh Ebubekr-i Buhârî, dokumacı değil miydi? Şu öteki kâmil insan, camcı değil miydi? Onların sanatları kendi marifetlerine ne ziyan getirdi ki Tanrı'nın rahmeti üzerine olsun diyorsun?" buyurdu. Pervâne, o heybetten ötürü takatı kalmamış bir vaziyette Kemaleddin'le birlikte başını açıp tövbe etti.

(64) Yine başka bir gün Kemâl-i Muarrif bir semâ'da sofilere saygı göstererek sırtını arkadaşlara çevirmiş onlara iltifat etmiyordu. Mevlânâ hazretleri ona bağırarak: "Ey Kemâl-i Nâkıs! Dikkat et, sırtını olgunluğun (kemâlin) olgunluğuna (kemâline) çevirmişsin," dedi. Bunun üzerine Kemâl birdenbire düşüp başı yarıldı ve kalkıp Mevlânâ'nın ayağına sarıldı, çok niyaz ve ricada bulundu. Mevlânâ inayet buyurarak feracesini ve sarığını ona bağışladı. O da, inkâr zünnarını koparıp tam bir doğrulukla Mevlânâ'nın kulu ve müridi oldu.

(65) Yine akıllılar rivayet ettiler ki: Mevlânâ hazretleri birisinden incinince ve o kimsenin inadı da haddi aşınca ona: "Gerhâher = Kahpenin kardeşi" der ve onu berbat bir hale getirirdi. Çünkü Horasanlı'ların küfür ıstılahı bu sözdü.

(66) Yine arkadaşların ulularından nakledilmiştir ki: Bir gün Mevlânâ hazretleri yokluk, inkisar ve tevazu hakkında vaızda bulunuyor, aklî, naklî ve keşfî delilleri getiriyordu. Misâl olarak buyurdu ki: "Çam fıstığı, servi, şimşir ve kavak gibi meyvesiz ağaçlar başlarını daima yukarıda tutarlar ve dallarını da yukarıya doğru çekerler. Meyveli oldukları vakit ağaçların bütün dalları aşağı doğru sarkar, alçakgönüllü ve zelil olurlar. Bu yüzden Peygamberimiz (en iyi selâm onun üzerine olsun) son derece alçakgönüllü idi. Çünkü onun vücudunun ağacı eskiler ve yenilerin meyvesini toplamıştı. Hiç şüphesiz Peygamber, bütün peygamberler ve velilerden daha alçakgönüllü, hâki, fakir ve sabırlı idi. Nitekim o: "Ben halka boyun eğmek ve onlara iyi huyla muamele etmekle emredildim. Hiç bir peygamber benim kadar eziyete mâruz kalmamıştır," buyurmuştur. Mübarek başını yardıkları ve mübarek dişlerini kırdıkları vakit sonsuz olan keremi yüzünden: "Ey Tanrım, kavmime doğru yolu göster. Çünkü onlar bilmiyorlar," buyurdu. Diğer peygamberler her zaman kendi ümmetlerine ne lânetler ettiler. Peygamber (Tanrı'nın selât ve selâmı üzerine olsun) herkesten önce selâm verirdi. Zira selâm vermede Tanrı'nın elçisini hiç kimse geçememiştir."

Şiir:

"İnsan oğullarının hamuru topraktandır. Eğer insan toprak gibi (alçak gönüllü) olmazsa Âdem oğlu değildir."

(67) Yine o hazretin övülen huylarından biri de şu idi: Herkese, çocuklara ve dul kadınlara alçak gönüllülük gösterir, kendisini küçültür ve onlara dualar ederdi. Kendi önünde secde edenlere kâfir de olsa secde ederdi. Bir gün Taniel adında bir Ermeni kasabı Mevlânâ'ya rastladı, onun önünde yedi defa baş koydu. Mevlânâ da kasabın önünde baş koydu.

(68) Yine nakledilmiştir ki: Bir gün Mevlânâ bir mahalleden geçiyordu. Çocuklar yolda oynuyorlardı. Uzaktan Mevlânâ'yı görünce hepsi birden koşarak baş koydu-

lar. Mevlânâ da baş koydu. Yalnız çocuklardan biri uzakta idi, "Ben de geliyorum," diye bağırdı. Mevlânâ, çocuk işini bitirip gelinceye kadar bekledi.

(69) Y i n e o zamanda Mevlânâ'ya anlatılamayacak kadar itiraz etti, hal ve hareketini inkârda bulundular, aleyhine fetvalar yazdılar, semâ'ın ve rebabın haram olduğuna dair bütün bapları ve fasılları karıştırdılar da Mevlânâ lûtuf ve kereminin çokluğundan bunların hepsine tahammül etti. Sonunda hepsi mahvolup gittiler, hiç dünyaya gelmemiş gibi oldular. Halbuki onun tarikatı ve nesli artacak, kıyamete kadar devam edecektir.

(70) Y i n e bir gün Pervâne, Mevlânâ için bir semâ tertip etmişti. Mevlânâ, Pervâne'nin sarayının kapısına geldiği vakit, bütün dostlar içeri girsinler diye kapıda uzun müddet bekledi. Arkadaşların hepsi içeri girdikten sonra Mevlânâ da girdi. Semâ halkı dağıldıktan sonra Mevlânâ o gece orada kaldı. Pervâne haddinden fazla ona hizmetlerde bulundu ve böyle bir padişah, kendisinin misafiri olduğu için Tanrı'ya çok şükretti. Çelebi Hüsameddin, Mevlânâ'nın kapıda beklemesinin sebebini sordu. Mevlânâ: "Eğer biz evvel saraya girmiş olsaydık, bizden sonra gelen arkadaşlarımızın bazılarının içeri girmelerine kapıcılar mâni olurlardı ve onlar bizim sohbetimizden mahrum kalırlardı. Eğer biz bu dünyada onları bir emîrin sarayına veya bir vezirin evine sokamazsak, kıyamette Ukba sarayına ve Cennet-i Alâya ve Tanrı'nın huzuruna nasıl sokabiliriz?" buyurdu. Dostlar böyle bir inayete mazhar olduklarından dolayı Tanrı'ya şükrettiler ve secdeye kapandılar.

(71) Y i n e n a k l e d i l m i ş t i r k i : Bir gün Mevlânâ hazretleri cinayet işleyen bir arkadaşın evinde gizlenen bir şahsa şefaat etmesi için Pervâne'ye bir mektup gönderdi. Pervâne cevabında: "Bu mes'ele, başka meselelere benzemiyor, bu bir kan meselesidir," diye yazdı. Bunun üzerine Mevlânâ da: "Katile Azrail'in oğlu derler. Azrail'in oğlu kana girmesin adam öldürmesin de ne yapsın?" diye cevap verdi.

Pervâne bu cevaptan son derecede memnun oldu ve buyurdu, katili serbest bıraktılar. Düşmanlarını da, öldürülenin kan pahasını vererek memnun etti.

(72) Yine nakledilmiştir ki: Malatya'lı Şemseddin hazretleri dedi ki: Bir gün Mevlânâ hazretleri medresesinde mânalar saçıyordu. O arada: "Ben Şemseddin'i çok seviyorum, fakat onun bir aybı vardır. Yüce Tanrı'nın o aybı da ondan kaldıracağını ve onu (bu ayıp sayılan) arzusundan vazgeçireceğini ümid ederiz," dedi. Bu kul, baş koyup ondan: "Acaba bu ayıp nedir" diye son derecede yalvararak sordu. Mevlânâ: "Bu senin her varlıkta Tanrı'nın bulunduğunu tasavvur etmen ve bu hayalin peşinden koşmandır," dedi.

Şiir:

"Çok insan yüzlü şeytan olduğundan her ele
el vermek doğru değildir.
"Sende insanın içini gören göz olmadığından
her varlıkta hazine bulunduğunu zannediyorsun."

Bunun üzerine hemen, tam bir doğrulukla bu halimden ötürü Tanrı'dan mağfiret diledim. Tanrı da bana büyük bir iyiyi kötüden, doğruyu yanlıştan ayırdetme kabiliyeti verdi. Nihayet en yakın ve candan dostlardan oldum. Sulûkümün başlangıcında, bütün uluların, şeyhlerin, münzevilerin, dervişlerin etrafını dolaşmak, onlardan medet ve yardım dilemek âdetimdi. Sâdık bir tâlip olduğum için bunları dolaşırdım. Mevlânâ hazretleri olmamışı bana göstererek gözümü açtığı için onların hepsinin sohbetinden el çekip Tanrı hakikatini olduğu gibi gördüm. O hakikatın sırrı da bana açıklandı. O gün Hudâvendigâr hazretleri bu beyti tekrarlıyor ve dostlar hatırlarında tutsunlar, diyordu.

Şiir:

"Bu attarlar pazarında işsizler gibi her tarafa
gidip gelme. Öyle bir kimsenin dükkânında otur
ki dükkânında şeker bulunsun."

(73) Yine nakledilmiştir ki: Bir gün Mev-

lânâ bir mahfilde bilgi saçıyordu. Âriflerin sultanı Bâyezid (Tanrı'nın rahmeti üzerine olsun) acayip bir söz söylemiştir. Bu son derecede güzel olan sözü de şudur: "Ben Tanrı'nın elçisi Muhammed hazretlerine, ay'ı ikiye böldüğü, taşı parçaladığı, ağaçların toplandığı, nebat ve keseğin kendisiyle konuştuğu için inanmıyorum. Ben, yalnız hikmetinin kemalinden dolayı eshabına ve ümmetine şarap içmeyi menettiği ve haram kıldığı için inanıyorum." Mevlânâ bunu anlattıktan sonra: "Vallahi her kim fazla yaparsa daha fazla ağlar ve daha fazla pişman olur. Eğer şarapta bir tat, lezzet ve fayda olsaydı önce peygamber içer, başkalarını da içmeğe teşvik ederdi. O, Tanrı'nın has öğrencisi olduğu için Tanrı'dan işittiğini yaptı ve söyledi," buyurdu.

Şiir:

"Eğer bir, iki gün bu içmeği terk edersen ağzını cennet şarabıyle doldurursun."
"İnsanların çoğu kötü ve hoşa gitmeyen bir karakterde olduğu için hepsine içkiyi haram etmişlerdir."

(74) Hikâye: "Tekrim edilmiş kâtiplerdendir" (K., LXXXII, 11) mesabesinde olan arkadaşlar şöyle rivayet ettiler ki: Bir gün Mevlânâ hazretleri Pervâne'nin evinde acayip mânâlar ve garip bilgiler saçıyordu. Söz sırasında: "Bir gün müminlerin emîri Osman b. Affân (Tanrı ondan râzı olsun), Mustafa'nın (Selâm onun üzerine olsun) yanında kendi servetinin çokluğundan şikâyet edip nefret gösterdi ve: "Ne kadar zekât veriyor, sadaka dağıtıyor ve fazlasıyle harcıyorsam da servetim daha fazla oluyor. O ilgilerin engellerinden tamamıyle kurtulamıyor ve kayıtsız olamıyorum. Gerçekten can huzurunun ve din rahatlığının fakirlik âleminde olduğunu biliyorum ve: "Hafifletilmişler, kurtuldular," sözündeki (hikmet) de fakirliktedir. Nihayet Peygamber hazretleri, bu hususta nasıl bir çare düşünüyor?" dedi. Peygamber hazretleri: "Ey Osman, git, Tanrı'nın verdiği nimet için yaptığın şükürde kusur et ve bir zaman onun verdiği nimete karşı nankörlükte bulun ki malın azalsın ve çabucak fakir olasın, hiç de bereketin kalmasın," buyurdu. Bunun üzerine Osman: "Ey

Tanrı'nın elçisi! Tek olan Tanrı'ya ve onun sonsuz nimetlerine şükretmek, benim canımın enîsi ve dilimin virdi olmuştur. Ona alışmışım, nasıl olur da şükretmeyeyim?" dedi. Hazreti Mustafa (Selât ve selâm onun üzerine olsun) buyurdu ki: "Kur'an-ı Mecid'te: 'Eğer şükrederseniz nimetinizi artırırım' (K., XIV, 7) âyetini okumadın mı? Yani her türlü kusurdan arı, duru olan yüce Tanrı Kelâm-ı Kadim'inde Tanrı şükredenlerin şükrüne fazlasıyla vaitte bulunmuştur, ve: 'Şükür, nimeti avlamak için bir vasıta, elde bulunan nimeti korumak için de bir bağdır,' sözü de benim sözümdür.

Şiir:

"Nimete şükretmek, nimetini artırır. Nimete küfretmek ise, nimetini avucundan çıkarır. Çünkü nimete şükredene fazla nimet verileceği vadedilmiştir. Nitekim secdenin mükâfatı, Tanrı' ya yakınlıktır."

O halde ey Osman! Senin için bu zenginlik ve servetten kaçınmak imkânsızdır. Senin malına da asla bir hasar, ziyan ve noksanlık gelmeyecektir." Osman, bu müjdenin şükranesi olarak siyah gözlü, kıvırcık tüylü üç yüz deveyi, üç yüz gaziye gereken teçhizatla birlikte Peygamberin gazilerine feda etti. Peygamber hazretleri (Tanrı'nın selât ve selâmı onun üzerine olsun), mübarek elini kaldırarak Osman'a dua etti ve: "Ey Osman! Senin verdiğini ve sakladığını Tanrı mübarek etsin," dedi.» Bundan sonra Mevlânâ bu hikâyeyi Pervâne için söylediğini buyurdu ve: "Tanrı'ya hamd ve minnet olsun ve kuvvet ve kudret de onundur. Zamanımızda da Emîr Muineddin Süleyman, Osman gibi, yüce Tanrı'nın verdiği nimetlere tam bir ciddiyetle şükrediyor, bütün bilginleri, fakirleri, sâlihleri ve ârifleri besliyor. Ümmetin bütün müstahak olanlarına türlü yardımlarda bulunuyor ve: "Şefkat, Tanrı'nın mahlûku içindir," sözü gereğince halkı korumayı kendine vâcip biliyor; daima gönüller Kâbe'sinin etrafını dolaşıyor, velilerin makamlarının hücreleri olan bu Arafat'ta güzel gayretler gösteriyor. Şüphesiz o da bunların dua ve himmetinin bereketiyle ne tarafa dönse ve nereye el atsa muzaffer ve galip olu-

yor. Her türlü kusurdan arı, duru olan yüce Tanrı da, onun şükrüne karşılık günden güne ona nimet üzerine nimet, devlet üzerine devlet veriyor. O ne kadar lûtuf ve inayette bulunsa o nispette nimete mazhar oluyor ve ilerliyor» buyurdu. Pervâne, Mevlânâ'nın bu müjde ve iltifatı üzerine sevincinden ayaklarına kapanıp onları öptü ve secdeler edip şükürlerde bulundu. Arkadaşlara iki bin dinara yakın bağışta bulundu. Emretti, bütün bilginlere, şeyhlere ve sâlihlere gümüş paralar verdiler. Şehirde bulunan bütün yetim ve fakirlere elbiseler ve gömlekler yaptılar.

(75) Yine dostların ileri gelenlerinden olup Şemseddin-i Muallim diye tanınan fakir kelâmcı rivayet etti ki: Bir gün Hudâvendigâr hazretleri arkadaşlara bakıp (şöyle) buyurdu: Peygamberimiz Tanrı'nın elçisi Muhammed (Selâm onun üzerine olsun) buyurmuştur ki: "Bir suya taş attığın vakit su nasıl açılırsa, Tanrı'nın nuru bir müminin kalbine indiği vakit, onun kalbi de öyle açılır, genişler, hoş ve lâtif bir sahra olur." Bunun üzerine eshap: "Ey Tanrı'nın elçisi! Eğer tabiatın ve şehvetin uğursuzluğu sebebiyle Âdemoğlunda, kalbinin açıldığını görecek olan göz perdeli ve tozlu olursa, kalbinde bir genişlik ve açıklık peyda olduğunu nasıl anlayabilir?" diye sordular. Peygamber: "İman eden, kalbinin genişlediğini, bütün dünya ehlinin, dünya mal, mülk ve lezzetinin gönlünde soğuması ve tatsız bir hale gelmesi, dünya dostlarından ve kendi ahbaplarından sebepsiz ve garezsiz bir yabancılık duymağa başlaması ile anlar," buyurdu.

(76) Yine nakledilmiştir ki: Mevlânâ hazretleri (Tanrı bizi onun yüce sırrı ile kutlasın) bir gün bir pazar yerinde durmuş, ilâhî bilgiler ve mânalar saçıyordu. Bütün şehir halkı etrafına toplanmıştı. Mevlânâ mübarek yüzünü bunlardan duvara çevirerek devam etti. Ortalık kararıp akşam namazı oldu. Gece basınca pazarın bütün köpekleri Mevlânâ'nın etrafında halka olmuşlardı. O, gözlerini onlara dikerek sözlerine yine devam etti. Köpekler kafalarını ve kuyruklarını sallıyorlardı. Mevlânâ: "Varlık âleminde kendinden başka kudretli ve kahredici olmayan yüce, kuvvetli olan Tanrı'ya yemin ederim ki, bu köpekler bizim bilgileri-

mizi anlıyorlar. Bundan sonra siz bunlara 'köpek' demeyiniz. Zira bunlar Eshab-ı Kehf'in köpeği ile akrabadırlar.

Şiir:

"Eshab-ı Kehf'le bulunmak feyiz ve kabiliyeti verildiğinden bu köpeklerin önünde bütün dünya aslanlarının başı eğildi."

Tanrı'yı tesbih eden bu kapılar ve duvarlar, sırları anlarlar.

Şiir:

"Kapıdan ve duvardan başlarını çıkaran ruhları gören göz nerede?
Kapılar, duvarlar, nükteler söylüyor; ateş, su ve toprak, hikâyeler anlatıyor."

Birdenbire her taraftan dostlar üşüşmeye başladılar. Mevlânâ hazretleri buyurdu:

Şiir:

"Geliniz, geliniz de, sevgili gelip ulaşmıştır. Geliniz, geliniz de, gül bahçesi yeşermiştir."

Bundan sonra dedi ki: "Tanrı sadaka bağışlıyordu. Sadaka alanlarımız nerede idiler?" Bunun üzerine bütün dostlar baş koydular ve böylece bilgiler saçarak ve semâ ederek medreseye geldiler. O gece sabaha kadar baş ağrısız semâ oldu. Mevlânâ: "Tanrı'ya tekrar tekrar yemin ederim ki, bu biçare mahlûkların ileri gelenlerinin, peygamberler ve velilere dair besledikleri itikad; bir tere satıcıya bile lâyık değildir. Bu, ancak velilerin inayet ve merhametiyle olur," buyurdu.

(77) H i k â y e : (Tanrı'nın) gizli velisi ilâhî (samedânî) ârif ve Mevlânâ'nın müritlerinden olup Hüsameddin Çelebi' nin terbiyesiyle yetişen Mesnevi-hân Sıraceddin (Tanrı onun toprağını iyi etsin) rivayet etti ki: Bir gün Mevlânâ hazretleri: "Onlar kıyameti uzak görürler. Biz onu yakın görürüz," (K., LXX, 6-7) âyetinin mânası hakkında bilgi veriyordu. Buyurdu ki, Tanrı'nın bir sürme kutusu vardır. İstediğinin iç ve dış gözüne bu kutudaki sürmeden çeker. O da bununla bütün

kâinatın sırlarını anlar, **gayb-ül-gayb'ın** gayıpları ve ona keşfolunur ve **ayn-ül yakîn** ile Tanrı'nın hazineleri ve gizli şeylerini olduğu gibi görür. Eğer o sürmeden o kimsenin gözüne çekmezse, bütün sırlar onun dış gözünün önüne gelse de, o, hiç birini görmez ve bilmez.

Şiir:

"Hakk'ın ve Hakk'ın has kullarının inayetleri olmadan melek de olsa onun sahifesi siyahtır."
«Bu inayet olmadan o, gözünü nasıl açabilir? Bu inayet olmadan o, (Tanrının) gazabını nasıl yatıştırabilir!."

Ondan sonra: "Ya şeyhin nazarında nur ol veya dûr (uzak) ol," buyurdu.

Şiir:

"Nur istiyorsan, nura hazırlıklı ol; uzaklığı istiyorsan, kendini gör de uzak ol."

(78) Y i n e Mevlânâ Sıraceddin Mesnevi-hân (Tanrı'nın rahmeti üzerine olsun) r i v a y e t e t t i k i : Bir gün Çelebi Hüsameddin'in bahçesine gitmiştim. Bir mendil kırmızı gül toplayıp uğur sayarak eve getirdim. Meğer Mevlânâ hazretleri de Çelebi'nin evinde imiş. Ben bilmiyordum. Birdenbire içeri girip baş koydum. Bir de baktım ki, bütün ulu arkadaşlar evin alt ve üst köşelerini doldurmuş oturuyorlar, Mevlânâ da ortada dolaşıyor manzum, mensur bilgiler ve lâtifeler her ne söylüyorsa arkadaşlar yazıyorlardı. Ben son derecede dehşet ve hayretimden mendili unutup kapının dibinde bir yere çekilip uzakta oturdum. Mevlânâ benim tarafa bakarak: "Bahçeden gelen, teberrükten gül, helvacı dükkânından gelen de, bir parça helva getirir," buyurdu. Bunun üzerine ben mübarek ayaklarına başımı koydum, gülleri döktüm. Dostlar naralar atarak gülleri yağma ettiler ve hemen semâ başladı.

(79) Y i n e Sıraceddin hazretleri dedi ki: Bir gün Mevlânâ hazretleri buyurdu ki: Bütün dünya bir şahsın cüz'leridir ve: "Ey Tanrım, benim kavmime hidayet et; çünkü onlar bil-

miyorlar" hadîsi de bundan ibarettir. Benim kavmim demek, benim cüz'lerim demektir; çünkü kâfirler onun cüz'ü olmasalardı, bütün olmazdı.

Şiir:

"Bütün iyi ve kötü, dervişin cüz'üdür. Eğer böyle olmasaydı derviş olmazdı."

(80) Yine bir gün Müineddin Pervâne hazretleri Sultan Veled hazretlerine: "Mevlânâ hazretlerinin bana halvette bilgiler saçmasını ve bu kulu hakkında hususi bir inayette bulunmasını mutlaka istiyorum," diye yalvardı. Sultan Veled, Pervâne'nin bu dileğini Mevlânâ hazretlerine arz etti. Bunun üzerine Mevlânâ: "O, bu yüke tahammül edemez," buyurdu. Sultan Veled üç defa ısrar etti. Mevlânâ: "Ey Bahâeddin, kırk kişinin kuyudan çektiği kovayı bir kişi çekemez," dedi. Bunun üzerine Sultan Veled baş koyup: "Eğer bunu söylemeseydim, böyle bir sözü nereden işitirdim." dedi.

(81) Yine bir başka gün Pervâne, Sultan Veled hazretlerini şefaatçı tutarak: "Konya'nın bütün ileri gelenleri Mevlânâ hazretlerinin vaızda bulunmasını çok arzu ediyorlar. Bir meclis ihsan buyursa ne olur?.. Hayat suyuna susayanları doyurur ve halka da büyük bir rahmette bulunmuş olur," dedi. Sultan Veled hazretleri bu meseleyi Hazret'e söyledi. Mevlânâ: «Bahâeddin, dalları meyve bolluğundan yere kadar inen ağaçtan, bahçıvana küfran-ı nimette bulunarak, meyve toplayamıyan, koparıp yiyemeyen ve Tanrı'nın bu nimetine şükretmeyen kimseler, dalları Sidret-ül - Müntehâ'ya erişmiş ve kendisi de yükselmiş olan ağaçtan nasıl faydalanabilir, nimetlenebilir ve o nimetin meyvesinin lezzetine nasıl erebilir?" buyurdu.

(82) Yine Sultan Veled hazretlerinden nakledilmiştir ki: Bir gün Pervâne, Mevlânâ hazretlerinden kendisine nasihat vermesi için ricada bulundu. Mevlânâ bir zaman düşündükten sonra mübarek başını kaldırıp: "Emîr Muineddin, Kur'an-ı ezberlediğini duydum," dedi. O da: "Evet!" diye cevap verdi. Mevlânâ: "Ayrıca hadîsler hakkındaki **Câmi'-ül-Usûl**'ü de Şeyh Sadreddin hazretlerinden dinlediğini

duydum," buyurdu. Pervâne yine: "Evet!" dedi. Bunun üzerine Mevlânâ: "Mademki, Tanrı ve onun elçisinin sözlerini okuduğun, gerektiği gibi bahsettiğin ve bildiğin halde o sözlerden nasihat alamıyorsan ve hiç bir âyet ve hadîsin muktezasınca amel edemiyorsan, benim nasihatimi nasıl dinler ve ona nasıl uyarsın?" dedi. Pervâne ağlayarak kalkıp gitti. Ondan sonra iyi amel işleme, adalet ve ihsan ile meşgul oldu, hayratta bulundu ve böylece dünyada bir tane oldu. Mevlânâ, semâ'a başlamağı emretti.

(83) Hikâye: Sözlerine güvenilir râviler şöyle rivayet ettiler ki: O asırda her biri muhtelif ilim ve hikmetlerde birer kutup olarak kabul edilen şehrin bilginleri, tam bir sözbirliği ile insanların hayırlısı Kadı Sıraceddin-i Urmevî'nin (Tanrı rahmet etsin) yanında toplandılar. Haram olduğu halde insanın rebabı dinleme arzusundan ve halkın semâ'a rağbetinden şikâyette bulundular ve: "Bilginlerin reisi, faziletli insanların başbuğu, Peygamber şeriatinin mesnedi ve peygamberin vekili Mevlânâ hazretleridir. Neden böyle bir bid'at alsın yürüsün ve bu tarikat revaç bulsun. Bu kaidenin yakında yıkılması umulur," dediler. Bunun üzerine Kadı Sıraceddin: "Bu kişi Tanrı tarafından kuvvetlendirilmiştir. Bütün zâhir ilimlerde de eşi benzeri yoktur. Onunla pençeleşmeğe gelmez. Onu, o ve Tanrısı bilir.

Mısrâ:

"Her koyun kendi bacağından asılır..."

dedi.

Bilgin geçinen birkaç mânasız adam fıkıhtan, hilâfiyâttan, mantıktan, usuleynden, arapça ilimlerden, hikmetten, nazara ilminden, meâni ve beyândan, tefsir ve nücumdan, tıptan, tabiiyeden, ilâhiyattan ve daha başka ilimlerden çıkarılmış müşkül meseleler hakkında bir kâğıt üzerine bazı sorular yazıp Mevlânâ'ya götürmesi için bir Türk fakîhin eline verdiler. Türk fakîh sora sora ve korka korka hendek civarında bulunan Sultan kapısında Mevlânâ hazretlerini buldu. Onu bir kitabı mütalâa ile meşgul olurken gördü; üzerinde sorular bulunan kâğıtları Mevlânâ'nın eline verip uzakta durdu. Mev-

lânâ hemen bu kâğıtları gözden geçirmeden mürekkep ve kalem isteyerek her mesele ve nüktenin cevabını tafsilâtiyle altına yazdı. Bütün meselelerin cevaplarını da hazık bir doktorun birkaç ilâcı birbirine katıp çok kolay hazmedilen bir macun tertip etmesi gibi iyice toplayıp bir mesele haline koydu. Türk fakîh, kâğıdı tekrar mahkemeye getirdi. Bu soruları tertip edenlerin hepsi, müşküllerin izahını ve onların cevaplarını öğrenince keder bulutlarına gömüldüler. Mevlânâ'nın o meselelerin delillerini, bürhanlarını ve her birinin dayandığı noktaları göstermekte ve muarızlarını susturmaktaki kudreti karşısında hepsi hayran ve çaresiz kalıp bu hareketlerinden utandılar. Mevlânâ arkasından hemen: "Dünya bilginleri! Malûmunuz olsun: Ben dünyadaki paranın, gerdanlıkların ve muhtelif şeylerin verdiği lezzetleri, "... süslenildi" (K., III, 14) âyetindeki her şeyi, medreseleri ve hânekahları, ileri gelenlerin hizmetine bıraktım. Bunlardan hiç bir mansıpta gözüm yoktur. Dünyaya ve dünyadaki her şeye artık hiç bakmıyorum ki bu efendilerin servetleri bol olsun ve dünyalık lezzetleri artsın. Biz kendimizi bunlardan uzak tuttuk. Bir köşede inzivaya çekildik. Şöhretten kaçınma evine sığındık. Hattâ haram ve menettikleri o rebâp azizlerin işine yarasa ve gerekseydi, biz ondan da elimizi çeker, onu din ileri gelenlerine verirdik. Acizlik ve ilgisizlikten ötürü garip rebâbı biz çaldık; çünkü gariplere rağbet, din erlerinin ve ilm-i yakîn peygamberi İbrahim'in işidir." diye ikinci bir mektup yazdı ve derhal rebâp gazeline başlayıp buyurdu.

Şiir:

"Rebâbın neden bahsettiğini biliyor musun?
O, göz yaşından ve yanmış ciğerden bahsediyor
ilâh.."

Bütün bilginler, Kadı Sirâceddin'in huzurunda pişmanlık getirip tövbeler ettiler ve Mevlânâ'nın Halil peygambere yaraşır yumuşaklığıyle ve iyi ahlâkıyle insafa geldiler. Onlardan nazarî ilimlerde üstat olan beş bilgin kişi ve fetva veren müderrisler Mevlânâ'nın kulu ve müridi olup dediler:

Şiir:

"Bu talih gökten geldi, toprak âleminden değil.
Bu ikbal ve yıldız işidir, bazu işi değildir."

(84) H i k â y e: Hikâye râvileri ve âyet ezberleyenler şöyle rivayet ettiler: İtibarlı hacılardan bir grup Kâbe den gelmişti; şehrin şeyhleri ve münzevilerini ziyarete gidip her birini idrâk ettiler. Şehir halkı hacılara semâlar tertip etmiş ve sevgi gösterilerinde bulunmuşlardı. En sonunda meğer bir dost Mevlânâ hazretlerini ziyaret etmeleri için hacılara irşatta bulundu. Hacıların hepsi kulluk ihramını can beline bağlayarak o canlar Kâbesini ziyarete gittiler. Medresenin kapısından içeri girdikleri vakit, Mevlânâ hazretlerini mihrapta gördüler. Hep birden tekbir getirerek kendilerinden geçtiler. Bir müddet sonra kendilerine gelince Mevlânâ hazretleri: "O, sizden gizlenmiş veya sizin tarafınızdan benzetilmiş olabilir, çünkü insan insana çok benzeyebilir," diyerek özür dilemekle meşgul oldu. Hepsi feryat ettiler ve: "Mevlânâ hazretleri ne kadar üstü kapalı konuşuyor," dediler. Ulu arkadaşlar o durumu ve o özür beyan etmenin sebebini hacılardan sordular. Hacılar hep birden: "Yüce Tanrı'ya ve onun Kelâm-ı Kadîm'ine yemin ederiz ki, bu adam Kâbe'yi tavafta, ihrama bürünmüş olduğu halde bizimle idi. Arafat vakfesinde, Merve ve Safa arasındaki Sây'de, haccın bütün menâsik ve daha başka yerlerinde, Peygamberin (Selâm üzerine olsun) Medine'deki mezarını ziyarette hep bizimle beraberdi. Fakat hiç bir gün bizimle sofraya oturmadı ve bizimle bir kabdan yemek yemedi. Tıpkı bu şekilde ve bu elbise içinde haccın ibadet edilen ve kurban kesilen birçok yerlerini bize bildirdi. Şimdi kapalı konuşuyor ve kendisini gizliyor," dediler. Dostlar bağırdılar. Sonra büyük bir semâ oldu. Hacılar başlarını açıp mürit ve âşık oldular.

(85) Y i n e arkadaşların ileri gelenlerinden n a k l e d i l m i ş t i: Mevlânâ hazretlerinin şehirin ileri gelenlerinden ve ticaret erbabından bir müridi vardı. Bu adam, Kâbe-i Muazzama'ya gitmişti. Bu tâcirin karısı Kurban bayramı arifesi gecesinde çokça helva yaparak fakirlere, zavallılara, ve

komşulara birer birer sadaka olarak dağıttı. Şekerli helva ile dolu büyük bir siniyi de müritler yesinler ve kocasına hayır dua etmekle yardım etsinler diye Mevlânâ hazretlerine gönderdi. Mevlânâ hazretleri: "O hanım bizim çok candan dostumuzdur. Bütün arkadaşlar bu helvadan yesinler ve uğur sayarak bundan götürsünler de," buyurdu. Bütün arkadaşlar gerektiği gibi büyük bir zevkle yedikleri ve götürdükleri halde sini yine dopdolu idi. Mevlânâ hazretleri siniyi kaldırıp medresenin damına doğru yöneldi. Dostlar: "Mevlânâ ne yapacak?" diye şaşakaldılar. Mevlânâ hemen o anda damdan sinisiz indi ve: "O helvayı, o adam da yesin diye siniyi götürdüm," dedi. Dostların hayreti bir iken bin oldu. Tesadüf öyle oldu ki, hacıların sağ sâlim şehre ulaştıkları haberi de geldi. Şehir halkı şenlikler yaparak hacıları karşıladılar. O gönlü aydın tâcir de henüz yol tozu üzerinde olduğu halde Mevlânâ'yı ziyarete gelerek şükürlerde bulundu. Hudâvendigâr sevgiler gösterip evine gitmesine müsaade etti. Tâcir eve geldi, aile efradını kazasız, belâsız selâmette buldu. Tâcirin geldiği gece hep birlikte otururlarken köleler eşya arasından bir sini çıkardılar. Hanım: "Bu sini bizimdir, onun sizde ne işi var. Onda tarih ve efendinin adı yazılmış," dedi. Tacir: "Ben de hayretteyim, bu sininin benim yanımda ne işi var," dedi. Hanım meseleyi tekrar sordu. Tacir: "Arafat dağında, arife gecesinde hacılarla birlikte çadırımda oturmuştuk. Çadırın bir köşesinden bir elin içeriye girdiğini ve bu siniyi helva ile dolu olarak önümüze koyduğunu, sininin de bizim sini olduğunu gördüm. Ancak oraya nereden geldiği belli olmadı. Kullar dışarı çıktılar, kimseyi görmediler," dedi. Bu çok sadakatli hanım derhal baş koyup bu helva müşkülünü çözdü ve olan biteni tekrar anlattı. Zavallı tacirin, o kudret ve yücelik karşısında kararı gitti. Sabahleyin erkenden erkek ve kadın Mevlânâ'nın huzuruna geldiler. Başlarını açıp ağladılar. Mevlânâ hazretleri: "Bütün bunlar sizin itikadınızın ve doğru tabiatınızın bereketi ile oldu da Tanrı kendi kudretini bizim, elimizle gösterdi, "Şüphesiz fazilet Tanrı'nın elindedir, onu istediğine verir" (K., III, 66; LVII, 29).

(86) H i k â y e : Eski dostlardan rivayet olunmuştur

ki: Mevlânâ hazretleri (bir) cuma günü Kale Mescidi'nde va'zediyordu. Meclis çok hararetliydi. Birçok ileri gelen adamlar da orda idiler. Mevlânâ âyetlerin inceliklerinde harikalar gösteriyor, âyetlere uygun şiirler, hikâyeler, meseller yağdırıyordu. Her taraftan takdir sesleri, âferinler ayyukun tepesine çıkıyordu. Meddahlar rübâiler söylüyorlar, güzel sesli okuyucular da sesleriyle herkesi sihirliyorlardı. Yalnız bir fâkîh kalbindeki illetten ötürü: "Vâizlerin çoğu Kur'an'dan zemin ve zamana uygun birkaç âyet seçerler ve onları mukriler okurlar, vâizler de o hususta hazırlanarak her kitap ve tefsirden garip sözler sayarlar. Bu da halkın hoşuna gider, fakat asıl mânaları sel gibi akıtmağa ve lâtifeler yaratmağa muktedir ve her fende mahir olan vaizler hâfızların bedaheten okudukları herhangi bir âyeti alır, onun derinliklerine dalar ve değerli faydaları ile dünya bilginlerine kendilerini sevdirirler," dedi. Mevlânâ, tam bulunduğu istiğrak âleminden bu fakîhe dönerek: "Haydi bakalım, Kur'an-ı Mecîd'den aklına gelen bir sureyi oku da duyulmadık şeyler işit," dedi. Sultan, emîrler ve diğer halk onun bu işaretine hayran kaldılar. O mânasız fakîh: "Ve'd-Duha" (K., XCIII) suresini okudu. Mevlânâ hazretleri: "Tanrı'nın kalblerin casusları olan has kullarının sohbetine ulaştığın vakit gönül huzuru ve tam bir doğrulukla bulun ki ebedî saadetten nasipsiz kalmayasın.

Şiir:

"Ey süvariyle yarış eden inatçı piyade! Başını kurtaramayacaksın. Ayağını tut (ilerleme). "Ey fare! Sen kendin gibi farelere inad et ve karşı gel. Farenin deve ile sözü olmaz. (Onunla başa çıkamaz)."

buyurduktan sonra: "Ve'd-Duha" suresini tefsir etmeğe ve incelemeğe başladı. O kadar mâna ve ince şeyler beyan etti ki, anlatılamaz. Bu toplantı akşam namazına yakın bir zamana kadar sürdü. Mevlânâ ise, hâlâ "Ve'd-Duha"nın yemin vavı (vav-ı kasem) hakkında işitilmedik nadir şeyler anlatıyordu. Toplantıda bulunanların hepsi mest oldular. O sırada bu münkir olan fakîh ayağa kalktı, başını açıp elbiselerini yırt-

tı, ağlaya sızlaya gelip mimberin basamağını öptü, tam bir itikat ve doğrulukla Mevlânâ'nın kulu ve müridi oldu. O gün bütün ileri gelenler mürit oldular. Umumî bir kıyamet koptu. Bunun Mevlânâ'nın son va'zı olduğunu söylerler. Bundan sonra va'zetmediler. Başka bir şekilde vaız ve takrirle meşgul oldular.

(87) Yine nakledilmiştir ki: O zamanda şehrin ileri gelenlerinden bir büyük ölmüştü. Bütün Konya halkı bu toplantıya gelmişlerdi. Yalnız Mevlânâ, cenazeyi evden çıkarıncaya kadar ölenin evinin dışında seyrediyordu. Kemaleddin Muarrif de ayakta durmuş: "Bismillah Hoca Sadreddin, merhaba Ahi Bedreddin, bismillâh Emîr Kemâleddin, hoş geldin Mevlânâ Seyfeddin, hoş geldin Şeyh İzzeddin," tarzında şehrin ileri gelenlerinden birçok kimseleri tanıtıyordu. Cenazeyi evden çıkarıp gömmek için tabutu mezarın kenarına koydukları vakit, Mevlânâ geldi, telkin verenler gibi mezarın başına dikilip: "Kemâleddin Muarrif'i çağırın," dedi. Kemaleddin gelip baş koydu. Bütün bilginler ve şeyhler, "Mevlânâ ne yapacak," diye bakıyorlardı. Mevlânâ: "Eğer bunlar hâlâ Sadreddin, Bedreddin iseler çıksınlar, kimlerden oldukları anlaşılsın, korkuyorum ki, Sadreddin'in göğsünde (sadr) din, Bedreddin'in "bedr = dolunay" inde nur kalmamış, Kemâleddin'in kemâli de noksan gelmiştir ve Seyfeddin de din kılıcını (seyf) kendi nefsine çekmemiş, Münker ve Nekirin satırına esir, İzzeddinin de İzzeti gitmiş, zelil olmuştur," dedi. Halkın içinden bir çığlık yükseldi. Kemaleddin kendinden geçti. Birçok eski münkirler de imanlarını yenilediler ve zünnarlarını kopardılar.

(88) Hikâye: Mevlânâ'nın sohbetinde ve hizmetinde bulunan dostlar şöyle rivayet ettiler ki: Mevlânâ hazretleri her yıl ulu arkadaşlar ve sesleri çok güzel gûyendelerle birlikte arabalara binerek ılıcaya giderlerdi. Kırk elli güne yakın orada kalırdı. (Bir gün) dostlar ılıcanın gölü kenarında halka olmuşlar, Mevlânâ hazretleri de beka kadehiyle mest olmuş ve lika nurlarına gömülmüş bir vaziyette mânâlar saçıyordu. Dostlar naralar atıyor, çığlıklar koparıyorlardı. Tesadüfen o gölün kurbağaları hep birden vak vak ederek bü-

yük bir gürültü yaptılar. Mevlânâ hazretleri onlara korkunç bir şekilde: "Bu ne gürültüdür, ya siz söyleyin, ya biz," diye bağırdı. Bunun üzerine kurbağaların hepsi susup hiç bir ses çıkarmadılar. Orada bulundukları müddetçe hiç bir canlı nefes alıp gürültü etmedi. Yumn ve uğurla hareket edeceği zaman Mevlânâ, gölün kenarına geldi ve: "Bundan sonra kendi halinizle meşgul olabilirsiniz," diye işaret etti. Derhal kurbağalar tam bir gürültüyle bağırmağa başladılar. Bu nadir keramet sebebiyle tevhidi inkâr eden o kadar kimse iman getirdi ki, söylenemez. İki bine yakın erkek ve kadın mürit oldular.

(89) Y i n e bir gün Mevlânâ, Bahâ Veled'in türbesini ziyarete gidiyordu. Tesadüfen şehirin kasapları, kurban etmek üzere bir öküz satın almışlardı. Öküz ipi koparıp kasapların elinden kaçtı. Halk, öküzün arkasına düşmüş bağırıp çağırıyorlardı. (Fakat) hiç kimsenin biraz ilerleyip onu yakalamağa cesareti yoktu. Öküz birdenbire Mevlânâ'nın karşısına çıktı ve hemen durdu. Sonra yavaş yavaş Mevlânâ'nın önüne gelerek "hâl" ehlinin anlayacağı bir hâl dili ile aman diledi ve yalvardı. Mevlânâ ilerleyerek öküzü tuttu. Mübarek eliyle onu okşadı ve merhamet buyurdu. Kasaplar onun arkasından gelerek baş koydular. Mevlânâ: "Bunu kesmek doğru değildir, serbest bırakın," buyurdu. Kasaplar öküzü tam mânasıyle serbest bıraktılar. Bunun üzerine öküz geçip gitti. Bir müddet sonra ulu arkadaşlar, arkadan Mevlânâ'ya yetişince onlara: "Kasapların kesmek istediği bu hayvan birdenbire kurtulup kaçtı, bize geldi. Tanrı, nihayetsiz inayetinden ve bizim bereketimizden onu kesilmek ve parça parça edilmekten kurtardı ve o da serbest oldu. Eğer insan da candan ve gönülden Tanrı erlerine yönelir ve mürit olursa Tanrı onları, Cehennem kasaplarının ellerinden kurtarır ve ebedî Cennet'e ulaştırırsa buna hiç şaşmamalıdır." dedi. Bunun üzerine dostlar raksedip dönmeğe başladılar. Sabahtan akşama kadar semâ ile meşgul oldular. Kavvallere o kadar sarık ve elbise verdiler ki, hesaba gelmez. Derler ki, o serbest bırakılan öküzü bir daha hiç kimse bir yerde görmedi. Konya sahrasında kaybolup gitti.

(90) Y i n e ebrârın kendisiyle övündüğü Şeyh Sina-

neddin-i Neccâr (Tanrı ruhunu rahatlandırsın) dan r i v a - y e t o l u n u r ki: Bir gün Mevlânâ: "Tanrı âşıklarını sevginin tatlılığı, dünya halkını da kadın ve altından ayrılmak zehri öldürür. Mademki Tanrı bu varlık âlemini sırf yokluktan yaratmıştır; o halde senden bir şey yapıp vücuda getirmeleri için yok olman lâzımdır," buyurdu.

(91) Y i n e Şeyh Sinaneddin r i v a y e t e t t i k i: Bir gün Mevlânâ Kutbeddin-i Şirâzî (Tanrı rahmet etsin), Mevlânâ'yı ziyarete gelmişti. Mevlânâ kerim olan babasının Maârifi'yle hararetlenmişti. Birdenbire medresenin kapısından bir araba geçti. Bir grup kimse bu sese kulak verdi. Mevlânâ, buyurdu ki: "Bu, bir araba sesi midir, yoksa dünya işi midir?" Bunun üzerine bütün cemaat baş koydu. Bundan sonra Kutbeddin Mevlânâ'ya: "Yolumuz nedir?" diye sordu. Mevlânâ: "Yolumuz, ölmek ve nakdimizi göklere götürmektir. Ölmeden ermezsin. Nitekim Peygamber: 'Ölmeden götüremezsin,' buyurmuştur." Kutbeddin: "Ah ne yapayım?" dedi. Mevlânâ da: "Benim yaptığımı yap,' dedi. Bundan sonra semâ esnasında şu rubaiyi buyurdular:

Şiir:

"Ne yapayım, dedim. O da işte bu ne yapayımı düşün dedi. Ona bu ne yapayımdan daha iyi bir çare düşün dedim. Bunun üzerine o yüzünü bana çevirip ey din tâlibi sen, daima İşte bu ne yapayımı düşün, dedi".

Kutbeddin bunun üzerine hemen mürit oldu.

(92) Arkadaşların ileri gelenlerinden birisi ölmüştü. Mevlânâ hazretlerine gelip: "Bunu tabutla mı yoksa tabutsuz mu mezara koyalım?" diye danıştılar. Mevlânâ: "Dostlar nasıl uygun görürlerse (öyle yapın)." buyurdu. Bunun üzerine ilâhî ârif, nur madeni, makam ve basiret sahiplerinden olan Bektemür oğlu Kerimeddin (Tanrı rahmet etsin): "Tabutsuz koymak daha iyidir." dedi. Dostlar: "(Bunun daha iyi olduğunu) hangi delile dayanarak söylüyorsunuz?" diye sordular. Kerimeddin: "Çocuğa ana, kardeşten daha iyi bakar; çünkü insanın cismi topraktandır ve tabutun tahtası da toprağın ço-

cuğudur. Tabut insanla kardeş sayılır. Toprak ise şefkatli anadır. Binaenaleyh ölüyü şefkatli ananın kucağına bırakmak daha doğru olur." dedi. Mevlânâ hazretleri bu sözü çok beğendi ve "Bu mâna hiç bir kitapta yazılmamıştır." buyurdu.

(93) Yine nakledilmiştir ki: Kadı İzzeddin'in mescidinde bir vâiz, vaız veriyordu. Mevlânâ hazretleri de orada idi. Vâiz, âyetlerin takririnde ve halka vaızda çok mübalâğa ediyordu. Mevlânâ hazretleri yüzünü arkadaşlara çevirerek bilgiler saçmağa başladı ve şu garip hikâyeyi anlattı: "Belh'te çok zengin, servet sahibi bir tacir vardı. Birdenbire öldü. Bu adamın hayırsız, kibirle dolu bir oğlu vardı. Bu çocuğa, emlâk ve ev eşyası dışında yüz bin altına yakın bir servet miras kaldı. Bu oğlan bir kadına âşık oldu. Bütün bu paraları onunla yedi, hiç bir şey kalmadı.

Şiir:

"Mirasyedi, mal kıymetini ne bilir? Rüstem mal için can çekişti ve Zal o malı meccanen buldu. Nakit gitti, ev gitti ve o, baykuşlar gibi viranelerde kaldı."

Nihayet bu oğlanın hiç bir şeyi kalmayıp bir ekmeğe muhtaç olunca yalancı sevgilisi de ondan yüz çevirdi. Ne kadar çalıştı ise kadın kendisine râm olmadı. Aralarına sığmayan kıl, onun gözünde diken oldu. Oğlan bir buse istese, küfür yağmuruna tutulurdu. En sonunda oğlan, o fahişeye: "Senden bir isteğim var. Ondan sonrasını sen bilirsin," dedi. Sevgilisi de buna râzı oldu. Oğlan: "Tebevvül ettiğin esnada avret yerine bakmak istiyorum," dedi. Sevgilisi: "Bu olabilir," dedi. Oğlan, tebevvül esnasında oraya gördüğü vakit bağırdı ve hüngür hüngür ağladı. Ona ağlamasının sebebini sordular. O da: "Yolunda kaybettiğim mallar, mülkler ve atlardan burada hiç bir şey göremiyorum. Hepsi bu günahla dolu yerde kaynayıp gitmiş, bunlardan hiç bir iz kalmamış ne kadar baktımsa da onlardan bir eser göremedim," dedi.

İşte bu bizim vâizimiz ve kendini gören zâhir bilginler, her ne kadar peygamberlerden, kutuplardan ve velilerden dem

vuruyor ve kendilerinde de onlardan bir eser olduğunu iddia ile övünüyorlarsa da: "Kalplerinde olmayanı dilleri ile söylerler," (K., XI, 11) onların hallerinden ve makamlarından kendilerinde hiç bir şey yoktur. Fakat onlar her şeyin kendilerinde olduklarını tasavvur ediyorlar.

Şiir:

"Âşıklık dâvasında bulunmak kolaydır, fakat ona delil ve bürhan lâzımdır."

Gerçekte bunlarda, iddia ettiklerinin hiç biri yoktur. Kendilerinde olan da dıştan gelmedir, içten bitme değildir. Sonunda bunlar da onu anlarlar. Fakat o zamanda fayda etmez,» dedi. Mevlânâ bunları buyurduktan sonra kalktı ve yalınayak çıkıp gitti.

(94) H i k â y e : Kadıların, hakîmlerin sultanı ve Rum kadılarının ulularından olan Kemâleddin-i Kâbi (Tanrı'nın rahmeti onun üzerine olsun) rivayet etti ki: 656 H. (1258 M.) yılında Dânişmendiye vilâyetinin işlerini tamamlayarak emir ve fermanlarla (emsile ve ferâmîn) dönmek üzere sultan İzzeddin Keykâvus'u görmek için Konya'ya gitmiştim. Yüce Tanrı'nın yardımıyle bütün işler çabucak olmuştu. Hareket etmek istiyordum. Şemseddin-i Mardinî, Efsaheddin, Zeyneddin-i Râzî, Şemseddin-i Malatî, (Tanrı onlara rahmet etsin) gibi şehrin ileri gelenlerinden bir grup dost, Mevlânâ hazretlerini ziyaret etmem için beni teşvik ve tahrik etti. Mevlânâ'nın güzel şöhretini halkın ağzından işitmiştim. Fakat mevkiimin yüksekliği, servet edinmek arzum ve mânevi hayata olan itikatsızlığım o ulu kişiyi arayıp sormama mâni oluyordu. Nihayet Tanrı'nın uygulaması canımın yoldaşı oldu. Ben de tam bir arzu ve o padişahın (Mevlânâ'nın) içten çekmesi ile o topluluğun refakatinde Mevlânâ hazretlerini ziyaret etmek şerefi ile müşerref oldum. Mübarek medresenin kapısından içeri ayak atar atmaz, Mevlânâ'nın salına salına biz kullarını karşılamak üzere geldiğini gördüm. Sadece mübarek yüzüne bir bakmakla aklım başımdan gitti. Öylece hepimiz birden baş koyduk. Mevlânâ o arada ben kulunu yanına çekti ve buyurdu:

Şiir:

"Sen her zaman bizim işimizden kaçıyorsun. (Gördün mü?) ben seni işlerin ortasında nasıl buldum."

Ondan sonra: "Tanrı'ya hamdolsun, bizim Kemaleddin celâl kemaline doğru yüz tutup dinin en olgun kişilerinden oldu," buyurdu ve kendi içindeki İlm-i Ledün'den öyle bir dille bahsetti ki, böyle bir bahsedişi bütün ömrümde hiç bir şeyhin, kutbun ve bilginin ağzından işitmemiş, hiç bir kitapta da mütalâa etmemiştim. Kendi istidat ve idrâkim nispetinde onun yüceliğine vâkıf olunca, yüz bin iradet ve samimiyetle hâlis müritleri sırasına girdim. Oğlum Kadı Sadreddin ve Mecdeddin Atabek'i de ona mürit yaptım. Bu kadar büyüklerin oğulları ve diğer asîl kimseler (âzâdegân) de onun müridi ve kulu oldular. Deli gibi yerime döndüğüm vakit, can doğanının bedenimde durmadan uçtuğunu gördüm. Aziz dostlarla müşavere ettim ve: "Mevlânâ hazretlerine semâ verip mutlaka onun müritliğini kazanmak istiyorum," dedim. Bütün Konya'da aradılar, otuz zembil hâlis nebetşekerinden fazla bulamadılar. Birkaç sepet nebet daha kattılar. Çünkü o tarihte herkes emniyet içinde olup toplantıların, semâların ve şenliklerin çokluğundan hiç bir nimet Konya halkına ve onun mülhakatına kâfi gelmiyordu. Kalktım sultanın karısı olan Tokatlı Gumac hatunun yanına gidip durumu anlattım. Gumac hatun on zembil nebetşekeri daha verdi. Ben öyle bir toplantının ihtiyacını bu kadar şeker şerbetinin nasıl karşılayacağını düşünüyordum. Sonra, ayak takımı için bal şerbeti yapmalarını düşündüm. Ben bu düşüncede idim ki, Mevlânâ hazretleri kapıdan içeri girdi ve: "Kemaleddin! Daha fazla misafirler gelince şerbetin yetmesi için suyu artırırsın," buyurdu ve bir hâtifin ilhamı ve çakıp kayıp olan bir şimşek gibi kayboldu. Arkasından ne kadar koştularsa da bir izine rastlamadılar. Bunun üzerine bütün şekerleri Karatay medresesinin havuzuna doldurarak birkaç büyük küp şerbet daha yaptım ve sulu olmasın diye sultanın şarapçısına gönderdim. Sık sık tadına bakmak gerekiyordu. Bir tas doldurup bana verdi.

Şerbetin, dili ve boğazı çok yaktığını gördüm ve: "Daha su lâzımdır," dedim. Birkaç testi su daha ilâve ettiler, tekrar tattım, bu sefer evvelkinden daha tatlı idi. Böylece havuzdan başka on küp şerbet daha doldurdular, fakat yine tatlı idi. Bunun üzerine bu büyük keramet o hazretindir, diye feryat ettim ve samimiyetim bir iken bin oldu. Türlü yemekleri de hesapsız şeker şerbetine kıyas etmek gerekir. O gece bütün sultanları ve din ulularını davet ettim. O kadar büyük kimseler geldi ki anlatılamaz. Mevlânâ öğle namazından gece yarısına kadar semâ'da idi. Velâyet kuvvetiyle ve hidayet kudretiyle meydanı tamamıyle yiğitlerin elinden almış ve kimsede dönmeğe mecal ve harekete imkân bırakmamıştı. Ben ayakkabıların çıkarıldığı yerde hizmet kemerini can beline bağlamış, semâ'da susayanlara şerbet sunuyordum. Muineddin Pervâne hazretleri ve sultanın naipleri bu kula uyarak mum gibi yüz bin niyazla titreyerek ayakta durmuşlardı. Acayip fikir ve endişeler içimden geçiyordu. Mevlânâ hazretleri hemen kavvâlleri yakalayıp şu rübaiyi söyledi:

Şiir:

"O telâş ve âşıklara yaraşır bir heyecan içinde geldi. Onun ruhu doğruluk gül bahçesinden bir koku almıştı."
Kaadi-i Kâb hayat suyunu aramak yolunda bütün kadıları geçti."

Semâ, tekrar, olduğundan daha fazla kızıştı. Beni de kendi yanına çağırdı ve kucaklayıp gözlerimi ve yüzümü öptü, sonra bir gazele başlayıp buyurdu:

Şiir:

"Beni bilmiyorsan gecelerden, sararmış yanağımdan ve kurumuş dudağımdan sor".

Bu uzun ve büyük bir gazeldir. Ben derhal başımı açarak elbiselerimi yırttım, onun aşkının müridi oldum. İşte bunun üzerine benim durumum ve emîrliğim gittikçe terâkki ederek çocuklarım ve haleflerim sayısız oldu. Benim içime attığı ve

bana tattırdığı şeyler dille anlatılamaz. Bunu anlatmak için göğsüm daralır ve dilim âciz kalır. Nitekim buyurmuştur:

Şiir:

"Bana kul olan, saadet mülkünü götürür. Kim kapımı seçerse, dünya ve ahiretin şahı olur."

(95) Yine talihli arkadaşlar şöyle rivayet ettiler ki: Bir gece Muineddin Pervâne, şehrin büyüklerine semâ vermişti. Her biri beraberinde yarım batmanlık (men) bir mum götürmüş, kendi önlerine koymuştu. Nihayet Mevlânâ hazretlerini davet etti. O da bu davete icabet etti. Çünkü Mevlânâ hazretlerinin âdeti, bütün büyükler toplandıktan sonra gelmekti. Mevlânâ hazretleri, dostlara birlikte küçük bir mum getirmelerini emretti. Aziz arkadaşlar o mumun küçüklüğüne şaştılar. Mevlânâ hazretleri, Pervâne'nin sarayına girince bir köşeye çekildi, o mumcuğu da önüne koydu. İleri gelenler ve ulular alttan alta birbirine bakıyor, şaşkınlık gösteriyor ve bir kısmı da bunu Mevlânâ'nın deliliğine hamlediyorlardı. Mevlânâ hazretleri: "Bütün bu mumların canı bizim bu hakîr mumcuğumuzdur," buyurdu. Sadık arkadaşlar baş koyup onu tasdik ediyorlardı. Bir kısmı da inkârları yüzünden başlarını sallıyor ve bunun imkânsız olduğunu sanıyorlardı. Mevlânâ: 'Eğer inanmıyorsanız..." dedi ve bir "hu" çekti. O mumcuk söndü ve o aydın mumlar da hep birden söndüler. Hepsi karanlıkta kaldı. Dostlardan bir feryat yükseldi. Mevlânâ onların şaşakaldıklarından biraz sonra bir "Ah" çekti. Bütün mumlar olduğu gibi yeniden yandılar. Semâ başladı, bütün bilginler ve emîrler nara atarak baş koydular. Seher vaktine kadar semâ oldu. Bütün o mumlar yanıp bitti, fakat Mevlânâ'nın nefesinin bereketi sayesinde o küçük mumcuğun yanması, sabaha kadar devam etti. Orada bulunanların hepsi Mevlânâ'nın kulu ve müridi oldular.

(96) Yikâye: Müderrislerin sultanı Kayserili Şerefeddin (Tanrı'nın selâmı onun üzerine olsun) kendi asrında ikinci İmam Şâfiî, Numan ve mümtaz müritlerindendi. Şöyle ki, Taceddin Mu'tez hazretleri Aksaray şehrinde onun için bir medrese yaparak buna müderris olarak Mevlânâ hazretle-

rinden Kayserili Şerefeddin'i istedi. İşte bu Kayserili Şerefeddin hikâye etti ki: Bir gün Mevlânânın hizmetinde idim, Buyurdu ki: "İsterse Kâbe'de olsun muride şeyhin huzurunda namaz kılmak câiz değildir." Nitekim Bahâ Veled de (Tanrı ondan razı olsun) bir gün ilâhî bilgilerle meşguldü. Namaz vakti oldu, müritlerinden bir grup şeyhin huzurunda öyle dalmış ve şeyhin nuru içinde öyle yok olmuşlardı ki, yüce Tanrı onların basiret gözüne namaz kılanların yüzlerinin Kıble'ye taraf olmadığını ve namazlarının bâtıl olduğunu göstermişti. Bundan başka: "Kâmil bir şeyhe semâ, beş vakit kılınan namaz ve ramazan orucu gibi farzdır. Hâlis ve ikbal sahibi müritlere güçleri nispetinde semâ mübahtır. Şeyh ve mürit olmayan ayaktakımına ise, haramdır," buyurdu ve tekrar: "Bütün peygamberin ve veliler Tanrı'nın hakikatı hakkında hiç bir şey söylemediler ve bir şeye de karar vermediler. Ben Muhammed'in canının nuru sırrına (selât ve selâm onun üzerine olsun) istinat ederek diyorum ki, Tanrı tamamiyle zevktir ve her kim tatmazsa anlamaz. Ben, o zevkim ve o zevke tamamiyle gömülmüşüm. Halkın zevki bu zevkin aksidir. Çünkü iman tamamiyle zevk ve şevktir," buyurdular ve nara atıp semâ'a başladılar.

(97) Y i n e buyurdu ki: Ben âşıkların nazarında bakılan cisim değilim. Belki ben sözümüz ve ismimizi işitince müritte hâsıl olan o zevk ve hoşluğum. Allah! Allah! O anı bulduğun ve o zevki canında duyduğun zaman bunu ganimet bil ve şükürler et. Çünkü ben o zevkım.

Şiir:

"Ömründen nasibin, kendini sevgiliden mes'ut bulduğun andan ibarettir."
"Aman bu anı ganimet bil; çünkü öyle bir anı az bulursun".

Bundan başka bir mânâ daha buyurdu: Helâl lokmaya ve helâl kazanca göz dikmek doğru değildir. Çünkü bu lokma ve kazanç, aslında bir gelir ve giderden ibarettir. Sonradan nereye gideceği belli değildir. Ne kadar helâl lokmalar vardır ki, tembellik, kusur ve alçaklıktan başka meyve

vermez. Bil ki, senin canından şevkı, zevkı artıran ve seni öteki âleme teşvik eden, peygamberlerin ve velilerin yoluna götüren lokma, helâl lokmadır.

Mısra:

"Bu, bilinecek, fakat söylenmeyecektir. Sus!"

Eğer bu helâl lokmadan, yukarda söylenilenlerin aksine, insanda fena şeyler husule gelirse, bu lokmanın tamamen haram olduğunu bil.

Şiir:

"İnsanın nurunu ve kemâlini artıran bir lokma helâl kazanılmış bir lokmadır. Eğer bir lokmanın içinde hile ve kıskançlık görürsen ve ondan cehalet ve gaflet doğarsa, o lokmanın haram olduğunu bil. İlim, hikmet, âşk ve rikkat helâl lokmadan doğar.
Lokma bir tohumdur, meyvesi düşüncelerdir.
Lokma bir denizdir, cevheri düşüncelerdir.
Helâl lokmadan ruhta, ibadet meyli ve
öteki dünyaya gitmek kararı doğar."

Yine buyurdu ki: "Lokmayı yiyebildiğin kadar ye, fakat kendini dünya işlerine harcetmemeğe dikkat et ve mutlaka hikmet yoluna, peygamberlerin ve velilerin sözlerini dinlemeğe harcanacak bir cehit göster; yoksa lokma seni yer. Nitekim Mustafa hazretleri (Tanrı'nın selât ve selâmı onun üzerine olsun) müminlerin emîri Ömer (Tanrı ondan râzı olsun) hakkında: "Ömer'in yediği gibi yeyiniz, çünkü o erkekler gibi yiyor ve erkekler gibi amel ediyor," buyurmuştur." Ondan sonra Mevlânâ şu şiiri okudu:

"Mademki lokma sende cevher oluyor, O halde nefes almadan yiyebildiğin kadar ye.
"Mademki lokmadan senin temiz miden pisleniyor, o halde boğazına bir asma kilit as, anahtarını da gizle.
"Her kimde lokma celâl nuru haline gelirse, o kimse ne isterse yesin, ona helâldir."

(98) H i k â y e : sözlerine itibar olunur ve güvenilir dostlar şöyle r i v a y e t e t t i l e r k i : Şemseddin Muallim semâ'da daima Mevlânâ hazretlerinin karşısında şaşkın şaşkın dururdu. Diğer arkadaşlar neş'e, sevinç ve eğlence ile meşgul oluyorlardı, Mevlânâ, bir gün, Şemseddin Muallim'e: "Niçin karşımda durup dikkatli dikkatli yüzüme bakıyor, semâ yapmıyorsun?" buyurdu, Şemseddin Muallım baş koydu ve: "Dünyada senin mübarek yüzünden başka bakılıp seyredilmeğe değer bir yüz var mıdır? Bu kul, Hudâvendigâr'ın mübarek yüzünü temaşa etmekte bulduğu zevk ve memnuniyeti başka hiç kimsenin yüzünde bulmamıştır," diye cevap verdi. Mevlânâ: "Çok iyi, mübarek olsun! Fakat bizim diğer bir gizli yüzümüz daha vardır ki, sen onu bu gözlerinle göremezsin. O yüze teveccüh etmeğe ve o yüzü görmeğe cehdet. Bu gözüken yüz kaybolunca o gizli yüzü görür ve derhal tanırsın," buyurdu.

Şiir:

"Nuru perdesiz görmeğe cehdet. Perde kalkınca körlük azalır".

Allah! Allah! Güneş kursuna keskin keskin bakılmaz. Çünkü güneş gözü ve basireti körletir ve ondan sonra göz hiç bir şey göremez.

Şiir:

"Ey dertle dolan göz, onun gölgesinde otur! Sakın bu durumda onun yüzüne bakma."

Ondan sonra Şemseddin, semâ ibadetine başladı.

(99) H i k â y e : Sırlar kâtibi, engin bilgili (nehrî) Bahâeddin-i Bahrî (Tanrı'nın rahmeti üzerine olsun) şöyle rivayet etti ki: Bir gün Mevlânâ hazretlerinden: "Dillerde dolaşan şeyhlerin illeti (illet-ül-meşâyih) hangisidir?" diye sordum. Mevlânâ: "Haşa ki, şeyhlerde öyle fena bir illet bulunsun. Fakat bâtınî cesaret ve zâhirî pervasızlık yüzünden tarikatten kovulmuş olanlar sonunda o illete tutulurlar." buyurdu. Nitekim Mevlânâ zamanında, makbul ilim sahibi bir şeyh vardı. Ona meşhur Şeyh Nâsıreddin derlerdi. Tabsıra sahibi

idi. Bütün ilimlerde Şeyh Sadreddin ile atbaşı giderdi. İtibarlı müritleri de vardı. Bir gün Mevlânâ birkaç dervişle birlikte adı geçenin hânekâhı civarından geçiyordu. O da müritleriyle birlikte köşkünde oturmuştu. Birdenbire Mevlânâ'nın, müritleri ile birlikte uzaktan geçtiğini gördü. Müritlerine: "Bakınız, Mevlânâ'nın duman renginde sarığı ve mavi feracesiyle ne karanlık bir şekil ve anlaşılmaz bir yolu vardır. Bu adamın ne karakter taşıdığını, ne yol tuttuğunu ve onun tarikat silsilesinin kime ulaştığını hiç bilmiyorum. Onda bir nur olduğunu da sanmıyorum," dedi. Mevlânâ hazretleri uzaktan onun köşküne bakıp sertçe: "Ey temyiz kabiliyetinden mahrum olan namert!" buyurdu. Şeyh Nâsıreddin hemen o anda bir, ah, edip düştü. Müritleri feryat ederek onun üzerine üşüştüler ve: "Bu ne hâldir?" diye sordular. Nâsıreddin: "Yazıklar olsun! Terbiyesizlikte bulundum ve küstahlık ettim. Mevlânâ hazretleri bana bir darbe vurdu. Ben, onun velâyetinin yüceliğinden habersizdim. Burada konuşmuş olduğum her şeyi gayıb âleminden olanlar onun kulağına ulaştırdılar, benim hâlim başkalaştı ve talihim tersine döndü," dedi.

Şiir:

"Her ne kadar kimse ondan o sözü işitmediyse de, o söz Tanrı katından olan bir kulağa gitti.
"O Muhammed, yatmış ve eline dayanmış (olduğu halde) sır gelip onun etrafında dolaştı.
"Peygamber, "gözlerim uyur, fakat kalbim insanların halinden uyumaz," dedi.

Nâsıreddin'in hemen o anda erkekliği zâil olup hadım oldu. Bundan Tanrı'ya sığınırız. Bu tarafta arkadaşlar: "Mevlânâ kime küfrediyor?" diye her tarafa baktılar, fakat hiç kimseyi görmediler. Şaşkınlıkları bir iken bin oldu. Hüngür hüngür ağlayarak küfür hâdisesini sordula . Mevlânâ: "Dinsiz Nâsıreddin hadım oldu. Kendi yüce makamında şeytan kardeşler arasında oturmuş, bizim şeklimiz hakkında bir şeyler söylüyordu. Şüphesiz erkekliği zâil oldu. Yüce Tanrı gayretinden ötürü o zavallıyı âleme ibret yaptı ki, erkeklerin erliği ve donuk kalplilerin namertliği, sırları bilen dostlara malûm ol-

sun," buyurdu. Nihayet Nâsıreddin o hale geldi ki kendisini kullanmaları için kölelere para veriyordu. Konya şehrinde şeyhlik illeti ile meşhur oldu. Bazı ayaktakımı ve pis insanlar onun etrafında dolaşır, ondan bir şeyler koparırlar ve hakkında: "O vakit bâtıl ehli ziyan eder" (K., XL, 78) âyetini okurlardı.

Şiir:

"Kötü iş yapan insanlar daima kötü zanlı
olurlar. Kendi ayıplarını dostlarına da isnadederler.
"Zina mahsülü ve zina işleyenlerden olanlar,
Tanrı erlerini de kendileri gibi sanırlar."

Müritleri bir gece ilâç verip onu o namussuzluktan ve sıkıntıdan kurtardılar.

(100) H i k â y e: Mevlânâ'nın en yakın ve makbul müritlerinden, Şeyh Bedreddin-i Nakkaş şöyle r i v a y e t e t t i k i: "Bir gün müderrislerin sultanı Sırâceddin-i Tatarî (Tanrı rahmet etsin) ile birlikte gezmeye gitmiştik. Birdenbire Mevlânâ'nın, yalnız başına uzaktan gelmekte olduğunu gördük. Biz de ayağımızı uydurarak uzaktan onu takip ettik. Ansızın geriye bakıp biz kullarını gördü ve: "Siz arkadan yalnızca geliniz, zira kalabalıktan hoşlanmıyorum. Benim halktan kaçışım, onların el öpmek ve önümde eğilip secde etmek belâsından ötürüdür," buyurdu. (Gerçekten) Mevlânâ, herkesin onun elini öpmesinden ve önünde baş koymasından (ruhen) son derecede incinirdi. Aşağı tabakadan olan insanlara ve talihsiz kimselere karşı büyük bir gönül alçaklığı gösterir, secde bile ederdi. Bundan sonra Mevlânâ yoluna devam etti, biraz ilerleyince bir viraneye geldik. Orada birkaç köpek birbirleriyle sarmaş dolaş olmuş uyuyorlardı. Mevlânâ Sirâceddin-i Tatarî: "Bu biçareler arasında ne kadar güzel bir birlik vardır, ne güzel uyuyorlar ve birbirleriyle ne kadar da güzel sarmaş dolaş olmuşlar," dedi. Bunun üzerine Mevlânâ: "Eğer Sirâceddin! Eğer bunların arasındaki dostluğu ve birliği anlamak istiyorsan, onların aralarına bir leş veya bir takım ciğer atıver. O zaman bu dostluğun nasıl bir dostluk olduğunu görürsün. İşte bu gördüğün dünya ehli ve dünya malına tapan-

ların aralarındaki (dostluk da) böyledir. Aralarında bir menfaat ve karşılık olmadıkça birbirlerinin dostudurlar; fakat dünyalık önemsiz bir şey araya girince, nice senelik namus ve şereflerini havaya verirler ve aralarındaki tuz-ekmek hakkını bir tarafa bırakırlar. İşte böylece nifak ehlinin birleşmesinin bir kıymeti yoktur. Şimdi gördüğün bu misalde olduğu gibi."

(101) Yine nakledilmiştir ki: Bir gün Muineddin Pervâne, Mevlânâ'yı ziyaret etmişti. Bütün şeriat ve tarikat ulûları da bu toplantıda bulunuyorlardı. Semâ'dan sonra büyük bir sofra kuruldu. Muineddin'in işaretiyle Mevlânâ'yı imtihan etmek ve onun ne yapacağını görmek için altın bir kâse içine altın dolu bir keseyi yerleştirdiler ve bunu pirincin altına gizlediler. Kâseyi Mevlânâ'nın önüne koydular. Pervâne Mevlânâ'yı sık sık, Hudâvendigâr hazretlerinin bu yemekten birkaç lokma alması için: "Bu yemek helâl paradan yapılmıştır," diyerek ondan yemeğe teşvik ediyordu. Mevlânâ birdenbire Pervâne'ye bağırarak: "Bu tiksinilen yemeği, bu tiksinilen kap içine koymak ve Tanrı erlerinin önüne getirmek icra ve idaresi tedbire ihtiyaç gösteren bir dinin ve insanlık mezhebinin dışındadır. Tanrı'ya çok şükür olsun ki, O, bize kâse ve keselerden tam bir feragat bağışlamış ve bizi bu gibi şeylerden doyurmuş ve kandırmıştır," buyurdu ve o anda semâ'a kalkıp şu gazeli okudu.

Şiir:

"Tanrı hakkı için ki ne yağlıya, ne tatlıya, ne altın dolu keseye ve ne de altın kâseye meylim vardır. ilâh..."

Zavallı Pervâne, Mevlânâ'nın ayaklarına kapandı, özürler dileyip yapmak istediği bu imtihandan dolayı tövbeler etti ve o kâselerin yağma edilmesini emir buyurdu. Bu hikâye Mevlânâ'nın ilk zuhur ettiği zamana aittir.

(102) Yine nakledilmiştir ki: Bir gün Sultan Veled hazretleri (Tanrı onun aziz olan sırrını kutlasın) buyurdu ki: 'Benim velilerim, benim kubbelerimin altındadır. Onları benden başka kimse bilmez' hadîsinin mânası nedir?

Kubbelerden maksat, bunların kalıpları mıdır? Yoksa yerilen huyları mıdır? diye babamdan sordum. O da: "Evet Bahâeddin, kubbelerden maksat, onların kalıpları da olabilir. Fakat kubbelerden maksat onların huylarıdır. Çünkü bazı velilerin, görünüşte bazı şeylere karşı hırsları olur. Bazıları gezmekten hoşlanır, bazısının temâşa hoşuna gider. Bazısı ticaretten zevk alır, bazısı ilim kazanmağa rağbet gösterir, bazısı mal toplamağa meyleder. Halkın hoşuna gitmesin diye onların peygamberlerin şeriatına aykırı hareketlerde bulunmaları mümkündür. Onlar, bu kubbelerin altında gizli kalırlar. Şöhret âfetinden kaçarak şöhretsizliğin icabı olan rahat ve huzur içinde tiksinilen ve hoşa gitmeyen şeyleri işlerler. Bu cihetten aşağı, hattâ yüksek tabakadan halk bile bu topluluğu tanımaz. Onların bu hallerine akıl erdiremezler. (Bu sebeple) Peygamberimizin: 'Tanrının gizli velileri vardır' sözü doğrudur."

Şiir:

"Öteki kavim, çok gizli hareket ediyor, halkın gözüne nasıl görünebilir. Bu kavimden olanlar, herkesi bilirler. Fakat hiç kimsenin gözü bunların ululuklarını görmez ve idrâk etmez. Onların hem kerametleri ve hem de kendileri Tanrı'nın haremindedirler. Onların adlarını Abdallar bile duymaz."

Tanrı'nın tevfikının ve inayetinin arkadaş olduğu saadetin yardım ettiği her kul, o kubbeler altındaki velileri anlar, onlara itiraz etmez ve onlardan yüz çevirmez ki, onların inayet ve hidayeti sayesinde, onlardan azamî derecede istifade etsin, bakır vücudu altın olsun ve iksir-i âzama yol bulsun. Nitekim buyurdu:

Şiir:

"Onların gözü sizin için bir kimyadır. Onların nazarı gibi kimya nerede?"

(103) Hikâye: Arkadaşların ileri gelenleri şöyle rivayet ettiler ki: Yüce Türbenin mimarî olup, kimya, hikmet ilminin her türlüsünde zamanın tek yetiştirdiği Şeyh Bedred-

din-i Tebrizî, her gün arkadaşların sohbetinde b[illegible]ır ve her gece kimya ile meşgul olurdu. Bundan vücuda getirdiği altın ve gümüş paraları dostların fakirlerine sarf ederdi. Meğer bir gece Mevlânâ onun hücresine gider ve onu işe dalmış bir halde görür. Bedreddin, Mevlânâ'nın heybetinden donakalır. Mevlânâ, mübarek eliyle örsü alıp onun eline verir. Bedreddin bakar ki, bu demir örs, parlak güzel bir altın olmuş. Mevlânâ: "Eğer altın yapma sanatı ile uğraşırsan böyle sanatkâr ol. Bu şekilde altın yapma sanatı için ne örs, ne de çekiç lâzımdır. Böyle şeylere aziz olan ömrünü sarf edersen, işler tersine dönüp hakikatler meydana çıktığı vakit, bunun bir sahtekârlıktan başka bir şey olmadığını anlarsın. Senin altının bakır olduğu zaman, artık nedamet ve eseflenmen fayda vermez. Çalış ki, bakır vücudun altın ve altının da cevher olsun, cevherin de şunun bunun vehmine sığmayan bir şey olsun." Nitekim buyurmuştur.

Şiir:

"İsa, senin bakırını altın yapar. Eğer altın ise
cevher yapar, cevher ise daha güzel hem de
Ay'dan ve Müşteri'den daha güzel bir şey yapar".

Bunun üzerine Bedreddin elbiselerini yırtıp kimyagerlikten vazgeçti.

(104) Yine Bedreddin'i Tebrizî hazretlerinden naklolunmuştur ki: Bir gün Mevlânâ arkadaşlara bilgiler saçıyor, vaızlarda bulunuyor, onları Peygamberin sünnet ve farzlarını yerine getirmeğe teşvik ediyordu. Buyurdu ki: Peygamberin (Selâm onun üzerine olsun) Eshabı, Sıddık'ı Ekber (Tanrı ondan razı olsun) ile birlikte gazaya gitmişlerdi. Bir kaleyi kuşatmış onu fethetmeğe çalışıyorlardı. Kalenin alınması uzadı. Sıddık'ı Ekber onlara: "İbadet hususuna dikkat ediniz, farzların ve sünnetlerin en ince şeylerinden bir şey kaçırmış olmayasınız. Bu muhasara, sizin bunları ihmal etmenizden gecikmiş olmalıdır," dedi. Gerçekten Eshap kendilerine gelip düşündükleri vakit, akşam namazı için abdest aldıkları zaman misvakı unuttuklarını hatırladılar. O sabah, yüzlerini, sabahı aydınlatan Tanrı'ya çevirerek cuş ve huruşa

geldiler, abdest alıp misvak kullandılar. Sabah namazını kıldıktan sonra Yahudilerin elinde bulunan bu kaleyi almak için hücuma başladılar. Kuşluk vaktine doğru kaleyi aldılar. Ahalisinin bir kısmını esir etti, bir kısmını da öldürdüler. Sonra Tanrı'ya şükür ve onun nimetlerini zikirle Medine'ye döndüler. İşte bunun gibi ben de istiyorum ki, takatiniz oldukça tam bir itaat ile ibadete rağbet edesiniz. Peygamberin sünnetlerinden en ufak şeyi bile ihmal etmemeğe çalışasınız ki, nefs-i emmâre kalesini zapta muvaffak olasınız. Nefsinizin vesveselerini ve şeytanın günahlarınızı size süslü ve güzel göstermelerini kendinize esir edip onları öldüresiniz. Ancak (bu şekilde) gönül sultanının şehrini su ve çamur perdesi araya girmeden bayındır bir hale getirmeğe muvaffak olabilirsiniz. Sizi kâfirler gibi istilâ eden fâsit fikirleri ve geceleri sizi kaplayan faydasız hayalleri dağıtasınız ve: "Onu Ruh-ül-Kuds ile teyid ettik" (K., II, 254) âyetinin nuru ile bunlara emredici olasınız. Nitekim buyurmuştur:

Şiir:

"Nefsini öldürdünse, özür dilemeden kurtuldun demektir. Artık memlekette sana düşman kimse kalmamıştır."

(105) Y i n e ilâhî dost Hoca Nefiseddin-i Sivasî (Tanrı rahmet etsin) r i v a y e t e t t i k i: Bir gün Mevlânâ abdest alıyordu. Ben de mübarek eline su döküyordum. Su bazularına kadar gitmemiş olacak ki, bana hiddetle bakarak: "(Adamakıllı) su dök," dedi. "Peygamberimizin sünneti tamamiyle yerine gelsin," buyurdu. İşte Mevlânâ böyle idi. Peygamberin sünnetini dediğinden yüz misli daha fazla yapardı ve hiç yapmağa mecbur olmadığı diğer ibadetleri de yerine getirirdi. Halbuki şeriate ait teklifierden azat olmuştu. Fakat sırf Peygamberin şeriatını gözetmek ve onun şeriatında hakikatinin sırlarını göstermek için.

Mısra:

"Son nefesine kadar (ibadetten) fariğ olmadı."

Şiir:

"Kur'anın suretiyle derin mânalarını muhteşem sultandan başka kim toplayabilir?"

Sonra buyurdu ki: "Peygamberlerin, velilerin buyurduğu ve yasak ettiği ve bunların üzerine sağlam temeller atıp nas haline getirdikleri ve bizleri de üzerinde çalışmağa teşvik ettikleri şeyleri yerine getirmek, devam ettirmek ve onlara uymak vâcip olan ödevlerdendir."

(106) Yine Tanrı'dan korkan dostlar o temiz sır sebebiyle şöyle rivayet ettiler ki: Müezzinin ezan sesi, (Mevlânâ'nın) mübarek kulağına erişince olanca yüceliği ile dizlerinin üzerine basıp kalkar ve derdi:

Mısra:

"Ey canımız kendisiyle aydın olan! Adın ebediyete kadar kalsın,"

Bunu üç defa tekrarlar, sonra kalkıp namaza başlar ve derdi:

Şiir:

"Bu namaz, oruç, hac ve cihat itikadın şâhididir.
Hediyeler, armağanlar ve pişkeşler benim seninle hoş olduğumun şahididir.
Eğer Tanrı sevgisi yalnız fikir ve mâna olsaydı,
senin oruç ve namazının sureti olmazdı."

(107) Yine Hazret'in kubbeleri altında gizlenenlerden biri rivayet etti ki: Bir gün Mevlânâ hazretleri namazın ve niyaz ile namaz kılanların faziletleri hakkında mânalar saçıyordu. (O sırada) şi hikâyeyi anlattı: Belh'te bir derviş vardı. Müezzinin "Tanrı uludur" demesinden ayağa kalkar ve müezzin ezanı bitirinceye kadar çok tevazu ve zillet gösterirdi. Bu adam, son nefesi gelip de temiz ruhunu Tanrıya teslim ettiğinde birdenbire müezzin ezan okumağa başladı. (Ezanı duyar duymaz) hemen Tanrı'nın izni ile eskisi gibi yerinden kalktı, aynı ikram ve tâzimde bulundu. Tanrı, onun yaptığı bu büyük tâzimin bereketi yüzünden ölüm acısını ona tatlılaştırdı. Onu mezara koydukları vakit, Münker ve Nekir geldi, o fakirin etrafında dolaştılar, sorgularda bulundular. (Bu sırada) Tanrı tarafından: Benim kulumun işini kolay yapınız, edep ve terbiye ile dönünüz. Çünkü o, hayat kaydında

iken, daima benim aziz olan adımı yüceltir ve bana tevazu gösterirdi," diye bir hitap geldi:

Şiir:

"Her kim, hürmet ederse, hürmet görür. Her kim şeker getirirse lûzine yer.

"Mademki sen, hayret ve şaşkınlığından Tanrı için oldun, ben de senin için olurum. Çünkü hadîste "kim Tanrı için olursa Tanrı da onun için olur" buyurulmuştur."

(108) Y i n e şeyh Muhammed Hâdim (Tanrı ona rahmet etsin) şöyle rivayet etti ki: Mevlânâ hazretleri delikanlıların ağır kürkler giydikleri, fırın ve tandırların kenarında bile üşüdükleri şiddetli kışın ortasında medresenin damına çıkar, seher vaktine kadar binlerce ah ve vah ile teheccüd namazını kılardı. Sabah namazını da kıldıktan sonra damdan inerdi. Mübarek çizmesini çektiğim vakit tabanının çatlaklarından kan damlardı. Arkadaşlar feryat edip ağlarlardı. Mevlânâ hazretleri: "Bizim sultanımızın da böyle hali yok muydu?" buyururdu.

Şiir:

"Geceleyin ayakta durmaktan peygamberin ayakları şişmiş. Nihayet Kuba halkı (Peygamberin geceleyin uyumayıp uyanık kalmasından hırkalarını (kaba) yırttılar.

"Peygamber bunu, gelecek ve geçmişteki günahların bağışlanması için yapmıyordu. Bunun, havî ve recadan değil de aşkın bir coşuşu olduğunu söylüyordu."

Ondan sonra abdestini tazelerdi. Kuşluk namazını kabakuşluk, kabakuşluk namazını da öğle vaktine kadar ifa eder: "Ben muallim olarak gönderildim. Öğretim okulunda iken yakalandım. Çünkü eğer biz bunlardan hiç birini yapmazsak zavallı ümmet tamamiyle unutup gaflet gösterir," derdi.

Şiir:

"Bütün o çalışıp çabalama korkudan değildi. O (âkıbetinden) emindi, fakat o, bunu, sırf insanlara öğretmek için yapmıştı."

Ve daima vasiyet buyururdu ki, malınızın, neseplerinizin, haleflerinizin ve dostlarınızın çoğalması için çok namaz kılınız. Kıyamet olduğu vakit de o namazlarla dostları teselli ediniz. Hiç şüphe yok ki, namaz kılan ve Tanrı'ya ibadet eden kulun dünyalık ve ahiretlik bütün istekleri hâsıl olur.

(109) Y i n e bir gün Mevlânâ buyurdu ki: "Ben bütün isteklerinin elde edilmesi için bizim Emîr Âlim'i namaza teşvik ediyordum. O da namaza çok önem verdi. Kendisi emîrlik ve büyüklüğü çok istedi. Nihayet büyük bir emîr ve Sultanın hazinedarı oldu. Namazla meşgul olan her kulun gayb âleminden istediği her şey hâsıl olur," ve ilâve ederek: "Gökte uçan kuşlar ve yerde otlayan hayvanların tuzağa düşüp kaçmaya mâruz kalmalarının sebebi, tesbihi terketmeleridir," buyurdu. Derler ki: Uçan kuşlar, dam üzerinde bir namaz kılmadan geçtikleri için yakalanıp bir tuzağa düşerler.

Şiir:

"Sen gidişinde virdini terk edersen, sana dert ve belâdan sıkıntı gelir."

(110) Y i n e r i v a y e t olunur ki: Mevlânâ bir kimseyi namazla meşgul gördüğü vakit, ona: "Ne **itaatli** bir kul ve ne de alçakgönüllü bir hizmetçi! Eroğlu er, efendisinin hizmetinde sebat eden ve gücü nispetinde ona itaatte bulunan kimsedir. Namaz ve oruç şunun gibidir: Şefkatli bir anne, süt emen çocuğunu, çokça tat almak sâyesinde lokma yeyip hazmedebilsin diye (önce) azar azar yemek ve içkilerin tadına alıştırır. Candan bir kul da bu zâhirî ibadetlerden kuvvet alıp mâna yolunda yürüyecek bir dereceye gelir, tam bir istidat sahibi olur ve öyle ki kudreti aziz ve celil olan Tanrı'ya yakınlaşır," buyururdu. Nitekim buyurdu:

Şiir:

"Bizim Tanrımız 'secde et ki Tanrı'nın yakınlarından olasın' (K., XCVI, 19) buyurmuştur. Bizim bedenlerimizin secdesi ruhlarımızın Tanrı'ya yaklaşmasına sebep oldu. Eğer bu harap, hapisaneden kurtulmak istersen, dosta isyan edici olma, secde et ve onun yakınlarından ol."

(111) Yine dünyanın büyük hanımı, zamanın Haticesi, Hudâvendigâr'ın zevcesi Kira Hatun (Tanrı onun alnını açık etsin) rivayet etti ki: Kış mevsiminde bir gece, Mevlânâ hazretleri evin sofasında gece namazı kılıyordu. Tam bir yücelikle Fatiha suresini kelime kelime, öyle ağır okuyordu ki, başkaları bu müddet zarfında on sure okuyabilirdi ve namaz esnasında mübarek gözlerinden göz yaşı damlaları öyle damlıyordu ki, sesleri kulağıma geliyordu. Feryat ederek ayaklarına kapandım. Çok ağladım ve kendisine: "Ey kulların şefaatçisi! Biz biçarelerin ümidi senin yardımına kalmıştır. Sen böyle olursan, vay bizlere ve bizim âkıbetimize! Bu kadar ağlamalar ve sızlamalar neye?" dedim. Mevlânâ: "Tanrıya tekrar tekrar yemin ederim ki, bu gördüklerin, o celâl sahibinin yani Tanrı'nın, yüceliğine ve büyüklüğüne nispetle hiç mesabesindedir; fakat ben onun izzetinden: 'Ey mutlak Kerim! Benim kudretim bu kadardır. Beni mazur gör,' diyerek özür diler ve ona yalvarırım. (Nitekim) Peygamberimiz 'Tanrı senin önceki ve sonraki günahlarını mağfiret etmek...' (K., XLVIII, 2) âyetini duydu ise de cevabında: "Ben senin şükreden kulun değil miyim?" buyurdu.

Şiir:

"Eğer biz kusur edici isek, sen çok merhametlisin. Senin vereceğin şeyi ummaktan başka bir özrümüz yoktur."

Birçok dostlar ve kimseler bize bağlanıp itimat etmişlerdir. Eğer biz (bu ibadetlerden) vazgeçer, hiç bir şey yapmazsak onlar ne yapar ve kimin kapısına giderler.

Şiir:

"Peygamber: 'Kıyamet gününde ben mücrimleri ağlar bir halde nasıl bırakabilirim?
"Ben, ağır işkencelerden kurtarmak için âsillerin bile candan şefaatçisi olurum,' dedi."

İşte buna uyarak her şeyh, kendi çaresiz müritleri hakkında bu çareye baş vuracaktır.

Şiir:

"Peygamber: 'İlerlemiş bir şeyh, kavmi arasında peygamber gibiyiz,' dedi. "Tanrı'mn kulları merhametli ve mütehammildirler. Onlar, işleri düzenlemede Tanrı huyuna mâliktirler."

(112) Hikâye: Mevlânâ'nın sohbetinde bulunanlar ve onunla birlikte Tanrı'ya ibadet eden arkadaşlar (Tanrı onların zikrini yüceltsin) Mevlânâ hazretlerinden (Tanrı onun ruhunu kutlasın) şöyle rıvayet ettiler ki: Hulâgû Han 655 H. (1257 M.) senesinde Bağdat'a geldi. Büyük savaşlarda bulundu, fakat buranın zaptı katiyen mümkün olmadı. Bunun üzerine Hulâgû Han: "Üç gün kimse bir şey yemesin ve atlara da yem verilmesin. Herkes Bağdat'ın fethi ve hanlarının galip gelmesi için kendi yaratkanına (Yaradan) yalvarsın," diye emir verdi ve: "Belki bütün kapıları açan Tanrı, fethi kolaylaştırır ve servet elde edilir. Çünkü halife çok zengindir ve çok da azmıştır," dedi. Üç günlük oruç bittikten sonra Hulâgû Han kendi memleketinin veziri ve bütün memleket işlerinin elinde bulunduğu Hoca Nasreddin-i Tusî'ye geldi ve ona: "Halifeye, tarafımızdan bir kâğıt yaz, itaat etsin, isyan ve inadı bıraksın; çünkü yaratkanın hükmü öyledir. Eğer inat ederse sonunu getiremez. Eğer (bize itaat edip) gelirse devlet ve hıl'ata nâil olur. Gelmezse devletinin göçüp yokolacağını biliyorum," diye yazmasını emretti. Bunun üzerine Hoca Nasreddin hemen şöyle bir kâğıt yazdı: "Tanrı'ya hamdettikten sonra, biz Bağdat'a konduk: «... korkutarak yapılan yasaktan ayılmayanların sabahı ne fena oldu" (K., XXXVII 177). Biz o şehirin hükümdarını çağırdık. O reddetti. Bunun için o, "Biz onu şiddetli bir işkence ile yok ettik" (K., XXIII, 16) âyetindeki şiddetli işkenceyi hak etti. Biz seni bize itaat etmeğe davet ederiz. Eğer gelirsen "Ona rahat ve güzel hayat ve nimeti bol Cennet vardır" (K., LVI, 89) âyetinde buyurulan kimse gibi olursun ve eğer gelmeği reddedersen kuvvetlerimi sana karşı harekete geçiririm. Tırnağiyle ölümünü arayan ve burnunun ucunu avucuyle sakatlayan kimse gibi olma, selâmlar."

Derler ki, Hulâgû Han, mektubu Ketboğa Bahadır'a ve-

rerek bir toplulukla birlikte gönderdi. Halife teklifi kabul etmedi; inat gösterip, kötü cevaplar verdi. Aynı günde Bağdat'ı alıp halifeyi de esir ettiler. Yemek yemeyip oruç tutmak, dinî inkâr edenler ve gerçek bilgiden haberi olmayan ham insanların işlerinde böyle tesir gösterir, onların galip ve muvaffak olmalarına sebep olursa, basiret sahibi Tanrı yardımcıları ve Tanrı dostları hakkında ne tesir yapar ve neler bağışlar, var kıyas et.

Şiir:

"Oruca devam et, çünkü o, Süleyman'ın mührüdür. Mührü şeytanının eline verip mülkünü yıkma."

Bu hikâyeyi açlığın fazileti hakkında buyurdular.

(113) Yine nakledilmiştir ki: Mogol'lar kılıçla Bağdat'ı zaptedince, halifenin elini ve boynunu bağlayıp Hulâgû Han'ın önüne getirdiler. Hulâgû Han buyurdu; onu bir eve hapsedip üç gün ona bir şey vermediler. Halife açlığın şiddetinden hayli ağladı. Nasreddin-i Tusî'yi çağırıp ondan yiyecek istedi. Halife çok obur bir adamdı. Türlü türlü yemeklere ve rahata alışmıştı. Vezir onun bu halini Han'a arz etti. Han emretti: Halifenin hazinesinden aldıkları cevherleri, incileri ve nakit paraları birkaç tabağa taksim ettiler, bazısına inci, bazısına yakut, bazısına altın ve bazısına da altın ve gümüş koydular. Bunların üzerlerini örttükten sonra halifenin yanına götürdüler. Halife, Han'ın lûtuf ve inayette bulunarak kendisine yemekler gönderdiğini sandı. Tabakları açtığı vakit, içlerinde yiyecek ve içecekten bir şey olmadığını gördü. Bunun üzerine: "Bunların hepsinden bir dilim ekmek daha iyi" dedi. Bu tabakları götürenler, bunlardan yemesi için halifeyi zorladılar. Nihayet Han ona: "Mademki sana bir ekmek kâfiydi, niçin bu kadar büyüklük gösterdin ve Tanrı'nın bu kadar nimetlerine şükretmeyip nankörlük ettin de bu felâkete düçar oldun. Mağlûp olacağını gördüğün vakit, niçin mallarını ve hazinelerini verip düşmanı savmadın? Senin, itaat gösterip canını kurtarman için bunları verip, aman, istemekliğin gerekirdi. Onu da yapmayıp isyan ettin. Bunun için se-

nin öldürülmekliğin lâzımdır," dedi. Bu zavallı halifenin vaziyeti Sultan-ül-Ulemâ'nın daha önce kendisine söylediği gibi oldu. Sultan-ül-Ulemâ, halifeye nasihat etmiş onu korkutmuş ve: "Seni her halde şehit edecekler. Bununla senin derecen yükselecek ve kötü işlerin cezası ödenecektir," buyurmuştu. Rivayet edildiğine göre onu büyük bir çuval içine koyup tekmeler altında şehit ettiler. (Tanrının rahmetine kavuşsun).

Şiir:

"Kötülük yapınca âfetlerden kork, çünkü tabiatta hiç bir şey cezasız kalmaz."

(114) Yine nakledilmiştir ki: Bir gün Mevlânâ hazretleri oğlu Sultan Veled hazretlerine: "Bahaeddin, senden Mevlânâ'nın yolu nedir?" diye sordukları vakit: "Yeyip içmemektir, de." buyurdu ve sonra: "Hayır, hayır, ölmektir dersin," dedi. Ondan sonra şu hikâyeyi anlattı: Bir derviş bir evin kapısına gidip su istedi. Ay gibi güzel bir kız evden çıkıp, dervişin eline bir ibrik verdi. Derviş: "Bir testi su içmek istiyorum," dedi. Bunun üzerine kız dervişe: "Ha! ha! ha! Şu dervişe de bakın! Bütün gün yiyor ve bütün gece uyuyor. Hakiki derviş geceleri de yemek yemez, nerede kaldı ki, gündüzleri..." dedi. O derviş öldüğü güne kadar gündüz yemeğini yemedi. Nihayet kendi maksadına kavuştu.

(115) Yine nakledilmiştir ki: Sultan Veled hazretleri (Tanrı onun zikrini yüceltsin) buyurdu ki: Babam bir gün beni yanına çağırdı; yüzümü ve başımı öptü. Bana sonsuz inayetlerde bulundu. Ondan sonra: "Bahaeddin, Tanrı'yı sana göstermemi ister misin?" dedi. Ben de: "Büyük bir lûtuf olur," dedim. Bunun üzerine o: "On günde görürsün, yalnız şu şartla ki, yirmi dört saatlik gece ve gündüzü taksim edeceksin, yirmi iki rasat saatinde yemek, uyku gibi dünya işleri ile meşgul olacaksın. Geri kalan iki saatte de büyük bir ciddiyet ve huzurla Tanrının hizmetinde bulunacaksın. Yine "öylece birkaç günden sonra yirmi saat kendi işinle uğraşacak, dört saat de tekrar Tanrı hizmetiyle meşgul olacaksın. Nihayet o dereceye gelecek ki, tam yirmi saat Tanrı'ya ibadet için ayakta duracak, dört saat de dünya, dostlar ve onların

işleriyle meşgul olacaksın. Bu hali o dereceye ulaştıracaksın ki, her anın ve bütün vakitlerin Tanrı'ya harcanmış olacak, bu dünyanın ilgileri tamamiyle kesilecek ve hiç bir şey kalmayacak. Ondan sonra ne kadar istersen ve edebilirsen Tanrı'yı gör ve sevgili ile aşk oyunları oyna. Artık ona ne söylersen ve ondan ne ararsan sana müyesser olur," buyurdu. Babamın ruhuna yemin ederim ki, ben de babamın byurmuş olduğu gibi yaptım, işaret ve irşat ettiği gibi oldum. Şöyle ki, Yüce Tanrı, Musay-ı Kelim'e: "Ya Musa! Bana, benim istediğim gibi ol ki, ben de sana, senin istediğin gibi olayım," buyurmuştur.

Şiir:

"Dün aşk, bana, ben tamamiyle nazım; ben naz ettiğim an, sen de tamamiyle niyaz ol, dedi."
"Sen nazı bırakınca tamamiyle niyaz olursun, ben de kendimi senin için tamamiyle niyaz yaparım."

(116) H i k â y e : Arkadaşların ileri gelenleri (Tanrı onların kadrini yüceltsin) şöyle rivayet ettiler ki: Bir gün Mevlânâ hazretleri gerçeklerin gerçekliğini (kakikati) ve gizli sırları açıklamada coşmuştu. Tam o sırada: "Yüce Tanrı'nın Rum halki hakkında büyük inayeti vardır ve Sıddık-ı Ekber'in duasiyle de bu halk bütün ümmetin en merhamete lâyık olanıdır. En iyi ülke de Rum ülkesidir. Fakat bu diyarın insanları, Mülk sahibinin (Tanrı'nın) aşk âleminden ve derûni zevkten, çok habersizdirler. Müsebbib-ül-Esbab (Tanrı) (şanı aziz olsun ve saltanatı yücelsin) hoş bir lûtufta bulundu, sebepsizlik âleminden bir sebep yaratarak bizi Horasan ülkesinden Rum vilâyetine çekip getirdi; haleflerimize de bu temiz toprakta konacak yer verdi ki, ledünî iksirimizden onların bakır gibi olan vücutlarına saçalım da onlar tamamiyle kimya, irfan âleminin mahremi ve dünya âriflerinin hemdemi olsunlar." buyurdu. Nitekim demiştir:

Şiir:

"Beni Horasan'dan çekip Yunanlılar içine getirdin ki onlarla haşır neşir olup hoş bir mezhep vücuda getireyim."

Onların hiç bir suretle doğru yola meyletmediklerini ve ilâhî sırlardan mahrum kaldıklarını görünce, insanların tabiatına uygun düşen şiir ve semâ yolu ile o mânâları onlara lâyık gördük; çünkü, Rum halkı, zevk ehli ve şirin sözlüdür. Meselâ bir çocuk hasta olur ve tabibin verdiği ilâçtan nefret edip mutlaka şerbet isterse, hazık doktor ilâcı bir şerbet testisine koymak suretiyle çocuğa verir. Çocuk onu şerbet zanniyle seve seve içer, dertlerinden kurtulur, sıhhat bulur ve onun bozulmuş olan mizacı düzelir.

Şiir:

"Onulmaz hastalık için koşun buraya! Bizim ilâcımız hastaya birebirdir.
"Biz Tanrı'mn tabipleri ve talebesiyiz. Kızıldeniz bizi gördü, ikiye ayrıldı." (K., LXIII, 26)
"Biz, kimseden ücret istemeyiz. Bizim el ücretimiz Tanrı tarafından fazlasiyle gelir."

(117) Hikâye: Nakledilmiştir ki: Sünnetleri ve farzları kendinde toplayan (onları yerine getirmekte, kusur etmeyen) yeryüzünde Tanrı'nın velisi olan müderrislerin sultanı Şemseddin-i Mardinî hazretleri (Tanrı'nın rahmeti onun üzerine olsun) zamanın Şureyhi ve ikinci Numanı idi. Dini korumada onun bir ikincisi yoktu; fakat Semâ'ı ve şeyhlerin kerametlerini son derecede inkâr ederdi. Tanrı erlerinin âleminden biraz haberi ve nasibi olan fakîhlerden bir grup bir gün onun huzurunda Mevlânâ'nın menkıbelerini zikrettiler ve: "Mevlânâ hazretleri düşünmeksizin, kitapları mütalâa etmeksizin semâ halinde fetva veriyor, filozofların nefislerini öyle teshir ediyor ve akıllı insanların aklını öyle durduruyor ki, bu ululardan hiç biri onun yanında bir şey söyleyip nefes alamıyor; mantık bilginlerinin söz söyleme kemerleri onun huzurunda bağlı kalıyor," diyerek onun beğenilen huylarını sayıyorlardı. Şeyh Şemseddin bu fakîhlere: "Bu bozuk hayallerden vazgeçmek ve daima dinî ilimlerle meşgul olmak lâzımdır," diye cevap vererek onları susturdu. Umuma verdiği bu dersi bitirdikten sonra kalkıp birkaç rekât namaz kıldı ve (uyanınca) tekrar özel dersiyle meşgul olmak üzere biraz ba-

şını yere koyup uykuya daldıkta, elçilerin ve peygamberlerin sultanı Tanrı'nın elçisi Muhammed'i (Tanrı'nın selât ve selâmı üzerine olsun) rüyasında gördü: Peygamber Celâleddin-i Karatayî'nin (Tanrı rahmet etsin) medresesinde sofanın başköşesinde oturmuştu. Bütün ulu arkadaşları (sahabe) da orada bulunuyordu. Peygamberin önüne bir tabak konulmuştu. O anda Mevlânâ Şemseddin ilerler ve tam bir edeple peygambere, (Tanrı'nın selâmı onun üzerine olsun) selâm verir. Mustafa hazretleri: "Aleyke's-selâm vel-ikram (=Selâm ve ikram senin üzerine olsun)" diye cevap verir. Şemseddin, tabağa parça parça pişmiş etlerin konulmuş olduğunu görür. Peygamber, onu yanına çağırıp o etlerden bir parça verir. O: "Ey Tanrı'nın elçisi! Etlerin en iyi ve lezzetlisi hangisidir?" diye peygamberden sorar. Peygamber: "Etlerin en iyisi kemiğe yapışık olanıdır," buyurur. Şemseddin birdenbire uyanır. Peygamber hazretlerini rüyasında gördüğünden ve peygamberin mübarek eli ile kendisine bir nasip verildiği için duyduğu sevinçten ötürü kabına sığmaz, abdestini yenileyerek medresenin hücresinden sofaya çıkar ve orada rüyasında hazreti Peygamberi gördüğü yerde Mevlânâ hazretlerinin oturduğunu görünce: "Bu, ne haldir?" diye şaşakalır. Edeple selâm verir. Mevlânâ hazretleri ikram buyurup selâmının karşılığı olarak ayağa kalkar, Şemseddin, Mevlânâ'nın elini öpükten sonra karşısına oturur. Hatırından: "Acaba gördüğüm bu rüyayı Mevlânâ hazretlerine söyleyeyim mi, söylemeyeyim mi? diye (bir şeyler) geçirir. Fakat sonra: "Bu soruyu ondan sorayım, bakalım ne cevap verecek," diye düşünür. Şemseddin bu suali sormadan Mevlânâ hazretleri, Muhammed Emin hazretlerinin kendisine söylediği gibi: "Etlerin en iyisi kemiğe yapışık olanıdır," cevabını verir. Bunun üzerine Şemseddin, kendinden geçer, Mevlânâ da oradan kaybolur. Şemseddin kendine geldiği vakit Mevlânâ'nın kaybolduğunu görür. Fakat bu olayı gizleyip kimseye söylemezse de bu olay, onun içinde büyük bir korku (heybet) yaratır ve tesir bırakır.

(118) Y i n e bir gün Mevlânâ Efsaheddin Muid, bir rüya görüp Mevlânâ'ya olan inkârından ötürü tövbe eder. Kapı dibinde başını açıp pay-ı mâçânda durur. Mevlânâ ma-

kas sürüp irade buyurmadıkça Şemseddin oturmaz. O günü kırka yakın dânişment ve talebesi hocalarına uyarak fukara sırasına girip Mevlevî kıyafetine bürünerek mürit oldular.

(119) Y i n e arkadaşların bilginlerinden n a k l e d i l m i ş t i r k i : Mevlânâ son zamanlarda semâ'a başladığı vakit, Şemseddin-i Mardinî küçük bir defi başı üzerine kor ve: "Vallahi, billahi bu tesbih ediyor. Her kim bu semâ haramdır derse o kimse haramzadedir," derdi. Bu hikâyeyi yine adı geçen rivayet etti: Rivayet olunur ki: Ali (Tanrı ondan râzı olsun) çan sesini işitti. Eshapdan yanında bulunan kimseye: "Bu çanın ne dediğini biliyor musun?" diye sordu. O da: "Tanrı, onun elçisi ve elçisinin amacasının oğlu daha iyi bilir," dedi. Bunun üzerine Ali de: "Benim ilmim Tanrı'nın elçisinin ilminden, Tanrı'nın elçisinin ilmi Cebrailin ilminden ve Cebrail'in ilmi de Tanrı'nın ilmindendir. Bu çan: 'Hakikattır, hakikattır, hakikat; doğruluktur, doğruluktur, doğruluk,' diyor, dedi." Şemseddin-i Mardinî bu hikâyeyi anlattıktan sonra: "Mecusi kâfirlerin çanı böyle söylerse çok aziz ve mübarek olan âşıkların defi neler söylemez. "Hiç bir şey yoktur ki, Tanrı'yı tesbih etmesin" (K., XVII, 44) muktezasınca bu da tesbih ediyor. Tıpkı 'Ey dağlar benimle beraber tesbih ediniz' (K., XXXIV, 10) âyetindeki Davud'la beraber tesbih eden dağlar gibi," buyurdu. Bu olay müderrislerin üstadı Zeyneddin-i Râzî'den (Tanrı'nın rahmeti onun üzerine olsun) nakledilmiştir. O da Şemseddin-i Mardinî'den dinlemişti. Zeyneddin-i Râzî, zamanında Rum bilginlerinin ileri gelenlerindendi.

(120) Y i n e Mevlânâ Şemseddin-i Mardinî hazretlerinden n a k l e d i l m i ş t i r k i : Şemseddin-i Mardinî bir gün (gusül için) hamama gitmek ihtiyacını duydu. Sabahleyin kalktı, hamama gitmek üzere yola çıktı. Yolda birdenbire Mevlânâ hazretleriyle karşılaştı. Son derecede utandığından geri dönmek ve gizlenmek istedi. Mevlânâ: "Niçin kaçıyorsun, neden böyle yapıyorsun, beni görmek istememene engel nedir?" diye bağırdı. O da: "Mevlânâ hazretlerinden utandım, ne yapacağımı şaşırdım. Bu cünüp halinde temiz yüzünüze bakmak istemedim," dedi. Mevlânâ da: "Bu, görünüş-

te güzel bir hareket ve büyük bir terbiye eseridir. Fakat bizi böyle bir halde görmek lâzımdır. Çünkü, Tanrı erlerinin inayet nazarları hamam suyundan aşağı kalmaz. Kur'andaki 'biz gökten bereketli suyu indirdik' (K., L, 9) âyetindeki sudan maksat, velilerin ruhlarıdır.

Şiir:

"Bu sudan maksat velilerin canıdır. Çünkü o velilerin canı, sizdeki pisliklerin en iyi yıkayıcısıdır."

Tanrı erleri iç pisliklerini yıkamağa muktedir olduktan sonra dış pislikleri ne yapmazlar. Nitekim demiştir:

Şiir:

"Pislik, bizim ırmaklarımızda (kaybolup) berrak su haline gelir. Ayranımıza düşen sinek de doğan ve anka olur."

buyurdu.

(121) Yine Tanrı'nın hür erlerinin sırlarının kâtibi ve Ledünî bilgilerde bir deniz gibi olan şeyh Bahâeddin-i Bahrî (Tanrı rahmet etsin) şöyle rivayet etti ki: Bir gün Çelebi Hüsameddin'in (Tanrı ondan râzı olsun) bağında büyük bir semâ vardı. Bu semâ, yedi gün, yedi gece sürdü. Semâ bittikten sonra arkadaşlar dağıldılar, her biri bir köşeye çekildi. Nasılsa o gece bana ihtilâm vâkı oldu. Tanyeri ağarmadan kalktım, ırmağın kenarına gidip gusletmek ve sabah namazına hazır olmak istedim. Yolda birdenbire Mevlânâ'ya rasladım, bana doğru geliyordu. İster istemez baş koydum. Mevlânâ: "Mukbil çeşmesinin suyu sıcaktır. Gusl için oraya git ve mümkün mertebe çabuk dönüp gel," buyurdu ve hemen kayboldu.

(122) Hikâye: Âriflerinsultanı Çelebi Ârif (Tanrı onun aziz olan sırrını kutlasın) şöyle rivayet etti ki: Bir gün babam Sultan Veled hikâye etti ki: Şeyhim Mevlânâ Şemseddin-i Tebrizî'nin (Tanrı onun zikrini yüceltsin) kör halkın gözünden saklandığı ve lâtîf sureti, yüksek mânası gibi kaybolduğu ve gönülleri bir olan dostlar arasına bir fetret düştüğü vakit. Mevlânâ, bu korkunç fitnenin ateşini bastırmak için

bir kısım arkadaşları ve yakınlarını alarak Şam'a hareket etti. Şam hududuna geldiğimiz zaman birdenbire üç yüze yakın haramî'den teşekkül etmiş baştan aşağı silâhlı ve yağmaya hazır bir ordunun kervanımıza doğru gelmekte olduğu görüldü. Bütün kervan yolcuları ne yapacaklarını şaşırdılar. Babam hemen mâhut namazına başladı. Ben yanına gidip yalvardım. Babam: "Bahâeddin! sakın gam yeme, zira kumandan bizimle beraberdir," dedi. Kervanın etrafına, Hud peygamberin o müthiş kasırganın ümmetini berhava etmemesi için çevirdiği daire gibi bir daire çizdi. Bu haramî ordusu kervanımıza karşı geldiği vakit, ne kadar çalıştılarsa atları bir adım ileri atmadı. Haramîler, bu hal karşısında şaşakaldılar. Onlardan biri atından inerek bize doğru geldi. Yüksek sesle selâm verdikten sonra: "Siz nasıl bir kavimsiniz, nereden geliyorsunuz? Bu ne haldir ki, arap atlarımız sizin tarafınıza doğru yürümüyor ve bir adım ilerlemiyor. Mısır kılıçlarımız kınlarından çıkmıyor. Yoksa aranızda cadılar mı var?" diye sordu. Kervan halkı: "Hâşâ, erler arasına cadılar giremez; fakat şunu biliniz ve haberdar olunuz ki, Belhli Bahâeddin'in oğlu Mevlânâ Celâleddin-i Rumî, ile oğulları ve torunları bizim aramızda bulunuyor. Sizi bağlayan onun velâyetinin heybetidir," dedi.

Şiir:

"Necip ve asîl bir keklikte bir doğan heybeti vardır. Eşek arısının bu heybetten nasibi yoktur."

Bunun üzerine bunların hepsi hazan yaprakları gibi atlarından indiler, yerlere döküldüler. Sürüne sürüne yanımıza gelerek başlarını açıp tam bir samimiyetle mürit oldular ve bu günahlarından ötürü tövbeler ettiler. Müritlere birçok görülmemiş hediyeler verdiler. Bizimle beraber Halep şehrine kadar gelerek kılavuzluk ettiler. Sonra izin alarak kendi yerlerine göçüp gittiler. İşte Tanrı'nın yardım ettiği ve desteklediği bir kimse sonuna kadar dünyanın belâlarından ve âfetlerinden emin olur. Nitekim buyurmuştur:

Şiir:

"Tanrı bir kimsenin koruyucusu olursa, kuşlar ve balıklar da onun koruyucusu olur."

(123) H i k â y e : Yine makbul dostlarından şöyle nakledilmiştir ki: Sâlihlerin kendisiyle övündüğü Hacı Mübârek Hayderî (Tanrı ona rahmet etsin), Kutbeddin Haydar'ın itibarlı halifelerinden ve Hüdavendigâr hazretlerinin (Tanrı onun sırrını kutlasın) muhiplerindendi. Onu Taceddin Vezir'in (Tanrı rahmet etsin) Dar-uz-Zâkirîn adı verilen medresesine şeyh tâyin ediyorlardı. Büyük bir posta oturtma töreni yapılıyordu. Bütün bilginler, fakirler, emîrler, ileri gelenler ve ahiler orada bulunuyorlardı. O günü Mevlânâ hazretleri çok büyük bir heyecan içinde tamamiyle semâ'a dalmıştı. Semâ'nın güzelliğinden yüce gökün bile dönerek ve bir deve gibi raksederek altüst olmasından korkuluyordu. İşte o halin şevkından o, hâlâ dönmededir. Nitekim Mevlânâ hazretleri buyurmuştur:

Şiir:

"Ey, başımızın üstünde dönen gök! Güneşe âşık olmada benimle bir tarikattensin."

Meğer zanlar ilmi fenlerinde (funûn-i ilm-i zunûn) çok nasibi olup velilerin hallerinden nasibi olmayan Seyyid Şerefeddin bir köşeye çekilmiş birkaç vesveseci ile müritleri kötülemekle meşguldü. Birdenbire Mevlânâ hazretleri ona: "Ey kahpenin kardeşi! Tanrı'nın kelâmında (Kur'anda,) 'Biriniz ölmüş kardeşinin etini yemeyi sever mi?' (K., XLIX, 12) âyetini okumadın mı?" diye bağırdı. Bütün ulular: "Mevlânâ hazretleri ne buyurdu," diye şaşakaldılar. Seyyid Şerefeddin: "Hâşâ! Mevlânâ'nın bu düşüncesi hayaldir," demeğe başladı. Mevlânâ: "Sus, her türlü hayal sizin tarafınızdadır. Bizim tarafımızda hakikatlerin ruhundan başka bir şey yoktur. Tanrı erlerinin hakikatlerinin heybeti yanında kalpleri donmuş olanların hayali ne iştir ki baş kaldırır?" buyurdu. Şeyh Sadreddin ve Pervane hemen kurt karakterli, Seyyid'i susturdular ve tam bir hiddetle: "Sus! Zira Mevlânâ'nın sözünün üzerine söz yoktur. Doğru söz, onların buyurduklarıdır." dediler. Bunun üzerine Seyyid Şerefeddin dostların ve ayaktakımının (runûdun) elinden kaçtı, aylarca evinden dışarı çıkmadı, nihayet kör ve fakir oldu.

(124) Yine Şeyh Mahmud Sahibkıran (Tanrı rahmet etsin) şöyle rivayet etti ki: Bir gece Mevlânâ hazretlerinin hizmetinde idim. Şiddetli bir soğuk vardı. Mevlânâ, arkadaşlara Baha Veled hazretlerinin sözlerinden mânalar saçıyordu, arkadaşlar da yazıyorlardı. Ben de yazılan kâğıtları gece yarısına kadar tandırda kuruttum. Ondan sonra Mevlânâ kalktı, hamam tarafına gitti, hamamın hazinesine girip orada oturdu. Üç gün, üç gece dostlar grup grup buraya girip çıktılar. Üçüncü gün dışarı çıkıp: "Dostlar biraz uyusunlar," diye buyurdu. Arkadaşlar, uyumak üzere başlarını yere koyunca kalktı, yavaş yavaş bir halvete girip namazla meşgul oldu. Sık sık: "Allah! Allah!" dediğini işitiyordum. Öyle söylüyordu ki, hamamın tavanını titretiyordu. Sabaha kadar her hücreye girip namaz kılıyordu. Tanyeri adamakıllı ağarınca ve güneş Cemşidi felek atına binince: "Medreseye kadar gidelim," buyurdular. Medreseye ulaştığımız vakit, tekrar tam yedi gün süren bir semâ'a başladılar.

(125) Yine Müderrisin oğlu Çelebi Şemseddin (Tanrı rahmet etsin) rivayet etti ki: Bir gün Konya şehrinde korkunç bir vaka olmuştu. Bütün Konya halkı, Muinüddin Pervâne'ye bir inayetname yazması, şefaatte bulunması için Mevlânâ'nın evine geldiler. Sultan Veled'i şefaatçi yaptılar. Sultan Veled, durumu Mevlânâ hazretlerine arz etti. Mevlânâ hazretleri af ve şefaat edilmeleri hususunda yazılan bir mektubu Muinüddin Pervâne'ye gönderdi. Pervâne hazretleri mektubu öpüp okuyunca: "Bu işin Veled'le yüz türlü ilgisi vardır, o da hazır bulunsun," dedi. Mevlânâ, Pervâne'nin pusulasına cevabında: "Bu işin yüz cephesi varsa da dervişlerin bundan maksadı onun yalnız bir cepheli olmasıdır," diye yazılmasını buyurdu. Pervâne pusulayı gözlerine sürüp şehrin halkını kurtardı. Konya halkı, bu olaydan, bu gaileden kurtulmaları için on bin dinar vermeğe razı idiler. Halbuki Mevlânâ hazretleri, bir mübarek mektupla halkı bir belâdan kurtardı. Kim bilir ahirette de neler yapacak?

(126) Yine nakledilmiştir ki: Mevlânâ hazretlerinin muhiblerinden bir âmil, devri teslimden çok zarar etmiş, iki üç bin dinara yakın borçlanmıştı, onu ödemeğe

takatı da yoktu. Kalktı, çoluğu çocuğu ile birlikte Mevlânâ hazretlerine gelip mübarek ayağına düşüp, Allah rızası için bu hususta Pervâne'ye bir şefaat ve inayetname yazmasını rica etti. Bu suretle, belki de bu borçtan bir şey indirirdi. Mevlânâ, derhal bir pusula gönderip şefaatte bulundu. Pervâne der ki, bu işin divanla ilgisi vardır. Mevlânâ ona cevap olarak: "Hâşâ! hâşâ! Devler Süleyman'ın hükmündedirler. Süleyman devlerin hükmünde değildir," diye yazılmasını emretti. Pervâne'nin adı Süleymandı. Pervâne çok sevinip bu cevaptan haz duydu ve pusulayı öptü, âmilin borcunu da indirdi. Kendi hassesinden divana cevap verdi. Mevlânâ hazretleri hemen dualar edip: «Muinüddin Pervâne'nin alnında Süleyman'a ait bir nur vardır ki, eğer bu nur isterse, doğu ve batı ülkesini kaplar," buyurdu. Bunun üzerine: "Acaba o nur, ne nurdu?" diye sordular. Mevlânâ: "O nur, bizim aşkımızın nurudur," buyurdu. Dostlar bunu Pervâne'nin kulağına ulaştırdılar. Pervâne yerlere kapanıp Tanrı'ya şükürler etti ve anlatılmayacak derecede hediyeler gönderdi.

(127) Y i n e Müderrisin oğlu Şemseddin (Tanrı'nın rahmeti üzerine olsun) r i v a y e t e t t i k i: Emîr Celâleddin Karatayî (Tanrı'nın rahmeti üzerine olsun) veli yaratılışlı, temiz karakterli ve hayırları, sadakaları herkese ulaşmış bir adamdı. Mevlânâ onu çok ağırlar, daima taltif ederdi. Celâleddin Karatayî'nin ölümünden sonra bir gün Mevlânâ onun medresesinin önünden geçiyordu. Bir müddet orada durdu. Sonra yanındakilere: "Bizim merhum dostumuz Celâleddin Karatayî, ben dostların huzurunun delisi olmuşum. Mevlânâ'nın mübarek nefesiyle bir an dinlenmek istiyorum, diye bağırıyor," dedi. Bütün dostları ile Karatayî'nin türbesine gidip bir müddet oturdular. Hâfızlar Kur'an, dostlar gazeller ve Mesnevî okudular. (Böylece) Mevlânâ sonsuz bir merhamet gösterip türbeden çıktılar.

(128) Y i n e Çelebi Şemseddin h i k â y e e t t i k i: Bir gün Mevlânâ bütün arkadaşlarla birlikte şeyh Sadreddin' in zâviyesine gidiyordu. Zâviyeye yaklaştıkları vakit, hizmetçi kapıdan çıkarak "Şeyh zâviyede yoktur," dedi. Mevlânâ kızarak: "Sus, bir şey sorulmadan cevap verme. Şeyhinden

bu kadar şeyi de öğrenmedin mi?" buyurdu. Sonra oradan geçip o civarda bulunan bir medreseye girdiler. Mevlânâ orada o kadar ilâhî bilgiler saçtı ki, anlatılamaz. Sonra bir müddet kulaklarını medresenin duvarına koyup başını salladı ve: "Arkadaşlara buraya niçin geldiğimiz malum mudur? Bizim buraya gelmekteki asıl maksadımız şu idi: bu biçare yer "hâl" dili ile Tanrı'ya: "Ne zamana kadar böyle içinde öz bulunmayan boş bir kabuk gibi kalacağım," deyip şikâyette bulunuyordu. (İşte) Tanrı'nın ilhamı ile biz buraya indik, onu bir müddet mânanın lâtif özü ile özlendirdik ve dostlarımızın mübarek kademiyle onu şereflendirdik," buyurdu.

Yine buyurdular ki: İmam Muhammed Gazzâli (Tanrı' nın rahmeti onun üzerine olsun) bu dünyada ilim deryasını altüst etmiş, ilim bayrağını açıp bütün dünyanın kendisine uyduğu bir kimse ve bütün insanların bilgini olmuştur. Eğer onda Ahmed Gazzâlî gibi aşktan bir zerre olsaydı, daha iyi olurdu ve Muhammed'in yakınlık sırrını Ahmed gibi bilirdi. Çünkü dünyada aşk gibi bir üstat, bir mürşit ve (insanı doğru yola) ulaştıran bir kimse yoktur," buyurdu.

Şiir:

"Aşkı seç, aşkı ki sen de seçilmiş bir insan olasın. Sana en sağlam fikri aşk verir."

(129) Yine nakledilmiştir ki: Mevlânâ bir gün zamanın allâmesi olan Sıraceddin-i Tatarî'nin hücresine giderek orada mânâlarla meşgul oldu. Buyurdu ki: "İlâhî hakîm Hoca Senâyî ve Feridüddin-i Attâr (Tanrı ikisinin de sırrını kutlasın) hazretleri, dinin ulularından oldukları halde çok defa ayrılıktan dem vurdular. Biz ise hep vuslattan bahsettik," ve yine buyurdu ki: "İmam Ebû Hanife, İmam Muttalibî ve diğer imamlar (Tanrı onlardan râzı olsun) toprak dünyasının mimarî idiler. Kim tam bir doğrulukla bunların tarikatine girdi, bu azizlerin peşine takıldı ise kötü insanların ve din yolu eşkiyasının şerrinden emin olup kurtuldu. Fakat Cüneyd, Zünnûn, Ebâyezid, Şakik, Edhem, Mansur ve bunlar gibi veliler, su kuşu ve mânalar ummanının yüzücüleriydiler. Kim bunlara uyar ise, hilekâr nefsin hilelerinden kurtulur ve kudret denizinin cevherlerini bulur."

(130) Yine meânî ilminden büyük bir nasibi olan Bahâaddin-i Bahrî rivayet etti ki: Bir gün Mevlânâ hazretleri: "Attâr'ın sözü ile meşgul olan, Hakîm Senâyî'nin sözlerinden istifade eder ve onun sözlerinin sırlarını anlar. Senâyî'nin sözlerini tam bir ciddiyetle mütalâa eden, bizim sözlerimizin nurunun sırrına vâkıf olur," buyurdu.

(131) Yine adı geçen rivayet etti ki: Bir gün Mevlânâ hazretleri (Tanrı'nın selâmları üzerine olsun) medresede oturmuştu. Birdenbire zamanın Hakanî'si olan Emîr Bahâeddin-i Kaani'î büyüklerden mürekkep bir cemaatle birlikte Hudâvendigâr'ı ziyarete geldi. Birçok sözlerden, sualler ve cevaplardan sonra Kaani'î: "Ben Senâî'yi hiç sevmiyorum, çünkü Müslüman değildi." Mevlânâ: "Müslüman değildi ne demek?" buyurdu. Kaani'î "Çünkü o, Kur'an-ı Mecîdi'n âyetlerini kendi şiirleri arasına sokmuş ve onlardan kafiyeler düzmüştür," diye cevap verdi. Mevlânâ hazretleri fena halde kızıp Kaaniî'yi şiddetle azarladı ve: "Sus! Müslümanlık ne demek? Eğer Müslümanlık onun büyüklüğünü görseydi, külâhı başından düşerdi. O Müslüman değil de sen ve senin gibi binlercesi mi müslümandır? Onun müslümanlığı dünya ve ahirette kabul olunmuştur. O, Kur'an'ın sırlarını açıklayan sözlerini o tarzda süslemiş ve söylemiştir ki, 'biz denizden aldık yine denize döktük' sözünü (onun hakkında söylemek doğru olur). Sen bu hikmeti bilmezsin, okumamışsın da. Çünkü Kaani'î'sin, amma zâhirin kaanî'î'sin.

Şiir:

"Abdalların öyle terimleri vardır ki, onlardan sözlerin haberi yoktur. Bu gerçekler, bu ham insanların onları anlamaktan mahrum olmaları için noksan gözükürler.'

Velilerin sırlarından nasibiniz olmadığından ötürü onların hâlini inkâr etmeniz ve yok olmağa sürüklemeniz gerekmez. Fakat eğer sen onlar hakkında iyi bir itikat besler ve doğruluk gösterirsen, kıyamet gününde sana bir günâh gelmez. Belki onlar senin dayanağın ve şefkatli bir şefaatçin olurlar." buyurdu. Bunun üzerine Kaani'î, kalktı, başını açtı, yaptığı

bu terbiyesizlikten ötürü tövbeler etti, istiğfarda bulundu ve hâlis bir mürit oldu.

(132) Y i n e Tanrı'nın apaçık velisi Mesnevîhan Sirâceddin, (Tanrı'nın rahmeti onun üzerine olsun) Çelebi Hüsameddin hazretlerinden (Tanrı onun sırrını kutlasın) şöyle r i v a y e t e t t i k i: Bir gün Çelebi Hüsameddin müritlerinden birine şeriate uymayan işlerle uğraşmaması için yemin verdiriyordu. Bir rahle üzerinde üstü örtülmüş olduğu halde Hakîm Senâî'nin **İlâhînâme**'sini müridin önüne getirdiler. O anda Mevlânâ hazretleri içeri girerek: "Bu ne ant içmedir?" diye sordu. Çelebi: "Yemini bozmasından korktuğum için ona Mushafla yemîn verdirmedim. İlâhîname'nin üzerini kapadım, bunun üzerine ant içireceğim," buyurdu. Mevlânâ: "Buna edilen yemin, Kur'an'a edilen yeminden sağlam olur. Çünkü Kur'an'ın sureti yoğurttur. Senâî'nin bu mânaları ise kur'an'ın yağı ve kaymağıdır." buyurdu.

(133) Y i n e Şihabeddin Guyende ve Osman-ı Kavvâl (Tanrı her ikisine rahmet etsin) ikbal sahibi makbul kişilerden idiler. Şöyle r i v a y e t e t t i l e r k i: Bir gün medresede büyük bir semâ vardı. Mevlânâ hazretleri hudutsuz heyecan gösterip, sık sık guyendelerin sedirine geliyor, eğilerek özürler diliyor, tekrar vecde dalıyor ve: "Sizin nazik bir âleminiz vardır, bu kâfidir," diyordu. Mevlânâ, bu tavazuu kime gösteriyor ve bu özentisi kimedir diye müritlerin hayreti bir iken bin oluyordu. Semâ bitince Çelebi Hüsameddin hazretleri baş koyup bu sırrı ondan sordu. Mevlânâ: "Hakîm senâî'nin ruhaniyeti temessül ve tecessüd edip Osman'la Şihabeddin'in yanına oturmuş def çalıp lûtuflarda bulunuyordu. Ben de, bizden hoşnut olsun diye sık sık onun tecessüm eden ruhundan özürler diliyordum. Hakikatte bilmek lâzımdır ki, Tanrı erleri, gayb âleminden her kimi hatırlar ve isterlerse hemen onun önünde bir şekle girip (temessül ederler) gözükürler. Nasıl ki Ruh-ül-Kuds Meryem'de, Peygamber hazretlerinde (Tanrı'nın selâmı her ikisinin üzerine olsun) ve ruhsal suretler de olgun velilerin önünde temessül etti. Dervişler bu-

na ruhanileşme (taravhun), temessül ve tecessüd derler," buyurdu.

(134) Yine İlâhî dost Hoca Nefiseddin-i Sîvasî (Tanrı'nın rahmeti onun üzerine olsun) rivayet etti ki: Bir gün Mevlânâ hazretleri hamama girmişti. Hamamın ortasında bağdaş kurup oturmuş, mânâlar saçıyordu. Arkadaşlar da heyecanlar gösteriyordu. Birdenbire ayağa kalktı ve: "Aramızda Mevlevî kimdir?" diye üç defa bağırdı. Bütün dostlar, susup hiç bir şey söylemediler. Ondan sonra: "Eğer bu hamama bir yabancı girip hamamın soyunma yerinde arkadaşların elbiselerini görürse, derhal Mevlânâ'nın dostlarının burada olduğunu anlar. Şimdi elbise ve sarıklarınız, sizin muarifiniz (tarif eden, yani sizin Mevlevî olduğunuzu gösteren) oluyor da siz niçin ruhlar ve elbiselerin muarrifi olmuyorsunuz? Nitekim dostların dışı bunlarla süslenmiştir. Sizin içlerinizin de ilâhî marifet ve hakikatlerle süslenmiş olması lâzımdır. Çünkü: 'Tanrı sizin suret ve işlerinize bakmaz, belki kalb ve niyetlerinize bakar' (Bu itibarla) her bakımdan mânevi bir mevlevî olunuz," buyurdu.

(135) Hoca Nefiseddin rivayet etti ki: Bir gün medresede büyük bir semâ vardı. Birdenbire Mevlânâ hazretleri çabuk çabuk benim tarafıma gelip sıkıca yakamı tuttu. Ben bu heybet karşısında kendimden geçtim. Ondan sonra: "Birisi senden Mevlânâ ferecisinin yenini niçin sığıyor derse ne diyeceksin?" diye sordu. Ben de: "Hudâvendigâr ne buyurursa onu söylerim," dedim. Bunun üzerine buyurdu ki: "Bütün kâinat ulu ve büyük bir hânakah gibidir. O hânakahta hakiki şeyh Tanrı hazretleridir. Bütün peygamberler, veliler ve ümmetin hasları da orada misafir sofiler gibidirler. Yabancı bir sofi bu hânakaha inip hizmetçinin kim olduğunu bilmeyince yenini sığamış olan kimseye bakar, bundan hânakahın hizmetçisinin o kimse olduğunu istidlâl eder ve tasavvuf erbabının sair erkân ve âdabını ondan öğrenir. Ondan sonra temiz sofiler, vefa yoluna girenlerle mahrem ve hemdem olmağa, orada kalmağa ve doğruluk göstermeğe muktedir olur. Yoksa hemen o anda onu hânakahtan dışarı atarlar. Şimdi bu dünya hânakahında, Âdemin yer değiştirmesinden ve o

anın feyzinden beri Tanrının hizmetçisi biziz; 'Hizmetçi Tanrı'nın sevgilisidir,' sözü genel bir kaidedir. Akıllıya bir işaret, kâfidir. Bu hizmet etmek nasibi Tanrı'nın elçisinden bize geçmiştir. Nitekim Tanrı'nın elçisi (Tanrı'nın selâmı onun üzerine olsun) 'Bir kavmin seyyidi o kavmin hizmetçisidir.' Ne de mübarek bir hizmet ki, hizmetçi, hizmetçilik bereket ve feyzinden bütün insanların en iyisi, en büyüğü ve bütün dünyanın kendisine hizmet ettiği bir kimse oldu."

(136) Yine bir aziz rivayet etti ki: Bir gün Mevlânâ hazretlerinin yanında birinden: "Falan, canım ve gönlüm hizmettedir, diyor." diye bahsettiler. Mevlânâ: "Sus, insanlar arasında söylenen bu yalan miras olarak kalmıştır. O, erlerin hizmetinde olan öyle gönül ve canı nerede buldu?" dedi ve mübarek yüzünü Çelebi Hüsameddin'e çevirerek "Allah, Allah! Tanrı velileri ile diz dize oturmak lâzımdır. Çünkü o yakınlığın büyük tesirleri vardır," buyurdu. Nitekim buyurmuştur:

Şiir:

"Her ne halde olursan ol, onun yanında olmağa çalış, çünkü yakınlıktan sevgi doğar.
"Nasıl vücut, yârin vücuduna temas ederse, onu görmekle de senin ruhun onun ruhu ile birleşir"
"Ayrılığı niçin denemeye kalkıyorsun. Bir insan, zehiri nasıl denemeye kalkar.
"Sen temiz de olsan pis de, ondan uzak bulunma. Çünkü temizlik, (cana) yakınlıktan artar."

(137) Yine bir gün Alâeddin Siryanus, hazretleri Mevlânâ hazretlerine: "Ahi Ahmed bugün bir toplantıda: Biz de Mevlânâ'nın âşıklarındanız diyordu," diye anlatıyordu. Mevlânâ: "Sus! o nasıl ölü efendi âşıktır ki, mâşuku onu tanımıyor. Bunlar bize mahrem değillerse de, bizden mahrum da değildirler."

Şiir:

"Tanrı, velileri yeryüzüne, âlemlere rahmet olsun için getirdi."

(138) Yine nakledilmiştir ki: Mevlânâ hazretleri aziz dostlara dönerek: "Şöhretimizin arttığı, insanların bizim ziyaretimize geldiği ve bize rağbet gösterdikleri günden beri dünya âfetinden rahat etmiyorum. Nitekim Mustafa hazretleri ne de güzel buyurmuştur: 'Şöhret âfettir, rahat şöhretsizliktedir.' Fakat mademki emir böyledir, ne yapılabilir. Çünkü: 'Halkıma benim sıfatlarımla çık. Seni gören beni görmüş, sana kasteden bana kastetmiş, olur', denilmiştir," buyurdu. Mevlânâ arkadaşlara daima şöhret âfetinden sakınmalarını emrediyor ve diyordu:

Şiir:

"Seni şöhretten kurtarmaları için kendini
inleyen bir hasta yap;
"Çünkü halk arasında meşhur olma sağlam
bir bağdır. Bu bağ, Tanrı yolunda demir bir bağdan
daha aşağı değildir."

(139) Hikâye: Son derece fakir olan şeyh Sinaneddin-i Akşehrî (Tanrı'nın rahmeti onun üzerine olsun) hoş sohbetli, kemal sahibi arkadaşlardan olup yüce yolun yolcusu idi. Sultan Veled'den şöyle rivayet etti ki, Sultan Veled (şöyle) buyurmuştur: "Babam, Ramazan ayında, bir evde inzivaya çekilerek on güne yakın yüzünü kimseye göstermedi. Bir gün Konya'nın bilginleri, fakirleri, emîrleri ve bütün insanlar medreseye gelip hep birlikte: "Hudâvendigâr'ın ayrılığına dayanamıyoruz," diye kıyamet kopardılar ve çok ağlayıp sızladılar.

Şiir:

"Hikâye uzundur. Sen de bunu biliyorsun
Balığın çırpınmaları susuzluktandır."

Sultan Veled, buyurdu: "Kalktım, babamın halini gözetlemek için hücrenin kapısına gittim. Yavaş yavaş yürüdüm, kapı aralığından gizlice baktım. Babam, benden: "Bahaeddin dışarıdaki kalabalık nedir?" diye sordu. Ben de: "Bütün muhibler ve âşıklar Hudâvendigâr'ın ayrılığından yanıp yakılıyorlar," dedim. O da: "Hakları var, fakat üç gün daha mühlet

versinler," dedi. Baş koydum ve dönüp arkadaşlara haber verdim. Arkadaşlar sevinip semâ'a başladılar. Üç gün geçtikten sonra sabahleyin geldim, kapının aralığından hücrenin içine baktım. Hücrenin her tarafını Mevlânâ'nın mübarek vücudu ile dopdolu olduğunu gördüm. Hattâ, yarıklara pamuk tıkadıkları gibi kapının aralığı da Mevlânâ ile tıkanmıştı. Bu heybetli manzara karşısında bağırarak kendimden geçtim. İki defa bu manzarayı gördüm. Son defasında tekrar baktım, onun cisminin güzellik ve zayıflık itibariyle eski halini aldığını ve mübarek eliyle vücudunu okşadığını gördüm ve vücuduna: "Aferin! Aferin! İyi dayandın. Tur dağı buna dayanamamış, parça parça olmuştu. Sen bunu kaldırabildin. Senin gibi bir Yâr-i Gar'a âferinler olsun," dediğini işittim.

Şiir:

(Tanrı'nın) kudretinin kemalinden Tanrı erlerinin bedenleri, nasıl olduğu belli olmayan Tanrı nuruna tahammül edebildi. Tur'un, kendisine bir zerre bile takat getiremediği n Tanrı'nın kudreti camdan bir yer yaptı."

Feryat ederek kapıdan içeri girdim. Baş koyup yüzümü ayaklarına sürdüm. Buyurdular ki: "Bahaeddin! Bu bizimle sizin aranızda bir sırdır. Bazı zamanlar olur ki, biz Tanrı'ya gideriz, bazı da yüce ve kutsal Tanrı'nın feyiz ve tecellisi bize gelir. Biz ona gittiğimiz zaman incelir, zelil oluruz, baştan aşağı niyaz kesiliriz. O aziz olan Tanrı hazretleri, bize teşrif buyurduğu vakit de biz, dünyalara sığmayız, nerede kaldı ki, bu hücreye," Ben hücreden çıktım, arkadaşlara haber verdim. Konya şehrinde bir kıyamettir koptu. Büyük küçük halk bölük bölük ziyarete geldi. Mevlânâ da her birine ayrı ayrı iltifatlarda bulunup gönüllerini hoş etti. Ondan sonra hiç durmadan yedi gün, yedi gece semâ yaptı.

(140) Tarikatin hakikat arayıcıları ve hakikat ehli (Selâm onların üzerine olsun) şöyle rivayet ettiler ki: Bir gün Celâleddin-i Karatayî'nin içinde, Mevlânâ'nın arkasında sabah namazını kılmak arzusu uyandı. Gizlice kalktı, sabah ezanında medreseye geldi, kapının ardında namaza

durdu ve Mevlânâ'nın mihrapta namaza durduğunu gördü. Baktı ki, birdenbire Mevlânâ yükseldi, büyüyüp yüceldi, irileşti, medresenin sofa ve sahnı onunla tamamıyle doldu. (Öyle bir yücelik ve heybet karşısında) söz söylemeğe ve durmağa mecali kalmadı, bağırarak kendinden geçip yere düştü. Bir müddet sonra kendine gelince, Mevlânâ'nın secdeye varmış olduğunu gördü. Mevlânâ, namazı bitirdikten sonra: "Emîr Celâleddin aziz olan Tanrı hazretleri bizi okşadığı vakit işte öyle oluruz ve bizi kendine çağırdığı vakit de böyle oluruz," dedi. Bunun üzerine Emîr Celâleddin baş koydu ve ağlayarak çıkıp gitti. O gün dostlara birçok ihsanlarda bulundu.

(141) Yine fazılların özü ve mânalar kaynağı Mevlânâ Selâhaddin-i Malati (Malatyalı), Hudâvendigâr hazretlerinin dostlarından ve ileri gelen bilginlerdendi. Mevlânâ ona Yarek (Küçük dost) Bahaeddin diye hitap ederdi. Selâhaddin Arap dil bilgisinde zamanının Sibeveyh'i idi. Arif Çelebinin de hocası idi. Şöyle rivayet etti ki: Hudâvendigâr hazretleri, birdenbire kırk gün kadar tamamiyle ortadan kayboldu. Büyük küçük bütün arkadaşlar onu deli gibi aradılar. Bir düşmanın veya bir münkirin, fırsat bulup ona bir şey yapmasından korktular. Bütün müritler bölük bölük olup, her tarafı arayıp sordular. İş o dereceye geldi ki şehirde tellâl bağırttılar. Mevlânâ'dan bir haber ve ipucu verene mükâfat olarak bin direm vereceklerini ilân ettiler. Meğer (o sırada) Develi hamamının kazanı bozulup su damlamağa başlamıştı. Ateşi çekip bunu tamir etmek için Hamamcı kazanın bulunduğu yere girince Mevlânâ'nın giyinik ve sarığı başında bulunduğu halde hazinenin üstünde oturmakta olduğunu gördü. Hamamcı şaşırıp kaldı; Zira Mevlânâ'nın ne elbisesi ıslanmış, ne de kendisi terlemişti. Tam bir edep ve terbiye ile baş koyup çekildi, koşa koşa medreseye geldi. Orada arkadaşların hepsi Sultan Veled'le Çelebi Hüsameddin'in etrafına toplanıp Mevlânâ'yı düşünmekte idiler. Bu Hamamcı hali onlara anlatınca, dostlar son derecede sevinçlerinden onu tutup kaldırdılar, kendisine fereciler ve birçok şeyler verdiler. Hoca Mecdeddin-i Meragî derhal hamamcıya bin direm ve elbise verdi. Hepsi kalkıp hamama gittiler. Kavvaller de geldiler.

Öylece semâ ve raksederek medreseye döndüler. Bir hafta semâ ve toplantı olduğunu söylerler.

(142) Hikâye: Hudâvendigâr'ın halifesi doğru ve dinî bütün insanlar (ebrar) ın sultanı, Hakkın ve dinin kılıcı (Hüsameddin), (Tanrı ondan râzı olsun) şöyle rivayet buyurdu ki: Bir gün Mevlânâ hazretlerinden şöyle işittim, buyurdular ki: Tanrı, Âdem'in (Selâm onun üzerine olsun) temiz olan cismini topraktan yaratıp kutsal ruhu ona üfleyince Cebrail-î Emin'e: "Benim kudret denizinden üç tane büyük cevher al, nurdan yapılmış bir tabak içerisine koyup onu Âdem-i Safî'nin önüne götürüp bunları ona göster. O, bu üç cevherden birini seçsin. Bunlardan, biri akıl, ikincisi iman, üçüncüsü de utanma (hâyâ) cevheri idi. Cebrail-i Emin, tabağı Âdem'e tuttuğu ve bu hali ona anlattığı vakit, Âdem, 'Mümin, Tanrı'nın nuru ile bakar' sözünün feraset nazarı ile aklı seçti. Cebrail, içinde iman ve utanma cevheri bulunan tabağı kaldırıp tekrar kudret denizine götürmek istedi. Fakat Cebrail bu kadar kudretine rağmen tabağı yerinden kaldırmadı. İman ve utanma cevherleri ona: "Biz Tanrı'nın sevgilisi olan aklın sohbetinden ayrılamayız, onsuz hiç bir yerde karar ve mânamız kalmaz. Çünkü biz üçümüz ezelden beri onun şeref madeni ve kudret denizinin cevherleriyiz, biribirimizden ayrılamayız," dediler. Bunun üzerine Tanrı'dan Cebrail'e: "Ey Cebrail! Onları bırak gel." Bunun üzerine akıl cevheri Âdem' in dimağı tepesinde, iman cevheri de mübarek yüzünde yer etti. Bu üç temiz cevher, Âdem oğullarına kalmış mirastır. İşte bunun için Âdem neslinden olan bir insan, bu cevherlerle süslenmiş ve parlamış olmazsa, onda o nur ve mâna bulunmaz. Akıllıya bir işaret kâfidir.

(143) Yine müderrisin oğlu Şemseddin rivayet etti ki: Mevlânâ'nın hizmetinde Hamza adında bir neyzen vardı. Son derecede mahir ve iyi çalardı. Mevlânâ'nın onun hakkında inayetleri çoktu. Bu neyzen birdenbire hastalanıp öldü. Mevlânâ hazretlerine haber verirlerken müritlerinden bir kısmı da onu (gömmek üzere) hazırlamakla meşgul oldu. Mevlânâ hemen kalkıp neyzenin evine gitti, kapıdan içeri girince: "Aziz dost Hamza, kalk!" dedi. Hamza: "Buyur!" diye-

rek kalktı ve ney çalmağa başladı. Üç gün, üç gece büyük bir semâ yaptılar. O gün, yüze yakın Rum'lu kâfir Müslüman oldu. Mevlânâ mübarek ayağını evden dışarı atar atmaz neyzen öldü.

(144) Y i n e müritlerden bir derviş öldü. Ölüm haberi Mevlânâ hazretlerine ulaşınca: "Niçin daha erken haber vermediniz. Onun ölmesini önlerdim. 'İş bitti, bütün işler Tanrı' ya döner.' (K., II, 210)

(145) Y i n e İlâhî dost halifelerin sultanı ve yüce sâlik Bedreddin-i Ma'denî (Tanrı ona rahmet etsin) Lulve Madeninde büyük bir halife ve gönül sahibi bir kişi idi. R i v a y e t e t t i k i : Mevlânâ hazretlerinin çok tatlı sesli bir gûyendesi vardı. Fakat kamburdu. Bir gün, Mevlânâ hazretleri, semâ'da heyecanlar gösteriyor ve vecde geliyordu. Bu kamburun yanına gelip coşkunluklar gösteriyordu. O zavallı da iki kat olmuş tam bir aşkla tef çalıyor, sırlar söylüyordu. Semâ'dan sonra Mevlânâ, kambura: "Niçin doğru durmuyorsun, neyin var?" diye buyurdu, Kambur, kamburunu gösterdi. Mevlânâ hemen mübarek elini onun kamburuna sürdü, derhal kamburu düzeldi. Kambur, baş koydu ve sevinerek yürüyen bir servi gibi hareket etti. Sevinerek evine geldiği vakit karısı: "Sen benim kocam değilsin," diyerek onu tanımadığını söyledi ve kapıyı açmadı. Arkadaşlar, Mevlânâ'nın bu inayet olayını kadına anlattılar. Gûyende, yıllarca Mevlânâ'nın hizmetinde kaldı.

(146) Y i n e bir gün Mevlânâ hazretlerine h i k â y e e t t i l e r k i : Filân neyzen mestlik halinde ölmüştür. Mevlânâ: "Şükür ki, kalmadı da mestlik içinde öldü. Çünkü, eğer kalsaydı ve ayılsaydı iyi olmayacaktı. Nitekim gül mevsiminde bülbül, gülün karşısında kendinden geçecek kadar feryat ve figan ederken bir kedi fırsat bulup kendinden geçen o bülbülü yese, o bülbül ebediyete kadar mest olarak kalır ve böylece haşrolur. Nitekim 'Nasıl yaşarsanız öyle ölürsünüz; nasıl ölürseniz öyle haşrolursunuz," denilmiştir."

Şiir:

"Bu kadarını ben söyledim, gerisini de sen düşün. Eğer fikir cansızsa, git zikret, Fikri zikir harekete getirir. Zikri bu donmuş olanın (fikrin) güneşi yap."

(147) Y i n e bir topluluk Mevlânâ hazretlerinden: "Eskiden beri ölenlerin cenazesi önünde okuyucular (mukriler) ve müezzinler bulunagelmiştir. Sizin zamanımızda bu şarkı söyleyip tef çalanların bulunmasının ne mânası vardır?" diye sorup, "Ümmetin bilginleri ve şeriat fakihleri (bunu) kötülüyor ve buna bid'at diyorlar," dediler. Bunun üzerine Mevlânâ: Cenazenin önünde bulunan müezzinler, okuyucular (mukriler) ve hafızlar, bu ölünün mümin olduğuna ve islâm şeriatında öldüğüne, bizim şarkıcılarımız ise, bu ölünün hem mümin, hem müslüman ve hem de âşık olduğuna şahadet ediyorlar. Bundan başka dünya zindanında ve tabiatın kuyusunda hapis kalıp beden sandığının esiri olan insan ruhu, birdenbire Tanrı'nın lûtfu ile kurtulup kendi aslına ulaşıyor. (Bunun için) şenlik, semâ ve şükürler etmek icap etmez, mi? O, öylece kanat vurarak şenlik yaparak, o aziz olan Tanrı hazretlerini arzu edip ona dönüyor ki, başkalarını da fedakârlığa ve yiğitliğe teşvik etsin. Çünkü normal zamanda bile birini zindandan serbest bırakıp gönlünü hoş etseler hiç şüphesiz bu olay bin hamde ve sevince sebep olur. Gerçekte bizim dostların ölümü de bunun gibidir. Nitekim denilmiştir:

Şiir:

"Onlar, din sultanları oldukları için, beden bağını kopardıkları vakit sevinirler.
(Onlar) devlet şadırvanı tarafına koştular,
ayak bağını ve zinciri attılar.
Sultana ait olan ruh bir zindandan çıktı.
"(Biz bunun için) niçin elbiseyi yırtalım ve kızalım."

(148) Y i n e sultan Veled hazretlerinden nakledilmiştir ki: Bir gün bana büyük bir ruh bezginliği ve sıkıntı galebe etmişti. (O sırada) babam hazretlerinin medresenin kapısından içeri girdiğini gördüm. Beni bezgin ve sıkıntılı görünce:

"Birinden mi incindin de böyle sıkıldın," dedi. Ben: "Bilmiyorum, bu ne hâldir," dedim. Babam kalkıp eve girdi ve bir müddet sonra kurt postunu çevirip başına ve yüzüne geçirmiş 'Bu! Bu! Bu!' yaparak dışarı çıktı. Benim yanıma gelince çocukları korkuttukları gibi yine 'Bu! Bu! Bu!' yaptı. Babamın bu hoş hareketinden bana büyük bir gülme geldi. Anlatılamayacak derecede güldüm. Baş koyup babamın ayaklarını öptüm. Babam: "Bahaeddin! Eğer bir lâtif sevgili sana sıkı sıkıya bağlansa, daima seninle şaka şenlik etse ve birdenbire yüzünün şeklini değiştirip gelse ve sana: 'Bu! Bu! Bu!' dese ondan hiç korkar mısın?" buyurdu. Ben de: "Hayır, korkmam," dedim. Buyurdu ki: "Seni sevindiren, seni sevinç ve neşe içinde tutan sevgili, seni üzen ve kendisinden sıkıntı duyduğun aynı sevgilidir. Hep odur, hep ondandır ve ondan feyizlenirsin."

Şiir:

"Kıvılcım gibi kahır elbisesi de giyse onu tanırım, çünkü o bu tarzda mest olarak bize defalarca gelmiştir."

O halde niçin boş yere üzgün duruyor, sıkıntının elinde âciz kalıyorsun?

Şiir:

"İçinde sıkıntı görünce onun çaresine bak; çünkü dalların hepsi kökten biter. İçinde genişlik, ferahlık görünce ona su ver. Kalp ferahlığının verdiği meyveyi de, dostlara ve ahbaplara sun."

Sultan Veled buyurdu ki, derhal hâlim değişti, taze gül gibi açılıp ferahlandım. Ömrüm oldukça da başka gam yüzü görmedim ve üzülmedim. Dünyanın gamı da yanıma yaklaşmadı. İçimdeki ferahlıktan ötürü babamla şakalaşarak: "Bütün peygamber ve velilerin makamlarından, kerametlerinden derecelerinden haberler verdiniz, her ulunun ululuğundan eserler gösterdiniz. Fakat kendi büyüklük ve padişahlığınızdan bahsetmediniz," dedim. Babam: "Bahaeddin, işi kolay tut, bilmiyor musun ki:

Şiir:

"Güneşi öven kendinin övücüsüdür. Çünkü bu, benim iki gözüm parlak ve hastalıksızdır, demektir."

Babam hazretleri beni kabz âleminden bast âlemine çekince ve çokluk âleminden birlik melekûtuna ulaştırınca...

Şiir (Arapça):

"Güzellik birdir, yalnız şu kadar var ki, eğer sen aynaları çoğaltırsan o da çoğalır."

Onu neşelendirerek mutlaka kendi hallerinden biraz bahsetmesi için ısrar ettim. Bunun üzerine o: "Bahaeddin, Konya şehrine bak, kaç bin emîrin, büyüğün ve ileri gelenin evi, köşkü ve sarayı vardır. Tacirlerin ve iğdişlerin evleri zanaat erbabının evlerinden, emîrlerin sarayları tacirlerin, sultan ve meliklerin köşkleri ve takları bunların hepsinden yüzlerce derece yüksek ve büyüktür. Fakat o saraylar karşısında göklerin yükseklik ve büyüklüğü daha yüce, daha büyüktür. Bunlar, onların kaç kaç mislidir. Şimdi bütün Peygamberlerin ve velilerin makamları zikredilen minval üzeredir. Nitekim Kur'an-ı Mecîd: 'Bazısını bazısına üstün kıldığımız bu peygamberlerden...' (K., II, 253), 'Peygamberlerden bazılarını bazıları üzerine üstün kıldık' (K., XVII, 55), 'Ve bazılarını bazıları üzerine yükselttik...' (K., XLIII, 32) buyuruyor. Bu mânada âyet ve hadîsler çoktur. Fakat bizim makamlarımızın o saraylara nisbeti göklerin o saraylara nisbeti gibidir ve 'Tanrı dilediğine hesapsız rızk verir' (K. II, 212) âyeti bize aittir. Biz her suretle Peygamberin nurunun vârisiyiz," buyurdu.

Şiir:

"Hazinenin kapısını açtılar, herkes hil'at giydi. Mustafa yine geldi, hepiniz iman ediniz."

(149) H i k â y e : Gerçek bilgi sahibi arkadaşlar (Tanrı'nın rızası onların hepsinin üzerine olsun) şöyle rivayet ettiler ki: İlâhî dost Fahreddin-i Sivasî (Tanrı'nın rahmeti üzerine olsun) ilim sahibi bir adamdı; o devirde sırları ve mânaları

yazmak onun üstünde idi. Birdenbire ona bir delilik gelip deli oldu. Mevlânâ hazretleri bu gazeli o günde buyurdu.

Şiir:

"Ey âşıklar, ey âşıklar! Bir inci taciri delirdi.
Bizim yüzümüzden rusva olup işte timarhaneye gitti."

Meğer bu adam Mevlânâ'dan izin almadan, onun sözlerine kalem karıştırır ve onları düzeltmek isteyerek kelimeleri değiştirirmiş.

(150) Yine nakledilmiştir ki: Bir gün Mevlânâ hazretleri Fahreddin'i şiddetle tutup: "Sana bir sorum var: Tanrı'dan korkan Âdem'le bedbaht İblis'in her ikisi de bir günah işlemişlerdi. Fakat sonunda Âdem Tanrı'nın rahmet ve mağfiretine mazhar, şeytan ise (bunlardan) mahrum olmuş ve recmedilmişti. Bunun sebebi nedir?" dedi. Fahreddin baş koyup çok ağladı, bu soruya cevap vermekten âciz kaldı. Mevlânâ buyurdu ki: "Şeytanın Tanrı'nın dergâhından kovulmasının sebebi şeriklik (ortaklık) yapmak istediğidir." Fahreddin utancından kendini kaybetti.

Fahreddin öldükten sonra yüreği aydın azizlerden biri onu rüyada gördü. Kahredici melekler demir kerpetenlerle onun dişlerini parça parça ediyor ve o da çığlık koparıyordu. Fahreddin'i rüyasında gören kimse bu hali ondan sordu. Fahreddin: "Ben Mevlânâ'nın sözlerine kalem katardım. İşte bu, o yaptığım terbiyesizliklerin cezasıdır," dedi. Bunu işiten dostlar, bu heybetten çok üzülüp ağladılar. Sonra hep birden kalkıp bu şeyh hazretlerinin türbesine gittiler, başlarını açtılar, ağlayıp sızladılar ve onun günahlarının affı için dua köşklerinde dolaşmakta olduğunu gördüler ve ondan: "Tanrı sana ne yaptı?" diye sordular. O da: "Rabbim bana acıdı, müritlerin dua ve şefaatiyle o belâdan kurtuldum." dedi.

(151) Yine bu kitabın yazarı toprağa mensup olan bu kul (Eflâkî) (Tanrı ona iyilik etsin) der ki: Mevlânâ kendi mübarek eliyle bir kitabın sahifesine kırmızı mürekkeple (şöyle) bir kaç satır yazmıştı: Bir gece şeyh Selâhaddin'in peştamalı hamamda çözülüp yere düştü. Bunun üzerine: "Ey kan-

dil beni rüsva ettin," dedi. Kandil tersine döndü ve düşüp söndü. Orada bulunanlar, şeyhin yanına koşup: "Biz hiç bir şey görmedik," dediler. Şeyh onların bu sözünden çok memnun oldu. Çünkü onlar görüleni görülmemiş gibi bildirmişlerdi. İşte **Mesnevî**'yi değiştirmek ve bir kelimeyi bozmak 'Biz ıslah edicileriz, şüphesiz onlar müfsitlerdir' (K., II, 11-12) âyetini değiştirmek gibi uğursuzluktur. Bu, pençerelerini atıp vücudun uzuvlarını ve karnı yırtmağa, tırnaklarıyle etlerini didiklemeğe benzer. Bu sarığı nereye koydularsa orada kalmalıdır. Onu koyan onu ay, ayı güneş, güneşi de güneşten daha lâtif, daha faydalı bir şey yapar.

(152) H i k â y e : Arkadaşlarının hayırlılarının (ahyâr) ileri gelenleri rivayet ettiler ki: Velilerin makbulü, eşi olmayan Emîr Taceddin Mutez b. al-Horasanî (Tanrı rahmet etsin) Mevlânâ'nın has müritlerindendi. İtibarlı bir emîr, hayır sahibi ve her şeyden haberdar bir adamdı. Gerçekten o Rum memleketlerinde medreseler, hânekâhlar, hastaneler ve kervansaraylar yaptırmıştı. Mevlânâ hazretleri, onu sultanın emîrlerinin hepsinden çok sever ve ona "hemşehri" diye hitap ederdi. O ne zaman Mevlânâ'nın huzuruna gelse müritler çok sevinirlerdi. Mevlânâ hazretleri, onu, hayat suyuna ve ilâhî mânalar gülsuyu şerbetine susamış doğru bir tâlip olarak görünce, ilâhî hakikat ve bilgileri aydınlatmakta çok coşar ve garip sözler söylerdi. Bir gün bu zat, eski âdeti üzere Mevlânâ'nın ziyaretine gelmişti. Mevlânâ hazretleri: "Kendi varlıklarından tamamiyle kurtulamamış ve kendi benliklerinden tamamiyle geçmemiş oldukları hâlde yokluk âleminden dem vuranlar, kuyunun altında olduğu halde: 'Ben en yükseğim,' diyerek yükseklik makamından dem vuran kimseye benzerler. Kendi varlıklarından kurtulmuş ve yok olmuşlar ise, damın üstünde: 'Ben en alçağım,' diye bağırırlar. Fakat herkes bilir ki onların sesi yüksek bir yerden gelmektedir. O her halde yücedir. Bu iki iddianın misali şöyledir: Bunlardan biri, ağzına sarmısak almış, miskten, öteki de ağzına misk almış sarmısaktan dem vurmaktadır. Fakat Peygamberin: 'Ben Tanrı'nın nefesini Yemen tarafından almadayım,' buyurduğu gibi Tanrı'nın kokusunu alıp feyze mazhar olmuş ve koku alma

duygusu açılmış ârifler miski pislikten, doğanın sesini serçenin sesinden, hak ile bâtılı, yüksek ile alçağı Ömer-ül-Faruk gibi birbirinden ayırt ederler. Çünkü: "Mümin zekidir, ayırt edicidir ve anlayışlıdır. O Tanrı'nın nuru ile bakar." buyurdu.

Şiir:

"Tanrı'nın nuru ile bakar sırrına mazhar olan kimse, işin başından ve sonundan haberi olur. Tanrı, çehreyi 'tarif edici' diye adlandırmıştır. Onun için ârifin gözü daima çehrededir."

Kur'an'da: 'Secde izinden (meydana gelen) nişanları yüzlerindedir' (K., XLVIII, 29) buyurulmuştur. Bundan sonra Mevlânâ: "Emîr Taceddin! Gel kokla, eğer onun kokusu gelmiyorsa onu koparıp at," buyurdu.

Şiir:

"Kalenderin ağzından Tanrı kokusunu ara. Eğer bunu ciddiyetle ararsan hiç şüphe yok ki (sırlarla) içlidışlı olursun."

Yine buyurdular ki: Sahrada bulunan canlı mahlûklar türlü türlü otlar ıyerler ve otlarla kipteş olurlar. Bazısı da sarı renkli olur. İşte Tanrı'nın da öyle lâyık kulları vardır ki onlar daima "Tanrı'nın toprağı geniştir" (K., XXXIX, 10) sahrasında otlarlar ve kalbe gözler veren pınarların suyundan içerler. Nur gıdası ile içleri o kadar dolmuştur ki onlar tamamiyle hakkın nuru kesilmişlerdir. Nitekim buyurmuştur:

Şiir:

"Kim saman ve arpa yerse kurban olur. Kim Tanrı'nın nurunu yerse Kur'an olur. Sen bir kere o nur gıdasındaan yesen tandır ekmeğinin (yüzüne bakmaz), onun üzerine toprak saçarsın."

Nitekim bizim sultanımız hazretleri (yâni Peygamber) (Tanrı'nın salât ve selâmı onun üzerine olsun) (böyle) olmuştu. (Bu sözler üzerine) Emîr Taceddin, başını Mevlânâ'nın ayaklarına koydu. Mevlânâ'ya olan doğruluk ve samimiyeti bir

iken bin oldu, müritlere bir âşıklar evi yaptırmak için ısrarla rica etti. (Onun ısrarı karşısında) buyurdu:

Şiir:

"Biz bu yokluk arsasında Ad ve Semûd kavmi gibi yıkılıp yok olan köşkler, dört duvarlı ve damlı binalar yapmak istemiyoruz. Biz, Nur ve Halil peygamberler gibi cennet sahalarında aşk köşkünden başkasını yapmıyoruz."

Ve: "Mânâ ehline, Tanrı'nın elçisi hazretlerine uymak vacip olan ödevlerdendir; zira Tanrı'nın elçisi: 'Ben, bir karış yer imar etmedim ve hiç para da biriktirmedim,' diye yemin ediyor." diye ilâve etti. Emîr Taceddin, Mevlânâ'nın huzurundan çıktıktan sonra kendi sarayına gitti. Cizye parasından üç bin dinarı keselere koyup nâipleri ile, dostlar hamam parası yapsınlar diye Mevlânâ'ya gönderdi. Mevlâna bunu kabul etmedi ve çok canı sıkıldı. Sonra: "Biz nerde, dünya meşgaleleri nerde!" buyurdu.

Şiir:

"Ben kendim gibi bir adam isterim. Ben bir gümüş tenli isterim; gümüş ve diremin çirkinliğinden artık bıktım."

Parayı böylece alıp tekrar götürdüler. Neticede Taceddin, Sultan Veled'in bu hususta şefaatine sığınarak medresenin yanında hizmetkârlar için dervişlere yaraşır basit birkaç ev yapmak üzere Mevlânâ'nın müsaadesini rica etti. Sultan Veled'in delâletiyle bu evleri yaptılar.

(153) Y i n e melek karakterli, sâlihlerin seyyidi, gizli veli şeyh Bedreddin-i Neccar-i Mevlevî h i k â y e e t t i k i: Ben yeni bülûğa ermiştim. Mahir dülgerlerin hizmetinde o evlerin inşatında bulunan ustalar, tâbhanenin damını örtüp büyük sofanın damı ile uğraştıkları vakit ağaçların hepsini ölçtüler. Onlardan bir kalasın yarım arşın kısa olduğunu gördüler. Bunun yerine şehirde başka bir ağaç aradılarsa da bulamadılar. Usta ve bütün dülgerler ne yapacaklarını şaşırdılar. Mevlânâ, birdenbire semâ'dan çıkıp: "Ustalar ne düşü-

nüyorlar?" diye bizim odaya geldi. Hepsi baş koyarak bu ağacın kısa olduğunu söylediler. Mevlânâ: "Hayır, hayır, böyle güzel bir ağaç kısa olamaz. Her halde siz onu yanlış ölçmüşsünüz," dedi. Benim ustam ayağa kalkıp Mevlânâ'nın önünde tekrar ölçtü, fakat ağaç eskiden ne idiyse yine oydu, Bunun üzerine Mevlânâ yaklaşarak ağacı okşadı ve "Böyle düzgün bir ağaç nasıl kısa olur? Bu, dülgerlerimizin ölçüde yaptıkları hatadandır," dedi ve sonra: "Şimdi bir daha ölç," buyurdu. Ustalar aynı gez ile tekrar ölçüler, (birde baktılar ki) bu ağaç, diğer ağaçlardan yarım gezden fazla uzundur. Bütün ustalar ve dostlar bağırarak kendilerinden geçtiler ve hepsi hayret secdesinde iken Mevlânâ ortadan kaybolup gitmişti. Ustalar sofayı aynı günde tamamladılar.

Eşyayı tasarrufta, cansız şeyleri, nebatlar ve saireyi değiştirmekte peygamberlerin mucizelerine ve velilerin kerametlerine nihayet yoktur.

Şiir:

Bir gün yaşamış ve canlar canının elinden (marifet) şarabının kadehini kapmış olan kimse (bu sırrı) bilir. Musa ve Muhammed'in mucizesine bak: asâ nasıl yılan oldu ve sütün nasıl dile geldi? Hannâne'yi inkâr eden filozof velilerin duygularının yabancısıdır."

(154) Y i n e sırlar kâtibi Bahâ'addin-i Bahrî (Tanrı rahmet etsin) buyurdu ki: Bir gün Mevlânâ ile birlikte hamamda idim. Hatırıma şeyh Ebû Saîd Ebu'l-Hayr'ın şu hikâyesi geldi: Ebû Saîd Ebu'l-Hayr bir gün müritleriyle birlikte hamama gitmişti. Müritleri şeyhin etrafında halka olmuşlardı. Ebû Saîd Ebu'l-Hayr: "O Tanrı'ya hamd ve minnet olsun ki burada bir peştamalla bulunuyoruz, o da hamamcınındır," dedi. Şeyhin bununla kendisinin dünya ilgilerinden sıyrıldığını anlatmak istediğini Mevlânâ'ya söyledim. Mevlânâ hazretleri: "Ey Ebû Saîd Ebu'l-Hayr! Hamamın soyunacak yerinde çıkardığın ve hamamcının rehin olarak muhafaza ettiği elbiselerin, cübbelerin ve kapıda bağlı duran katırın kime ait olduğunu söylemiyorsun," buyurdu ve: "Tanrı'yı tesbih ederim;

o, Tanrılığa en çok hak kazanandır, 'o hakikati söyler, doğru yolu gösterir' (K., XXXIII, 4) ki bütün peygamber ve velilerin bu dünya ile ilgili az bir malları vardır.Buna da halkın iyiliği için biraz meyletmişlerdi. Bizim bu kadar ilgimiz de yoktur ve olmayacaktır da,"

Şiir:

"Gözü gördüğünden meyletmedi ve haddini aşmadı" (K., LIII, 17 sultanı olan Peygamber bütün dünyayı dolaştığında bir nakış gördü, ondan sonra hiç bir nakışa âşık olmadı."

(155) Y i n e ilâhî dost Nakkaş diye tanınan Bedreddin-i Yavaş, gönül sahibi ve nazarında isabet olan bir adamdı, r i v a y e t e t t i k i: Bir gün Mevlânâ aziz dostlara: "Bütün veliler, umma ve dilencilik kapısını nefsi körletmek ve müritleri kahretmek için açmışlar, ellerinde kandil, sırtlarında zembil taşımağı reva görmüşlerdi ve 'Tanrı'ya olan borcunuzu güzellikle eda edin' (K., LXXIII, 20) mucibince zengin adamlardan zekât, sadaka ve hediye almışlardır. Biz ise, kendi dostlarımıza dilencilik kapılarını kapamışız. Dostlarımızın ticaret, kitabet veya herhangi bir el emeği ve alın teri ile geçinmelerini temin etmeleri için Peygamberin 'gücün yettikçe istemekten sakın' sözünü yerine getirdik. Bizim müritlerimizden kim bu yolu tutmazsa, onun bir pul kadar kıymeti yoktur. O kıyamet gününde de bizim yüzümüzü göremeyecektir. O nasıl birine elini açıp uzattı ise, ben de ondan yüzümü kapatacağım," dedikten sonra (bu hadîsin mânasını içine alan) şu şiiri okudu:

Şiir:

"Peygamber: 'Eğer sen Tanrı'dan cennet istiyorsan, hiç kimseden bir şey isteme. Eğer kimseden bir şey istemezsen ben, Cennet-ül-Me'va'nın ve Tanrı'nın yüzünün senin olacağına kefil olurum,' buyurdu."

(156) Y i n e Mevlânâ'nın has müritlerinden olan, ar-

kadaşların nuru Mevlânâ Nureddin-i Tîzbâzârî (Tanrı onun kalbini ve kabrini nur etsin) den n a k l e d i l m i ş t i r k i : Bir gün Mevlânâ ilâhî bilgiler saçıyordu. Söz sırasında şu hikâyeyi anlattı: İlâhîleşmiş bir derviş tam kırk yıl ormanlarda şaşkın ve avare dolaşıyordu. O derecede ki, kuşlar onun başında yuva yapmışlardı. Bir gün birdenbire bir kutb ona, uğradı, "Ey haram yiyen herif," diyerek ensesine bir tokat vurdu. Derviş bulunduğu dalgınlık ve istiğrak âleminden kendine gelerek: "Haramını bırak, ben kırk yıldanberi dünyanın helâlini tatmadım. Niçin benim yolumu kesiyorsun?" dedi. Kutb: Sabah rüzgârları, seher, bahar ve bütün güzel kokular getiren rüzgârlar, bu güzel kokuları senin dimağ ve koku alma duyguna ulaştırıyorlar, boğazından aşağı sokuyor ve seni besliyorlar. O güzel kokulardan azık alıyor ve o azıktan kuvvetleniyorsun. Sen bunların hepsine el emeği sarf etmeden ve hiç zahmet çekmeden nâil oluyorsun. Bu, ulu erlerin mezhebince sana haramdır. Sen, Tanrı elçilerinin efendisi (Peygamberin) nin: 'Kendi el emeği ve alın teri ile kazandığın ekmeği ye', hadîsini işitmedin mi? İşitmedin mi ki, Süleyman peygambere sık sık cennet yemekleri getirirlerdi. O da bu yemekleri yer, bunlardan lezzet alırdı. Bir gün Cebrail-i Emin (Selâm onun üzerine olsun) Süleyman'a cennetten yemek tayınını getirdiklerinde orada bulunuyordu. Süleyman, bu yemekleri tam bir iştiha ile yiyordu. Bir melek diğer bir meleğe: 'Süleyman bu cennet yemeğini sanki eziyet çekerek kazanmış gibi öyle bir arzu ve iştah ile yiyor ki (sorma). Tanrı, peygamberinin haraç (tabl) yememesi gerekir,' diyordu. Süleyman, Cebrail'den: 'Ne diyorlar?' diye sordu. Cebrail: 'Ne dediklerini işitiyorsun,' dedi. Süleyman: 'Yani el emeği ile helâlinden kazanılan yemek cennet yemeklerinden daha lezzetli ve iyi midir, diyorlar.' dedi. Cebrail: 'Evet!' diye cevap verdi. Ondan sonra Süleyman tövbe edip zembil örmeğe koyuldu ve onun kazancı ile geçimini sağladı.

Yine Süleyman Davud orucunu tutuyor ve elemeği ile kazandığı o lokma ile iftar ediyor. Cebrail: "Ey Tanrı elçisi! Bil ve haberdar ol ki, cennet taamlarının lezzetleri de şundan ötürüdür: Yüce Tanrı bizzat cenneti ve içindekileri iba-

det edenlerin ibadeti, zikredenlerin zikri, şükredenlerin şükrü ve sabredenlerin sabrı için yaratmıştır. Zahmet çekmeden hazine bulamazsın," dedi.

Şiir:

"Hazine eziyet çekene gözüktü. Saadet, cehit ve gayret edenindir."

Ayni şekilde peygamberlerin, olgun velilerin, büyük şeyhlerin, ulu bilginlerin filozofların ve geçmişteki sultanların, çoğunun birer sanat ve hüneri vardı.

(157) Y i n e Mevlânâ bu mânada başka bir hikâye daha anlattı. Şöyle ki: Musa'nın (Selâm onun üzerine olsun) gözleri ağrıyor ve büyük bir eziyet çekiyordu. Çünkü: 'Göz ağrısından başka ağrı yoktur' (Yani hiç bir ağrı, göz ağrısı ile mukayese edilemez) denilmiştir. Musa feryat ederek Tur'a hareket etti. Gittiği yoldaki bitkiler ona: "Ey Musa, bizi toplayıp gözüne sür de o, iyi olsun," diye bağırdılar. Fakat Musa onlara hiç dönüp bakmadı. Münacaatını bitirince: "Ey padişahım, gözümün ağrısından son derecede zayıfladım. Senin hasretinden 'Hasta olursam bana şifa veren odur' (K., XXVI, 80) âyetini kendime deva ve şifa yapıyorum. Yeryüzünün bitkileri kendi özelliklerini bana bildirdiler. Sen ne buyuracaksın diye kabul etmedim," dedi. Aziz Tanrı: "Gözünün şifa bulması için onların sözünü dinle; çünkü her derde karşı bir deva, ve her elem için de bir merhem yaratmış ve bir sebep yapmışım," diye hitap etti.

Şiir:

"Peygamber, şan ve şeref sahibi olan yüce Tanrı, her dert için derman yaratmıştır, dedi."

Musa dağdan dönünce o bitkilerden gözüne sürmeğe başladı. Gözü eskiden daha fena oldu. Feryat ederek yine Tanrı'ya döndü, yalvarıp yakardı. Bunun üzerine şöyle bir nida geldi: "Ey Musa, ben sana hiç zahmet çekmeden nebatları hemen sahradan koparıp gözüne sür demedim. Ben sana doktorların dükkânlarına git, onlardan o ilâcın eczasını satın al, tutya yaptıktan sonra, şifa bulman ve rahata kavuşman için

gözüne sür. Bu basit muameleden doktor da faydalansın, demek istedim." Musa (Tanrı'nın selâmı onun üzerine olsun), Tanrı'nın dediği gibi yaptı ve şifa buldu.

(158) Yine nakledilmiştir ki: Bir gün Mevlânâ hazretlerinden: "Muhipler ve âşıklar peygamberlerin ve velilerin mezarlarına mumlar ve kandiller götürüyorlar, pencerelerin önüne bezler bağlıyorlar. Bunların, bu götürenlere ne faydası olur?" diye sordular. Mevlânâ: "Bu tıpkı şunun gibidir: Bir kimse eline bir mum ve bir çerağ alır, bunu nurlu ve nurlandırıcı bir komşudan bir nur alarak parlatır ve bu parlattığı kandille veya mumla kendi evini aydınlatır. Velilerin ve peygamberlerin mezarlarına götürdükleri mum ve kandiller tıpkı, senin eline bir kandil alıp karanlık mezarını aydınlatman gibidir. 'Bize bakınız ki sizin nurunuzdan alalım' (K., LVII, 13) âyetinde buyurulan gün geldiğinde 'Onların nuru önlerinde ve sağ ellerindedir' (K., LXVI, 8) âyetinde buyurulduğu gibi senin elinde de bir nur bulunur. Sen bunu inkâr edenlere 'Dönüp bir nur isteyiniz' (K., LVII, 13) âyetini oku. Nasıl ki Peygamber, Berat namazının gecesi, kendi mescidine geldi. Mescidin çerağ, kandil ve daha başka şeylerle parıl parıl edildiğini gördü, "Bunu kim yaptı?" diye sordu. Ömer (Tanrı ondan razı olsun) ayağa kalktı, saygılarını sunduktan sonra: "Ey Tanrının elçisi! Bunu, bu muhlis kulun yaptı," dedi. Peygamber (Selâm onun üzerine olsun): "Ey Ömer! Benim mescidimi nurlandırdığın gibi, Tanrı da senin kalbini ve kabrini nurlandırsın," buyurdu. Görüldüğü veçhile kandiller ve çerağlar yakmak âdeti, Tanrı'nın rahmetine kavuşmuş olan ümmetin arasında Ömer hazretleri zamanından yadigâr kalmıştır. Derler ki hazret-i Ali'nin (Tanrı onun yüzünü kerim kılsın) üç yüce âdeti vardı herkesin saadeti bu üç âdettedir. Bunlardan birincisi, bir misafir geldiğinde önüne bal çıkarırdı. İkincisi, fakirlere, zavallılara şalvar giydirirdi. Üçüncüsü ise, her mescide çerağ gönderirdi. Hazret-i Ali'nin yakınları bu üç âdetin sırrını kendisinden sordular. O: "Fakir misafirlere, damaklarının tatlılaşıp hakkımda dua etmeleri için süzülmüş bal ikram ediyorum. Belki bununla ölümün acılığı da benim damağımda tatlılaşır. Miskinlere şalvar ve göm-

lek vermeme gelince, bunu da bana dua etsinler ve 'insanlar, *yalın ayak ve çıplak olarak haşrolurlar' hadisinden ötürü yapı*yorum. (Böylece) bütün insanlar, çıplak olarak haşroldukları vakit, avret yerimi kapatacak ve giyinecek bir şeyim olur da o büyük günün toplantısında rezil olmam. Üçüncüsünden yâni mescitlere kandiller ve çerağlar göndermemden maksat da şudur: Yüce Tanrı benim karanlık mezarımı herkese şâmil olan lûtfu ile nurlandırsın, o dar ve karanlık mezarda beni ışıksız bırakmasın." buyurdu. İşte velilerin mezarlarına götürülen kandillerin, çerağların ve fukaraya sadaka olarak verilen eski elbiselerin ne tesirler yaptığını ve faydalar sağladığını görüyorsun. Her din ve mezhebin kitaplarında tekkelere, kiliselere ve manastırlara mumlar, adaklar, çerağlar ve buhurlar götürüldüğü yazılıdır; bundan bir sevap umulur. Hususuyle buhurlar bütün cin ve insin rahatını mucip olur. Faydaları pek çoktur."

(159) H i k â y e : İleri gelen râvilerden ve yalan söylemek ihtimali olmayan sözüne güvenilir kişilerden (Tanrı onlardan râzı olsun) rivayet ettiler ki: Bir gün Muineddin-i Pervâne (Tanrı rahmet etsin) Mevlânâ'dan: "Bütün geçmiş şeyhlerden (Tanrı onların burhanını ışıklandırsın) her birinin ayrı ayrı **lâ ilâhe illa'llah** (=Tanrı'dan başka Tanrı yoktur) gibi virdleri ve bir zikri vardır. Meselâ bazı Türkistan dervişleri **hû, hû** *demişler, bazısının zikri de sadece* **illa'llah** olmuş. Zâhidler, **lâhavla ve lâ kuvvata illâ bi'llâhi'aliyyi'l-azîm** (=Yüce Tanrı'dan başka, hiç kimsede kuvvet ve kudret yoktur) sözünü tekrarlamışlar; bazıları **astağfiru'llâha'll-azim** (= Yüce Tanrı'dan mağfiret dilerim) diye gelmiş; bazıları da **subhâna'llâha ve bi-hamdihi** sözlerini yüz defa tekrar etmişlerdir. Acaba Hudâvendigâr'ın zikr şekli nasıldır?" diye sordu. Mevlânâ: "Bizim zikrimiz, **Allâh, Allâh, Allâh**'dır. Çünkü biz, Allâh'a ait olanlardanız, Allâh'dan geliyor ve tekrar Allâh'a gidiyoruz." buyurdu.

Şiir:

"Biz zâttan doğmuşuz, yine zâta gidiyoruz.
Ey dostlar, bizim hareketimize dua ediniz."

Biz, Tanrı'dan gayrı şeyleri bırakmış, Tanrı'ya tutunmuşuz.

Şiir:

"Biz yanımızı iki dünyadan da boşalttık ve Allah'ın (Lam) ının yanında (hi) gibi oturmuşuz."

(160) Nitekim babam Bahaeddin Veled hazretleri (Tanrı onun sırrını kutlasın) daima Tanrı'dan işitiyor ve Tanrı'dan söylüyordu, Tanrı'yı zikredici idi. Çünkü yüce Tanrı, peygamberlerin ve velilerin hepsine hususî bir isimle tecelli etmiştir. Biz Muhammed'e ait olanlara tecellisi ise, Allah ismi iledir. Çünkü o hepsini içine alır.

(161) Y i n e şeyh Mahmud-i Azab (Tanrı rahmet etsin) r i v a y e t e t t i: Mevlânâ hazretleri uzun gecelerde daima: **"Allah, Allah!"** derdi, ve mübarek başını medresenin duvarına koyup yüksek sesle öyle **Allah, Allah** derdi ki gürültüleriyle yer gök arası dolardı.

(162) Y i n e bir gün Mevlânâ'nın karısı Kira hatun (Tanrı ondan râzı olsun) Mevlânâ'nın yırtılan feracesini, Mevlânâ'nın üzerinde dikiyordu. Bir elbiseyi insanın üzerinde dikerken ağza bir şey almak bilinen bir âdettir. Meselâ bir yaprak, bir saman çöpü veya bir kâğıt parçası alınır. Böyle bir şeyi ağza almadan dikmeyi çok uğursuz sayarlar. Kira hatun'un hatırından: "Acaba Mevlânâ da mübarek ağzına bir şey aldı mı?" diye geçti. Mevlânâ hemen: "Bunun ehemmiyeti yok; sen adamakıllı dik. İşte ben ağzıma: 'Kul hüv'allahü ahad': de, o Allah tektir... (K., CXII, 1) i aldım ve Allah'ı dişimle adamakıllı yakaladım," buyurdu.

(163) Y i n e n a k l e d i l m i ş t i r k i: Bir gün Muineddin Pervâne, Mevlânâ'nın ziyaretine geldi. Mevlânâ meydanda yoktu. Pervâne ileri gelen emîrlerle birlikte o kadar bekledi ki, ne yapacaklarını şaşırdılar bekleme haddi aştı. Mevlânâ hiç görünmedi. Pervâne'nin hatırından: "Emir sahibi olan adaletli emîrleri, din büyüklerinin ve yakîn ilmi şeyhlerinin aziz ve muhterem tutmaları, onlar için bir can kuvveti ve bir yardım olur... O inayetin ışığı sâyesinde de emîrler, (halkı) irşadetmek ve hidayete ulaştırmak yolunu bulur. Acaba Mev-

lânâ'nın bu gibi emîr ve melîklerden kaçmasının sebebi nedir? Halbuki zamanın şeyh ve bilginleri emîrlerin iltifatlarını mumla arıyor ve bunun için ölüyorlar. Mevlânâ ise bizden, cennetliğin cehennemden ve uçan kuşun tuzaktan kaçması gibi kaçıyor," diye geçti. Bu sırada Mevlânâ birdenbire medresenin toplantı yerinden çıktı ve kendisini kükremiş bir aslan gibi gösterdi. Bilgiler saçmağa başladığı sırada şu hikâyeyi anlattı: Sultan Said-i Mes'ud-i gazi Mahmud Sebüktekin bir gün kalkıp şeyh Ebu'l-Hasan-il-Harakaanî'nin ziyaretine gitti. Vezirler ve devletin ileri gelen adamları, islâm sultanı'nın gelmekte olduğunu şeyhe haber vermek için önceden koştular. Şeyh hiç tınmadı. Sultan adamları ile beraber hânkahın bahçe kapısına kadar geldi. Hasan-i Meymendi gelip şeyhin yanına girdi ve baş koyduktan sonra: "Tanrı rızası, arkadaşların menfaati ve sultanın hatırı için kapıya kadar zahmet et de, saltanatın namus ve şerefi haleldar olmasın," dedi. Şeyh hiç yerinden kımıldamadı. Sultan, şeyhin odasının kapısına kadar geldiği vakit, vezir ileri koşup şeyhe: "Ey din ulusu! Sen Kur'anda: 'Tanrı'ya, onun elçisine ve sizden emir sahibi olanlara itaat ediniz' (K., IV., 58) âyetini okumadın mı? Zira emir sahiplerine hürmet göstermek onları ağırlamak vâcip olan vazifeler zümresindedir. Hususuyle böyle evliya karakterli olan padişaha (hayli hayli lâzımdır)," dedi. Şeyh cevabında: "Tanrı'ya itaat ediniz'e o kadar daldık ve battık ki, daha: «Elçisine itaat ediniz' e bile başlamadık; nerede kaldı ki, emir sahiplerine,» buyurdu. Bunun üzerine sultan hemen baş koyup halis bir mürit oldu. Sultan (ve maiyeti) ağlayarak şeyhin huzurundan çıktılar.

Şiir:

"Semâ vaktinde, aşk mutribi 'kulluk bağdır efendilik baş ağrısı' dedi.
Padişahlık ve kulluk anlaşıldı. Âşıklık, bu kayıtlardan kurtuldu.
Aşk ve âşıkın mezhebi ve milleti yetmiş iki milletinkinden başkadır. Padişahların tahtı, aşk ve âşıkın tahtı yanında, tahtadan bir kerevet-

tir. Dünya padişahları nefislerinin tabiatlerinin kötülüklerinden, kulluk şarabının kokusunu bile almadılar.
Yoksa İbrahim Edhem gibi şaşkın ve başı dönmüş bir vaziyette durmadan saltanatı yıkıp harap ederlerdi."

(Mevlânâ bu hikâyeyi anlattıktan sonra) Muineddin Pervâne ve yanında bulunan bütün emîrler ağladılar ve eseflenerek oradan çıktılar.

(164) H i k â y e : Sıvaslı şeyh Nefiseddin (Tanrı rahmet etsin) şöyle rivayet etti ki, bir gün Mevlânâ mübarek medresesinin sahanlığında dolaşıyor, arkadaşlar da ayakta o sultanın mübarek yüzünü temaşa ediyorlardı. Mevlânâ: "Medresenin kapısını adamakıllı kapatın," buyurdu. Birdenbire Sultan İzzeddin, vezir, emîr ve naipleriyle birlikte Mevlânâ'yı ziyarete geldi. Mevlânâ bir hücreye girip gizlendi ve: "Zahmet etmesinler," diye cevap vermelerini emretti. Padişahın cemaati dönüp gittikten sonra birisi şiddetle medresenin kapısını çalıyor ve hiddetle kapıya vuruyordu. Bir derviş kalkıp kapıyı açmak istedi. (Fakat) Mevlânâ ona müsaade etmeyip kendisi kalktı ve: "Erlerin kapısını kim vuruyor?" diye sordu. Kapıdaki adam: "Kulların kulu Emîr Âlimdir," dedi. Kapı açıldı; Emîr Âlim içeri girdi, secdeler ederek Mevlânâ'nın huzuruna kadar geldi. Mevlânâ: "Ey Emir Âlim! Sen 'Kul huva'llahu ahad' (K., CXII, 1) i biliyor musun?" diye sordu. O da: "Evet!" dedi, "biliyorum," Mevlânâ: "O halde oku dinleyeyim," dedi. Emîr Âlim okuduktan sonra Mevlânâ: "Görüyorsun ki her türlü eksikten arı duru olan yüce Tanrı, 'benim anam, babam, çocuğum ve benzerim, ortağım ve eşim yoktur,' diyor. Şimdi iş ve hizmet zamanıdır. Sen elinden geldiği kadar taate çalış ve bana hiç güvenme. Çünkü Tanrı erleri, Tanrı'nın sıfatiyle muttasıftırlar," buyurdu ve 'Aralarında ne ensap, ne karabet vardır ve birbirleriyle soruşturmazlar' (K., XXIII, 101) âvetini okudu.

Şiir:

"Bu yolda nesep yoktur (K. XXIII, 101).
Bu faziletin nesep mihrabı, zühd ve takvâdır."

ve işte Çelebi Emîr Âlim ömrü oldukça ibadet takvâ ve cömertlikle meşgul oldu. Şeyh Nefiseddin dedi ki: "Çelebi Emir Âlim, Mevlânâ'nın huzurundan çıktıktan sonra, acaba bizim akibetimiz ne olacak?" diye Mevlânâ'nın bu sözlerinden dostların yüreklerine korku düştü. Pek çok ağladılar. (Bunu gören) Mevlânâ: "Hayır, hayır, iş korkulacak derecede değildir. Ben istedim ki, bizim Emîr Âlim tamamiyle tembel olmasın. Ve hilekâr nefsine tembellik öğretmesin. İmkân nispetinde de çalışıp çabalasın. Çünkü Yüce Tanrı âtıl ve bâtıl kimseleri sevmez," buyurdu.

Şiir:

"Sevgili bu tarzdaki aşk perişanlığını sever.
Boş yere çalışmak uyumaktan daha iyidir.[34]
"Bir kimse Tanrı'ya iman ve itaat etmekten bir an ziyan etmiş ise, ben kâfir olayım.[35]
O, takvâ zühd ve iyilik işini tutar; çünkü iki dünyada kurtulma onunla olur."

"Yoksa eğer ben, Tanrı'nın sonsuz rahmetinden bana mâlûm olanı bildirir, açıklar ve halka söylersem, hepsi işten kalır ve hiç kımıldamaz," dedi ve ilâve etti:

Şiir:

"Sen mutlak bir emniyet içerisindesin. Halbuki hamlar senin daha korku ve ümit içinde olduğun itikadındalar."

(165) Yine nakledilmiştir ki: Mevlânâ hazretleri toplantı salonunda (cemaathâne) dostlarla hemdem olmuş, sohbet ediyordu. İlâhî bir dost da rebap çalıyor ve bu çalgının sırrına dair bilgi veriyordu. Birdenbire şeyhlerin şeyhi ve faziletli insanların kibarı olan Şerefeddîn-i Mavsilî (Tanrı rahmet etsin) birkaç emîrle birlikte elçilik vazifesiyle Pervâne'den geldi. Mevlânâ hazretlerinin yakınlarından olan Hoca Mecdeddin-i Meragî acele ile içeri girdi, safdilliğinden ötürü rebap çalana: "Rebabı durdur, çalma, çünkü büyükler geliyorlar," dedi. Gelenler Mevlânâ'yı ziyaretle müşerref olduktan sonra dışarı çıktılar. Ulu arkadaşlar onları medresenin

kapısına kadar uğurladılar. Şeyh Şerefeddin, Hoca Mecdeddin'e buyurdular: dostlara ayakkabı parası olmak üzere iki bin dinar verdiler. Hoca Mecdeddin durumu Mevlânâ hazretlerine bildirince Mevlânâ hiddetle: "Ne sen kalırsın, ne o para (dirhem) ve ne de gelen o soğuk kalpli ölüler! Kapıdan acele ile öyle geldin ki, bir peygamber geldi veya Cebrail-i Emin indi sandım. Biz kendi işimizle meşgulüz, kim isterse gelir, kim isterse gider. Sen niçin böyle telâş ediyorsun?" buyurdu.

Şiir:

"Öküz gelmiş, eşek gitmiş bize ne? Şimdi vakit
hoştur o çekişmeden vazgeç."

(Bunun üzerine) Hoca Mecdeddin o anda başını açıp Hudâvendigâr'ın ayağına düştü ve ağlayarak istiğfar etti. Mevlânâ tekrar inayet buyurup: "Bu diremleri Çelebi Hüsameddin hazretlerine götür, müritlerin ihtiyaçlarını gidermeğe harcasın," dedi.

Hoca Mecdeddin hazretleri, servet ü sâman ve hayır sahibi bir adamdı. Eşyadan ve paradan yana neyi varsa hepsini Mevlânâ hazretlerine feda etmişti; o dereceye kadar ki, Hindistan'ın Şaş-i Hindî sarığı, Hindibarî fereci ve gömlekleri gibi dikili giyecekler ve başka şeylerle ayakkabı ve çizmelerden ikişer üçer takım yaptırmış, birkaç sandığa koyup saklamıştı. Mevlânâ hazretleri semâ'da veya başka bir yerde guyendelere ve halka bahşiş vereceği zaman Hoca Mecdeddin derhal yanındaki elbiseleri hazır bulundururdu. Mevlânâ'nın bunun hakkında büyük bir teveccühü vardı. Hülâgû Han büyük bir ordu ile Rum (Anadolu) memleketlerine saldırıp, tahripler yaptığı sırada Müslümanlar arasında büyük bir şaşkınlık vâkı olmuştu. Mecdeddin'in bin tane besili koyunu vardı. Onları, ne yapsın ve nereye götürsün, diye son derece şaşırmış kalmıştı. Kalkıp Mevlânâ hazretlerine geldi ve meseleyi anlattı. Mevlânâ: "Hiç gam yeme, bir aslanı tâyin ederim, senin koyunlarını uyuz kurtların şerrinden muhafaza eder," dedi. Konya havalisinde bulunan bütün koyun ve davarları Moğol askerleri talan ettikleri halde Tanrı'nın inayetiyle Mecdeddin'in koyunlarından bir kuzu bile eksilmedi.

(166) Y i n e bir gün Mecdeddin, bir zengini, Mevlânâ'yı ziyarete getirdi. Mevlânâ kalkıp ayakyoluna girdi. Oradan gelmesi gecikti. Mecdeddin durumu anlamak için Mevlânâ'nın arkasından gitti. Onu, ayak yolunun bir köşesinde murakıp oturmuş gördü. Baş koydu ve: "Hudâvendigâr, ne yapıyorsun?" diye sordu. Mevlânâ: "Bu lâğımın pis kokusunu koklamak, ruhu kokmuş zenginlerle sohbetten yüz misli daha iyidir. Çünkü dünya ehli ve zenginlerle sohbet, aydın gönülleri karartır ve bozar," dedi. Bunun üzerine derhal o zengin tüccar, elbiselerini yırtarak kul ve mürit oldu. Bütün eşyalarını da ensaba ve eshaba verip bir fereci giydi, halktan ilgisini kesip maksadına ulaştı.

(167) H i k â y e : Eski dostlar ve her biri devrinin Şakik-i (Belhî)'si olan şefkatli kardeşler (Tanrı onlara rahmet etsin) şöyle rivayet ettiler ki: Baçu'nun askeri Konya'nın etrafını iç içe çevirip muhasara ile meşgul olunca bütün halk kendi canından vazgeçip birbirleriyle helâllaştılar ve Mevlânâ hazretlerine gelip feryat ederek yardım dilediler Mevlânâ hazretleri, kalenin Halka beguş kapısından dışarı çıktı. Konya meydanının arkasında bulunan bir tepeye çıkıp, kuşluk namazı ile meşgul oldu. Baçu'nun çadırının o tepenin altında kurulu olduğunu söylerler. Baçu'nun noyinlerinden bazıları, halk (korkudan) biribirine girdiği halde, yüzü örtülü ve duman renkli sarıklı bir şahsın o tepenin üzerine çıkmış tam bir feragatle namaz kıldığını gördüler. O zaman Moğol askerinin İslâm nurundan ve imanın emanından haberleri yoktu. Hattâ kaç tane İslâm şehrinin medreselerini, mesçitlerini ve minarelerini yıkmıştılar. Hep birlikte Mevlânâ hazretlerini ok yağmuruna tutmağa niyet ettiler. (Fakat hepsinin elleri bağlandı). Ne kadar çalıştılarsa da yayı çekmek mümkün olmadı. Atlara binip üzerine atıldılar, atları mahmuzladılar; fakat atlardan hiç biri bir adım ileri atmadı. Şehir halkı bu kudreti burcun tepesinden seyrediyor, tekbir ve feryatları ayyuka ulaştırıyorlardı. Baçu'ya bu haberi arz ettikleri vakit, bizzat kalkıp çadırın kapısından dışarı çıktı. Ok ve yay isteyerek Mevlânâ'nın bulunduğu tarafa bir ok attı. Ok üç defa da geri dönerek askerin ortasına düştü. Bunun üzerine ata bindi ve ileri sür-

dü. Fakat atın hiç ilerlemediğini gördü. Kin ve gazabının çokluğundan attan inip yürüdü ise de 'Kun feyekûn = ol de, olur' (K., II, 117) a kaadir olanın kudretiyle her iki ayağı da bağlanıp hareket edemedi. Bunun üzerine: "O adam hakikaten Tanrısal (yaratgana ait) bir adamdır. Onun gazabından sakınmak lâzımdır. Her şehir ve vilâyette öyle bir adam olsa, buraların halkı bize asla mağlûp olmazdı," dedi.

(168) Mevlânâ hazretleri de adı geçen (kumandan) hakkında defalarca: "Baçu veli idi, fakat, o bunu bilmezdi," derdi.

O azamet ve kerameti görünce Baçu: "Bugünden sonra savaşıp döğüşmesinler," diye emir verdi. Moğol askeri, şehri bırakıp Filubat sahrasına kondu. Şehrin bütün büyükleri ve ileri gelenleri İslâm sultanının huzuruna gelip birlikte Mevlânâ hazretlerine gittiler, özürler dileyerek şükürler ettiler. Paradan, davardan ve nâdir hediyelerden sayısız mal topladılar, Baçu'ya pişkeş çekip itaat ettiler. Baçu razı olup şehri bağışladı ve şehrin büyüklerinden: "O, nasıl bir büyüktür ve neredendir?" diye Mevlânâ hazretlerini sordu. Ona, Baha Veled' in hikâyesini ve onların Belh'ten çıkışını baştan sonuna kadar anlattılar. Baçu: "Namusum ve hatırım için şehrin burçlarını yıkınız, çünkü ant içmişim," dedi. Şehrin büyükleri, şehir kalesinin şerefelerini yıkmağa başladıkları zaman şehirlerin içinden bir çığlık yükseldi. Dostlar, bu meseleyi Mevlânâ'ya bildirdiler. Mevlânâ: "Yıksınlar da Konya'lılar, Konya şehrinin hafif bir zelzele ile yıkılan taştan yapılmış burçtan ve bedenden başka bir bedenle ve burçla muhafaza edilmiş olduğunu ve dikkatle saklandığını gerçek olarak bilsinler. Eğer Tanrı erlerinin himmeti olmasaydı Ad ve Semud kavimlerinin şehirleri gibi 'Altlarını üstlerine getirdik' (K., XI, 82) altüst olurdu ve insanlar onun harabeleri üzerine ağlarlardı.

Şiir:

"Dünyada mazlumların feryatları (kulaklarına) erişince, Tanrı erleri yardıma koşarlar.[36]
Bunlar belâ yerinde, sıkıntılı günlerde şefkatli ve merhametli insanlar ve rüşvet almadan yardım edicilerdir.

Ey belâya tutulmuş olan kimse! Git, bu kavmî ara. Başına belâ gelmeden evvel bunları (sohbetim) ganimet bil.
Tanrı'nın kulları merhametli ve yumuşak huyludurlar. İşleri düzeltmekte Tanrı'nın huyuna sahiptirler[37]."

(169) Yine Mevlânâ hazretleri sık sık buyuruyordu ki, bundan sonra Konya şehrine "Medinetü'l-Evliya = Veliler şehri" lâkabını veriniz. Çünkü bu şehirde her kim dünyaya gelirse veli olur. Bahâ Veled'in mübarek cismi ve onların nesli bu şehirde bulundukça, bu şehre kılıç işlemez ve bu şehrin düşmanı sonuna kadar kalamaz, yok olur. Âhır zamanın âfetinden masun kalır. Bir kısmı harap olup izi silinse ve zedelense de tamamiyle yıkılmaz, çünkü o harap olsa da bizim hazinemiz onda gömülü olarak kalır. Nitekim demiştir.

Şiir:

"Tatar dünyayı savaşla harap ettiyse de harap dünya senin hazineni kendinde saklar, niçin üzülsün?"

Nihayet bütün dünyadan mânevi erler bu tarafa yöneldikçe burası öyle güzel olacak ki, ölüler bile dirilmeğe heves edecekler. Bizim mânâ ve sırlarımız bütün dünyayı tutacak Bundan başka: "Konya şehrinde neslimizi inkâr eden bir kavim oldukça bu şehrin insanları rahat etmeyecekler," buyurdu.

(170) Hikâye: Hazretin hizmetçilerinden bir derviş lâtife yolu ile: "Hudâvendigârımızın Baçu'nun askerinden korkmaması ve öyle bir kıyamet gününde o tepenin üzerinde namaz kılması şaşılacak şeydir. Gerçekten bu ne cesaret ve ne yiğitlik! Hudâvendigâr'ımızın büyük bir pehlivan olduğu anlaşıldı." dedi. Bunun üzerine Mevlânâ: "Evet, vallahi, bizim Peygamberimiz: 'Ben insanların en yüreklisiyim,' buyurmamış mıdır" dedi. Bütün dostlar baş koyup: "aferin" dediler. Mevlânâ o anda bu kasideye başlayıp dedi:

Şiir:

"Ben ne bu sarayı, ne de seni tanıyorum. Ben bu cadı ressamı da tanımıyorum, tanımıyorum."

Dostlar onun söylediklerini yazdılar, nihayet bu beyitlere vardı:

"O hânlar hânından elime bir emir geldi. Ben bu Bacu ve Batu'yu tanımıyorum, tanımıyorum. Benim ne de (güzel) Rum ve Türk çehreli, gizli dilberlerim var. Eğer ben Hülâgû'yu tanımazsam ayıp değildir." ilâh.[38]

(171) Hikâye: Hudavendigâr'ın hanımı Kira Hatun'dan nakledilmiştir ki: Bir gece Mevlânâ hazretleri aramızdan kayboldu. Ben medresenin evlerinin içini dışını her tarafını birer birer aradım bulamadım. Halbuki bütün kapılar da kapalı idi. Biz hepimiz buna şaşakalmıştık. Hepimiz uyuduktan sonra birdenbire uyandım. Mevlânâ'nın teheccüd namazına durduğunu gördüm. Mevlânâ namazı bitirinceye kadar bir şey söylemedim. Namazı kıldıktan ve virtleri okumaktan boşaldıktan sonra kalktım, yanına giderek baş koydum, mübarek ayaklarını kucağıma aldım, yavaş yavaş onları ovmağa başladım. Bir de baktım ki, mübarek ayakları toz içerisinde. Ayak parmaklarının arasında renkli kumlar buldum; ayakkabısının da kumla dolu olduğunu gördüm. Tam bir korku içinde bu hali kendisinden sordum. Mevlânâ: "Kâbe-i Muazzama'da (Tanrı onu yüceltsin ve şereflendirsin) daima bizim sevgimizden bahseden gönül sahibi bir derviş vardı. Bir müddet onunla görüşmeye gittim ve bu da Hicaz kumudur, onu sakla kimseye söyleme," dedi. İçimden: "Bu ne de büyük bir sefer ve şaşılacak dolaşmadır!" diye geçti ve hayretler içinde kalmıştım ki, buyurdular:

Şiir:

"Erenler, gönüller gibi ufukları gezerler. Onlar konaklara ve deve semerlerine bağlı değildirler."

Ben bu kumların hepsini topladım, bir miktarını bir kâğıt içerisine koyup melikelerin melikesi Mevlânâ'nın müridesi olan Gürci Hatun'a gönderdim ve bu büyük seyahati ve mekân tayyini ona bildirdim. Gürci Hatun'un itikadı bir iken

bin oldu ve bunun için o kadar bahşişler verdi ki parmakla sayılmaz.

(172) Hikâye: Yine Şeyh Mahmud-i Sahib Kıran (Tanrı'nın inayeti üzerine olsun) şöyle hikâye etti ki: Ben Mevlânâ'ya yeni mürit olduğum sırada Şam'dan bir hacılar topluluğu geldi. (Bunların arasından Konya tacirlerinden birinin yakışıklı bir oğlu, Mevlânâ'yı ziyarete gelerek hadsiz hizmetlerde bulundu ve bütün dostlara çeşit çeşit hediyeler verip onlara şu garib hikâyeyi anlattı: "Bir gece çölde bana uyku galebe etti, kafileden geri kaldım. Birdenbire uyandım, bütün kafilenin geçip gittiğini gördüm. Sağıma, soluma baktım; hiç bir bayındırlık, görünmüyordu. Ağladım, bağırıp çağırdım ve şaşırıp kaldım. Ne tarafa gideceğimi bilemedim. Bunun üzerine düşe kalka ikindi namazına kadar yürüdüm. Uzaktan, çölün ortasında kurulmuş büyük bir çadır ve bundan çıkan büyük bir duman gördüm. Kendimden geçmiş bir halde o çadıra doğru koştum. Yakınlaştığım vakit çadırın kapısında heybetli bir adamın oturduğunu gördüm. Büyük bir korku ve edeple selâm verdim. O da selâmımı alarak: "İçeri gir otur, biraz rahat et," dedi. İçeri girdim, baktım ki, bu adam bir tencere içerisinde ev helvası pişiriyor. Ona: "Ey Allah'ın velisi, bu insan öldürücü çölde böyle bir çadırda, böyle sıcak bir helva ve temiz, soğuk su nereden? Bu ne haldir? Bana anlat." dedim. O da: "Ey delikanlı, bil ve haberdar ol ki, Bahâeddin'in oğlu Mevlânâ her gün bir defa buradan geçer. Ben o sultanın müritlerindenim. Belki inayet buyurur da iftar eder, diye bu helvayı onun için pişiriyorum," dedi. Bunun üzerine benim hayretim bir iken bin oldu. Aradan bir müddet geçmedi ki Mevlânâ görünüp çadırdan içeri girdi. Bu zat kalkıp kendisini karşıladı ve baş koyduktan sonra bir tabak helva önüne koydu. Mevlânâ bu helvadan fındık kadar alıp ağzına attı ve biraz da bana verdi. Ben hemen Mevlânâ'nın eteğine yapıştım ve: "Tanrı için olsun, ben Konya'dan aile sahibi bir adamım, hacılar kafilesinden ayrı düştüm, yolu bilmiyorum, beni kurtar," diye yalvardım, Mevlânâ: "Sen mademki benim hemşerimsin, hiç korkma, gözlerini kapa!" bu-

yurdu. Ben gözlerimi kapadım. Gözlerimi açınca kendimi kafilenin arasında gördüm.

Şiir:

"Eğer bir âşık kervandan geri kalırsa, Hızır onun yoluna gelir, ona kılavuzluk eder."

Ben bu olayı bütün hacılara söyledim ve o günün tarihini yazdım. Orada yüz bin gönül ve can ile Mevlânâ'nın kulu ve müridi oldum." Hacılar döndükten sonra hepsi bu gencin irşadı ile başlarını açıp mürit oldular.

(173) Yine Hazretin (Mevlânâ'nın) (Tanrı onların benzerlerini çoğaltsın) yanından ayrılmayanlar şöyle rivayet ettiler ki: Bir gün Mevlânâ hazretleri bir hamamın kapısından geçiyordu. Birdenbire hamamın külhancısı Mevlânâ'nın arkasına düşüp: "Çok fakir ve çoluk çocuk sahibiyim. Dünyalıktan da hiç bir şeyim yoktur. Mevlânâ'nın bana bir şey vermesini istiyorum," diye yalvarıp yakardı. Mevlânâ: "Ağzını aç!" dedi. O ağzını açınca, Mevlânâ avucunu onun ağzına kapadı. Külhancı çabuk çabuk ağzından eteğine (bir şeyler) döktü. Bir de baktı ki, eteğinde dahasıcaklığı üzerinde yeni darbolunmuş ve sikkelenmiş yirmi altın dinar var.

O fakir külhancı arkadaşların önünde: "Dinarların sıcaklığından dilim yandı ise de ziyanını kapandı," diye hikâye etti. Zavallı külhancı bitap bir hale gelmişti, delilik yapmak ve dünyayı delirtmek istiyordu, (fakat) Hudavendigâr: "Hayır, hayır gürültü etme ve bunlardan da kimseye bahsetme, sana gümüş lâzım olduğu vakitler yine benim yanıma gel," buyurdu.

(174) Yine müritler rivayet ettiler ki: Şiraz ülkesinin meliki olan sultan Şemseddin-i Hindî, insanların en hoşu ve en tatlı sözlüsü Şeyh Sadi'ye bir mektup gönderip acayip mânalar ihtiva eden gazellerden kimin olursa olsun, canının gıdası yapması için kendisine göndermesini rica etti. Şeyh Sadi, Mevlânâ hazretlerinin o günlerde Şiraz'a götürdükleri ve halkın deli divane oldukları yeni bir gazelini yazıp gönderdi. O gazel şudur:

"Her an sağdan soldan aşk sesi geliyor. Biz göğe gidiyoruz, kim bu temaşaya katılmak istiyor?" ilâh.

Ve mektubun sonuna da "Rum ülkesinde bir mübarek padişah zuhur etmiştir. Bu, onun sırrının hoş kokularındandır. Bundan daha iyi bir söz söylenmemiştir ve söylenmeyecektir de. Ben, o sultanı ziyaret etmek üzere Rum diyarına gitmek ve yüzümü onun mübarek ayağının toprağına sürmek istiyorum. Bu, padişahımıza böylece malûm olsun," diye yazdı. Melik Şemseddin bu gazeli okuyunca hadsiz hesapsız ağladı ve aferinler dedi. Büyük bir toplantı tertip edip o gazelle semâ'lar yaptılar. Minnettarlığını ifade için Şeyh Sadi'ye birçok hediyeler gönderdi. İşte bu yüzden sonunda Sa'di Konya'ya gidip o Hazretin (Mevlânâ'nın)elini öpmekle müşerref ve erlerin inayet nazarına mazhar oldu.

Derler ki: Melik Şemseddin, Şeyh Seyfeddin-i Baherzî'nin (Tanrı onun ruhunu rahatlandırsın) mutekitlerindendi, o gazeli bir kâğıda yazıp nadide armağanlarla birlikte gazel hakkındaki fikrini öğrenmek maksadiyle Seyfeddin'e gönderdi. Buhara'nın bütün büyükleri şeyhin yanında idiler. Şeyh o gazeli tam bir feragat ve derin bir nazarla okuyunca, bağırarak bayıldı ve o kadar heyecanlar gösterdi, elbiselerini yırttı ve feryatlar etti ki, hesaba gelmez. Ondan sonra: "Bu nasıl nazenin bir yiğit, bu nasıl güzel bir din süvarisi ve bu nasıl bir yer ve gökün kutbu! Hakikaten dünyada çok garip bir sultan zuhur etmişti. Gerçekten, gerçekten ki, keşif sahibi olan geçmişteki bütün şeyhler böyle bir erin hasretinde idiler ve Tanrı hazretlerinden böyle bir devlete ulaşmak istedilerse de, bu, onlara müyesser olmadı. Bu saadet, son zamandakilere müyesser oldu. Nitekim buyurmuştur:

Şiir:

"Geçmiş asırların rüyada aramış oldukları talih, son zamandakileri gelip buldu."

Aman yarabbi! Demirden bir çarık giymek ve demirden bir asâ ele alıp o uluyu aramağa gitmek lâzımdır. Bizim, dost-

larımıza vasiyetimiz şudur: Her kimde yol yürümek kudreti varsa, kim bedeninde seyahat kuvvet ve kudretini buluyorsa hiç durmadan o padişahın ziyaretine gitsin, o nimet ve rahmete nâil olsun. Çünkü Bahâ Veled hazretleri ve ecdadı büyük şeyhlerdendir. Sıddık-ı Ekber onların dokuzuncu ceddidir (Tanrının rızası onların hepsinin üzerine olsun). Ben çok zayıfım ve ihtiyarlamışım. Seyahatin sıkıntısına tahammülüm yoktur; yoksa yalnız ayakla değil, başımın üzerinde yürüyerek o Hazretin ziyaretine gitmeğe çalışırdım," dedi. Meğer şeyhin büyük oğlu Şeyh Muzhirüddin o mecliste bulunuyordu. Şeyh ona döndü ve: "Muzhirüddin, senin gözlerinin o temiz insanın mübarek yüzü ile aydınlanacağını ümit ediyorum. Bizim saygılarımızı da yalnız aziz olan Tanrı isterse o hazrete ulaştırasın," dedi. Babasının ölümünden sonra Şeyh Muzhirüddin, Rum diyarına hareket etti. O hazreti ziyaret saadeti ile bahtiyar oldu. Babasının selâm ve iştiyakını Mevlânâ hazretlerine ulaştırdı. Mevlânâ onun gönlünü aldı. Muzhirüddin birkaç sene Konya'da ikamet edip tekrar Buhara'ya hareket etti. Onun oğullarından birinin Konya'da gömülü olduğunu söylerler.

(175) Yine nakledilmiştir ki: Bu gazel ve Mevlânâ'nın zuhuru her tarafa yayılınca, Buhara'nın ve Deşt'in bilginleri ve şeyhleri ardı arası kesilmeden Rum'a geliyor, hazreti Mevlânâ'yı ziyarette bulunuyor ve o mânalar denizinden inciler elde ediyorlardı. Derler ki, bir gün Buhara ve Semerkand'den yirmi kişi gelip mürit oldu ve Konya'ya yerleşti.

(176) Yine müritlerin fâzılları rivayet ettiler ki: Bir gün büyük bir bilgin Mevlânâ'yı görmeğe gelmişti. İmtihan yolu ile Mevlânâ'ya birkaç sual sordu: Yüce Tanrı' ya nefis denilir mi? Denilemez mi? Ona nefis denilebildiği takdirde 'Her nefis ölümü tadıcıdır' (K., III, 185) âyetinin mânası ne olur? O alâmeti olmayan Tanrı'nın şanına nefis ıtlakı caiz değilse, o halde İsa (Tanrı'nın selâmı onun üzerine olsun) niçin: 'Sen benim nefsimde olanı bilirsin ben senin nefsinde olanı bilmem' (K., V, II) buyurdu. Bu iki mâna birbirine zıt görünüyor. Yine Tanrı'ya şey demek uygunsa o hal-

de Tanrı, niçin 'Her şey mahvolur yalnız onun yüzü mahvolmaz' (K., XXVIII, 88) buyurdu. Bunun üzerine Mevlânâ: "Senin nefsinde olanı bilmiyorum' un mânası, yani senin ilminde ve gaybinde olanı bilmem demektir. Keşif ehli yanında ise, yani senin sırrının sırrındakini bilmiyorum, demektir. Yani sen benim sırrımda ve sırrımın sırrında olanı bilirsin, ben senin sırrının sırrında olanı bilmem, demektir. Akıl erbabı, onun mânasının: 'Sen dünyada, benden olan şeyi bilirsin, ben ahirette, senden olan şeyin sırrını bilmem' olduğunu söylerler. Fakat yüce Tanrı'ya bir şey ıtlak etmek câizdir. Nitekim Tanrı, 'De ki en büyük şahit ne şeydir? De Allahtır' (K., VI, 19) buyurdu, yani şehadet etmekte Tanrı en büyüktür, ve 'De ki benimle sizin aranızda Tanrı şahittir' (K., VI, 19). Kıyamet gününde. Yüce Tanrı'nın, 'her şey mahvolur' sözünün mânası da, 'Yüce yaratandan başka yaratılan her şey mahvolucudur' yani yalnız o dâim, ve bâkidir. Bu bapta istisna edilen 'hüve: O'dur. Tanrı daha iyi bilicidir'.» buyurdu. Bunun üzerine bu bilgin hemen muhlis bir kul ve hakikati arayan bir mürit olup fereci giydi.

(177) Yine bir gün Araplaşmış insanlardan bir grup Mevlânâ'ya gelmişti. Mevlânâ o günü buyurduğu her bilgi ve sırrı Arapça söyledi. Va'zını şu kelimelerle bitirdi: İnsan bir kap, bir çanak gibidir. Onun dışını yıkamak vâcipse de içini yıkamak daha vâciptir. Dışını yıkamak farz ise de, içini yıkamak daha farzdır. Çünkü Tanrı'nın şarabı ancak temiz bir kaba doldurulur. Bu cihetten Tanrı bize kabı temizlememizi emrediyor, çünkü şarap onun içine konur, dışına değil.

Şiir:

(Kur'anda Tanrı'nın) "Benim evimi temizleyiniz" (K., XXII, 26) sözü temizliği açıklamak içindir. Kalp bir nur hazinesidir. Topraktan olan ceset, bu hazinenin tılsımıdır.
Bu ceset kıskançlıkla (hasetle) doluysa da Tanrı onu iyice temizledi."[39]

Yine buyurdular ki, nefsi ve şeytanı ölen ve fena huylardan temizlenen, hâşâ, Tanrı'ya değil, Tanrı'nın yoluna ulaş-

tığı halde, Tanrı'ya ulaşamadığını bildiği zaman, yoldan sapmıştır.

(178) Yine bir gün Mevlânâ'nın yanında bir adam: "Bütün peygamberler ve Tanrı'nın has kulları ölümün heybet ve şiddetinden korkmuşlardır," der. Mevlânâ: "Hâşa, bu katiyen böyle değildir. İnsanlar ölümün ne olduğunu biliyorlar mı? Tanrı erlerince ölüm, Tanrı'yı görmektir. Onlar onu görmekten hiç kaçarlar mı?" dedi.

(179) Yine nakledilmiştir ki: Bir gün Mevlânâ bilgiler saçtığı sırada buyurdu ki: "İnsanlar kendinizi elinizle tehlikeye atmayın' (K., II, 195) âyetindeki tehlikeyi yüksek bir yerden düşmek sanırlar. Halbuki, bu böyle değil, belki imamınız olmayan kimsenin sözünü dinlemekle nefsinizi tehlikeye atmayınız, demektir. Mademki sözü vâzıh dahi olsa mürşidin olmayan kimsenin sözünü dinlemek caiz değildir, o halde bâtıl bir takım vesveselerle uğraşmak bundan daha çok insanı gözden düşürür ve daha çok rüsva edip butlana düçar eder." Bundan sonra yine buyurdular ki: Bir gün Mustafa (Selâm onun üzerine olsun) eshabından birini çağırdı. Bu zat namazda idi. Namazını bitirdikten sonra kalkıp peygamberin yanına geldi. Peygamber: "Niçin geç geldin?" diye onu azarladı. O: "Namaz kılıyordum," diye cevap verdi. Peygamber: "Ben seni çağırmadım mı? Tanrı'nın hayırlı erlerinin (ebrar) beklemeğe tahammülleri yoktur," buyurdu.

(180) Yine haberdar olan arkadaşlardan nakledilmişti ki: Mevlânâ, Arabî senenin başlangıcı olan muharrem ayının başında yeni ayı gördüğü vakit, şu duayı okurdu: Ey benim Tanrım! Sen ezelî, ebedî ve kadîmsin. Bu, yeni senedir. Ben senden, beni taşlanan şeytandan koruyacak iffet, ismet ve fenalık yapmağı çok emreden nefse galip gelmek, beni sana yakınlaştıracak şeylerle iştigal etmek ve senden uzaklaştıracak şeylerden çekinmek için yardım isterim. Ey Tanrı! Ey Rahman ve rahîm ve ey Celâl ve ikram sahibi! Rahmetinle bu duamı kabul et.

(181) Yine müderrislerin şahı Şeyh Şemseddin-i Mardinî (Tanrı'nın rahmeti üzerine olsun) rivayet etti ki:

Bir gün muhiplerden birini sıtma tutmuştu. Mevlânâ hazretlerine gelip sıtmadan şikâyet etti. Mevlânâ: "yaz ve suya atıp sıtmalıya ver de Tanrı'nın lûtfu ile iyileşsin," buyurup şunları yazdırdı: "Ey Ümmü'l-Mildem! Eğer sen Yüce Tanrı'ya iman ettinse başı ağrıtma, ağzı bozma, eti yeme, kanı içme. Beni veya filân kimseyi bırakıp Tanrı'ya şirk koşan kimseye git; çünkü ben: "Tanrı'dan başka Tanrı yoktur, Muhammed Tanrı'nın kulu ve elçisidir" diyorum." Sıtmalı bu sudan içince Tanrının yardımı ile iyi oldu.

(182) Yine nakledilmiştir ki: Mevlânâ üç diş sarmısağın ve bunu yiyemeyince de üç bademin üzerini yazdı ve sıtmalıya verdi, üç günde iyi oldu. Sarmısağın veya bademin üzerine yazdığı şudur: ezan, izin, besîn (?).

(183) Yine bu kitabı derleyenin (Eflâki'nin) hocası ve velilerin kendisiyle övündüğü, Mesnevîhan Siraceddin hazretleri (Tanrı rahmet etsin) rivayet etti ki: Mevlânâ hazretleri bu üç beyti daima tekrar eder ve Çelebi Hüsameddin'e öğretirdi. Bana da: "Bunları öğren, bunlar bana şeyhim Seyyid Burhaneddin-i Muhakkik-i Tirmizî'den (Tanrı onun sırrını kutlasın) yadigârdır," derdi.

Şiir:

"Ruhun başlangıcı, Tanrı'nın arşının nurundandır. Cisim ve bedenin aslı da topraktır. Cebbar ve melik olan Tanrı (Ben Rabbiniz değil miyim) âyetindeki ahdi ve mihnetleri kabul etsinler diye onların arasını bağdaştırdı. Ruh gurbette, cisim de vatanındadır. Vatanından ayrılan biçare ve hazin garibe acı,.

Yine heyecanlar gösteriyor ve diyordu.

Şiir:

"Eğer bir deli çenesini oynatırsa, ona oynat de. Bundan daha hoş bir sevgili bulunamaz."

(184) Hikâye: Nakledilmiştir ki: Bir gün Mevlânâ hazretleri birkaç dostla birlikte At Pazarı kapısından çıkmış, Sultan-ül-Ulemâ Bahaeddin Veled'in (Tanrı ondan

razı olsun) mezarını ziyarete gidiyordu. Sayısız insanların bir şahsın etrafında toplandıklarını gördüler. Bu kalabalık içinden birkaç genç ileri koştu ve: "Allah aşkına birini idam ediyorlar. Mevlânâ hazretleri şefaat etsin. O, taptaze genç bir rumdur." diye feryat etti. Mevlânâ: "O ne yapmıştır?" diye sordu. Onlar: "Birini öldürmüştür, kısas yapıyorlar," dediler. Bunun üzerine Mevlânâ ilerledi. Bütün cellâtlar ve şahneler (polisler) baş koyup uzakta durdular. Mevlânâ mübarek ferecisinin eteğini idam edilecek adamın üzerine örttü. Şehrin şahnesi İslâm sultanına durumu arz etti. Sultan: "Mevlânâ hâkimdir, bir şehri istese ve bütün bir şehre şefaat etse buna nâil olur. Hepsi ona feda olsun. Bir Rum da nedir ki..." dedi. Arkadaşlar Mevlânâ'nın kurtardığı bu Rum'u alıp hamama götürdüler. Hamamdan çıkartıp medreseye getirdiler. Nihayet Mevlânâ'nın elinde iman getirip Müslüman oldu. Hemen o anda onu sünnet ettiler ve büyük bir semâ yaptılar. Mevlânâ hazretleri: "Adın nedir?" diye sordu. O da: "Siryanus," dedi. Mevlânâ: "O halde bugünden sonra Alâeddin Siryanus deyiniz," buyurdu. Nihayet o hazretin hayat veren inayet nazaranın bereketi sayesinde Alâeddin Siryanus o dereceye geldi ki, ulu şeyhler ve hayırlı bilginler onun ilerlemesine ve marifetleri anlatmasına şaştılar. Onun lâtifelerinden hayrette kaldılar. Bir gün Mevlânâ hazretleri adı geçen şeyh Alâeddin'den: "Hıristivan keşişler ve Hıristiyan bilginler (Tanrı onlara hidayet etsin) İsa'nın (Selâm onun üzerine olsun) hakikatı hakkında ne diyorlar?" diye sordu. Alâeddin: "Onlar İsa'ya Tanrı diyorlar," dedi. Mevlânâ: "Bundan sonra onlara bizim Muhammed'imiz Tanrı'dan daha Tanrı'dır, Tanrı'dan daha Tanrı'dır, de," buyurdu.

(185) Yine bir gün fakîhlerden bir grup, kadıların sultanı Sırâceddin-i Urmevî'nin yanında, "Alâeddin Siryanus ciddiyetle, Mevlânâ Tanrı'dır diyor," diyerek onu kötülediler ve: "Bu, Peygamberin şeriatı kanununda caiz değildir: hattâ küfürdür," dediler. Birkaç muhzir gönderip Alâeddin'i getirdiler. Kadı ondan: "Mevlânâ Tanrı'dır diyen sen misin?" diye sordu. O: "Hâşa, o değil de belki ben Mevlânâ'nın Tanrı yapıcısı olduğunu söylüyorum. Bak, beni nasıl yaptığını gör-

müyor musun? Ben hakikatten uzak ve inatçı bir ateşe tapıcı (gebr) idim. Bana irfan bağışladı, beni bilgin yaptı; bana akıl verdi ve beni Tanrı'yı bilir yaptı. Beni Tanrı'yı okuyuculuk taklidinden Tanrı'yı bilicilik gerçeğine ulaştırdı. 'Nefsini bilen Tanrı'sını da bilir' sözü benim vaktimin nakti oldu. Bir kimsenin ruhunda Tanrılık olmayınca Tanrı'yı tanıyamaz. Bu kesin bir delidir.

Şiir:

"Bir kimse, akıl olmadan, aklı gerçek olarak nasıl bilir? Bundan kimin Tanrı bilici olacağını anla."

Nahivci nahivciyi, fıkıhçı da fıkıhçıyı tanır. Bir cahil, bilgini asla anlamaz. Kör de güneşi görmez. Tanrısızlıkta Tanrılık edilemez. Çünkü Tanrı: 'Halkıma benim sıfatlarımla çık' buyuruyor. Öyle ki Mevlânâ hazretleri, sohbet ve terbiyesinin bereketiyle bir cahili bilgin yapıyor, fakîh, nahivci, mantıkçı yapıyor, senin fıtratını değiştiriyor. Mevlânâ yine sohbetinin mübarek nefesiyle cahil nefsi bilgin yapıyor, ârif yapıyor, akıllı yapıyor. Akıllıları da tekrar âşık, âşık değil belki de herkesin olamayacağı bir şey yapıyor. Nihayet görmüyor musun kimyada birazcık iksir paslı bir bakırı hâlis altın yapıyor ve ilk varlığından başka bir hale sokuyor. Eğer varlığından başkalaşmış, kendi benliğinden kurtulmuş Tanrı nuru ile dopdolu olan bir Tanrı eri, bakır gibi vücutları altın ederse, onları nur haline getirirse ve 'İşler Tanrı'ya rücu eder' (K., II, 210; III, 109; VIII, 45) deryasına ulaştırırsa, buna hiç şaşılmaz." dedi. Bütün bilginler (danişmendân) ve fakîhler utandılar. Alâeddin Siryanus, kadının ve fakîhlerin macerasını Mevlânâ hazretlerine arz edince Mevlânâ gülümsedi ve: "Kadıya, eğer sen de Tanrı olmazsan vay sana de," dedi.

(186) Y i n e : tasavvuf erbabından bir grup Alâeddin Siryanus'u aralarına alıp: "Mevlânâ'ya niçin Tanrı diyorsun?" diye başkakıcılıkta bulundular. Alâeddin: "Tanrı sözünden daha yüksek ve ondan daha yüce bir ad bulmadım ki söyleyeyim. Eğer başka bir şey olsaydı onu da söylerdim," dedi.

Şiir:

"Eğer ona beşer desem, aşktan utanırım. O Tanrı'dır demek için de Tanrı'dan korkuyorum."

Hakikat ehlinin tarikatinde halis bir kul kendi şeyhi hakkında ne söylese câiz görülür. Bundan o kınanmaz.

(187) Y i n e bir gün zamanın itibarlı kişilerinden Ahi Ahmed, Alâeddin'e: "Ben bir eşek yükü kitap okumuşum, fakat bu kitaplarda semâ'nın mübah olduğuna dair hiç bir şey görmemişim ve semâ'a ruhsat verildiğini de işitmemişim. Siz bu bid'atı hangi delil ile yürütüyorsunuz?" dedi. Alâeddin: "Ahi bir eşek gibi okudu, onun için bilmedi. Tanrı'ya hamdolsun ki, biz İsa gibi okumuşuz ve onun sırrına ermişiz," diye cevap verdi.

(188) Y i n e : Şeyh Mahmud-i Neccâr'dan (Tanrı rahmet etsin) n a k l e d i l m i ş t i r k i : Bir gün Alâeddin, Mevlânâ hazretlerinden: "Kış günlerinde ayağın üstünü meshetmek câiz midir?" diye sordu. Mevlânâ: "Sizc câizdir," dedi. Alâeddin tekrar Mevlânâ'dan: "Tandırın kenarı erlerin yeridir, sözünün ne mânası vardır?" diye sordu. Mevlânâ: "Onun mânası şudur: Her kim yazın çalışır, zahiresini bir köşeye koyarsa, şüphesiz kış mevsiminde de tandırın kenarı ve istirahat yeri onun hakkıdır. Her kim tembellikten ötürü oturur, bir iş görmez, kudreti nispetinde çalışıp çabalamazsa ve cehit göstermezse kışın zorluklarında biçare ve muradına ermemişlerden olur ve tandırın kenarına ulaşamaz. Bu, bu ve öteki dünya için de misal olabilir. Akıllıya işaret kâfidir," buyurdu.

(189) H i k â y e : Dini bütün (ebrâr) kişilerin kendisiyle övündüğü şeyh Mahmud-i Neccâr (Tanrı rahmet etsin) rivayet etti ki: Bir gün Mevlânâ hazretleri mübarek yüzünü dostlara çevirip: "Yazık Konya halkına, bizim zevkle dolu olan semâ'mızdan usanıyor ve alttan alta bizim aleyhimizde bulunuyorlar. Bizim bu güzel ve neşeli şeylerimiz hoşlarına gitmiyor. Sebâ halkı gibi Tanrı'nın nimetini inkâr ediyorlar. Bizi kötüledikleri de kulağıma geliyor. Kıyamet gününün

sultanı onların küfranlarının ve uğursuz taşkınlıklarının cezası olarak onların başına o kadar gam ve perişanlık yağdıracak ki, hepsi âciz ve çaresiz kalacaklar. Sonunda çoluk çocuklarını ve eşyalarını terk edip vatanlarından uzaklaşacaklar. Onların malları mülkleri zorbaların elinde harap olacak ve bu diyarın zenginlerinin ve asılzadelerinin çoğu yokluk illeti ile helâk olacak. Nihayet tövbe, istiğfar ve bizim evlât ve ahfadımızı tam bir itikatla tebcil ettikleri vakit yüce Tanrı'nın fazlı ile Konya şehri yeniden bayındır olacak. Bu zamanın insanları da semâ sever ve zevk adamı olacaklar ve aşk âlemi bütün dünyayı kaplayacak. Bütün insanlar bizim sözümüzün âşıkı olacaklar. Bu hanedanın azameti gittikçe büyüyecek ve Tanrı'nın iradesi galip gelecek. Bizim dostlarımız da hem söz, hem de hâl bakımından insanların fevkinde olacaklar. 'İnsanlar onun ilminden ve istediğinden başkasını ihata etmezler' (K., II, 255) sırrı inayet ehlinin malûmu olacak. Yüce Tanrı isterse." buyurdu.

(190) Yine nakledilmiştir ki: Bir gün Mevlânâ hazretleri şeyhlerin şeyhi ve zamanın az yetiştirdiği insanlardan olan muhaddislerin sultanı şeyh Sadreddin'i (Tanrı ona rahmet etsin) görmeye gitmişti. Şeyh Sadreddin, Mevlânâ'yı tam bir ağırlama ile karşılayıp kendi seccadesi üzerine oturttu. Kendisi de onun karşısında iki dizi üzerine edeple oturup mürakabeye daldılar ve nurla dolu olan huzur deryasında bir zaman yüzüp gezdiler. Meğer, Şeyh Sadreddin'in hizmetinde bulunan ve birkaç defa Kâbe'yi ziyaret eden dünyanın insanla şenelmiş dörtte birinin şeyhlerinin sohbetine kavuşmuş olan bir derviş vardı. Ona Hâci-i Kâşî derlerdi. Mevlânâ hazretlerinden: "Fakirlik nedir?" diye sordu. Mevlânâ hiç cevap vermedi. Şeyh Sadreddin çok incindi. Derviş sualini üç defa tekrar etti. Mevlânâ yine hiç bir şey söylemedi ve hemen kalkıp yürüdü. Şeyh Sadreddin onu dış kapıya kadar uğurlayıp döndü ve son derecede kızarak: "Ey kemale ermemiş ihtiyar ve ey vakitsiz öten kuş! O sırada sual sorma ve konuşmanın yeri miydi ki, terbiyesizlik ettin. Mevlânâ senin sualine doğru cevap verdi. Şimdi sen, habersiz, vaktine hazır ol, çünkü gayb âleminden darbe yedin," dedi. Kâşi: "Cevabın

ne idi?" dedi. Şeyh: Fakir, Tanrı'yı bilince, dili tutulur (ağırlaşır). Yâni tam derviş, velilerin huzurunda dille ve kalple hiç bir şey söylemez; çünkü fakirlik tamamlanınca o Tanrılaşır. Nitekim demiştir,

Şiir:

"(Hakikati) görenlerin önünde söz söylemek hatadır. Çünkü o, bizim gaflet ve noksanımızın delilidir."
"Senin faydan, görenin önünde susmaktır. 'Susunuz' (K., XLVI, 28) hitabı bunun için geldi,"

Üç gün sonra ayaktakımı (rindân) onu bağının yolunda giderken öldürdüler ve nesi var nesi yoksa alıp götürdüler. Velilerin kahır ve gazabından Tanrı'ya sığınırız.

Yine bir derviş Mevlânâ hazretlerinden: "Ârif kimdir?" diye sordu. Mevlânâ: Ârif, hiç bir bulanıklık temiz olan meşrebini bulandırmayan kimsedir. Çünkü ârif değişmez ve ona gelen her bulanıklık durulur." Buyurdu. Nitekim demiştir.

Şiir:

"Akan suda çörçöp nasıl bulunabilir? Ey can! canda ve ruhta kin nasıl yer edinebilir?"

(191) Yine bir aziz rivayet etti ki: Bir gün Mevlânâ hazretleri dostlardan mürekkep ve kalem isteyip medresenin duvarına iri harflerle "Ruhun gıdasından oruç tutmak (yememek) haramdır. Tanrı en iyi bilicidir," diye bir satır yazdı ve tekrar bir kitabın bir sahifesine "Mâşukun lezzetinin delili, âşıkın göz yaşıdır ve bu peygamberlerin mucizesidir (Selâm onların üzerine olsun)" diye yazılmasını buyurdu.

"Seni seveni ara, seni arayanı ara."

Derler ki, bir gün Mevlânâ hazretleri 'O, beni yarattı ve beni hidayete mazhar etti' (K., XXVI, 78) âyetinin mânası, yani o beni kendi hizmeti için yarattı ve hizmet âdabını öğrenmek için bana yol gösterdi, demektir ve babaların sulbünde, çocukların dillerinde ve annelerin rahimlerinde 've secde edenler arasında secde edişini de görür' (K., XXVI, 819) buyurdu.

(192) Yine fâzıl arkadaşlardan Mevlânâ Fahreddin-i

Edip (Tanrı ona rahmet etsin) r i v a y e t e t t i k i: Bir gün Mevlânâ hazretleri büyük bir mahfilde Peygamberin "Ben, Tanrı'yı daima kırmızı elbise ile gördüm," hadîsini açıklıyordu. Kimsenin nefes almağa mecali yoktu. Herkes bu açıklamaya şaşmışlardı. "Ben, Tanrı'yı daima kırmızı hulle içerisinde gördüm," şeklinde başka bir rivayet daha buyurdu ve heyecanlar gösterip şu gazeli söyledi.

Şiir:

"Kırmızı hullenin kılları içinde gözden ve
ruhtan daha yüksek olan bir nur vardır. Kendini ona
ulaştırmak istersen kalk, nefis perdesini yırt.
O ruh, kaşı, gözü ve esmer rengi ile lâtif bir
suret oldu. "Keyfiyetten münezzeh olan Tanrı,
Peygamber Mustafa'nın suretinde göründü.
Onun o sureti, suretin yok olmasıdır. O gözler
bir kıyamettir. Ne zaman halka baksan, Tanrı'dan
sana yüz kapı açılır. Mustafa'nın sureti
yok olduğu vakit her şeyden büyük olan Tanrı
dünyayı kapladı."

Ve buyurdular ki: rüyada kırmızı elbise giymek yahut kırmızı görmek dirlik ve sevinmeğe; yeşillik zühte, beyazlık takvaya, mavi ve siyah matem ve gama delâlet eder. Tanrı daha iyi bilicidir.

(193) Y i n e n a k l e d i l m i ş t i r k i: Bir gün Mevlânâ, Pervâne'nin meclisinde ileri gelenlerin ve ulûların yanında ilâhî bilgiler saçtığı sırada: "Tanrı, kendi eserine bakanın yanında mevcut, zâtına bakanın yanında ise nâmevcuddur. Tanrı'dan başkasına kavuşmak ona doğru gitmekle olur. Halbuki Tanrı'ya ancak sabır ile ulaşılabilir. Tanrı güneşten daha çok görünendir. Kim gördükten sonra anlatılmayı ararsa o kayıptadır.

Şiir:

"Hakkın varlığına delil arayan kimse kördür,
zelildir ve zarardadır."

Bir maksadı olmayanın varlığı da yoktur. Eğer varsa, onun varlığı yalnız eza, cefa çekmeğe mâruz kalmak içindir.

Zâhit, hizmet ve ibadet etmeği sever; ârif ise, hizmet edileni sever. Zâhit yaralıdır, ârif ise cerrahtır," buyurdu.

(194) Derler ki: Bir gün Mevlânâ hazretleri (Tanrı onun sırrını kutlasın) semâ hakkında bir söz söylüyordu. Buyurdular ki: "Evvelâ semâ ehliyetini elde et, ondan sonra semâ yap. Nitekim ben, dün şekeri burnuma tuttum, burnum şekerden bir şey anlamadı; çünkü o anlamağa istidatlı değildi," buyurdu.

Şiir:

"Cennetin sana bir hayat vermesi için sende evvelâ bir cennet istidadı olması lâzımdır. Eğer istidadın olmadan madenin içine girsen, ondan bir zerre bile elde edemezsin."[40]

Toprağın altına gitmek istemiyorsan, nurun için kaç. çünkü nur toprağa gitmez.

Şiir:

"Nuru istiyorsan ona istidatlı ol. Huri istiyorsan ondan daha temiz ol,[41] Cebrail gibi temiz gönüllü olmazsan Tanrı erlerinin yanına nereden yol bulursun?"

Buyurdu ki: Tanrı bana baksın da ben ölü olayım. Bu, Tanrı'nın nazarından mahrum bir diri olmaktan daha iyidir.

Şiir:

"Tanrı, bana baksın da ben bir ölü olayım. Bu, (Tanrı'nın nazarında) uzak ve reddedilen o diriden daha iyidir."[42]

(195) Nakledilmiştir ki: Hudâvendigâr daima dostlara: "Tanrı sizi görünen kazadan saklasın," diye dua ederdi. Dostlar bunun mânasını sordular. Mevlânâ: "Görünen kaza, ağyar ve sizden olmayanlarla sohbettir. Gerçekten sohbet azizdir. Kendi cinsinizden başkası ile sohbet etmeyiniz," buyurdu. Nitekim dedi.

Şiir:

"Feryat! Aynı cinsten olmayan dosta feryat! Ey ulular! İyi bir arkadaş arayınız. Sizden

olanlara hizmet etmek istemezsen, ejderhanın ağzındaki ayıya dönersin."[43]

Yine buyurdu ki: Bu mânada efendim ve fakirlerin sultanı Mevlânâ Şemseddin-i Tebrizî (Tanrı zikrini yüceltsin): "Bir kimsenin müritliğe kabul edilmesinin alâmeti, onun yabancılarla sohbet edememesidir ve eğer o kimse bir yabancının sohbetine tesadüf ederse, onun yanında münafıkın mescitte, çocuğun mektepte ve esirin zindanda oturduğu gibi oturmalıdır," buyurdu.

(196) Y i n e bir gün Mevlânâ medresede bilgiler saçıyordu. Şehrin büyükleri de orada idiler. Mevlânâ: "Garazla sevinmemiş ve ivazla da mağrur olmamışım," dedi.

Şiir:

"Fakirlik ve zaruret beni ölümle korkutsa da, ben bu hürriyeti esirliğe değişmem."

Tamah tadını tatmamışım. Kırk sene vardır ki, kanaat azığım, fakirlik de sanatım olmuştur.

Şiir:

"Haşa ki gönlümde tamah olmasın. Kanaatten gönlümde bir âlem vardır.[44] **Bana ayran verdiğinden beri balın yüzüne bakmıyorum; çünkü her nimetin bir üzüntüsü vardır."**

Ondan sonra buyurdu ki: Olgunluk ve güzellik iddiasında bulunan kimse, ya fiiliyle veya sözle böbürlenir, nazlanır; kendi halinin ölçüsü ile: "Ben Tanrıyım," der. Ancak bu sıfatta yalancı olanlar Firavun'a ve onun cinsine katılırlar; fakat kendilerine bu iddia ulaşan azizler ve sadıklar bir gün iddia ettikleri kemâlden ötürü baş kaldırırlar. Şöyle ki: İnsanlara onların Tanrı'lık hakikati gerçekleşir. Nitekim (bu iki zümre hakkında) demiştir:

Şiir:

"Ey muhip! O "ben"in arkasında Tanrı'nın lâneti, bu "ben" in arkasında ise Tanrı'nın rahmeti vardır.[45]

"O yapılan harekete Tanrı'nın rahmeti vefa eder. Bunun ise, arkasında Tanrı'nın lâneti vardır.

(197) Yine her bakımdan olgun olan müritler rivayet ettiler ki: Bir gün Mevlânâ hazretleri bilgiler ve sırlar saçmakta çok hararetlenmişti. Hallâci Mansur'un (Tanrı onun aziz olan sırrını kutlasın) menkıbeleri hakkında bir şeyler söylüyordu. Sonunda: Mansur'un asılmasına sebep şu idi: Mansur, bir gün, "Eğer Muhammed'i elime geçirseydim, muhakkak onun yakasına yapışırdım. Miraç gecesinde Tanrı'nın huzuruna çıktığı vakit, yalnız kendi ümmetini düşündü. Niçin bütün insanlar için rahmet dilemedi ve niçin hepsini bana bağışla, demedi de (sadece) müminleri bağışla, dedi," der. Bunun üzerine derhal Mustafa hazretleri (selâm üzerine olsun) temessül ve tecessüd edip kapıdan içeri girdi ve "İşte geldim, bakalım nasıl alacaklı gibi yakama sarılacaksın, sarıl!" dedi ve: "Biz ne istiyorsak Tanrı'nın emriyle istiyoruz. Kalbimiz onun buyruğunun evidir. Bu ev Tanrı'nın irade ve fermanından başka her şeyden arınmıştır. Eğer hepsi için rahmet isteseydi, hepsi için isterdim; fakat hepsi için değil, yalnız müminler için buyurdu," diye ilâve etti. Mansur: "Borcumu ödemeye hazırım," diye sarığını indirdi. Peygamber: "İlle senin başını isterim, sarığınla razı olmam," dedi. Nihayet ikinci gün o olay vâkı oldu (yani idam edildi). O da bahane oldu. Mansur darağacında: "Bunun nereden geldiğini ve bunun kimin isteği olduğunu biliyorum; onun isteğinden de yüz çevirmem," dedi. Öylece başını verdi ve âlemin o sırrından yüz çevirmedi. Sâdık âşıklar din büyüklerinin ve yakîn sırrı âriflerinin emrinden asla yüz çevirmezler. Ârif, Tanrı ilminin madeni, nefsi ile tâliplerin ruhlarının sütannesi ve ruhu ile de âlemlerin Rabbi'nin sırlarının kitabıdır. O vahşi bir bedevi olsa da yine akıl ve edep madenidir.

(198) Yine nakledilmiştir ki: Mevlânâ, mübarek medresenin sahanlığında dolaşıyor ve "O Tanrı'nın ismi ile başlarım ki ona yapışan yenilmez, ona tevekkül eden zarar etmez. Kesin kararım, tövbem üzerine bismillâh. Kalbimin sevinci üzerine bismillâh, sarhoşluk ve şükrün üzerine bismillâh," diyordu.

(199) Hikâye: Yine halifelerin sultanı, yer yüzünde Tanrı'nın velisi, ulu dostlardan ve kıymetli pehlivanlardan olan şeyh Mevlâ'l-Kâbi (Tanrı'nın rahmeti onun üzerine olsun) Dânişmendiye vilâyetinde rivayet etti ki: Mevlânâ Şemseddin-i Mardinî ile birlikte sabah namazında Mevlânâ'nın medresesinde bulunduk. Arkadaşlar, Mevlânâ'nın imamlık etmesini rica ettiler; çünkü Tanrı'dan korkan imamın arkasında namaz kılan, Peygamberin arkasında namaz kılmış gibidir. Mevlânâ bu arzuya icabet edip, hiç bir şeyhten işitilmeyen nadir virtler ve işitilmedik dualar okudu. Onların hepsinden, hazretin yadigârı olarak bu on sözü hatırımda tuttum: "Her korku için: "Lâ ilâhe illa'llah = **Tanrı'dan başka Tanrı yoktur**", bütün keder ve elem için maşallah = **Tanrı ne isterse**", her niyet için: "elhamdülillâh = **Tanrıya hamd**" ve her nimet bolluğu için: "eş-şükrü lillâh = **Tanrı'ya şükrolsun**", her şaşılacak şey için: "suphan Allah = **Tanrı'yı her türlü eksikten arı duru kılarız**" her günah için: "estağfirullah = **Tanrı'dan mağfiret dilerim**", her darlık için "hasbiy'Allah = **Tanrı bana yeter**', her kaza ve kader için: "tevekkeltü ala'llah = **Tanrı'ya tevekkül ettim**," her musibet için: "Biz Tanrıdanız, yine Tanrı'ya döneceği" (K., II, 156) âyetini, her tâat ve ma'siyet için: "la havle ve lâ kuvvete illâ billâhil'-aliyyi'l-azim = **kuvvet ve kudret ancak yüce ve ulu Tanrı'dadır**"ı hazırladım." Ve yine buyurdular ki: Sultanımız sabah namazının farzını edadan sonra daima şu duayı okurdu: "Yarabbi, sen bu namazı kalbimde, kulağımda. saç, deri, et, kemiklerimde, önümde, arkamda, altımda, üstümde, sağımda solumda bir nur yap. Yarabbi, sen benim nurumu artır, bana nur ver, beni nur yap. Ey nurların nuru, ey merhametlilerin en merhametlisi bu duayı kabul et."

(200) Hikâye: Yine nazar sahipleri ve ibret kardeşleri şöyle haber verdiler ki: Mevlânâ hazretlerinin zamanında Konya şehrinde veli ve kâmil bir kadın vardı. Ona umumiyetle Fahrü'n-nisâ derlerdi (Tanrı ondan râzı olsun). Dindar ve çok sâdık bir hanımdı. Zamanın Râbiası idi. Dünyanın ululuları ve gönül sahibi ârifler adı geçenin mutekidi idiler. Görünen kerametleri haddi aşmıştı. O daima Mevlânâ hazretleri-

nin sohbetinde bulunurdu. Mevlânâ da çok defa onu görmeğe giderdi. Fahrü'n-nisâ'nın muhipleri: "Muhakkak hacca gitmek lâzımdır," diye kendisini teşvik etmişler ve kendi içinde de böyle şiddetli bir arzu uyanmıştı. Fahrü'n-nisâ: "Mevlânâ hazretlerine bir danışayım, çünkü onun icazet ve işareti olmadan benim hareket etmeme imkân yoktur. O ne buyurursa onu yaparım," demiş ve kalkıp Mevlânâ'nın ziyaretine gelmişti. Daha kendisi (bu arzusundan) bahsetmeden, Mevlânâ: "Çok iyi bir niyettir ve mübarek bir yolculuktur. Belki biz de sizinle birlikte oluruz," buyurdu. Fahrü'n-nisâ baş koydu ve hiç bir şey söylemedi. Dostlar onların aralarındaki maceranın ve durumun ne olduğuna şaşıp kaldılar. O gece Fahrü'n-nisâ hazretleri Mevlânâ'nın evinde kaldı, sohbet ettiler. Gece yarısından sonra Hudâvendigâr hazretleri medresenin damına çıkıp teheccüt namazı ile meşgul oldu. Namazdan sonra bağırıp çağırdı ve heyecanlar gösterdi. Damın penceresinden Fahrü'n-nisâ'nın yukarı gelmesi için işaret etti. Fahrü'n-nisâ' medresenin damına çıkınca Mevlânâ: "Yukarıya bak, maksudun hâsıl olmuştur," buyurdu. Fahrü'n-nisâ Kâbe-i muazzamanın Mevlânâ'nın üzerinde döndüğünü bizzat gözleriyle şeksiz, şüphesiz gördü. Zavallı Fahrü'n-nisâ bir çığlık kopardı, içini garip bir hal ve şaşkınlık kapladı. Bir zaman sonra aklı başına gelince, baş koyup o istekten tamamiyle vazgeçti. Mevlânâ hemen şu gazele başladı:

"Kâbe bir putun mahallesi, başında dönüyor.
Ey Tanrı! Bu nasıl puttur? Bu nasıl bir belâ ve âfettir.
Bedir halindeki ay onun önünde kırık dökük bir yuvarlaktır. Onun şekeri üzerinde nebat şekerleri zahmet veren sinekler gibidir.
Din yolunun bütün sultanları, bütün emin melekler: 'Ey put! Tanrı için bize merhamet et,' diye secde etmedeler.
Binlerce deniz ve köpüklerinin mahlûkatı aşk cevherin sedefidirler. O izzet ve şeref ciheti ile çok yüksek bir himmet sahibidir.

Kendi cenneti, kendi hurisi, neşesi, dirliği ve düğünü yine kendisidir.
Kendi nurunun galebesi içinde ah, o ne büyük bir âyettir.
Bu hitabı işit ve cevaba hazır ol. Zerre güneş için bir putla arkadaş oldu.
Ey Merhamet Tebriz'i, binlerce keremin güneşi (şemsi)! Senin sonsuz denizine nispetle sözlerimiz bir testi gibi oldu."

(204)[46] Y i n e dostların ulularından ve o sırrın fakirî olan Fakılı Sırâceddin-i Tatarî (Tanrı'nın rahmeti üzerine olsun) r i v a y e t e t t i k i: Bir gün Mevlânâ hazretleri bana: "Hazır ol, bu gece seni yanıma alacağım," buyurdu. Sıraceddin fakîh bu haberin verdiği sevinçten nesi varsa hepsini ve giydiği elbiselerini şükrâne olarak müritlere ve fakirlere verdi. Gece olunca, belki Hudâvendigâr gelir dinlenir ümidiyle güzel bir yatak serdim. Çünkü gece ibadetlerinin ve gündüzkü semâ'ların yorgunluğundan ve bir şey yememekten mübarek vücudu bir kadehin dudağı gibi incelmişti. Birdenbire geldi bana: "Sıraceddin, sen yatağa gir," dedi. Ben yatağa girdim. Belki gelir ümidiyle sabah ağarıncaya kadar uyumadan yatakta dönüp durdum. Mevlânâ'nın namazla meşgul olduğunu gördüm. Bu uzun sürdü. Ben: "Ey din sultanı, bir an dinlen, sabah yakındır. Bu kul seni beklemekten öldü," diye bağırdım. O: "Siraceddin, eğer biz uyusak bu kadar zavallı uyuyana kim dava eder Çünkü hepsini Tanrı'dan istemeği, kemale ulaştırmağı ve hepsini cezalardan kurtarmağı, cennet derecelerine ulaştırmağı (yalnız aziz olan Tanrı isterse) ben üzerime almışım." buyurup şu gazeli okudu:

"Eğer sen bir iş işlememiş ve hayırdan iflâs etmişsen, yine gel. Biz senin gibi yüz bin tanesinin işini gördük."

Sirâceddin bu haberi dostlara eriştirince, hepsi sevinçlerinden secdeye kapanıp Tanrı'ya şükrettiler.

(205) Y i n e n a k l e d i l m i ş t i r k i: Bir gün

Sultan Veled buyurdu ki: Dostlardan biri babama: Dânişmentler Mevlânâ **Mesnevî**'ye niçin Kur'an diyor, diye benimle münakaşa ettiler. Ben kulunuz, onlara cevaben: "**Mesnevî Kur'an'ın tefsiridir dedim,**" diye şikâyette bulundu. Babam bunu işitince bir müddet sustu, sonra: Ey köpek! Niçin Kur'an olmasın? Ey eşek! Niçin Kur'an olmasın? Ey kahpenin kardeşi! Niçin Kur'an olmasın? Peygamberlerin ve velilerin söz kalıpları içinde ilâhî sırların nurlarından başka bir şey yoktur. Tanrı'nın kelâmı onların temiz yüreklerinden kaynamış ve ırmak gibi olan dillerinden akmıştır.

Şiir:

"Söz kalpdedir. Dil, söz üzerine bir delil yapılmıştır."

Bu ister Süryanî olsun, ister Seb'el-mesânî olsun, ister İbranî, isterse Arapça olsun.

Şiir:

"Sen ister öyle ol, ister böyle. Sen canların canısın. Ey padişah, hangi dille buyurursan buyur, tatlı dillisin."

(Hakikatı) görenlerin (eshab-ı i'yân) dilinden bu beyan dânişmentlerin kulağına erişince hepsi aptallıklarını ve cehaletlerini itirafla özür dileyip dostlar dizisinden oldular.

(206) Yine Tanrı'nın gizli velilerinden bir aziz şöyle rivayet etti ki: Bir gün Mevlânâ kalenin hendeğinin kenarında duruyordu. Birkaç fakîh Karatay medresesinden çıktı ve imtihan maksadiyle Mevlânâ'ya: "Eshab-ı Kehfin köpeği ne renkte idi?" diye sordular. Mevlânâ: "Rengi sarı idi; çünkü âşıktı. Âşıkların rengi daima benim rengim gibi sarı olur," buyurdu. Bunun üzerine bu fakîhler baş koyup mürit oldular.

(207) Hikâye: Güvenilir râviler şöyle hikâye ettiler ki: Bir gece Muineddin Pervâne Mevlânâ için büyük bir semâ tertip edip birçok büyük kimseleri çağırmıştı. Semâ bittikten sonra büyükler sofraya oturup yemek yeyip dağıldılar. Mevlânâ hiç elini yemeğe uzatmadı. Bundan Pervâne'nin yüreğine

bir ateş düştü, Mevlânâ'nın mumu karşısında pervâne gibi yandı. Pervâne adamlarına mayhoş boşaf yapıp bir çini kâse içine koymalarını emretti. Pervâne kâseyi eline aldı bir kaşık olsun yemesi için Mevlânâ'ya sundu ve tekrar tekrar: "Bu helâlinden yapılmıştır," dedi. Mevlânâ bundan bir kaşık alıyor, ağzına kadar götürüp tekrar kâsenin içine koyuyordu. Bunu birkaç defa tekrar edip yine bilgiler saçmakla meşgul oluyordu. Pervâne de Mevlânâ'nın bu hareketinden eriyen bir mum gibi göz yaşları döktü. Mevlânâ'nın bu hareketi seher vaktine kadar devam etti. Nihayet Mevlânâ, kendi mübarek sakalını tutarak: "Ey Emîr Muineddin! Sakalımdan utanmıyor musun beni ayakyoluna gitmeğe mecbur ediyorsun," buyurdu ve dedi:

Şiir:

"Cismani yağlı, tatlı şeyler temiz ve hoş görünür. Fakat bir gece geçtikten sonra bunlar sende pislik olur."
"Sen, cisme değil, ruha gıda olabilecek yağlı ve tatlı şeyler ye ki kanadların bitsin ve uçmağı öğrenesin."

Bunun üzerine dostlar hep birden kendilerinden geçip naralar attılar ve tekrar semâ'a başladılar.

Aziz dostlar şöyle dediler ki: Mevlânâ bu semâ'dan fâriğ olduktan sonra çıkıp hamama girdi. Hamamın hazinesinde yedi gün, yedi gece oturdu. Hiç kimsenin hamamın soğukluğundan içeri girmeğe takatı yoktu. Arkadaşların: "Bu ne riyazet ve bu ne mücahededir?" diyerek feryat ve figandan takatleri kesildi ve hep birden, babasını bu istiğrak âleminden geri çeksin diye Sultan Veled'e yalvardılar; çünkü Peygamberin: "Benim Tanrı ile bazı zamanım olur ki, o zamanda benimle Tanrı arasına ne en yakın bir melek ve ne de Tanrı tarafından gönderilmiş bir elçi girebilir," buyurduğu veçhile Mevlânâ'nın da böyle zamanlarında onunla, Sultan Veled'den başka hiç kimse konuşmağa cesaret edemezdi. Sultan Veled hamama girince, hazinenin önünde ağlayıp sızladı. Mevlânâ hazinenin penceresinden başını çıkararak: "Hayrola, Bahâ-

eddin müritlerin bizi göreceği mi geldı?" dedi. Sultan Veled bunun üzerine baş koyup yüzünü babasının ayaklarına sürdü, yalvarıp yakardı; hayır hayır, belki de boy bos sürdü. Bunun üzerine dostlar sevindiler ve sevinçlerinden kavallere fereciler bağışladılar. Mevlânâ oradan medreseye doğru yürüdü ve bütün halk arkasında olduğu halde şu beyti söyledi:

"Benim ateş gibi olan yüzümden dünya hamamı kızdı. Bu hamam gibi olan kızgın yüze çocuklar gibi ağlama."

Medreseye ulaşınca, tekrar semâ ile meşgul oldular ve bu semâ tam kırk gün devam etti.

(208) Hikâye: Deyr-i Eflâtun **(=Eflâtun manastırı)** nun başpapazı, bütün papazların ileri gelenlerinden yaşlı ve engin bilgili bir adamdı. Istanbul, Frenk, Sis, Canik ve daha başka vilâyetlerden (kendi dinlerinin) ilmini öğrenmek için ona gelir, ondan (din) ahkâmını öğrenirlerdi. İşte bu başpapaz hikâye etti ki: "Mevlânâ bir gün bir dağın eteğinde bulunan bu Deyr-i Eflâtun'a gelmişti. Soğuk su çıkan mağaranın dibine kadar gitti, ben de mağaranın dışında durmuş, ne olacak diye bakıyordum. Mevlnâ yedi gün, yedi gece o soğuk su içerisine oturdu. Ondan sonra kendinden geçmiş bir halde dışarı çıkıp yola koyuldu. Gerçekten onun mübarek vücudunda hiç bir değişiklik olmamıştı."

Bu rahip yeminler ederek: "İsâ'nın sıfatı hakkında okuduğum, İbrahim ve Musa'nın kitaplarında (suhuf) mütalâa ettiğim ve geçmiş tarihlerde peygamberlerin nefis terbiyelerinin büyüklüğüne dair gördüğüm şeylerin hepsi Mevlânâ'da fazlasiyle vardı," dedi. Nitekim kendi sırları hakkında buyurmuştur.

Şiir:

"Ey aşk yolunda mahvolan! Sen cansın ve başka bir şeysin. Sen mâlik olduğun şeysin ve başka bir şeysin."

(209) Yine nakledilmiştir ki: Bir gün Mevlânâ Şemseddin-i Tebrizî hazretleri (Tanrı onun zikrini

yüceltsin) mübarek medresede dedi ki: Kim peygamberleri görmek isterse, Mevlânâ'ya baksın. Peygamberlerin hal ve hareketleri ondadır. O peygamberler ki, onlara rüya ve ilham değil, vahiy geldi. Peygamberlerin huyu, iç temizliği ve Tanrı erlerinin rızasına bağlılıktır. Şimdi cennet Mevlânâ'nın rızasında, cehennem de gazabındadır. Cennet'in anahtarı Mevlânâ'dır. Eğer: "Bilginler peygamberlerin vârisleridir," sözünün anlamını ve daha açıklamadığı başka bir şeyi bilmek istiyorsan, git Mevlânâ'yı gör. Eğer şeyhsiz kalsaydım, kalırdım (gayeye ulaşamazdım.) Senin ruhuna binlerce rahmet olsun. Yüce Tanrı Mevlânâ'ya uzun ömür versin. Ey Tanrı! Onu bize, bizi de ona bağışla. Amin.

(210) Yine bir gün buyurdu ki: Bu anda dünyanın şenelmiş dörtte birinde onun benzeri yoktur. O, ister **usul olsun, ister fürû** olsun, ister **nahiv** olsun, ister **mantık** olsun, bütün fenlerde bu fenlerin erbabı ile boy ölçüşebilir. Bu hususta o, onlardan daha iyi ve daha zevki selim sahibidir. Eğer ben, akılla yüz sene çalışsam, onun ilim ve hünerinin onda birini elde edemem. O, lûtfunun olgunluğundan ötürü benim yanımda onları bilmiyor gibi gözüküyor.

(211) Hikâye: Arkadaşların ileri gelenlerinden nakledilmiştir ki: Mevlânâ Safiyyüddin-i Hindî (Tanrı ona rahmet etsin) kendi zamanının allâmesi olup Penbefrûşan (Pamukçular) medresesinde müderristi. Onun zâhit ve dindar bir adam olduğunu söylerler. O, bir gün medresenin damına çıkmıştı. Abdest alıyordu, ilim tâlipleri onun etrafında halka olmuştular. Birdenbire kulağına bir rebap sesi geldi. Bunun üzerine o: "Bu rebap gittikçe çoğaldı. Bu bid'at, sünneti de geçti. Bunu men etmek için bir çare bulmak lâzımdır," dedi. Bunu söyler söylemez Mevlânâ gözlerinde tecessüm etti ve: "Hayır, hayır olamaz", buyurdu. Safiyyü'd-din derhal bir nara atıp kendinden geçti. Kendisinin köleleri olan ilim tâlipleri onu bir kilime sarıp aşağı indirdiler. Kendine geldikten sonra bu terbiyesizliğin affını Mevlânâ'dan dilemek üzere Sultan Veled'i şefaatçı yaptı. Sultan Veled babasının önünde yere kapanıp ne kadar şefaatte bulundu ise de, Mevlânâ bir türlü razı olmadı ve: "Sâfî-i Hindî'nin kalbini temizlemek ve

ona doğru yolu göstermek, yetmiş Rum mecusîsini Müslüman etmekten daha güçtür. Çünkü onun can levhası çocukların meşk tahtası gibi kapkara olmuştur," buyurdu. Bunun üzerine Sultan Veled o kadar çalıştı ki, nihayet Mevlânâ'nın şefkati galeyana geldi ve râzı oldu. Bütün medrese halkı ayağa kalktı, Mevlânâ'nın huzuruna gelip mürit oldular ve Safiyyeddin'in din ilimlerindeki müşkülleri, söylemeden günden güne halloldu ve çok defa Mevlânâ kendisine bunları rüyada açıklıyordu.

(212) Yine Sultan Veled buyurdu ki: Bir gün babam bana: Bahaeddin, senin düşmanını sevmeni, düşmanının da seni sevmesini istersen, kırk gün onun hayrını ve iyiliğini söyle. O düşman senin dostun olur; çünkü gönülden dile yol olduğu gibi, dilden de gönüle yol vardır. Tanrı'nın sevgisini de onun aziz olan isimleriyle elde etmek mümkündür. Tanrı buyurdu ki: Ey kullar, kalbinizde arınma olması için daima beni çok anmaktan geri durmayın. Kalbinizde arınma ne kadar olursa, Tanrı'nın nurunun parlaklığı da kalpde o nispette fazla olur. Nitekim ekmekçinin tandırı ne kadar sıcak olursa, o kadar çok ekmek alır. Soğuk olunca ekmek almaz.

(213) Yine Sultan Veled buyurdu ki: Bir gün babam medresede bilgiler saçıyordu. (Bu arada): Gerçek mürit, kendi şeyhinin herkesten üstün olduğuna inanan kimsedir. Öyle ki, bir adam Bayezid'in müritlerinden birine "Şeyhin mi büyük, yoksa Ebu Hanife mi?" diye sordu. Mürit: "Şeyhim," diye cevap verdi. Sonra: "Ebu Bekir mi büyük, senin şeyhin mi?" diye tekrar sordu. O yine "Şeyhim," diye cevap verdi. (Nihayet) o, birer birer bütün sahabeyi saydıktan sonra: "Muhammed mi büyük, senin şeyhin mi?" dedi. O yine: "Şeyhim büyüktür," dedi. En sonunda: "Tanrı mı büyük, senin şeyhin mi?" diye sordu. Mürit: "Ben Tanrı'yı şeyhimde gördüm, şeyhimden başka bir şey tanımam, hep onu tanırım," dedi. Başka bir müritten de: "Tanrı mı büyük, yoksa senin şeyhin mi?" diye sordular. O da: "Bu iki büyük arasında hiç fark yoktur," dedi. Âriflerden biri de: "Bu iki büyükten daha büyük biri lâzımdır ki, o bu farkı ortaya koysun," demiştir.

Şiir:

"Tanrı görünmediği için peygamberler onun naibi olmuşlardır.
Hayır, hayır böyle de değil. Bu naiple, naibin naipliğinde bulunduğu kimseyi biribirinden ayırmak çirkin şeydir. Burada ikilik yoktur."[47]

(214) Yine Sultan Veled'den nakledilmiştir ki: Bir gün Mevlânâ, Şucâ'ın oğlunun taziyesinde bulundu. Bütün kadılar, şeyhler, emîrler ve âhiler bu toplantıda hazırdılar. Bunlardan her biri o mecliste biribiriyle üstünlük peşinde ve bu sevda ile malûldüler. Mevlânâ: "Yükseklik, Tanrı tarafına olandır, dünya ve halk tarafına olan değil. Dünya yüksekliği aşağıya düşmek içindir. Çünkü insan ne kadar yükselirse o nispette aşağı düşer ve parça parça olur. Yükseklik, Tanrı yüksekliğidir, dünya yüksekliği değildir," buyurdu ve dedi:

Şiir:

"Halkın çıkmak istediği merdiven "Biz" ve "ben" liktir. Sonunda bu merdivenden düşmek mukarrerdir.
"Kim ne kadar yükselirse o nispette ahmaktır. Çünkü (düştüğü vakit) onun kemikleri o nispette kırılacaktır."[48]

(Ve ilâve etti): Ne mutlu o kimseye ki, nefsi küçülmüş, huyu güzelleşmiş ve iç âlemi iyileşmiştir. Bunun üzerine hepsi utandı ve baş koydular.

(215) Yine Sultan Veled hazretleri buyurdu ki: Büyük Mevlânâ (Bahâ Veled)'in tecellisi yücelik ve ululuk ile, babamın tecellisi ise tevazu ve lûtuf ile idi. Tanrı velisinin kibri de ilâhîdir, lûtfu da ve yine buyurdu ki, bir gün babam: "Tanrı'nın velisi bu dünyadan göçtüğü vakit onun seyri, sağlığı zamanındaki seyrinden yüz bin kere fazla olur. Çünkü o, Tanrı'da seyreder. Bunun ise, sonu yoktur. Bu Tanrı velisinin, müritler ve âşıklar üzerindeki tasarrufu kıyamete kadar kalır. Nitekim buyurmuşlardır:

Şiir (Türkçe):

"Tanrı itti, ne kim anlar ittiler
Tanrı hâzırdır, ger anlar gittiler[49]

Tanrı'nın kullardaki tasarrufu, ebediyetlere kadar bakidir. Bu kadar kâfidir.

(216) Yine Sultan Veled buyurdu ki: Bir gün babam mest olmuştu, bana: "Bahâeddin! Tanrı bu âlemin icadının esasını, bu âlemin ne zaman ve nasıl yaratılmış olduğunu ve ne zamana kadar devam edeceğini bana göstermiştir," buyurdu. Tanrı hakikati daha iyi bilir.

(217) Yine Sultan Veled buyurdu ki: Bir gün Muineddin Pervâne, Mevlânâ'yı ziyarete gelmisti. Babam hazretlerine haber verdim. Pervâne'nin yanında uzun müddet oturdum. Pervâne, babamın gelmesini bekliyordu. Ben kendisine mazeretler beyan edip: "Mevlânâ, çok defa benim birçok işlerim, hâllerim ve Tanrı ile istiğraklarım olur. Emîrler ve dostlar beni her zaman göremezler, onlar kendi halleri ve halkın işleriyle meşgul olsunlar. Biz gider kendilerini görürüz, buyurmuştur." dedim. Pervâne tevazu gösterdi, (fakat) bu sırada birdenbire Mevlânâ çıkıp geldi. Pervâne baş koydu ve: "Bahaeddin hazretleri, benden son derece özürler diledi. Ben kulunuz Mevlânâ Hudâvendigâr'ın bize geç gelmesinden bana şöyle bir işaret olduğunu sezdim: Bununla siz demek istediniz ki, ey Pervâne muhtaç bir kimsenin beklemesi ne kadar büyük bir zahmettir. İşte sizin geç gelmenizden benim bu faydam oldu," dedi. Bunun üzerine Mevlânâ: "Bu düşünceniz çok güzeldir. Fakat öteden beri kaide ve âdettir; meselâ, birisinin kapısına çirkin kılıklı ve çirkin sesli bir dilenci gelse, çevirip yolcu ederler. Fakat güzel yüzlü, güzel sesli ve istenilen bir dilenci gelse, ona hemen bir ekmek parçası verip yolcu etmezler. Belki, onun güzel sesini işitmek için kendisine yalvarıp yakarma ile: 'Ekmek pişinceye kadar biraz sabredip dur,' derler. Bizim de geç gelmemizin sebebi, sizin yalvarmanızın, aşkınız ve niyazınızın Tanrı erlerine hoş gelmesi ve bunları daha ziyade işitmek istemeleridir ve istedik ki bu ziyaretin, Tanrı yanında daha çok kabul edilsin," buyurdu. Bunun üzerine Pervâne yerlere kapandı, sevindi ve Mevlânâ'ya: "Bu ku-

lunuzun Hudâvendigâr'ın kapısına gelmesi, herkesin benim de kullarımızdan ve kapımızın hizmetçilerinden olduğumu bilmesi içindir," dedi. Pervâne huzurdan çıktıktan sonra mazhar olduğu bu rahmet ve merhametin şükranesi olarak altı bin **aded-i sultânî** müritlere verdi ve bunun Hüsameddin Çelebi'nin evine götürülüp orada taksim olunmasını emretti.

(218) Yine Sultan Veled buyurdu ki: Bir gün Babam doğruluğun ve temiz inancın tadı hakkında bilgiler saçıyordu. Bu sırada: "Bütün dünya bilginlerinin dünyada kazandıkları ilim, mezarın kenarına kadardır. Ondan ileriye geçmez.

Şiir:

"Senin bu kazandığın ilim de mal gibi senden artakalır. Ne sen, ne de senin öğrendiğin ilim kalır."

Fakat inanç, öteki dünyadan gelen, yine o dünyaya insanla birlikte giden, şey nedir?" buyurdu ve misal olarak ta şu hikâyeyi anlattı: Gençliğimde Şam'da bir arkadaşım vardı. **Hidaye** dersini birlikte okurduk. Nihayet onu Malatya'da kadı yaptılar. Bahâdır adlı birisi Malatya'yı aldı. Şehri yağma ettiler ve bu kadının malını da birlikte alıp gittiler. Sonunda da Bahâdır bu kadının husyelerinin çıkartılıp hadım edilmesini emretti. Kadı: "Ey ulu emîr! (Tanrı seni kuvvetlendirsin) ben burada ne kazandımsa hepsini alıp götürdüler, elimde bir şey kalmadı. Fakat bu husyelerimi kendi memleketimden birlikte getirdim. Bunları niçin çıkarıyor ve alıp götürüyorlar?" dedi. Bu söz, emîrin hoşuna gitti. Ona olduğu gibi hürmet gösterip gönlünü aldı ve ilin kadılığını yine kendine verdi. İşte sen şunu bil ki erlik ve insanlık dedikleri şey, onun temiz inancıdır. Bu, onu Elest âleminin çok eski olan ilinden birlikte getirmiştir ve bunu yine o âleme götürmeğe cehdetmesi lâzımdır ki, tarikatin gevşek insanlarının sohbeti ile bu erliği kaydedip iktidarsız (innîn) olmasın ve cennet bakirelerinden mahrum kalmasın.

Şiir:

"Sakalla ve zekerle erlik olamaz. Böyle olsaydı merkep insanların şahı olurdu.

"Dostun yolunda namertlik eden, Tanrı erlerinin yolunu keser ve namert de odur."

(219) Yine Sultan Veled buyurdu ki: Büyükbabam Büyük Mevlânâ (Tanrı onun zikrini yüceltsin) müritlerine ve arkadaşlara: "Oğlum Mevlânâ Celâleddin'e saygı gösterip değer verin, büyük ağırlamada bulunun. Çünkü o, asıldır ve aslı da hayli büyüktür. Onun asaleti de ezelîdir. Büyük annesi, Şemsü'l-E'imme-i Sarahsînin bir kızıdır ve o Hüseyni'in neslindendi. Şemsü'l-E'imme her fende hiç bir bilginin rüyasında bile görmediği nefîs birkaç kitap yazmıştır. O asrın büyükleri, peygamberleri katledenlerin ve velilerin deccallerinin ellerine düşmesinler ve bir kötülük kopmasın diye o kitapları meydana çıkartmamayı uygun buldular," buyurdu. Nitekim demişlerdir.

Şiir:

"Cahiller cehalet ve körlüklerinden bilmedikleri ilmi inkâr ederler.
"Tam ve tertemiz bir imam bile bilmedikleri için küfür zannederler.

Bu kitapların bazılarını gösterdiler, bazısını da halifeliğini başkenti (Dâr-ül-Hilâfe) olan Bağdad'da mühürleyerek bıraktılar. Bu kitaplar orada hâlâ duruyor. Derler ki, o ulu kişinin zekâ ve akıllılığı o derecede idi ki bir gün hükümdar caminin kapısına bütün halkın ve babalarının adlarını yazsınlar diye kâtipler oturtturmuştu, Cuma namazından sonra ilk önce Şemsü'l-E'imme baştan başlayıp son ismine kadar cetlerinin isimlerini birer birer saydı ve bu, onun velilik ve seyyidliği üzerine kurulmuştur.

(220) Yine Sultan Veled hazretleri buyurdu ki: Bir gece arkadaşlar babamın hizmetinde oturmuşlardı. Birinin sünnet düğünü hikâyesi geçti. Mevlânâ: Bizim Bahaeddin yedi yaşında, kardeşi Alâeddin ise altı yaşında idi. Karahisar-ı Devle de kale muhafızı Bedreddin Gevhertaş onları sünnet etti. Büyük Mevlânâ: "Bunların anneleri burada değil, çocuklar ağlarlar ve bu kadının da buna canı sıkılır," buyurdu. Kale muhafızı: "Kendisine türlü cevaplar veririz," dedi. Düğün

yaptıkla.. vakit Sultan Alâeddin'in emîrleri ve naipleri orada bulunuyorlardı. Bütün kaleyi nefîs kumaşlar ve silâhlarla baştan aşağı süslediler. İslâm padişahı da bu toplantıda hazırdı. Öyle bir düğün yaptılar ki hiç bir devirde misli görülmemişti. Padişah da babama o kadar saygı gösterdi ki sorma.

(221) Yine Sultan V e l e d b u y u r d u k i : Büyükbabamı, Sultan Konya'ya davet ettikten bir yıl sonra Emîr Musa tekrar Lârende'ye çağırdı. Babam hazretlerini evlendirdiler. Ben de orada dünyaya geldim.

(222) Y i n e Sultan Veled b u y u r d u ki: Bir gün iki Türk fakîh babamı ziyarete gelmişler ve hediye olarak da bir parça mercimek getirmişlerdi. Onlar, bu hediyenin azlığından ötürü utanıyorlardı. Babam (bunun için) şu hikâyeyi söyledi: Bir gün yüce Tanrı, Mustafa'ya (Selâm onun üzerine olsun): "Eshâb benim için mal ve para versinler," diye vahyde bulundu. Peygamber, bunu Eshâb'a bildirdi. Eshâb'ın her biri kendi takat ve kudreti nispetinde mal getirdiler. Bunlardan bazısı malının yarısını, bazısı üçte birini ve bizim Ebubekri'miz de bütün malını getirdi. Bu suretle sayısız mal toplandı. Bunların bazısı deve, bazısı altın, bazısı da harp âletleri hediye etmişti. Eshâbdan biri fakir ve çoluk çocuk sahibi idi. Bunun üç hurma ve bir arpa ekmeğinden başka bir şeyi yoktu. (Ayrıca) yaşlı ve çoluk çocuk sahibi idi. Bu yiyecek de ailesinin geçim vasıtası idi. Ayağa kalkıp bu nâçiz hediyesini Peygamber'in yanına getirdi ve utanarak yerine oturdu. Eshâbı bir gülme tuttu, içten içe güldüler. Peygamber, onların buna güldüklerini anladı ve eshâba: "Size gayb âleminin sırlarından bir şeyler söyleyeyim mi?" diye sordu. Bütün eshâb dua ve senâdan sonra: "Buyurun, ey Tanrı'nın elçisi," dediler. Peygamber buyurdu ki, Tanrı (gayb âleminin) perdelerini gözümün önünden kaldırdı. Ben, (orada kurulmuş bir) terazinin bir gözüne sizin getirdiğiniz bütün malların ve öteki gözüne de bu fakirin üç hurması ile arpa ekmeğinin konulmuş olduğunu gördüm. Bu pekâz görünen şey onların hepsinden ağır geliyordu. Bunun üzerine Eshâb'ın hepsi baş koydular. Bu sırrın seyrinden ötürü Peygamberi alkışladılar ve bu sırrın sebebini sordular. Peygamber: "Bu fakirin malının daha ziyade

makbule geçmesinin sebebi şudur: çünkü o, bütün varını yoğunu vermiştir. Bundan başka bir şeyi yoktur. Halbuki diğer Eshab'ın geride biraz malları kalmıştır." buyurdu. Ve sözüne devam ederek: "Celil olan Tanrı'nın uğrunda verilen az şey, onun yanında, çok kabul olunur. Meselâ: küçük bir taneyi yere gömüyor ve Tanrı'ya havale ediyorlar. Yüce Tanrı, o taneyi bir ağaç yapıyor, bu ağaç sayısız meyveler veriyor; çünkü onu Tanrı'ya terk ediyorlar. Verilmesi lâzım gelen şeyi bir fakire, bir Tanrı kuluna vermeli, zira bu Tanrı'ya vermek demektir. Çünkü: "Fakirin eline konulan sadaka, ondan önce Tanrı'nın eline düşer,", "Sadakalar fakirlerin ve hiç bir şeyi bulunmayanların... hakkıdır" (K., IX, 61) buyurdu. Bunun üzerine muhacirlerin bütün fakirleri ve Ensar sevindiler. Bu hikâye üzerine bu iki fakîh mürit oldular.

(223) Hikâye: Yine Sultan Veled buyurdu ki: Atabekiye medresesinde bir posta oturtma töreni olmuştu. Bütün ileri gelen şeyhler ulu bilginler ve dindar emîrler orada idiler. Aslan doğmuş Atabek de belini bağlamış hizmet ediyordu. Müderris, Şemseddin-i Mardinî idi. O, öğretim makamına oturmuş, sağında Sıraceddin, solunda da Şeyh Sadreddin vardı, diğer büyükler de dopdolu oturmuşlardı. Sonunda babam yalnız olarak geldi, içeri girip selâm verdi. Sekinin kenarındaki nakiplerin bulunduğu yerin ortasına oturdu. O ka dar aşağıda oturmuştu ki eteği sekiden aşağı sarkıyordu. Bu hali gören Pervâne, sahip, nâip ve Mecdeddin Atabek kalkıp Mevlânâ'nın yanına geldiler. Babam ise başını aşağıya eğmiş hiç kimse ile meşgul olmuyordu. Kadı Sıraceddin de geldi, Mevlânâ'nın elini öperek onu aldı ve yalvararak kendi üst tarafına oturttu. Müderris Şemseddin-i Mardinî: "Bütün bu cemiyet sizin kulunuz ve müridiniz içindir. Şüphesiz Hudâvendigâr'ın cemiyeti Melekût âleminin üstündedir," diye özürler diledi. Mevlânâ öğle namazına kadar öyle ilâhî bilgiler saçtı ki, emîrler ve bilginler elbiselerini yırttılar. Bundan sonra gece vaktine kadar semâ oldu.

(224) Yine Sultan Veled nakletti ki: Şeyh Sadreddin'in başlangıçta Mevlânâ hakkında çok inkârı vardı. Bir gece rüyasında kendisinin Mevlânâ'nın mübarek ayağını

ovduğunu gördü. Uykudan uyanıp Tanrı'dan mağfiret diledi. İkinci defa aynı rüyayı tekrar gördü. Üç defaya kadar Tanrı' dan mağfiret diledi. Son defasında yine uyandı. Işığı yakmalarını emretti, sonra köleye: "Git kütüphaneden filân kitabı getir," dedi. Köle aşağı inerken Mevlânâ nın merdivenin ortasında oturmuş olduğunu gördü. Gelip şeyhe haber verdi. Şeyh de geldi, Mevlânâ'yı orada oturmuş gördü. Mevlânâ şeyhi görünce ayağa kalktı, birbirleriyle kucaklaştılar ve şeyhe: "Canın sıkılmasın, Tanrıdan mağfiret dileme; bu böyledir. Bazen siz bizim ayağımızı, bazen de biz sizin ayağınızı ovarız. Bizim aramızda birlik vardır. Yabancılık yoktur," deyip hemen kayboldu. Şeyh (bundan) hayrette kaldı. Ertesi günü Kadı Sıraceddin'in yanına gidip meseleyi tamamiyle ona anlattı. Kadı Sıraceddin'le birlikte oradan kalktılar ve özür dilemek üzere Mevlânâ'nın yanına geldiler. Mevlânâ bunlara çok sevgi gösterdi. Dışarı çıktıktan sonra şeyh Sadreddin: "Bu adam Tanrı tarafından kuvvetlendirilmiştir ve bu, Tanrı'nın kubbeleri altında gizli bulunan velilerdendir. Onun işleri, sözleri ve hallerinde akıllıların akılları hayrette kalıyor. Ona bugünden sonra başka bir gözle bakmak, başka şekilde saygı göstermek gerekir," dedi. Nitekim buyurmuştur:

Şiir:

"Ben her ne kadar alçak görünüyorsam da yükseğim. Ben ancak mest olduğum zamanda akıllıyım. Ey dost! Bize daha iyi bak; çünkü biz kolayca görünemeyiz."

Kadı Sıraceddin buyurdu ki Mevlânâ hakikaten şeyhin buyurduğu gibidir. Bundan sonra gittikçe gerek huzurda ve gerek gıyaben onun hakkındaki inançlarını artırdılar. Ölünceye kadar onun en candan muhiblerinden oldular.

(225) Yine Sultan Veled hazretleri buyurdu ki: Bir gün hâfızların sultanı Hâfız İshak Mevlânâ'nın yanına gelmişti. Mevlânâ büyük bir saygı gösterip ayağa kalktı, üst başa oturmasını söyledi ve: "Mushaf'ı nasıl aziz tutmak, nasıl rahle ve kürsülerin üzerine koymak lâzımsa hâfızları da o şekilde aziz tutmak ve üst başa oturtmak lâzımdır. Çünkü on-

lar Tanrı'nın kelâmını taşırlar. İçinde Kur'an'ının nuru bulunan bir gönlün cehennem'in yüzünü görmesi uygun düşmez. Bir kâğıt parçasına Kur'an yazılı olsa onu ateşe atmazlar, ona saygı gösterirler ve onda: 'Kur'an yazılıdır,' derler. O halde bir kalpte bütün bir Kur'an bulunursa onu nasıl cehenneme atarlar?" buyurdu. Bu müjdenin şükranesi olmak üzere şehrin bütün hâfızları mürit ve kul oldular.

(226) Yine Sultan Veled buyurdu ki: Bir gün babam: "Ey Bahaeddin! Bana iyi bak, benim çekirdeğim ağaç olunca beni görebilir ve anlayabilirsin. Bizim mânamızı iyi anla ve çok çiğne ki ondan bir tat alasın ve haz duyasın. Şunu bil ki peygamberlerin, velilerin ve onları sevenlerin vücudu telef olmaz. Yere attıkları her çekirdek ve her bir tohum şeklen ölür ve kaybolursa da bir müddet sonra dirilip ağaç olur. Peygamberlerin ve velilerin cisimleri de böyledir."

(227) Yine Sultan Veled buyurdu ki: Bir gün divan memurlarından biri babamı ziyarete gelip vazifesinden istifa edeceğini ve başka bir işle meşgul olacağını söyledi. Babam ona şu hikâyeyi anlattı: Hârunu'r-Reşîd zamanında bir şahne vardı. Her gün Hızır (Selâm onun üzerine olsun) onu ziyarete gelirdi. Bir gün bu şahne birdenbire işinden elini çekip tekaüt oldu. Fakat artık Hızır (Selâm onun üzerine olsun) onun ziyaretine gelmedi ve tamamiyle ondan ayağını kesti. Biçare şahne telâşa düştü ve o gece ağlayıp sızladı. Rüyasında ona: "Senin derecenin yüksekliği o işte idi," dediler. Sabahleyin kalktı, halifenin yanına giderek vazifesinin yine kendisine verilmesini istedi. Halife: "Ne oldu?" diye sordu. O da başına gelen olayı olduğu gibi anlattı. Bunun üzerine halife, şahnelik vazifesini yine ona verdi. Hızır'ın yine kendisini ziyarete geldiğini gördü. Şahne bunun sırrını ondan sordu. Hızır: "Senin derecenin yükselmesi, divanda oturup miskinleri, zayıfları korumanda ve mazlumları zâlimlerin pençesinden kurtarmandadır. Bunu da binlerce halvete çekilmekten ve çile çekmekten daha yüksek bil ve: 'Bir işte (kendisine) bereket verilen kimse o işe devam etsin' hadîsi gereğince, daima önemli ve tehlikeli işte ol," dedi. İşte bu adam da eski mansıbını tekrar kabul etti ve şeyhin inayetine riayet gösterdi.

(228) Y i n e Sultan Veled b u y u r d u k i: Mevlânâ Şemseddin-i Tebrizî babamı anlatıyor ve: "Mevlânâ'nın sırrı, İslâmın sırrı gibi örtülüdür, o İslâm gibi garip gelmiştir. Onun sırrının nasıl olduğunu gör. İslâm garip olarak başlar ve yine garip olarak geriye döner. Ne mutlu gariplere," diyordu. Sultan Veled, buyurdu ki: Mevlânâ Şems-i Tebrizî, Mevlânâ'ya: "Benim Tebriz'de Ebubekir adında bir şeyhim vardı. Sepet örerdi. Ben ondan birçok velâyetlere mazhar oldum. Fakat bende bir şey vardı ki, onu şeyhim göremediği için, hiç kimse de görmemişti. O şeyi Hudâvendigârın Mevlânâ gördü," diyordu.

(229) Y i n e Sultan Veled b u y u r d u k i: Mevlânâ, Şems-i Tebrizî'ye ne kadar âşık ise, Seyyid de Senaî'ye o kadar âşıktır.

Babamın, fakirliğe teveccüh etmeden önce âdeti şöyle idi: Medresede ders verirdi, her hücrede de iki üç ilim tâlibi vardı. Her defasında gider liyakat derecelerine göre her birinin keçesi altına on, yirmi, otuz adet para kordu. Fakîhler içeri girdikleri vakıt, keçeyi kaldırıp silktiklerinde o paralar dökülürdü, onlar da şaşakalır, Mevlânâ'nın bu inayet ve lûtfu karşısında baş koyarlardı. Buyurdu ki: Babam başlangıçtan ömrünün sonuna kadar her ne yaptı ise halk ve riya için değil, Ömer gibi Tanrı için yaptı.

Buyurdu ki: Bir gün Konya'lı Hâfız Yûsuf mukaddes türbede Kur'an okuyordu. Dostlar naralar atıyor ve onun sesinden hoşhal oluyorlardı. Onun üzerine babam şu hikâyeyi anlattı: Bir şeyh vaız veriyordu, adamlar onun müritlerinden birini yolda gördüler. Ona senin şeyhin meşçitte vaız veriyor, sen niçin orada değilsin?" dediler. Mürit bu sözü işitince feryat edip naralar attı. Bunun üzerine: "Va'zı işitmeden ne nara atıp feryat ediyorsun?" dediler. Mürit: "Ben şeyhimin söylediklerinin hepsinin güzel ve doğru olacağını biliyorum," dedi. Bundan sonra Mevlânâ: "Şimdi Tanrı erleri her ne kadar Kur'an'ın mânasını bilmiyorlarsa da Kur'an'ın Tanrı'dan geldiğini ve onun için olduğunu biliyorlar ve o aşkla naralar atıp, hesapsız sevaba gark oluyorlar. Çünkü, okuyanla dinleyen ecirde eşittir." buyurdu.

(230) H i k â y e : Yine Sultan Veled buyurdu ki: Sırlar kitaplarının derleyicisi olan Fahreddin-i Sivasî, Sıvas'tan gelmişti. Aynı günde de Pervâne ve emîrler babamı ziyarete gelmişlerdi. Birdenbire Fahreddin içeri girdi. Mevlânâ hazretleri ikram edip ondan dün gece nerede konakladığını sordu. Fahreddin: "Pervâne'nin hanında konakladım", dedi. Mevlânâ: "Yani emîr Pervâne'nin bu yolda hanı mı var?" dedi. Fahreddin: "Evet, onun zamanında emniyet o derecededir ki, kervan ulaştığı her makam ve sahrada endişesiz ve korkusuz konaklayabilir (yani her yer han gibi emindir)" dedi. Bu cevap Pervâne'nin hoşuna gitti. Ondan sonra babam buyurdu ki: "Beni İsrâil zamanında boynuna bir muska asılmış olan bir deve varmış. Her kim onu görürse itibar edermiş. Bahçelerden meyva verirlermiş. Bir gün biri o muskayı devenin boynundan koparmış, ondan sonra deveyi zorla yakalayıp yük yüklemişler. Şimdi ey fakir mizaçlı ulu emîr! Bil ki, o muska biziz ve dünya devesinin boynuna asılmışız. Bu çok aldatıcı ve atlatıcı dünyadan, iyilerin huzur ve karar evi olan ahirete göçtüğümüz zaman durumun nasıl olacağı belli olur." Pervâne ağladı ve: "Tanrı Hudâvendigâr'dan sonra bize gün göstermesin," dedi. Mevlânâ: "Hayır, hayır siz az bir zaman kalacaksınız yalnız huzur ve rahat olmayacak," buyurdu. Nitekim buyurduğu gibi oldu. Mevlânâ hazretleri öleceği vakit eski müritlere: "Benden sonra sizin huzurunuz olmayacak; fakat çocuklarınız rahat edeceklerdir," buyurdu.

(231) D e r l e r k i : Bir gün bazı müritler "Biz, zavallı günahkâr insanlarız. Mevlânâ'nın hizmetine gelemiyoruz," dediler. Mevlânâ "Gelmeniz lâzımdır, çünkü siz muhtaç ve günahkârsınız," buyurdu. Ve ilâve etti:

"Her kim Mesnevînin mânasını dinler ve onunla amel etmezse 'işittik ve isyan ettik' (K., II, 93; IV, 48) âyetindekilerden olur, 'İşittk ve itaat ettik' (K., II, 285; IV, 49; V, 10) âyetindekilerden olmaz.

Buyurdu ki: "Bir gece babam namazla meşguldü. Ben onun yanında oturmuştum. Babam kıyam halinde 'Allah, Allah' diyordu. Biraz sonra mübarek ağzının açık kaldığını ve

dudağının oynamadığını gördüm. Fakat göğsünden yine 'Allah Allah!' sesi geliyordu."

Veled hazretleri buyurdu ki: Bir gün babam hazretlerine: "Dostlar, biz Mevlânâ'yı görmediğimiz vakit keyfimiz kaçıyor ve neşemiz gidiyor diyorlar," dedim. Babam: "Kimin bensiz keyfi kaçıyorsa, beni tanımamış demektir. Benden bensiz hoşlananlar yani benim mânamla bildik oldukları vakit beni tanımışlardır," buyurdu ve: "Bahaeddin, her ne vakit ki, kendini keyifli ve hoşhal görürsen işte sendeki o hoşluk benim." Nitekim demiştir.

Şiir:

"Fakat bizi aradığın vakit şenlik tarafında ara; çünkü biz neşe dünyasının güzel mâmuresinde ikamet edenlerdeniz."

(232) Yine nakledilmiştir ki: Saygı değer şeyh Evehedü'd-dîn'i Hoyî (Tanrı rahmet etsin) Mevlânâ hazretlerinden: "Kâfir kimdir? diye sordu. Mevlânâ: "Sen mümini göster ki, kâfir belli olsun," buyurdu. Şeyh Evhedü'd-dîn: "Mümin sizsiniz," dedi. Hudâvendigâr: "O halde her kim bizim zıddımız ise, kâfir odur," buyurdu.

Şiir:

"Kâfir kimdir? Kâfir şeyhin imanından haberi olmayandır. Ölü kimdir? Ölü, şeyhin canından haberi olmayandır."[50]

(233) Yine Tanrı'ya erenler cümlesinden olan şeyh İzzeddin Köse hazretlerinden nakledilmiştir ki: Bir gün Mevlânâ hazretleri: "Yukarı uçan kuş göğe ulaşmasa da hiç olmazsa yerdeki tuzaktan daha uzak olur ve kurtulur. Bunun gibi eğer biri derviş olup kemale ermese de hiç olmazsa halk ve pazar ahalisinden üstün olur ve dünyanın zahmetlerinden kurtulur yükü hafifler." Çünkü: 'Hafifler kurtuldular ve ağırlar helâk oldular,' denilmiştir.

(234) Yine bir gün Mevlânâ hazretlerinden, biri: "Filân hoşa gitmeyecek işler yapıyor. Onun hali ne olacak?"

diye sordu. Mevlânâ: "Üzülecek bir şey yoktur, çünkü o kanadı bitmiş bir kuşa benzer, nereye isterse uçabilir. Fakat daha kanatları tamamen bitmemiş olan kuş için üzülmek lâzımdır, (zira) bu kuş yuvasından uçarsa kedilere lokma olur," dedi.

(235) Yine Veled hazretlerinden nakledilmiştir ki: Mevlânâ Şems-i Tebrizî bir toplantıda (birine): "Eğer sen vefalı bir dost bulmadınsa, ben Mevlânâ'yı buldum. (Tanrı Mevlânâ'nın gölgesini uzun etsin)" buyurdu ve sonra yüzünü Mevlânâ'ya çevirerek: "Sen dünyaya tek geldin ve bütün insanlar arasında meydandan topu kaptın, hepsini geçtin, bütün dünyayı aşkınla sarhoşa döndürdün," dedi.

(236) Yine buyurdu ki: Azizlerden biri bir cemaatin arasında Mevlânâ'yı: "Mevlânâ, son derecede bir ululuk, bir nur ve bir heybete maliktir," diye övüyor ve Mevlânâ Şemşeddin-i Tebrizî hakkında ise inkâr gösteriyordu. (yani bu sıfatlar onda yoktur diyordu). Bunun üzerine Mevlânâ Şemseddin: "Bir kimse bâtıla uyar ve inanırsa, onda böyle bir nur ve heybet nasıl bulunur? Bir insanda bu hallerin bulunması için onun bâtıla değil, hakka inanması lâzımdır. Bundan başka 'Mevlânâ'nın üzengisinin yanında elli benzersiz velinin gitmesi lâzımdır,' diyorsun. Bir köre nasıl uyarlar? Bir de: 'Velilerin alâmeti olur,' diyorsun. Sen kim, velilerin alâmetini bilmek kim? İnsan âciz olduğu vakit onun bu aczinden kalbinde ya bir aydınlık veya bir zülmet peyda olur; filhakika şeytan aczinden zulmet, melekler ise acizlerinden aydınlık içinde kaldılar. Mucize de bunu yapar. Tanrı âyetleri de böyledir. İşte insanlar mucize karşısında âciz kaldıkları vakit secdeye kapanırlar," dedi.

(237) Dostlardan bazıları Mevlânâ'nın huzurunda: "Mevlânâ dünyadan el çekmiştir; fakat Şems-i Tebrizî dünyadan el çekmemiştir," dediler. Mevlânâ hazretleri: "Sizin Şems hakkındaki bu hükmünüz onu sevmediğinizdendir; zira eğer sevmiş olsanız sizin gözünüze onda ne tamah edilecek bir şey, ne de hoşa gitmeyecek bir hal görünür.

Şiir (arapça):

"Hoş görme gözü, her türlü ayba karşı kördür, Hoşgörmezlik, bütün fenalıkları meydana çıkarır."

'Bir şeye olan sevgin, seni kör ve sağır yapar,' sözündeki körlük ve sağırlık, sevdiği şeyin ayıplarına karşı kör ve sağır yapar demektir. Göz ayıpları görmeğe başlar başlamaz, sevginin eksildiğini bil. Görmüyor musunuz ki, şefkatli bir ana sevgili çocuğunun hiç bir şeyinden iğrenmez ve çekinmez. Candan ve yürekten onun müşterisidir. Her ne kadar tekme atsa ve pislese de o yine topal eşeğinden arlanmaz.

(238) Yine Mevlânâ Şemseddin-i Tebrizî hazretleri buyurdu ki: "Bugün mâna denizinin dalgıcı Mevlânâ'dır ve ben Şemseddin (Tanrı her ikisinin bereketini ebedî kılsın) de tacirim. İnci bizim ikimizin arasındadır. Ben inciden bahsediyorum. Sen ise hiç paraya yanaşmıyorsun. Tanrının yolu budur. Mutlaka Aksaray'dan geçilir. Mutlaka köprünün üzerinden geçilir. Tanrı: 'Mallarınızla ve nefislerinizle mücahede ediniz' (K., IX, 20, 89; VIII, 72) buyuruyor. Evvelâ mal feda etmek lâzımdır. Ondan sonra işler çoktur. Evvelâ Aksaray' dan geçmek gerekir. Yani önce Tanrı erini bulduktan sonra Tanrı'ya kavuşmak mümkün olabilir."

(239) Hikâye: Yine dostların ileri gelenlerinden naklolunur ki: Mevlânâ Şems-i Tebrizî (Tanrı onun sözünü yüceltsin) Konya'yı şereflendirdiği günlerde, Konya' nın ileri gelenleri arasında "Şems Hazretleri veli midir, değil midir?" diye bir kıyamettir koptu. Bu hususta herkes bir şey söylüyor onunla görüşmek ve onu lâyıkiyle anlamak istiyorlardı. O ise, bütün toplantılardan daima çekinir ve halk arasına karışmazdı. Bu toplantılarda tesadüfen bulunduğu zamanlar da söz söylemek istese etraftan araya başka şeyler karıştırırlardı. Bir gün Mevlânâ Şemseddin: Bizim sözümüze söz karıştıranlar işte tıpkı Şeref-i Lahâverî gibi bulanık suya dalar. O bir gün rüyasında büyük bir bulanık suya dalmıştı. İki parmağını sudan dışarı çıkararak kımıldatıp: "Ey Mevlânâ Şems elimi tut, elimi tut," diye aman dilemişti. Fakat o, bun-

dan ibret almadan gene bir gün benim yanımda peygamberlerin mucizeleri ile velilerin kerametleri arasındaki farkı açıklıyor ve: "Peygamberler istedikleri zaman mucizeler gösterebilirler," diyordu. Ben ona: "Velilerin hâlini anlamak nerede, sen nerede?" dedim. O yine sözüne devamla: "Velilerin bazılarında feyezan daimidir ve bazılarında değildir. Bazılarının ihtiyarîdir. Bazılarının ihtiyarî değildir," dedi. Buna karşı ben: "Sen velileri ve onların hâlini kendi hayalinde (istediğin gibi) tasavvur etmişsin, dedim. Biz, onun hayrı için adamın sözlerinden yüz çevirdiğimiz vakit de o: "Beni kıskanıyorlar, bana garezleri vardır, diyordu," buyurdu. Halbuki ben kâfirlere bile dua ederim. Onlar için: "Yarabbi! Sen onları hidayete ulaştır," derim. Bana küfredene bile: "Yarabbi! Ona küfür etmekten daha hayırlı bir iş ver de o küfredeceği yerde tesbih ve tehlil etsin ve hakikat âlemi ile meşgul olsun," diye duada bulunurum.

Bunlar da bana nereden sataştılar hakkımda "Velidir yahut veli değildir," diye dedikodu yapıyorlar. Ben veli imişim yahut değilmişim, sana ne? Bu tıpkı Cuhâ'nın dediğine benzer: Bir gün Cuhâ'ya: "Bu tarafa bak, sofra ve yemekler götürüyorlar," derler. Cuhâ'da: "Bana ne?" diye cevap verir. Bunun üzerine ona: "Onları senin evine götürüyorlar," dedikleri zaman da, o: "O halde size ne?" cevabını verir.

İşte ben zikredilen sebeplerden dolayı halkla görüşüp konuşmaktan çekiniyorum; ta ki, onlar taklit sebebiyle vesveselere düşmesinler.

(240) Yine nakledilmiştir ki: Biri Mevlânâ Şemseddin'in huzurunda, Mevlânâ hazretlerine: "Ben seni seviyorum, diğerlerini de senin için seviyorum," dedi ve şahit olarak da Mecnun'un şu (arapça) şiirini getirdi:

"Onun sevgisi için zencileri, hattâ siyah köpekleri bile seviyorum."

Mevlânâ: "Eğer bu başkalarından Mevlânâ Şemseddin'i kasdediyor ve beni onun için seviyorsan bu daha yüksek ve daha hoş bir iş olur. Eğer onu benim için seviyor ve sevgiliden başkası, sevgiliye uyulduğu için sevilir diyorsan, bu da ancak sev-

gilinin bu başkasının tâbi tutulmasına râzı olduğu vakit doğru olur," buyurdu. O adam, hiç bir şey söylemedi ve baş koyup kalkıp gitti.

(241) Yine Mevlânâ bir mecliste bilgiler saçarken: «Peygamberimiz (Selâm onun üzerine olsun) "Altınını, hareketini ve mezhebini gizle," ve diğer bir hadîsde de "Sırrını gizleyen işine hâkim olur," buyurmuştur. Bu güzel bir âdettir ve öyledir ve hakikaten yerindedir. Evet, bir kula, niçin gizleyeyim, Mevlânâ Şems-i Tebrizî'ye, "sırrını açıklarsa işine hâkim olur" sözü yerinde olur. Fakat nerede o kul?» dedi.

(242) Yine nakledilmiştir ki: Bir gün Mevlânâ Şemseddin arkadaşların huzurunda buyurdular ki: Ben bu gece rüyada Mevlânâ'ya "Her şey helâk olur, ancak onun zatıdır kalan" (K., XXVIII, 88) âyetini okudum. Bunda kalandan maksat, dostların yüzüdür ve o dost da sensin, dedim.

Şiir:

"Dostun ya yüzünü veya hayalini görmek lâzımdır. Artı kalanı hepsi hayaldir."

Dünya ehli, hak ehli, ahiret ehli vardır. Şiblî ahiret ehli, Mevlânâ ise, hak ehlidir. Mevlânâ'dan bende olan şey, bana ve benden başka üç kimseye yeter. Bunun üzerine Şemseddin'in yakınları kendisinden bu üç kişinin kim olduğunu söylemesini rica ettiler. O da: "Bunlar, Şeyh Selâhaddin, şeyh Hüsâmeddin ve benim Mevlânâ Bahaeddin'imdir," dedi. (Tanrı emin olan Peygamberin hürmetine bunlardan ve bunlara tâbi olanlardan kıyamete kadar razı olsun).

(243) Hikâye: İleri gelenlerin sayılı kişilerinden olan Bedr-i Kemal-i Horsâf (Tanrı rahmet etsin) şöyle rivayet etti ki: Ben başlangıçta Şeyh Sadreddin'e mürit olmuştum. Onun vaızlarını çok dinlerdim. O büyük adamın hizmetine çok gidip geldim. Şeyhin âdeti şöyle idi: Cuma namazından sonra: "Arzda dağılın ve Tanrı'nın fazlından kâr ve kazanç isteyin" (K., LXII, 10) âyeti gereğince bütün bilginler, fakirler ve emîrler şeyhin zaviyesinde toplanırlardı. Şeyh ortaya bir mesele veya bir nükte atardı. Orada bulunan-

lar onu çözmek için birbirleriyle münakaşaya girişirlerdi. Bu çok heyecanlı olurdu. Şeyh hiç bir şey söylemezdi. Sonunda kendisi bu meseleleri çözer ve münakaşalar da sona ererdi. Bir gün yine şeyhin meclisinde birçok büyükler oturmuşlardı. Birdenbire uzaktan Mevlânâ gözüktü. Şeyh, ayağa kalktı, orada bulunanlarla birlikte Mevlânâ'yı karşıladılar. Mevlânâ sekinin kenarına oturdu. Şeyh, Mevlânâ'ya seccadede oturması için çok ısrar etti. Mevlânâ: "Olmaz, Tanrı'ya ne cevap vereyim?" dedi. Şeyh ricasına devamla: "Seccadenin yarısında efendimiz otursun, yarısında da kulunuz," dedi. Mevlânâ: "Bunun cevabını Tanrı'ya veremem," diyerek oturmadı. Bunun üzerine şeyh: "Hüdâvendigâr hazretlerinin oturmak istemediği seccadenin bize de lüzumu yok.' dedi ve seccadeyi toplayıp attı. Mevlânâ hazretleri bu mecliste hiç bir şey söylemedi. Derin bir sükûta daldı ve bu hal o kadar devam etti ki, mecliste bulunanların hepsi şaşırıp kendilerinden geçtiler. Şeyh de başını yere eğmiş, alnını yere sürüyor ve buram buram ter döküyordu. Birdenbire Mevlânâ: "Allah!" deyip yerinden kalktı ve "Tanrı sizi muvaffak etsin," diyerek çekip gitti. Şeyh ise, bu mestlikten üç gün üç gece kendine gelemedi. Hiç kimseye de bir şey söylemedi. Mecliste bulunan büyük adamlar da bu sonsuz ululuk karşısında hayrette kaldılar ve hepsi mürit oldular. Tanrı'nın nimetlerine şükrolsun, ben de hemen Mevlânâ'ya mürit oldum ve ondan feyizlendim.

(244) Y i n e Horsâf'ın babası Nureddin (Tanrı rahmet etsin) h i k â y e e t t i k i : Oğlum Kemaleddin'i sünnet ettiriyordum. Büyük bir sünnet düğünü yapmıştım. Mevlânâ hazretleri tam on altı gün bizim düğünümüzde bulundu. Takım takım büyük adamlara semâ tertip edildi. Birtakım insanlar gelir, birtakımı giderlerdi. Mevlânâ, semâ'a o kadar dalmıştı ki, on altı gün zarfında ne yemek yedi, ne su içti, ne de uyudu. On altı gün sonra nefîs yemekler getirdiler. Mevlânâ: "Dostlar afiyetle yesinler. Benim tam iştahım yok," dedi. Sofrayı kaldırdıktan sonra Emîr Âlim Çelebi kürsüye oturup Kemal'i tuttu. Sünnetçiler sünnet ettiler. O gece Mevlânâ yemek getirmelerini emretti. Her bir yemekten dörder kap getirdiler. Hepsini de tam bir iştiha ile yedi. Elli kaba yakın bir yemek

yedi, sonra tekrar semâ'a kalktı. Dostlar hayretten hayrete düştüler. Bunun üzerine Mevlânâ: "Tanrı eri, Musa'nın sihirbazların develer yükü sihir âletlerini yuttuğu halde hiç karnı şişmeyen ve hiç bir eser gözükmeyen asası veya evlerdeki karanlıkları yok eden bir kandilin nuru gibidir," buyurdu. İşte o zamanda bu kadar yemek yediği halde onun mübarek karnında zerre kadar bir şişkinlik peyda olmadı. Yemeden evvel nasılsa yine öyle idi. Bu da onun nadir ve görülmedik kerametlerindendir.

Şiir:

"Nükte ve lokma olgun kişiye helâldır. Mademki sen olgun değilsin, yeme ve sus.[51]
"Bir kimsede yediği lokma celâl nuru olursa, o kimse ne yese ona helâldır."[52]

(245) Hikâye (Hakikati) arayanların kendisi ile övündüğü ve gûyendelerin tadı olan Şerefeddin-i Osman-ı Gûyende, Mevlânâ'nın eski nedimlerindendi. O şöyle rivayet etti ki: Bir gün zamanın veliyesi olan Kiramana Hatun'un bağında idik. Mevlânâ üç gün üç gece semâ etti, heyecanlar içinde idi. Üç takım hanende okumaktan ve uykusuzluktan âciz kalmış ve bitkin bir hale gelmişti. Ben semâ arasında kavval Zeki'nin kulağına: "Üç geceden beri eve gitmedim, acaba çoluk çocuk ne oldu," dedim. Bu sırada Mevlânâ hemen mübarek eteğinin altından elini çıkarıp bir avuç yeni basılmış gümüş para çıkardı, Bizim defimizin içine öyle bir attı ki defin derisi patladı, paralar yere döküldü. Biz bunları toplayıp saydık. Bin yedi yüz sultanî idi. Biz onun gösterdiği bu kudretten hayrette kalmıştık ki, Mevlânâ sabahleyin erkenden evden çıktı, bağın içine doğru yürüdü. Ben de nereye gidecek diye hep arkasından gidiyordum. O hangi ağaca raslasa, selâm veriyor ve bütün ağaçlar secde ediyorlardı ve bana Kur'an'daki 'Yıldız ve ağaç secde ederler' (K., LV, 6) âyetinin sırrından bir hikmet gösteriyordu. Ben bu hal karşısında feryat ve figan edip heyecanlar gösteriyordum. O, bana: "Sus, bir şey söyleme," diye mübarek yeni ile işaret etti. Ben bu heybetten üç gün üç gece kendimden geçmiş ve dili tutulmuş bir halde oldu-

ğum yerde düşüp kalmışım. Arkadaşlar beni aramışlar. Mevlânâ: "Bizim Osman kendinden geçmiş, falan yerde uyumuş yatıyor," demiş. Ben binlerce niyaz ve edep ile yerimden kalktım, Mevlânâ'nın huzuruna gidip günahımın bağışlanmasını istedim. Bütün ömrümde keder, fakirlik ve sıkıntı yüzü görmedim.

(246) Hikâye: Hoca Şerefeddin-i Semerkandî, Büyük Mevlânâ'nın evinin mahremlerinden ve çocuklarının lâlası idi. Kızı da Sultan Veled ve Alâaddin'in anneleridir. Şöyle rivayet etti ki: Mevlânâ dokuz yaşında iken bilginler ve nükte söylemeği seven dânişmendlerle münakaşalar yapar,onları cevap veremez bir hale getirdi. Fakat tekrar lûtuf göstererek kendisini susturulmuş gibi yapardı. Tam bir lûtufla sualler sorar, cevaplar verirdi. Fakat konuşma ve münakaşalarla hiç bir kimseye asla: "Senin bu fikrini kabul etmiyorum," demezdi. Onlar ise, kendisine hücum ederler ve: "Senin bu fikrini kabul etmiyoruz," derler ve ona mâni olurlardı. Ben kendisini azarlardım, "Niçin sen de onların fikirlerini kabul etmediğini söylemiyor ve karşı koymuyorsun?" derdim. O da: "Onlar benden yaşça büyüktürler, ben onların yüzüne karşı nasıl böyle bir söz söyleyebilirim," derdi. Ben defalarca, düşmanlarının mahcup olmamaları için kendisini mahsus cevap veremez bir hale sokulmuş gibi gösterdiğini gördüm. Din ululârına son derecede riayet ederdi ve arkadaşlara: "Eğer dostlarınızın kötülüklerini size naklederlerse, sizin onları yetmiş kere hayırla ve hüsnüniyetle tevil etmeniz gerekir. Onu yazmak ve açıklamaktan tamamiyle âciz kaldığınız vakit, "Bunun sırrını o bilir," diye tevil ediniz ve meseleyi kapatınız ki, dünyada dostsuz kalmayasınız. Çünkü ayıpsız dost arayan dostsuz kalır," diye vasiyet ederdi.

Şiir:

"Dost, insanın hüzünlü zamanında canının aynasıdır. Ey can, sen aynanın yüzüne doğru hohlama."[53]

(247) Yine dostların ulularından nakledilmiştir ki: Bir gün zamanın şairlerinin sultanı olan Emîr Kaanî

Mevlânâ'dan: "Senâî Müslüman mıydı?" diye sordu. Mevlânâ: "Elbette. Hattâ İslâm dinini nurlandıran bir adamdı," buyurdu. Kaani'î bunun üzerine baş koyup gitti.

(248) Y i n e Mevlânâ bilgiler saçtığı sırada buyurdu ki: Olgun bir şeyh, hamama benzer, Hamama girdiğin vakit nasıl elbiselerden ve bütün eşyadan sıyrılmazsan, zâhîri temizlik hâsıl olmaz ve bedenin kirlerinden ve cenabetlikten temizlenmezsen, olgun bir şeyhin yanına girdiğin vakit de kendini varlıktan ve kendine tapmak duygusundan sıyırmazsan hayata kavuşmaz, kıyamet temizliğine ulaşamaz ve nefsin hiyanetinden ibaret olan bâtını cünüplükten de temizlenemezsin. Bundan sonra: "Biz insanı şiddetli zahmet ve meşakkette yarattık' (K., XC, 4) âyetini tefsire başlayarak: "Burada şiddetli zahmet ve meşakkatten (kebedden) maksat zülmet ve cehalettir. Sonra Tanrı onların üzerine nurundan serpti, bunun üzerine insanın beşerî sıfatları kalmadı, zahmet ve meşakkat ten rahata çıktı 'O, sarp yokuşa göğüs veremedi' (K., XC, 11) âyetindeki sarp yokuşu geçip esirlikten kurtuldu. Sarp yokuştan maksat, nefsidir. Esirlikten kurtulması da halkın esirliğinden, kendi nefsinin işlerini ve nefsinin kurtulduğunu görmekten kurtulması demektir."

(249) H i k â y e : Mevlânâ'nın kızı Melike Hatun (Tanrı onun ruhunu şad etsin) bir gün eşi Hacı Şihabeddin-i Ruganî-i Karamîd'in cimriliğinden Mevlânâ'ya şikâyet ile: "O, bu kadar eşyası ve malı, köleleri ve cariyeleri olduğu halde aç ve çıplak duruyor," dedi. Mevlânâ. "İyi yapmıyor galiba, başını kaşıyor," buyurdu ve sözüne devamla: "Eğer bu cimrilerin cimriliği olmasaydı, bu dünyaya ait mal ve eşya nasıl toplanırdı?" dedi ve şu hikâyeyi anlattı: Zengin, fakat cimri bir efendi varmış. Bir gün camiye gitmiş, orada iken birdenbire hatırına: "Acaba evde kandil külâhsız mı kaldı," diye bir şüphe düşmüş. Hemen kalkıp koşarak eve gelmiş, cariyesine: "Kapıyı açma, kandilin külâhını geçir ki rüzgâr içindeki yağı tüketmesin," demiş. Cariye: "Kapıyı niçin açmayayım?" diye sormuş. Efendi: "Açmakla kapının topuğu aşınmasın," demiş. Cariye: "Mademki bu kadar iktisadi düşünüyorsun, camiden buraya kadar yürümekle ayakkabının eskiyeceğini dü-

şünmedin mi?" demiş. Efendi: "Mazur gör, buraya kadar yalınayak geldim, işte ayakkabılarım koltuğumun altında," demiş. Bunun üzerine Melike Hatun ferahladı ve gülerek sustu.

(250) Yine Şeyh Mahmud-ı Naccâr (Tanrı rahmet etsin) hikâye etti ki: Bir gün dervişlerden biri ölmüştü. Cesedini mezara koyduktan sonra, Mevlânâ mübarek ayaklarını mezarın üzerine koyup bir müddet murakabeye daldı. Sonra bir nara ile kendine gelip, gülerek kalktı. Onunla içli dışlı olan arkadaşlar bunun sebebini sordular. Mevlânâ: "Münker, Nekir ona eziyet etmek için gelmişlerdi. Ben merhamet edip bu bizimdir, diyerek onları menettim; çünkü sultanın komşuları zâlimlerin ve zorbaların şerrinden emin olup selâmette kalırlar," buyurdu.

Birine: "Sen Mevlânâ'dan ne gördün de onun müridi oldun?" dediler. O da: "Bundan daha büyük görülecek ne var ki: Benim adımı ona nispet ediyorlar, beni onun adı ile çağırıyorlar, Filâneddin-i Mevlevî diyorlar. Bundan daha iyi ne olabilir? Benim adım O'nun adıyle karıştı ve benim canım onun canının âşıkı olup, onun sevgisiyle meşgul oluyor. Ben de onu sevenlerden oldum. 'Bir kavmi seven o kavimdendir,' sırrı gözüktü. Bu onun sonsuz inayetinden ve cezbesindendir. 'Lûtuf ve inayet Tanrı'nın elindedir, onu istediğine verir' (K., III, 63) dedi. Nitekim buyurdu.

Şiir:

"Âşıkın derecesi, mâşuka göredir. Ey biçare âşık, bak da dereceni gör."

(251) Yine nakledilmiştir ki: Mevlânâ müritlerine daima: "Ben ne halde olursam olayım, bir kimse benden bir fetva almak veya bir şey sormak için gelirse sakın mâni olmayın. Her halde bana bildirin ki medreselerin aidatı bize helâl olsun ve bu takva hanedanından fetvanın kesilmesini istemiyorum," diye tembih ederdi. İşte bunun için Mevlânâ'nın istiğrak ve semâ zamanında bile ulu arkadaşlara kalem ve hokkayı daima hazır bulundururlardı. Hiç bakmadan herkesin suallerini bilir ve o suallere doğru cevaplar yazardı. Tesadüfen bir gün ihtilâflı, güç bir mesele hakkında bir cevap

yazmıştı. Onun verdiği bu fetvayı, Şemseddin-i Mardinî'ye götürdüler, Şemseddin kabul etmeyip reddetti. Sonra Kadı Sıraceddin'e götürdüler. Bu fetvaya verilen cevabın yanlışlığı hakkında birçok boş söz söylediler. Meğer Mevlânâ İhtiyareddin de bu toplantıda idi. Bu da Mevlânâ lehine münakaşaya girdi. Sonunda kalktı, Mevlânâ'ya gelip meseleyi olduğu gibi anlattı. Mevlânâ gülerek: "Sen git, mollalara selâmımızı söyle, Bir mesele hakkında incelemeler yapmadan dervişler hakkında ileri geri söz söylemesinler. Bu doğru değildir. Mevlânâ Şemseddin'in fetvaların şerhine dair iki ciltlik bir kitabı vardır. Halep şehrinde bu kitabı kırk direme almıştı. Bir müddetten beridir de o kitabın mütalâası ile meşgul olmamıştır. Onu kütüphaneden alıp ortasında sekizinci satıra baksın, o zaman bu mesele hallolur," buyurdu. İhtiyareddin hemen kalkıp gitti, bunu olduğu gibi onlara anlattı. Bütün bilginler ayağa kalkıp özürler dilediler. Şemseddin-i Mardinî: "Evet, ben bu iki ciltlik kitabı Halep şehrinde kırk direme almıştım. Bu doğrudur, onun mütalâası ile de meşgul olmamıştım. Bu da ayniyle vâkidir. Bunların hepsi büyük kerametlerdir. Bundan sonrası için ihtiyatlı davranmak gerek, dedi. Bunun üzerine kadı Sıraceddin bu kitabı getirmelerini emretti. Şemseddin-i Mardinî'nin oğlu kalkıp kitabı getirdi. Mevlânâ'nın işaret ettiği veçhile, yaprak yaprak saydılar ve buyurduğu sahifede meselenin halledilmiş şeklini gördüler. O mecliste bulunanlar Mevlânâ'nın velâyetinin nurundan ve bu kadar sırlara vukufundan dolayı hayrette kaldılar. Onun keşif ve kerametlerini kabul ettiler. Âcizler gibi tövbe edip günahlarının bağışlanmasını istediler.

(252) Y i n e Şemseddin-i Mardinî hazretleri n a k l e t t i k i: Ben bir gece Peygamber hazretlerini rüyada görmüştüm. O bir yerde durmuştu. Huzuruna gidip selâm verdim, mübarek yüzünü benden çevirdi. Ben bu sefer yüzünü çevirdiği tarafa gittim. Bu sefer yine benden yüz çevirdi. Ağlayarak: "Ey Tanrı'nın elçisi! Ben senelerden beri senin şefkat ve inayetine nâil olmak için birçok zahmetler çektim, çalıştım, senin hadîslerini ve eserlerini anlamak için uğraştım. Dine ait olan müşkülleri çözmek için didinip durdum. Bu zaval-

lı kulun, bu mahrumiyetine sebep nedir?" dedim. Peygamber (Selâm onun üzerine olsun): "Senin bu dediklerin doğrudur. Fakat sen, bizim kardeşlerimize inkâr gözü ile bakıyorsun. Bu senin yaptığın hoşumuza gitmiyor. Senin bu hareketin bütün günahlardan daha kötüdür. Bu büyük bir günah, suç ve kötü bir cinayettir.

Şiir:

"Ey Hakk'ın velilerini Hak'tan ayrı sayan kimse,
sen veliler hakkında iyi bir zan beslesen ne olur?"

Hususiyle bizim can çocuğumuz olan Mevlânâ hazretleri hakkında," buyurdu. Şemseddin: "Ben bu rüya ile uyanınca günahımın bağışlanmasını isteyip tövbe ettim. Ben bu zamana kadar Mevlânâ ile müşerref olmamıştım. Onun böyle ardı sıra gelen kerametlerini gördüm, nihayet itaat gösterip muhlis kullarından oldum," dedi.

(253) Yine Şemseddin-i Mardinî'den nakledilmiştir ki: Bir gün Şemseddin-i Mardinî, din imamları arasında şu olayı anlattı: Bir gün Mevlânâ'nın medresesinde büyük bir toplantı olmuştu. Bütün emîrler ve büyükler orada idiler. Hararetli de bir semâ oluyordu. Bizim medresemiz de o civarda idi. Onların her tarafa yayılan bu cûş u huruşundan rahatsız oldum. Kalktım, âdi ve sade bir elbise giydim, halkın kalabalığı arasından geçerek medreseye girdim. Halkın arkasında bulunan bir köşeye oturup Secde suresini (K., XXXII) okumakla meşgul oldum. Secde âyetine geldiğim vakit, Mevlânâ hemen secde etti. Ben kendi kendime: "Bu, her halde bir tesadüf olsa gerektir," dedim. Bundan sonra başka bir sure okudum, bu surede hangi secde âyetini okudumsa Mevlânâ'nın hemen kalkıp secde ettiğini gördüm. O zaman ben de Mevlânân'nın mübarek gözlerinin Levh-i Mahfuz'a doğru açılmış olduğuna kanaat getirdim. Levh-i Mahfuz da onun anlayış dolu olan iç âlemidir ve 'Kalbi gördüğünü yalanlamadı' (K., LIII, II) işareti de bundan ibarettir. Ben bu düşünce ve hayret içinde iken Mevlânâ yakamdan tutarak çeke çeke beni yanına götürdü ve: "Bu secdeler, alelâde halkın secdeleri değildir. Bunlar

Saade ehlinin secdeleridir. Sen bundan sonra bilgiçliği bırak, görenlerden olmağa bak. Artık bundan fazla Tanrı erlerini imtihan etmek haramdır," buyurdular. Ben, bu hal karşısında kendimden geçtim, aklım başıma geldiği vakit, elbiselerimi yırtarak kendi kendime: "Ey Şemscik! Böyle bir mâna güneşinin nurlarından ne zamana kadar gözü kapalı kalacaksın? Defalarca deliller ve hüccetler gördün, fakat sen gözsüz olduğun için dünyanın gördüğünü görmemezlikte bulundun," dedim. Sonra ağlaya ağlaya yavaşça oradan çıkıp evime geldim. Bütün talebe ve kalabalığımı topladım, geceleyin Mevlânâ'nın evine gittim. Medreseye yaklaştığım vakit, şeyh Muhammed Hâdim'in kapıyı açıp bizi karşıladığını gördüm. Ben ona. "Hayır ola," dedim. Muhammed Hadim: "Mevlânâ hazretleri dostlardan bir grup geliyor, kapıyı aç, onları karşıla, buyurdu," dedi. Ben içeri girince ayakkabıların çıkarıldığı yerde pây-i mâçanda durup günahımın bağışlanmasını istedim, ileri varıp yüz binlerce yalvarma ve dostların, şefâatiyle mübarek ayaklarını öptüm, onlara yüzümü, gözümü sürdüm ve ona candan bir mürit oldum. Öyle ki mübarek ferecesini bana giydirdiği vakit ruhumu bir ferahlık ve neşe kapladı.

Mevlânâ hazretlerinin istiğrakı o derecedeydi ki, yolda giderken pabucu birdenbire bir çamura batıp kalsaydı, onu olduğu yerde bırakır, yalınayak yürüyüp giderdi. Eğer bütün fakirler bir şey dilenmek üzere onun karşısına çıksalardı, sırtından ferecisini, başından sarığını, vücudundan gömleğini, ayağından pabucunu onlara verip yürürdü.

(254) Yine nakledilmiştir ki: Muineddin Pervâne'nin damadı yüce değerli dîvan başkanı (sadr) Mevlânâ Mecdeddin-i Atabek (Tanrı ikisine de rahmet etsin) bir gün Mevlânâ'dan medreselerinde çile çıkarması için ricada bulundu. Mevlânâ ona izin verdi. O da medresenin bir hücresinde halvete girdi. Birkaç gün sonra açlığı galebe çaldı, çünkü Mecdeddin naz ve rahat içinde yaşamağa alışmıştı. Yanında da kendinin bir dert ortağı ve sırdaşı vardı. Bunların her ikisi açlığa bir çare bulmak için anlaştılar. Bir gece hücrelerinden çıkıp dostlarından birinin evine gidip ona açlıklarını anlattılar. O da bunlar için yağlı bir ördek ve biberli bir pilâv

hazırladı. Bunlar yemeklerini yedikten sonra kalkıp gittiler, yine hücrelerine girip kapandılar. Sabahleyin Mevlânâ hazretleri âdetleri veçhile hücrenin kapısına gelerek mübarek parmaklarını kapıya koyduktan sonra kokladı ve: "Tuhaf şey! Bu hücreden riyazet kokusu değil, ördek ve pirinç kokusu geliyor. Müridin kendini kâmil şeyhe teslim etmesi lâzımdır ki şeyh her halde onun her derdine göz kulak olsun ve onu maksadına eriştirsin," buyurdular. Bunun üzerine bu iki arkadaş hücreden çıkarak Mevlânâ'nın ayağına kapandılar ve günahlarının bağışlanmasını dileyerek: "Böyle bir bast deryası ve rahmet okyanusu varken insanın vücudunu halvet köşesinde pastırmaya çevirmek bedbahtlıktır," dediler.

(255) Yine nakledilmiştir ki: İlâhî dostlardan ve arkadaşların ileri gelenlerinden Fahreddin-i Sivasî (Tanrı rahmet etsin) yüksek ateşli ve tehlikeli bir sıtmaya yakalanmış, bir müddet yatalak olmuş ve pervâne gibi yanmıştı. Bütün doktorlar tedavisinden âciz kalmışlardı. Mevlânâ hazretleri kendisini ziyarete gitti, onu bu halde görünce sarmısak taneleri tedarik etmeleri ve onları dövüp hastaya yedirmelerini emretti. Doktorlar bu tedavi tarzından haberdar oldukları vakit hastanın sıhhatinden tamamiyle ümitlerini kestiler; (fakat) Tanrı'nın inayeti ve onun erlerinin himmetiyle hasta hemen o gece terleyip iyileşti. Bunun üzerine doktorlar: "Bu tedavi Mevlânâ'nın kudret elinin yaptığı bir tedavidir, yoksa bunun tıp kaidelerinde ve hikmet kanunlarında yeri yoktur," dediler.

(256) Yine bir gün kıymetli dostlardan Çelebi Celâleddin (Tanrı rahmet etsin) Mevlânâ hazretlerine uykusunun fazlalığından şikâyet etti. Mevlânâ haşhaşın usaresini çıkarıp yemesini emretti. O da bunu yaptı ve tamamiyle uykusuz kaldı. Hattâ o derecede ki, uykusuzluğun şiddetinden dimağı bozuldu. Bunun için tekrar Mevlânâ'ya müracaat etti. Mevlânâ mübarek elini onun başına sürdü ve o, bu hastalıktan da kurtuldu. Herkesin şunu bilmesi lâzımdır ki, Tanrı erlerinin bu kuvvet ve kudreti vardır ve bu kudret onların öyle bir öz malı olmuştur ki, onlar hastalık ve zahmeti mucip olan bir şeyi,

sıhhat ve şifa sebebi, bilgisizliği bilgi, aptallığı irfan, düşmanları dost yaparlar. Nasıl ki buyurmuştur:

Şiir:

"Bir kul Tanrı'nın makbulü olursa, bütün işlerde onun eli Tanrı'nın elidir."
"Velilerdeki kudret, Tanrı'dandır. Onlar isterlerse yaydan fırlamış olan oku yolundan geri çevirirler."[54]

(257) Yine nakledilmiştir ki: Bir gün Mevlânâ hazretleri medreselerinin damında dolaşıyor ve hakikatler saçıyordu. Arkadaşlardan biri ta ciğerinden yakıcı bir "ah" çekti. Şehrin ileri gelen mütekebbir büyüklerinden biri yoldan geçiyordu. Bunu işittiği vakit: "Bu bir hastalıktır," dedi. Mevlânâ buna fena halde kızarak: "Hastalık kime gelir, görürüz," buyurdu. Tanrı'nın hükmü ile bu adam öyle bir hastalığa ve ateşe tutuldu ki, ileri gelen bütün doktorlar bunun nasıl bir hastalık olduğunu anlamaktan âciz kaldılar. Bir müddet sonra kendisi hastalığının gerçek sebebini anladı. Tam bir doğrulukla kalkıp Mevlânâ'nın huzuruna gitti, tövbeler etti ve özürler diledi. Tövbesi kabul edildikten sonra hastalığın bütün arazları geçti ve iradet getirip Mevlânâ'ya mürit oldu.

(258) Hikâye: Yine nakledilmiştir ki: Sultan Veled'in en yakın müritlerinden olan Muhammed Sakürcî şöyle nakletti: Dünyanın şehzadesi Keygatu Han, Mevlânâ dünyadan göçtükten sonra Aksaray'a geldiği vakit kendisine boyun eğmeleri ve kendisini karşılamaları için Konya emirlerine ve Türklerine itibarlı bir elçi gönderdi. Ayaktakımından bazı kimseler küstahlık ve zorbalıklarından elçiyi öldürdüler. Bu haber padişahın kulağına gelince, fena halde kızarak, bütün askerlerin Konya üzerine yürümelerini, şehri kuşatarak bütün ahaliyi öldürmelerini, bütün mal ve mülklerini yağma etmelerini emretti. Emîrler ve vezirlerden hiç birisi onun bu gazabını önleyemediler. Bu haberi alan Konya halkı fena halde korktu, kendilerini kurtarmak için Mevlânâ'nın türbesine sığınmaktan başka bir çare bulamadılar. Hep birlikte kalkıp türbeye geldiler, ağlayıp sızladılar. Keygatu büyük bir ordu ile

şehrin etrafına geldiğinde bir gece Mevlânâ hazretlerini rüyasında gördü: Mevlânâ büyük bir heybetle kendi kubbesinden dışarı çıktı ve mübarek sarığını başından çözüp onunla şehrin kalesini kuşattı. Sonra hiddet ve gazapla Keygatu'nun otağına girip parmaklariyle boğazına sarılarak Keygatu'yu boğmak istedi. O da feryat edip Mevlânâ'dan aman dıledi. Mevlânâ da ona: "Ey habersiz Türk, bu düşünceyi bırak, bu işten vazgeç, bu getirdiğin Türkleri mümkün mertebe süratle geri çekip arkadaşları yanına götür, yoksa canını kurtaramazsın," dedi. Keygatu uykudan uyandığı vakit emirlerini ve yakın adamlarını çağırdı. Biz Keygatu'nun yanına gittiğimiz vakit o son derecede bir korku içinde idi, vücudu titriyor ve ağlıyordu. Biz bunun sebebini sormadan o, rüyasını anlattı. Bütün noyinler ve yakın adamları onun önünde baş koyarak: "Biz bunu düşünmüştük, bu şehir ve ülke Mevlânâ'nındır. Bu ülkeye kim kastederse onun nesli kurur, fakat ne yapalım ki padişahımızın korkusundan bir şey söyleyemedik," dediler. Bunun üzerine askerin geri dönmesi için emir çıktı. Sabah olunca Keygatu bütün emîrleriyle birlikte mukaddes türbenin ziyareti ile şereflendi. Ben de (Sakürci) o vakte kadar Türbeyi görmemiştim. Keygatu, sultan Veled'i çağırıp ona mürit oldu, kurbanlar kestirdi, Türbe'nin yöresinde bulunanlara ve din ulularına sadakalar dağıttı, halkın günahını bağışladı ve gönül hoşluğu ile dönüp gitti. Konya halkı çok sevindiler ve ona türlü türlü hediyeler verdiler. Benim de eski aşk ve sevgim bir iken bin oldu. Sonunda sultan Veled'e mürit oldum. Bu nimet ve rahmetin teşekkür borcunu ödemek için hemen türbenin çeşmesini tamir ettirdim.

(259) Yine nakledilmiştir ki: Mevlânâ gençliğinin başlarında bir gün vaız esnasında Hızır ve Musa'nın (Her ikisine selâm olsun) hikâyesini anlatıyordu. İlâhî dost ebrarın kendisiyle övündüğü Şemseddin-i Attâr da mescidin bir köşesinde tam huzur içinde oturmuştu Vaız esnasında acayip şekilli bir adamın bir köşede oturduğunu ve her defasında başını sallayarak: "Doğru söylüyor ve iyi anlatıyorsun; sanki sen aramızda üçüncü bir şahısmışsın gibi," demekte olduğunu gördü. Bu sözleri işitince, onun Hızır (Selâm üze-

rine olsun) olduğunu anladı. Hemen eteğine yapışıp ondan yardım dilemek istedi. Hızır, "Biz hepimiz ondan yardım diliyoruz. Bütün abdal'ın evtad'ın ve ileri gelen kutupların sultanı odur. Sen, onun eteğine yapış, ne istersen ondan iste," dedikten sonra birdenbire onun elinden eteğini çekip kayboldu. Şemseddin-i Attâr: «Ben Mevlânâ'nın elini öpmeğe gittiğim vakit, Mevlânâ: "Hızır peygamber ve diğer bütün azizler âşıklarımızdandır," buyurdu. Ben bunun üzerine hemen baş koyup mürit oldum,» dedi.

(260) H i k â y e : Ulu arkadaşlar şöyle rivayet ettiler ki: Bir gece Şeyhü'l-Islâm Sadreddin (Tanrı ondan râzı olsun) Peygamber'i rüyasında görmüştü: Peygamber onun hankahına gelmiş sofanın üst başında oturmuştu. Bütün ulu eshab ve veliler de onun sağında ve solunda dizilmişlerdi. Ansızın Mevlânâ orada göründü. Peygamber (Tanrı'nın salât ve selâmı üzerine olsun) bu ulu kişinin hakkında sonsuz iltifatlarda bulunduktan sonra Sıddık-ı Ekber'e dönerek: "Ey Ebubekir, sen talihli bir oğula mâliksin; zira hepimizin gözleri onunla aydındır. Biz onunla övünüyoruz. O benim can evlâdımdır." dedi. Sonra sağ tarafında Mevlânâ'ya bir yer gösterip oturmasını işaret buyurdular. Mevlânâ orada birçok gerçekler ve özlü düşünceler anlattı. Peygamber de (selâm onun üzerine olsun) bunları hep takdir etti. Orada bulunanların hepsi çok heyecanlandılar.

(O gecenin) sabahından Mevlânâ, Sadreddin'in hankahına gitti. Şeyh ileri koşarak ona büyük ikramlarda bulundu ve kendi seccadesinde oturmasını teklif etti. Mevlânâ da Peygamber'in rüyada işaret ettiği yere oturdu. Sonra: "Mademki sultanımız burasını tâyin etmişti, biz de onun emrine uyarız," buyurdu ve başka hiç bir şey söylemedi. Mevlânâ, şeyhin huzurundan çıktıktan sonra şeyh orada bulunanlara: "Bu Tanrı erinin yanında yüreğinizi temiz tutun, fena fikirlerden sakının. O bütün insanların kalplerindeki sırları bilir ve o ulu bir sultandır," diye tavsiyede bulundu ve gördüğü rüyayı onlara anlatıp Mevlânâ'nın büyüklüğünü hepsine bildirdi. Kendisinin de Mevlânâ hakkındaki iradeti bir iken bin oldu.

(261) Yine naklolunur ki: Sultan Rükneddin'in eşi, Mevlânâ'nın müridesi, talihli kraliçe Gumac Hatun hikâye etti ki: Bir gün hısım akrabamız ve bütün bayanlarla birlikte eski evlerimizde oturmuştuk. Birdenbire Mevlânâ içeri girerek: "Bu evden hemen çıkınız," diye buyurdu. Biz hepimiz yalınayak koşarak çıktık. Hepimiz çıktıktan sonra, sofanın kemeri vıkıldı. Ben Mevlânâ'nın mübarek ayaklarına kapandım, ihtiyacı olanlara sadakalar verdim. Bunun şükranesi olarak da yedi bin direm-i sultanî de arkadaşlara (eshaba) gönderdim.

(262) Yine nakledilmiştir ki: Mevlânâ daima ağzında sarı helile bulundururdu. Yakınlarından her biri buna bir mâna verirdi. Nihayet halifelerin sultanı Çelebi Hüsameddin'den bunun sırrını sordular. O da: "Mevlânâ o derecede riyazet eder ki, ağzının tatlı suyunun bile boğazından gitmesini istemez. Nefsine tat vermemek için helilenin acılığı ile ağzını da acılaştırmak ister. Bu onun riyazetinin kuvvetinin tamlığına delildir," dedi.

(263) Yine nakledilmiştir ki: Bir gün Mevlânâ bütün arkadaşlarla Çelebi Hüsameddin'in iyadetine gidiyordu. Mahallenin ortasında karşılarına bir köpek çıktı. İçlerinden birisi bu köpeği incitmek istedi. Mevlânâ: "Bu, Çelebinin mahallesinin köpeğidir, buna dokunmak doğru değildir," buyurdu.

Şiir:

"Ey (mahallesinin) köpeklerine, aslanların köle olduğu (Hüsameddin!) artık söz söylemek imkânı kalmadı. Sus! İşte bu kadar.
Onun mahallesinde olan köpeğin bir kılını bile aslanlara değişmem."

(264) Naklolunur ki: Kira Hatun daima: "Ben yıllardan beri Mevlânâ hazretlerine uyup arkasında bir defa namaz kılmak isterdim. Bu saadet ve bu devlet bana müyesser olmadı," derdi. Bir gün sabahleyin erkenden Mevlânâ'yı derin bir istiğrak ve sarhoşluk kaplamıştı. Sabahtan yatsı vaktine kadar medresenin damında vecd ve istiğrak içinde gidip

geliyor, hiç bir şeyle ilgilenmiyordu. Birdenbire damın kenarına geldi, ayağını havaya kaldırarak gözden kayboldu. Ben bu hâl karşısında kendimden geçtim. Sabah vaktine kadar kaldım. Mevlânâ birdenbire odamın damı üzerine gelerek: "Namaz vaktidir, kalk namaz kılalım" dedi. Sarığını çıkardı, iki ucunu yere serip seccade yaptı. Farz için niyet etti, ben de ona uydum. Namaz bittikten sonra kalktım, Mevlânâ'nın ayakkaplarını düzeltmek istedim. Ayakkapların içinin Hicaz kumu ile dolu olduğunu gördüm. Mevlânâ hazretleri: "Bu gördüğünü sakın kimseye söylemeyesin," buyurdular. Ben de, o hayatta olduğu müddetçe bunu hiç kimseye söylemedim. Bu kumları havanda dövüp ezdim. Gözü ağrıyanlardan her kimin gözüne tutya gibi sürdümse iyi oldu ve hangi hastanın şerbetine koydumsa şifa buldu.

(265) H i k â y e : Dünyanın doktoru, zamanının Eflâtunu olan Ekmeleddin Tabip (Tanrı rahmet etsin) rivayet etti ki: Bir gün Sultan Rükneddin-i Sa'îd benden tiryak-ı fârukî yapmamı rica etti. Ben, bütün ilâçları hazırladım. Halvethanemde bunları macun haline getirmekle meşgul oldum. Hizmetçileri bile evde bırakmadım. Halvethanemin bütün girecek ve çıkacak yerlerini kapamıştım. Tiryakı tamamlayınca birdenbire Mevlânâ hazretleri tâbhanenin bir köşesinden göründü. Ben, son dereceye varan hayretimden dolayı kendimden geçerek, baş koydum ve altın tas içindeki tiryakı kendisine arz ettim. O buna hiç bakmadı ve :"Ey Hoca Ekmelüddin, bizim içimizi öyle bir ejderha sokmuştur ki, okyanus tiryak olsa onu yine iyi edemez," buyurdu ve derhal ortadan kayboldu. Bu hikâyeyi tabip Alâeddin-i Erzincanî'nin de naklettiğini söylerler.

(266) Y i n e n a k l o l u n u r k i : Bir defa Mevlânâ kaplıcaya gitmişti. Arkadaşlar Mevlânâ'dan evvel giderek hamamı yıkayıp buhurladılar, bütün müşterileri çıkardılar, tekrar dönüp Mevlânâ'yı karşılamağa gittiler. Mevlânâ gelinceye kadar hamam bütün cüzzamlılar ve diğer hastalıklara tutulanlarla yine doldu. Arkadaşlar onları inciterek sudan uzaklaştırdılar. (Bunu gören) Mevlânâ hiddetle arkadaşlara bağırdı ve soyunarak suya girdi, bu hastaların yanına giderek onların

yıkandığı sudan kendisi de üzerine döküldü. Orada hazır bulunanların hepsi onun bu yüksek ahlâkından ve herkese yaygın olan kereminden şaşakaldılar. Meğer ediplerin sultanı Emîr Bedreddin Yahya orada bulunuyordu. Bu hal karşısında zevke gelerek şu şiiri söyledi:

"Sen halk için Tanrı tarafından nâzil olmuş bir rahmet âyetisin. Senin hakkında nâzil olmayan hangi rahmet ve güzellik vardır."

(267) Yine nakledilmiştir ki: Bir gün Muineddin Pervâne bir toplantı yapıp birçok büyük adamları davet etmişti. Hepsi hazırdılar. Sonunda Mevlânâ hazretlerini de getirdiler. Semâ sona erince bunlar yemek yemeğe başladılar. Mevlânâ hazretleri şeyh Muhammed Hâdim'den bir ibrik isteyip ayakyoluna gitti. Emîr Pervâne ibriği kendisine vermesi için şeyh Muhammed Hâdim'e üç bin dirhem bahşiş verdi, ibriği ondan alıp Mevlânâ hazretlerine götürdü. Mevlânâ hazretleri dualar ederek ayakyoluna girdi. Emîr Pervâne de geç vakte kadar kapıda bekledi. Bir zaman sonra Pervâne'nin hizmetçilerinden bir grup gelip Pervâne'nin elini öptü ve: "Emîr neyi bekliyor?" diye sorup uzakta, ayakta durdular. Pervâne'nin, Mevlânâ hazretlerinin ayakyolundan çıkmasını beklediğini söylediler. Hizmetçiler: "Biz, Meram mesçidinden geliyorduk. Mevlânâ'nın acele acele gittiğini gördük," dediler. Pervâne şaşakaldı. Şeyh Muhammed Hâdim'e: "İçeri gir de bu haberin doğruluğunu anla," dedi. Şeyh Muhammed ayakyoluna girdi kimseyi görmedi. Orada sadece dolu olarak bir ibrik duruyordu. Pervâne secdeler etti ve itikadı iki misli oldu. Mevlânâ hazretleri tam kırk gün kimseye görünmedi.

(268) Yine nakledilmiştir ki: Bir defa Sultan Rükneddin (Tanrı onu mağfirete ulaştırsın) kendi sarayında büyük bir toplantı tertip etmişti. Bütün şeyhler, büyükler orada hazırdılar. Şöyle ki: Kadı Sıraceddin üst başta, şeyh Sadreddin başka bir üst köşede idi. Seyyid Şerefeddin, sultanın tahtı yanında oturmuştu ve bütün büyükler de aşağı ve üst köşelerin hepsini işgal edip oturmuşlardı. Birdenbire Mevlânâ hazretleri arkadaşlarla birlikte içeri girip sarayın

ortasındaki havuzun etrafına çekildi. Sultan ve Pervâne ne kadar ısrar ettilerse de yukarı çıkmadı. Şeyh Sadreddin: 'Ve her şeyi sudan dirilttik.' (K., XXI, 30) dedi. Mevlânâ hazretleri: "Belki her şey Tanrı'dan dirilmiştir," buyurdu. Nihayet bütün büyükler aşağıya geldiler ve hemen orada büyük bir semâ oldu.

(269) Yine Pervâne'nin evinde büyük bir semâ vardı. Mevlânâ hazretleri sonsuz heyecanlar gösterdi. Meğer Seyyid Şerefeddin, Pervâne ile bir köşeye giderek Mevlânâ'nın aleyhinde bulundu. Pervâne de istemeyerek onu dinliyordu. Mevlânâ hazretleri derhal şu gazele başladı:

"Düşmanın söylediği hezeyanları kalbimle işittim. Benim arkamda tasarladıklarını da gördüm.»
"Ayağını onun köpeği ısırıp bana hayli cefalar etti. Ben köpek gibi onu ısıracağıma kendi dudağımı ısırırım.
"Mademki ben, erler gibi, erlerin sırrına ulaşmışın, (o halde) onun sırrına ulaştım diye niçin övüneyim?"

Pervâne derhal, baş koyup istiğfar etti ve artık Seyyid Şerefeddin'e yüz vermedi.

(270) Yine Osman-ı Gûyende'den nakledilmiştir ki: Yeni düğün yapmıştım. Çok parasız kalmıştım. Sıkıntım son dereceye ulaşmıştı. Genç karımı memnun etmek icap ederdi. Mevlânâ hazretlerine halim malûm oldu. Kalktı, kendi haremine gitti. Kira Hatun'dan altı Mısır dinarı borç aldı ve dışarı çıkıp oturdu. Bir müddet sonra söz sırasında: "Ey Osman! Bundan önce güzel bir âdetin vardı: sık sık bizim elimizi sıkardın. Uzun bir müddettir ki, bu âdetini terk ettin. Sebebi nedir?" buyurdu. Bunun üzerine Mevlânâ'nın elini öpmek için acele kalktım. Dinarları gizlice elime koydu ve: "Bu sünneti namaz farzı gibi muhafaza et," dedi. Sevindim, bir müddet bu parayı sarf ettim.

(271) Başka bir defasında yine parasız kalmıştım, hiç bir şeyim yoktu. "El öpme âdetini yerine getirmem zamanı geldi," diyerek yanına geldim. Mevlânâ hazretleri gülümseyerek:

"Kolaydır, merak etme. Bugün senin eline yağlı bir lokma geçecek," buyurdu. O günü akşama kadar orada kaldım, hiç bir eser gözükmedi. "O hazretin işareti nasıl oldu da çıkmadı," diye beni bir hayret kapladı. Akşam olunca biraz yağmur yağmağa başladı. Dostlar da birer birer gidiyorlardı. Ben, karanlık basmadan ve sokaklar çamur olmadan evin yolunu tutayım, dedim. Medresenin kapısından çıktığım vakit, büyük bir selin aktığını gördüm. Mahallenin çörçöpü selin önünü kapamış, su yürümüyordu. Ayağımla su gitsin diye yolunu açtım. Birdenbire bir ipin ucu ayağıma takılıp sarıldı. Ayağımı sudan çıkardığım vakit orada düşmüş ve sîm-i sultanî ile dolu bir kese gördüm. Keseyi koltuğumun altına sıkıştırıp götürdüm. Evde saydım, yedi yüz diremdi. Bir kısmını karıma verdim, diğer bir kısmını da kendi ihtiyacıma sarf ettim. Ertesi gün umulmadık bir nimet (futuh) zuhur etmemiş gibi yine suratımı ekşiterek Mevlânâ hazretlerine gittim. Mevlânâ: "Osman, niçin suratını asmışsın. Altını kese ile evine götürdüğün halde yine parasızlıktan dem vuruyorsun. Sakın şikâyet etme; bilâkis sana, bu verginin şükranesi olarak teşekkür etmek gerekir," dedi. Ben derhal baş koyup tövbe ettim.

(272) Yine nakledilmiştir ki: Zenginlerden ve Mevlânâ'nın müritlerinden olan birisi bu dünyadan göçtüğü vakit: "Mevlânâ hazretlerinin merhamet ederek üç gün benim mezarım üzerine gelip gitmesini istiyorum," diye vasiyet etti. Bu adam öldükten sonra Mevlânâ tam bir gün onun mezarı üzerine oturdu. Ölen bu şahsın çocuklarından bir grup, babalarını rüyada gördüler; babaları, muhteşem elbiseler giymiş, sallana sallana geliyordu. Onlar ondan: "Tanrı sana ne yaptı?" diye sordular. O: "Beni mezara koydukları anda, eziyet eden meleklerden bir grup, bana eziyet etmek için hazırlandılar. Fakat Mevlânâ hazretlerine olan saygılarından ötürü yanıma yaklaşmıyorlardı. Birdenbire güzel yüzlü bir melek bir köşeden çıkıverdi, o eziyet veren melekleri benden uzaklaştırdı ve: 'Yüce Tanrı bu şahsı Mevlânâ'nın hatırı için bağışladı ve ona inayet buyurdu,' dedi."

(273) Yine: İlâhî dost Bahâeddin-i Bahrî hikâye etti ki: Emîrliğim zamanında, Çelebi Hüsameddin hazretlerini

sık sık ziyarete gitmek ve onunla sohbette bulunmak âdetimdi. Çelebi de çok vakitler bize gelirdi. Mevlânâ hazretleri ile daha tanışmamıştım. Bir gün Çelebi benim evime teşrif etmişti. O anda Mevlânâ'nın merdivenlerden yukarı çıktığını gördüm. Mevlânâ: "Emîr Bahaeddin, Çelebi hazretlerini bizim elimizden kapmak mı istiyorsun?" dedi. Ben baş koydum ve: "Bizim her ikimiz de Hüdâvendigâr hazretleri tarafından kapılmış olan hâlis kullardanız," dedim ve o gelip oturunca bir yemek hazırlamayı düşündüm. Mevlânâ tam bu sırada: "Bir şeycik getir," buyurdu. Ben getirmek üzere kalktım. Mevlânâ: "Hizmetçiye bağır da o getiriversin," dedi. bunun üzerine ben hizmetçiye Rumca, "Hazır neyin var?" diye sordum. Hizmetçi "Şimdi yemek yedik ve kapları yıkamak için tencereye sıcak su koydum," dedi. Mevlânâ: "Hizmetçi o tencereyi getirsin," buyurdu. Sonra sahan ve kâseyi istedi, kendi eliyle tencereden kâseye biraz koydu. Bu koyduğunun kızartılmış etli pilâv olduğunu gördüm. Güzelliği ve tadı itibariyle eşsizdi. Hepimiz boş tencereden bu kadar yemeğin nasıl çıktığına şaşıp kaldık. Mevlânâ: "Bu Tanrı tarafından gelmiş bir gayb yemeğidir. Onu yemek lâzımdır," buyurdu. Bu kul ve Çelebi hazretleri yemekle meşgul olduğumuz sırada, Mevlânâ hazretleri namaza durdu. Malımı, çoluk çocuğumu, akarlarımı, dostlarımı terk edip kul ve mürit olmamın sebebi işte bu oldu.

(274) Yine nakledilir ki: Mevlânâ hazretleri çok vakitler hamama gider, tıraş olurdu. Dökülen kılları dostlar uğur sayarak alırlardı. Meğer bir büyük kimse hamamın bir hücresinde oturmuştu. Bu adam: "Eğer o kıllardan bir miktar elime düşerse, Mevlânâ'nın müridi olurum," diye içinden geçirdi. Derhal Mevlânâ o kıllardan bir miktar o azize vermelerini emretti. Bu aziz, hemen o anda baş koyup mürit oldu, hizmetler yaptı ve semâ'lar tertip etti.

(275) Yine nakledilir ki: Mevlânâ hazretleri bir gün medresesinde dolaşıyordu. Sultan Veled hazretleri, Celâleddin Feridun ve ulu arkadaşlardan bir grup da yukarıda idiler ve Mevlânâ'nın gezişini seyrediyorlardı. Birdenbire yabancı bir emîr Mevlânâ'yı ziyaret etti ve adak olarak bir torba altını Mevlânâ'nın önüne koydu. Mevlânâ hazretlerinin bunu

kabul etmesi için bu adağın helâlinden kazanıldığına dair büyük yeminler edip hepsini onun yenine dökerek dışarı çıktı. Bu ziyaretçi gözden kaybolunca, Mevlânâ bunların hepsini toprağa döküp çıkıp gitti. Arkadaşlar aşağı inip o parayı topladılar. Sultan Veled hazretleri bu paranın hepsini dostlara bağışladı. Onlar da bu parayı geçimleri için harcadılar.

(276) Y i n e Mevlânâ hazretleri halkın kalabalığından sıkıldığı vakit hamama giderdi. Hamamda da bunlardan kurtulamayınca hamamın hazinesinde sıcak suya girerdi. Bir defasında tam üç gün üç gece hamamın hazinesinde kaldı ve kimseye gözükmedi. Tecellilere ve vuslat şimşeklerine gömülmüştü. Üçüncü gün Çelebi Hüsameddin hazretleri arkadaşlara yüzünü göstermesi için çok yalvarıp ricada bulundu. Mevlânâ'nın mübarek mizacını son derecede zayıf görünce göz yaşlarını yanaklarından akıtıp: "Hüdâvendigâr'ın lâtif mizacı son derecede zayıflamıştır. Biz zayıf kulların hatırı için bir şerbetle iftar etse ve bir an dinlense ne olur," diye feryatlar etti. Mevlânâ: "Tur dağı bütün vücudu ile Tanrı'nın cemalinin bir nazarına tahammül edemedi de parça parça oldu".

Şiir:

"O Tanrı tarafından parçalandı, dağ yarıldı.
Siz dağın deve gibi raksettiğini gördünüz mü".[55]

Benim miskin ve zayıf olan vücudumun üzerine ise üç gün üç gecede, on yedi defa celâl güneşinin parıltısı vurdu ve cemal nurlarının şimşekleri çaktı. Vücudum buna nasıl güç yetirir, dayanır ve o parlaklıktan nasıl olur da hiç yüz çevirmez," buyurdu ve dedi:

Şiir:

"Tanrı erlerinin bedenleri onun kudretiyle, onun keyfiyetten münezzeh olan nuruna tahammül etti. Tur'un zerre kadar tahammül edemediği şeye Tanrı'nın kudreti sırçadan bir mekân yaptı. Kaf ve Tur dağlarının dayanamayıp parçalandığı bir nur bir lambahğı (mişkâtı) ve bir şişeyi yer edindi. Onların vücutlarını lambalık, gönül-

lerini de (bu lambalığın içine konulmuş) şişe bil. Bu lamba arş ve felekler üzerine ışıldamış,'[56]

Hemen o anda kalktı ve semâ'a başladı. Yedi gün, yedi gece fasılasız semâ ettiğini söylerler.

(277) N a k l e d i l i r k i : Eskiden Celâleddin Feridun' la dost olan tacirlerden bir grup sohbet edip yemek yemek için her zaman onun yanına gelir ve ona büyük bir gönül bağlılığı gösterirlerdi. Bir gün, bu tacirler Celâleddin Feridun'dan Mevlânâ hazretlerine mürit olmaları için ricada bulundular. Dünyadan tamamiyle çekilip derviş olmaları için kendi mallarının hesabını yazıp dostlara şükrane olarak Celâleddin Feridun'a teslim ettiler ve: "Bizim mürit olacağımızı Mevlânâ hazretlerine bildir. O ne buyurur ve bu malların, ne tarzda sarf edileceğini uygun görür," diye ısrar ettiler. Çelebi Celâleddin tacirlerin bu arzularını Mevlânâ'ya olduğu gibi arz ettiği vakit, o sıkılarak yerinden kalktı, ibriği alıp ayakyoluna girdi. Bir müddet orada kaldı. Tacirler beklemekten sabırsızlandılar. Sıraceddin-i Tatarî'den bu gecikmenin sebebini incelemesini rica ettiler. Sıraceddin ayakyoluna girdiği vakit, Mevlânâ' nın bir köşede oturmuş olduğunu gördü. Mevlânâ Sıraceddin'i görünce ona: "Ey Sıraceddin, biz nerede, dünya nerede? Dünya ne zaman bizim ve Peygamberimizin malı olmuştur. Onun eshabı ne zaman dünyayı sevmişlerdir. Hakikatte bu ayakyolu pisliğinin kokusu, benim burnuma bütün dünyadan, dünya ehlinin mal ve mülkünden daha hoş gelir. Lûtfet, onlardan özür dile. Eğer hakikaten onlar riyasız ve gösterişsiz olarak hak yolunun sâdık erleri iseler, mallarını kendi elleri ile gönül sahiplerine ve müstahak olanlara dağıtsınlar. Zira bizim ve arkadaşların zahmette olmasındansa bu şekilde hareket etmelerinde daha çok sevap vardır." buyurdu ve bu maldan bir çöp bile kabul etmedi. Bu tacirler de bütün mallarını, fakirlere ve dostlara dağıtıp semâ'lar tertip ettiler, mürit oldular.

(278) H i k â y e : Yine ulu arkadaşlardan nakledilmiştir ki: Sultan Rükneddin, Erzincanlı Alâeddin Tabip'den, Erzincan'da kendisi için birtakım macunlar hazırlamasını rica etti. Alâeddin Tabip bunun için üç bin direm-i sultanî harca-

yıp macunların hepsini hazırladı. Tabibin çocukları kendisine: "Sen lûtuf ve kerem sahibi bir adamsın, sana daima gelip giden dostlar bulunuyor. Onlar bu macunları görünce senden isteyecekler. Sen de her halde her birine bir parça vereceksin. Bu suretle bunların birçoğu mahvolup gidecek. Bunun için yapılacak iş şudur: Sen boş bir odaya girip kapan. Gelip gidenlerin senin evde olduğunu bilmemeleri için biz bu odanın kapısını dışardan kilitleriz," dediler. Alâeddin Tabip hemen o gün dedikleri gibi karısı ile birlikte bir odaya girdi. Kapıyı sımsıkı kapadılar ve doktorla karısı içeride macunları hazırlamakla meşgul oldular. Onlar uğraşırken birdenbire tâbhanenin perdesi açıldı, Mevlânâ içeri girip odanın bir köşesine çekildi. Doktor ve karısı bu halin heybetinden donup kaldılar. Bir müddet sonra doktor kendine gelerek ayağa kalktı. Altın tasa koymuş olduğu bütün macunları Mevlânâ'nın önüne getirdi ve Mevlânâ'dan onlardan mutlaka yemesi için ricada bulundu. Mevlânâ mübarek parmaklarını onların üzerine koyup: "Bizim içimizde öyle bir dert vardır ki, bütün dünyanın macunlarını verseler, o dert bir an sakin olmaz ve bu şiddetli acı durmaz," buyurdular. Bunun üzerine doktor ve karısı ağlamağa başladılar. Mevlânâ ayağa kalkıp kapıya işaret etti. Kilit açıldı ve kendisi de çıkıp gitti. Ne kadar onun arkasından koştularsa da ondan bir iz görmediler. Bunun üzerine karı koca tam bir samimiyetle Mevlânâ'nın kulu ve âşıkı oldular. Çünkü bundan önce Alâeddin Tabip'in velilere itikadı yoktu. Daima onların aleyhinde bulunurdu. Bugünden itibaren kalbinde uyanan sevgi ile karısını alıp Konya'ya geldi ve halis bir mürit oldu. Bu hâdise Erzincan'da vâkı olmuştu.

(279) Yine arkadaşların ulularından nakledilmiştir ki: Hızır (Tanrı'nın selâmı üzerine olsun) daima Mevlânâ ile görüşüp konuşur ve ondan gayb âlefinin hakikat hazinelerinin sırlarını sorardı ve güzel cevaplar alırdı. Bir gün Sultan Veled hazretleri sarığını sarıyordu; fakat sarığın ucu bir türlü doğru gelmiyordu. Bunun için tekrar bozuyor ve yeniden sarıyordu. Mevlânâ: "Bahaeddin bunu böyle boyuna sarıp bozma, kendini külfet ve zahmete sokma. Zira ben de gençliğimde bir defa sarığımı tekrar çözüp bağladım. Bu yüz-

den kardeşim Hızır (Selâm üzerine olsun) benden uzaklaştı, ve ben bir müddet onun sohbetinden mahrum kaldım," buyurdular. Sultan Veled de o günden sonra sarığını hiç kendisi sarmadı. Sarığı arkadaşlar sararlardı, o da mübarek başına koyardı.

(280) Yine nakledilmiştir ki: Mevlânâ gençliğinde Şam'da Mukaddemiye veya Berâniye medresesinde ilim tahsili ile meşguldü. Basiret sahibi kimseler Hızır'ın çok kere o hücreye gelip gittiğini gördüler. Bu hücre şimdiye kadar ahrarın ziyaret ettiği yerdir. Birçok ârif ve kâmiller, o hazretin sırlarını bilmekten gafildiler. Çünkü Tanrı'nın gizli erlerini herkes göremez ve herkes onları bilemez.

(281) Yine naklolunur ki: Şeyh Ebû-Bekr-i Kettanî (Tanrı rahmet etsin), Kâbe'yi ziyaretle şereflenmiş, oluğun altında oturmuştu. Benî Şeybe kapısından yaşlı bir adamın içeri girdiğini gördü. Bu adam büyük bir vakar ve temkinle şeyhin yanına gelip selâm verdi ve: "Neden burada oturuyorsun da Makam-ı İbrahim'e gidip oturmuyorsun. Orada bir cemaat oturmuş, Peygamber'in hadîsini dinliyorlar. Sen de oraya git, dinleyip faydalan. Zira oraya, rivayeti doğru ve âli isnatları olan bir ihtiyar gelmiştir," dedi. Ebû-Bekr-i Kettanî: "Ey efendi; onun isnatları uzundur. Onun orada isnat ile rivayet ettiği hadîsleri ben burada isnatsız olarak doğrudan doğruya üstattan dinliyorum," dedi. İhtiyar: "Sen kimden işitiyorsun?" diye sordu. Ebû Bekr: "Kalbim bana Tanrı'dan rivayet etti," dedi. O zât: "Hangi delille söylüyorsun?" diye sordu. Ebû Bekr: "O delille ki sen Hızır'sın," dedi. Bunun üzerine Hızır: "Tanrı'yı her türlü eksik sıfatlardan tenzih ederim, ben şimdiye kadar Tanrı'nın velilerini bildiğimi ve onların benden gizli kalmadığını zannediyordum. Şimdi gerçek olarak bildim ki Tanrı'nın gizli velileri benim gözümden de gizli kalmışlardır, ben onları tanımıyorum. Onlar beni tanıyorlar. Nasıl ki, 'Her ilim sahibinin üstünde daha bilici bir âlim vardır' (K., XII, 76) buyurulmuştur," dedi.

Şiir:

"Ey delikanlı, her şeyin müntehası olan Tanrı'
ya kadar el elden üstündür.[57]

(282) Y i n e Mevlânâ hazretleri buyurdu ki: Bizim Mevlânâ Şemseddin-i Tebrizî'miz, Hızır'ın (Selâm üzerine olsun) sevgilisidir. Mevlânâ medresenin hücresinin kapısı üzerine mübarek eli ile 'Makam-ı Mâşuk-i Hızır Aleyhi's-selâm [= Hızır (selâm onun üzerine olsun) ın sevgilisinin makamı] diye yazmıştır. Mevlânâ hazretleri bizzat o gizli ve nazlı velilerden idi ki, Hızır'dan da, Şems-i Tebrizî'den de saklıydı. Tanrı'nın has hücresinde gizli idi.

Şiir:

"Defalarca zamanede olan sırları açığa vurmak istemişim. Fakat ne yapayım, fena gözlerden, eza, cefa korkusundan dilimin üzerine bir çivi kakılmıştır."

(283) Y i n e ulu arkadaşlardan nakledilmiştir ki: Mevlânâ hazretleri şiddetli kış mevsiminde bir gece kendi medresesinde teheccüd namazı ile meşguldü. Mübarek yüzünü medresenin döşemesine koyup tulumlar dolusu göz yaşı dökmüştü. Öyle ki, havanın soğukluğundan mübarek sakalları buz tutmuş, döşemeye yapışmıştı. Sabahleyin erkenden arkadaşlar büyük bir çığlık koparark buzun erimesi için üzerine sıcak su döktüler. Onun zâhir namazının şekli böyle olursa, kim bilir bâtın namazının sırları nasıl olur? Hâlis muhipler bu hali Mevlânâ'dan sordular. O, bunu şöyle anlattı: Müminlerin emîri Ali b. Ebî-Tâlib'den (Tanrı onun yüzünü tekrim etsin) nakledilmiştir ki: Ali, namaz vakti olunca titrer ve rengi değişirdi. Ona: "Neyin var?" diye sorulduğunda o: "Emanet vakti geldi," der. 'Biz emaneti göklere, yere ve dağlara arz ettik. Onu yüklenmekten imtina ettiler ve biz de onlara acıdık. O emaneti insan yüklendi...' (K., XXXIII, 72) âyetini okur ve sonra: "Fakat bilmiyorum, insan bu yükü yüklenmekle iyi mi yaptı fena mı," diye ilâve ederdi. Peygamber (Tanrı'nın salât ve selâmı onun üzerine olsun): "Namaz, zâhiren bilinmesi mümkün olmayacak şekilde Tanrı ile birleşmektir," buyurmuştur.

Ali-i Veli'nin hali böyle olunca, artık diğerlerinin ne olur?

Şiir:

"Dil, bin türlü konuşan bir papağan olduğu halde gönlün halinin sırlarından yüzde birini anlatamaz.
Kalem boğum boğum yaradılmış ağaçtan bir dildir. Âşıkların gönlünün sırrını nasıl yazabilir?"

(284) Yine nakledilir ki: Bir gün zamanın âriflerinden bir grup, Mevlânâ hazretlerini ziyarete gelmişlerdi. Onlardan biri: "Tanrı'nın bir şarabı vardır ki, Tanrı onu veliler için hazırladı. Veliler onu içince sarhoş oldu, sarhoş olunca hoş bir hal aldılar. Hoş hal olunca da hafiflediler ilâh.." hadîsinin sırrını sordu ve: "O nasıl şaraptır?" dedi. Mevlânâ hazretleri buyurdu ki: Muhammed hazretleri (Tanrı'nın salât ve selâmı onun üzerine olsun) 'Araları iki yay kadar veya daha yakındı' (K., LIII, 9) âyetindeki özel yakınlıkla hususiyet elde edip şereflenince ve hakikat şerefelerine bakınca, Tanrı birliğinin celâl cemalini basiret gözü ile müşahede buyurunca, ilâhî lâtifelerin keşfinden ve rabbani hazinelerin remizlerini tahkikten sonra aziz olan Tanrı tarafından nurdan, dünyayı gösteren iki kadeh geldi. Birisi hâlis şarap, diğeri ise içimi kolay bir süt ile dolu idi. Bu iki kadehten birisini seçmesi için Peygambere işaret edildi. Peygamber hazretleri "Sütü kendim için tercih ettim, şarabı da ümmetimin hayırlı insanları için sakladım," dedi. Çünkü bu devir, şeriat kanunları hükümlerinin başlangıcı ve tarikat emirlerinin temelinin kuvvetleştiği bir devirdi. Peygamber, hakikatin dünyayı gösteren kadehini kendi ümmetinin ârifleri ve dininin hasları için sakladı. O şarabın güzel kokusuyladır ki, zaman zaman kâmil velilerin bir kısmı kendilerinden geçerler ve sırları keşfederler. Nitekim demiştir:

Şiir:

"Edhem'in oğlu hangi şaraptan içti de sarhoş gibi kendi saltanat ve memleketinden nefret etti.
O nasıl bir sarhoşluktu ki, (onun tesiri ile)

kimi, 'Kendimi tenzih ederim,' dedi. Kimi de ben Tanrı'yun deyip, darağacına gitti."

Bunun üzerine orada bulunanların hepsi birlikte aferinler deyip mürit oldular. Mevlânâ hazretleri de öyle hoş, ve içimi güzel şarabın vasfında ne kadar çok söz söylemişlerdir.

Şiir:

"Eğer insanların akılları üzerine bundan (bu şaraptan) bir damla damlarsa, ne dünya (âlem) ne insan (âdem), ne mecburiyet ve ne de serbestlik kalır."

Yine bir gazelinde buyuruyor:

"Benim riyazet sahibi ve zâhidimin, başı ve ayağından haberi olmayacak bir hale gelmesi için güzel yüzlü can sakisi ona testi testi şarap verir.
Tanrı benim hem hâkimim, hem kethüdam olsun diye ihtiyarımı bırakıp şarap küpünün dibine oturmuşum.

Ondan: "Vecd nedir?" diye sordular. O: "Şevkin galebesini yüklenmekten ruhun huzursuzluğudur," dedi.

(285) Yine arkadaşların ululari rivayet ettiler ki: Bir gün Mevlânâ hazretleri arkadaşlarla birlikte hamama gitmişti. Dostlar Mevlânâ'nın işareti üzerine birbirlerinin hizmetiyle meşgul oldular. Mevlânâ kalkıp bir hücreye girdi, orada uzun zaman kaldı. Arkadaşların ululari, Çelebi Celâleddin Feridun'u Mevlânâ'nın orada kalmasının sebebini anlamak amacıyle vazifelendirdiler. Celâleddin Feridun, o hücrede ne göreceğim diye hücrenin kapısına geldi. Bir de hücrenin ta tavanına kadar, Mevlânâ'nın mübarek vücudu ile dopdolu olduğunu gördü. Bütün vücudunu bir titreme kapladı. Öyle bir nara attı ki bütün dostlar kendilerinden geçtiler. Mevlânâ hazretleri yavaş yavaş dışarı çıktı, semâ ederek medreseye kadar gitti.

(286) Yine faziletli insanların üstadı Mevlânâ Şerefeddin-i Kayserî (Tanrı ona rahmet etsin) den nakledil-

m i ş t i r k i : Şeyh Sadreddin hazretleri, Mevlânâ hazretlerinin cenaze namazını kıldırmak için ilerlediği vakit birdenbire ona bir hıçkırık gelip bir müddet kendinden geçti, sonra namaz kılıp gözlerinden kanlı yaşlar akıtarak hareket etti. Ululardan bir grup, durumu ondan sordular. Sadreddin: "Namazı kıldırmak için ilerlediğim vakit, yüce meclis melekelerinin önümde sıra ile dizildiklerini, Peygamber hazretlerinin (Tanrı'nın salât ve selâmı onun üzerine olsun) şekil bağlamış ruhunun da Mevlânâ'yı ziyarete gelip onun namazını kılmakla meşgul olduğunu gördüm. Gökteki meleklerin hepsi mavi giyinmiş ağlıyorlardı," dedi. Şeyh hazretleri bütün büyüklerle birlikte tam kırk gün Mevlânâ hazretlerinin mübarek türbesini ziyaret için gidip geldi.

Y i n e Mevlânâ Şerefeddin-i Kayserî buyurdu ki: Üstadım ve isnadımın mesnedi kadı Sıraceddin, Mevlânâ'nın türbesi karşısına durmuş ağlayıp sızlayarak şu beyitleri söylüyordu:

> **"Kâşki ecel dikeni senin ayağına battığı o gün, dünya helâk kılıcını benim başıma vursaydı da dünyayı sensiz gözlerim görmeseydi. Toprak başıma olsun, senin mezarının toprağı üzerinde duran ben miyim?"**

(287) Y i n e n a k l e d i l m i ş t i r k i : Mevlânâ hazretleri gençliğinin ilk çağında Halep şehrinde yüksek kadir ve kıymet sahibi, eşi benzeri olmayan Kemaleddin b. Adîm'in yanında birkaç medresede öğretmek ve öğrenmekle meşguldü. Yine bir gün Şam'da Mükaddemiye medresesinin damında sırlar ilmini tekrarlıyordu. Dolaşırken damın şerefesi kenarında bir iki okun gidebileceği mesafe kadar gökyüzünde yürüyüp tekrar gerisin geri gelirdi. Bu yüzden medrese talebesinin (talebe-i ilm) hepsi hâlis mürid olmuşlardı. Onlar onun bu hallerini daima müşahede ediyorlardı.

(288) Y i n e İhvanu's-safâ (Temiz kardeşler), şöyle rivayet ettiler ki: Mevlânâ hazretleri medresesinin damında dolaşıyordu. Zaman zaman iki okun gidebileceği mesafe kadar gökyüzünde gidiyor ve tekrar medresesinin damına geli-

yordu. Bir gün öyle kayboldu ki, tam yirmi gün sonra onu Meram mesçidinde gördüler. Arkadaşlar toplanıp bir hafta semâ'da bulundular.

(289) Yine ahrârın ulularından nakledilmiştir ki: Hâlis müritlerden olan aziz dost Emîrci bir iş için Şam'a gitmeğe karar vermişti. Mevlânâ'nın yanına geldi, ondan yardım ve medet dileyip hareket etti. Şam'a girdiği vakit, Mevlânâ'nın bir köşkün üzerinde durduğunu ve mübarek eliyle de işaret ettiğini gördü. Derhal bir nara atıp kendinden geçti. Kendine gelince hiç bir şey görmedi. İşlerini tamamlayıp Konya'ya geldiği vakit, Mevlânâ'yı ziyaretle müşerref oldu ve gördüklerini tekrar etmek istedi. Mevlânâ: "Tanrı erleri, Okyanus'un balıkları gibidirler. İstedikleri yerden başlarını dışarı çıkarabilirler," buyurdu. Emîrci baş koydu ve bu temessül keyfiyetini arkadaşlara anlattı.

(290) Yine ediplerin sultanı Malatyalı Salâhaddin (Tanrı rahmet etsin) buyurdu ki: Mevlânâ hazretlerine mürit olduğum zaman, Mevlânâ ihtiyaç ehline ve miskinlere yardım etmesi için, Pervâne hazretlerine ve başkalarına bir günde on ile on iki tezkere gönderirdi ve hepsinin işi olurdu, hiç birininki reddedilmezdi. Benim içimden de: "Acaba kıyamet gününde de Mevlânâ bu yardımda bulunacak mı?" diye geçti. Mevlânâ: "Allah! Allah! Neden olmasın, ümmetin salihlerinin orada rahmetleri, şefaatleri ve cömertlikleri olacaktır," buyurdu. Nitekim buyurmuştur:

Şiir:

"Ümmetimin sâlihleri kıyamet gününde benim şefaatime muhtaç değildirler. Belki onlar da benim gibi başkalarına şefaat ederler. Onların sözleri orada çok geçer."[58]

Kınında iken kesen kılıcın, kınından çıkarıldığı vakit neler yapacağını tasavvur et. (Bu müjde üzerine) dostlar şenlik yaparak şükürler ettiler.

(291) Yine O'nların keremlerinin kemali, yumuşaklıkları ve iyi huyları o derecede idi ki, bir gün semâ'da hararetlenmişti. Tanrı'nın yüzüne gark olup halden hale geçiyordu.

Birdenbire bir sarhoş semâ'a girdi, heyecanlar gösteriyor ve kendinden geçmiş bir vaziyette Mevlânâ hazretlerine çarpıyordu. Aziz dostlar onu incittiler. Mevlânâ: "Şarabı o içmiştir, sarhoşluğu siz ediyorsunuz," buyurdu. Onlar "Hıristiyan (tersâ)[59] dır," dediler. Mevlânâ "O korkan ise, siz için değilsiniz?" dediler. Bunun üzerine dostlar baş koyup günahlarının bağışlanmasını istediler.

(292) Yine bir gün Mevlânâ Konya pazarı ortasında gidiyordu. Meğer bir Türk, bir tilki postunu elinde tutmuş: "Dilku![60], Dilku!" diye mezat ediyor ve bunu ciddiyetle söylüyordu. Mevlânâ hazretleri nara atarak dönmeğe başladı ve: "Gönül nerede, Gönül nerede?" diyerek ve semâ ederek mübarek medreseye kadar gitti.

(293) Yine bir gün Mevlânâ hazretlerinden: "Bazı velileri kibirli görüyoruz. Onların bu kibirleri ne üzerinedir?" diye sordular. Mevlânâ: "Tanrı erlerinin kibirleri ilâhî (kibriyâ'î) dir, iki yüzlülüğe (riyâ'ı), nefse ait ve günah işleyenlerin mevkiinden gelme kibir değildir. Nitekim İmam Cafer-i Sadık (Tanrı ondan râzı olsun) zaman zaman kendi nefsinin tezkiyesini yapar, halifelere ve padişahlara iltifat etmezdi. Ondan kibrinin sebebini sordular. O da: "Haşa, ben kibirli değilim, fakat ben kendi varlığımdan çıktığım vakit onun (Tanrı'nın) kibri, beni mahvediyor ve benim kibrimin yerine geçiyor. Bu kibir O'nun kibridir. Ben ortada yokum," buyurdu.

Şiir:

"Güzel sözler söylemek kibir getirir, senin kibrin Tanrı'ya olan niyazını yer. Git de sen o kibirden uzaklaş ve Tanrı'ya sarıl."

Bâyezid-i Bistamî'den nakledilmiştir ki: Demiş: Kim beni görürse ezelî talihsizlik damgasından emin olur. Nitekim buyurmuştur.

Şiir:

"Aşkla beslediğim her mürit feleğin okundan ve Merih'in temreninden kurtulur."

ve başka bir yerde de,

Şiir:

"Yalnız benim müridim ölmez, çünkü o hayat suyu içmiştir. Ondan sonra da Tanrı'nın sâkilerinin elinden içti."

(294) Y i n e bir gün ulular toplantısında peygamberlerin mucizeleri ve has velilerin kerametleri hakkında mânalar saçıyordu. Buyurdu ki: Mucizeler ile kerametler arasındaki fark, mucizelerin peygamberlerin işleri ve sünnetleri, kerametlerin ise, velilerin eser ve nurları olmasıdır. Mucizeler yoktan bir şeyi çıkartmak ve o şeyin aslını değiştirmektir. Keramet ise, velilerin bâtın nurlarının sıfatıdır. Nitekim bazı marifet ehli: "Velinin kerameti, Tanrı'nın yardımı ile kendilerine harikulâde şeyleri gösteren kuvvet ve kifayettir. Peygamberlerin mucizesi ise, bir şeyi yokluktan varlığa çıkarmak ve eşyanın mahiyetini değiştirmektir," dedi. Nasıl ki Tanrı sırrını kutlasın Mevlânâ demiştir:

Şiir:

"Ten hırkasının parçalarını dikişsiz birbirine tutturan, eşyanın mahiyetini değiştiren ve dünyayı kaplayan iksirdir."[61]

Velilerin kerametleri ve peygamberlerin mucizeleri vardır. Mucizeler bir dâva ile beraber bulunur. Onlar bu dâvayı ispat için birer hüccettirler. Kerametlerde ise dâva yoktur, onlar bir davete icabettirler.

Tarikat yolunun kâmilleri ve hakikat Selsebil'inin içicileri keramet izharından tam bir nefretle sakınırlar ve ondan çekinmeyi vâcip bilirler; belki de onlar kerametle meşgul olmayı bizzat hicap sayarlar. Nitekim Cüneyd (Tanrı ondan razı olsun) hazretlerine: "Falan derviş Dicle'nin üzerinde seccade sermiş namaz kılıyor, havada uçuyor ve acayip kelimeler söylüyor," dediler. Cüneyd: "Yazıklar olsun! O bir oyuncakla oynamış, onunla kanaat edip kendi halinden memnun olmuş," dedi ve onu çağırıp uyardı. O da o (şekilde) durmadan vazgeçti. Nihayet insanları olgunluğa eriştiren olgun kişilerin makamlarının ne derece yüksek olduğu anlaşılsın.

Şiir:

(Veliler) yerin bile yol bulamadığı yere kadar ulaşırlar. Orada Tanrı ayının parıltısından başka bir şey yoktur.[62]

Ey kardeş, bu sonu olmayan bir dergâhtır. Ne kadar yükselsen, Tanrı hakkı için yine yürü, durma."

Cüneyd (Tanrı onun sırrını kutlasın): "Peygamberlerin cezası vahyin kesilmesi, velilerin cezası keramet göstermeleri, müminlerin cezası da tâatte kusur etmeleridir," dedi.

(295) Yine ediblerin sultanı Malatya'lı Mevlânâ Selâhaddin rivayet etti ki: Ereğli (Erakliye) şehrinde Nureddin-i Vefâdar'ın evinde yüce kubbenin (Kubbe-i Buzurg) cemaati ve ulu şeyhlerle birlikte bulunuyordum. Şeyh Müeyyedüddin-i Cendî askerî sınıftan olan (cündî) bir bölük sofi ile birlikte Konya'dan geldi. Onu karşılayıp son derece izaz ve ikramda bulundular. Selâm, yemek ve türlü konuşmalardan sonra şeyh Müeyyedüddin'den: "Şeyh Sadreddin hazretleri Mevlânâ'nın bir alâmeti olmayan şanı hakkında neler söylüyor ve halvetlerde onun nasıl vasfediyordu?" diye sordum. Şeyh Müeyyedüddin: «Vallahi bir gün Şemseddin-i İykî, Fahreddin-i Irakî, Şerefeddin-i Mavsilî, Şeyh Saîd-i Ferganî, Nasreddin-i Şerefeddin-i Konevî ve daha başkaları gibi has dostlarla birlikte şeyh Sadreddin'in hizmetinde oturmuştuk. Mevlânâ'nın karakter ve halleri bahis mevzuu oldu. Şeyh tam bir doğruluk ve derin anlayışla heyecanlanarak: "Eğer Bâyezid ve Cüneyd bu devirde olsalardı, bu Tanrı erinin gaşiyesini omuzlarında taşır ve bu hizmeti canlarına minnet sayarlardı. Muhammed dininin fakirlik sofracısı da odur. Biz parazit gibi ondan istifade ediyoruz. Bizim bütün zevk ve şevkimiz onun mübarek ayağının bereketindedir," buyurdu. Bütün dervişler insafa gelerek şeyhin bu açık sözlerine aferinler dediler,» diye anlattıktan sonra "Ben zavallı da o sultan hazretlerinin niyazmendleri cümlesindenim" dedi, şu beyti okudu:

"Bizim içimizde ilâhî bir suret varsa, o da sensin. Bunu da hiç gizlemiyor ve bundan şüphe etmiyorum."

(296) Yine nakledilmiştir ki: Kostantiniye ülkesinde bilgin bir rahip vardı. Mevlânâ'nın ilmini, yumuşaklığını ve alçak gönüllülüğünü işitmiş, ona âşık olmuştu. Mevlânâ'yı görmek üzere Konya'ya geldi. Şehrin rahipleri onu karşılayıp izazda bulundular. Bu doğru rahip, o hazretin ziyaretini rica etti. Tesâdüfen yolda karşılaştılar. Rahip üç defa Hüdâvendigâra secde etti. Secdeden başını kaldırınca Mevlânâ'nın da secdede olduğunu görüyordu. Derler ki, Mevlânâ hazretleri rahibin önünde otuz üç defa baş koydu. Rahip feryat edip elbiselerini yırttı ve: "Ey dinin sultanı bu ne alçak gönüllülük ve kendini hor görmekliktir?" dedi. Mevlânâ: "Ne mutlu o kimseye ki Tanrı onu malla, güzellikle, şerefle ve saltanatla rızıklandırdı ve o da bu malı ile cömertlik yaptı. 'Güzelliği ile iffet sahibi, şerefi ile alçak gönüllü ve saltanatı ile de adalet sahibi oldu' hadîsini buyuran bizim sultanımızdır. Tanrı kullarına nasıl alçak gönüllülük göstermeyeyim. ve niçin kendi küçüklüğümü belirtmeyeyim. Eğer bunu yapmazsam, neye ve kime yararım?" dedi.

Şiir:

"(Tanrı) yolunun güneşi olan ve nefsini zelil eden kimseye ne mutlu, dedi."
"Onun kulluğu sultanlıktan iyidir, çünkü ben, daha hayırlıyım, sözü şeytanın ağzından çıkmış bir sözdür."[63]

Bunun üzerine zavallı rahip derhal arkadaşlariyle birlikte iman getirerek mürit oldu ve fereci giydi. Mevlânâ hazretleri mübarek medresesine geldiği vakit Sultan Veled hazretlerine ve arkadaşlara: "Bahâeddin, bugün zavallı bir rahip bizim miskinliğimizi elimizden kapmaya niyet etti, fakat Tanrı'ya hamdolsun, Tanrı'nın uygulaması ve Peygamber efendimizin yardımı ile biz bu miskinlik ve küçüklükte ona galip geldik. Çünkü o tevazu, küçüklük ve miskinlik, Müslümanlara Hazret-i Mustafa'dan miras kalmıştır. Öyle bir devletin nisabı yalnız onun ümmetinin miskinlerinin nasibidir." buyurdu.

Şiir:

"İnsansın, insansın, insansın, susuyorsun;
çünkü o anın adamı değilsin.

İnsanlığı tamamiyle kendinde yak. Eğer mahremsen, o anın adamı ol.
"O yeni ay noksandan dem vurdu, dolunay oldu. Sen de herkesten aşağı olduğunu söylemezsen aşağılıktan kurtulmazsın.
"Melek gibi feleğe doğru uç. Felek kubbesi gibi boynunu aşağı ey," ilâh...

(297) Y i n e bir gün bir dost medresenin hücresinin duvarına bir çivi çakıyordu. Mevlânâ hazretleri: "Bizim bu medresemiz velilerin meskenidir. Bu hücre de, Mevlânâ Şemseddin'indir. Buraya çivi çakmaktan korkmuyorlar mı? Bir daha böyle yapmasınlar. Bana, sanki bu çiviyi ciğerime çakıyorlarmış gibi geliyor," buyurdu.

O, medreseye bile o kadar saygı gösteriyordu. Artık saygısızlara (ne yapmak) düşeceğini anla.

(298) Y i n e bir gün Mevlânâ hazretleri şu beyit hakkında mânalar saçıyordu:

"Aşk dâvasında bulunmak kolaydır. Fakat bunu ispat için delil ve bürhan gerektir."

(Bu vesile ile şu hikâyeyi anlattı): Bir gün, bir padişah, bir çocuğun bir ihtiyarı dövüp son derecede incittiğini gördü. Sultan, buyurdu, çocuğu yanına getirdiler. Padişah, çocuğa: "Onu niçin dövüyor, ona niçin saygısızlık gösteriyorsun. Şimdi seni asacağım," dedi. Çocuk: "İslâm sultanı daima yaşasın! O âşıklık dâvasında bulunuyor ve sevgiden dem vuruyordu. Bugün üç gündür ki onu göremedim. Tanrı âşıklarına ibret olması ve Tanrı'nın kıskançlığından korkmaları için onu incitiyorum," dedi.

(299) H i k â y e : Yine dostlardan muhtelif gruplar (Tanrı onlardan razı olsun) rivayet ettiler ki: Bir gün Peygamber hazretleri'nin (Selâm onun üzerine olsun) şehri (Medine) seyyitlerinden itibarlı bir genç Sultan Veled'i ziyarete gelmişti. Konya seyyitlerinden bir cemaat de onunla beraberdiler. Onu: "Mustafa'nın türbedarı olan Seyyid'in oğludur," diye Sultan Veled'e takdim ettiler. Bu genç acayip bir sarık bağlamıştı. Şöyle ki taylesanını göbeğine kadar sarkıtmış, öte-

ki tarafını da mevlevilerin şeker — âvizi gibi yapmıştı. Sultan Veled hazretleri ona çok ikramda bulundu ve 'apaçık Arapça ile...' (K., XXVI, 195) mânalar ve sırlar söyledi. O genç tam bir samimiyetle iradet getirip onun müridi oldu ve icazet istedi. O hanedanın halifesi olması için bu gence Arapça bir icazet verdiler. Sonra Sultan Veled Hazretleri ondan: "Bu şekerâviz tarzı bizim Mevlânâ'nın âdetidir ve bu Mevlevilere aittir. Öteki şeyhlerde bu tarz olmadığı gibi diğer seyyitler de bu şekilde sarmazlar. Size bu, nereden?" diye sordu. Seyyit: «Biz, eskiden beri Halil ailesinden ve Kureyş kabîlesindeniz. Halilu'r-Rahman zamanından beri Kâbenin ve Peygamberin (türbesinin) anahtarları bizdedir. Her kime bir anahtar veya Peygamberin mübarek ayakkabısı ve onun âsârından bir şey lâzım olsa, bizim Peygamber Hazretlerinin türbedarları olan atalarımız, onu seyyitlere verirler ve onlar da bizim iznimizle bunları İslâm dünyasının dört bucağında Müslümanlar arasında dolaştırır, ondan faydalar sağlar ve edindikleri geliri de her yıl bize getirirler. Medine'nin mücavirleri ve sakinleri derecelerine göre bu geliri kendi tâyinleri (vazife) yaparlar.

Yine bizim atalarımızdan nakledilmiştir ki: **Esrâr-i-Mi'râc** kitabında şöyle yazılıdır: Peygamber hazretleri (Selât ve selâm onun üzerine olsun) '... Mescid-i Harâm'dan yöresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksâ'ya gece vakti götüren, her ayıp ve kusurdan münezzehtir.' (K., XVII, 1) âyetinde buyrulan gecede Mi'râca çıktı ve 'Sonra indi ve göründü.' (K., LIII, 8) âyetindeki yakınlık ile müşerref olduğu ve özel bir şekilde Tanrı'nın cebbar olan yüzünü gördüğü ve onun inayet nazarına mazhar olduğu vakit hazlandı. Tanrı'nın eserlerinden görünmesi lâzım geleni gerektiği gibi gördü ve vahyin sırlarını vasıtasız işitti.

Şiir:

"Âşık ve mâşukun arasında, olan olmuştur. Sen ne âşıksın, ne de mâşuk. Sana ne oldu?"

Peygamber, ümmeti davet etmek için uğurla döndüğü vakit, yüce Arşın şerefesinde bir şeklin timsalini gördü. O güzellikte bir şekli melekler erkânı ve feleğin sâkinleri içinde görmemişti.

Şiir:

"Gözümün dışında gözümde bir ay görüyorum. Onu ne bir göz görmüş, ne de vasfını bir kulak işitmiştir."

Peygamber hazretleri o şeklin letafet ve temizliği karşısında şaşkına döndü ve sarhoş oldu. Ona büyük bir ilgi gösterdi. O suretin, başına şekerâvîz bir sarık sarmış ve Yemen kumaşından (burd-i Yemenî) elbiseler giymiş olduğunu, çok heyecan ve ıstırap gösterdiğini gördü. Cebrail hazretlerinden o çehrenin keyfiyetini sordu ve: "Bu dünyada hiç bir mahlûk yoktur ki, 'Arşın altında onun bir benzeri olmasın,' sözü ile buyrulduğu gibi arşın altında şu kadar bin acayip timsaller ve garip şekilleri birer birer gördüm. Hiç biri beni böyle kendimden geçirmedi ve hayran bırakmadı. Yalnız lâtif, cana yakın ve çok güzel olan bu şekil beni kendi kendine çekip baktırmadı. Acaba bu kimin şekli olabilir? Bunun sırrı nedir? Bu, Tanrı'ya yakın olan meleklerden mi? Yoksa Tanrı tarafından gönderilen bir Peygamber mi, yahut da kâmil bir veli midir?" dedi. Cebrail: "Bu, Sıddık-i Ekberin neslinden birinin suretidir. Âhır zamanda senin ümmetin arasından zuhur edecek ve dünyayı senin nur ve hakikatlerinle dolduracak, âlemi süsleyecek. Yüce Tanrı da ona öyle bir kadem, kalem ve nefes verecek ki, bütün milletler ve devlet sahipleri onun muhib ve müridleri olacaklar. O, senin dininin göründüğü tertemiz yerine nurunun sırrı olacaktır. Nasıl ki buyurmuştur:

Şiir:

"Şüphesiz biz açtık" (K., XLVIII, 1,) âyetinde buyrulduğu gibi mahzenini aç. Mustafa'nın nurunun sırrını tekrar et."

Peygamberin: 'Hiç bir peygamber yoktur ki, ümmeti arasında onun bir benzeri olmasın,' buyurduğu gibi hal ve harekette 'sîret' ve surette ve her bakımdan senin benzerin ve adı Muhammed, lâkabı da Celâleddin olacaktır. Onun sözleri, senin hadîslerinin sırlarını şerh edecek ve Kur'an'ın iç yüzünün açıklayıcısı olacak," dedi. Bu durum karşısında Peygamber heyecanından büyük bir sevinç gösterdi. Kendi aziz makamı-

na uğurla geldiği vakit, mübarek sarığını orada gördüğü gibi sardı ve: "Sarıklarınızda taylesan bırakınız, çünkü şeytan taylesan bırakmaz. Sarık Arapların tâcıdır," buyurdu ve tam bir karış kadarını memesine kadar sarkıttı. Diğer yarısını da arkasında şekerâvîz bağladı. O zamandan bugüne kadar biz Kureyş'liler Peygamberin âdetini gözetip böyle yapıyoruz. Bu bizim kabîlemizin âdetidir.

Horasanın bilgin ve şeyhlerinde de bu âdetin bulunduğunu söylerler. O günü, Sıddık-ı Ekber sevincinden neyi varsa şükrane olarak Peygamber'e ve eshaba feda etti. Derler ki, Sıddık, Peygamber öleceği vakit, hadsız hesapsız ağlayıp sızladı. Bunun üzerine Peygamber: "Ey Sıddık! Seni ne ağlatıyor ve senin bu sonsuz ağlaman ne içindir?" buyurdu. Sıddık dedi ki: "Âdem-i Safi ve Nuh-i Neci hazretlerinin ve kerem sahibi peygamberlerin ömürleri uzundu. Çok yıllar kendi ümmetleri arasında dine davetle meşgul oldular. Sen ki, hepsinin padişahısın ve: "Âdem ve Âdemden başka diğer peygamberler benim bayrağımın altındadır," buyuruyorsun altmış iki yaşında göçüp gidiyorsun. Bu sebepten dolayı yüreğim yanıyor ve senin gibi bir Sultanın çabucak bu dünyadan göçmesine acıyorum. İstiyorum ki, sen, Âdem gibi dünyada bin yıl kalasın da insanlar senin mübarek varlığınla müşerref olalar. Bunun üzerine Peygamber: "Hiç gam yeme, benim rahmetle dolu olan bir günlük davetim, diğer peygamberlerin bin yıllık davetlerine denktir. Benim ümmetime yüz gösteren ve gösterecek olan ve ümmetimin bilginlerine nasip olan (feyiz), geçmişteki ümmetlere birçok yıllar içinde nasip olmamıştır ve olmayacaktır. "Ümmetimin bilginleri, Benî İsrailin peygamberleri gibi," sözünün benim sözüm olduğunu bilmiyor musun? Ey Sıddık, gönlünü hoş tut, çünkü: "Ebû-Bekir'in penceresinden başka her pencere kapanmıştır," buyurdu ve: "Bir gün ben sırrımla ve hakikatimle Ebû Bekir'in çocuklarının yakasından başımı dışarı çıkaracak ve senin maksadının tamamiyle hâsıl olması için dünyayı tekrar nurlandıracağım," dedi. Ebû Bekir baş koyup sevindi ve Peygamber hazretleri hemen o anda bu dünyadan göçtü. Biz seyyitler, asırlardanberi bu zamanın arzusunda idik ki, Peygamberimizin görmüş olduğu vü

işaret buyurduğu o suret zuhur etsin de biz onun şerefli zamanını idrâk etmekle müşerref olalım. Tanrı'ya hamdolsun, o devlete kavuştuk. O saadet bize el verdi ve maksadımız hâsıl oldu.»

Hacılar cemaati de arka arkaya bu haberi verdiler. Medine'nin sâdık seyyitlerinden bu haberi bu şekilde işittiler.

Şiir:

'Onun olgunluk vasıfları hakkında ne söylediler-se, hiç bir şey söylemiş olmadılar. Çünkü o, onların dediklerinin iki yüz şu kadar mislidir."

(300) H i k â y e : Yine nakledilmiştir ki: Sultan Veled hazretlerinin (Tanrı onun aziz olan sırrını kutlasın) zamanında değerli bir tacir Konya'ya gelmişti. Türbeyi ziyaret edip Sultan Veled hazretlerine de çeşit çeşit hediyeler getirdi. Arkadaşlara çok hizmette bulundu. Kendi yolculuğundaki sergüzeştlerden hayli hikâyeler anlattı. Hikâyesi sırasında: «Lâl, inci ve yakut elde etmek için Kîş ve Bahreyn'e seyahat etmiştim. O ülkenin ileri gelenlerinden bir büyük, bana: "Senin istediğin falan avcının yanında bulunur," dedi. Ben o avcıya gittim. Bir sandık açıp her çeşitten inci ve yakut gösterdi. Öyle ki her birinin kıymeti hakkında şaşakaldım. O serveti nasıl elde ettiğini sordum, O da: "Vallahi biz dört kardeştik. İhtiyar bir babamız vardı. Eskiden beri balıkçılık ederdik. Fakat çok fakirdik. Bir gün tesadüfen deniz kenarında olta atmıştık. Birdenbire oltamıza bir canavar takıldı. Ne kadar çektik ve uğraştıksa çıkaramadık. Nihayet binbir zahmetle denizden çıkardığımız vakit onun bir su tanrısı olduğunu gördük. Ona "Acebu'l-Bahr" derler. Nitekim halkın ağzında meşhurdur. Çok acayip bir canavar gördük, hepimiz: "Bunu ne yapalım ve bu ne işe yarar?" diye şaşırmıştık. Canımız sıkıldı ve: "Bu kadar günden sonra elimize bir av mı geçti?" diye kendi talihsizliğimize ağladık. Bunun üzerine o canavar bize baktı. Babam: "Bunu bir eve koyup bir direm mukabilinde halka gösterelim de bu canavarın şeklini seyredip Tanrı'nın kudretini görsünler. Belki her tarafı dolaştırırsak bir kapı açılır, böylece zahmetimiz tamamiyle zayi olmaz," dedi. Fakat hayat ve ko-

nuşma veren Tanrı'nın konuşturması ile o canavar dile gelip: "Beni halka rüsvay etmeyin de ne isterseniz size getireyim ve o kadar getireyim ki nice seneler sizin çocuklarınızın çocuklarına bile kâfi gelir," dedi. Biz onun bu konuşma ve sözünden hayrette kaldık. Babam: "Ey aziz canavar! Biz, kefilsiz seni nasıl serbest bırakırız?" dedi. Canavar: "Yemin edeyim, ondan sonra gideyim," dedi. Babam: "Tanrı'nın ismi ile ant içerek neyin varsa getir." dedi. Canavar: "Biz, İslâmız Mevlânâ Hazretlerinin de müridiyiz. Mevlânâ Celâleddin-i Rumî'nin mukaddes ruhuna yemin ederim ki gidip tekrar döneceğim," dedi. Babam bir nara atıp kendinden geçti. Biz canavara: "Sen onu nereden tanıyorsun?" dedik. Canavar "Biz on iki bin kavmiz. Hepimiz ona teveccüh etmişiz. Mevlânâ da her defasında denizin dibinde bize yüzünü gösterip mâna ve hakikatlerden ders verir, doğru yolu gösterir, biz de daima o din sultanının sırları ile meşgul oluruz," dedi. Bunun üzerine babam onu derhal serbest bıraktı. Canavar ikinci gün geldi, anlatılmayacak derecede inci ve kıymetli taşlar getirdi. Bizden helâllık isteyip döndü. Biz de o yokluk ve büyük fakirlikten kurtulup birdenbire zamanın Karun'u ve itibarlı tacirlerinden olduk. Öyle ki, bizim kölelerimiz bile övünülecek tacirlerdir. Yakut ve bulunmadık şeyler arayan her tacir bunları bizde bulur. Biz o avcının çocuklarıyız ve bize **Avcıoğulları** derler. O zaman bizim aziz babamız Konya'ya gitmiş ve Mevlânâ Hazretlerini ziyaret etmişti. Tanrı'ya hamdolsun şimdi de ben kulunuza sizinle mulâkat müyesser olup ebedî devlete ulaştım.» Eski tacirler de onlardan bu hikâyeyi arka arkaya rivayet ettiler. Nitekim buyurmuştur:

Şiir:

"Haberimiz denizdeki balıklara ulaştı.
Deniz binlerce dalgalarla coştu."

Ve başka bir yerde de buyurmuştu:

"Balıklar pirden haberdar, biz ise bundan uzağız. Biz bu devletten mahrum, onlar mesutturlar."

Bu, son derecede büyük kerametlerden ve Muhammed'e ait mucizelerdendir.

(301) Yine ulu arkadaşlardan nakledilmiştir ki: Bir gün Şeyh Sadreddin hazretleri, kadı Sıraceddin ve diğer bilginler, fakirler ve ârifler hep birlikte Meram mescidini ve bağları gezmek üzere (şehirden) dışarı çıkmışlardı. Mevlânâ hazretleri de o cemaatin arasında bulunmakla onlara şeref vermeği lâyık görmüştü. Bir müddet sonra Mevlânâ kalkıp bir değirmene girdi. Orada bir hayli durdu. Bu cemaatin beklemesi haddi aştı, Şeyh Sadreddin hazretleri ve kadı Sıraceddin onu aramak üzere değirmene girdiler. Mevlânâ'nın değirmen taşı karşısında raksettiğini gördüler. Mevlânâ: "Tanrı hakkı için bu taş **Subbûh, kuddûs** diyor" buyurdu. Şeyh Sadreddin: "Ben ve kadı Sıraceddin o anda hissedilir bir şekilde değirmen taşından **subbûh, kuddûs** sesinin kulağımıza geldiğini duyduk. Mevlânâ da şu gazele başladı," dedi.

Şiir:

"Gönül buğday tanesi gibidir, biz de değirmeniz.
Değirmen bu dönüşün neden olduğunu nasıl bilir.
Vücut taş, düşünceler de onu çeviren su gibidir.
Taş: 'Macerayı su bilir,' der.
Su ise: 'Değirmenciye sor,' der, çünkü bu suyu yukarıdan değirmene salıveren, odur.
Değirmenci sana: 'Ey ekmek yiyen, eğer bu dönmezse kim ekmekçi olur,' der.
Macera uzun olacak, sus! Tanrı'dan sor da o sana bunu söylesin."

Biz o ululuk ve tasarrufun derecesinden kendimizden geçmiştik. Kendimize geldiğimiz vakit, Mevlânâ hazretleri kaybolmuştu.

(302) Hikâye: Yine Şeyh Mahmud Sahipkıran rivayet etti ki: Yar-ı Gar Celâleddin-i Kassap bir gün hikâye etti ki, Mevlânâ 'nın önünde bir şahıs: "Filân adamın kötü huyu ve ağır yükü vardır. Bu kötü huy ve ağır yük meşhur bir darbımeseldir," dedi. Bunun üzerine Mevlânâ hazretleri: «Bu darbımeselin aslı şöyledir: Geçmiş zamanda çok âdil ve kerim mizaçlı bir padişah vardı. Onun şehrin kapısında gezmeğe çıktığı yerde bir testici dükkânı bulunuyordu.

Bu testici çok yaşlıydı. Bu padişah o kapıdan her çıktığında yaşlı çömlekçi sultana aşırı derecede dua ediyor ve onun methinde bulunuyordu. Nevruz gününde padişah onun önünden geçti ve: "Ey ihtiyar, senin ne maksat ve isteğin varsa bugün benden iste," dedi. Çömlekçi: "Dünya padişahı ömrün uzun olsun, emret de haslarından ve ülkenin askerlerinden her biri benden istediğim fiyata bir testi alsınlar ve sultanın meydanına beraber götürsünler," dedi. Padişah: "Her kim beni seviyorsa, bu ihtiyardan bir testi satın alsın," diye buyurdu. Bütün askerler, emîrler ve büyükler ayrı ayrı ondan bir dinar mukabilinde birer testi satın alıp götürdüler. Yalnız, sultanın ağır canlı, alçak ve kötü huylu bir veziri vardı. Bu vezir, padişahın emrini daha sonra işitmiş, kendisi de bizzat testi almağa gelmişti. Çok akıllı olan ihtiyar ona bir testi gösterip yüz bin dinar istedi. Vezir münakaşaya girişti ve kabul etmedi. Nihayet ister istemez bin direme satın aldı. İhtiyar: "Beni de boynunda taşıyarak sultan hazretlerine götür; yoksa testiyi vermem," diye ısrar etti. O da ister istemez ihtiyarı sırtına alıp testiyi padişah hazretlerine götürdü. Padişah bu hali görür görmez: "Ey ihtiyar, bu ne hâldir ve bu yaptığın hakaret nedir?" dedi. İhtiyar: "Dünya padişahı, kötü huy ağır yükle beraberdir. Yani **yavuz huy, yavuz yük.** Eğer cimrilik etmeyip de bir dinar verseydi, testiyi, götürür, bu kınanma ve sıkıntıya tutulmazdı. Nefsinin cimriliğinin uğursuzluğundan, temiz namusunu rüzgâra verdi ve ruhunu da hakarete maruz bıraktı," dedi.»

(303) Yine arkadaşların nedimi olan Celâleddin-i Kassâb hazretleri hikâye etti ki: Bu sırların ilk açığa çıktığı sıralarda, bir gün fakihlerden bir grup halvette alay ve inkâr etmek maksadiyle beni ortaya çekip son derecede dövdüler. Ben acımdan birdenbire yellendim, onları bir gülme aldı, beni derhal serbest bıraktılar. Dışarı fırladım ve: "Yellenmek benden, inayet de Tanrı'dan" dedim. Onun bu anlatması dostların hoşuna gitti güldüler. Mevlânâ hazretleri: «Bu meselin esası da şöyledir,» dedi: «Bir padişah vardı, kan aldırmağa ihtiyacı olmuştu. Padişahın kaasitleri kan alıcıyı getirdiler. Zavallı kan alıcı, neşteri keskinleyip kan almak için

(bazusuna) vurdu. Fakat neşterin ucu kırılıp padişahın etinde kaldı. Kan alıcı padişahtan korktu; elinde olmayarak son derece yellendi. Sultanı büyük bir gülme adlı ve kahkaha ile güldü. Bu gülmenin tesiri ile derhal neşterin ucu sultanın bazusundan dışarı fırladı. Kan alıcı: "Ey dünya sultanı, yellenmek benden, inayet Tanrı'dan," dedi. İşte insanlar arasındaki bu mesel o zamandan yadigâr kalmıştır. İmkân nispetinde fakir kullardan kulluk, Tanrı'dan da inayet ve muavenet. Nitekim demişlerdir: Horoza ötmek, Tanrı'ya da sabahı getirmek düşer.»

Bu iki hikâye Mevlânâ'nın sık sık söylediği lâtifelerdendir. Nitekim buyurmuştur:

Şiir:

"Benim şakam, şaka değil, halka irşat ve tâlimdir."

(304) Yine nakledilmiştir ki: Mevlânâ'nın zamanında bir şahıs meyve toplamak üzere bir meyve ağacının üzerine çıkmıştı. Birdenbire bahçe sahibi buna vâkıf olup (onun yanına) geldi ve ona: "Aşağı in," diye bağırdı. Ağaçtaki adam: "Aşağı inmiyorum," dedi. Bahçıvan fazla ısrar edince adam: "Eğer bu ağaçtan inersem, karım boş olsun," dedi ve üç gün üç gece orada kaldı. Çeşit çeşit fetvalar çıkardılar, mümkün olmadı. Nihayet bir aziz: "Bu müşkülü Mevlânâ hazretlerine arz etmek lâzımdır," dedi. Hâlis muhiplerden bir grup bu hikâyeyi Mevlânâ hazretlerine anlattılar. Mevlânâ: "Yemininin bozulmaması için o adam, o ağaçtan diğer bir ağaca geçsin ve ondan insin. Eğer bu ağacın yanında başka bir ağaç yoksa, bir atın üzerine, oradan da yere insin. Böylece yemini bozulmaz," dedi. O adam Mevlânâ'nın dediği gibi yaptı ve kurtuldu. Şehrin bütün müftüleri Mevlânâ'ya âferinlerde bulundular.

(305) Hikâye: Yine fakirlerin büyüklerinden nakledilmiştir ki: Vezir Ziyâeddin'in hanımda Tavus adında harp çalan bir hanım vardı. Sesi de çok tatlı ve gönül okşayıcı idi. Gönül kapıcı ve benzeri az bulunur bir kadındı. Saz çalmasındaki maharetinden ötürü bütün âşıklar onun esiri olmuşlardı. Tesadüfen bir gün Mevlânâ hazretleri

o hana girip Tavus hanımın odasının karşısında oturdu. O sırada Tavus-i Çengi cilve yaparak, Mevlânâ'nın huzuruna gelip baş koydu, sazını Mevlânâ'nın eteğine vurup onu kendi höcresine davet etti. Mevlânâ hazretleri icabet buyurup sabahın erken saatlerinden ta akşam namazına kadar onun odasında namaz ve niyazla meşgul oldu. Mübarek sarığından bir gez miktarı kesip Tavus hanıma verdi. Cariyelerine de kırmızı dinarlar bağışlayarak hareket etti. Aynı gün, sultanın hazinedarı Şerefeddin o hana uğradı. Tavus hanıma âşık ve meftun oldu. Emin adamlar gönderip Tavus'u hamama gönderdi, sonra da kendi nikâhı altına aldı. Tavus hanıma başlık olarak elli bin dinar hediye edip hadsiz hesapsız hizmetlerde bulundu. Zifaf gecesi ondan: "Şimdiye kadar sende bu güzellik ve dilberlik yoktu. Bu günlerde seni zamanın Rabiası ve Züleyhası gibi görmemin sebebi nedir? Bundan evvel olduğun gibi değil misin? Bu güzellik ve süs nereden geldi?" diye sordu. Hanım, Mevlânâ'nın kendisini şereflendirdiğini söyledi ve başına bağladığı Mevlânâ'nın vermiş olduğu sarık parçasını ona gösterdi. Hazinedar memnun olup Mevlânâ hazretlerine teşekkürlerini sundu ve mürit oldu. Nihayet Tavus-i Çengi'nin durumu o dereceye vardı ki, Konya'nın hurileri ve tertemiz olan âlemin nurlu güzelleri onun müridesi oldular. Tavus hanım onların arasında açık kerametler gösteriyor, insanların kalplerinden haber veriyordu. Bu hanım bütün cariyelerini azat edip evlendirdi ve nihayet o mübarek han da Müslümanların hamamı oldu. Şimdi oraya meşhur **Nakışlı hamam** derler.

(306) Yine nakledilmiştir ki: Mevlânâ hazretleri bir gün halvetinde namaza gark olmuştu. Biri içeri girdi: "Fakirim ve hiç bir şeyim de yoktur," dedi. Sonra Mevlânâ'yı istiğrakta görünce mübarek ayağının altından halıyı çekti ve alıp gitti. Hoca Mecdeddin-i Meragî bu durumu öğrenir öğrenmez o şahsı aramak üzere bir kuş gibi dışarı çıktı, onu bitpazarında halıyı satarken gördü. Mecdeddin eziyet ede ede o fakiri Mevlânâ'nın huzuruna getirdi. Mevlânâ hazretleri: "İhtiyacından ötürü bunu yapmıştır, ayıp değildir. Onu mazur gör. Ondan bu halıyı satın almak lâzımdır," buyurdu. Bu ne

mükemmel bir hilm, ne güzel bir ilim ve ne de güzel bir sulh deryası.

(307) Yine şeyh Nefiseddin-i Sivasî (Tanrı ona rahmet etsin) rivayet etti ki: Mevlânâ hazretleri bir gün bana: "İki diremlik iyi hotab al getir," buyurdu. O zaman bir sini hotabı bir direme veriyorlardı. Derhal hotabı aldım, o da benim elimden aldı ve bir mendile koyup gitti. Ben yavaş yavaş onun peşinden gittim. Nihayet o, bir harabeye girdi. Orada dişi bir köpeğin yavrulamış olduğunu gördüm. Mevlânâ hotabın hepsini köpeğe verdi. Ben, Mevlânâ'nın bu şefkat ve merhametinden dolayı şaşakalmıştım. Mevlânâ: "Yedi gün yedi gecedir ki, bu zavallı köpek bir şey yememiştir. Yavruları yüzünden de buradan ayrılamıyor. Yüce Tanrı onun sesini benim kulağıma ulaştırdı ve onu teselli etmemi buyurdu," dedi.

(308) Yine rivayet ettiler ki: Pervâne'nin evinde büyük bir semâ vardı. Mevlânâ hazretleri halvethaneye girip namaza başlamıştı. Gürcü Hatun hazretleri dostların yemesi için iki büyük sini hotab göndermişti. Birdenbire bir köpek içeri girip hotabları yedi ve bir kısmını da pisletti. Arkadaşlar müteessir oldular ve köpeği dövüp incitmek istediler. Mevlânâ hazretleri: "Bu iyi bir şey değildir. O sizden daha muhtaçtır, onun iştahı sizinkinden daha gerçektir," buyurdu. Hepsi baş koyup (köpeğe eziyet etmekten) vazgeçtiler.

(309) Yine ulu arkadaşlardan Çelebi Bedreddin ve Şemseddin rivayet ettiler ki: Bir gün Lâla'nın medresesinin damında oturmuşlardı. Bedreddin'in kardeşi Şemseddin: "Nefis elbiseler giydiğimiz, katıra bindiğimiz ve kölelerin arkamızdan koştuğu o zamanlar nerede?" dedi. Hemen biraz sonra Bedreddin Mevlânâ hazretlerine gitti. Birdenbire Pervâne üç bin direm, nefîs elbiselerle dolu bir bohça, bir köle ve bir katır gönderip özürler dilediler. Mevlânâ hazretleri derhal: "Çelebi Bedreddin, bu diremleri kardeşin Şemseddin'e ver de elbiseler giysin, kadehler devirsin, katıra binsin, hizmetçileri olsun, diremleri harcasın ve mâsum gönlüne eseflenme, hüzün gelmesin, gurura kapılmasın, fakirlik ve dinin doğru fakirlerinin kıskanmasından sakınsın," dedi. Derhal Çe-

lebi Bedreddin ve Şemseddin elbiselerini yırtarak yüzlerini yere koyarak istiğfarda bulundular. Ondan sonra Mevlânâ: "Hazreti Muhammed'in (övdüğü) fakirliğin lezzetini kim tattıysa gerçekten o kimse iki dünyanın lezzetlerinden, fâni arzulardan yüz çevirip boşaldı ve seçkin insanların (ahrar) dizisine girdi," buyurup şu beyitleri söyledi:

"Tanrı'nın yüzünü görmek saadetine eren kimsenin gözünde bu dünya murdar oldu.. Tamah edenlerden gani olan Tanrı'ya kaçayım diye peygamberin, 'Fakirlik benim övünülecek şeyim. dir,' sözü büyük oldu."

(310) Y i n e Sultan Veled hazretleri (Tanrı bizi onun sırrı ile kuvvetlendirsin) n a k l e t t i ki: Bir gün babam mübarek medresesinde oturmuştu. Kırmızılar giyinmiş üç gencin içeri girip baş koyduğunu ve tam bir huzurla oturduklarını gördüm. Babam hazretleri: "(Birlikte) götürseler iyi olur," dedi. O üç kişi derhal gözümün önünden kayboldular. Bu hali babamdan sordum. Babam: "Onlar yedilerdendir. Onlardan biri öldüğü için ona mukabil başka birini almağa geldiler. Burada bizim muhiplerimizden bir saka vardır. O hâlinin kemâline, erlerin makamlarına ulaşmış ve Tanrı dergâhının yakınlarından olmuştur. Benden onu istediler. Ben de onu götürmeleri ve ölenin yerine tâyin etmeleri için işaret ettim," dedi ve: "Ne zaman onlardan biri ölürse, Tanrı onun yerine bir başkasını kor. Emir gelince de bunların hepsi ölürler," hadîsini buyurdu. Bizim dostlar o sakayı ne kadar arayıp bulmak istedilerse de bir daha görmediler. Saka, Mevlânâ hazretlerinin ölümünden sonra Sultan Veled'i ziyarete geldi. Kendi makam ve derecelerini gösterip yine kayboldu.

(311) Y i n e ilâhî dost, suret bağlamış melek ve nurlanmış felek Mevlânâ İhtiyareddin İmam (Tanrı'nın rahmeti onun üzerine olsun) r i v a y e t e t t i k i: Bir gün Mevlânâ hazretlerine gördüğüm rüyayı anlatıp onun tabirini istedim. Gördüğüm rüyayı şöyle anlattım: "Bu gece çok engin bir deniz, bu denizin kenarında da bir ağaç gördüm. Bu ağaç Tûba ağacı gibi son derecede yüksek ve büyüktü. Sayısız dal-

ları üzerine iri iri kuşlar konmuştu. Bu kuşların her birisi tatlı bir sesle ıslık çalıyorlar ve 'Süphan Allah! Süphan Allah!' diyorlardı. Ben o ululuk karşısında şaşakalmıştım." Bu rüyanı Mevlânâ hazretleri şöyle yordu: "O nihayetsiz deniz, ulu Tanrı'nın azametidir, o büyük ağaç, Muhammed Mustafa'nın (Tanrı'nın selât ve selâmı onun üzerine olsun) mübarek vücududur. O ağacın dalları peygamberlerin dereceleri ve velilerin makamlarıdır. O iri iri kuşlar da onların ruhlarıdır. Kuşların çıkardıkları muhtelif sesler ise, onların dilinin lûgatı, sırları ve mânalarıdır."

(312) Yine Mevlânâ İhtiyareddin hazretleri rüyasında, yüce Tanrı'nın kendisine şu duayı şu şekilde telkin ettiğini görmüştü: "Yarabbi! Sen benim seyyidim, senedim, şeyhim, mutemedim ve benim cesedimde ruhumun yerine kaim, bugünün ve yarının zahiresi olan din ve hakkın celâline (Celâleddin'e) onun babasına, büyük babasına, ana ve büyük anasına, çocuklarına halifelerine ve bütün mensuplarına kıyamete kadar acı."

(313) Yine Mevlevî tarikatının makbullerinden müderrisin oğlu Mevlânâ Şemseddin bir gün Mevlânâ hazretlerine bir dânişmentten naklederek dedi ki: Falan kimse: "Biz de Hudâvendigâr'ın kulu ve âşıkıyız. Fakat şimdi ilim elde etmekle meşgulüz ve bütün gayretimizle çalışıyoruz ki, belki arzumuz elde edildikten sonra gelir de onun müridi oluruz," diyor. Mevlânâ: "İstediğini elde edemeyen onu terk edemez. Elde ettiği vakit de fıkhın bağından kendisini nasıl kurtarabilir ve fakirlik âlemine ulaşabilir. Çünkü fakirlik işsizlerin işidir," buyurdu.

Şiir:

"Bu, işi olanın işi değildir. Bakalım talih kime yüz gösterecek ve kimi sevecek..."

(314) Yine o ulu kişiden rivayet olunur ki: Bir dânişment, son derecede münkirdi. Velilerin hallerini inkârda inat ediyordu. Bir kurban bayramı arifesinde birdenbire Mevlânâ'ya tesadüf etti. Mevlânâ onun elini tutup mey-

danın kapısından dışarı çıktı. Onu hiç kimsenin bulunmadığı tenha bir yere götürdü ve: "Bak," dedi. Dânişment bakınca kendini Arafat dağında lebbeyk, lebbeyk (buyurun, buyurun) diyen hacılar arasında gördü. Şaşkınlığından sersemleyip bir nara attı ve kendinden geçti. Mevlânâ hazretleri onu bırakıp gitti. Zavallı dânişment o yokluk girdabından kendine geldiği vakit, Mevlânâ hazretlerinin gitmiş olduğunu gördü. Feryat ederek medreseye geldi ve bu hali dostlara anlattı. Tam bir samimiyet ve gerçek bir imanla candan itikat edenlerden oldu. Bu beklenilmeyen yardımdan ve şahlara yaraşır iltifatlardan dolayı şükürler edip şükraneler verdi.

Şiir:

"Belki birdenbire (Tanrı tarafından) bir inayet erişir.
Ben böyle beklenilmeyen inayetlerin kölesiyim."

(315) H i k â y e : Faziletle süslenip bezenmiş doğru râviler rivayet ittiler ki: Hacı Bektaş-ı Veli, Baba Resul'un has halifelerinden idi. Baba Resul Rum ülkesinde (Anadolu'da) zuhur etmişti. Bir topluluk, ona (Baba Resul'a) Baba Resulu'llâh diyordu. Hacı Bektaş'ın marifetle dolu ve aydın bir kalbi vardı. Fakat (şeriate) uymuyordu. Nakibi şeyh İshak'ı birkaç müritle birlikte Mevlânâ'nın yanına gönderdi ve Mevlânâ'dan: "Ne iştesin, ne istiyorsun, dünyada kopardığın kıyamet nedir?" diye sordurdu. Buna sebep de dünyanın bütün büyük ve küçüklerinin Mevlânâ hazretlerine teveccüh etmeleri idi. Bütün şeyhler ve emîrler Mevlânâ'nın sözlerini işitmekten lezzet alıyorlardı. Birçok mukallit müritler de kendi sahte (müteressim) şeyhlerinden yüz çevirip bu hakikati arayan ve onu tasdik eden hanedanın kulu ve müridi olmuşlardı. İşte bu hali kıskanma onlara çok işliyordu. Kıskançlık yüzünden her taraftan her biri onun aleyhine sözler söylüyor, nükteler savuruyor ve onu yeriyorlardı. Yine Hacı Bektaş demişti ki: "Eğer aradığını buldunsa sus, bulmadınsa dünyaya attığın bu gürültü nedir? Kendini insan oğullarının manzuru yaptın. Halkın bu kadar hanumanını birbirine kattın," Nitekim Mevlânâ buyurmuştur:

Şiir:

"Başımızı ayak yapıp Ceyhun tarafına doğru koşuverdik. Biz dünyayı birbirine kattık ve sonra aradan fırlayıp çıktık. O Leylâ'nın Mecnunlarının sınırına gittiğimiz vakit, binek hayvanımız serkeşlik etti. Biz Mecnun'un sınırını da aştık ilâh..."

Hacı Bektaş-ı Veli yine demişti ki: Dünyayı heyecanının tatlılığı ile doldurdun. Hayli ameli bozuk munafıklar senin heyecanının heybetinden damakları acı olup siyah elbise giydiler.

Derler ki, adı geçen şeyh İshak, medresenin kapısına ulaştığı vakit, Mevlânâ hazretleri semâda idi. Şeyh İshak medresenin eşiğini tam bir edeple öptü ve dervişlere yaraşır bir huzurla içeri girdi. Hemen o anda Mevlânâ hazretleri şu gazele başladı:

"Eğer dostun yoksa, niçin aramıyorsun? Eğer yârine ulaştınsa niçin sevinmiyor, lâkayt oturuyorsun? Bu acayip bir iştir. Asıl hayret edilecek şey, sen bu hayret edilecek şeyin sevdasında değilsin, ilâh...".

Şeyh İshak kendinden geçti, bu gazeli ve bu olayın tarihini yazıp gitti. Hacı Bektaş hazretlerine ulaşınca, görüp işittiğini olduğu gibi anlatıp yazdığı tarihi arz edince Hacı-Bektaş: "Aynı günde Mevlânâ hazretleri kükreyen bir aslan gibi içeri girdi ve bana: "Ey kahpenin kardeşi! Bizim heyecanımız neşe ve aşktan geliyor, yanma ve aramaktan değil, deyip gırtlağımı sıktı. Öleceğimden korktum, baş koyup istiğfar ettim. Yalvarıp yakardım ve kendi aczimi itiraf ettim. Bir anda gözümden kayboldu," dedi ve "Şimdi ey dervişlerim! Mevlânâ'nın saltanat ve ululuğu bizim tasavvurumuza ve teşbihlerimize sığmaz. O mânâ timsalinin fermanına itaatten başka bizim için yapılacak şey yoktur," diye ilâve etti.

Şiir:

"Bu ne letafet, bu ne güzellik, bu ne can bağışlayan dilberliktir. Bunun karşısında sabretmek ne kadar talihsizlik ve sapıklıktır."

Bunun üzerine hepsi baş koyup mürit ve halis muhip oldular.

(316) Yine ulu arkadaşların bilginleri (Tanrı onlardan râzı olsun) rivayet ettiler ki: Bir gün Mevlânâ hazretleri ulu arkadaşlarla birlikte Cuma mesçidine gidiyorlardı. Birdenbire birçok kişinin kanına girmiş ve başını kesmiş bir cellâtla karşılaştılar. Mevlânâ onu ziyaret edip izazda bulundu. Dostlar: "Bu cellât nasıl bir insandır ki, Mevlânâ gibi bir sultan onu ağırlıyor," diyerek şaşakaldılar. Bir büyük, bu hali ondan sordu. Mevlânâ: "Gayret kubbeleri altında gizli kalmış velilerden bir adam vardı. Bu adam, daima beden kafesinden ruh kuşunu uçurtmak ve şahadet derecesine ulaşmak isterdi. Yüce Tanrı bir sebep yarattı, bu adamı mahkûm ettiler. Bu cellât onu beden kafesinden kurtardı. O Tanrı velisi kendi velâyetini bu cellâda verdi," dedi. Dostlar bu hali cellâda anlatır anlatmaz zavallı cellât tam bir kahramanlık ve büyük bir doğrulukla tövbe ve istiğfar edip talihli müritlerden oldu.

Şiir:

"Ne kadar köpek postlu insanlar vardır ki, onların adı yoktur. Fakat onlarsız meclisin şarap kadehi dönmez".[44]

(317) Yine İlâhi imam, müzekkirlerin seyyidi Mevlânâ Mecdeddin Çağa el-Kırşehrî (Tanrı rahmet etsin) Tanrıdan korkan, vera sahibi ve türlü ilimlerden nasibi olan ve evliya ilminden de çok kısmeti bulunan bir adamdı. Hudâvendigâr hazretlerinden biri de o idi. Onun şerecesini Mevlânâ bizzat kendi eliyle yazmıştı. Bu zat rivayet etti ki: Halimin başlangıcında Kırşehir'den talebem olan bir Türk çocuğunu Konya'ya beraber götürmüştüm. Mevlânâ'nın medresesinde benim hizmetimde idi. Bir gece Mevlânâ hazretleri medresenin sahanlığında bedir halinde olan ay gibi gece yarısına kadar dolaşıyordu. Bütün müritler uykuya dalmış; o ilim tâlibi Türk de yavaş yavaş kendi dersini tekrar ediyor ve Hudâvendigâr'ın hallerini gözetliyordu. Bana da uyku galebe etmişti. Türk fakîh Mevlânâ hazretlerinin yeşil bir nura binip yavaş

yavaş tepedeki pencereye doğru yükseldiğini görür. Pencereye ulaştığı vakit fakîh beni uyandırdı. Bu hali öğrenince dayanamadım, kendimi tutamayarak bağırıp kendimden geçtim. Dostların hepsi birden uyandılar. Ben ayıldığım vakit Mevlânâ: "Mecdeddin, niçin nara atıyor ve kendi lokmanı ağzından çıkarıyorsun. Yeni mürit olmuş bir Türk buna dayanabiliyor da sen bunu niçin açığa vuruyorsun? Tanrı Abdallarında böyle haller çok olur. Bunlardan mahrum olmamak için mahremiyet elde et. "Kim sırrını saklarsa işine hâkim olur," sözünü Tanrı erleri buyurmamışlar mı?" dedi.

Şiir:

"Eğer beşer sır saklamış olsaydı, hayır ve şer peyda olmazdı. Gözükmeyen her şey ona gözükürdü."

(318) Y i n e seçkin, gözde ve ihlâs nurlariyle aydınlanmış has dostlar şöyle r i v a y e t e t t i l e r ki: Bir gün Mevlânâ hazretleri kendi medresesinde: "Mevlânâ Şemseddin-i Mardinî veli bir adamdır, fakat o kendini tanımıyor. Onu kendisinden haberdar edelim. Çünkü velilerden bazısı kendi veliliğini bilmez, bazısı kendi velâyetine vâkıf olur, fakat başkasınınkini bilmez, bazı mükemmel ulular da kendi velâyetini ve başkasınınkini ayn-el yakîn ile görür ve hakk-al yakîn ile bilir. Onlar, olgun sakilerdir ve Hazreti Muhammed'in Kevser kaynağından içerler. Bizim bu Şemseddin'e bir gün Tanrı erlerinden biri bir nazar atmıştı. O mübarek nazardan beri Şemseddin dünyanın eşi benzeri olmayan bir velisi oldu," buyurdu. Dostlar bu hayırlı haberi Şemseddin'e ulaştırıp: "Mevlânâ hazretleri bugün medresede bu kadar büyükler arasında sizin hakkınızda böyle bir şahadette bulundu," dedikleri vakit, Mevlânâ Şemseddin baş koyup sevindi ve: "Mevlânâ'nın buyurduğu gibidir," deyip şu hikâyeyi anlattı: "Bülûğa ermiştim. Bir gün Halep şehrinde medresede tahsil ediyordum. Hidayeyi tekrar ile meşguldüm. Birdenbire bir dervişin kapıdan girip benden su istediğini gördüm. Hemen kalktım, su testisini dervişe verdim ve malik olduğum bir miktar yemeği de gönlü yaralı olan bu dervişin önüne koydum. Benim bu yerinde hareketimden dervişin memnun olduğunu ve üzerime

garip bir nazar attığını gördüm. Onun bu tatlı nazarından o kadar zevk duydum ki, ihtilâm oldum ve ben o hoşluk içerisinde kendimi toplayıncaya kadar dervişin gidip kaybolmuş olduğunu gördüm. O nazarın lezzeti hâlâ benim ruhumda duruyor. Fakat Mevlânâ hazretlerine ulaştığım vakit, bu büyüklüğü gördüm ve onun inayet nazarına nail oldum. O evvelki nazarın tatlılığını, Mevlânâ'nın bu inayeti karşısında deryadaki bir damladan daha az gördüm ve onu, yüce nur karşısında bir zerreden daha az buldum. Hamd ve minnet Tanrı'nın olsun ki, o Sultanın (Mevlânâ'nın) imayet ve irşadı ile veli tanır da oldum."

(319) Y i n e ulu arkadaşlar (Tanrı onları cennete yerleştirsin) r i v a y e t e t t i l e r k i : Şeyh Bedreddin-i Tebrizî muhtelif fenleri bilen bir adamdı. Kimya fenninde ve simya sanatında da Ebû Ali Sina idi. Filozofların felsefesinde de ikinci Sokrates ve Yunanlı Eflâtundu. Konya başkentine ulaştığı vakit mukaddes türbeyi yapan emîr Alâmeddin-i Kayser (Tanrı onun ruhunu rahatlandırsın), onu Sultan Veled hazretlerine götürdü ve onun meharetini arz edip dedi ki: Bu şeyh her gün bin sultanî diremi müritlere tedarik edebileceğini iddia ediyor. Arkadaşlar daha çok, yaşama imkânları ise, daha azdır. Bütün arkadaşların, emirlerin ve adap ehlinin mürebbisi olan Sultan Veled hazretleri bu meseleyi babasına arz etti. Mevlânâ hazretleri hiç bir şey söylemedi. Bunun üzerine Bedreddin-i Tebrizî tam bir edeple içeri girince baş koydu ve içten gelen bir doğrulukla halis bir mürid oldu.

(320) Y i n e yer yüzünde Tanrı'nın veliyesi ve bizim şeyhimiz, âriflerin sultanı, Çelebi Celâleddin Emir Ârif'in (Tanrı her ikisinin sırrını kutlasın) annesi, Şeyh Selâhaddin'in (Tanrı ondan razı olsun) kızı, ikinci Meryem ve ilâhî Sıddika olan Fatma Hatun h a b e r v e r d i ki: Ben, Hudâvendigâr bu kimyager hakkında ne buyuracak diye kapının aralığından bakıyordum. Mevlânâ: "Suphan Âllah, bu tuhaf bir haberdir. Biz fitne tozunun dinmesi ve hanedanımız üzerinden bulanıklık dumanının kalkması için, altını toprak yapmağa çalışıyoruz. Şimdi de biri gelmiş: 'Kötülük çıkarayım diye toprağı altın yapıyorum,' diyor. Yoksa bu adam, 'Fitne uykudadır, onu

uyandırana Tanrı lânet etsin,' sözünü duymamış mıdır? Bu işi büyütmektir. Benim fazla (şey) istemeyi sevmediğimi bilmiyor mu? Hakikaten Tanrı'nın öyle kulları vardır ki, kimya ilminin rolü olmaksızın taş veya kerpiçe baksalar, bu kerpiç veya taş durduğu yerde altın ve yakut olur," diyordu. Yine bu sırada Mevlânâ kalkıp mübarek elini bir mermer sütununun üzerine koyar koymaz bu mermer sütununun güneş gibi gözleri kamaştıracak kadar altın olduğunu gördüm. Arkadaşlar ve Bedreddin-i Tebrizî bağırarak hepsi birden kendilerinden geçtiler. Benim de aklım başımdan gitmişti. Kendime geldiğim vakit Mevlânâ hazretleri: "Bahâeddin, Bedreddin hazretlerini zamanın Cüneyd'i ve Tanrı'nın halifesi Çelebi Hüsameddin'in yanına götür de onlara hizmet etsin," buyurdu.

Şiir:

"Nihayet bilsin ki biz altına tamah edici değiliz, biz altını, altını yaratandan getirmişiz. O Tanrı eğer istese bütün yeryüzünün toprağı altın ve kıymetli inci olur.

Biz altına doymuşuz. Çünkü biz o kadar fenle doluyuz ki, bütün toprağa mensup olanları baştan başa altın yaparız. Ben sizden nasıl altın isterim. Ben sizi (altın yapan) kimyager yaparım.

Mülk ve altın, öldüğün vakitte senin canının yoldaşı olmaz. Altını ver, basiret gözün için sürme al."

Bugünden sonra Bedreddin meşgul olduğu her hüneri ve kullandığı her sanatı dostlara vakfediyordu. Nihayet Mevlânâ'nın ölümünden sonra Alemeddin-i Kayser onu mübarek türbenin mimarı yaptı.

(321) Yine Mevlânâ hazretlerinin yakınlarından nakledilmiştir ki: Bir gün sultan Rükneddin hazretleri (Tanrı onun bürhanını nurlandırsın) beş kese sim-i sultanî göndermişti. Hoca Mecdeddin bu parayı alıp Mevlânâ'nın huzuruna götürdü. Mevlânâ: "Dışarı at da kim isterse alsın," diye ona bağırdı.

Şiir:

"Senin olmayan bir kumaşı evinden dışarı at.

Mescid-i Aksa'nın içinde, ölmüş köpeğin ne işi var."

(Paraları) dışarı attılar, hiç kimse de bunları almadı. Mecdeddin vaziyeti Mevlânâ hazretlerine arz etti. Mevlânâ: "Eğer onları yok edemiyorsan git de harca," buyurdu. Mecdeddin yine altınları yok edemeyince, üçüncü defa olarak: "O gümüşleri ne yapayım ve ne yapmak lâzımdır?" diye tekrar sordu. Mevlânâ: "Eğer hakikaten beni candan seviyorsan, o paraların hepsini topla, hendeğin içine dök de canın onun hesabından kurtulsun," buyurdu. Öylece o paraları alıp kalenin hendeğine attılar. Bu hendek su ve siyah bir çamurla doluydu. Hayli kimseler o beyaz gümüşün hevesiyle hendeğe dalıp beyaz yüzlerini karartıp canları ile oynadılar. Ondan sonra Mevlânâ: "Dünya malı öldürücü bir zehirdir ve herkes de bu para için birbirleriyle dövüşüyor. Bu para bütün halkı öldürüyor ve yok ediyor. Nihayet o derecede ki Tanrı erlerinin ağzının tadını bile bozuyor. Allah Allah, gümüşün bütün âfetlerinden salim kalman ve onun zehirli iğnesini yememek için ihtiyatlı davranman lâzımdır," buyurdu.

Şiir:

"Dünya bana bayram olmaz. Ben onun çirkinliğini gördüm, o sarı yüzlü kötü kadın yüzüne allık sürüyor."

(322) Hikâye: Yine ufukların meşhuru ve baş olmayı hak eden Bayburtlu Ahi Emîr Ahmed (Tanrı ona rahmet etsin) o diyarın reislerindendi. Zengin, hayır isteyen, makam sahibi, çok zaman görmüş ve büyüklerin sohbetine erişmiş bir adamdı. Âriflerin sultanı Çelebi Celâleddin Ârif (Tanrı onun sırrını kutlasın) hazretleri Bayburd'a gittiği vakit, oranın erkek ve kadın bütün halkı onun kulu ve müridi oldular. Emîr Ahmed şöyle hikâye etti ki: Gençliğimin ilk çağında sizin ceddiniz Mevlânâ hazretlerinin güzel şöhreti ağızdan ağıza Bayburd'a ulaşınca ve onun "hal" ve "kal" inin yüceliğini seyyahlar anlatınca, bende, babamdan müsaade dileyip Konya'ya gitmek ve o hazretin elini öpmek şerefine nail olmak hevesi uyandı. Fakat annem ve babam hiç müsaade etmiyorlardı. Ben "Niçin olmasın, niçin olmasın," diyerek gitme zamanını

düşünüyordum. Bir gece son derece arzu ve aşkla kalktım, birkaç rekât hacet namazı kıldım ve Tanrı'nın nimet ihsan etmesi yardımcım olur da sürüden ayrılıp o ziyaretle müşerref olurum ümidi ile kırk defa En'am Suresi (K., VI) ni okudum. Sabaha yakın başımı koyup uykuya daldığım vakit rüyamda müritlerden ve seyyahlardan işittiğim şekilde Mevlânâ'yı gördüm: Mevlânâ fereci giymiş, duman renginde bir sarık başına sarmış olduğu halde evimize giriyordu. Ben daha önce koşarak baş koydum, yüzümü onun ayaklarına sürdüm ve yalvarıp yakardım. O, bir dosttan makas istedi, saçlarımı kesti, yüzümü öptü ve birkaç defa: "Tanrı mübarek etsin Tanrı mübarek etsin," dedikten sonra: «Bu Mesnevi şeyhidir," buyurdu. Ben sevincimden uyandığım vakit, kesilmiş saçlarımı yastığımın üzerinde buldum. Bu vaziyetten dolayı bende bir şaşkınlık belirdi. O zevkin şevkinden birkaç gün deli gibi dağlarda dolaştım. Nihayet büyük bir posta oturtma merasimi yaparak fereci giydim, semâ'a, toplantılar tertib etmeğe ve Mesnevî okumağa başladım. Ondan sonra muhtelif şeylerden hazırlanmış güzel bir armağanı Mevlânâ'ya gönderip kendi halimi bildirdim. Bunun üzerine Mevlânâ hilâfet şeceresini gönderip bu kulu müritliğe kabul etti. Siz Çelebi Celâleddin hazretlerinin bu diyarı şereflendirip benim ilm - el - yakîn'imi ayn - el -yakîne çevirmeniz ve beni hakk - al yakîne ulaştırmanız da kabülümün alâmetidir.

Yine sultan Veled, Emir Ahmed'i daima kardeş ve dost diye çağırdı. O yeniden tam bir doğrulukla Çelebi Ârif hazretlerinin müridi olup bütün çocuklarını ve dostlarını o sultanın müridi yaptı "ve ona yakınlık ve iyi mekân vardır" (K., XXXVIII, 254) âyeti de onların yeri oldu.

(323) Yine nakledilmiştir ki: Bir derviş Mevlânâ hazretlerini rüyada görüp müridi oldu. Mevlânâ onun saçını kesti. Derviş sabahleyin erkenden rüyasını ulu arkadaşlara anlattı. Arkadaşlar onu, yeniden mürit olsun ve "İşte evvelce gördüğüm rüyanın, bu tâbiridir. Rabbim onu hak etti" (K., XII, 100) âyetini okusun diye Mevlânâ hazretlerine götürdüler. Mevlânâ hazretleri dervişi görünce: "Onun

saçını daha dün kesmiş, müritliğe kabul etmiştim. Bu kâfidir," buyurdu.

(324) Yine nakledilmiştir ki: Bir gün Şeyh Sadreddin hazretleri hadîs dersi ile meşguldü. Dünya fâzılları da o mecliste hazırdılar. Birdenbire Mevlânâ hazretleri kapıdan içeri girdi. Şeyh o günkü dersi Mevlânâ'nın vermesi için ricada bulundu. Mevlânâ hazretleri, her hadîsi anlatırken o kadar duyulmadık hadîsler şahit getirdi, işitilmedik mânaları açıkladı, hadîslerin gelme sebeplerini söyledi ve o kadar derinlere daldı ki, mecliste bulunanlar şaşakaldılar. Şeyh Sadreddin'in içinden: "Acaba bu hadîsin mânası Mevlânâ'nın söylediği gibi mi, yoksa başka mıdır? Çünkü biz bu mânaları hiç bir büyükten dinlememiş ve bu tarzı işitmemişiz," diye geçti. Hemen o gece Şeyh Sadreddin, Mustafa Hazretlerini (Tanrı'nın selât ve selâmı onun üzerine olsun) rüyasında gördü: Peygamber hazretleri hankahın baş köşesinde oturmuştur. Şeyh Sadreddin onun önüne gider ve Tanrı elçisinin elini öper. Peygamber: "O hadîsin mânası ve benim maksadım, Mevlânâ'nın buyurduğu gibidir. Ona ilâve edilmiş değildir," der. Şeyh sevincinden uyanır. Rüyasını, dervişlere anlatmadan önce Mevlânâ hazretleri hankahın kapısından içeri girip sofanın baş köşesinde oturdu ve: "Biz seni şahit olarak ve sırrımızın hakikatını müjdelemen için gönderdik" (K., XXXIII, 44; XLVIII, 8) âyetini okudu. "Yani öyle âdil bir şahidin şahitliği, kullar hakkında makbuldür, çünkü yüce Tanrı isterse kabule mazhar olur," buyurdu. Sadreddin hemen kalktı, ona olan güveni, inancı ve birliği bir iken bin oldu.

(325) Yine bir gün Mevlânâ hazretleri hamama girmişti. Hemen dışarı çıkıp elbiselerini giydi. Dostlar: "Hudâvendigâr ne çabuk dışarı çıktı?" diye sordular. Mevlânâ: "Tellâk bana yer açmak için bir şahsı havuzun kenarından uzaklaştırdı. Ona karşı utancımdan terledim de çabucak dışarı çıktım," dedi.

(326) Yine dostlar bir kimse hakkında "Vefasız bir adamdır," dediler. Mevlânâ: "Vefa hoş mudur?" diye sordu. Onlar: "Evet," dediler. Mevlânâ: "O halde şimdi siz vefaya

sıkı sarılın," buyurdu. Mevlânâ daima: "Erlerin vefası veya vefa hakkı için," diyerek yemin ederdi.

Şiir:

"Tanrı vefasından ötürü övünür ve başkasının ahdine benden daha vefalı olan var mı? dedi.
Mademki vefa köpeklerin şiarıdır. O halde git, onları ayıplama.
Mademki vefasızlık köpekler için bir ayıptır, o halde vefasızlığı nasıl reva görüyorsun".[65]
Eğer Hintli bir köle vefakârlık ederse, devlet onun için, Tanrı onun bekasını uzun etsin, diye dua eder."

(327) Y i n e çok defa şöyle vakı olurdu ki Gûyende'ler semâ'ın uzun sürmesinden hasta olur, pazartesi ve perşembe günleri medreseye geç kalırlardı. Mevlânâ hazretleri (Semâ edemediği için): "Mademki âşıkların namazını kılmadık, hiç olmazsa kuşluk namazını kılalım," derdi. Gûyende'ler gelinceye kadar, birkaç rekât namaz kılar ve onlar gelir gelmez birlikte semâ ederdi.

(328) Y i n e bir gün Mevlânâ'nın hizmetinde rebap çalıyorlardı. Mevlânâ büyük bir zevk duyuyordu. Birdenbire bir aziz içeriye girdi: "İkindi namazı (namaz-ı diğer) okunuyor," dedi. Mevlânâ, bir an durakladı ve sonra: "Hayır hayır, o başka namaz, (namaz - ı diğer,) bu da başka;[66] her ikisi de Hakk'a çağırıyor. Birisi insanın zâhirini hizmete, ötekisi ise bâtınını Tanrı'nın sevgi ve marifetine çağırıyor," dedi.

(329) Y i n e arkadaşlardan birisi evlendi. Mevlânâ; "İnşallah (aldığın hayat arkadaşı bir) din arkadaşı olur," dedi.

Bir gün bir derviş, birinin onu bunu kötülemesinden şikâyet etti ve bu işin kötülüğünü tekrarladı. Mevlânâ: "İnsan dünyayı zaptedebilir, fakat ağzını zaptedemez," dedi.

(330) Y i n e bir gün Mevlânâ hamama girmişti. Merhamet gözü ile kendi mübarek vücuduna baktı. Vücudu iğne — ipliğe dönmüştü. Buyurdu ki: Bütün ömrümde kimseden utanmadım, fakat bugün zayıf vücudumdan çok utandım.

Çünkü o: "Bir gün bana huzur vermedin," diye kim bilir "hal" dili ile neler söyledi, neler de söylemeyip gizledi ve "Yükünü taşıyabilmem için beni hiç rahat bırakmadın; bir gececik olsun istirahat edip kuvvet bulmama bile müsaade etmedin," diye ne kadar inledi. Fakat ne yapayım ki, benim huzurum onun ıstırabındadır. Nitekim buyurmuştur:

Şiir:

"Ben, bir rahat etsem, ruhum rahat etmez. Ben hiçbir dakika dinlenmediğim anda dinlenirim."

Âşıkların huzuru yorgunluktadır. Hazine, zahmette; neşe, arayıp istemede ve acınmışlık da edeptedir.

Şiir:

"Ruhum çekişmeler içerisindedir. Beni çekip sürükleyenin kim olduğunu biliyorum. Bir an dinlenmek istiyorum, fakat dinlenmek için imkânım yok."

(331) Y i n e bir gün Mevlânâ'nın haremi Kira Hatun (Tanrı ondan razı olsun): "Cennet halkının çoğu aptaldır," hadîsinin mânası nedir?" diye sordu. Mevlânâ: "Aptal olmasalardı, Cennet ve Cennet'in nehirleriyle nasıl yetinirlerdi. Sevgilinin yüzünün bulunduğu bir yerde Cennet'in ve nehirlerinin yeri mi olur. Bunun için "Cennet halkının çoğu aptaldır ve illiyîn ise akıl sahipleri içindir," buyurdu ve şu rubaiyi söyledi:

"Eğer Cehennemde senin zülfün elime geçerse, cennetlik olmaktan ar ederim.
"Eğer sensiz, beni cennete çağırsalar, cennet sahrası yüreğimi sıkar."

O halde yalnız bağı gezmeyi gaye edinmiş düşüncesi kıt kimse, bahçıvanın yüzünü görmekten mahrum kalır.

Şiir:

"Onun yüzü olmazsa cennet bana hem cehennem hem de düşmandır. Bu fâni renk ve kokulardan yandım. Nerede beka nurları."

Yine bir gün gönül sahibi velilerden bir cemaat, Rabia'nın bir elinde ateş, bir elinde de bir testi bulunduğu halde acele ile koştuğunu gördüler. Veliler: "Ey ahiretin hanımı, nereye ve ne için koşuyorsun?" diye sordular. Rabia: "Cenneti yakmak, Cehennemi de su döküp söndürmeğe gidiyorum ki bu yolu kapıyan iki hicap da ortadan kalksın, maksat gözüksün ve Tanrı'nın kulları ümitsiz (reca) ve korkusuz (havf) Tanrı'ya hizmet etsinler. Çünkü eğer cennet ümidi ve cehennem korkusu olmasaydı, kimse Tanrı'ya tapmaz ve itaat etmezdi," dedi.

Şiir:

"Eğer cennetteki kızarmış et ve helva ümidi olmasaydı, bu bir mukallid mestin rükû için sırtı eğilir miydi?"

Fakat, halis muhiplerin maksat ve istediği şey sevgiliye ulaşmaktır. Her iki dünya da bu visalin kulu ve kölesidir.

Şiir:

"Tanrı'dan başka tanrı istemek fazlasını isteyip de yemek bile olsa, bir can çekişmedir."[67]
"Tanrı'dan başka tanrı istemek fazlasını isteyip de hepsini kaybetmektir."[68]

Şeyh Maturidi'ye: "Dilediğini iste," dediler. O da "İstememeği istiyorum," dedi.

(332) Hikâye: Yine nakledilmiştir ki: Bir gün Mevlânâ hazretleri mânalar saçmakta hararetlenmişti. Her tayfadan bir grup vardı. O şu hikâyeyi anlattı: Bir Türk şehre gelmişti. Birdenbire bir medresenin kapısına geldi. Medreseyi süpürülmüş, sulanmış ve fakihlerin de büyük sarık ve elbiseleriyle oturmuş olduklarını gördü. Bir an sonra medresenin kapıcısının geldiğini gördü. Kapıcı medresede bulunanlardan her birisine tâyin edilen ekmeği, eti ve diğer şeyleri getirip kendilerine verdi. Bu hal Türkün çok hoşuna gitti. Ertesi gün zavallı Türk, çoluk çocuğunu terk edip başına bir sarık sardı, bir cübbe giydi ve medreseye girdi. Müderrise selâm verip yanına oturdu. Müderris fakîh, fakirdi. Gelenin bilgin olmadığını ve bu sarıkla cübbeyi mahsus giyindiğini zekâsiyle an-

ladı. Müderris: "Ey azizim, haricî süs, cübbe ve sarıkla kimse dânişmend ve fakih olmaz ve mücahedesiz kimse müşahedeye ulaşmamıştır. Yıllarca didinip kendi kendini tüketmek ve bunu tekrar etmek, kandil isi ile kararıp bulanmak lâzımdır ki Tanrının uygulaması inayetiyle bir insan insan olsun. Ona bakan insan olan ve olmayan kimse, ondan insanlık öğrensin," dedi. (Mevlânâ bu hikâyeyi anlattıktan sonra) "O halde görünüşe tapan, görünüşün süsü içinde kalmış olan, dış terbiye ile yetinen, gösteriş için fereci giyen ve asla özü bilmeyen ve görmeyen bu cemaat, bahsedilen bu Türk gibidir. Bir insanın o anın adamı olması için yıllarca zahmet çekmesi lâzımdır.

Şiir:

"Yakutun renk, parlaklık ve letâfet bulması için yıllarca güneşte kalması gerekir[69].
"Ev mürit, bir puşkin misk olması için ahunun yıllarca o bahçede otlaması lâzımdır.[70]
"Bir iplik ucu bana görününceye kadar gönlüm ve kalbim şuhutta ipliğe döndü.[71]
İçteki fâsit hayalleri süpürüp atmak için vücudun züht ve tekvada hayal gibi olması lâzımdır."[72]

(333) Yine olgun, hür kişilerin (ahrarın) makbulü şeyh Mahmud-i Neccâr (Tanrı rahmet etsin) r i v a y e t e t t i k i: birgün mübarek medresede büyük bir semâ vardı. Zamanın âriflerinden şeyh Fahreddin-i Irakî o anda cezbelenip hırkası ve tahfifesi düşmüş bir halde dolaşıyor ve bağırıyordu. Mevlânâ hazretleri de diğer bir köşede semâ ediyordu. Mevlânâ Ekmeleddin Tabib, bütün emîrler ve bilginlerle seyrediyordu. Semâ'dan sonra, Ekmeleddin Tabib: "Hudâvendigâr, şeyh Fahreddin-i Irakî hakikaten bundan sonra hoş düşler görecek," dedi. Mevlânâ: "Eğer başını bu tarafa çevirip uyursa..." buyurdu. Nihayet şeyh Fahreddin Mevlânâ'nın inayet nazarına mazhar oldu. Mevlânânın müsaadesiyle Muineddin Pervâne, şeyh Fahreddin'i Tokat tarafına çağırdı ve onun için yüksek bir hankah yapılmasını emretti. Fahreddin o hankahın şeyhi oldu. Şeyh Fahreddin daima medresedeki semâ'da ha-

zır bulunur ve Mevlânâ'nın büyüklüğünden bahisle ahlar edip: "Hiç kimse Mevlânâ'yı gerektiği gibi anlayamadı. O bu dünyaya garip olarak geldi, garip olarak gitti." derdi.

Şiir:

"Dünyaya geldi, bize bir iki gün yüzünü gösterdi, fakat öyle çabuk gitti ki kim olduğunu bile bilmedim."

(334) Y i n e bir gün Mevlânâ hazretleri bilgiler saçarken: Balıkların içinde bulundukları bu ırmağın suyuna ekmek kırıntıları atmadan balıklar başlarını dışarı çıkarıp o ekmek kırıntılarına üşüşmezler. Tıpkı bunlar gibi, bizim ruhumuzda akan hikmet ırmağına da doğruluğu, talebi, dürüst inancı ve riyasız bir samimiyeti dökmeden bizim mâna balıklarımız, işitmek isteyenlerin ve arayanların himmetleri nispetinde başlarını bu ırmaktan dışarı çıkarmazlar ve hiç bir avcının oltasına düşmezler. O halde çok zillet göstermek ve fakirlik lâzımdır. Çünkü ıstırap ve zaruret bir şeyi hak etmeğe vesiledir. 'Sıkıntıda olan kimse dua ettikte ona icabet eden kimdir?' (K., XXVII, 63)

Şiir:

"Tanrı gökleri yarattıysa ihtiyaçları def etmek için yarattı. Yerden biten her şey, bir muhtacın ihtiyacını def etmek ve her tâlibin aradığı şeyi, bulmak için biter".
"Nazik boğazlı çocukcağız ağlamadıkça memeden süt nasıl gelir?"

(335) Yine bir gün dostlardan bir azizin ruhu sıkılmıştı. Mevlânâ hazretleri ona: "Dünyanın bütün can sıkıntısı bu dünyaya gönül verme neticesidir. Bu dünyadan azat olduğun, kendini garip bildiğin, baktığın her renk ve tattığın her zevkin kalmayacağını başka bir yere gideceğini bildiğin an, can sıkıntısından kurtulursun. Ne mutlu o insana ki fıkıh ve hikmet ehli ile oturur, zillet ve miskinlik ehli ile düşer kalkar," dedi ve yine buyurdu ki: "Azat er başkasının kendisini incitmesinden incinmeyen kimsedir. Yiğit, incinmeyi hak edeni, incitmeyen kimsedir. Nitekim demiştir.

Şiir:

"Bu hırka içinde olduğumuz müddetçe ne kimseden incinir, ne de kimseyi incitiriz".

(336) Yine rivayet olunmuştur ki: Bir gün arkadaşlardan biri malının azlığından şikâyet ediyor. Mevlânâ hazretlerine, kendisine biraz dünyalığın yüz göstermesi için yalvarıp yakarıyordu. Mevlânâ: "Git, beni düşman kabul et ve hiç sevme de, dünya senin dostun olsun ve Tanrı sana dünyayı versin," buyurdu. Mürit: "Yapamam," dedi. Mevlânâ: "O halde git, fakirlik ve sefalete tahammül et de bolluğa kavuşasın ve (o âlemden) bir ses işitesin. Çünkü Tanrı erlerinden başka kimsede dünya ile din bir arada bulunamaz," buyurdu ve şu şiiri söyledi:

"Ey dünya tâlibi! Sen bir gündelikçisin. Ey cennet âşıkı! Sen bu hakikatten uzaksın.
"Ey hakikatı bilmediğinden ötürü dünya ve ahiret ile başı hoş olan kimse! Sen onların sevinç ve kederinden haberdar olmadığın için mazursun."

(337) Yine bir şahıs altın dolusu bir kese kaybetmişti. Kendinden geçmiş gibi koşuyor ve herkesten soruyordu. Birdenbire Mevlânâ hazretlerine rasladı. Mevlânâ: "Kaybettim deme, bilâkis buldum, de," buyurdu.

(338) Yine gönlü yaralı bir derviş rivayet etti ki: Bir gün, bir şahıs Mevlânâ ile karşılaştı. Baş koydu ve: "Bu alçak dünyaya çok doymuş ve ondan usanmışım. Keşke öteki dünyaya gitsem de dinlensem. Çünkü yüce Tanrı hazretleri oradadır," dedi. Mevlânâ hazretleri: "Tanrı'nın burada olmadığını ne biliyorsun?" buyurdu.

Şiir:

"Dünyada ne varsa senin dışında değildir. Ne ararsan kendinde ara, çünkü sen her şeysin."

(339) Y i n e dostlardan bir aziz büyük bir toplantıya rasladı. Bu toplantıda herkes her hususta muhtelif şeyler okuyor ve kendi üstünlüklerini göstermeğe çalışıyordu. O aziz hiç bir şey söylemiyordu. Mevlânâ hazretleri: "Ey arkadaş, sen niçin bir bilgi vermiyor ve bir söz söylemiyorsun" diye ondan sordu. Aziz: "Bu, bir büyükler toplantısı olduğu için çekindim," dedi. Mevlânâ: "Ağzını açmalıydın, biz söylerdik," buyurdu.

(340) Y i n e arkadaşların kendilerine örnek edindikleri İbni Isfehsalar unvanı ile tanınan, müritlerin âriflerinden ve şehirin emîrlerinden birinin oğlu olan Çelebi Celâleddin (Tanrı ona rahmet etsin) r i v a y e t e t t i k i : Bir gün Mevlânâ hazretleri haberci olarak beni birkaç dostla birlikte Kayseri'de Pervânenin yanına gönderdi. Çelebi Hüsameddin'e bir mektup yazdırdı. Bu mektupta icap edeni söylemiş ve mâna incilerini delmişti. Mübarek mektubunu sarığımın kenarına yerleştirip baş koydum ve Hudâvendigâr'ın mübarek ayaklarını öptükten sonra: "Eğer benden haber sorarlarsa, ne söyleyeyim?" diye sordum. Mevlânâ: "Sen orada ağzını açınca gerekeni biz söyleriz," buyurdu. Sultanın ve emîrlerin hizmetine ulaşıp Mevlânâ'nın selâmını ilettiğimde, hepsi ayağa kalkıp büyük bir saygıda bulundular. Pervâne mektubu ayakta tatlı bir eda ile okuyor ve metnin her yerinde âferinlerde bulunuyordu. Bizim istediğimize icabet ederek Hudâvendigâr'ın büyüklüğü hakkında benden: "Hudâverdigâr ne yapıyor, mübarek sıhhati nasıldır?" diye sordular. Ben o kadar hakikatler ve ince şeyler söylemişim ki kendimden geçmişim. Pervâne ve emîrler: "O hazretten niçin uzağız?" diyerek ağlıyor ve hayıflanıyorlardı. Nihayet Pervâne bana: "Çelebi hazretleri sık sık teşrif buyuruyorlardı, fakat bu seferki kadar sizi marifetle ve mânalarla dolu görmemiştim," dedi. Ben hikâyeyi tekrar anlattım. Hepsi birlikte baş koyup âferinlerde bulundular ve çok hediyeler gönderdiler.

(341) Y i n e zamanın Eflâtunu, Hoca Ekmeleddin Tabîb (Tanrı onun toprağını iyi etsin) bir gün Mevlânâ'nın ziyaretine gelmişti. Mevlânâ o günü Çelebi Hüsameddin'in evinde

idi. Ekmeleddin çok güzel elbiseler giymiş, samur kürklü kırmızı bir ıskarlat çuhasını da omuzuna atmıştı. Bir an sonra Mevlânâ hazretleri, Ekmeleddin'in kulağına gizli bir şey söyledi. Ekmeleddin hemen baş koyup elbiselerini verip gitti. Çelebi Hüsameddin hazretleri Ekmeleddin'den: "Mevlânâ senin kulağına ne söyledi. Bu secde ve bu halin sebebi ne idi?" diye sordu. Ekmeleddin: "Bu kadınlara mahsus güzel elbiselerle Tanrı erlerinin gözü önüne nasıl gelip bulundum. Bu hareketim hiç doğru değildi, diye içimden geçti. O anda kendimi son derece zavallı ve mahçup gördüm, halim değişti. Tam bu sırada Mevlânâ hazretleri kulağıma: "Aldırma, düşünme ve mahçup olma, ruhumuzun elbisesi olan tenin bile bizim yanımızda itibarı yoktur. Dışta olan yağmur elbisesinin nasıl itibarı olabilir. Çünkü: 'Tanrı sizin şekillerinize ve amellerinize bakmaz, kalbinize ve niyetlerinize bakar.' Çalış ki, elbise seninle tanınsın, sen elbise ile tanınma," buyurdu. Ben o inayetin memnuniyetinden elbiseleri şükrane olarak kavvallere verdim," dedi. Ekmeleddin hayatta bulunduğu müddetçe süslü elbise giymedi.

(342) Y i n e onun müdavimleri ve hizmetini yapanlar şöyle r i v a y e t e t t i l e r ki: Mevlânâ hazretleri, Haydar gibi sarmısağı çok severdi. On, on beş belki de yirmi otuz günde bir yemek yerdi. İftarda çiy sarmısak tanelerini yer ve: Mustafa hazretleri, bildiği sebeb ve hikmet üzre müminlerin emîri Ali'ye her zaman: "Ey Ali, sarmısağı çiy ye," buyururdu.

(343) Y i n e Ârif Çelebi'nin annesi Kirake Hatun (Tanrı her ikisinin sırrını kutlasın) r i v a y e t e t t i ki: Mevlânâ hazretlerinin bir aya yakın yemek yemediğini gördüm. Ben, yeni gelin olmuştum. Muallimim de Mevlânâ hazretleri idi. Bir gün Mevlânâ benden: "Fatına hanım evimizde yoğurt var mı?" diye sordu. Ben: "Evet var, fakat son derecede ekşidir," dedim. Buyurdu, onu büyük bir kâseye doldurup önüne koydum. Mevlânâ: "Yirmi baş sarmısak döv, içine dök de lezzetli olsun," dedi. Ben, gece yarısı Mevlânâ'nın geldiğini gördüm. Benden yoğurdu istedi ve alıp yoğurdun içine bayat küf tutmuş ekmekleri doğradı. Sonra o kâsedeki tiriti tama-

miyle yedi. Ben o yoğurttan bir parça ağzıma koydum, yoğurdun keskinliğinden derhal dilim kabardı. Fakat Mevlânâ, yoğurdu tamamiyle tüketip kâseyi bana verdi ve sabah oluncaya kadar teheccüt namazı ile meşgul oldu.

Dostlar toplanınca da yedi gün, yedi gece semâ edip sükûnet bulmadı ve bir lâhza dinlenmedi. Sekizinci gün hamama gidip bir hafta orada kaldı. Herkes bu kuvvet ve kudretten ötürü hayrette kaldı ve birçok münafıklar da zünnarlarını koparark ve muhalefetlerinden ötürü istiğfar ederek ona uydular.

Yine bir gün buyurdu ki: Biz bu dünyadan üç şey seçmişiz; semâı, şerbeti ve hamamı.

(344) Yine Müderrisin oğlu Çelebi Şemseddin'den nakledilmiştir ki: Bir gün Mevlânâ'nın kızı Melike Hatun (Tanrı her ikisine de rahmet etsin) kendi cariyesini azarlamıştı. Mevlânâ hazretleri birden bire kapıdan içeri girdi ve: "Onu niçin dövüyor ve niçin incitiyorsun. Acaba o, hanım, sen de cariye olsaydın ne yapardın? İster misin ki, bütün dünyada Tanrı'dan başka hiç kimsenin köle ve cariyesi yoktur, diye bir fetva vereyim. Hakikatte onların hepsi bizim kardeşlerimiz ve hemşirelerimizdir. Çünkü Tanrı: 'Tanrı sizi bir nefis gibi yarattı ve dünya'ya getirdi,' (K., XXXI, 27) buyurmuştur," diyerek kızına bağırdı. Bunun üzerine kızı tövbe edip o cariyeyi azat etti ve üzerinde ne varsa hepsini ona giydirdi. Hayatta bulunduğu müddetçe de köleleri ve cariyeleri incitmeyip Peygamberin sünnetine uyup diyordu:

Şiir:

"Fenlerle dolu olan Peygamberlerden utanıyorum. O, giydiğinizden onlara (kölelere) da giydiriniz," dedi. "Yediğinizden fakirlere de yediriniz, vasiyetini Peygamber çocuklarına etti". "Ben ipek ve atlas giydiğim vakit, maiyetime de ipek ve atlas giydiririm, çul giydirmem".

(345) Yine nakledilmiştir ki: Bir gün Mevlânâ hazretleri semâın çokluğundan ve mizacının letafetinden kış mevsiminde nezle olmuştu. Nezle, sersamı karşılar ve

cüzzamın damarını keser. Önce kan almak, sonra da hamama gitmek lâzımdır, denildiği için o anda kan almağa niyet etti ve gömleğini de kan alıcıya verdi. İkinci günü de hamama gitti.

(346) Y i n e bir büyük: "Farz olan namazların arkasından Ayetü'l-Kürsi'yi okumanın ne hikmeti vardır?" diye sordu. Mevlânâ hazretleri: "Peygamber (Tanrının selât ve selâmı onun üzerine olsun) beş vakit namazın arkasından Âyetü'l-Kürsi'yi (K., II, 256) okuyan kimsenin ruhunu, Tanrı bizzat alır," buyurmuştur. "Tanrının senin ruhunu bizzat kendi eliyle almasından ve rahmet bahşetmesinden daha büyük bir fayda ve hikmet olabilir mi? Şüphesiz Mustafa hazretleri (Tanrı'nın selâmı onun üzerine olsun) daima Âyetü'l-Kürsi'yi okur ve kendi ümmetini de onu okumağa teşvik ve tahrik ederdi. Ayetü'l-Kürsinin fazileti yüce arştan daha yücedir ve bu fazilet hiç bir kitapta yoktur. Bu Mustafa'ya ve onun ümmeti merhumesine mahsustur," buyurdu.

(347) Y i n e hakikat yolunun sâlikleri ve ilâhî şarabın mestleri olan eski dostlar (Tanrı'nın rızası onların hepsinin üzerine olsun) şöyle r i v a y e t e t t i l e r ki: Bir gün Mevlânâ hazretleri: "Dostlarımız türbemizi, uzak mesafelerden gözükmesi için yüksek yapsınlar. Kim bizim türbemizi uzaktan görür, itikat eder ve bizim velâyetimize güvenirse, yüce Tanrı onu rahmete kavuşmuşlar sırasına kor. Hususiyle tam bir aşk, riyasız bir doğrulukla, mecazsız bir hakikat ve içinde şüphe olmayan bir bilgi ile gelip türbemizi ziyaret eden ve namaz kılan bir kimsenin her dileğini yüce Tanrı yerine getirir ve kendi maksatlarına ulaştırır. Onun dine ve dünyaya ait istekleri hâsıl olur," buyurdu.

Şiir:

"Fazla dua yaptığımdan ötürü vücudum dua oldu.
O kadar ki, kim yüzümü görürse duayı hatırlar."

Ve yine buyurdu ki: Dua bir ok gibidir. Müridlerin âminleri de o okun kanadlarıdır.

Şiir:

"Ey gönül istediğini iste, ihsan peşin, padişah da ha-

zırdır. Çünkü o ay yüzlü padişah, gelecek yıla kadar bekle demez."

(348) Yine gerçek bir nakildir ki: Bir gün Mevlânâ hazretleri buyurdu ki: "Bizim türbemizi yedi defa yapacaklar. Sonuncu defada zengin bir Türk çıkacak, onu, bir tuğlasını altundan bir tuğlasını da ham gümüşten olmak üzere yapacaktır.' Bizim türbemizin etrafında da bir şehir olacak sonra türbemiz bu şehirin ortasında kalacaktır. O zaman da Mesnevî'miz şeyhlik edecektir."

(349) Yine ulu arkadaşlardan nakledilmiştir ki: Bir gün Mevlânâ'nın hizmetinde Kur'an'ı yedi tarzda okuyan Sâ'ineddin-i Mukrî'nin hikâyesini anlatıp: "Sâ'ineddin-i Mukrî zamanın Ebû Hafs'ı ve Kalûn'udur. Her gece Kur'an'ı hatmetmeden yatmaz," dediler. Bunun üzerine Mevlânâ: "Evet, sadece cevizleri iyi sayıyor, onun özünden bir haz almıyor. Tanrı'nın kitabı dört esas üzerine kurulmuştur: İbare, işaret, lâtifeler ve hakikatler. İbare, avam içindir; işaret, haslar içindir; lâtifeler veliler ve hakikatler de Peygamberler içindir. O aziz daima ibareyi tamirle meşgul, onun sırlarından mahrumdur," buyurdu.

(350) Yine bir gün Sâ'ineddin kabara kabara: "Bu gece Mevlânâ'nın aşkı ile Kur'ânı hatmettim," dedi. Mevlânâ: "Nasıl oldu da çatlamadın?" buyurdu. Sâ'ineddin derhal baş koyup ağladı. Mevlânâ buyurdu:

Şiir:

"Eğer onun dudağından çıkan sözler kalbine aksetseydi, onun kalıbı tuzla buz olurdu.
Çünkü Tanrı: 'Biz Kur'an'ı bir dağ üzerine indirmiş olsaydık, o dağ Tanrı'nın korkusundan alçalır ve parçalanıp yok olurdu' buyurmuştur."

'Sen onu Allah'ın korkusundan alçalmış ve parçalanmış görürdün' (K., LIX, 21). Bu hususta bundan başka daha ne mânalar saçtı. Buyurdu ki, İmam Ebû Hanife (Tanrı ondan razı olsun) bir gece akşam namazını kılıyordu. 'Zelzele olduğu vakit...' (K., XCIX, 1) âyetini okuyup 'Bir zerre ağırlığınca

hayır işleyen onu görür' (K., XCX, 7) âyetine ulaştığı vakit, bir hıçkırık gelip kendinden geçti. Derler ki: Kur'an'ın sırlarının heybetinden yedi gün, yedi gece seccadesinin üzerinde kendinden geçmiş bir halde kalmıştı. Eğer Kur'an okursan öyle oku ki, seni çağırsınlar. Okuduğundan haberin olmadığı için seni Tanrı'nın dergâhından kovacakları şekilde okuma. "Ne kadar Kur'an okuyan vardır ki Kur'an ona lânet eder," sözünün sırrı budur.

Şiir:

"Kur'an denilen gelin, iman başkentini kavgadan âri gördüğü vakit yüzünden örtüsünü atar."

(351) Yine anlayışlı ve olgun arkadaşlar şöyle rivayet ettiler ki: Kadı Sıraceddin-i Urmevî (Tanrı ona rahmet etsin) aklî ve naklî bütün ilimlerde ikinci bir imam Şâfiî idi. Birkaç muteber fenden zor meseleler ve parlak nükteler çıkarıp hazırlandı ve talebesine: "Emîrlerin ve fâzılların bulunduğu mecliste Mevlânâ'ya tesadüf edersem, âlimliğin ne olduğunu bilmesi için, ona kendi fazilet ve maharetimi göstermek istiyorum. Bahis hararetlendiği ve benim de en önemsiz bir şeyde yanıldığım zaman her taraftan bana yardım ediniz," diye bildirdi.

Mevlânâ hazretleri bir sabah kadının odasına girer, selâm verir, büyük bir heybetle ona bakar ve çabuk dışarı çıkar. Kadı Sıraceddin onun arkasından dışarı koşar, hiç kimseyi görmez. Bunun üzerine mahkemenin adamlarından sorar, fakat kimse ona bir iz veremez.Bir an sonra Mevlânâ hazretlerinin kadının evinin üst katından aşağıya inip gittiğini görür. O cemaatin şaşkınlığı bir iken bin olur. Kadı hazretleri sabah namazını kılmak üzere yukarı kata çıktığı vakit, bu katın camları üzerinde (Mevlânâ'dan sormak istediği) mesele ve nüktelerin hepsinin birer birer yazılmış olduğunu, her meselenin ve nüktenin altına da cevaplarının yazıldığını ve onun tahkiki için anlatılmıyacak kadar gaybî ve aynî lâtifeler de ilâve edildiğini görür. Kadı derhal bir nara atar, elbiselerini yırtar. O soğuk imtihandan ve münasebetsiz tasavvurdan tövbe edip koşarak medreseye gelir, Mevlânâ hazretlerinden özür diler, ona can-

dan bir muhip olur, büyüklerin ve şeyhlerin huzurunda bu meseleyi tekrar anlatır.

Bu hikâyedeki hâdise kadının sülûkünün başlangıcında olmuştur. Bu sebepten ötürü Mevlânâ'nın ölümünden sonra, rebabı menetmek ve semâı haram saymak için bir grup kimseler gayretler sarf edip kadı Sıraceddin'den yardım istedikleri vakit o buna asla râzı olmadı.

(352) Y i n e bir gün Çelebi Hüsameddin hazretleri (Tanrı onun sırrını kutlasın) Mevlânâ hazretlerinden: "Hemşerimiz Kadı Sıraceddin nasıl bir kimsedir?" diye sordu. Mevlânâ: "İyi adamdır. Havuzun etrafını dönüyor, bir tekmelik işi kalmıştır. Ümitsiz olmayacağını umarız. Belki de ümitleri tazelenecek," buyurdu.

(353) Y i n e Müderrisin oğlu Çelebi Şemseddin (Tanrı ona rahmet etsin) şöyle rivayet etti ki: Âşık dostlar Mevlânâ'nın müridi olunca, Mevlânâ dua etti ve: "Yüce Tanrı sizi eski kurtların şerrinden korusun," dedi. Dostlar: "Onlar nasıl kavimdirler," diye sordular. Mevlânâ: "Onlar, Tanrı yolunu kesenler, kendi arzularına uyanlar ve yeni usuller icad eden cahil münkirlerdir," dedi.

(354) Y i n e n a k l e d i l m i ş t i r ki: Mevlânâ hazretleri semâda mest olduğu vakit kavvalleri yakalayıp raksederek ayakları ile tepinerek: "Yarabbi! Muhammed ve onun ailesi üzerine selat olsun," diye selavat getirir ve tekrar semâ'ya başlardı.

(355) Y i n e bir gün bir berber Mevlânâ'nın mübarek sakalını kesiyordu. Berber: "Hüdavendigâr ne buyuruyor, nasıl yapayım? dedi. Mevlânâ: "Kadınla erkeği birbirinden ayıracak kadar kes," dedi. Başka bir gün de: "Ben hiç sakalları olmadığı için kalenderleri kıskanıyorum," dedi ve "Az sakal erkeğin saadetindendir, çünkü sakal erkeğin süsüdür. Onun çokluğu erkeği böbürlendirir. Bu da insanı (manen) öldüren şeylerdendir," hadîsini söyledikten sonra: "Çok sakal sofilerin hoşuna gider. Fakat sofi sakalını tarayıncaya kadar, ârif Tanrı'ya ulaşır,' buyurdu.

(356) Y i n e bir gün Mevlânâ medresenin kapısında ayakta durmuştu. Bütün dostlar da orada idiler. Yüzünü dost-

lara çevirip: "Tanrı'ya yemin ederim ki dünyada bir kimseden başka kimse yoktur. O kimse de sizinledir, sizin içindir, sizin için çalışıyor ve sizi istiyor." dedi. Nitekim demiştir:

Şiir:

"Ben insanların iyiliği için dünya zindanında kalmışım. Zindan nerede ben nerede? Kimin malını çalmışım."

Dostlar şükürler edip baş koydular ve sevindiler.

(357) Yine Müderrisin oğlu rivayet etti ki: Bir gün Mevlânâ hazretleri buyurdu ki: Hoca Fakih Ahmet (Tanrı ona rahmet etsin) daima: "Tam kırk yıldır, gece ve gündüz sonsuz mücahedede bulundum ve birçok riyazetler çektim ki bilginlik illeti benden gitsin ve o perdeden dışarı çıkayım. Fakat hâlâ bende ondan bir eserin kaldığını görüyorum. Gönül levhası ne kadar sade olsa, Tanrı'ya yakınlık da o kadar fazla olur. Çünkü levh-i mahfuz, hâfızın levhasından daha yüksektedir," derdi.

(358) Yine buyurdu ki: Dünyada bilginlerin sultanı (Sultan'ul-Ulemâ) olan babam Bahâeddin Veled (Tanrı ondan razı olsun) daima: "Eğer bende bu tahsille elde edilen ilimler olmasaydı, o mâna, ilimden daha kuvvetli olurdu," diye tekrarladı.

Şiir:

"Kalbimi ilimlerden temizledim, âşinalık buldum. Varlığın zülmetini bıraktım, aydınlığa ulaştım."

İmdi, fıkıh medresesinden fakirlik medresesine geldikçe Hakk'ı bulan bir nadir kişi lâzımdır.

Şiir:

Fıkıh medresesinin bitirme diplomaları olduğu gibi, aşk medresesinin de kanunlarının olduğunu bil."

(359) Yine nakledilmiştir ki: Bir gün Mevlânâ hazretleri, Alâeddin Sırayanus (Tanrı rahmet etsin) hazretlerine buyurdu ki: Eğer senden: "Mevlânâ kimdir?" diye

sorarlarsa, görmediğini ve işitmediğini söyle. Yani, "Onun ne ululuğunu görebilirsin, ne de sırlarını işitebilirsin," diye cevap ver. Sonra: "On men ekmeği çiğneyip yakadan aşağı dökmek daha kolay, fakat bir men ekmeği yemek daha zordur. Çünkü bu zâhir bilginleri, malûm bilginlerin ilimlerini çiğner ve dökerler. Eğer okumadan gerektiği gibi yutsalardı, çiğnemek zahmetinden kurtulurlar ve susmayı kendilerine san'at edinirlerdi," buyurdu.

Şiir:

"Sözden altmış fersah uzağa kaç, çünkü sen söz tuzağı yüzünden bu kapana düşmüşsün."

(360) Yine buyurdu ki: Hakim Senâi (Tanrı'nın rahmeti onun üzerine olsun) hayatının son zamanlarında dilinin altında bir şey mırıldandı. Muhipler kulaklarını onun ağzına götürdüler, şu beyti söylediğini işittiler:

"Sözde mâna, mânada söz olmadığından ötürü söylediğimden döndüm."

(361) Yine ulu arkadaşlardan nakledilmiştir ki: Muineddin Pervâne, vezir Tâceddin'in oğlunu Konya'da kadı yapmak istedi. Bu çocuk fazilet ve ilimle dolu edib, fakat terbiyesiz, kendini beğenmiş ve veliler âleminden habersiz bir adamdı. Bu zat, Muineddin Pervâneye: "Kadılık mekamını üç şartla kabul ederim: Birinci şart rebabı halk arasından kaldıracaksın; ikincisi mahkemenin cellâdları gibi olan eski mübaşirleri kovacaksın; üçüncü şart da yeni mübaşirlere, halktan bir şey almamaları için dolgun maaş vereceksin," dedi. Pervâne: "Her iki şartı taahhüt ediyorum ve bunları yapabilirim, fakat rebabı kaldıramam; çünkü o hayli büyük bir padişahın eseridir," dedi. Bu yüzden vezir Taceddin'in oğlu kadılığa razı olmadı.

Bu hikâye Mevlânâ'nın kulağına eriştiği vakit buyurdu ki: "Âferin mübarek rebaba! Tanrı'ya hamd olsun ki rebab onun elini tuttu da kazanın hükmü pençesinden onu kurtardı." Sonunda onun bütün evlâdı Mevlânâ hanedanının müridi oldu.

(362) Yine ulu arkadaşlar rivayet ettiler ki: Bir gün Sultan Veled hazretleri babası hazretlerine: "Bu sofiler birbirleriyle ne hoş geçiniyor, arkadaşlık ediyorlar ve biribirleriyle de hiç bir dedikoduları yoktur. Halbuki bizim dostlar hiç bir sebep yokken biribirleriyle dövüşüyor, geçinmiyorlar," dedi. Mevlânâ: "Evet, Bahâeddin eğer bin tavuk bir kümeste olsa birbirleriyle geçinir, fakat iki horoz bir yerde beraber geçinemez. Bizim arkadaşlar horoz gibidirler. Bundan dolayı birbirleriyle kavga ediyorlar," buyurdu.

(363) Yine Şeyh Mahmud Sahip Kıran rivayet etti ki: Bir gün bir şahıs Mevlânâ hazretlerine: "Müritler biribirleriyle daima kavgadadırlar," diye şikâyette bulundu. Mevlânâ: "Kardeş kavga ederse de babanın her ikisiyle arası hoştur," dedi.

Bir gün dostlar Mevlânâ'nın huzurunda sofilerin aralarındaki birlikten bahsettiler ve: "Birbirleriyle ne hoş saygı gösteriyorlar (biribirlerini yükseltiyorlar)." dediler. Mevlânâ: "Hayır hayır, bu yükselme değil, alçalmadır. İnsan oğlunun yükselme alâmeti, Tanrı erleri ve yüce velilerle sohbet etmesidir. Yoksa dünya ehlinin yükselmesi alçalmanın ta kendisidir. Nitekim gübre ve pislik içinde bulunan kurt yukarı doğru çıkmak isterse de aşağı düşer," dedi. Ondan sonra: "Şeyh, bir güneştir, onun eteğine yapışınız ve kendinizi ona teslim ediniz. O yükselirse, siz de yükseleceksiniz. O alçalırsa, siz de alçalacaksınız. Ona uymada tam bir teslimiyet ve itaat ile sâbit kadem olun," buyurdu.

(364) Yine bir gün Mevlânâ yüksek bir şahsa bilgi saçıyordu. Dedi ki: "Bu halinle sen bir altın gibisin. Altından daha altın olman lâzımdır. Bir zaman potaya girecek, birçok defalar kaynayacak ve riyazetin örsü üzerinde çekiç darbeleri yiyeceksin ki, Süleyman'ın yüzüğü veya sultanın yanağında küpe olasın. Şimdi bütün bu insanlar, insan ve mukallit Müslümanlardır. Bunlar, aşkın potasına girdikten, sabrın örsünde şiddetli darbeler yedikten, imkânsız şeylere tahammül ettikten ve ayak takımının cefalarını çektikten sonra temizlenip Tanrı'nın aynası oldukları anda muhakkik olurlar. Bu kadar yeter."

(365) Y i n e arkadaşların hakikati bilenlerinden n a k l e d i l m i ş t i r ki: Bir gün Muineddin Pervâne, şeyh Sadreddin hazretlerine gitmişti. Birçok faydalı sözlerden sonra şeyh Sadreddin: "Bu gece ben Melekût âlemine çıktım. Bir çok perdeler kalktı. Mevlânâ hazretlerini, şan şerefle dolu olan yüce arşta ayakta durur gördüm. Ona nasip olan bu yakınlık hiç bir veliye nasip olmamıştı," dedi. İkinci gün Pervâne büyük bir itikatla şehirin büyükleriyle birlikte Mevlânâ'yı ziyarete geldi, tam bir edeple oturdu Pervâne o hikâyeyi anlatmadan önce, Mevlânâ: "Emîr Muineddin, o mâna doğrudur ve şeyhin gördüğü gibidir. Fakat biz şeyhi orada görmedik," buyurdu. Hemen semâ oldu ve şu gazele başladı:

"Eğer benim arkadaşımsan, söyle dün ne idi?
Bu gönülle o şarap satan sevgili arasında ne vardı?.
"Eğer benim ay gibi olan yüzümü dün gözünle gördünse, bana o küpeler arasında ne olduğunu söyle.
"Eğer sen benimle aynı tarikatte ve sırdaş isen söyle! O hırka giyen şeyhin şekli ne idi?
"Eğer fakirsen ve söylenihnemiş bir sır istiyorsan, söyle o sessiz nâtıkın işareti ne idi?
"Eğer ins ve canın aslının nereden olduğunu biliyorsan, asıl birdir. O halde bu vahşet ne idi?
Sırtı ve yüzü olmayan bir can gördünse, âşıkların, onun tasavvur ettikleri yüz ve sırtı ne idi?
"Eğer biz aşkın maksat defterinin başı değilsek, bu binlerce defterler ve bu haberlerle söylenen sözler ne idi?"

Pervâne'nin bu durum karşısında söz söylemeğe mecali kalmadı, baş koyup hemen kalktı

(366) Y i n e ulu arkadaşlardan n a k l e d i l m i ş t i r ki: Abdalların örneği, Hoca Fakîh Ahmed (Tanrı'nın rahmeti üzerine olsun) hazreteri. Sultan-ül-Ulemâ Bahaeddin Veled'in talebelerindendi. **Hidaye** dersi okuyordu. O günü Sultan - ül - Ulemâ o kadar mânalar saçtı ve gösterdi ki, kutsal canlar şaşakaldılar. Fakîh Ahmed, çılgına dönmüş bir vaziyette kalktı, kitaplarını ateşe atıp dağa doğrru gitti. Bahâed-

din hazretleri hayatta bulunduğu müddetçe Konya şehrine gelmedi. Bahâeddin Veled öldükten sonra Ahmed Fakîh, şehre gelip Ahmet kapısında çekilip kerametler göstermekle şöhret buldu. Gayıpta olanları söylüyor, fakat şeriata uygun hareket etmiyordu. Mevlânâ hazretleri, gençliğinde onun yanından geçtiği vakit o naralar atıyor, çığlıklar koparıyor ve: "Yol veriniz, ayaklı hazine geliyor," deyip uzaktan secdeler ediyordu. Etrafına toplanan halk onun Mevlânâ hakkındaki bu şahadetini birçok defalar işitiyor, fakat onlar bu sözlerin sırrını bilmiyorlardı.

D e r l e r ki: Mevlânâ hazretleri fakîhi her gördüğünde önünden geçinceye kadar gözlerini kapardı ve: "O, uyan (bir kimse) değildir. Candan uyan kimse, uyma yolunda, uyduğu kimseye her bakımdan uyar. Bu (ise), kilimini girdaptan kurtaran ve kurtulan bir süvaridir. Gayb âleminde onlara Ehl-i hûtur, derler. Bakalım Tanrı hazretleri onun hakkında ne buyurur ve ona ne muamele eder," derdi.

(367) Y i n e Mevlânâ'nın karısının annesi olan, velâyeti yaprak sahifelerine sığmayan ahiretlik Büyük Kira Hatun dan (Tanrı ondan râzı olsun) n a k l e d i l m i ş t i r ki: Bir gece sabaha doğru, gayb âleminden onun mübarek kulağına büyük bir gürültü geldi. Bunun mânasını Mevlânâ hazretlerinden: "Arka arkaya ruhların ve ulu meleklerin gürültüsünü işitiyorum, bu ne haldir?" diye sordu. Mevlânâ: "Fakîh'in temiz ruhunu ulu melekler göke çıkarıyorlar," buyurdu. Filhakika 618 H/1221 M. senesi, kuşluk vaktinde Fakîh Ahmed'in kıyameti koptu (yani öldü). Fakîhin namazını Mevlânâ kıldı ve onu defnettiler.

Yine yeryüzünde Tanrı'nın velisi ve Zekeriya-yi Tokadî' nin üstadı Fakîh Habib-i Akşehrî, Sultan-ü'l-Ulemâ'nın talihli ve makbul talebelerindendi.

(368) Y i n e o asrın şeyhlerinden olan bir derviş baharın başlarında öldü. Halkın haşaratı onun veli olduğu itikadında idi. Mevlânâ hazretlerine: "Falan veli kişi öldü." diye bildirdiler. Mevlânâ: "Her şey ve âlemin her cüz'ü canlanmağa yüz tutmuşlar. O nasıl öldü? O halde, o ne biçim Tanrı eridir. Zira Tanrı erine, kendi rızası olmadan

ölüm el uzatamaz. Peygamberlerin ve ulu velilerin çoğunun sonbahar ve kış ortasında ölmesi lâzımdır," buyurdu. Nitekim Mevlânâ hazretleri şiddetli bir kış ortasında yeryüzü çelik gibi donduğu bir zamanda dünyadan göçtü. Bu da velâyetinin alâmetlerindendir.

(369) Y i n e müderrislerin kendisini örnek saydıkları ve bid'at ehliyle başkalarına bir şey öğretmeğe kalkışanların kökünü kazıyan Malatya'lı Mevlânâ Şemseddin (Tanrı ona rahmet etsin) r i v a y e t e t t i ki: Mevlânâ hazretleri: "Bizim bu dostlarımızın elinden hiç bir şey gelmiyor ve bir iş yapamıyorlar. Dostların cezalarının hafiflenmesi için daha önce öteki dünyaya gidip, onlara yerler hazırlamamdan yapılacak daha iyi bir şey olmaz," dedi.

Şiir:

"Yeni talih (devlet) bana git, üzülme, çünkü ben lûtuf ve keremle senin tarafına geliyorum dedi."

(370) H i k â y e: Arkadaşların ulularından n a k l e d i l m i ş t i r ki: Muineddin Pervâne'nin toplantısında **Ilın-i hurufta** mümtaz olan şeyh Mecdeddin-i Cendî, Şeyh Sadreddin, diğer bilgin ve din uluları yanında şu iddiada bulundu: Ben bugün, bu mecliste Mevlânâ ne söylerse kabul etmeyeceğim. O cevapsız kalıncaya kadar elimden geleni yapacağım. Şeyh Sadreddin: "Tarikat ulularını imtihan etmek kötü bir şeydir," diye birkaç defa ihtarda bulunduysa da, o dinlemedi. Mevlânâ hazretleri sarayın kapısından girer girmez: "Tanrıdan başka Tanrı yoktur, Muhammed Tanrı'nın elçisidir," dedi. (Bunun üzerine) hepsi birden feryat ettiler. Bunu gören Şeyh Mecdeddin gelip baş koydu ve tövbe edip bir hayli özürler diledi. Aynı gün Mevlânâ, ilahî bilgi saçarken Peygamberin şari'atı kanununda 'her kılın dibinde bir cenabet vardır' vârid olmuştur. Vücudun kıllarından biri ıslanmamış olsa, insan dış cenabetten kurtulmaz," buyurdu.

Y i n e kılı kırk yaran hakikat arayıcıları indinde de bir insanda varlığından bir kıl kalsa, o insan iç pisliğin cünüplüğünden asla kurtulamaz. Nitekim dedi:

Şiir:

"Kâmil bir insan, yokluk yolunu katediyordu. Birdenbire varlık denizinden geçti. Onun varlığından bir kıl kalmıştı. O kıl fakirin gözüne zünnar gibi gözüktü."

Çünkü yüce Tanrı pis müşrikler hakkında "Müşrikler necistirler." (K., IX, 29) buyurmuştur. Bundan maksat dış necasetleri değil, onların bâtıl olan içlerinin necasetidir. Bu iç necaseti de çok karanlık ve çok cahil olan nefsin varlığı, peygamberlerin ve velilerin Hakk'a davetine gösterilen serkeşlik ve onlara uymağı terk etmektir," buyurdu.

(371) Yine nakledilmiştir ki: Bir gün Mevlânâ hazretleri bir fetva yazmıştı. Bu fetvayı kadı İzzeddin-i Sivasî'ye götürdüler. Okuyunca kendi üstünlüğünden ve gururundan ötürü bunu kabul etmedi. Derhal Mevlânâ hazretleri adı geçenin karşısında tecessüm etti ve "Fetva kâğıdını koyduğum o kitapta bu mesele ihtilâflıdır," dedi. Kadı İzzeddin bir nara atıp kendinden geçti. Kendine geldiği vakit o meseleyi kitapta buldu. Samimiyetinden kul ve has bir mürit oldu.

(372) Hikâye: Yine hikâye râvileri ve hikmet derleyenler, müderrislerin meliki ve kadıların sultanı Kutbeddin-i Şirazî'den (Tanrı'nın rahmeti onun üzerine olsun) şöyle rivayet ettiler ki: Kutbeddin-i Şirazî bir gün Tebriz'in fâzıl kişilerinin bir toplantısında şöyle hikâye etti: Gençliğimin serpilme çağında Konya'ya geldiğimde, bu diyarın büyükleriyle arkadaşlık edip konuştum. Biz son derece istidatlı on iki arkadaştık. Her birimiz ilmin muhtelif fenlerinde salâhiyet sahibi idik. Nihayet dostlarımın sözbirliğiyle birkaç nadir kitaptan garip meseleler ve nükteler seçip hazırlandım. Şöyle ki: Hiç kimsenin onlara cevap vermeğe mecali yoktu. Mevlânâ'nın mübarek yüzünü gördüğüm vakit, bu mesele ve nüktelerden birisi hatırımda kalmadı. Bir nükte söyleyeyim ve bir mesele sorayım, diye ne kadar çalıştımsa, hepsinin içimdeki levhadan silinmiş olduğunu gördüm. Hafıza ve anma kuvvetim de bana hiç yardımda bulunmadı; yalnız

'Dilediğini Tanrı Kitab-ı Mübîn'den mahveder dilediğini ispat eder. Ümmül-Kitap onun yanındadır' (K., XIII, 41) âyetinin sırrından garip şeyler malûmum oldu. Mevlânâ kuvvetinin kemalinden dolayı bana öyle tasarruf etmişti ki, bütün ilimleri gönlümden silip süpürmüş ve beni bomboş bırakmıştı. Nitekim buyuruyor:

Şiir:

"O, nazarın yolunu unutkanlıkla kestiği vakit, elde hüner de olsa bir iş yapılamaz. Mademki o veliler hatırlatmağa ve unutturmağa kadirdirler, o halde halkın bütün gönüllerine galip ve hâkimdirler," 'Hattâ onlar size benim zikrimi bile unutturdular' (K., XXIII, 111) âyetini oku. Onlarda unutturma kudreti olduğunu bil."[73]

Ben hayret deryasında kaybolmuştum. Birdenbire Mevlânâ mânaları şerhetmeğe başladı. O mânaların ve lâtifelerin arasında bizim bütün mesele ve nüktelerimizi birleştirerek birer birer anlattı. İtiraz edilecek yerleri ve incelikleri olduğu gibi gösterdi. Her birini öyle halletti ki, onu anlamakta dünyanın akıllılarının akılları hayran kalırdı. Bunun üzerine kalktım, tam bir doğrulukla dostlarla birlikte ona kul ve mürit oldum. Hakikaten o günden sonra kendimi nihayetsiz bir deniz gibi gördüm.

(373) Yine arkadaşların bilginlerinden nakledilmiştir k:i: Mevlânâ Şemseddin-i Mardini hazretleri bir meseleye cevap vermekten âciz kalmış ve buna bir fetva vermek için kendinde takat bulamamıştı. Bir gece Mevlânâ hazretlerini rüyada gördü. Mevlânâ ona: "O mesele **Hidaye'de** zikredilmiştir. Filân bapta otuz üçüncü yaprağa kadar say ve sağ sahifenin yedinci satırına bak. Buradan istediğini elde edip fetvayı yaz ve mezhep mutaassıplarından asla endişe etme," dedi. Sabahleyin kalkıp **Hidaye'yi** önüne aldı ve o hidayete eriştiren sultanın (yani Mevlânâ'nın) hidayetiyle (onun rüyada) söylediğini buldu. Orada Mevlânâ'nın buyurduğu gibi ya-

zılmıştı. Fetvayı yazdıktan sonra durumu olduğu gibi medrese bilginlerine anlattı.

Derler ki: O günü yirmi inatçı, danişment inkâr kemerlerini kesip o işin ateşinden kurtuldular ve Mevlânâ'ya samimî mürid oldular. 'Hidayete uyanların üzerlerine selâm olsun' (K., XX, 47)

Şiir:

"Ben aşkı avucunda bir kadeh olduğu halde gördüm. Bizim meclisimizden âşıklara selâm götür, diyordu."

(374) Hikâye: Yine ağırlayan, ağırlanan ve neşe hareminin yakınları olan dostlar (Tanrı onların zikrini yüceltsin) şöyle rivayet ettiler ki: Zamanın kraliçesi, dünyanın hanımı ve sultanın karısı olan Gürcü Hatun (Tanrı rahmet etsin) hanedanın (Mevlânâ hanedanın) muhiplerinden ve has müritlerindendi. Daima Mevlânâ'nın verdiği şevkın ateşi içinde yanıyordu. Tesadüfen Kayseri'ye gitmek istedi. Sultan onu reddedemezdi; çünkü o kadın, seçkin ve metin rey sahibi bir kadındı. Fakat Gürcü Hatun, Mevlânâ hazretlerinin ayrılığı ateşinin yüküne tahammül edemezdi. O zamanda resim yapmada ikinci bir Mani olan bir ressam vardı. Kendi sanatı hakkında "Mani, bizim resmimiz karşısında âciz kalır," derdi. Buna Aynuddevle-i Rumî derlerdi. Sultan, Mevlânâ'nın resmini bir kâğıda çizmesi için ona hediyeler verdi. Yollarda Gürcü Hatun'a can yoldaşı olması için resmin son derecede güzel yapılmasının icab ettiğini söyledi. Sonra Aynuddevle birkaç memurla (emin) beraber bu meseleyi bildirmek üzere Mevlânâ hazretlerine geldi. Baş koyup uzakta ayakta durdu.

Aynuddevle, daha ağzını açmadan Mevlânâ: "Yapabilirsen ne âlâ," dedi. Ressam birkaç tabaka mahzenî kâğıt (kâğıd-ı mahzenî) getirerek kalemi eline aldı ve Mevlânâ'ya döndü. Mevlânâ ayakta duruyordu. Ressam bir defa bakıp yüzünü çizmekle meşgul oldu. Bir yaprak kâğıt üzerine son derecede güzel bir resim yaptı. İkinci sefer tekrar baktı. Fakat Mevlânâ'nın önce görmüş olduğu şekli değişmişti. Başka bir kâğıt üzerine bir resim daha yaptı. Çehresini tamamladıktan sonra şeklin yine başka türlü olduğunu gördü. Bunun üzerine

yirmi tabaka üzerine çeşit çeşit resimler çizdi, fakat her bakışında resmin başka bir şekle büründüğünü gördü. Hayrette kaldı, nara atıp kendisinden geçti ve kalemleri kırıp âcizler gibi secdeler etti. Bu sırada Mevlânâ bu gazele başladı.

"Ah! Ben ne de renksiz ve belirsizim. Ben kendimi olduğum gibi görebilsem. Sırlarını ortaya koy diyorsun. (Fakat) benim bulunduğum yerde yer yok.
"Benim bu ruhum nasıl sâkin olur. Ben böyle ruh içerisinde sâkinim.
"Benim denizim battı ve hayret, benim içimde ne kadar sonsuz bir deniz var."

Aynuddevle böylece ağlayıp dışarı çıktı. Kâğıtları Gürcü Hatun'a götürdüler. Gürcü Hatun bütün o şekilleri sandığına koyup seferde ve hazarda beraber taşıdı. Mevlânâ hazretlerinin şevkı ona galebe ettiği vakit, Mevlânâ derhal onun gözü önünde tecessüm ediyor ve bununla sükûnet buluyordu.

(375) Y i n e ilâhî gizli veli Hüsameddin-i Debbağ-i Mevlevî r i v a y e t e t t i k i: Gençliğimde gözüm ağrımıştı. Doktorların ilâçları ile iyi olmamış ve azmıştı. Bir gün müritlerden bir derviş babama delâlet edip: "Çocuğunu Mevlânâ hazretlerine götür, ondan yardım iste de gözleri iyi olsun," dedi. Bunun üzerine babam beni alıp Mevlânâ hazretlerine götürdü. Meğer o ulu kişinin de göz ağrısı vardı. Benim içimden; "Kendi derdine çare bulamıyan kimse, başkasınınkine nasıl bulur?" diye geçti. Mevlânâ derhal: "Hüsameddin, gözlerini görmem için biraz daha ilerle," buyurdu. Ben ileri koşup baş koydum. Mevlânâ iki mübarek parmağı ile tükürüğünü alıp gözlerime sürdü ve: "Oğul, bıçak kendi sapını kesmez. Fakat başka bir yerde zülfikârlık yapar. Tanrı'nın âdeti ve kanunu böyledir. Onun kulları birbirlerine muhtaçtırlar. (Fakat) hakikatte bütün o ihtiyaçlar Tanrı'yadır," dedi. İkinci gün yüce Tanrı'nın izni ve Mevlânâ'nın inayeti ile gözlerim açıldı. Babam bir semâ tertib edip büyükleri davet etti. Evin bütün halkı mürid ve kul olduk. Bu türlü garip kera-

metlerden her gün binlercesini müşahede ediyordu. Şimdi seksen yaşında olduğum halde, başka bir zahmet ve dert görmedim. Âlemlerin Rabbi olan Tanrı'ya hamdolsun.

(376) Y i n e Şeyh Kemaleddin-i Tebrizî el-Hâdim hazretleri (Tanrı'nın rahmeti onun üzerine olsun) mukaddes türbeye hizmet edenlerin başı idi. Şöyle r i v a y e t e t t i ki: Halep şehrinde Mevlânâ hazretleri ile beraberdim. Birkaç gün orada kaldık. Bir gün pazar tarafına gidip bir bakkaldan bir şey satın aldım. Bakkal birdenbire küfredip beni incitti. Geldim, o halkın yabancılara karşı olan düşmanlığını Mevlânâ hazretlerine anlattım. Mevlânâ halktan çok incindi ve: "Moğol askeri gelecek, burayı harap edecek, bu şehirden gitmemiz lâzımdır," buyurdu. Tam Şam tarafına hareket ettiğimiz vakit, arkamızdan Moğol askeri Halebe girdi ve orayı harap etti. Zavallı bakkalı da parça parça ettiler.

(377) Y i n e Şam yolunda o hazretten müşahede ettiğim ve gördüğüm keramet ve şecaatlerden biri de şu idi; bizim deveci başı bir yerde: "Mutlaka buraya konalım," diye ısrar etti. Mevlânâ hazretleri razı olmadı. Deveci başı, kavga arayarak ilerledi ve: "Gitmiyorum," dedi. Mevlânâ hazretleri onun kulağının tozuna bir yumruk indirdi. Deveci derhal tepe takla yere yuvarlandı. Mevlânâ her iki elini sıkıca bağlayıp onu mübarek omuzuna alıp yürüdü. Bir fersaha yakın gitti, güzel otları bulunan bir yeşilliğe kondu ve deveciye: "Ey aptal, haydi, diyelim ki, bize karşı merhametin ve şefkatin yoktur; develerine de mi acımıyorsun? Çünkü o konak, kurak bir yerdi. Bu gece o konak yeri, Moğol askerinin konak yeri olacak ve Moğol askeri o havaliyi altüst edecek," dedi. Hakikaten Moğol askeri konak konak onların arkasından yetiştiler ve Halep vilâyetini harap ettiler.

(378) Y i n e şeyh Kemaleddin'den n a k l e d i l m i ş t i r ki: Bir gece şeyh Sadreddin (Tanrının rahmeti onun üzerine olsun) Mustafa'yı (Tanrı'nın selât ve selâmı onun üzerine olsun) rüyada gördü. Kendisince anlaşılmayan meselelerin zorluklarını ondan sordu. Bu müşküller ona açıklandı. Mevlânâ hazretlerinin de Peygamberin karşısında oturduğunu ve peygamberin sözünü tasdik edip, âferinler dediğini gördü.

Şeyh Sadreddin uyanınca sevincinden dünyaya sığmadı. O düşünceye daldığı sırada birdenbire Mevlânâ'nın kapıdan içeri girdiğini gördü. Mevlânâ, rüyada Peygamber'in karşısında oturmuş olduğu yere oturdu. Zihnine iyi yerleşsin diye aynı müşkülleri şeyhe tekrar etmeye başladı. Şeyh Sadreddin naralar atıp haller gösterdi ve tam bir samimiyetle öyle bir sultanın zamanında, zamanın parmakla gösterilen şeyhi olduğundan ötürü şükretti.

(379) Y i n e ahrarın büyüklerinden (Tanrı onlardan razı olsun) şöyle n a k l e d i l m i ş t i r ki: Bir gün Mevlânâ hazretleri şeyh Selâhaddin-i Zerkub'un (Tanrı onun sırrını kutlasın) dükkânı önünden geçiyordu. O sırada çekiç vuranların darbelerinin sesi mübarek kulağına gelerek semâ'a ve dönmeye başladı. Büyük bir kalabalık toplandı. Şeyh Selâhaddin hazretlerine Mevlânâ'nın semâa başladığını haber verdiler. Şeyh çıraklarına: "Elinizi çekiç vurmaktan alıkoymayınız ve altın yapraklar telef olacak diye korkmayınız," dedi. Kuşluk vaktinden ikindiye kadar semâ oldu. Ondan sonra Mevlânâ: "Durdurunuz," diye buyurdu. Tam bu sırada gûyendeler yetişti. Mevlânâ semaâ tekrar ciddiyetle başlayıp şu gazeli söyledi:

"O kuyumcu dükkânında bir hazine meydana çıktı. Bu ne şekil, bu ne mâna, bu ne güzel, bu ne güzellik," ilâh...

Şeyh dükkâna girdiği vakit, dükkânın altın yapraklarla dolmuş olduğunu gördü. Örs ve orada bulunan her âlet altın olmuştu. Şeyh feryat edip dışarı çıktı, Mevlânâ'nın mübarek ayakları altında yuvarlandı, hemen dükkânı yağma etmelerini emretti. İşi gücü bırakıp işsizler halkasına girdi, bir yüzük taşı gibi kıymetli oldu. İşte bu inayetle dünyada şöhret buldu. Derler ki, şeyhin çırakları o altın örsü gizlemiştiler. Onu satarak parasını semâ masraflarına harcadılar ve aziz dostlara bağışta bulundular.

(380) Y i n e arkadaşların reisi ve İbn-i İsfehsâlâr diye tanınan Çelebi Celâleddin (Tanrı rahmet etsin) h i k â y e e t t i ki: Gençliğimde ağır bir uyku bana zahmet veriyordu.

Daima başımı ağır hissediyordum. Mevlânâ hazretlerine uykumun çokluğundan şikâyet ettim. Mevlânâ buyurdu, çok haşhaş getirdiler. Onun sütünü alıp, aç karnıma bana içirdiler. O gün bugün o ağırlıktan üzerimde eser kalmadı ve onun inayetiyle beynimdeki buharlar kaybolup başım hafifledi. Mevlânâ'nın sırlarını daima bu Çelebi Celâleddin yazardı ve yedi gün, yedi gece onu uyku tutmadığı olurdu.

(381) Yine adı geçen zat rivayet etti ki: Bir gün Mevlânâ hazretleri Tanrı'nın yarattıkları arasında halifesi olan Çelebi Hüsameddin'in (Tanrı her ikisinin sırrını kutlasın) bağında idi. O gün, gün doğumundan ikindi vaktine kadar büyük bir semâ oldu. Mevlânâ oturmak isterken kendini iki eliyle yukarı kaldırıp bağırdı.

Şiir:

"Geliniz, geliniz kemerinizi açınız."

Ve ilâve etti: Uzak bir seferden bir cemaat geliyor. Bizden sıcak helva istiyor. O aziz misafirler, içlerinden helva istemişlerdi. Birdenbire faziletli insanlardan bir grup Türkistan ve Buhara ülkelerinden Konya'ya geldiler ve Mevlânâ hazretlerini aradılar. Onlara, Mevlânâ'nın, Çelebi Hüsameddin'in bağında olduğunu söylediler. Hemen daha yol tozlarını temizlemeden o padişahı görmek isteyip bağa geldiler. Mevlânâ'nın önünde ayakta durmak şerefiyle şereflendikleri anda, Fahru'n-nisâ' fi'l-âlem (=yeryüzünde kadınların kendisi ile övündüğü) **hatunların melikesi** (Tanrı ondan razı olsun) evde yapılmış bir sini dolusu helvayı misafirlerin önüne koydu. Mevlânâ: 'Tanrı'nın helâlinden verdiği iyi rızkınızı yiyiniz' (K., XVI, 114) diye buyurdu ve: "Eğer İsa'nın sofrasını isteseydiniz, o sofra buraya inerdi. Helvanın ne önemi vardır? Allah. Allah! Tanrı erlerinden helva değil, müşkülünüzün çözülmesini ve ruh azığının sizin gıdanız olmasını isteyiniz," dedi. Dört arkadaş da kul ve mürit oldular.

(382) Yine şeyhlerden bir grup bir gün Mevlânâ hazretlerinden bayram gününde niçin davul ve nakkare çaldıklarını sorup, "Bunun sırrı nedir?" dediler. Mevlânâ: "Davul ve zurnayı, kulakları ağır işitenler için bir tembih olsun ve gafil-

ler de gaflet uykusundan uyanıp bayram gününe her şeyle hazırlansınlar diye çalıyorlar. Bu âdeti kıyamet'in sûrundan ve Arasat gününün davulundana almışlardır, çünkü kıyamet günü bazılarına bayram, bazılarına da tehdittir. Nihayet insanlar bu sûr ve nakurun sesinden ibret alsınlar, cesetlerin haşrinden ve ahiretin halinden anlasınlar.

Şiir:

"Zurnanın iniltileri ve davulun gürültüleri âhirette umum için çalınan nakura biraz benzer."

buyurdu. Hepsi âferinler deyip baş koydular.

(383) Yine nakledilmiştir ki: Bir şahsa, karısı "Ne söylersem onu yapacaksın ve eğer yapmazsan üç talâk ile boş olayım," diye yemin ettirdi. Kocası razı oldu. Kadın: "Bir batman domuz eti yemen lâzımdır," dedi. O Müslüman bu vaziyet karşısında şaşırıp kaldı. Hiç bir bilgin onun bu müşkülünü halledemedi. Kalkıp Mevlânâ hazretlerine geldi. Ağlayıp sızlayarak durumunu bildirdi. Mevlânâ: "Kadının mahkemesinden bir batman ekmek satın alıp ye de boşanma vâkı olmasın," buyurdu.

(384) Yine Gürcü Hatun, Muineddin Pervâne'den incinmişti. Bütün büyükler ve divan naipleri Pervâne'nin günahını affedip sulh olması için şefaatte bulundular. Gürcü Hatun razı olmadı ve: "Yalnız bir şartla razı olurum," dedi. "Pervâne kendinden rica ettiğim her şeyi vereceğine dair üç talâkla yemin etsin." Pervâne buna razı olup kabul etti. Gürcü Hatun "Beni boşamasını istiyorum," dedi. Pervâne bu müşkül içerisinde ne yapacağını şaşırdı ve hemen Mevlânâ'dan bir çare aradı. Mevlânâ: "Onun bu isteğini askıda bırak ve her zaman 'Veririm, veririm,' de dur." dedi.

(385) Yine bir aziz karısını seviyordu. Bir gün hanım naz ederek: "Ey efendi, gel de senden ne istersem vereceğine dair talâkla yemin iç, yoksa boşanırım," der. Kocası kabul eder. Kadın: "Yüce Tanrı'nın dünyada yarattığı her nimet ve garip şeyi benim önümde hazır etmeni istiyorum," der. Zavallı kocası bu arzuyu yerine getirmekten âciz kalır. Nihayet samimiyetle kalkıp Mevlânâ hazretlerine gelir, mace-

rayı anlatır. Mevlânâ: "Git, Tanrı'nın kitabını tedarik et ve onu mendiline sarıp karının eteğine koy; çünkü böylece dünyadaki yaş ve kuru nimetleri onun eteğine koymuş ve dünyanın garip şeylerini onun önünde hazır etmiş olursun. Zira, 'yaş ve kuru hiç bir şey yoktur ki, Kur'anda olmasın' (K., VI., 59) buyurulmuştur. Böylece asla talâk ve ayrılık vâkı olmaz," buyurdu.

(386) Yine Mevlânâ hazretlerinden, "Tanrı, cumartesi ve perşembeleri mübarek etsin, hadîsinin mânası nedir?" diye sordular. Mevlânâ: "Her ikisi de cumanın komşu günleri olmak itibariyle cuma gününün mübarekliği ve şerefi sayesinde şereflenmiş ve mübarek olmuşlardır. Yoksa (yalnız kan dökmek de mübarek değildir.) İşte aşkın komşusu olan her akıl ve nefis aşkı ortalarına alıp, onun kendilerine söylediğini yaparlarsa bu yaptıkları mübarek olur," buyurdu. Nitekim demiştir:

Şiir:

"Talihlilerle oturmak kimya gibidir. Onların nazarları gibi bir kimya nerededir."

(387) Yine nakledilmiştir ki: Bir gün Mevlânâ hazretleri, Müderrisin oğlu Çelebi Bedreddin'in hücresine girdi. Onun **İlâhî-nameyi** arkasına koyarak uyuduğunu gördü. Mevlânâ: "Hakim Senâyi hazır olduğu halde, sen uykuya dalmışsın. Dış terbiyeyi gözetmek öteki tâatlerden daha iyidir. Gazaba uğramaman ve hiddetin hedefi olmaman için terbiyeni muhafaza et," dedi.

Şiir:

"Tanrı'dan bize edep ve terbiye isteriz. Çünkü terbiyesiz, Rabb'in lûtfundan mahrumdur".
"Terbiyesiz yalnız kendisine kötülük etmez, belki bütün ufukları ateşler."[74]

Zâhirî ve bâtınî terbiye içinde, anlayışlı ve kâmil olan kimsenin ruhuna ne mutlu! Tanrı'nın kelâmının bulunduğu her evde Tanrı, peygamberin hadîslerinin bulunduğu her yerde peygamber ve velilerin sözlerinin okunduğu her makamda da onların ruhları hazırdır. Anlayana bu kadar kifayet eder.

(388) Yine nakledilmiştir ki: Bir gün Müderrisin oğlu Şemseddin kendi hücresinde uyumuştu, dalgınlık ve unutkanlık yüzünden Mesnevî'yi de arkasına koymuştu. Birdenbire Mevlânâ içeri girdi, o kitabı bu vaziyette gördü. Bunun üzerine Mevlânâ: "Demek ki, bizim bu sözümüz arkaya atılsın," diye söylendi. Tanrı'ya tekrar tekrar yemin ederim ki, bu mâna güneşin doğduğu yerden, battığı yere kadar bütün dünyayı kaplayacak ve iklimlere gidecektir. Hiç bir mahfil ve meclis olmayacak ki orada bu sözler okunmuş olmasın; hattâ o dereceye kadar ki, mâbetlerde, zevk ve safa yerlerinde okunacak, bütün milletler bu sözlerle süslenecek ve onlardan faydalanacaklardır," buyurdu.

(389) Yine bir gün Sultan Veled hazretleri: "Sizin sözlerinizi anlamak için bir Bayezid lâzımdır," dedi. Mevlânâ: "Hayır, hayır! Bahâeddin, dostlarımız ona razı olmazlar," dedi.

(390) Yine bir gün Sultan Veled Mevlânâ'dan, "Niçin bazı insanlar arada sırada sizin müritlerinize itikat gösterir ve tekrar tereddüt edip başkalaşırlar." diye sordu. Mevlânâ: "Bunlar bazen akıllılara yaraşan sözler söyleyen ve çok defa da hezeyan ve saçma sözlerle meşgul olan deliler gibidirler. Fakat hakikî devlet, hiç bir şekilde itikat ve ihlâs yolundan adımını dışarıya atmayan ve kendi doğru yolunda yürüyenindir. "Tanrı bizim Rabbimizdir, diyenler ve bunda sebat edenler..." (K., XLI 30) âyetinde buyurulduğu veçhile sebat etmek, istikamet göstermek sıddıkların makamıdır," dedi.

(391) Yine bir derviş Mevlânâ hazretlerine hikâye etti ki: Filân çok şarap içiyor, fakat hiç sarhoş olmuyor. Mevlânâ: "Belki yakasından aşağı döküyor, çünkü şarabın hassası sarhoş etmektir. Sarhoş etmediğine göre sirke olmalıdır. Şeriat ve tarikat mukallitleri de böyledir. Tanrı'nın sözünü okur, geveler ve onu hiç hazmetmezler; velilerin sözlerini anlatırlar ve hiç bir suretle mest olmaz ve neşelenmezler, zira okur, geveler ve hiç bir şey yutmazlar. Tanrı'yı bilmek, Tanrı'yı anmaktan daha iyidir. Kur'an da 'İbadet edenler...' (K., L, 56) den maksat Tanrı'yı biliyorlar demektir; istenilen de budur," buyurdu.

(392) Yine Mevlânâ hazretleri bir gün aşk babında

mânalar saçıyordu ve: "Aşk, semâ ile artar, cinsî münasebette azalır, çünkü cinsî münasebetle fazla meşgul olan, kendi kanadlarını makasla keser, hayat iplerini koparır ve (İnsanı göklere yükselten) gök merdiveninin basamağını kırar,"diyordu.

(393 Y i n e bir gün buyurdu ki: İnsanları yükseltmek çok müşküldür, fakat insanın aşağı düşmesi daha çabuk olur.

(394) Y i n e bir gün şu beytin mânasını anlatıyordu:

"Sen böyle istediğin için, Tanrı da böyle ister.
Tanrı haramdan çekinen kullarının arzusunu yerine getirir."

Yani yüce Tanrı, kendi has kullarının, ölümlerinden önce ve sonra ihmalsiz ve mühletsiz arzusunu yerine getiriyor. Şöyle ki, şehirde büyük bir yangın olmuştu ve hiç de sönmüyordu. Bir kutup bu hali inceledi. Gördük ki, bir derviş kebap arzu etmişti, fakat ateş bulamamıştı. Kebabını yapıp bitirdikten sonra, üfledi ve yangın da söndü.

(395) Y i n e şeyh Mahmud-i Neccâr r i v a y e t e t t i ki: Mevlânâ Hüdâvendigâr hazretleri daima şeyh Muhammed Hâdim hazretlerinden: "Bugün evde bir şey var mı?" diye sorardı. Eğer şeyh Muhammed "Hiç bir şey yok," derse sevinir, şükürler ederdi ve: "Tanrı'ya hamdolsun bugün evimiz Peygamberimizin evine benziyor," derdi. Eğer Muhammed Hâdim: "Mutfak hazır ve eksik bir şey yok," deseydi, Mevlânâ kızar ve: "Bu evden Firavun kokusu geliyor," derdi.

Derler ki onların hizmetinde bezir yağı çerağından başka asla mum yakamazlardı. Çünkü bunlardan mum, krallar; cerağ ise, fakirler içindir.

(396) Y i n e arkadaşların ulularından Mevlânâ İhtiyareddin hazretleri r i v a y e t e t t i ki: Bir gün Mevlânâ'nın huzurunda oturmuştum. Mevlânâ birdenbire kalktı: "Aleykesselâm," dedi ve oturdu. Biz hiç kimseyi görmedik. Ondan sonra: "İleri gel," dedi ve: 'Sana emrolunanı yap. İnşallah beni sabredicilerden bulursun' (K., XXXVII, 102) âyetini okudu ve: "Ne yapmak lâzımsa yap," buyurdu. Çelebi Hüsameddin hazretleri baş koyup bu hali sordu. Mevlânâ: "Gazapla dolu, mavi gözlü ve sarı yüzlü bir şahsın bana doğru geldiğini gördüm. Bu şahıs bana selâm verdi ve 'Ben sıtma-

yım. Bana humma derler,' dedi. Ben de üç gün misafirim olması için müsaade ettim," buyurdu ve derhal titremeğe başladı. Üç gün tamam olduktan sonra bir daha sıtma görmedi. Bütün dostlar Mevlânâ'ya uyarak üçer gün sıtmaya yakalandılar.

(397) Yine halifelerin sultanı Çelebi Hüsameddin hazretlerinden (Tanrı ondan razı olsun) nakledilmiştir ki: Şam seferinde Mevlânâ ile beraberdim. Şamda bir medreseye girer girmez fakîhlerden bir grup Bahâ Veled'in temiz şerefi hakkında fakîhlere yaraşır kötü şeyler söylüyor ve: 'Bahâ Veled'e Sultan-ül-Ulemâ demek münasip mi? O insanları kendi delisi etmiş Tanrı'ya yakınlıktan dem vuruyor ve kendini "Allahî" diye adlandırıyor,' diyorlar ve bu kötülükleri hararetle söylüyorlardı. Mevlânâ hazretleri onların arasına girdi ve hiç bir şey söylemedi. Meğer o gruptan biri Mevlânâ'yı tanıdı ve hepsi sustular. Medreseden dışarı çıktığımız vakit, o şahıs vaziyeti fakîhlere anlattı ve: "Bu adam, Bahâ Veled'in oğludur," dedi. Hepsi başlarını açıp özürler dilediler ve dervişlere hak verip büyük bir ziyafet çektiler. Mevlânâ: «Bizim maksadımız sizin hoşnut olmanızdır. Biz daima bunu arzu ediyoruz," buyurdu.

(398) Yine nakledilmiştir ki: Bir gün Muineddin Pervâne şeyh Sadreddin'i ziyarete gelmişti. O sohbette maaş (idrârât) meselelerinden bahsediyorlardı. O zaman arkadaşlar için her gün yarım dinar aidat veriyorlardı. Şeyh Sadreddin: "Mevlânâ hazretlerinin iki dünyanın aidatına da ihtiyacı yoktur. Kendi aidatını müstahak fakirlere vermesi lâzım," buyurdu. Aynı günde Pervâne Mevlânâ'yı ziyarete geldi. Mevlânâ: "Ey Muineddin! Şeyhin masrafları çoktur. Padişahlara yaraşır bir şekilde geçiniyor. Bizim dostlarımıza hiç bir şey lâzım değildir. O dinarın da Sadreddin'in mutfağına verilmesi daha uygundur," buyurdu. Pervâne, baş koyup hayli ağladı ve dostlara hizmetlerde bulundular.

(399) Yine Şeyh Mahmud-i Neccâr rivayet etti ki: Bir gün dostlar: "Şeyh Sadreddin'in bu kadar aidatı ve evkafı vardır. Mevlânâ hazretlerinin ise olup olacağı yarım dinar aidatı vardır," diye dedikoduda bulundular. Mevlânâ:

"Şeyhin masrafı daha çoktur, misafirleri ağırlamak da ona aittir. Bizim hiç bir masrafımız yoktur. Bu yarım dinarı da onlara vermek lâzımdır," dedi.

(400) Y i n e arkadaşların olgunlarından n a k l e d i l m i i ş t i r ki: Bir gün Mevlânâ'nın hizmetinde Şeyh Evhededdin-i Kirman'nin (Tanrı'nın rahmeti onun üzerine olsun) hikâyesini anlattılar ve: "Güzelleri severdi, fakat iffet ve ismet sahibi idi, onlara, bir şey yapamazdı," dediler. Mevlânâ: "Keşke yapsaydı ve geçseydi," diye buyurdu.

Şiir:

"Ey kardeş, bu nihayetsiz bir dergâhtır, ne kadar ilerlersen yine durma yürü."

Nitekim bir derviş, mürit olmak için Bayezid'in (Tanrı'nın rahmeti onun üzerine olsun) hizmetine gelmişti Şeyh buyurdu ki: "Sen, kadınların ve erkeklerin ağzına düşen şu meşhur günahlardan hiç birini işledin mi?" Derviş: "Hayır," dedi. Bayezit: "O halde git, hepsini görüp geçtikten sonra gelip mürit ol ki, halvetlerde, eskiden içine hiç günah karışmayan zühdün senin ilerleme yolunu kesmesin ve içinde, bir kendini beğenme duygusu uyanmasın ve tamamiyle zelil şeytanın mahkûmü olmayasın. Bu kendini görmek uğursuzluğu seni, Tanrı'yı görmekten mahrum etmesin; çünkü taati görmek insanda kendini beğenme ve bir varlık duygusu uyandırır. Halbuki günahları görmek, insanda kendini küçük görmek ve miskinliğini duymak hissini doğurur. O halde Tanrı eri, günden güne artan, ileri giden ve her an "kal"den "hâl"e geçen kimsedir. Bu yolda bir şeye ilgi duymak ve durmak, yok olmana sebep olur," dedi.

(401) Y i n e bir gün Mevlânâ hazretleri: "Evhededdin, dünyada kötü bir miras bıraktı. Bu kötü mirasın ve bu kötü mirasla amel edenin günahı onun boynuna..." buyurdu.

Şiir:

"Kötü bir âdet bırakan kimse, her an nefretle anılır.
"İyilerin mirası tatlı sudandır. O nasıl mirastır

bilir misin? O: 'Biz Kur'an'ı miras bıraktık' sözündeki mirastır".[75]

(402) Y i n e biri: "Zaviyelerde ve hankâhlarda daima testileri kıble tarafına koymanın ne mânası vardır?" diye sordu. Mevlânâ: "Bunun mânası şudur: Makam kapısından içeri giren yabancı bir misafirin, önce hiç bir şey söylemeden testinin bulunduğu istikametten Kıble tarafını istidlâl edip iki rekât namaz kılması ve ondan sonra hazır bulunanlara selâm verip onlarla konuşması lâzımdır. Bazılarının mezhebince de içeri giren önce selâm verip namaz kılar, sonra konuşmağa başlar," buyurdu.

(403) Y i n e yakın dostlar ve terbiyeli tarikat kardeşleri (Tanrı hepsine rahmet etsin) şöyle r i v a y e t e t t i l e r ki: O ulu kişinin muhip ve mutekitleri zaman zaman gümüşler ve dinarlar getirirler, gizlice keçenin altına koyarlardı. Mevlânâ hazretleri onların gönüllerini kırmamak için bu paraları kabul ederdi ve hiç bir şey söylemezdi. Namaz kılmak için gece yarısı kalktığı vakit, o paraları alır, kuyulara atardı. Hayırlı arkadaşlar zaruretleri dolayısiyle: "Bu paraları niçin dostlara bağışlamıyor da kuyuya atıyor?" diye sorarlardı. Mevlânâ: "Sevginin ve dostluğun tam alâmeti, en sevdiği ve en güzel olan şeyleri dostlara ve arkadaşlara vermektir. Yoksa hoş olmayan zehirli şeyleri onlara vermek değildir. Bütün eşya ve bütün dünya malları öldürücü bir zehir ve bir şey elde edilmeyen az bir maldır. Bana zararlı olan ve zahmet veren bir şeyi, dostlarıma vermeğe acıyorum. Size de vermemem daha iyi olur. Sizi ondan sakınıyorum," dedi ve şu hadîsi buyurdu: "Elini kalbine koy; kendi nefsine yapmak istemediğin şeyi kardeşine de yapma."

Mısra:

"Kendine uygun görmediğini başkasına da uygun görme."

(404) Y i n e bir gün Hudâvendigâr'ın haremi (karısı) yokluktan bahsediyordu. Hudavendigâr: "Dünyayı sizden esirgemiyorum, sizi dünyadan esirgiyorum," buyurdu.

(405) Yine eski arkadaşlardan nakledilmiştir ki: Bir gün Mevlânâ hazretleri hamama girmişti. Yedi gün, yedi gece hamamın hazinesinde oturdu. Müritlerin sayısız feryat ve figanlarından sonra dışarı çıkıp medreseye gitti. Bu kadar hamamda kalmasının sebebini sordular. Mevlânâ: "Bir an dünya ehli ile sohbet etmiştim, vücudum soğuk almıştı. Bu soğuk algınlığından kurtulmak istedim. Artık dünyanın zemherisinde bulunanlara neler olacağını ve onların bu buz deryasından nasıl kurtulacaklarını tasavvur ediniz. Tanrı'ya yemin ederim ki, bunlar mânevî temmuz güneşinin tâlibi olmadan bu dünyevî katılaşma ve donmadan ebediyen kurtulamayacaklar ve bunların ruhları hareket ve deva bulamayacaklardır. Hakikatte o güneş, Tanrı erinin sohbeti ve onun mübarek yüzü ile ülfettir," dedi. Nitekim dünya ehlinin sıfatı hakkında buyurmuştur.

Şiir:

"Onların vücutları ve ruhları tuhaf bir şekilde donmuş ve katılaşmıştır. Nefesleri, karla örtülü tepelerden esen rüzgârlar gibi soğuktur. Eğer yeryüzü karla kefene bürünse, Hüsameddin'in güneşinin şuaları ile onu erit.[76]
Eğer dünya baştan başa karla dolsa, güneşin harareti bir anda onu eritir".[77]

(406) Yine ulu türbenin kerem sahibi Bahâeddin-i Bahrî (Tanrı rahmet etsin) şöyle rivayet etti ki: "Mevlânâ ile birlikte Ilıcaya gitmiştik. Mevlânâ tam on gün ılıcada oturdu ve hiç de yemek yemedi. Birdenbire bir Türk, büyük bir kâse yoğurt getirdi. Mevlânâ bu yoğurdun içine çokça sarmısak koyup yedi. Ondan sonra kırk gün semâın zevkiyle meşgul oldu ve hiç bir şey de yemedi. Çünkü bu insanların sultanı, günlerinin çoğunu bu tarzda geçirirdi."

(407) Yine bir gün Mevlânâ (verdiği) bilgiler arasında: "Daima Tanrı'yı talep eden, halktan tamamiyle ilgisini kesen ve aşk ülkelerinin yollarına sülûk eden bir dervişe, kırk tane cömert zengin lâzımdır ki, onun hizmetini yapsınlar, onun mutlaka her türlü ihtiyacını temin etsin ve onu hiç bir

şeye muhtaç etmesinler. Bu suretle o da tam bir feragatle yükselmek için kanat açabilsin, kendi "hâl"i ile meşgul, Tanrı visaline mustağrak olsun ve kendinden uzaklara kavuşsun. Peygamber ve velilerin çoğunda, böyle bir fırsata nail olmadan bu hâl zuhur etmemiştir. Hidayet sahiplerine bu kifayet eder."

(408) Yine arkadaşların özü, Ömer'in nurunun mazharı Şeyh Cemaleddin-i Kamerî (Tanrı'nın rahmeti üzerine olsun) şöyle rivayet etti ki: Bir gün İslâm sultanı İzzeddin Keykâvus (Tanrı onun burhanını aydın etsin) Mevlânâ hazretlerini ziyarete gelmişti. Mevlânâ ona gerektiği gibi iltifat etmeyip bilgiler saçmakla ve nasihatlerle meşgul oldu. İslâm sultanı kul gibi tezellül gösterip: "Mevlânâ hazretleri bana bir nasihat versin," dedi. Mevlânâ: "Sana ne öğüt vereyim. Sana çobanlık emretmişler, sen kurtluk ediyorsun. Sana bekçilik emretmişler, sen hırsızlık yapıyorsun. Tanrı seni sultan yaptı, sen şeytanın sözü ile hareket ediyorsun," buyurdu. Sultan ağlayarak dışarı çıktı, medresenin kapısında başını açıp tövbeler etti ve: "Ey Tanrı, Mevlânâ hazretleri bana sert sözler söyledi ise de, senin için söyledi. Ben zavallı kul da bu alçakgönüllülüğü senin padişahlığından ötürü gösteriyor ve sana yalvarıyorum. Bu iki riyasız sıdkın hürmetine bana merhamet et," dedi ve şu iki beyiti söyledi:

"Nemli olan iki gözümün yaşına, ateş ve gamla dolu olan sineme merhamet et. Ey rahmeti her çoktan çok, her azdan az olan ben kuluna merhamet et."

Mevlânâ hazretleri salına salına dışarı çıktı onun gönlünü alıp: "Git, yüce Tanrı sana merhamet etti ve seni bağışladı," buyurdu.

(409) Yine o, nakletti ki: Bir gün Hudâvendigâr'ın hizmetinde olanlar hikâye ettiler ki: Atabek Arslan doğmuş, büyük bir medrese yapmış ve vakfiyesinde de: "Bu medresenin müderrisinin mutlaka hanefî ve sofu olmasını, orada daima fıkıh ilimlerinin okunmasını ve şâfilere de medresede yer verilmemesini," şart koşmuştu. Mevlânâ hazretleri: İbn-i Mesud'un (Tanrı ondan razı olsun) rivayetine gö-

re Tanrı yolunda kayıtlı hayır makbul değildir. Çünkü Tanrı rızası için yapılan her hayır, kayıt ve şartsız olmalıdır ki, tamamen Tanrı için ve onun sevabı da iki katlı olsun. Bu kayıtlı hayır şuna benzer: Hintli bir derviş Nişabur'lu bir **tacirin** yol arkadaşı idi. Bu derviş tam bir feragatle yalınayak gidiyor ve ayağını taştan ve dikenden sakınmıyordu. Nişaburlu ona acıdı, ayakkabısını verdi. Hintli dualar edip gayretle yürüdü. Nişabur'lu her an: "Böyle git, şöyle git; ayağını taşlara yavaş bas, dikenin batmasından sakın," diye tahakkümde bulundu. Hintli (Onun bu emirlerinden) bıktı, ayakkabıyı ayağından çıkarıp tâcirin önüne koydu ve: "Al, bana kayıtlı bir hayır lâzım değildir. Hiç bir kayda tâbi olmadan, otuz senedir yalınayak dolaşıyorum. Şimdi bir ayakkabı için birinin kayıt ve hükmü altına giremem ve minnetini çekemem," dedi. İşte bundan anlaşılıyor ki, kayıtlı hayır, faydalı değildir. Bütün kayıtlardan mutlak olmak istiyorsan daima kayıtsız hayır yap. 'Amelinin çokluğu ile minnette bırakma, Rabbin rızası için eza ve cefaya sabret' (K., LXXIV, 6,7). Rubai:

> **"Bir kâse ayranım oldukça onu içerim. Şunun bunun kâsesi ve kesesi ile bağlanmam. Fakirlik ve zaruret ölümle beni tehdit etse de yine hürriyetimi kulluk mukabilinde satamam."**

(410) Yine şeyh Cemaleddin'den nakledilmiştir ki: Bir gün Muineddin Pervâne, Hatîroğlu Şerefeddin ve Ziyâ'eddin, (Tanrı her ikisine rahmet etsin) ile Mevlânâ'yı ziyarete gelmişlerdi. Pervâne, Mevlânâ'dan bir öğüt dinlemek için ısrarda bulundu. Mevlânâ: "Emîr Muineddin muktedirsen, hiç gevşeklik göstermeden dört kıbleye hizmet et ve o dört kıbleye hizmet etmeği kendine gerekli bil," dedi. Pervâne baş koydu ve: "Biz bir kıble biliyoruz, diğer üçü hangileridir?" diye sordu. Mevlânâ: "Bunlardan birincisi namaz kıblesidir ki günde beş defa yüzünü ona çevirirsin. İkincisi dua kıblesi olan gök yüzüdür. İhtiyaç düştüğü vakit yüzünü dua kıblesine çevirir ve ağlayıp sızlayarak kendi arzunun yerine gelmesi için ricada bulunursun. Üçüncüsü padişahlardır. Padişahlar, yoksulların ihtiyaçlarının kıblesi ve mazlumların

sığınağıdırlar. Bir mazlum ve çaresiz kimse senin tarafına yüzünü çevirdiği vakit, onun ihtiyacını yerine getir ki, yüce Tanrı da senin din ve dünya ihtiyacını yerine getirsin.

Şiir:

"Elinden geldiği kadar kimsenin kalbini kırmamağa çalış; çünkü bu yolda dikenler çoktur."
"Muhtaç olan dervişin işini yap; çünkü senin de ona işlerin düşer."

Dördüncüsü, Tanrı erlerinin kalbidir. Bu kalp, Tanrı'nın nazarının kıblesidir ve kâinattan da daha yüksek ve yücedir.

Şiir:

"Göklerden daha yüksek olan gönül abdal'ın veya Peygamberin kalbidir.[78] Velilerin içinde olan mescit herkesin secde ettiği bir mesciddir ve Tanrı da oradadır".[79]

Sakın dikkat et de fısk ve fücur taşını o gönüllere atmayasın ve ondan başkası ile de meşgul olmayasın. Eğer sen tam bir samimiyet ve ihtimamla Tanrı tarafını tutarsan, yüce Tanrı da din ülkesini, dünya devletini ve ahiretini senin için tutar," buyurdu ve: "Tanrı'nın selâmı ve rahmeti sizin üzerinize olsun," diyerek ayağa kalktı. Pervâne secde edip dışarı çıktı ve dostlara bir hayli ihsanda bulundu.

(411) Yine rivayet ettiler ki: Bir gün Mevlânâ hazretleri şu beytin mânası hususunda fikirler beyan ediyordu:

Şiir:

"Sultanın sırrını kimseye söylemeyesin. Sakın, şekeri de sineğin önüne dökmeyesin".[80]

(Bunun için) şu hikâyeyi anlattı: Bir adam bir şehire gitti. (Onun maksadı) bu şehir halkının gafletini anlayıp orada yankesicilik yapmaktı. Orada bir küçük çocuk gördü. Çocuğun elinde bir simit vardı. Bu yankesici adam ondan simit istedi. Çocuk: "Vermiyorum," dedi. Yankesici ısrar etti. Çocuk: "O halde öküz gibi böğür vereyim," dedi. Dolandırıcı

etrafına baktı, hiç kimseyi göremeyince, karnı son derecede aç olduğundan öküz gibi böğürdü ve: "Haydi şimdi simidi ver," dedi. Çocuk: "Vermiyorum. Annem ve babam bana: 'Simidi öküze verme, çünkü öküze saman yaraşır,' diye tembih ettiler,' dedi.

Şiir:

"Eğer şeker eşeği keyiflendirseydi, sahibi onun önüne kantarlarla şeker dökerdi."[81]

İşte ahrarın sırlarını ve hikmetli sözlerini herkese söylemek doğru değildir. Onları saklamak ve gizlemek vâcip olan şeyler cümlesindendir. Çünkü: "Ehli olmayana hikmeti vermeyiniz. Sonra o hikmete yazık etmiş olursunuz," denilir. O sırları saklayamayan ve Tanrı yüzünü görmeğe kabiliyeti olmayan kimseye hikmet göstermek ve namahremi bozmak doğru değildir.

MEVLÂNÂ'NIN (TANRI ONUN SIRRINI KUTLASIN) BAZI LÂTİFELERİ HAKKINDA BÖLÜM

(412) Haberleri nakledenler ve değer bilir ahyar şöyle r i v a y e t e t t i l e r ki: Bir gün sultan Veled hazretlerinin birkaç dinarı kaybolmuştu. Bütün evleri altüst etti, fakat paradan bir eser bulunmadı. Nihayet bütün o diremler, kardeşi Alâeddin-i Kırşehrî'nin kitapları arasında bulundu. Böylece Sultan Veled hazretleri onu azarlamağa ve kınamağa başladı, küfürler etti. Mevlânâ hazretleri: "Bahâeddin, (alâ) harf-i cer değil midir? O, cerretmezse (kaldırıp götürmezse) başka ne iş yapar? buyurdu. Bunun üzerine her ikisi de sevindiler.

(413) Y i n e Mahmude Hatun adında bir kadını bir azize vermişlerdi. Damadın hoşuna gitmedi, duhul yapmadı. Her ikisi gerdek evinde tutulmuşlardı. Büyük bir adem-i iktidar onları kaplamıştı. Birdenbire Mevlânâ hazretleri gerdek evinin kapısından içeri girdi: "Mübarek olsun," deyip birkaç dinar attı ve: "Hayır, hayır Mahmude[82] tutucu ve bağlayıcı

değildir. Mahmude'de tutukluk ne arar," dedi. Hemen o anda her ikisinde bir açılma baş gösterip tutukluk ortadan kalktı. Sonra birkaç defa muamelede bulundular ve neticede o balın lezzetine hayran oldular. Bunun üzerine gelin ve güveyi baş koydular ve büyük bir sevinç duydular.

(414) Y i n e bir dostun düğününde bulunmuştu. Biri: "Badem şekeri yok mudur? Getirsinler." diye bağırdı. Mevlânâ "Şeker var, fakat tuzakla (bâ dâm)[83] beraberdir," buyurdu.

(415) Y i n e Çoban Dellâk, bir gün Mevlânâ'nın başını tıraş ediyordu. Sakalını tıraş ederken fazla kesti. Mevlânâ: "Mademki tekrar bitecek, bu kadar kâfidir," buyurdu.

(416) Y i n e iffet sahibi örtülü hanımlardan n a k l e d i l m i ş t i r yi: Bir gün Kira Hatun'un (Tanrı ondan razı olsun) aydınlanmış içinden: "Mevlânâ hazretleri epey zamandır az yemek yemek, az uyku uyumak, semâ yapmak, oruç tutmak, bilgiler saçmak ve söz söylemek hususunda çok mübalâğa ediyor, çetin riyazet çekiyor ve bundan dolayı da hiç bize iltifat etmiyor, cinsî yakınlık göstermiyor. Acaba beşer sıfatından ve şehvetten onda bir eser kalmadı mı? Yoksa tamamiyle iştihası söndü de o lezzetten vaz mı geçti?" diye geçti. Hemen o gece Mevlânâ, Kira Hatun'u ziyaretle şereflendirdi ve kükremiş mest bir aslan gibi yetmiş defa muamelede bulundu. Nihayet, Kira Hatun Mevlânâ'nın elinden medresenin damına kaçıp mağfiret diledi. Fakat Mevlânâ hazretleri: "Daha tamam olmadı," diye ısrar etti. Ondan sonra: "Tanrı erleri istedikleri her şeye muktedirdirler. İnsanların içinden geçenleri bilirler. Aradığın her yerde hazırdırlar. Tanrı da onların koruyucusu ve yardımcısıdır. Hâşâ, onlar küçük işleri unutmazlar ve kifayetsizlik göstermezler. Bizim, cimâ'ı ve birlikte yaşamağı terkimiz, istiğrak ve Tanrı ile meşguliyetimizin çokluğundandır. Bu da sizin içindir. İstiyorum ki bugünden itibaren kendini öteki dünya için süsleyip hazırlayasın; çünkü o hoşluk ve lezzet kaybolmaz, daima bâkıdır," buyurdu. Bundan sonra: "Bu mesele ayniyle Sıddika ve Mustafa hazretleri (Tanrı'nın selât ve selâmı onun üzerine olsun) ara-

sında da vâkı olmuştu. Sıddika, Peygamberin sohbetinin azlığından üzülüyor ve zaman zaman kendi nefsine ait lezzetlerini arıyordu. Tesadüfen bir gün Peygamberin huzurunda oturmuştu. Bir serçe diğer biri ile aşırı derecede cinsî münasebette bulunuyordu. Sıddika, bu mânayı şaka yolu ile Peygamber hazretlerine arz etti. Aynı şaka yolu ile Peygamber, adı geçenle doksan defa cinsî münasebette bulundu ve: "Ey Ayşe, bizim bunlardan âciz olduğumuzu veya kuvvetimize bir gevşeklik geldiğini zannetmeyesin. Biz gönlümüzün arzusu ile bu lezzeti terk etmiş ve ebedî lezzetin arayıcısı olmuşuz," dedi. Sıddıka ağladı ve tövbe etti.

Şiir:

"Şehvetleri ve lezzetleri terk etmek cömertliktir.
Şehvete dalan bir daha çıkmadı,"[84]

(417) Yine ulu arkadaşlardan nakledilmiştir ki: Bir gün Mevlânâ hazretleri Ferideddin-i Attâr'ın (Tanrı rahmet etsin) sözlerini mütalâa ediyordu. Bir münasebetsiz adam: "Bu, Attâr'ın sözüdür," dedi. Mevlânâ: "Ey kahpenin kardeşi! O halde ben kimim?" buyurdu.

Yine bir aziz ondan: "Lâmekân nasıl bir yerdir ve neredir" diye sordu. Mevlânâ: "Lâmekân, Tanrı erlerinin ruhu ve gönlüdür," diye cevap verdi.

Bir gün sofi: "Ânın mânası nedir?" diye sordu. Mevlânâ: "Bu, Tanrı yolunda candan ve yürekten kopan cömertliktir," dedi.

Şiir:

"Dervişin cömertliği canı ve gönlünü feda etmektir. İşte her cömertliğin usulü budur."

(418) Yine bir aziz rivayet etti ki: Bir gün, Mevlânâ hazretleri benden bir kalem istedi ve bir duvara şu birkaç satırı yazdı: "Ey yiğit, eğer on kişilik kuvvetin varsa, bir kişilik kuvvet gibi göster ki karşına iki veya üç kişi çıkarsa hepsini yenesin. Şimdi sen yarım adam bile değilken kendini yüz adam kuvvetinde gösteriyorsun. Tanrı'ya sığınırım, eğer karşına iki yüz adam çıkarsa halin nice olur?"

(419) Yine haberleri inceleyen ve gerçek ahyar rivayet ettiler ki: Bir gün bir adam büyük bir toplantı tertip etmişti. Bütün ulu kişiler de orada idiler. Zarif bir asılzade iradet getirerek, (Mevlânâ'ya) mürit oldu. Bir kıskanç: "Acaba bu adam Tanrı'ya ulaştı mı? Tanrı onu yarlıgadı mı, kendini ona gösterdi mi?" dedi. Mevlânâ: "Tanrı onu önceden yarlıgadı ve kendini ona gösterdi de ondan sonra bizi ona arattı ve onu bizim tarafımıza gönderdi. Çünkü Tanrı'nın âdeti şöyledir: Kulu evvelâ kendi kabul eder, sonra da ona kullarına gitmesi için yol gösterir ki, o kulun sohbeti ve terbiyesiyle yetişip kuvvet bulsun ve Tanrı hazretlerine bir yakınlık bulabilsin. Nitekim: 'Mürebbim olmasaydı ben Tanrı'mı bilmezdim. Bir şeyh kavminin arasında, ümmetinin arasındaki bir peygamber gibidir,' denilmiştir. Eğer şeyhsiz kalsaydım, kalırdım. Şeyhi olmayanın dini de yoktur," buyurdu.

(420) Yine nakledilmiştir ki: Bir gün kadın hizmetçilerinden biri malının ve parasının azlığından şikâyet etti. Mevlânâ: "Eğer sana bin dinar verip kulağını, burnunu ve diğer bir uzvunu kesseler razı olur musun?" diye sordu. Hizmetçi: "Hayır," dedi. Mevlânâ: "O halde niçin yoksulluk iddiasında bulunuyorsun. Mademki bunlara maliksin, o halde fakir değil, zenginsin. Sende bu kadar kıymetli şeyler olduğu halde niçin onların kıymetini bilmiyor, şükretmiyor ve fakirlerin sabrını sermaye yapmıyorsun?" dedi. 'Ve eğer ona ibadet ediyorsanız, Tanrı'nın nimetlerine şükrediniz' (K., XVI, 114).

Şiir:

"Çünkü şükredene çok şey vadedilmiştir. Kulun secdesinin ücreti Tanrı'ya yakınlıktır."

(421) Yine nakledilmiştir ki: Bir gün iki ulu kişi birbirlerine düşmanlıkta bulunuyor, münasebetsiz sözler söylüyor ve küfürler ediyorlardı. Onlardan biri ötekine: "Eğer yalan söylüyorsan, Tanrı senin (canını) alsın,"; diğeri de ona: "Eğer sen yalan söylüyorsan, Tanrı senin (canını) alsın," diyordu. Birdenbire Mevlânâ hazretleri onların odasına girip: "Hayır, hayır Tanrı ne senin ne de onun (canını) alsın. O

benim canımı alsın, çünkü (canı) alınmağa ve ona esir olmağa ancak biz lâyıkız," dedi. Her ikisi baş koyup barıştılar ve hâlis mürit oldular.

(422) Y i n e Celâleddin-i İsfehsâlâr (Tanrı'nın rahmeti onun üstüne olsun) hazretleri r i v a y e t e t t i ki: Bir gün Mevlânâ hazretleri, Çelebi Hüsameddın'in evinden çıkmış, Zirvâ Hamam'ının hazinesine girmişti. Yedi gün, yedi gece orada oturdu. Bütün dostlar ve âşıklar: "Bu nasıl bir riyazet ve ne biçim bir yaşamadır?" diyerek feryat ve figan ettiler. Yedi günden sonra, Mevlânâ başını hazinenin deliğinden dışarı çıkarıp gönül hazinesinden sırlar ve mânalar saçmağa ve şu gazeli söylemeğe başladı:

"Tekrar geldi. ilâh..."

Daha başka o kadar gazel söyledi ki, bu kul hamamın içinde sahifelerce yazdım, fakat o yazılar benim elimde ıslanmadı. Bütün ter gözeneklerim kapanmış (hiç ter çıkmıyordu). O kadar ki kaç tabaka kâğıt yazdım, elim ve ferecim ıslanmadı. Ben yazmaktan ve ayakta durmaktan yorulmadım. Sultan Veled hazretlerinin içeri girip baş koyduğunu ve yalvararak Mevlânâ'yı medreseye götürdüğünü gördüm. Orada yedi gün yedi gece semâ etti. Bu, ilâhî kuvvetten ve ebedî kudrettendir.

(423) Y i n e n a k l e d i l m i ş t i r ki: Meşhur bir bestekâr ve zamanın üstadı olan Kemal-i Kavvâl'in bir dostun semâ'ında içinden: "Acaba bu semâ'da benim tefime ne kadar atılacak?" diye geçti. Mevlânâ hazretleri yerden bir avuç toprak alıp onun tefine attı ve: "Al da gözüne sok," dedi. Kemâl-i Kavvâl tefinin altınla dolduğunu gördü. Mevlânâ şu gazele başladı:

"Ey âşıklar! Ey âşıklar! Ben toprağı cevher yapıyorum. Ey çalgıcılar! Ey çalgıcılar! Tefinizi altınla dolduruyorum."

Neticede zavallı Kemal-i Kavvâl kör olup inledi. O, bu terbiyesizlikten ötürü başına gelen felâketi anlatırdı.

(424) Y i n e ulu dostlardan n a k l e d i l m i ş t i r ki: Bir gün Muineddin-i Pervâne hazretleri Mevlânâ'yı ziyarete

gelmişti. Mevlânâ o günü sonsuz inayetler buyurarak hayli güzel şeyler söyledi ve şu hikâyeyi anlattı: Bir gün seyyidimiz Mustafay-i Mücteba (Tanrı'nın selât ve selâmı üzerine olsun) bir yolda gidiyordu. Birdenbire bir kemik gördü, onu mübarek eliyle alıp toprağa gömüp gitti. Aynı şekilde başka bir kemik daha gördü. O kemiğin üzerinde bir akrep oturmuş, ona eziyet ediyordu. Peygamber, bu kemiğe baktı ve onu gömmeden geçip gitti. Sahabeden biri o hali Peygamberden sordu. Peygamber: "İlk gördüğümüz kemik, daima zalimlerin zulmüne uğrayan bir mazlumundu. Acıdım, onu toprağa gömdüm. Bu öteki kemik ise, halkı hiç gözetmeyen ve daima zulümde bulunan bir zalimindi. Yüce Tanrı, onun zulmünün zulmetinden bir akrep yaratmıştır ki kıyamete kadar ona eziyet etsin. Onu gömmem için emir verilmedi. Ben de onu öylece bırakıp geçtim ki iç gözü olanlar, gözlerinden göz yaşı dökerek ibret alsınlar ve günahlarından tövbe etsinler ve: 'Tanrı intikam sahibi azizdir' (K., III, 4; V, 98) âyetinde buyurulan intikamdan korksunlar," buyurdu.

Şiir:

"O halde dişinle günahsızları ısırma. Sakınılamayan darbeyi düşün."[85]
"Eğer sen zayıfı dişinle ısırıp kan içinde bırakırsan, bunun cezası olarak seni bir diş ağrısı yakalarsa ne yaparsın?"[86]

Pervâne ağlayarak dışarı çıktı ve Mevlânâ'nın irşadının şükranesi olarak bütün bilginlere fakirlere ve arkadaşlara ihsanlarda bulundu.

(425) Y i n e bir gün Mevlânâ, hararetle bilgiler saçıyordu. Buyurdu ki: Bizi tanıyan ve tanımayana yazıklar olsun! Halkın yaradılmasındana maksadın, Tanrı'yı tanımak olduğu bilinsin. Çünkü: 'Onlar hiç tanımazlar.' denilmiştir. Yani Tanrı'yı tanıyıp ondan istifade etmeyene, Tanrı'yı tanıyıp kadrini bilmeyene ve ona şükretmeyene yazıklar olsun!

Şiir:

"Ne kadar sevgili (maşuk) vardır ki, kendini

tanıtmadan âşıklık yapmasını bilmeyen bir bedbahtın yanına gelir."[987]

Çünkü en fena ayrılık, gördükten ve kavuştuktan sonra olan ayrılıktır. Öyle bir ayrılıktan Tanrı'ya sığınırım.

(426) Y i n e sırları yazan kötüleri yere seren ve mâna denizlerinde yüzen Bahaeddin-i Bahrî hazretleri (Tanrı rahmet etsin) şöyle r i v a y e t e t t i ki: Bütün arkadaşlarla bir gün, güzel işleriyle bizim en ulumuz olan Mevlânâ'nın huzurunda, damadı Hoca Şihabeddin'in evinde toplanmıştık. Dostlar, onun nuruna gark olmuşlardı. Birdenbire Mevlânâ hazretleri kalktı ve: "Merhaba ey Tanrı'nın kandili!" deyip tekrar oturdu. Biz hiç kimseyi görmedik. Ondan sonra Çelebi Hüsameddin ve Sultan Veled kendisinden bunun sebebini sordular. Mevlânâ: "Daima ruhanîlerin ve kerimlerin ruhları Tanrı erlerinin ziyaretine gelirler. Onlardan biri Tanrı'nın kandili idi. Göklerin bütün kandilleri ondan nur alırlar," buyurdu.

(427) Y i n e Müderrisin oğulları r i v a y e t e t t i l e r ki: Pervâne'nin evinde büyük bir toplantı vardı ve şeyh hazretleri de semâ'a gark olmuştu. Kel Kemal diye tanınan ve henüz tamamiyle olgunlaşmayan Kemaleddin-i Muarrif, arkasını Mevlânâ'ya çevirmiş münkirlerle birlikte gevezelik ediyorlardı. Dostlar onu yakalayıp evin sofasından aşağı attılar. Diğerleri de dostların korkusundan kaçtılar. Medreseye döndüğümüz vakit, Şeyh hazretleri: "Ey Çelebi Şemseddin! Eğer acı olmazsan seni yerler, eğer kurt olmazsan seni parçalarlar. Kabalarla kaba, naziklerle nazik ol," dedi.

Şiir:

"Kötülerle kötü, iyilerle iyi ol. Güle karşı gül; dikene karşı da diken ol."
"Dostlukta akıllı dost lâzım. Elinden geldiği kadar akıllı insanı dost edin."

(428) Y i n e bir gün (Mevlânâ'nın) sözlerini yazanlar ve (Mevlânâ'yi) ezberleyenler, Mevlânâ hazretlerinden: "**Mesnevî**"nin ciltlerinin birbirine nazaran bir üstünlüğü var mıdır?"

diye sordular. Mevlânâ: "İkinci cildin birinci cilde nazaran üstünlüğü, ikinci gökün birinci göke, üçüncü gökün ikinci göke ve yine altıncının beşinciye nazaran üstünlüğü gibidir. Nitekim Melekût âlemi mülk âleminden, Ceberut âlemi Melekût âleminden üstündür. Âlemler arasındaki bu üstünlük sonsuz olarak uzar gider. Ve yine: 'Biz bazılarına üstün kıldık' (K., XVII, 55) âyetinden, bazı eşyayı diğer bazısına, bazı sırları diğer bazılarına üstün kılmıştır, mânası anlaşılır. Bütün eşya ve varlıklarda bu üstünlük ve ruhaniyet mevcuttur," buyurdu.

(429) Yine buyurdu ki: İnsanın sözü onun kokusudur. Onun nefesinin kokusundana kendi nefsi anlaşılabilir, yeter ki, insanın burun delikleri nezleden tıkanmış olmasın.

Şiir:

"Doğruluğun ve aldatıcı yalanın kokusu misk ve sarmısak gibi nefesle belli olur. Eğer sen, dostu on gönüllü olduğundan ötürü lâyıkiyle tammıyorsan, kendi hastalanmış olan burnundan şikâyet et."[88]

Çünkü Kuran'dan Tanrı'nın, hadîsten Mustafa'nın kokusu ve bizim sözlerimizden de bizim kokumuz gelir.

(430) Yine buyurdu ki: Attâr'ın sözlerini ciddiyetle okuyan. Senâyî'nin sırlarını, Senâyî'nin sözlerini itikatla okuyan bizim sözlerimizi anlar ve onlardan faydalanır.

(431) Hikâye: Müderrislerin sultanı olan Malatyalı Mevlânâ Şemseddin (Tanrı rahmet etsin) nakletti ki: Aksaray şehrinde bir vaiz minberin üzerinde Mevlânâ hazretlerinin bir beytini açıklıyor ve coşuyordu. Tesadüfen münkir bir dânişmend itiraz edip onu tekfir ediyor ve münasebetsiz sözler söylüyordu. Bu aydın gönüllü vaiz, er oğlu er ve Mevlevî idi. Minberden indi, dânişmende bir yumruk vurup yere serdi. Dânişmend hemen öldü. Vâiz kaçıp büyük bir heyecan içinde Konyaya kadar geldi. Dânişmendin akrabaları onu takip ettiler. O, Mevlânâ'nın evine sığındı. Dânişmendin akrabaları hadsiz hesapsız feryat ettiler ve sövüp saydılar. Mevlânâ hazretleri, bir pusula yazıp Alâmeddin-i Kayser'e gönderdi.

Pusulada ölenin diyetini vererek vaizi bu cemaatten kurtarmasını, zira dânişmendin akrabalarının diyet olarak kırk bin direm istediklerini yazdı. Pusulayı getiren adam Alâmeddin'i kuyumcular arasında buldu. Alâmeddin pusulayı okuyunca derhal atından indi, silâhını, alet ve edevatını ve daha başka üzerinde ne varsa hepsini elli bin direme sattı. Kırk binini vaizin düşmanlarına verdi ve geri kalan on binini de şükrane olarak dostlara gönderdi. Ayrıca vaize de güzel bir elbise ile rahvan bir katır bağışladı. Gürcü Hatun hazretleri Alâmeddin'e: "Niçin eve gelmedin de pazarın ortasında soyundun?" diye sitemde bulundu. Alâmeddin Kayser: "Mevlânâ'nın inayetinin gecikmesinden ve o rahmetin kaybolmasından korktum. Çünkü Mevlânâ hazretleri hiç kimseden bir şey istememiştir ve öyle bir lûtufla kimseyi şereflendirmemiştir. Beni hesaba aldığının ve bana iltifat ettiğinin şükranesi olarak bunları yaptım," dedi. Gürcü Hatun onun bu nezaketini ve halini beğendi ve hediye olarak ona, yüz bin altın verdirdi. Hususi hediyeler vererek de onu kendi naibi yaptı.

(432) Y i n e Yüce ve candan dostlardan (Tanrı onların hepsinden razı olsun) n a k l e d i l m i ş t i r ki: Konya şehrinde Emîre adında itibarlı ve mutekit bir asılzade (hâce) vardı. Mevlânâ hazretlerinin âşıklarından, candan dostlarından ve muhiplerindendir. Yüce Kâbe'yi ziyaret etmek maksadiyle Mevlânâdan müsaade ve yardım dileyip hareket etti. Bu adam hikâye etti ki: Ulaştığım her konakta, her yerde ve her şehirde Mevlânâ hazretlerini tecessüm etmiş görüyor ve şaşıyordum. Şam'a ulaştığım vakit büyük mesçidin damında dolaştığını ve bana işaret ettiğini gördüm. Ben bu halin heybetinden kendimden geçtim. İkindi namazına kadar uyumuşum. Kendime geldiğim vakit, kimseyi görmedim. Şaşkın ve delirmiş bir halde yüce Kâbe'ye doğru hareket ettim, Kâbe'yi tavafla müşerref olduğum vakit Mevlânâ hazretlerinin de tavaf ettiğini ve ayrıca Arafat dağında münacatta bulunduğunu gördüm. Selâmetle Konya şehrine ulaştığım vakit daha üzerimden yol tozlarını gidermeden durmaksızın elini öpmek şerefine nail olmak üzere Mevlânâ'ya gittim. Dostlardan bir grubun oturmuş olduğunu gördüm. Mevlânâ: "Evet Hacı Emîre, bil

Tanrı erleri kudret denizinde bir balık gibi daima dolaşırlar ve istedikleri yerden başlarını çıkarıp yüzlerini gösterirler. Muhipleri nerede isterlerse, onları bulurlar," buyurdu. Bunun üzerine ben baş koydum ve mübarek ayağını öpüp durumu arkadaşlara anlattım. Mevlânâ hazretleri tekrar: "Temiz itikadı ve tam bir doğruluğu olan her mürit, hiç şüphesiz iki dünyada da küllî ve cüz'i her muradına erer ve itikat ettiği kimse onun önünde suret bağlar. Maksadı da ondan hâsıl olur," buyurdu ve bu hususta hoş bir hikâye anlattı: "Geçmiş zamanlarda namuslu ve temiz itikatlı bir genç ve onun insan şeklinde yapılmış çok güzel bir mermeri vardı. O genç, bu taştan heykele âşık olmuştu, ona tapıyordu. Bu heykelden her istediği derhal oluyordu. Genç, heykelin bu iyiliği yüzünden ona bir köşe ayırmıştı. Heykelın azığını hazırlardı, ona hizmette bulunurdu. Gencin akranlarından bir grup onu kıskandı ve: 'Bu genç, hiç bir geliri olmadığı halde hadden aşırı masrafta bulunuyor, gelen gideni iyi karşılıyor ve hepsine iltifat gösteriyor. Bütün insanlar da ondan memnundurlar. Bu yardım ona nereden?' dediler ve söz birliği ettiler ki, her biri bu genci imtihan etmek için bir toplantı ve semâ tertip etsin. Toplantı sırası bu gence geldiği vakit, bu genç tam bir doğrulukla sevgilisi olan taşın önünde baş koydu ve: 'Ey kardeşim, ey sultanım! Bir cemaat beni imtihan etmek ve küçük düşürmek için misafirim olmak istiyor. İnayet vakti ve yardım zamanıdır', dedi. Onun bu tam titikat ve niyazı karşısında taş hemen yarıldı ve anlatılmayacak derecede içinden altın döküldü. Büyük bir ziyafet verdi. O cemaat bu hali ondan sordular. Genç, hikâyeyi anlattı, hepsi insafa geldiler ve onu kendilerine başbuğ ve kardeş (âhi) yaptılar.

Şimdi itikat ve doğruluk sayesinde bir donmuş nesneden, bir taştan ve bir puttan istenilen bir şey elde edilirse artık samimiyet, hakikî ve temiz itikadın Tanrı erinden neler vereceğini ve neleri elde etmeği kolaylaştıracağını ve onun bereketiyle istenilen nelerin gözükeceğini düşünün."

Şiir:

"Belki o gıdasını taş puttan çıkarır. Bütün küfriyle beraber sen onu ibadete say."

(433) Yine nakledilmiştir ki: Mevlânâ hazretlerinin huzurunda: "Bir cemaat, mesçitte dünya lâfını ediyor," diye şikâyet ettiler. Mevlânâ: "Her kim altı yerde dünya sözü ile meşgul olursa, otuz senelik temiz ve makbul taati reddedilir ve bâtıl olur. Bu altı yer şunlardır: birinci mesçit, ikincisi ilim meclisi, üçüncüsü cenaze (merasimi), dördüncüsü mezarlık, beşincisi ezan vakti, altıncısı Kur'an okunurken. Bunların her birisinin geniş açıklanmaları vardır."

(434) Hikâye: Yine Tanrı'nın yeryüzünde veliyesi, şeyh Selâhaddin'in kızı Fatma Hatun (Tanrı her ikisinden razı olsun) hazretleri rivayet etti ki: Babamın zamanında, bir gece Mevlânâ hazretlerini, sadık muhipleri kırk yerde sema'a davet ettiler. Mevlânâ bunların hepsinin davetine icabet edip: "Gelirim," dedi. Hemen kalkıp halvete girdi ve babamla birlikte seher vaktine kadar namazla ve Tanrı'ya ibadet ile meşgul oldular. Sabah olunca davet eden kırk evin her birinden Mevlânâ'nın o evlerde bırakıp gittiği birer tek ayakkabısını getirdiler. Kimisinde ayakkabısının sağ, kimisinde de sol tekini bırakmıştı. Her sahıs o geceki hayret ve hali anlatıyordu. Her biri: "Mevlânâ hazretleri, bu gece evimde şöyle yaptı, şöyle söyledi," diyordu. Bu halden dolayı aralarında bir kıyamettir koptu. Halk onun bu kerametinden şaşakalmıştı. Halbuki o gece Mevlânâ hazretleriyle babam şeyh Salâheddin, kendi yerlerinden ayrılmamışlardı. Mevlânâ kereminin kemalinden ve kemalinin kereminden sema'a çağıran dostların her birinin evinde temessül etmiş, onların arzusunu yerine getirmişti. Konya'nın bütün şeyhleri ve büyüklerinin hayreti yeniden arttı. Hepsi Mevlânâ'yı denemekten vazgeçip insafa geldiler. Mevlânâ, gelen ayakkabıların hepsini zamanın büyüklerine ve iman sahiplerine bağışladı. Bir ayakkabı da Salâheddin hazretlerine isabet etti. Çelebi Ârif (Tanrı onun sırrını kutlasın) o ayakkabıyı Kastamonu paşası Süleyman Paşa'ya armağan götürdü. Süleyman Paşa hadden aşırı hizmetlerde bulundu. O ayakkabılarla herhangi bir hastaya veya niyazda bulunan bir kimseye su verseydiler ne keşifler zuhur ederdi ve Tanrı'nın izni ile de hastalar iyi olurlardı. Gebe

kadınlar da O hazretin (Tanrı onun sırrını kutlasın) bereketiyle kolay doğururlardı.

(435) Yine nakledilmiştir ki: Alâeddin Siryanus hilekâr ve yaman bir yankesici idi. O zaman daha Rumdu. İslâm yoluna daha girmemiş ve kölelikten azat olduğuna dair bir kâğıt da eline vermemişlerdi. Siryanus bir gece rüyasında Mevlânâ'nın mübarek ayaklarını çok çok ovaladığını görür. Fakat onun kim olduğunu bilmez. Sabahleyin elini ve yüzünü yıkamış ve o gece gördüğü rüyadan dolayı şaşkına dönmüş bir vaziyette, kendi köyünden şehire doğru hareket etmişti. Yolun yarısına geldiği vakit, birdenbire Mevlânâ hazretlerine tesadüf eder. Mevlânâ: "Ha! Siryanus, dün geceki zahmetten nasılsın?" der. Siryanus derhal nara atıp kendinden geçer. Kendine geldiği vakit, kimseyi orada görmez ve gece rüyasında gördüğü adamın bu adam olduğunu anlar. Baş koyup deli gibi hareket eder. Birkaç gün sonra bir zalimi öldürdüğü için onu idam etmeğe götürürler. Mevlânâ hazretleri mübarek ferecisini üzerine atıp onu cellâtların elinden kurtarır. O da derhal Müslüman olur ve öyle bir dereceye yükselir ki, Sıraceddin ve Fasiheddin gibi kadı ve müderrisler onun bilgisi karşısında şaşkına dönerler ve onun hakikatlere olan vukufunu ikrar ederler.

(436) Yine mahrem dostlardan nakledilmiştir ki: Bir gün Mevlânâ hazretleri mânalar saçıyor, tevekkül ve kanaati açıklamada ileri gidiyordu. Dostlara bu hale tahammül için kuvvet kudret veriyor, onları buna teşvik ediyordu. Mevlânâ sözleri arasında buyurdu ki: Mustafa hazretleri (Tanrı'nın selât ve selâmı onun üzerine olsun) birinden incindiği vakit, Tanrı'ya: "Ey Tanrı, onun malını ve çocuklarını artır," diye bedduada bulunuyordu ki, adam onlarla meşgul olup onun sohbetinden mahrum kalsın. Bundan Tanrı'ya sığınırız. Fakat birinden memnun olduğu vakit de kendi geniş inayetini o kimseye can yoldaşı yapar ve: "Ey Tanrı, onun malını ve çocuklarını azalt," diye buyururdu ki, o daha fazla yalnız kalsın, hafiflesin ve o mânaya istidat kazansın.

(437) Yine nakledilmiştir ki: Biribirini seven iki dost arasında bir düşmanlık ve tatsızlık vâkı oldu.

Hiç bir suretle de uzlaşmaya razı olmuyorlardı. Bir gün Mevlânâ hazretleri, bilgiler saçarken buyurdu ki: Yüce Tanrı, insanları iki türlü yaratmıştır. Biri toprak gibi donmuş ve ağırlığı yüzünden hareketsiz kalmıştır. Öteki de su gibi daima akar ve dolaşır. Bu akan su, toprak üzerinden aktığı vakit, bu toprakla olan komşuluğu sayesinde o killikten binlerce gülbahçesi yetişir. Onun çiçekleri ve meyveleri canlanır, bedenlerin ve ruhların gıdası olurlar. Şimdi bu birbirleriyle savaşan ve aralarındaki münasebetleri kesen dostların birisinin toprak, diğerinin su mesabesinde olması ve bunlardan birinin alçakgönüllülükten su karakterini alması lâzımdır. Birbirleriyle karışıp ülfet peyda ettikleri ve birleştikleri vakit yüce Tanrı o birleşmenin bereketiyle yüz binlerce sulh çiçeği, neşe ve vefa gül bahçesi meydana çıkarır, huzur ve memnuniyet nebatları bitmeğe başlar. Şimdi, ey Nureddin! Kardeşin toprak hükmünü aldı, yerinden kımıldamıyor, seninle barışmağa yanaşmıyor. Sen su sıfatını al, kerem et, lûtfen onun tarafına git de dostların ruhları rahat etsin ve şükredip şükraneler versinler, 'Affedip, barışanın mükâfatı Allaha'a aittir' (K., XLII, 40).

Şiir:

"Mademki Tanrı (Sulh hayırlıdır) (K. IV, 127) buyurmuştur. Ey eşsiz kişi, sen olan bitenden vazgeç."

Derhal ikisi de baş koyup barıştılar.

(438) Y i n e b u y u r d u ki: Kalpleri bir olan iki dost âriflerin kutbu Bayezid-i Bistamî hazretlerine (Tanrı'nın rahmeti üzerine olsun) misafir olmuşlardı. Bistamî onlardan: "Ne zamandan beri birbirinizle tekrar dost olmuşsunuz?" diye sordu. Onlar: "Otuz senedir ki, birbirimizle arkadaşlık ediyor, kara ve deniz seyahati yapıyoruz," dediler. Bistamî: "Âdet olduğu üzere aranızda hiç bir hâdise veya bir kavga geçmiş midir?" diye sordu. Onlar: "Hayır," dediler Bayezid-i Bistamî: "O halde otuz senedir ki, tamamiyle münafıklıkla zamanı geçirmişsiniz. Sizin arkadaşlığınız ve uygunluğunuz münafıklık üzerine kurulmuştur. Çünkü dostluğun derecesi ve lezzeti kavga, barış ve sitemdedir. Kavgalar yapın ve yeniden

barışın ki, kalbinize münafıklık illeti girmesin ve nifakın "şerrinden emin olasınız."

Şiir:

"Filozofun dediği gibi, sitem devam ettikçe sevgi de devam eder."

(439) Yine nakledilmiştir ki: Bir gün Sultan Veled hazretleri (Tanrı onun sırrını kutlasın) zamanı överek: "Bu zaman ne de güzel bir zamandır; bütün insanlar mutekit ve samimîdirler. Münkirler varsa da kuvvetleri yoktur," diyordu. Mevlânâ hazretleri: "Bahâeddin, bunu nasıl söylüyorsun?" dedi. Sultan Veled: "Şundan dolayı ki, bundan önceki zamanlarda: 'Ben Tanrı'yım,' dediği için Mansur'u idam ve kaç defa Bayezid'in katline kastettiler, ne kadar ulu şeyhi öldürdüler ve belki 'haksız yere peygamberleri öldürdüler' (K., II, 61) âyeti geçmiş asırlar hakkında vâkı olmuştur. Tanrı'ya hamdolsun zamanımızda Hudâvendigâr'ın her beytinde bir 'Ben Tanrı'yım, ve ben tesbih edilmeğe lâyıkım' sözü vardır. Kimse de ağzını açıp itiraz edemiyor," dedi. Mevlânâ hazretleri gülerek: 'Onların makamı âsıklık makamı idi. Âşıklar belâlara müptelâ olurlar,' buyurdu.

Şiir:

"Dostun belâda ve öd ağacının da ateşte bulunması iyidir."

Bizim makamımız ise mâşukluk makamıdır. Mâşuk daima hükmünü yürütür ve mâşuka itaat olunur. O ruhların sultanı ve nefislerin emîri, akılların hâkimi olur," buyurdu. Nitekim demiştir.

Şiir:

"Şems-i Tebrizî'nin ayağı ruhların başları üzerinde idi. Onun ayağının bastığı yere ayağını basma, başını koy."

Ve başka bir yerde de:

Şiir:

"Aşk delidir, biz delinin delisiyiz. Nefis emmaredir, biz emmarenin emmaresiyiz," buyurdu.

(440) H i k â y e : Yine nakledilmiştir ki: Tanrı'dan korkan zâhit şeyh Hacı Mübarek Hayderî (Tanrının rahmeti onun üzerine olsun) Kutbeddin Haydar'ın halifelerindendi.

Bir gün Hacı Mübarek Hayderî müritleriyle birlikte. Meram mesçidine gezmeğe gidiyordu... Birdenbire Mevlânâ hazretleriyle karşılaştılar. Hacı Mübarek kadınların büründükleri değirmi çarşafı (mi'zer-i yemenî) örtünüp çömeldi. Müritler: "Bu kadınlara yaraşır harekettir, ne yapıyorsun?" diye onu ayıpladılar. Şeyh "Böyle bir er oğlu er geldiği vakit herkesin kadınlar gibi çarşaf giyip kapının ardında çömelip oturması ve kendini kadından daha küçük görmesi lâzımdır," dedi. Mevlânâ daha fazla yaklaşınca hepsi baş koyup aciz gösterdiler Mevlânâ: "Hâşa, hâşa, siz dervişsiniz," dedi. Hacı Mübarek ilerleyerek Mevlânâ'nın mübarek ayaklarına sarıldı ve öpüp ağladı. Mevlânâ: "Üzülme. Niçin böyle yapıyor ve titriyorsun? Bundan sonra artık gam ve keder yoktur. Rahat ol ve rahat yaşa," dedi. Hacı Mübarek: "Bundan böyle artık rahat yaşarım, çünkü Hüdâvendigâr inayet ve şefkat buyurdu," dedi.

Yine Hacı Mübarek, oğlu Hacı Muhammed dünyaya geldiği vakit, büyük bir ziyafet verdi. Konya'nın büyüklerini davet etti, Mevlânâ'yı çağırmağa geldi. Mevlânâ: "Ayaklarımla değil, başımın üzerinde geleyim. Yüzümün üzerine, ensemin üzerine, yanımın üzerine yuvarlana yuvarlana gelip hizmet edeyim," dedi. Hacı Mübarek naralar atıp yerlere kapandı.

(441) Y i n e dostlardan bir grubu elçilikle Kayseri'ye göndermiştiler. Geri döndükleri vakit, bazı arkadaşlar Pervâne'nin sofralarını anlattılar, çeşit çeşit nimetlerden bahsettiler. Mevlânâ hazretleri kızarak: "Dostlar ayakyolunu aşırı derecede övdükleri ve şöyle yedik, şöyle içtik diye övündükleri için utansınlar," buyurdu.

Şiir:

"Ey bu yağlı yemekleri görmüş ve yemiş olan kimse! Kalk da onlara ayakyolunda ne olduğunu gör,"[39]

Dostlar derhal mağfiret dileyip tövbeler ettiler.

(442) Yine haberler veren hayırlı insanların (ahyâr) ulularından nakledilmiştir ki: Zamanın büyüklerinden ve şeyhlerin ileri gelenlerinden olan şeyh Şerefeddin-i Herive öldüğü vakit, bir dost onun cenazesinde bulundu. Mevlânâ hazretleri bu dosttan: "Onun durumu nasıldı? diye sordu. Dost "Şu kadar bin kişi onun cenazesinde başını açmış ağlıyorlardı." dedi. Mevlânâ: "Ne fayda, onun başı kapalı olduğu için örtülü sırdan haberi yoktu.

Şiir:

"Er ve erlik birden olmalıdır. Yoksa binlerce utanmak lâzımdır,"

Ümitsiz kalmayacağı umulur," buyurdu.

(443) Yine nakledilmiştir ki: Bir gün iyilik sever gözü tok dostlar, Konya'nın kötülemeğe değer zenginlerinin cimriliğinden bahis ve şikâyet ediyorlar ve: "Zekat vermiyorlar, sadaka kapılarını tamamen kapamışlar; dervişler onlardan şikâyetçidirler. Onlar bütün bu cimrilik ve kabalıkları ile birlikte dostları yerip onların arkasında hezeyanlar söylüyor ve onları kötülüyorlar," diyorlardı. Mevlânâ: "Endişe etmeyin. Mademki kendi rızaları ile kuddûsîlere vermiyorlar eli topuzlular (debbûsîler) gelip zorla onlardan bunları alırlar," buyurdu. Buyurduğu gibi de oldu.

(444) Yine arkadaşların âriflerinden nakledilmiştir ki: Arkadaşların bazı bilginleri **Fütuhât-ı mekkî** adlı kitap hakkında bir şeyler söylüyor ve: "Garip bir kitaptır, maksadı hiç belli değildir, söyleyenin hikmetinin sırrı bilinmiyor," diyorlardı. Birdenbire Zeki Kavval kapıdan içeri girdi ve sırları açıklamağa başladı. Bunun üzerine Mevlânâ: "Şimdi Zeki'nin fütuhâtı, Mekki'nin fütuhâtından daha iyidir," deyip semâ'a başladı.

(445) Yine ediplerin sultanı ve arkadaşların bilginlerinden olan Mevlânâ Fahreddin-i Dîvdestten nakledilmiştir ki: Bir gün Mevlânâ hazretleri: "Bizim makbulümüz olan her söz bizim gözümüzdür. Nitekim yüce Tanrı mecit olan Kelâmında: (Yani Kur'an'da) 'Ben sizin yüce Rabbinizim' (K., XXX, 24) buyurmuştur. Her ne kadar bu söz Firavun'dan

naklen söylenmiş ve bir mahlûkun sözü olması bakımından namazı bozması lâzım gelirse de, Yüce Tanrı onu zikretmiş ve Kur'an-ı Mecitte söylemiş olduğu için bu söz namazı bozmaz. Çünkü o, Tanrı'ya mütaalliktır. Binaenaleyh bundan açıkça anlaşılıyor ki, ulu Tanrı hazretlerinin beğendiği, hoş ve makbul gördüğü her şey ona mütaalliktir. Böylece mahlûkun Tanrı tarafından nakledilen sözü namazı bozmaz, Tanrı'ya ait olan bir sözü peygamberlerden veya velilerden beşerî bir mahlûk söylemiş olsa, o söz yine Tanrı'nın sözü sayılır," dedi. Nitekim buyurmuştur:

Şiir:

"Kur'an Peygamberin dudağından çıkmışsa da,
her kim onu Tanrı söylemedi derse kâfirdir."[90]
"Abdullahın boğazından çıkmış olsa da o ses
Tanrı'dandır".

(446) Y i n e halifelerin sultanı, doğruluk ve temizliğin kaynağı Çelebi Hüsameddin (Tanrı onun aziz olan sırrını kutlasın) aziz arkadaşlar arasında şöyle r i v a y e t e t t i ki: Bir gece büyük bir semâ vardı. Semâ'dan sonra şeyhin (Mevlânâ'nın) mübarek göğsünü ovuyordum, ondan: "Hudâvendigâr hazretleri, Muhaddis Şeyh Sadreddin hazretlerine çok inayet buyuruyor ve ona riayette bulunuyor. Acaba şeyh, hakikatleri arayan bir kimse mi? Yoksa mukallit midir?" diye sordum. Mevlânâ: "Tanrı sırrının aynası ve kinden arı duru olan sinemin hakkı için şeyh mukallittir, vallahi mukallittir, sizin tahkikinize nispetle mukallittir," buyurdu ve: "İnsanda iki büyük nişan vardır: Birincisi âşinalık, ikincisi fedakârlıktır. Bazısında âşinalık var, fedakârlık yok. Bazısında fedakârlık vardır, âşinalık yoktur. Her ikisine de malik olana ne mutlu," dedi.

(447) Y i n e bir gün, bir mürit, şeyh İbrahim Edhem' den (Tanrı'nın rahmeti onun üzerine olsun) kendisine **ism-i â'zam'ı** öğretmesini rica etti. Şeyh emretti, onu Dicle'ye attılar. Mürit, feryat ettikçe arka arkaya suya batırıyorlardı. Nihayet müridin ıstırap ve sıkıntısı o dereceye ulaştı ki, 'Allah, Allah', demeğe başladı. Bunun üzerine su onu hemen kenara attı, o

da kurtuldu. Şeyh buyurdu ki: Has olan **ismi-i â'zam** kul bunalıp ona sarıldığı vakit, onun elini tutandır. Çünkü 'sıkışık olan kimse dua ettikçe ona icabet eden ve belâsını gideren...' (K., XXVII, 63) buyurulmuştur. Zira çaresizlik lâyık olmanın şahididir. Nitekim dedi.

Şiir:

"Meryem'in niyaz ve ıstırabındandır ki öyle bir çocuk söz söylemeğe başladı."[91]

(448) Y i n e Sultan Veled hazretleri (Tanrı onun ruhunu kutlasın) r i v a y e t e t t i ki: Bir gün babamın medresesinde Mevlânâ Ekmeleddin Tabib ile oturmuş, mânalarla meşgulduk. Birdenbire babam kapıdan içeri girdi, mübarek başını dizime koydu ve yüzüme hararetle bakıp: "Bahaeddin, bana çok çok bak," buyurdu. Ben: "Acaba kıyamet gününde de mübarek yüzünü böyle görecek miyim?" dedim. Ekmeleddin: "Vallahi, benim inancım şöyledir: Her kim bu dünyada bir defa Mevlânâ'nın yüzünü görürse, kıyamet gününde Mevlânâ onun bütün soyuna sopuna şefaatçı olur," dedi. Babam hazretleri kalktı ve tam bir zevkle: "Vallahi, dünyanın bütün doktorları yarın senin sayende bağışlanacaklar ve bizim yüzümüzü görenler Cehennem'in yüzünü hiç görmeyeceklerdir," buyurdu ve: "Bir zaman gelecek ki, bizim bu medresemiz tamamiyle harap olacaktır; fakat oradan geçenler hakikaten Cehenneme girmeyeceklerdir," diye ilâve etti. Nitekim buyurmuştur:

Şiir:

"Çok güzelsin, bed gözden ırak. Ne mutlu o göze ki, senin yüzünü gördü.
"Senin yüzünü gören hayli nadirdir. Senin adını işiten kulağa ne mutlu."

Yine Veled hazretleri babasının değeri hakkında buyurmuştur:

Şiir:

"Mevlânâ'nın bir nazarına mazhar olan veya bir gün onun bir sözünü işiten kimseyi Cehennem ateşi yakmaz."

(449) H i k â y e : Yine ulu arkadaşlardan n a k l e d i l m i ş t i r ki: Konya'nın büyüklerinden ve geçmişteki sultanların türbedarı olan Konyalı kadı Kürd, bir gün büyükler toplantısında h i k â y e e t t i ki: Gençliğimde İskenderiye tarafına seyahat etmiştim. Yol arkadaşlarımın hepsi de itibarlı tacirlerdi. Birdenbire gemimiz bir girdaba düştü ve büyük bir fırtına oldu. Tacirlerin hepsi feryat ettiler, her biri kendi şeyhlerini ve pîrlerini yardımlarına çağırdılar, ağlayıp medet dilediler. Ben de, tam bir samimiyet ve doğrulukla: "Ey Mevlânâ, ey Mevlânâ!" diye bağırıp yardım istiyordum. Sonra Mevlânâ'nın bir ok atımı kadar bir mesafede, suyun üzerinde durduğunu gördüm. Elini uzattı, gemiyi o girdaptan dışarı çıkarıp hareket ettirdi. Gemiyi arkasından itiyordu. Bütün gemi halkı, o padişahın yüzünü olduğu gibi gözleriyle görüp feryat ettiler. Tanrı erlerinin himmetiyle kurtulup geceleyin Antalya'ya geldik. Muhtaçlara sadakalar verdik. Birkaç gün sonra selâmetle Konya'ya ulaşınca hazırlanıp bütün tacirlerle birlikte tam bir istek ve birçok hediyelerle birlikte Mevlânâ hazretlerini ziyarete gittik. Tacirler, İskenderiye ve utabî kumaşından yapılmış birkaç parça elbise ile Mısır elbisesini ve yünlü elbiselerini Mevlânâ'nın önüne bırakıp baş koydular. Mevlânâ: "Mazur görünüz, biraz geç kaldık. Çektiğiniz zahmetlerden nasılsınız? Bu dünya zahmetlerle doludur. Tanrı'ya hamdolsun ki, dostların âkibeti iyi oldu," dedi ve elbiselerden biri yünlü ve biri de diğer kumaşlardan olmak üzere yalnız iki katını kabul edip Çelebi Hüsameddin hazretlerine gönderdi. Geri kalanı da Sultan Veled dostlara verdi. O cemaat dışarı çıkınca, Veled hazretleri Kadı Kürd'den Mevlânâ'nın neden özür dilediğini sordu. Kadı Kürd olup biteni anlattı. Sultan Veled kendinden geçmiş bir vaziyette geri dönüp içeri girdi. Baş koyup: "Ey gerçek sultan! Yerinden kımıldamadan denizde gemi kurtarıyor ve karada yardımlar ediyorsun. Bari,

yarın kıyamette durumumuz nasıl olacaksa onu da söyle. Her birimizin vücut gemisi hesap verme girdabında kaldığı zaman halimiz ne olacak?" dedi. Mevlânâ: "Bahaeddin, kılıç kınında iken böyle keserse, kınından çıkarıldığı vakit nasıl keseceğini artık sen kıyas et," buyurdu. Dostlar sevindi ve semâ yaptılar.

(450) Hikâye: Yine sırları saklayanlar, haberleri derleyenler şöyle rivayet ettiler ki: Bir gün Mevlânâ hazretleri medresede oturmuştu. İyiliksever gözü tok ve akıllı arkadaşlar onun hizmetinde idiler. Birdenbire acayip bir sofu, kapıdan içeri girdi. Yere kapanıp Hüdâvendigârın ayaklarını kucaklayıp beyaz sakalını onlara sürdü ve ağladı. Mevlânâ hazretleri o dervişe inayet nazariyle baktı ve onu son derecede ağırlayıp yaptığı seyahatleri sordu. Derviş sık sık yalvarıyor ve inancını gösteriyordu. Mevlânâ: "Buraya gel, doğru söyle! Şeyhin seni nasıl irşad etti ve sana neler buyurdu?" dedi. Derviş: "Bağdatta on iki seneye yakın şeyhin hizmetinde bulundum. Bana tam iki sene sofîlerin ayakyolunu temizlememi emretti. Ben de tam bir istekle bu işi yaptım. İbrikleri doldurup hücrelerin önüne koydum. İki sene fakirlerin hırkalarını yamaladım. İki sene de kendi nefsimin zelil olması için zembil taşıdım. O zaman, şeyhim beni halvete oturttu. Birkaç defa çile çıkardım ve hayli zahmetler çektim," diye anlattı. Mevlânâ hazretleri (bunu dinledikten sonra): "Sen bütün bunları şeyhin işaret ve irşadiyle yaptın. Ya o kahpenin kardeşi şeyh senin için ne yaptı. Liçakam liçakam[92] yani o nazenin zat kendi itikat ve sıtkı ile neler yapmış ve neler çekmiştir. O hakikatten habersiz şeyh, onun için hiç bir şey yapmamıştır," dedi ve şu beyti söyledi:

"Eğer sen iş yapmamış hayırdan iflâs etmişsen;
gel de bizim senin gibi yüzbinlercesinin işini
gördüğümüzü gör."

Dostlar, hep birden baş koyup şükrettiler. Buyurdu ki: Babamın temiz ruhuna yemin ederim ki, hakikî ve doğru şeyh, müridi farkına varmadan onun işini tamamlar, hiç bir mücahede ve hizmet etmeden onu Tanrı'ya ulaştırır ve yine onu

öyle bir mertebeye kavuşturur ki, müridin bakır vücudu başkalarının bakır vücudunun iksiri olur. Nihayet o bakırları altın yapar ve kimya haline getirir. Bu kuvvet ve kudret Muhammed dininden olanların ve ona uyanlarındır.

Şiir:

"Kimya ile bakırı altın etmek tuhaftır. Şu bakıra bak ki, her an kimya yapıyor."

(451) Yine nakledilmiştir ki: Can dostu, mânalar ocağı Bahaeddin-i Bahrî (Tanrı rahmet etsin) rivayet etti ki: Bir gün bir Rum usta Hudâvendigâr'ın evinde ocak yapıyordu. Dostlar şaka yolu ile ona: "Niçin Müslüman olmuyorsun? Dinlerin en iyisi İslâm dinidir," dediler. O: "Elli seneye yakındır ki, İsa dinindeyim. Dinimi terk etmek için ondan korkuyor ve utanıyorum," dedi. Birdenbire Mevlânâ hazretleri kapıdan içeri girdi ve: "İmanın sırrı korkudur. Her kim Tanrı'dan korksa, o Hıristiyan da olsa din sahibidir, dinsiz değildir," buyurup dışarı çıktı. Hıristiyan mimar, derhal iman getirip Müslüman ve İslâm yoluna girip halis mürit oldu.

(452) Yine bir gün Cend ve Hucend'den gelmiş olan birkaç ilim tâlibi, Mevlânâ'dan: "Bu suret âleminde. Şu fare ne işe yarar?" diye sordular. Mevlânâ hazretleri: "Dünyada hiç bir şey hikmetsiz var olmamıştır; çünkü eğer fare olmasaydı, yılan dünyayı ve insanları harap ederdi. Yılanın yumurtasını fare yeyip yok eder. Yoksa dünya yılanlarla dolardı. Dünya ve insanın zerrelerinde olan hassalar anlatılmakla bitmez," dedi. İlim tâlipleri baş koyup mürit oldular. Bundan sonra Mevlânâ buyurdu ki: "Bir gün Mustafa hazretleri (Tanrı'nın selât ve selâmı onun üzerine olsun) Kuba mesçidinin mihrabında oturmuştu. Ulu Eshap da (Tanrı'nın rızası onların hepsinin üzerine olsun) onun sohbetinde hazırdılar. Birdenbire bir yılan, kaçarak kapıdan içeri girdi ve Peygamberin (Tanrı'nın selât ve selâmı onun üzerine olsun) eteği altına saklanıp: "Ey Tanrı'nın elçisi! Düşmandan kaçıyorum. Her iki dünyada da sığınacak yer sensin. Beni koru," dedi. Yılanın arkasından bir kirpi içeri girdi ve: "Ey Tanrı'nın elçi-

si! Avımı bana bırak, çünkü yavrularım beni bekliyorlar," dedi. Peygamber kirpiye bir ciğer vermelerini emretti. Onu memnun edip yolcu ettiler. Sonra Peygamber: "Ey yılan, şimdi dışarı çıkıp git, çünkü düşmanın geri dönüp gitti," buyurdu. Yılan: "Ben de kendi hünerimi gösterip gideyim," dedi ve kemer gibi peygamberin beline dolanıp onu merhametsizce sokmak istedi. Peygamber yılan soksun diye mübarek serçe parmağını ona gösterdi. Yılan, Peygamberin parmağını sokmak için başını etekten çıkardığı vakit, 'Her ümmetin tacı bir filozoftur. Benim ümmetimin filozofu da Ebû Hureyre'dir' hadîsini sinesinde taşıyan ve inayet tacını da başına koyan Ebû - Hureyre torbasını açtı, torbanın içinden siyah bir kedi sıçradı, yılanı pençesi altında parça parça edip Peygamberin tarafına doğru gitti. Hemen o anda Peygamber: "Kediyi sevmek imandandır. Kedi de olsa seviniz," buyurdu ve mübarek elini onun sırtına sürdü. İşte Peygamberin, elini kedinin sırtına sürmesi sayesinde onu ne kadar yüksek damlardan atsalar mutlaka ayaklarının üzerine düşer, sırtı yere gelmez. O günü Peygamber, Ebu - Hureyre'ye sonsuz dualarda bulundu. Ebu Hureyre'nin, evinde yirmi otuz kedi beslediğini söylerler ve kime bir kedi lâzım olsaydı şükrane olarak kediyi verir, bir kedi yavrusu alırdı."

(453) Yine nakledilmiştir ki: Peygamber hazretleri (Selâm onun üzerine olsun) merhametsiz yılanın sokması için serçe parmağını uzattığı vakit, zavallı serçe parmak Tanrı hazretlerine: "Yarabbi, Peygamber ben miskini uzuvlarının hepsinden daha zayıf gördü ve uzattı. Ey zayıfların yardımcısı feryadıma yetiş!" diye yalvardı. Derhal Cebrail-i Emin, Peygamber Hazretlerine taşlı bir yüzük getirdi ve o zayıf parmağı kuvvetlendirip yüzük sahibi ve Peygamberlerin sonuncusunun arkadaşı yaptı. Bunun için kıyamete kadar yüzük yerinin diğer parmakların değil, serçe parmağının olması âdet oldu. Artık zayıfların ve biçarelerin yalvarmalarının yüce Tanrı huzurunda ne kadar kıymeti olduğunu anlarsın.

(454) Yine Sultan Veled hazretleri (Tanrı onun sırrını kutlasın) rivayet etti ki: Kurban Bayramı gününde babam hazretleriyle meydana gidiyorduk. Ulaştığımız her

köşe ve yerde bölük bölük halk durup selâvat getiriyor ve baş koyuyorlardı. Meydana ulaştığımız vakit, bütün halkın grup grup aşırı derecede salâvat getirdiklerini ve feryatlar ettiklerini, bütün süvarilerin attan inip baş koyduklarını gördüm. O derecede ki, ben ve arkadaşlar o azamet karşısında şaşakalmıştık. Ben babamın eteğini sıkıca tuttum ve: "Allah için söyle, sen nasıl bir kimse ve cansın. Sana ne diyeyim ve ne sıfatla çağırayım. Sende gördüğüm Tanrı'nın hiç bir büyüğe vermediği bu nasıl bir kuvvet, kudret, celâl ve haldir?" dedim. Mevlânâ: "Bahaeddin, bu hal hoş mudur?" buyurdu. Ben: "Çok güzel ve hoştur, belki de hoşluk bağışlayıcıdır," dedim. Mevlânâ: "Ben bunu sana bağışladım. Senden oğullarına kalacak ve kıyamet gününe kadar halkın secde ettiği kimseler olacaksınız," dedi. Nitekim buyurmuştur.

Şiir:

"Huyu hoş olan padişahımın hayali yüzüme güldü. Bu gülüş nesilden nesile ve çocuklarımın çocuklarına kadar devam edecek."

Âlemlerin Rabbi olan Tanrı'ya hamdolsun ki, insanlar, onların kul ve müritleridirler.

(455) Yine nakledilmiştir ki: Bir gün Mevlânâ hazretleri bir ırmağın kenarına oturmuştu. Suyun ortasında büyük bir taş gözüktü. Mevlânâ: "Dostlar, acaba bu sert taş ne zaman kil olur?" buyurdu. Dostlar "Nice devirler ve değişikliklerden sonra" dediler. Mevlânâ: "Evet, bu kil olacak, fakat kil gibi olan gönüller üzerinden seneler geçse de onlar değişmez ve öylece taşlık, sıkıntı ve ar içinde ölünceye kadar devam ederler," dedi.

Şiir:

"Nefesleri taşa tesir eden Peygamberlerden daha öğüt verici ve hoş dilli nasıl olur?.."
"Onlar öyle gönüllerdir ki, doğru sözü kabul etmezler, 'biz' ve 'ben' kaydında olurlar." "Kalbiniz taş gibi ve belki daha katı oldu. O gönlün çaresi bir tebdil edicinin atâsı (vergisi) dir.

Çünkü Tanrı'nın vergisine kabiliyet şart değildir."[393]

Ona kabiliyet bağışlamak, onu değiştirip sarhoş etmek arzusundayım.

Şiir:

"Sende kimya olduğu için onu değiştiriyorsun.
Kan ırmağı da olsa sen onu Nil edersin."

'Tanrı onların kötü şeylerini iyi şeylere çevirir. Tanrı gafûr ve rahîmdir' (K., XXV, 70).

(456) Y i n e O hazretin hamde değer ahlâkından ve övmeğe değer şefkatlerinden biri de şu idi: (Bir gün) Arkadaşlarla beraber ılıcaya teşrif etmişti. Ilıcaya ulaştıkları vakit Mevlânâ'nın, arkadaşlarla yalnız kalması için Çelebi Emir Âlim hazretleri daha önce koşarak bütün insanları hamamdan dışarı çıkardı. Çelebi emretti: Kırmızı ve beyaz elmalar getirip onlarla havuzu doldurdular. Mevlânâ hazretleri içeri girdiği vakit hamamın soyunma yerinde insanların acele ile elbiselerini giydiklerini ve utanarak acele ettiklerini, havuzun da elmalarla dopdolu olduğunu gördü. Bunun üzerine: "Ey Emir Âlim, bu insanların canları elmadan daha mı az kıymetlidir ki, onları dışarı edip havuzu elmalarla doldurdun. Onlardan biri elmaların otuz mislidir. Yalnız elmalar değil, bütün dünya ve onun içindeki şeyler insanlar ve insan da o dem için değil midir?" buyurdu.

Şiir:

"Dünyadan maksat insandır. İnsandan maksat da o nefestir."

"Eğer beni seviyorsan, söyle de hepsi hamama girsinler. Fukarası, zengini sağlamı ve zayıfı dışarda kalmasın ki, ben de onların paraziti olarak suya girebileyim ve bir an dinlenebileyim." buyurdu. çelebi Emîr Âlim utanarak baş koydu ve hepsinin havuza girip yıkanmalarını işaret etti. O zaman Mevlânâ hazretleri de mübarek ayağını suya soktu.

(457) Y i n e arkadaşların çok uyanık fâzıl kişileri ve çok bilgili bilginleri (Tanrı zikrlerini yüceltsin) r i v a y e t

e t t i l e r ki: Bir gün Mevlânâ hazretleri, "Tanrı'nın ilk yarattığı, kalemdir" sırrı ile Kur'an-ı Kerimde: 'nun, kalem ve yazdığı şeyler hakkı için' (K., LXVIII, 1) âyetiyle işaret edilen neyin sırlarını açıklamada fikirler beyan ediyordu. Dedi ki: Bir gün Mustafa hazretleri (Tanrı'nın selât ve selâmı onun üzerine olsun) temiz kardeşlerin sırlarını halvette Ali-i Mürtezâ'ya (Tanrı yüzünü tekrim etsin) anlattı ve: "Bu büyük sırları bir namahreme söyleyip ifşa etme. (Dediğime) uyup sakla," diye vasiyet etti. Ali tam kırk gün bu sırları saklamağa tahammül etti ve kararsızlandı. Hâmile gibi karnı şişti. Nefes almağa mecali yoktu. Nihayet kendinden geçmiş bir vaziyette bir sahraya çıktı, orada derin bir kuyu buldu, başını kuyuya sarkıtıp o sırları bir bir söylemeğe başladı. Fazla mestlikden ağzı köpürmüştü. O köpükler ve salyalar kuyuya akıyordu. Nihayet tamamiyle boşandı ve: "Bana sorunuz" sırrının sultanı sükûnet buldu. Birkaç gün sonra o kuyuda bir kamış bitti. Günden güne büyüyüp boy verdi. Aydın gönüllü bir çoban bu hale vâkıf olup o kamışı kesti. Birkaç delik delerek gece gündüz âşık gibi onu çalıp koyunlarını otlatıyordu. Nihayet o dereceye vardı ki, çobanın ney çalması Arap kabîleleri arasında yayıldı. Bütün hâlis kan Araplar, doğu ve batıdan onu seyretmeğe ve dinlemeğe geliyor. Neyin sesinin güzelliğinden büyük bir zevk alıyor ve ağlıyorlardı. Hattâ develer de otlamağı bırakıp, çobanın etrafına toplanırlardı. Bu hâdise ağızdan ağıza Peygamberin kulağına ulaştı. Emretti, çobanı getirdiler. Çoban çalmağa başlayınca bütün Eshab büyük bir zevk ve heyecan içinde kendilerinden geçtiler. Peygamber: "Bu nağmeler halvette Ali'ye söylemiş olduğum sırların şerhidir. Bunun gibi safa ehlinden her kimin kalp duruluğu olmazsa temiz kardeşlerin sırlarını neyin nağmelerinden dinleyemez ve ondan zevk alamaz; çünkü iman, tamamiyle zevk ve şevktir," buyurdu. Nitekim buyurmuştur:

Şiir:

Ey ney! Yeter Çünkü biz namahremiz, senin sıryorum. Ali gibi kuyunun dibine ah çekiyorum. Coşunca içinden bir kamış bitip ağzından dışarı

çıkar ve bu kamıştan yapılan ney inler benim sırlarını zâyi olur.
Ey ney! yeter! Çünkü biz namahremiz, senin sırlarını anlayanlardan değiliz."

(458) Yine Sultan Veled hazretleri buyurdu ki: Bir gün babam hazretlerine: "Rebabın ne tuhaf bir sesi vardır," dediler. Babam: "Rebâbın sesi, Cennet kapısının sesidir," buyurdu. Ancak Seyyid Şerefeddin: "Biz de o sesi işitiyoruz, niçin biz de Mevlânâ hazretlerinin hararetlendiği gibi hararetlenmiyoruz," dedi. Mevlânâ: "Hâşâ ve asla, belki bizim duyduğumuz o kapının açılma sesidir. Halbuki onun duyduğu, o kapının kapanma sesidir," buyurdu.

Şiir:

"Hikmet çalgısı hoş ses çıkarınca Cennetten ne kapı çaldığını bilir misin?
Mademki onun kapısından uzaksın, o halde kapının sesini dinle. Ne mutlu o kimseye ki, onun nazar edeceği yer açıldı."

(459) Yine Sultan Veled hazretleri buyurdu ki: Bir gün Yahudi hahamlarından biri, Mevlânâ hazretleriyle karşılaştı ve ondan: "Bizim dinimiz mi, yoksa sizin dininiz mi daha iyidir?" diye sordu. Mevlânâ: "Sizin dininiz," dedi. Bunun üzerine Yahudi derhal Müslüman oldu.

(460) Yine nakledilmiştir ki: Dostların ulularından biri kardeşlerin bağından Mevlânâ hazretlerine bir incir getirmişti. Mevlânâ inciri aldı: "Hayli güzel incir, fakat kemiği var" buyurup yere bıraktı. O derviş, "İncirin nasıl kemiği olur?" diye hayrette kaldı. Yavaşça kalktı, o incirleri alıp gitti. Bir an sonra tekrar geldi. O incirden diğer bir sepet daha getirdi ve Mevlânâ'nın önüne koydu. Mevlânâ bir tane alıp yedi ve: "Bu incirin kemiği hiç yoktur," buyurup şeyh Muhammed Hâdime, incirleri mecliste bulunanlara dağıtmasını emretti. Arkadaşlar, bu müşkül karşısında hayrette kalmışlardı. O derviş dışarı çıkıp gittiği sırada, orada bulunanlar da onun arkasından dışarı çıkıp inciri nereden topladığını sordular. O: "Vallahi bir dostum vardı, onun bahçı-

vanını bağda bulamadım. Müsaadesi olmaksızın bir sepet incir toplayıp Mevlânâ hazretlerine getirdim. Fakat niyetim, bahçıvanı gördüğümde topladığım incirin bedelini vermekti. Mevlânâ hazretleri velâyet nuru ile bunu anladı ve bu sebepten yemedi. İşte incirin kemiği bu idi. Bu defa doğruca o dostun bağına geldim, ondan iyi incir satın alıp bedelini ödedim ve helâl etmesini diledim. O da kabul etti. İşte bunun üzerine Mevlânâ kabul edip yedi ve iltifatlarda bulundu," dedi.

(461) H i k â y e : Yine ulu arkadaşlar (Tanrı onların benzerlerini kıyamete kadar artırsın) rivayet ettiler ki, Muhammed Bey-i Uc ülkenin kahramanı ve gazisi idi. Şimdi giyilen beyaz külâhlar da onun icadıdır. Bir gün Pervâne bu beyi istedi. Muhammet Bey Konya'ya gelince Mevlânâ hazretlerini ziyaretle müşerref oldu. Kayseri'ye gidip emîrlere, uc ülkelerinin hesabını vermek için Mevlânâ'dan yardım ve medet diledi. Baş koyup ona mürit oldu. Ancak o günlerde kendi adamları Hoca Mecdeddin'in tacirlerini soyup aşağı yukarı elli bin direm kıymetinde kumaş götürmüşlerdi. Mecdeddin, Muhammed Bey'in bu yalvarıp yakarmasını görünce medresenin köşesine çekilip dudak altından: "Ey haramî herif! Gelmiş de salınıp sıkılmadan yardım diliyorsun. Bizim bu kadar malımızı götürdün ve bu kadar kan dökücülük ediyorsun. Tanrı'ya yemin ederim ki, kıyamette senin düşmanın olacağım. Vallahi seni bırakmayacağım. Benim elimden nerede kurtulacaksın," dedi Emir Muhammed Bey baş koyup dışarı çıktığı vakit, Mevlânâ hazretleri hiddetle bağırdı ve: "Hâşâ ki kurtulmasın, niçin kurtulmasın? Kim diyor ki, kurtulmasın, Vallahi, Vallahi, her kim bizim medresemizin kapısından geçerse kurtulur, her kim bizim adımızı anarsa kurtulur, her kim bizi severse kurtulur," buyurdu. Hoca Mecdeddin derhal baş koyup bütün malını adı geçen beye helâl etti. Muhammed Bey, Kayseri'de İslâm sultanı hazretlerine ve iyi şöhretli Pervâneye ulaştığı vakit, türlü türlü lûtuflara ve ihsanlara mazhar olarak kendi yerine döndü. Adamlarından biri ona Hoca Mecdeddin'nin bu macerasını ve Mevlânâ'nın onun hakkındaki inayetini anlattı. O da sevincinden onun bütün malını, emin haber-

cilerle (kasidler) ve daha bir çok hediyelerle birlikte gönderdi. Özürler diledi. Hoca Mecdeddin hazretleri de bu malın hepsini sadaka olarak dostlara ve Hudâvendigâr'ın çocuklarına bağışlayıp büyük bir semâ tertip etti.

(462) Yine Mevlânâ hazretlerinin yakın dostu dünyanın parmakla gösterdiği ve zamanın melîklerinin sohbetine can attıkları ikinci Abd'u-lmü'min'i olan Şerefeddin-i Osman-ı-Gûyende hikâye etti ki: Bir gün Mevlânâ hazretleri azizlerden birinin bağına gitmişti. Orada yedi gün, yedi gece fâsılasız semâ oldu. O aziz hazretleri, talihli makbûllerdendir. Osman-ı Gûyende'nin kardeşi içinden gizlice: "Kaç gündür eve et ve ekmek götürmedim, acaba onların hâli ne oldu?" dedi. Derhal Mevlânâ hazretleri semâ ortasında elini eteğinden çıkarıp bir avuç taze gümüş parayı onların define döktü. Arkadaşlar naralar attılar. Semâdan çıkıp saydıkları vakit bütün gümüşün 900 madenî basılmış para olduğunu gördüler. Zamanın muhtelif ilim ve fen sahibi, müderrislerin sultanı müneccim Sadreddin el-Merendi (Tanrı ona rahmet etsin) bu hikâyeyi Osman-ı Gûyende'den dinlediğini rivayet etti ve: "Ben de ondan işitmiştim. Aynü'l-yakîn ile görmüş ve hakku'l-yakîn derecesine ulaşmışım," dedi.

(463) Yine nakledilmiştir ki: Mevlânâ Bahâ'üddin-i Bahri hazretleri şöyle anlattı ki: Sonbaharın sonları ve kışın başlarında idi. Bir gün Mevlânâ hazretleri benim bostan dolabına teşrif etmişlerdi. O günlerde sular donmağa başlamıştı. Mevlânâ elbiselerini çıkarıp havuza girdi ve orada bir hayli gecikti. Huzurum kaçtı, onun arkasından dışarı çıktım; onun havuza girip oluğun altında oturduğunu, mübarek başına suyun aktığını ve gırtlağına kadar soğuk suya gömüldüğünü gördüm. Böylece üç gün üç gece orada kaldı. Kimsenin: "Niçin ve nasıl böyle yapıyorsun?" demeğe cesareti yoktu. Zavallı ben, (bu hali görünce) kendimden geçtiğimden ve kalbim parça parça olduğundan, feryat edip elbiselerimi yırttım ve ona: "Aman! Bu mevsimde soğuk su zararlıdır. Mübarek vücudunuz çok zayıf ve nazik olduğu için soğuğun tesir etmesinden korkuyorum," dedim. Mevlânâ: "Soğuk, kalbi donmuş insanlara tesir eder. Tanrı erlerine değil." bu-

yurdu ve hemen dışarı çıkıp semâya başladı. Dokuz gün ve gece bir an bile durup dinlenmedi ve uyumadı. Daima sırlar ve gazeller söyledi.

(464) Yine başka bir defasında yedi gün, yedi gece semâ etti ve hiç yemek yemedi. Dostlar, belki Mevlânâ merhamet buyurur da bir miktar yer diye lâtif ve güzel bir yemek hazırladılar. Mevlânâ: "Ey nefis! Sabret ve sözümü dinle, bu yiyecekten yeme; eğer yersen o seni yiyecek," buyurdu ve hiç bir şey yemeyip şu şiiri okudu:

"Eğer bir defa o nur yemeğinden yersen, tandır ekmeğinin üzerine toprak dökersin."

"Açlık, açlık, gene açlık sonra da aslına dönmek," diyerek semâ'a başladı.

(465) Yine Şerefeddin Osman-i Gûyende rivayet etti ki Çelebi Emîr Âlim gayb âleminden dünya sahrasına ayak bastığı gün (yani doğduğu gün) Mevlânâ hazretleri şu gazele başladı:

"Selâ ey âşıklar! Zira zamanın o ayı doğdu, zevk ve sefaya hazırlanın, çünkü dost kucağa geldi."

Yedi gün, yedi gece arka arkaya semâ oldu. Şehrin büyükleri ve zamanın sultanları o kadar şükrane ve bağışlarda bulundular ki, hesaba gelmez. Hudâvendigâr bunların hepsini Gûyendelere, seçkin dostlara verdi. Geri kalanı da annesi sakladı.

(466) Yine ediplerin sultanı malûm konağında oturan ilimler ocağı Mevlânâ Selâhaddin-i Maletî (Tanrı rahmet etsin) şöyle rivayet etti ki: Bir gün Alemeddin-i Kayser (Tanrı ona rahmet etsin) büyük bir semâ tertip etmişti. Bütün emîrler, büyükler, bilginler ve fakirler orada hazırdılar. Mevlânâ hazretleri büyük bir heyecan gösterip, üstündeki bütün elbiseleri kavallere bağışlayıp çıplak oynuyordu. Derhal Alemeddin Kayser, eşi benzeri olmayan vaşak kürkü ile kaplı ve altın düğmeli kırmızı uskurlat çuhasından yapılmış bir elbise ile yünden yapılmış bir mısır sarığını getirip Mevlânâ Hazretlerine giydirdi. Se-

mâdan çıktıktan sonra mahallenin başından geçerken bir meyhanenin kapısından Mevlânâ'nın mübarek kulağına rebab sesi geldi. Biraz durdu, sonra dönmeğe başladı. Sevinçler gösterdi. Horoz ötümüne kadar naralar atıp bağırdı. Bütün ayaktakımı (runûd) dışarı çıkıp Mevlânâ'nın ayaklarına kapandılar. Mevlânâ üstündeki bütün elbiseleri bu ayaktakımına verdi. Bu ayaktakımının hepsinin ermeni olduğunu söylerler. Medreseye geldiğinin ikinci günü bu ayaktakımı toplanıp geldiler, tam bir doğrulukla Müslüman ve onun müridi oldular, semâlar tertip ettiler.

(467) Y i n e Mevlânâ Selâheddin buyurdu ki: Bir gece hücremde **Mesnevi-i Mânevi'yi** okumakla meşguldüm. Birdenbire Mevlânâ Hazretleri içeri girdi. Mübarek gömleğini çıkarıp cömertçe (fütüvvetle) bana bağışladı ve: "Sevginin eserlerini göstermek vâcip olan şeylerdendir," buyurdu. Alameddin-i Kayser bana şükrâne olarak iki bin aded-i sultanî verip gömleği aldı, Gürcü Hatun'a armağan götürdü. O da ona iki bin dinar verdi.

(468) Y i n e olgun arkadaşlardan n a k l e d i l m i ş t i r ki: Konya'nın bütün hanımları her cuma akşamı sultanın has nâibi olan Emin'üddin Mikâ'il'in hanımının huzurunda toplanırlar ve mutlaka Hudâvendigârı davet etmesi için yalvarırlardı; çünkü Mevlânâ hazretlerinin o ahiretlik hanıma karşı hadden aşırı iltifat ve yardımları vardı ve ona hanımların şeyhi (şeyh-i Havâtîn) derdi. Bu cemâat toplanınca hepsi tam bir huzur içinde Mevlânâ'nın teşrifini beklerlerdi. Mevlânâ kendisine haber verilmeksizin akşam namazından sonra, kimseyi rahatsız etmeden yalnız başına onların yanına gelir, ortalarına otururdu, kadınların hepsi o kutbun etrafında halka olurlardı ve Mevlânâ'nın üzerine pek çok gül yaprağı dökerlerdi. Sonra bu yaprakları alır, onları uğur sayarlardı. Mevlânâ hazretleri bunların arasında gül ve gülsuyu içinde tere boğulur, gece yarısına kadar mânalar ve sırlar saçmakla, nasihat etmekle meşgul olurdu. Nihayet sonunda şarkı söyleyen cariyeler, nadir defçiler, kadın neyzenler çalmağa başlar, Mevlânâ Hazretleri de semâa kalkardı. O topluluk başlarını ayaklarından ve külâhı başlarından ayırt edemez bir hale gelir-

di. Mevlânâ Hazretleri, bir şeycik kabul etsin de iltifatta bulunsun diye bütün altın ve mücevherlerini o keşif sultanının ayakkabısının içine dökerlerdi. Mevlânâ bunlara hiç bakmaz ve sabah namazını onlarla kılar, hareket ederdi. Böyle bir usul ve âdet hiç bir peygamber ve velinin zamanında olmamıştır. Yalnız Tanrı elçilerinin Seyyidi (yani Muhammed) (Tanrı'nın selât ve selâmı onların üzerine olsun) zamanında Arap hanımları onun yanına gelir, şeriat hükümlerinin sırlarını sorup faydalanırlardı. Bu onun için helâldi ve o hazret'in hususiyetlerindendi. Bu hanımların kocaları da naiple birlikte evin dışında toplanıp sohbet ederler ve yabancıların bu sırları bilmemeleri için göz kulak olurlardı.

(469) Y i n e Mevlânâ Selâheddin (Tanrı rahmet etsin) r i v a y e t e t t i ki: Bir gün Mevlânâ hazretleri (Tanrı onun zikrini yüceltsin) rivayet etti ki: Bir şehirde yağmur duasına çıkmışlardı. Oruçlar tutuyor, kurbanlar kesiyor, namazlar kılıyor ve yüce Tanrı'dan medet ve yardım diliyorlardı. Tam yedi gün böyle yaptılar. Fakat hiç yağmur yağmadı ve gökten bir damla düşmedi. Halk tamamiyle çaresiz kaldı. Nihayet: "Yarın şehrin kapısı açıldığı vakit bulduğumuz bir garip adamı şefâatte bulunması için Tanrı huzuruna götürelim duada bulunsun; garip adamın duasını Tanrı cevaplandırır ve bu, Peygamber hazretlerinin de buyurduğudur," diyerek söz birliği ettiler. Şehrin kapısından dışarı çıktıkları vakit Bistam'dan gelmiş, gamlı, kederli bir derviş buldular ve: "Ey derviş! Sen bu şehirde garipsin, bizim hakkımızda da bir garazın yoktur ve Musa'ya (Selâm onun üzerine olsun) 'Bana öyle bir ağızla dua et ki, sen o ağızla günah işlememişsin' buyurulmuştur. Bizim için o ağız sensin. Şimdi dua et de belki yüce Tanrı merhamet edip duanı uyguluya ve cevaplandıra," dediler. Garip derviş, minbere çıkıp Tanrı'ya hamd ve peygamberlerin seyyidine, günahkârların şefâaatçisine selât ve selâmdan sonra: "Ey âlemlerin rabbi olan Tanrı! Bütün yaratık ve insanlar senindir. Onların senden başka kimseleri yoktur. Onlar alçaklık edip senin erlerini tanımıyorlarsa da iki gözümün hakkı için yağmur gönderesin ve kendi susuzlarına su versin," dedi. Derhal büyük bir bulut gözüktü ve

dünyayı sele boğdu. Birkaç gün gece gündüz yağdı. O şehrin bütün büyükleri hep birlikte onun dostu olup, ondan bu meseleyi sordular ve: "Senin gözlerinin Tanrı yanında ne üstünlüğü vardı ki, onu şefaatçi ettin," dediler. Derviş: "Vücuduma ne kadar baktımsa, Tanrı'nın dergâhına yaraşır hiç bir şey bulamadım. Sonra iki defa Bayezid'in mübarek yüzünü gören, onun güzelliğini müşahede eden bu iki gözümü gördüm ve onları şefaatçi yaptım. Nihayet istenilen şey nasip oldu," dedi. Bütün insanlar ona dost ve mürit oldular. Ondan sonra buyurdu ki: Bayezid'in yüzünü iki defa gören böyle yaptıktan ve velâyet gösterdikten sonra Bayezid'in Tanrı'sının yüzünü görenin gözleri neler yapar ve neler gösterir. 'Kim seni görürse beni görür, sana kasdeden bana kasdeder ilâh...»

Şiir:

"İçim, ağzını açıp Selâheddin'e 'Ey Tanrı'yı gören göz, benim Tanrım sensin,' dedi".

Bütün dostlar heyecanlar gösterip şeker gibi tatlı şükürler ettiler.

(470) Yine nakledilmiştir ki: Bir gün Mevlânâ hazretleri ilâhî bilgi saçmada hararetlenmişti. Buyurdu ki: Beşerin babası Âdem-i Safî'in (Tanrı'nın selât ve selâmı onun üzerine olsun) oğlu Şis (selâm onun üzerine olsun) çok tembel, dünya işlerinden gafil ve ilgisizdi. Şis'e Âdemin halifesi olduğuna, Tanrı'nın muhtelif isimlerini bileceğince, kardeşlerine öğretmenlik edeceğine, onların da kendisine itaat edip hizmet edeceklerine ve onlara irşatta bulunacağına dair Tanrı'dan hitap geldi. Böyle feragat gösterdiği ve dünyadan ilgisini kestiği için Şis'e kardeşleri daima kötü şeyler söyler, onu incitirler, ona hürmet ve hizmette kusur ederlerdi. Şis'in mübarek kalbi onlardan incindiği için yüce Tanrı bereketi kaldırıp üzerlerine kıtlığı saldırdı. Şis hazretleri, Tanrı'nın vahyi ile dokumacılık etti. İlk defa aba dokumacılığı ederek bir elbise yapıp giydi. O elbise hepsinin hoşuna gitti, hepsi tam bir istekle onu satın aldılar. İşte bu aba hırkası giyme ondan kaldı. Onun dokuduğu bu ilk elbise Musa'nın eline geçti, o giydi. Ondan da Sıddık-i Ekber'e (Tanrı ondan razı olsun) ka-

dar geldi. Şis'e o elbiselerden dünyanın eşyası toplandı. Onlar yetmiş iki kardeştiler. Hepsi çok fakir oldu ve yiyeceksiz kaldılar. Âdemin yanına gelip aciz ve sıkıntılarını anlattılar. Âdem: "Şis'i memnun etmek lâzımdır," buyurdu. Âdem'le birlikte Şis'e geldiler ve istiğfar edip pişman oldular. Âdem: "Ey Şis! Şimdi dua zamanıdır. Bir dua et de yüce Tanrı bir inayette bulunsun," dedi. Şis: "Tanrı'nın hakkını tâyin etsinler, ekinden, sütten, paradan, muhtelif cins şeylerden, meyvelerden, hayvanlardan ve daha başka şeylerden ellerine geçenlerin yarısını Tanrı için ayırıp Tanrı'ya versinler," dedi. Âdem: "Veremezler. Tekrar âsi olurlar," dedi. Bunun üzerine Şis: "O halde onda birini versinler," dedi. Hepsi razı oldu ve sulh yaptılar. Şüphesiz Tanrı o kadar bereket ve nimet verdi ki, hesaba, kitaba sığmaz. Ve yine buyurdu ki: O halde kim peygamberler ve veliler dünyasına yüzünü döndürür, gece ve gündüz âhiret işleri ile meşgul olur, bu dünyadan ilgisini keserse, herkese, ona hizmet ve hürmet etmek ve Tanrı'nın malını Tanrı ehline vermek vâcip olur. Onun duasının bereketi ile yaratık ve insan oğulları genişlik ve refah içinde olurlar ve daima onun rızasını Tanrı rızası gibi bilirler. Anlayana bu kadar yeter.

Şiir:

"O doğru adam Tanrı'nın kabulüne mazhar oluuca, onun eli her işte Tanrı elidir."[94]

(471) Y i n e bir gün ilâhî bilgiler saçarken buyurdu ki: Gönül sahibi bir derviş bir emîrin yanına gitmişti. Emîr onu sevenlerden muhiblerinden idi. Bilgiler saçarken: "Dün rüyada şöyle şöyle gördüm," dedi. Emîr: "Yani dervişlerin ykusu da mı olur?" diye üzüldü. Emîrin içinden geçen Şeyhe malûm oldu ve: "Hâşâ, dervişler uyumazlar, belki uyanıkken rüya görürler," dedi. Nasıl ki buyurmuştur.

Şiir:

"Peygamber, 'Gözlerim uyuyor, fakat kalbim insanların hâline karşı uyanıktır,' dedi."[95]

"Uyanıkken güzel rüya gören kimse âriftir.
Onun toprağını gözüne sür."

Emîr derhal baş koyup bu düşüncesinden tövbe etti.

(472) Yine hayırlı hür insanların büyüklerinden (Tanrı'nın rızası onların üzerine olsun) n a k l e d i l m i ş t i r ki: Mevlânâ hazretleri daima güneş doğduğu ve ayı gördüğü vakit onların karşısında durur ve: 'Güneş, ay ve yıldızlar emrine bağlanmışlardır. Bilin ki, halk ve emîr onundur. Âlemlerin rabbi mübarek oldu' (K., VII, 54) âyetini okur ve onları ağırlayarak hareket ederdi.

(473) Y i n e bir gün: "Acaba derviş günah eder mi?" diye sordular. Mevlânâ: "Yalnız yemeği iştahsız yerse," buyurdu. Çünkü dervişin yemeği iştahsız yemesi büyük bir günahtır. Eğer bir insan açken zehir yese hazmeder ve bu zehir ona zarar vermez, halbuki son derecede tokken şeker yemek onun için zehir olur. İştah halinde gönül sahibine her şey mübâhtır. Nitekim buyurmuşlardır:

Şiir:

"Ey gafil! Sen nefs-i emmare sahibisin, bu toprak âleminde kan iç. Eğer bir gönül sahibi zehir yese, o zehir bal olur."

(474) Y i n e n a k l e d i l m i ş t i r ki: Bir gün Mevlânâ hazretleri, Peygamber hazretlerinin (Selâm onun üzerine olsun) ahlâk ve topluluk töresinden bahsetti: Ubeyy b. Kâ'b (Tanrı ondan razı olsun) bütün eshaptan daha ileri, bilgili ve yaşlıydı. Fakat lisanında fesahat yoktur. Peygamber tevazu ve hilminden ötürü bütün Kur'anı nasıl okumak lâzım geldiğini öğrenmesi için tam bir tecvit ve tertîl ile okudu.

(475) Y i n e n a k l e d i l m i ş t i r ki: Mustafa hazretleri Cebrâil-i Emin'e bütün Kur'anı yedi defa tekrar tekrar okudu, yani hatmetti. Yedi defa da Cebrâ'il ona okudu. Peygamber (Selâm onun üzerine olsun) dinledi. Mi'rac gecesinde de Peygamber Kur'anı yüce Tanrı'nın huzurunda yetmiş defa okudu.

(476) Y i n e n a k l e d i l m i ş t i r ki: Halifelerin Sultanı Husameddin Çelebi (Tanrı onun aziz olan sırrını kutlasın) **Mesnevî**'nin bütün ciltlerini Hudâvendigâr hazretlerine yedi defa okudu ve Mevlânâ ruhu ile semâ ederek onu dinledi. Husameddin Çelebi onun sırlarının hazinelerine mut-

tali olup ilâhî sırların doğduğu yer oldu. Mesnevî'nin bütün müşküllerini harf harf ve elif elif halletti ve yaldızlayıp harekeledi. Büyük halifelerden, o hazretten dinleyip bir nüsha vücuda getiren herkesin nüshası doğru ve güvenilir bir nüshadır. Onun nüshasında fazlalıklar da yoktur.

(477) Y i n e bir gün Muineddin Pervâne: "Mevlânâ dünyaya semâ âyinini getirmekle ne de güzel etmiş," dedi. Mevlânâ: "Hâşâ o semâ'ı koymadı, belki iyi yükseltti," buyurdu.

(478) Y i n e bir gün mübarek medresede Mevlânâ mânalar saçıyordu. Dedi ki: Bir gün, bir Şevh, müridinin elinde bir sopa gördü ve: "Ey filân! Tutmuş olduğun bu sopa nedir?" diye sordu. Mürit: "Eğer seni tarikatın dışına çıkmış görürsem onunla döveceğim," dedi. Şeyh: "Hakikaten, benim doğru müridim ve din dostum sensin," dedi. Bu müminlerin emîri Ali'nin mezhebidir. Zira Ali: "Tanrı, bana ayıplarımı gösteren kimseye rahmet etsin," buyurmuştur ve yine "Ben, iyi huyumla bütün halka galip gelirim," demiştir. Ona: "Nasıl galip gelirsin?" diye sordular. O, "İmkân nispetinde onları ıslah ederim. Eğer onlar ıslah kabul etmezlerse, onların üzerine yürürüm. Bana söylemek düşer, kabul ettirmek benim elimde değildir," buyurdu.

Şiir:

"Doğru yol budur, sana gösterdim. Bu yolu terk edersen yine ferman senindir."

(479) H i k â y e : Yine Pervâne'nin Yâr-ı Gar'ı ve naibi, Kırşehir vilâyetinin emîri ve Mevlânâ'nın hâlis müridi olan Cicanın oğlu Emîr Nureddin bir gün Mevlânâ hazretlerinin hizmetinde Hacı Bektaş-ı Horasanî'nin kerametlerinden bahsediyordu: Bir gün Hacı Bektaş'ın hizmetine gittim. O dış görünüşe hiç saygı göstermiyor, şeriata uymuyor ve namaz kılmıyordu. Ona mutlaka namaz kılmak lâzımgeldiğine dair ısrarda bulundum. O: "Git su getir de abdest alayım ve taharet edeyim," diye buyurdu. Destiyi kendi elimle çeşmeden doldurup onun önüne getirdim. Maşrapayı alıp bana verdi ve: "Dök," dedi. Onun eline su döktüğüm vakit berrak suyun

kan olduğunu gördüm[96] ve bu durum karşısında şaşakaldım," dedi. Bunun üzerine Mevlânâ hazretleri: "Keşki kanı su yapsaydı, çünkü temiz suyu kirletmek o kadar büyük bir hüner değildir. Musa, "Nil'i Kıptî için kan ve kanı da Sıptî için berrak su yaptı. Bu onun kudretinin kemalindendi. Bu şahısta o kuvvet yoktur. Buna israfın değiştirilmesi derler ki, Kur'anda: 'Şüphesiz israf edenler şeytanın kardeşleridir,' (K., XVII, 27) buyrulmuştur. Has tebdil senin şarabının sirke ve müşkülünün hal olmasıdır. Senin alçak bakırın halis altun olur, kâfir nefsin Müslüman olur. İslâm olur. Kilin gönül kıymetini alır," dedi. Hemen o anda Nurettin baş koyup Hacı Bektaşa gösterdiği rağbetten vazgeçti.

Şiir:

"İnsan yüzlü birçok iblisler olduğundan her ele el vermek doğru değildir."

(480) Yine ulu arkadaşlar (Tanrı onlara rahmet etsin) rivayet ettiler ki: Bir cuma günüydü. Mevlânâ hazretleri: "Kale Mesçidi'ne gitmek lâzımdır," buyurdu. Bütün dostlar hazırlanıp mesçide gittiler. Mevlânâ bir köşeye çekilip namaza başlamak üzere tekbir getirip durdu. Hatip Kur'anı bitirip hutbeden ininceye ve cemaat de namazı bitirinceye kadar ayakta kaldı. Sultan, emîrler, bilginler, ve fakirler dışarı çıktılar. Mevlânâ hazretleri daha ayakta idi. Arkadaşlar da tam bir edeple dışarı çıktılar. Çünkü heybet ve yüceliğinden kimsenin onun sohbetinde kalmağa ve ona uymağa mecali yoktu. Bunun üzerine Mevlânâ ertesi cumaya kadar o mesçitten çıkmadı. Ertesi cuma günü sultan, devlet erkânı, bilginler ve ümmetin şeyhleri toplandıkları vakit, Mevlânâ hazretlerinin tam bir gönül alçaklığı içinde henüz rükûa vardığını gördüler. Bunun üzerine şeyhlerin şeyhi Sadreddin, Kadı Siraceddin hazretlerini kucakladı ve bu hale bakıp anlatılmayacak kadar ağladılar. Kadı Sıraceddin: "Eğer ibadet, namaz ve niyaz bu adamın yaptığı ise, o halde biz sakalımıza gülüyor ve ne olduğumuzu bilmiyoruz," dedi. Böylece ağlayarak dışarı çıktılar. Pazartesi günü Mevlânâ hazretleri bu halden kendine gelip hamama hareket etti. Oradan da medreseye geldi. Üç gün, üç gece semâda kaldı.

(481) Yine nakledilmiştir ki: Bir gün Mevlânâ Ekmeleddin Tabib hazretleri (Tanrı rahmet etsin) o zamanın bütün hakîm ve büyüklerinin ortasında hikâye edip dedi ki: Eski ve şimdiki filozoflar söz birliği ile "Mustafa hazretlerinden (selâm onun üzerine olsun) sonra bir peygamber gelseydi ve bu da mümkün olsaydı, bu, hakikaten İbn-i Sina olacaktı," itikadında idiler. Bunlar, dünyada yüz bin İbn-i Sina ve Tur-i Sina sahibi, Mevlânâ'nın üzerine bir kimsenin olamayacağını ve büyüklüğün onun üzerinde karar kılındığını ikrar ederlerdi. Peygamberin: "Va'ş-Şavka" diye gösterdiği tahassür ile istediği Mevlânâ'nın mübarek zâtıdır vesselâm.

(482) Yine bir gün Ekmeleddin'in yanında bir gazeli okuyorlardı. Bu gazelde buyurduğu şu beyti işitti:

> **"Göğsümün içinde İsa gibi babasız dünyaya gelmiş öyle bir dilberin sureti var ki, Ebu Ali Sina onu anlamak hususunda buz üzerindeki bir eşek gibi âciz kalır."**

Bunun üzerine Ekmeleddin bir feryat kopardı ve: "Ne söylerse Hudavendigâr'a yaraşır, çünkü bütün bilginler ve filozofları onun hikmet harmanının başak toplayıcılardır. İlâhî hakîm de o hazrettir. Çünkü söz söylemek kemali, yürüyüş güzelliği ve temiz amel onun için kabul edilmiştir."

(483) Yine medresede yetişenlerden bir grup nefsi yenmek hususunda konuşuyorlardı. Mevlânâ buyurdu ki: Yıllarca ibadet eden ve riyazet çeken bir derviş vardı. Bir gün kendi nefsine: "Sen kimsin, ben kimim?" dedi. Nefis de: "Sen sensin, ben de benim," diye cevap verdi. Bu adam kaç defa Kâbe'yi tavaf etti, yaya olarak yol zahmetini çekti ve: "Ben kimim, sen kimsin?" dedi ise nefis yine: "Ben benim, sen de sensin," diye cevap verdi. Tekrar her ibadeti yerine getirdi. Bununla beraber nefsi öldürmek için hiç bir çare bulamadı. Bunun üzerine oruç, riyazet ve açlıkla meşgul oldu. Bu sefer nefise: "Nasılsın?" diye sordu. Nefis: "Ben yok oldum, sen sensin," dedi. Tanrı daha iyi bilir, yâni nefsi açlıktan başka hiç bir tâat mağlûp ve Müslüman edemez.

Şiir. (Arapça):

"Ey yemek içmek zindanında mahpus olan, eğer sen bundan kesilirsen kurtulabilirsin."

(484) Yine arkadaşların bilginlerinden nakledilmiştir ki: Bir gün fakîh bir adam imtihan hevesi ile: "Peygamber hazretleri abdest alacak yere çıktığı vakit niçin: 'Yarabbi senin mağfiretini, senin mağfiretini isterim' derdi?" diye sordu. Mevlânâ: "Büyük babamız Âdem-i Safî (Tanrı'nın selâtı onun üzerine olsun) cennet-i âlâda lânetli şeytanın vesvesesine uyup nefsin çekici ve tutucu kuvveti ile buğdaya kendi midesinde yer verdi. Hazım kuvvetiyle de onu pişirip hemen kokuttu. Onun def'edici kuvveti de harekete gelerek bu buğday tanesini dışarı atmak istedi. Bunun üzerine Âdem'i derhal cennetten çıkardılar. O, dünyada bu buğday tanesinin posasını dışarı attığı ve onun pis kokusu, mübarek burnuna geldiği vakit dönüp arkasına baktı ve ağladı. O pislikten kaçtı; utancından tövbe etti; bağışlayıcı Tanrı'dan mağfiret dileyip birkaç defa: 'Mağfiretini dilerim mağfiretini dilerim,' sözünü tekrarladı. İşte bu, onun mümin olan evlâtları için âdet oldu. Onlar, bu işi yaptıktan sonra Tanrı'nın mağfiretine mazhar olmak için mübalâğalı bir tarzda: "Senin mağfiretini isterim, senin mağfiretini isterim, derler," buyurdu. Bu biçare fakîh derhal sapıklık ve inkâr çölünden kurtulup ihlâs sahibi oldu.

(485) Yine Mahmud Sahıpkıran şöyle haber verdi ki: Sahip Fahreddin öldükten sonra arkadaşların büyüklerinden biri onu rüyasında gördü. O, son derecede ve sevinç içinde idi. O, sahip Fahreddin'e: "Sana hayırlı işler babası (Ebu'l-Hayrât) diyorlardı. Yüce Tanrı öteki dünyada sana ne muamelede bulundu? diye sordu. Sahip Fahreddin: "Yapmış olduğum o kadar hayırlı işlerden hiç birisi bana yardım etmedi. Yalnız kendi memleketimden Mevlânâ'nın türbesinin yapılması için bir ağaç götürmüştüm. Bu ağaç türbede kullanılmıştı. İşte bunun için Tanrı bana o nispette hayır bağışladı ve merhamette bulundu," dedi. Sahip Fahreddin, Mevlânâ'nın ölümünden sonra da arkadaşları son derecede ağırlar, Sultan

Veled hazretlerine hizmetlerde bulunur ve daima Çelebi Husameddin hazretlerinin gönlünü almak için türlü sevgi eserleri gösterirdi. İşte bunun için onun sonu hayırlı oldu.

Şiir:

"Yaptığın her lûtfun gölgesine sığınırsın. Haydi! Çok rahat edersin, dervişlere ihsanda bulun. (Bu yolda) ektiğin her taneye karşılık yüz başak ahrsın. O halde ne kulağını kaşıyıp duruyorsun? Haydi! Durma da dervişlere bir şeyler ver."

(486) Yine Mevlânâ Dîvdest'ten nakledilmiştir ki: Bir gün Mevlânâ hazretleri, Pervâne'nin evinde mânalar saçıyordu. Büyük bir toplantı vardı. Buyurdu ki: Müminler ölmezler, belki bir evden öteki eve taşınırlar. Pervâne'nin hankahının şeyhi ve o zamanda fazilet ve beyan sahibi olan Şeyh Tâceddin-i Erdebilî: O halde niçin Tanrı: 'Her nefis ölümü tadıcıdır' (K., III, 183; XXI, 36; XXIX, 57) buyuruyor diye itiraz etti. Mevlânâ: "Evet, fakat Tanrı nihayet her nefis diyor, her kalp demiyor. Sen ya kalp ol veya bir mümin kulun kalbinde yer et ki, müminin kalbi gibi ölmeyesin. Eğer kalpazanlık edersen böyle kalbin nakdine ulaşamazsın. Sen nefsin havasına uyup gidersen ve nefsin bir âleti olursan 'Her nefis ölümü tadıcıdır' âyeti senin için söylenmiş olur," dedi. Bunun üzerine Tâceddin-i Erdebilî sustu ve artık hiç bir şey söylemedi.

(487) Yine bir gün 'O'nun zâtından başka her şey helâk olacaktır' (K., XXVIII, 88) âyetine garip bir mâna verdi: "Bununla Tanrı kendisini övmüyor ve kullarına karşı da kıdem ve bekasından ötürü kendini methedip: 'Ben daima kalırım, siz ise, yok olup gideceksiniz,' demek istemiyor, belki de kendi merhametine davet ediyor ve (bâki ve ebedî olmanız için) damlanın denizde kaybolması gibi siz de yok olmaktan müstesna olan zâtında tamamiyle yok olun," diyor. Nasıl ki, demiştir.

Şiir:

"Onun zâtından başka her şey yok olur. Onun zâtında değilsen varlık bekleme. Bizim zâtı-

mızda yok olan kimsenin cezası 'Her şey yok olucudur' âyetindeki yok oluculuk olmaz." "Çünkü o, "lâ" yı geçti, (şimdi) "İllâ" dadır. "İllâ" da olan kimse yok olmadı."[97]

Şiir:

"Şahadet denize lâ (y) timsahı gibi baş kaldırınca, Tufan vaktinde Nuhâ teyemmüm vâcib oldu"

(488) Yine Mevlânâ, Pervâne'nin evinde bilgi saçıyor, gökler, yer, yıldızlar ve dünyanın yaratılışı hakkında açıklamalarda bulunuyordu. Bu arada: "Hak ehli ve mâna bilen için, bu dünyanın sureti Tanrı'nın yüzüdür," dedi. Bunun üzerine Taceddin-i Erdebilî: "O halde, Mustafa niçin dünya bir leştir?" dedi ve: "Bu nasıl olur?" diye sordu. Mevlânâ: "Dünyanın sana bir leş gibi görünmemesi ve senin de köpeklerden sayılmaman için onu isteyenlerden olma. Çünkü Tanrı sevgisinden başka ne ile uğraşırsan o leştir ve leşten de kötüdür. Daima Tanrı'ya arayıcı ol. Onu ara ki, Tanrı'nın yüzüne lâyık olasın ve bütün eşyada Tanrı'yı görebilesin ve 'Hiçbir şey görmedim ki, onda Tanrı'yı görmeyeyim,' sözü senin öz malın ola," buyurdu.

(489) Yine nakledilmiştir ki: Bir gün zanaat erbabı arkadaşlar, ahiret evleri harap olan zâlimlerin zulmünden şikâyet ediyordu. Mevlânâ: "Kasaplar pazarında hiç köpek kesiyorlar mı? Onlar öldürülmeye lâyık oldukları halde koyunları kesiyor ve kesilmek zahmetini onlara tattırıyorlar. Tanrı'nın yardımı müminlere daha çok olduğu için müminlerin zahmeti de çoktur. Buna karşılık Tanrı'nın da onlar hakkındaki rahmeti o nispette sayısızdır," dedi ve şu şiiri söyledi:

"Aşk mutfağında yalnız iyileri keser, zayıfları ve huyları kötü olanları kesmezler.
"Eğer sâdık bir âşıksan kesilmekten kaçınma.
Burada kimi kesmezlerse o murdar olur."

Dostlar teselli bulup sayısız şükürler edip işi zorluk çıkarmak olan zamanın eziyetine râzı oldular.

(490) Yine arkadaşların bilginlerinden nakledil-

m i ş t i r ki: Bir gün Mevlânâ hazretleri nakletti ki: «Pis Şeytan Kuba halkının mesçidi kapısında duruyor ve Peygamberi ziyaret etmeğe kabul edileceğini umuyordu. Mustafa hazretleri (Selât ve selâm onun üzerine olsun) Şeytanın kendisini ziyaret etmesine izin vermedi ve onu içeri girmekten menetti. O anda celil olan Tanrı hazretlerinden Cebrail-i Emin geldi ve Peygamber'e: "Bizim Şeytana izin ver de seni ziyaret etsin," dedi. Şeytan içeri girince Peygamber'e hizmette bulunup oturdu ve: "Ey Tanrı'nın elçisi! Ben ne idim ve ne işle meşguldüm, biliyor musun?" dedi. Peygamber: "Söyle, bakalım," buyurdu. Şeytan: "Ben binlerce yıl hiçlik ve miskinlikle göklerdeki meleklerin hocası idim. Mi'raç gecesinde gördüğün gibi benim kürsümü Arş'ın ayağının altına kurmuşlardı. Bin melek benim va'zımda hazır bulunuyordu. O kadar ki, dersime ilk devam eden bin meleğe tekrar dersime devam etmeleri için bin yılda ancak sıra geliyordu. Sonra önemsiz bir hata ile ebediyen reddedildim. Tanrı: 'Kıyamete kadar lânetim üzerindedir' (K., XXXVIII, 78) âyetiyle lânet halkasını benim boynuma bağlayarak beni insanların buğz ve kinine maruz bıraktı. Meleklerin sohbetinden mahrum etti ve bu toprağa bırakılmış olan Âdem'i başbuğ olarak ileri sürdü ve halifeliğe seçti, beni de tam bir muhalefetle taşlanmış yaptı. Şimdi Ey Muhammed! Dikkat et, sakın kendi Muhammediliğinle gururlanmayasın ve sevgili bir dost olduğuna sevinmeyesin; çünkü onun hile ve aldatıcılığına (istidrâc) son yoktur. Her zaman sakın ve kendi içini Tanrı korkusundan boş tutma," diyerek çok ağladı. İşte bunun için Peygamber (Selât ve selâm onun üzerine olsun) son nefesine kadar nefsi ile mücadele etti. Küçük ve büyük mücahedede pehlivanlık gösterdi. Bir an dinlenip istirahat etmedi. Daima gönlü yaralı ve gözü yaşlı idi. (Nefsinin korkusundan) "İçinden, kaynayan tencereninkine benzer bir ses işitilirdi". Daima da: "Sizin Tanrı'yı en iyi bilenlerinizden, Tanrı'dan en çok korkanlarınızdanım,' buyururdu ve hiç bir zaman arpa ekmeğinden doyasıya yemez ve rahat uyumazdı. Artık başkalarına neler yapmak düşer. Ona gerçekten uyanlar böyle yaparlar ve böyle olurlar.» Mevlânâ bu geçen hikâyeyi anlattıktan sonra hey diye bağırarak semaa

başladı. Nihayetsiz derecede ağladı ve heyecanlar gösterdi. Tam yedi gün oturmadı.

(491) Y i n e arkadaşarın kendisiyle öğündüğü Çelebi Husameddin (Tanrı rahmet etsin) r i v a y e t e t t i ki: Bir gün Mevlânâ hazretleri, (Tanrı onun sırrını kutlasın) makamında sohbet arkadaşlarına bilgiler saçıyordu. Buyurdu ki: İnsan oğlunun vücudunda üç bin yılan vardır. Her bin yılan bir lokma yemekle dirilir. Eğer üç lokmadan bir lokma eksik yesen nefsinde bin yılan ölür. Eğer iki lokma eksik yesen, iki bin yılan ölür. Hulâsa eğer bir lokma fazla yesen, nefsin bin yılanı dirilir. Eğer az yesen ölür. İnşallah Tanrı az yemek, az söylemek ve az uyumak hususunda bize ve bizim dostlarımıza uygulama verir. Âmin! Âmin! Ey âlemlerin Rabbi. Bu sözleri bu düzenle onlar buyurmuşlardır. Tanrı daha iyi bilir.

(492) Y i n e değerli dost Hüsameddin-i Debbâğ (Tanrı rahmet etsin) r i v a y e t e t t i ki: Bir gün Mevlânâ hazretleri şehirden çıkan bir ırmağın kenarında bulunan tabakhanenin kapısı önünde durmuştu. Şehrin içinden gelen bir su da oraya dökülüyordu. Suyun son derecede bulanık ve kirlenmiş olduğunu gördü. Uzun uzun baktıktan sonra: "Ey zavallı su, git de bu şehir halkının kalplerinden geçmediğine şükret. Eğer onların kalplerinden geçseydin o zaman ne kadar pis olacağını görürdün. Bununla beraber umulur ki, tertemiz olan Tanrı kendi arı duruluğu ile seni bu pislikten kurtarsın. Nitekim k u d d ü s adının açıklanmasında buyurmuştur.

Şiir:

"Pislik, suyu, sanki onun yüzünü kaşağılayacakmış gibi hissiz bir hale getirmişti. Tanrı kerem denizinde yıkamak için suyu sevap denizine götürdü"

"O, eteğini çekerek ertesi yıl geldiğinde, ey hoşlar denizinde bulunan, nerde idin, dediler.

"Ben burada kirlendim temiz geldim. Güzel elbiseler giyip toprağa geldim.

"Ey kirliler bana geliniz, benim huyum Tanrı'nın huyundan alındı.

"Senin bütün çirkinliğini alır, ifriti melek gibi temizlerim.

Kirlenince tekrar oraya giderim. Asla, temizliklerin aslına giderim.
"Orada kirli eski elbiseyi başımdan atarım. Tekrar bana temiz bir elbise verir.
Onun işi budur. Benim işim de bu. Âlemlerin Rabbi, dünyayı süsleyicidir."[998]

(493) Y i n e bir gün 'Sizin rızkınız ve sizin için vaat edilen şey göklerdedir' (K., LI, 22) âyeti hakkında mânalar saçıyordu. Bir hikâye anlattı: Bir derviş semavî rızkı aramıştı. Bir gün, bir yerde küçük bir küp buldu. Fakat almadı,: "Ben semavî bir rızk (futuh) istiyorum," dedi. Geceleyin evine geldiği vakit çocukları açlıktan ağlıyor ve babalarına ağızlarına geleni söylüyorlardı. Derviş: "Tanrı bana bir rızk verdi, fakat ben onu almamakta ısrar ettim," dedi. Meğerse bir hırsız evin penceresinden dervişin bu sözlerini dinliyordu. Küçük küpün bulunduğu yeri öğrenip Hamza gibi oraya gitti. Küçük küpün içinde bir kara yılanın uyuduğunu gördü. Buna canı sıkıldı. Kendi kendine: "Derviş, bunu her halde çocukları başından savmak için mahsustan söyledi," dedi. Birçok hilelerle o küpün ağzını hamurla kapatarak alıp götürdü, dervişin penceresinden içeri attı. Derviş testiyi açınca altınla dolu olduğunu gördü, secdeye kapanıp Tanrı'ya hamdetti ve: 'Sizin rızkınız ve size vaat olunan şeyler göktedir,' âyetinin doğru olduğunu ve katiyen yalan olmadığını ikrar etti.

Şiir:

"Ey mekâm, mekânsızlıktan gösteren ve rızkımz göktedir sırrını açıklayan Tanrı!"[999]

(494) Y i n e arkadaşların bilginlerinden nakledilmiştir ki: Bir gün Mevlânâ hazretleri 'kadınlarla danışma yapın, fakat onların dediklerinin aksine hareket edin' hadîsini açıklıyordu. Buyurdular ki: Bir gün İbn-i Mes'ud (Tanrı ondan râzı olsun) Basra'da evinin damında dolaşıyordu. Hanımına: "Bu damdan aşağı atlayacağım," dedi. Kadın bağırmağa başladı, olmaz dedi. Kocası dinlemedi ve o yüksek damdan aşağı atladı. Kazara ayağı kırıldı. Hastalanıp yatağa düştü. Bu sırada Şam'dan haberciler (kussâd) geldi, kendisine: "Bu za-

manda ileri gelen atlı kahramanların başı sensin. Büyüklere danışarak Osman'ı ortadan kaldırmamız için senin de bulunman lâzımdır; çünkü onun aramızda kalması uzun sürdü," dediler. Bunun üzerine o: "Özrüm açıktır ve zulüm de insanı rüsva edicidir. Halimi görüyorsunuz, hiç hareket edecek mecalim yok," buyurdu. O ayağının kırılması sayesinde bu boyun vurmak hâdisesinden kurtuldu, boyun vuranlarla beraber bulunmadı ve 'Tanrı'nın elçisi, kadınların söylediğinin aksini yapınız,' sözünde ne kadar isabet etmiştir. Beni böyle büyük bir günah işlemekten kurtardı ve Tanrı'nın göze görünmez yardımına ulaştırdı," dedi.

Şiir:

"Kadınlarla danışma yapın, sonra onların söylediklerinin aksine hareket edin. Karılarına isyan etmeyen kimseler nefeslerini tüketirler."[100]

(495) Yine Mevlânâ Tâceddin Horos El-Müderris (Tanrı ona rahmet etsin) şöyle rivayet etti ki: Gençliğimde Celâleddin Karatayî'nin medresesinde dünyanın derin bilgini Mevlânâ Rükneddin-i Mazenderânî (Tanrı rahmet etsin) nin önünde ders okuyorduk. Bilginlerin ileri gelenleri de orada idiler. Kapıya bir perde asılmıştı. Birdenbire Mevlânâ'nın perdeyi kaldırıp selâm verdiğini ve: "Din bilginleri ne ile meşguldürler?" dediğini işittim. Mevlânâ Rükneddin, bunu duyar duymaz öğrencileriyle birlikte ona doğru koştu ve: "Fıkıh dersi ile uğraşıyoruz," dedi. Bunun üzerine Mevlânâ: "Acaba, Tanrı fıkhını, ilmini ve hikmetini nerede okutuyorlar?" diye sorup bir ah çekti. Bütün bilginler ağlayıp çığlıklar kopardılar. Mevlânâ da hemen kalkıp gitti. Hepsi arkasından koştularsa da ne ona ve ne de izine rasladılar. Mevlânâ'nın bu heybeti karşısında üstadımız Rükneddin de bir hafta hastalanıp ortalarda görünmedi. Hastalıktan kalkınca, bütün bilginlerle birlikte Mevlânâ'nın medresesine geldi, tam bir iradetle özürler diledi. O günü, yirmi talihli talebe (danişmend) de Mevlânâ'nın candan müridi oldu.

(496) Yine azı, Tanrı katında çok kabul edilen ulu dostlarımızdan bazıları şöyle rivayet ettiler: Fakîhlerden zevk

ve eğlenceye düşkün olanlar: "Bir mahlûka secde etmek doğru değildir," diyerek arkadaşları kötülüyor. Mevlânâ: "Ey kahpenin kardeşi! Şeytan'ın hilesinden kurtarıp hürriyetimi sağlayan ve bana yeniden hayat bağışlayan kimsenin önünde niçin secdede bulunmayayım ve uğruna canımı feda etmeyeyim?" dedi ve şu misali getirdi: «Zamanın padişahı birine kızıp amansız bir cellâdın eline verse, cellât da bu adamı, elini kolunu bağlayıp idam edilecek meydana götürse ve tam boynunu vurmak istediği sırada, padişahın yakınlarından biri: "Bu adamı derhal serbest bırakın ve kendisine hil'at verin," diye bir aman yüzüğü ile gelip onu kurtarsa, bu zavallı adam: "Acaba bu lûtuf ve insanlığı kim yaptı ve hayatımı yeniden kim bağışladı?" diyerek kurtarıcısını aramaz mı? Bilenler de ona: "Sana bu büyük iyiliği filân kimse yaptı," deseler, o, sevincinden tam bir samimiyet ve gönül alçaklığı ile kurtarıcısının ayaklarına kapanmaz ve ağlayıp sızlamaz mı? Ve övmek maksadiyle: "Ey hayatımı bağışlayan! Ey zamanın Hızır'ı! Beni yeniden dirilttin ve cancağızımı bağışladın" deyip ölünceye kadar daima velinimetine teşekkür etmeyi borç bilip dualarda bulunmaz mı? Veliler de halka aynı şeyi yaparlar, onlara şefkat ve merhamet gösterir, dünya idamından, alçak şeytanın ve azgın nefis hâkiminin elinden kurtarır, sâflık verir, onları yok olmak endişesinden ve korkunç yerlerden kurtarıp doğru yolu bulmalarına ve Tanrı'ya yaklaşmalarına yardım ederler. Halk, niçin tam bir doğrulukla velilere teşekkür etmek için secdeye kapanmağı kendisine borç bilmesin? Tarikat ve hakikatte velilere secde etmek, onları ağırlamak, Tanrı'ya şükr ve secdede bulunmak ve onu ağırlamak demektir. Bu vazife, yalnız, velilerin lûtuf ve ihsanına erenler ve en alçaktan en yükseğe çıkardıkları kimseler üzerine borçtur. Yoksa bu lûtuf ve ihsana nail olmayanlara, secde etmek lâzım değil, belki küfürdür. 'Kâfir ve fâcirler onlardır.' (K., LXXX, 42). Böyle bir adamdan ve secdesinden, Tanrı velileri de vazgeçmişlerdir. Eğer o, birdenbire başkasına uyup da secdede bulunsa kâfir olur. Halbuki şu Tanrı ârifi secde etmese de kâfir olmaz. Tanrı'nın sevgilisi olup Peygamberin arkasından giden makbul kişileri ağırlamak herkese farzdır; çünkü Tanrı o sev-

gililikte ortak olsunlar diye: 'Ey Muhammed! De ki: Eğer Tanrı'yı seviyorsanız bana uyun da Tanrı da sizi sevsin' (K., III, 31) ve 'Doğruya uyana selâm olsun' (K., XX, 47) buyurmuştur.»

(497) Y i n e bir gün Mevlânâ, velilerle peygamberlerin (Tanrı'nın selâmı üzerlerine olsun) mânen bir oldukları hakkında şu hikâyeyi buyurdular: İki şahıs, bir dâva için kadının huzuruna çıkmışlardı. Kadı bunların birinden bir şahit istedi. O dışarı çıkıp şahit olarak iki sofi derviş getirdi. Kadı, bir şahit daha istedi. Adam, iki derviş daha getirdi. Kadı, bir şahit daha istedi. Bunun üzerine dâvacı, kadıya: "Ben iki şahit yerine dört şahit getirdim. Artık ne şahit istiyorsun?" dedi. Kadı: "Kırk bin de getirsen, bunlar bir sayılır. Hakikatte onların canları birdir; çünkü Peygamber: 'Mü'minler, tek insan gibidirler' buyurmuştur," dedi. Nasıl ki, demiştir:

Şiir:

"Kurtların ve köpeklerin canları birbirinden ayrı olduğu halde Tanrı aslanlarının canları birdir"[101]

"Bunların ikisini bir yerde gördüğün vakit, onların hakikatte bir, fakat kuvvet ve kudret itibariyle altı yüz bin olduklarını bil."[102]

(498) Mevlânâ, bir gün "Mümin, müminin aynasıdır," sözü hakkında mânalar saçıyordu. Buyurdular ki: Tanrı'nın adlarından birisi de mümindir. İman eden kul da mümindir. "Mümin, müminin aynasıdır," demek "Tanrı, onda, o aynada tecelli etti„" demektir.

Şiir:

"Ruhları yaratan (Tanrı), sudan ve topraktan bir ayna yapıp karşısına koydu. Güneş aksettiği zaman ayna: 'Ben güneşim,' demesin de ne desin."

Yani ayna gibi olan mümin kulda, mümin olan Tanrı tecelli ediyor, demektir. Tanrı'yı görmek istiyorsan gel aynaya bak da onu gör.

Şiir:

"Bir demir levha gibi olan varlığın, onun aşkının cilâsı ile parladığı vakit demirliği kaybolup dünyanın aynası oldu."

(499) Yine bir gün, din bilginlerinden bir topluluk, kendisinden: 'O sizinle beraberdir' (K., LVII, 4) âyeti nasıl yorumlanır?" diye sordular. Mevlânâ misal olarak dedi ki: "Bahar, dünyanın her parçasına karışmıştır. Her şey ondan diri ve gülmededir: Öyle ki, her gül, her toprak, her taş, her renk onunla nurlanmış ve onunla süslenmiştir. Ama baharın, dikenler ve taşlarla olan özelliği, kırmızı gül ve parlak yakutla olan özelliği gibi değildir. İşte Tanrı'nın da, peygamberlerin ve velilerin ruhları ile beraberliği ayaktakımı ile olan beraberliğine benzemez. Bir padişahın yakınları ile olan beraberliği seyisler, genç köleler ve eşekçileri ile olan münasebeti gibi değildir.

Şiir:

"Mademki Tanrı herkesle beraberdir; o halde Tanrı'nın verdiği beraberliği ara."

Yine müderrisin, yeni başlamış bir talebe ile ilerlemiş bir talebe hakkındaki beraberliği bir olamaz. Anlayana bu kadar yeter." Bunun üzerine hepsi baş koyup mürit oldu.

(500) Yine dostlardan nakledilmiştir ki: İtibarlı emîrlerden biri, Mevlânânın ziyaretine gelmişti. Mevlânâ'dan: "Dişi köpeğin yavruları çok oluyor da koyunun, bir veya ikiden fazla olmuyor. Senenin on iki ayında da koyunu kesip kurban ediyorlar ve bunların hakkında Tanrı: 'Koyunlar (ganem) ganimettir' hükmü ile bereket, ganimet rahatlık ve çok faydalar koymuştur. Köpeğin sayısı çok olduğu halde hiç kimse onları öldürmüyor; fakat yine de sayıları koyunun sayısından azdır; bereketleri yoktur. Acaba bunun hikmeti nedir?" diye sordu. Mevlânâ da: "Koyun seher vakti uyanır, köpek ise, uyur. Bundan dolayı koyunun bereketi çok, köpeğin ise yoktur," diye cevap verdi. Bunun üzerine emîr baş koyup hizmetlerde bulundu.

(501) Bir derviş rızkının azlığından ve sıkıntısından şikâyette bulunuyordu. Mevlânâ: "Eğer, Tanrı elli yıllık rızkını hep birden önüne dökseydi, ne yapacak ve nereye sığdıracaktın? Hakîm olan Tanrı, kerimdir. O azmaman için rızkını her gün, böyle parça parça kudret ambarından ve cihetsiz olan

gayb âleminden hikmeti ile sana ulaştırıyor; bu sebeple 'Eğer Tanrı kulların rızkını bol bol yaysaydı, onlar bu yeryüzünde azarlardı' (K., XLII, 26) buyurulmuştur. Geçmişteki milletler, bu bolluk yüzünden azdılar ve edep dışına çıkıp: 'Mülk kimindir?' (K., XL, 16) dâvasında bulundular ve 'Ben sizin Yüce Tanrı'nızım' (K., XXIX, 24) dediler. Sonunda mülk ve saltanatı bırakarak yok olup gittiler. Sakın, sen: 'Tanrı bana rızk vermiyor,' deme. Geçmişte verdiği rızıkları da düşünüp hatırla; onun nimetlerine keremine şükürde kusur etme," buyurdu.

Şiir:

"Geleceğe bakma ve az ağlayıp inle. Geçmişteki yeyip içtiklerini hatırına getir."

(502) Y i n e bilgi sahibi ârif arkadaşlar rivayet ettiler ki: Bir gün bir ulu kişi Mevlânâ'nın ziyaretine gelmişti. Mevlânâ'ya: "Sizden, öldüğüm vakit bir şeyin beni incitmemesini rica ediyorum," dedi. Mevlânâ şöyle dedi: "Ölüm, Hârizm yayı gibi çok sağlam ve serttir. Hiç kimse onu kuramaz. Hiç kimse, usta bir kemankeşe hizmet etmeden onun kirişini birden çekip kulağına getiremez ve bunu başarmadan da takdir edilemez. Demek ki, Hârizm yayını kurabilmek için senelerce ufak yaylar üzerinde çalışmak lâzımdır. Ölüm yayında da temrin yayı, ibadet, hayırlı işler, malda ve canda cömertliktir. Cömertliğe alışırsan ve bu yolda yürürsen, can alan melekler, yanına gelip canını istedikleri vakit, hiç bir sıkıntı ve zahmete katlanmadan onu verir, Tanrı'nın emanetini Tanrı'dan esirgemezsin; çünkü Tanrı: 'Emanetleri ehline verin' (K., IV, 57) buyuruyor. 'Müminlerin ruhunu kolayca alın' (K., LXXIX, 2) gereğince de hiç bir yerinde en ufak bir acı duymazsın. Fakat bu melekler, nefiste, malda cömertliğe alışmayan bir insandan canını almağa geldikleri vakit, hasislik gösterip onu gönül rızası ve zevkle teslim etmez. Bunun üzerine, 'kendine daha güç ve zahmetli olsun diye onun canını zorla ve zahmetle ondan alırlar,' (K., LXXIX, 1) âyetinde buyurduğu gibi alırlar. O, bu dünyadan hiç gitmek istemez.

Şiir:

"Eğer sen mümin ve tatlı isen, ölümün de mümin ve tatlı; kâfir ve acı isen ölümün de kâfir ve acı olur."

(503) Yine nakledilmiştir ki: Bir toplantıda bir ulu kişi: "Acaba bir kimse, bir şeyhe kavuşmadan olgunlaşabilir veya bir makam sahibi olabilir mi?" diye sordu. Mevlânâ: «Bir derviş, hiç bir şeyhin telkini olmadan kendi kendine zikrediyor ve mücahedelerde bulunuyordu. Bir gece, rüyasında ağzından bir nur çıktığını ve yere düştüğünü gördü. Gam, keder ve hayret içinde kalkıp bir şeyhe geldi, bu rüyasını ona anlattı. Şeyh: "Gerçek bir şeyhin telkini olmadan yapılan zikrin neticesi bu olur," dedi. Sonra şeyh ona telkinde bulundu. Hemen gece rüyasında ağzından 'Güzel kelimeler ona yükselir ve onu yükselten de iyi işlerdir' (K., XXXV, 11) âyetinin nurunun yüce Arş'ta parladığını gördü. Sen, bir şeyhin terbiyesi olmadan hiç bir şey olamayacağını bilesin. Onun terbiyesi olmadan bütün taetler, ibadetler faydasız ve nursuzdur. Şeyhi olmayanın dini de olmaz» buyurdu.

Şiir:

"Pirin elinden başkasına el verme; çünkü onun elini Tanrı tutmuştur."[103]

(504) Yine böyle bir derviş, nefsin hile ve aşırı derecedeki isteklerinden bıkıp usanmıştı. Bir gün, kendi pirini rüyada gördü. Pir, bu dervişin önüne civa ile dolu bir leğen koydu ve eline elmastan bir kılıç verdi. Derviş bu elmas kılıçla, tasın içindeki civayı ne kadar ikiye bölmek istediyse de civa yine birleşti. Nihayet bu işten usanıp aciz gösterdi. Uyanınca, başı ucunda şeyhin durduğunu gördü. Şeyh ona: "Ölünceye kadar böyle nefisle uğraşıp didişmekten elini çekmemen ve imkân nispetinde katil nefsi öldürmekten geri durmaman lâzımdır. Çünkü nefis ölmeyince onun hilesinden kendini kurtaramazsın," dedi.

Şiir:

"Tanrı'nın, vuslatı nasip etmesi için, nefsini ölü gibi çekerek (din uğrunda) savaş ve dövüşe sü-

rükle."[104] "Ölmeden can çekişmen bitmez. Merdiven tamamlanmadan dama çıkamazsın."[105]

(505) Yine bir gün buyurdular ki bir şeyhten "Filâneddin mürit kimdir? diye sordular. Şeyh: "Ne söylüyorsun?. O, şeyhlikten ölüyor," diye cevap verip şu beyti okudu:

"Aşktan hayat bulan herkesin gözünde kulluktan başka her şey küfürdür".[106]

Yine buyurdular ki: Kulluk ve müritliğin tadını tadan kimse, bütün ömründe şeyhlik arzusu beslemez. Büyük bir adam bir şeyhe birini gönderip sohbet etmek üzere kendisine bir derviş göndermesini rica etti. Şeyh: "Derviş nerede? O hiç bulunmaz. Fakat ben, istediği kadar şeyh göndereyim," diye cevap verdi.

(506) Yine arkadaşların ileri gelenlerinden nakledilmiştir ki: Bir gün Gürcü Hatun lâtife yoluyle Alâmeddin-i Kayser'den: "Sen Mevlânâ'dan ne keramet gördün de ona böyle kapılıp müridi oldun ve onu bu kadar çok seviyorsun?" diye sordu. Alâmeddin Kayser de: "Ey dünyanın hanımı! Ömrün uzun olsun. Mevlânâ'nın en önemsiz kerametlerinden birisi şudur: Her peygamberi bir din sahibi sevdiği ve her şeyhi, bir kavim kendilerine uyulan bir adam yaptığı halde Mevlânâ'yı bütün din ve devlet sahipleri sever, onun sırları ile şereflenir, onunla övünürler. Bundan daha büyük keramet olur mu?" diye cevap verdi. Dünya hanımlarının sultanı (Gürcü Hatun), bu cevaptan çok memnun oldu ve ona hil'atler verdi. Dostlara da birçok hediyeler gönderip hizmetlerde bulundu.

(507) Yine bir gün dostlardan bazıları münafıkların dervişler aleyhinde bulunduklarını Mevlânâ'nın huzurunda anlattılar. Mevlânâ buyurdu ki: Nuh-i Neci (Tanrı'nın salâtı onun üzerine olsun) Tanrı tarafından vâkı olan işaretle gemisini tamamlayınca, zavallı Kenan, babasının peygamberliğini kabul etmeyen kâfirlerle birlikte, onunla alay etmeğe koyuldu ve hepsi birden: "Kupkuru sahrada bu geminin ne lüzumu var? Bu ne işe yarar?" dediler. Nuh, (selâm onun üzerine olsun) bu

gemiyi bitirdikten sonra bir müddet orada bırakıp gitti. Müfessirler, bu geminin orada iki sene kaldığını, herkesin gelip bu gemide abdest bozduğunu, hattâ geminin pislikle tamamiyle dolduğunu söylerler. Nuh Hazretleri, buna mâni olmuyor, Tanrı'ya karşı ağlayıp sızlıyordu. Nihayet Tanrı onlara öyle öldürücü bir hastalık verdi ki, o hastalığın insan pisliğinden başka ilâcı yoktu. O kavmin tabibleri insan pisliğini yemeği tavsiye ettiler. Bunun üzerine halk birbirinden utandığı için gizli gizli oraya gidip pislikleri yerlerdi. Böylece gemide pislikten hiç bir eser kalmadı. Sonra 'Zâlimlerin dediklerinden çok yüce olan Tanrı' (K., XVII, 43) tam kırk gün büyük bir yağmur yağdırdı. 'Yerin altından kaynaklar çıktı' (K., XI, 40; XXII, 27) 'O zaman bâtıl şeylere inananlar zarar ederler' (K., XL, 78) âyeti gereğince hepsi Tufanda boğuldu. Büyük adamları inkâr ve sırlarıyla alay etmek uğur getirmez ve büyük bir kayıptır. Tanrı'ya şükrolsun ki, böyle bir belâ Tufanı'nı arayanlar pusudadırlar. Tanrı'nın kudret yayı onların kuvvet kabzasındadır. Yaşasın müridler. Birkaç gün içinde onların sonu belli olur. Nasıl ki buyurdu:

Şiir:

"Eğer sen, azgınların bağının birkaç gün yeşerdiğini görürsen üzülme. Ben onların ağaçlarının köklerini gizlice koparır atarım."

Sultan Veled hazretleri aleyhte bulunanları, başlarına belirsiz bir tufan geleceğinden ve bunun dehşetinden haberdar edip şu şiiri söyledi:

"Ey tuttuğumuz yolu beğenmeyenler, ey padişahımızın düşmanları, tufanımızın hepinize ulaşması yakındır."

Hepsi bu belâ tufanında boğuldu. Çoğu da imansız öldürüldü, kaybolup gittiler. Tanrı'nın gazabı ile öyle parçalandılar ki, yeryüzünde bir zerreleri bile kalmadı: 'Ey Muhammed! De ki: Hakikat gelince bâtıl mahvolur ve bâtıl daima mahvolmaya mahkûmdur,' (K., XVII, 83).

Şiir:

"Eğer Nuh, Tanrı'dan bir yardım görmeseydi, bir dünyayı nasıl altüst edebilirdi? O, tek başına yüz

binlerce aslana bedeldi. O, ateş; dünya da harmandı. Harman, onda bir hissesini vermediği için O, onun üzerine alevlerini gönderdi."[107]

(508) Yine sultanların üstadı edip Mevlânâ Fahreddîn-i Divdest'ten rivayet olunur ki: Mevlânâ bir gün medresenin toplantı yerine geldi ve dostları orada toplu bir halde gördü. Bunun üzerin buyurdu ki: "Hep böyle bir arada bulunun ve topluluktan ayrılmayın; çünkü 'bir arada bulunmak rahmet, ayrılık ise azaptır,' Meselâ: Bir çayıra yalnız bırakılan koyun gelişip et tutmaz ve hattâ ölür; kurt parçalar. Onun, sürünün içinde bulunması gerektir. Aynı şekilde tek başına bir yere dikilen ağaç bakılsa bile kök salıp yetişmez. Yetişse bile pek nadir yetişir. Binaenaleyh toplu ve nifaksız yaşamanın faydaları çoktur," buyurdu.

Şiir:

"Sünnet yol, topluluk da arkadaş gibidir. Yol ve arkadaş olmazsa sıkıntıya düşersin."[108]
"Sana var olan bir şeyi söylemem için 'Topluluk rahmettir' sözüne uyarak kendini topla."[109]

Yine buyurdular ki: Nuşirevan-i Âdil'den: "Akıl, mal ve devletten daha iyi ne vardır?" diye sordular. Nuşirevan-i Âdil: "Halkın birleşmesi ve dostların toplanmasıdır," dedi; yani birleşmek ve toplanmak olan yerde bu üçü de vardır. Sertlik ve şiddet işe yaramaz ve şu beyti söyledi:

"Sen, kaba, hiddetli ve şiddetli olursan işin yürümez. İnsanlara yumuşaklıkla muamele et; yoksa onları kirpi gibi dikenli bulursun."

(509) Yine bir gün Mevlânâ, bütün arkadaşlara acıyıp, şu şekilde vasiyette bulundu: "Her fırsatta şeyhin sohbetinde bulunup hizmetini yapmalı. Onun sohbetinde bulunup hizmet etmekten başka her şey hiçten ibarettir. Eğer onun sohbeti olmazsa arkadaşlarının sohbetinde bulunmalıdır. Bu da olmazsa onların sözleriyle meşgul olmak en iyisidir. Bu da olmazsa Tanrı'ya ibadet ve tâatde bulunmak lâzımdır. O sohbeti büyük bir yalvarış ve Mevlânâ'nın niyazı ile istemeli ve din yardımcısının gölgesini aramalıdır.

Şiir:

"Bir sevgili gölgesi bulmak, Tanrı'yı zikrden daha iyidir. Peygamberimiz Ahmed böyle buyurmuştur."

(510) Yine ediblerin sultanı Fahreddin-i Muallim rivayet etti ki: Bir gün, Mevlânâ, babası Büyük Mevlânâ Bahâ Veled'in mezarını ziyarete gelmişti. Namaz kılıp virdler okuduktan ve bir müddet murakabeye vardıktan sonra, benden hokka, kalem istedi. Getirip kendisine verdiğim vakit ayağa kalkıp oğlu Çelebi Alâeddin'in mezarına gitti. Alçı ile sıvanmış olan türbesi üzerine şu beyti (Arapça) yazdı:

"Eğer senin merhametini yalnız iyinin ümidetmesi lâzımsa, mücrim kime gidip sığınsın?"
"Ey kerim olan Tanrı! Eğer sen yalnız iyiyi kabul ediyorsan, alçak kime yalvarıp yakarsın."[110]

Sonra hemen rahmet okudular ve: "Gayıp âleminde Efendim Mevlânâ Şems-i Tebrizînin onunla barıştığını, kabahatini affettiğini, şefaat buyurduğunu onun da nihayet rahmet edilmişler cümlesine katıldığını gördüm," buyurdu.

Şiir:

"Eski olduğu için, kimsenin yüzüne bakmadığı bir kumaşı, Tanrı, kereminden ötürü satın aldı."[111]

(511) Bir gün şehrin ileri gelen hâfızları Mevlânâ'dan: «Ne kadar Kur'an okuyan vardır ki, Kur'an ona lânet eder,' hadîsinin mânası nedir?» diye sordular. Mevlânâ: «Kuran'ın âyetlerinin çoğu emir ve yasağı, zâhir ve bâtının terbiyesini teşvik eder. Meselâ birisi: 'Namazlarınızı kılınız, zekâtlarınızı veriniz,' (K., IV, 77) âyetini okur, namaz kılmaz ve zekât vermez. Birisi de: 'Tanrı sizlere adalet ve ihsan ile emrediyor' (K., XVI, 90) âyetini okur, zulmetmekten geri kalmaz. O kimse hasistir, cimridir ve emanete hiyanet eder. Tanrı'nın yasak ettiği şeylerden kendini korumaz. Elbette Kur'an-ı Kerim "hal" dili ile bu gibi insanlara lânet eder, onları lânetlenmiş sayar ve kıyamet gününde de bunların can düşmanı olur.» buyurdu.

Şiir:

"Bir gün gelecektir ki bu söz, dinleyicisine düşmanlık yapacaktır. Seni, 'Ab-ı hayat' diye çağırıyorum, sen duymamazlıktan geliyorsun."

Fakat, Kur'an yoluna giren, Tanrı'nın emirlerini dinleyip doğru yoldan çıkmayan insanlar 'Kur'an ona rahmet eder' sırrına mazhar olurlar," buyurdu.

Şiir:

"Kuran'ın mânasını yalnız Kur'an'dan ve bütün arzularını yok eden kimseden sor."[112]

Bunun üzerine hepsi baş koydular; tövbe ve istiğfar edip mürit oldular.

(512) Y i n e bir gün Müderrisin oğlu Çelebi Şemseddin, birinden: "Filân molla (danişmend) bana, senin postunu yüzerim," diye şikâyet etti. Mevlânâ, "Bu ne iyi adammış, biz dostun rahmetine kavuşmak için, gece ve gündüz postu çıkartmak ve onun zahmetinden kurtulmak hasretindyeiz. Kaşki gelse de bizi postun derdinden kurtarsa," buyurdu. Bu haber mollanın kulağına ulaşınca, koşa koşa Mevlânâ hazretlerine geldi ve tam bir aşkla mürid olup fereci giydi; içinde bir huzur ve rahatlık hissederek veliler yoluna girdi.

(513) Y i n e bir gün Mevlânâ hazretleri, semâ meclisinde idi. Birisi, birdenbire yüksek sesle bağırıp elbiselerini yırtmağa başladı. Mevlânâ: "Eğer onu bu tarafa getirirsen, o, senin elbiselerini yırtacağı gibi, kendi canına da kıymış olursun. Ebediyete kadar selâmette kalman için o tarafa gitmeğe çalış," buyurdu. Derviş, kendi köşesine çekilir çekilmez can verip ahirete kavuştu.

(514) Y i n e ulu müridlerden bir aziz r i v a y e t e t t i ki: Bir gün Mevlânâ Hazretleri, hokka ve kalem istedi, kalkıp medresenin bahçesinin kapısına şu beyitleri yazdı:

"Tanrı'nın ve kulun hitabını tanı. Çünkü sen
'hu' dersin, Tanrı 'ey insanlar' der.
"Tanrı'dan 'hay' ve kuldan 'hu' hoştur. Tanrı
ve kulun arasında bir 'hay ve huy' vardır.

"Kendini gören, padişahı göremez. Tanrı'ya günahkârların iniltisi lâzımdır.
"Bu yolda hodbinlik kutlu değildir. Bu yolda zayıf ve bitkin bir vücut, kırık bir gönül lâzımdır."

(515) Y i n e Müderrisin oğlu Çelebi Bedreddin Hazretleri dedi ki: Bir gün Mevlânâ hazretleri bir yaprak kâğıda bir şeyler yazıp bana verdi. Kâğıtta şunlar yazılıydı:

Dervişin rahatı, lezzeti ve gönül ferahlığı sükûnet halinde daha çok olur. Senin ise sükûtta usancın artar. Sükût seni tasalandırır. Bu nasıl olur? Bu, senin için hayırlı olur. Tanrı'nın tecelli ettiği ve yüzünden perdesini attığı anda artık sözün yeri olur mu?

Şiir:

"Tarak gibi tamamiyle dil değilim: Ben, tamamiyle göz olan bir aynayım. Eserlerimin açığa çıkmaması için, içimden gizli gizli feryat ediyorum."
"Biz, onunla (Tanrı) kendimizden yok olur, ona kendisi ile beka buluruz."
"Tanrı bizim muhbir ve tercümanımız olduğundan biz onun için kendimizden vazgeçiyor ve onun için beka buluyoruz."

O kişi, ipekböceği gibi kendi kendini sararak bir iş yaptığını sanır. Halbuki aydın dünyayı kendi başına dar ve karanlık ederek kendi eliyle kendini zindana atar. "Ey Tanrım hayretimi artır" diyen Sıddık, bütün ömründe yedi hadîsten fazla rivayet etmedi.

(516) Y i n e bir gün ulular toplantısında 'Müslümanların güzel gördüğü şey, Tanrı'nın yanında da güzeldir' hadîsinin ne için söylendiğini anlatıyordu. Buyurdu ki: Bir gün ulu sahabe Peygamberin huzurunda: "Çok defalar kendi komşularımızdan bir ekmeklik hamur alıyor ve tekrar geri veriyoruz. Bu caiz midir, değil midir? Çünkü bu eski bir âdettir," dediler. Peygamber: "Mademki siz, kendi aranızda buna razısınız, o halde bu câizdir," buyurdu. Ebû Yusuf'un fikrine göre ekmeği tartı, İmam Muhammed'e göre de sayı ile alıp vermek câizdir.

(517) Y i n e bir gün devrin bilginleri: 'Amellere, neticelerine göre hükmolunur' hadîsinin sırrını sordular. Mevlânâ, bu hadisin vârit olmasının sebebini şöyle anlattı: Peygamberin (selâm onun üzerine olsun) zamanında kötülükleriyle şöhret bulmuş bir genç vardı. Bu genç ansızın öldü. Akrabası, gencin yaptıklarından utanç duydukları için onu geceleyin gömdüler. Sabahleyin , Cebrail-i Emin gelip Muhammed Emin'e: "Git, namaz kıl," diye bildirdi. Mustafa hazretleri bunun hikmetini sordu. Cebrail tekrar Tanrı'nın huzuruna gidip geldi ve: "Yüce Tanrı, o genç son nefesinde 'Tanrı'dan başka Tanrı olmadığına Muhammed'in onun kulu ve elçisi olduğuna şahadet ederim' diyerek şahadet kelimesini getirdi ve istiğfar etti. Ben de o anda ona acıdım ve onun günahlarını bağışladım," buyurdu, dedi. Bunun üzerine Peygamber hazretleri sevinerek: 'Amellere, neticelerine göre hükmolunur,' buyurdu,

Şiir:

"Hiç bir kâfire hor bakmayın; çünkü o, Müslüman olarak ölebilir."
"Tanrı, fasık ve putperest olsan da, beni çağırınca sana icabet ederim, buyurdu."[113]

(Mevlânâ ayrıca): "Hata ve suç işleyen kulları hakkında, Tanrı'dan başka iyilik ve ihsanda bulunan ve fazilet sahibi olan hiç bir kimse yoktur" dedikten sonra şu hikâyeyi anlattı: Bir gün Esma'î, Hac yolunda, bir su birikintisi için bir Araba bir iki yumruk attı. Fakat derhal pişman olup tövbe etti ve helâllık istemek için onu çok aradıysa da bulamadı. Arafat dağına çıktığı vakit, Arab'ın kendisi için (Esma'î için): "Yüce Tanrı, onu ben zavallı için azarlama; çünkü o, bilmedi," diye dua ettiğini gördü. Bunun üzerine Esma'î, hemen ayaklarına kapanıp: "Benim sana dua etmem gerekir," dedi. Arap: "Hayır, benim adım Muhsin (ihsan eden) dir. Kendi adımla amel etmem ve sana mağfiret dilemem lâzımdır," dedi. Artık, bizim mutlak fazilet ve ihsan sahibi olan Tanrı'mızın kıyamet gününde neler yapacağını kıyas et.

(518) Y i n e bir gün şehrin büyükleri Mevlânâ'nın ziyaretine gelmişlerdi. Mevlânâ "Tanrı'nın İslâm için göğsünü

açtığı kimse..." (K., XXXIX, 22) âyeti hakkında mânalar saçıyordu. Dedi ki: Bu âyet gökten indiği vakit Peygamber hazretlerinden: "O açılmış göğsün ve gönlün hiç bir alâmeti var mıdır?" diye sordular. O da: "Evet Tanrı'nın nuru, bir gönüle geldiği vakit, o gönül açılıp genişler. Tanrı, bir kimsenin gönlünü süslemek, genişletmek ve görüş sahibi yapmak istediği vakit, o gönlü kendi nuru ile açar. Bunun alâmeti de, böyle bir kalp sahibinin dünyadan uzaklaşması, ahirete meyletmesi ve dünya onu boşamadan önce onun dünyayı boşamasıdır," buyurdu. Peygamber (selâm onun üzerine olsun) bu dünyadan göçtüğü gün Ayşe (Tanrı ondan râzı olsun) çığlık koparark ağlıyordu. Fakat o, senin ağladığın gibi ağlamıyor ve bizim gibi de atlarına, elbiselerine, malına, memleketine ve hanlarına acımıyordu. Belki o: "Ey tahtta uyumayan, ipekli giymeyen , arpa ekmeğinden doyasıya yemeyen ve hasır üzerinde uyuyan kimse," diye ağlıyordu. Peygamber, tatlı canını verdiği gün, altında hurma ağacının lifleriyle doldurulmuş bir yatak vardı. Öyle ki, bu lifler peygamberin mübarek yanlarında iz bırakmıştı. Başucunda da ağaçtan bir kâse vardı. Elini ona batırıp alnına sürüyor, göğsüne döküyor ve: "Ey Tanrım! Beni ölümün dehşetine ve onun hoşa gitmeyen şeylerine karşı koru," diyordu. Diğer bir alâmet de, yüzünü ahirete çevirip cennet isteğinde bulunmandır. Çünkü cennetin yolu zahmetlerle doludur. Kolaylıkla elde edilemez. Zahmetsiz hazine, vebalsiz de mal olmaz. 'Amellerinin mükâfatı olarak ne gibi nimetler saklandığını kimse bilmez' (K., XXXII, 17). Nitekim fâni dünya isteğinde bulunup uykudan uyanmayan, uzun bir yolu gözüne almayan ve bu yolun zahmetini çekmeyen kimse, dünyayı elde edemez. Acaba cehennemden kaçıp cenneti arayan ve Tanrı'nın talebinde bulunan bir kimse, uyumak, yemek ve dinlenmekle maksuduna nasıl ulaşabilir? Tanrı'nın talebinde olan kimse uyumaz, cehennemden kaçanın gözüne de uyku girmez.

Şiir: (Arapça)

"Sevenin nasıl uyuduğuna şaşılır? Çünkü sevene, her uyku haramdır."

Ey Dâvud! Uyuyup beni düşünmeyen kimse, beni sevdiğini iddia ederse yalan söylemiş olur. Karanlık basınca âşık delirir.

Şiir:

"Ey âşık! Uykudan sıçrayıp kalk, ıstırap çek.
Bir tarafta su sesi duyulurken, öte tarafta susuzun uyumasına imkân var mıdır?"

(519) Yine ululardan nakledilmiştir ki: Bir gün bir ulu kişi, bir şey öğrenmek maksadiyle Mevlânâ'dan (Tanrı, bizi onun aziz olan sırrı ile kutlasın): 'Belâ (evet) ile na'am (evet) arasındaki fark nedir?" diye sordu. Mevlânâ: "Belâ ve na'am arasındaki fark şudur: Belâ, önce geleni, nefy, sonra geleni ispat eder. Na'am ise bunun aksine, önce geleni ispat, sonra geleni nefy için kullanılır. Buna aziz ve celil olan Tanrı'nın şu sözü delildir: 'Ben rabbiniz değil miyim? Onlar: Evet rabbimizsin (belâ) dediler' (K., VII, 172) bu "belâ" diyenler Eshab-ı Yemindirler. Eshab-ı Şimal ise "na'am" dediler. Tanrı Hazretleri Eshab-ı Yemin'e sorgu elifini duyurdu (yâni "lestü" yerine "elestü" dedi). Onlar da "belâ" diye cevap verdiler. "Belâ" önce geleni nefy, sonra geleni ispat eder. Onlar, iman ettiler. Fakat yüce Tanrı, Eshab-ı Şimal'e sorgu elifini duyurmadı. Onlar, cehennem ehli olup "belâ"nın aksine "na'am" dediler. Böylece mekân zamân ve halk bir olduğu halde ötekilerin aksine, sonrakini nefy, öncekini de ispat ettiler ve bu yüzden kâfir oldular ve Tanrı onlara sorgu elifini duyurmadığı için onlar nefy cevap verdiler ve Tanrı'nın "Rabbiniz değil miyim?" sözünü "Rabbiniz değilim," şeklinde duydular ve "Evet, (na'am) rabbimiz değilsin,' diye cevap verdiler. Tanrı, bu sorgu elifini Eshab-ı Yemin'e duyurdu, onlar cennet ehlidirler. Tanrı onlara: "Ben sizin rabbiniz değil miyim?" dedi, onlar da: "Evet, (belâ) sen bizim rabbimizsin," diye cevap verdiler. Yani gündüz olalı hayli oldu. Onlar ezelde iman ettiler, İslâm olup imanla kendilerini korudular," buyurdu. Bu soruyu soran, Mevlânâ'nın bu izahı karşısında büyük bir itimat göstererek mürit oldu.

(520) Yine bir gün bir şahıs "Tamam" la "kemal" ara-

sındaki fark nedir?" diye sordu. Mevlânâ: Tamamla kemal arasında fark şudur: "Kemal" sonsuzluğun tamamlanmasından ibarettir. "Tamam" ise yokluk gayesine ulaşmaktır. Nitekim ölümde tamam oldu. Yani sona erdi denir. Bu sebepten dolayıdır ki, Tanrı, 'dinde ikmal ettim' (K., V, 4) 've nimette de itmam ettim' (K., V, 4) buyurdu. Tanrı daha iyi bilir.

BÖLÜM

Muhtelif mânalar hakkında

(521) Bütün bu zarif ve lâtif olan şeyler, Mevlânâ'nın kendi el yazısiyle kitaplarında bu tertip üzere yazılmış olan yazılarından nakledilmiştir.

Açlığın faydaları hakkında

"Az yemede birçok faydalar vardır," dedi. Bu faydalar da şunlardır: Az yemekle insan, sağlam vücutlu, hafızası kuvvetli, parlak zekâlı, aydın kalpli, az uykulu, hafif nefisli, keskin görüşlü, salim tabiatlı, az ihtiyaçlı, tolerans sahibi ve kerim ahlâklı olur.

Muhammed b. el-Yemân'den rivayet edilmiştir ki: Demiş ki, yıl orucunu (savmu'd-dehr) seçtim. Çünkü altı kişiden, altı şey sordum. Fakat hepsi, bu altı soruma tek bir cevap verdi. Doktorlardan, ilâçların en şifa verenini sordum. Onlar: "En şifa verici ilâç açlık ve az yemektir," dediler. Filozoflardan hikmeti aramak hususunda en büyük şeyi sordum. Onlar: "Açlık ve az yemektir," dediler. İbadet edenlerden, Tanrı'ya ibadet etmek hususunda en faydalı şeyi sordum. Onlar: "Açlık ve az yemektir," dediler. Bilginlerden: "İlmi hatırda tutmak için en iyi şey nedir?" diye sordum "Açlık ve az uyumaktır" dediler Padişahlardan en iyi yemekleri sordum. Onlar "Açlık ve az yemektir," dediler. Âşıklardan, insanı sevgiliye en çok ulaştıran şeyi sordum: "Açlık ve az yemektir," dediler."

Ebû Tâlib-i Mekkî: "Mümin flüt gibidir, ancak içi boş olursa sesi güzel çıkar," dedi.

Şiir:

"Mideni boşaltıp ney gibi niyazla inle. Mideni boşaltıp kalem gibi sırları söyle."

Amellerin en yükseği, tok karnı aç bırakmak ve aç karnı doyurmaktır; yani kendi tok karnını aç tutmak ve açın karnını da doyurmaktır. Bazısı: "Yâni kendi ruhunun karnını aç bırakmak ve onu, ruhun gıdasını bekleyen bir hale getirmek ve onu kabiliyetli bir hale sokmaktır," dedi.

Oruç, bedenlerin doktoru ve ruhların koruyucusudur. Yani vücudu hastalıktan ve tâatteki tembellikten temizler, ruhu yalnızlık vahşetinden kurtarır. Valığın yok olur olmaz, yokluğun varlık olur. Hakîmden: "Temizliğin (taharet) sırrı nedir?" diye soruldu. O, "Temizliğin sırrı, sırrın temizliğidir," dedi. Bunu soran adam: "Temizliğin şeklini öğrendim: Temizliğin canı, zulmet doğuran yerilmiş sıfatlardan canın temizliğidir. Taharet, yüce Tanrı'ya yakınlaşmaya mâni olan şeylerden sırrın çıkarılmasıdır. Taharet kendi sırrını, seni Tanrı'ya yaklaştırmaktan alıkoyan huylardan çıkarıp temizlemendir."

BÖLÜM

Şükrün sırrı hakkında

Üç türlü şükür vardır: 1) Yediklerine, içtiklerine ve giydiklerine hamdeden avamın şükrü. 2) İhsanda bulunanı ve nimet vereni (Tanrı) anmakla kalplerine gelen şeye şükreden hasların şükrü. 3) Kalplerinden her şeyin yüceliğinin silinip yerini nimet verenin (Tanrı) tecellisinin almasına şükürde bulunan hâss-ül-hâss'ın şükrü.

Buyuruyor ki, şükür üç derecedir. Birincisi, aşağı tabakadan insanların yemek içmek, giyinmek ve sairesini tamamlamak gibi fâni olan şeyler için yapılan şükür; ikincisi hasların, kalplerine gelen zevk ve tatlılık gibi dünyaya ait olmayan ve Tanrı'nın eser ve makbülü sayılan nimetlere yaptıkları şükür; üçüncüsü, Tanrı'nın yüzünü nimet veren ve ihsanda bu-

lunan Tanrı'nın yüzünü gördükleri için yaptığı şükürdür. Bu dereceye ulaşanların kalbinde dünya ve ukbânın bütün nimetleri ve Tanrı'dan başka ne varsa her şey hakir olur. Senâyi'ye: "Senin sözlerini, ancak binde bir kişi anlayabiliyor," dediler. O da: "Ben yalnız bu bir kişi için söylüyorum," dedi. Üç türlü kalp var denilir: Atılmış kalp, yaralanmış kalp ve açılmış kalp. Atılmış kalp, hakikati bilip onunla amel etmeyenlerin; yaralı kalp, müminlerin; açılmış kalp de âriflerindir. Yüce Tanrı, kendi san'at ve sıfatını göstermek isteyince dünyayı yarattı. Kendi zâtını göstermek isteyince de Âdem'i yarattı. Adamın biri Sevrî'ye: "Tanrı'nın delili nedir?" diye sordu. Sevrî: "Tanrı'dır," dedi. Sonra: "Aklın vazifesi nedir?" diye sordu. Sevrî: "Akıl âcizdir ve âciz de kadire delil olmaz," diye cevap verdi. Sözün üç yerden çıktığını söylerler: Nefisten, akıldan ve aşktan. Nefisten gelen söz, bulanık ve tatsızdır. Bundan ne söyleyen bir zevk alır, ne de dinleyenin bir faydası olur. İkincisi aklın sözüdür. Bu söz akıllılarca makbuldür; birçok faydaların da kaynağıdır. Hem dinleyeni ve hem de söyleyeni zevkle doldurur. Üçüncüsü aşkın sözüdür. Bu da söyleyeni mest ve dinleyeni de sarhoş edip neşelendirir.

Ali (Tanrı onun yüzünü tekrim etsin): "Hayber kapısını beden ve gıda kuvvetiyle sökmedim; fakat melekûta ait bir kuvvetle kuvvetlendim ve güneş ışıklarının güneşten oldukları gibi ben de Ahmed'denim," buyurdu. Kim, kendini daha kuvvetsiz ve kıymetsiz bilir, kendini kudret ve kıymetli bilmezse, o lâtiftir, âşıktır ve zevkle doludur. Âşıkın kıymetinin olmaması bu yüzdendir. Kendine bir değer, vücuduna bir ağırlık veren ve bir şey olmaması için yollara dikkat eden herkes donuk, ölü ve ağır canlıdır. Tanrı, daha iyi bilicidir. Hakikatlerin sütünü Tanrı erlerinin memesinden doya doya emmek için bir aslan lâzımdır.

Şiir:

"O zevki aldım. Annenin memesi geldi. Memeyi senin ağzına koydu. Artık onu emmek gerekir."

İşte şeyh, o sütü, ölünün ağzına değil, gönlü diri olan

müridin ağzına kor. Şeyhin memesinde süt çoksa da ölünün bundan nasibi yoktur.

BÖLÜM

(522) Peygamber (selâm üzerine olsun): "Müslümanın kalbi, ne de güzel ibadet evidir," dedi. Bir mülk kaydında olana bir ekmek kenarı az gelmez. Fakat bir ekmek kenarı kaydında olanın işi, çok güç ve hayatı da sıkıntılı olur. Her neye hakaretle baksan, Tanrı'ya yemin ederim ki, sen ona hakaret gözüyle bakmış gibi olursun ve şüphesiz o nimetin faydalarından mahrum kalırsın. Sadaka verdikleri vakit: "Sadaka su gibidir. Onu hangi ağaca ve hangi nebata verdiğine dikkat et. Eğer bir fasıka veriyorsan dikenliği artırıyorsun, bir ıslah edene veriyorsan elma ve narları çoğaltıyorsun," dedi. Sadaka faydaların ve ebedî hediyelerin tohumudur. İnsan, verdiği sadakanın gölgesi altına sığınır. Hattâ Tanrı (bu adam hakkında) kıyamet gününde: "Ey İbrahim! Seni hikmet ve görünür kerametlerle üstün kıldım. Baş kakıncılıkta bulunmadım. Hâs kullarımdan bir misafir gönderdim baş kakıncılıkta bulundum," diye hükmeder ve onlardan, ona yemek verip vermediklerini sordu. O adam öldü. Kefenlediler, fakat kefenlerinin ibadethanelerine atılmış ve üzerine de 'reddolunmuştur' diye yazılmış olduğunu gördüler. Bundan karınları doymaz, onunla doyar. Âc b. Anak, şu kadar çuval ekmekle doymazdı. Her gün, yetmiş ekmekçi onun için ekmek pişiriyordu. Ormandan sırtında, bir defasında getirdiği odun, yetmiş ekmekçiye yetecek kadardı. Bir gün Musa (selâm onun üzerine olsun) Âc b. Anak'ın önünden geçti ve onun yemesine baktı. Âc b. Anak, deste deste ekmekleri silip süpürüyordu. Musa ona: "Eğer ben, seni yedi lokma ekmekle doyurursam ne dersin?" dedi. O da: "Yedi lokmayı burnuma koysan, aksırmam bile," diye cevap verdi. Bunun üzerine Musa: "Kalk, şimdi elini yıka, acıktığın vakit gel," buyurdu. Ac b. Anak, elini yıkayıp geldi. Musa: "Bismillâhi'r-rahmâni'rrahîm, de ve elini bu kaba uzat," buyurdu. Âc b. Anak, yedi lokma

yiyemedi. Musa, ne kadar: "Ye," diye ısrar etti ise, de o: "Yiyemem," dedi. Bunun üzerine Musa: "O halde tokluğun Tanrı'dan olduğunu bil. Ekmek bahânedir," buyurdu.

Şiir:

"Burada canlarından ve gönüllerinden tamahı kesen kimseler 'beni göremezsin' (K., VII, 142) itabı karşısında bile gönüllerini kaldırıp attılar.
"Dünya mülkü bir kehribardı; onların her birinin ise, her kılının altında yüzlerce cevherlerle dolu hazineler vardı.
"Bu kullar aklı azl ile arzularına had vurup terbiye ettiler. Fıkhı bırakıp fakirlikten taç giydiler. Onlar, dört unsurun, beş duygunun, yedi feleğin ve dünyanın kayıtlarından kurtulmuşlar; bu yolun ilk merhalesinde Hızır'ın ve İskender'in ruhunu bulmuşlardır.
"Dostun yolunda söylediğim bu kişilerden herbirinin Senayi gibi elli hizmetçileri vardır."

Tanrı'yı bilene, hiç bir şey gizli kalmaz. Tanrı, daha iyi bilir.

BÖLÜM

(523) Biri, halvette bulunan bir dervişin odasına girdi ve: "Niçin yalnız oturmuşsun?" dedi. Derviş: "Asıl şimdi yalnız kaldım; çünkü sen gelip beni Tanrı'dan ayırdın," dedi.

Üveys-i Karanî: "Biri, önümden geçtiği vakit, selâm vermezse minnettar olurum. Çünkü, o beni meşgul eder, sıkıntı ve zahmet verir. Halvet gecesinin âşıkını, selâmlamakla meşgul etmek, o âşıka acı ve zahmet verir," buyurdu. Vücûdu halkla ve kalbi yüce Tanrı ile olan kimseye ne mutlu. Tanrı'nın huzurunda himmetten daha şerefli bir iş yoktur. Dua ibadetin özüdür. Yani yüksek himmet, irfandan doğar. Elimi dünya ve ahirete bulaştırmadım. O halde marifet ne kadar olursa, himmet de o kadar yüksek olur. Peygamber: "Sizin en

yakınınız, bana en çok iyi zanda bulunanızdır," buyurmuştur.

Önce ruhtum, şimdi değilim. Canımın canı Yusuf, zor mezarın misafiri olur. Nihayet aynı canı 'Şüphesiz Tanrı güzeldir' (K., XVI, 6) ile cennete önem vermesin diye cennete korsun. Bir defa Tanrı'nın güzelliğini görürsen bir daha başkasının yüzüne bakmazsın. Âdem'den bahsediyor; önünde oturduğum halde o ahmağın benden haberi yoktu. Nurlu söz karanlık gönülde durmaz. Karanlık ve zulmet gördüğün her şeyi küfür say. Nurlu gördüğün her şeye de "iman" de. Başkalarının sözüne bağlanma. Eğer erkeksen, kendini ölü yaptıkça, dirilik sözü sende daha çoğalır. Onu tanımayanlar 'onlar halkın şerlileridir.' (K., XCVIII, 6) âyetinde buyurulanlardandır. Beni halktan gizlemiştir. Şeytan Ömer'in ve şeyhin gölgesinden kaçar. Şeyhin heybeti, dirinin nefsine vurur, o itaat eden atik bir tay olur. Peygamberin hem velâyeti, hem de peygamberliği (nübüvveti) vardır. Velâyetiyle Tanrıyla meşgul olur, peygamberliği ile de halkı dine davet ederdi. O halde veli iyidir. Velinin alâmeti şudur: O, evde bulunan bir şeyi ister ve hiç kimseden de, onda olmayan şeyi istemez. Ben, yalnız, hizmet ehlimden olan kimseden hizmet beklerim. (Bir Tanrı erinin bulunduğu yerde) söz söylemek çocukluktur. Çünkü onun söze ihtiyacı yoktur. Ey Tanrım! Bana, bol yaş akıtan iki göz ver de onlarla gam ve keder düğümüm çözülsün.

BÖLÜM

(524) Peygamber (selâm onun üzerine olsun): "Tanrı'nın, bir takımı, insanları işaretle, bir takımı ferasetle bilen kulları vardır. Bir takım kulları da vardır ki, onların bir nuru vardır. Yine birtakım kulları vardır ki, bunlar, ruhların cesetlerde gezdiği gibi insanlar içinde gezerler. Ve yine onun bir takım kulları vardır ki, sinirlerde dolaşan hastalıklar gibi insanların içinde dolaşırlar.

Şiir:

"Ey gönül! İşte sen, işte onun derman olan derdi. Gam ye ve ağzını açma; çünkü ferman böyledir."

Yani onun derdini derman bil. Uykuda veya uyanıkken sana gelen her tiksindirici şeyi, onun lûtfunun kemendi ve onu, onun fazlının muhafızı bil; çünkü o, tokat vurarak seni Tanrı hazretlerine yaklaştırır. O, sana temiz olman için had vurur. Çünkü hadler, buna lâyık olanlar için günahtan arınmadır." O, illetinin gitmesi için, seni dağlar. Çünkü sen onun devesisin; deveye merhem yapar ve onu dağlarlar. Fakat deveye, hangi illet için dağladıklarını söylemezler. Derdin, seni Tanrı'ya yaklaştırdığını ve dünyayı senin gözünde soğuttuğunu görmüyor musun? Saygıların seni halka ve mecburiyetlerin de seni halktan çevirdiğini görmüyor musun?

Şiir:

"Eğer arzularını ayak altına aldınsa, nefis köpeğini öldürdün demektir. İşte kurban da budur."

Köpeğin, başına gelen belânın verdiği terbiye sâyesinde, köşede nasıl kıvrıldığını görmüyor musun? O köpekçik, kar ve yağmur yağdığında, acı acı bağırarak başını koridor ve merdiven altlarına sokar.

Yine buyurdu ki: Tâlip, hemencecik keşif sahibi olmak isterse de bekleyerek, yavaş yavaş maksadına ulaşır. Nitekim bir kimse, diktiği kayısı ağacının aynı yıl içinde meyve verip gölge salmasını isterse de, ağaç, cılız olduğu için kalınlaşıp büyüyünceye kadar meyve vermez. O, ancak '... Kalınlaştı ve gövdesi üzerinde dik durdu' (K., XLVIII, 29) âyetinde buyurulduğu hale geldiği zaman meyve verir ve keşif de o zaman elde edilir. Nitekim yüce Tanrı: 'Kim bana bir karış yaklaşırsa'... diyor. Tanrı'ya yakınlaşmak arzu ve hevesi terk etmekle olur.

Şiir:

"Eğer arzularını ayak altına aldınsa, nefis köpeğini öldürdün demektir. İşte kurban da budur.

Mustafa'nın ve onun yakın arkadaşı Ebûbekr-i Sıddık'ın temiz ruhuna yemin ederim ki,

"Yokluk potasında ol ve korkma; çünkü bu fakirlik, yabancılardan ve yârdan arı durudur."

Bu hoşa gitmeyen, lâtif ve şerefli olmayan varlıktan ebediyen tamamiyle fâni olduğun zaman şerif ve lâtif olan bir varlık halini alırsın. Bayezid (Tanrı onun ruhunu rahatlandırsın) hem önce selâm verir. Hem de karşılık beklemeden: "Aleykesselâm!" (Selâm senin üzerine olsun) derdi. Bunun sebebini ondan sordular. Bayezid: "Ben bunu şefkatten ötürü yapıyorum, çünkü selâm verene kırk tabak nur saçılır. Ben o kıymetli vergiyi halka feda ettim."

BÖLÜM

Güzel yazıya çalışın; çünkü o, rızkın anahtarlarındandır. Orucu elden bırakmayınız; çünkü o, kalplerde gizli olan bilgilerin anahtarlarındandır. İyilere hizmet ve onları ziyarete devam edin; çünkü onların sohbetinde bulunmak çok önemli işlerdendir. Açlık, hikmet bulutu ve gözün nuru, ibadetin kapısı ve gayb kapısının anahtarı, samimiyet ve yakîn vesilesidir. 'Şüphesiz Tanrı, fenalıklardan sakınanlar ve iyilik edenlerle beraberdir.' (K., XVI, 128); yani Tanrı, bu dünyada rahatı, bir kimseyi haksız yere incitmekten çekinene verir. O, kendisini, haksız yere inciteni de ihsanla karşılayıp affeder.

Şiir (Arapça):

"Eman istersen dilini tut."

Şiir:

"Ey dil! Senin elinden zahmetteyim. Başımı kesmemen için, başını keseyim."

(525) Buyurdu ki: Bu ekmek torbası (yani insanın karnı) olmasaydı, Cebrâil, bu tayfanın tozunu bile bulamazdı. Küfür ve kâfirlik akıla göredir. Yoksa Tanrı'ya göre ikisi de birdir. Yine bu ikisi birbirinden farklıdır. Nazardan başka bir şey yoktur.

Buyurdu ki: Bir padişah ve bu padişahın güzel yüzlü ve olgun ruhlu cariyeleri vardı. Bir gece kölelerini denemek mak-

sadiyle cariyelerinden birine: "Kendini onlara göster de hain ve eminleri belli olsun," buyurdu. Cariye, çeşitli süs ve ziynetlerle bezenerek dışarı çıktı ve kaş göz işareti yapmağa başladı. Kölelerden biri göz atıyor, biri elini oynatıyor, birisi de çimdikliyordu. Padişahın hâslarından ve emin kişilerinden olan bir grup: "Şahımızın adını kirletiyor ve ona hainlik ediyorsunuz," diyerek o terbiyesiz hizmetçilere küfrediyor ve cariyeyi de: "Kalbinden kötülük geçirme, yoksa sen bilirsin," diye paylıyorlardı. Cariye olup biteni sultan hazretlerine anlattı. Sultan küstah köleleri cezalandırdı; nasihat eden kölelere de hediyeler verdi. İşte bu böyledir. Tanrı hazretlerinin eminleri, peygamberler ve veliler, hainlik edenler ise, dünya ve şehvet ehlidir. O câriye de bu kocakarı gibi olan dünyadır. Eminlerin yeri illiyîn, hâinlerin yeri ise Siccîndir. Tanrı daha iyi bilicidir.

(526) H i k â y e : Yine nakledilmiştir ki: Bir gece Pervâne'nin evinde büyük bir semâ vardı. Bilginler, şeyh ve sultanın emîrleri oradaydılar. Mevlânâ hazretleri, gece yarısına kadar semâa dalmıştı. Muineddin Pervâne, Hatîr'in oğlu Şerefeddin'in kulağına: "Hüdavendigâr'a bir an dikkat et de büyüklere hizmette bulunabilmem için azıcık uyuyup kuvvetleneyim," dedi. Mevlânâ, derhal, feleklerin bile hayran kaldığı bir dönme esnasında şu gazele başladı.

Şiir:

"Ey can! Bir gece uyumasan ve hicranın kapısını çalınasan ne olur?
"Dostların hatırı için bir gece sabahlasan ne olur?
"Süleyman, 'Karınca, Süleyman olsun' diye karıncaların tarafına gelirse ne olur?
"İki göz, seninle aydınlanırsa, şeytanın gözünün körlüğü ne olur?"

Bunun üzerine Pervâne, hemen elbiselerini yırtıp yerde yuvarlandı ve hayli yalvarıp yakardı, çünkü Pervâne'nin adı Süleyman'dı. Böylece zavallı Pervâne, o sultanın, Süleymanlığının yüceliği karşısında şaşakaldı; karınca gibi ihlâs kemerini can beline bağlayarak gerçek sabah oluncaya kadar tam bir doğrulukla türlü hizmetlerde ve kulluklarda bulundu.

(527) Yine gerçek bilgi sahipleri (Tanrı açık olan nuru ile onları kuvvetlendirsin), Rûm'un itibarlı fütüvvet sahiplerinden, temiz insanlardan olan İsa gibi her şeyden sıyrılmış, kademli ve iyi nefesi bulunan ve Mevlânâ'nın "Benim kardeşim" dediği fütüvvet erbabının sultanı Ahî Mehmet Seyyid-âbâdî'den şöyle rivayet ettiler ki: O, (dedi ki): "Harman zamanı idi. Büyük bir buğday harmanını vardı. Büyük bir buğday yığını çıkmıştı. Bu sırada birdenbire Moğol askeri Konya sahrasını kapladı, harmanları darmadağınık edip yağmaya verdi. Mevlânâ Hazretleri, bana bir fereci giydirmişti. Hizmetçiye: "O mübarek fereciyi, buğday yığınının üzerine at da uğuru ile buğday yığınımıza bir şey olmasın," diye emrettim. Tanrı daha iyi bilir ve 'şahit olarak da o kâfidir.' (K., XLVI, 8) ki, yakın ve uzak bütün komşularımızın buğdaylarını yağma ettiler; fakat ne biri bizimkinin etrafında dolaştı, ne bir saman çöpü kayboldu ve ne de bir tane götürdüler. Sonra hepsini şehre taşıdım ve sofra sofra misafirlere ikram ettim. Şehre inince Mevlânâ'ya gittim. Gülerek beni karşıladı ve: "Eğer Ahî isteseydi onların hepsi kurtulurdu," dedi.

(528) Yine, Akşehirli Şeyh Sinaneddin'den nakledilmiştir ki: Bir gün bir derviş Mevlânâ'dan: "Veliler kubbelerimin altındadır" sözünü açıklaması için bir sual sormuştu. Mevlânâ birçok mânalardan sonra: "Veliler ve mest dervişlerle sohbet ettiğiniz vakit, onların ahlâkından tabiatınıza uygun ve yumuşak gelen ve aklınıza sığan şeyi kabul edin. Onların hareketlerinden ve ahlâkından hoşunuza gitmeyen ve size iğrenç görünen şeyleri de orada bırakınız. Kötülüklerin yayılmaması için de halkın önünde bundan hiç bahsetmeyin. Çünkü eğer onlarda kötü ahlâk kubbeleri olmasaydı dünyada kalmazlar, ya çabucak ölürler veya Tanrı abdallarına ve gayblara karışırlardı. İnsanların iyiliği ve dünyanın ayakta durması için Tanrı, onları ayıpların kubbeleri altında tutuyor ki, iyiyi kötüyü biribirinden ayıran muhipler, bu kabiliyetten mahrum olan münkirlerden farklı bir mevkide bulunsunlar. 'Tanrı, kötüyü iyiden ayırır' (K., VIII, 38). Ayık olanlar daima, dış görünüşün düzelmesine ve insanları düzeltmeğe çalışırlar. Mest olanlar ise,

dış görünüşe ait işleri yıkmağa uğraşırlar; bunlar, lâübâlidirler. İşte bu yüzden akıllılar ayık, âşıklar ise, mesttirler. Uluların en olgunları ayık mestlerdir. Zâhir ve bâtını düzeltmek, bunların elindedir. Mestler daima rahat eder, akıllılar ise dünyanın zahmeti içinde ezilir. Diğeri de Hakkın kucağında sızmış kalmıştır.

(529) Yine nakledilmiştir ki: Bir gün dostlar kıskançların inkârından ve zıt gidenlerin yermelerinden şikâyet ettiler. Buyurdu ki: Hazret-i Musa'ya (selâm onun üzerine olsun), heybetli ve gürbüz beş kişi düşmanlık etti. Musa, tahammül ve sabretti. Nihayet Tanrı Hazretleri beşinin de kökünü kazıdı ve hepsi Musa'ya yenildiler. Musa onları yendi. Onlardan biri Karun'du. O, mal kuvvetiyle terbiyesizlik ediyordu, 'Biz onu eviyle birlikte yere soktuk' (K., XXVIII, 81) âyetinde olduğu gibi yok olup yere battı. İkincisi Sâmirî idi. Bu da ilmiyle münakaşada bulunmuştu. Sonunda 'Ziynetlerini atmak...' (K., XX, 88) âyetinde olduğu gibi atıldı. Üçüncüsü de Bel'am idi. O da zühtü ile övünüyordu, hayvan şekline girme illetine tutuldu. 'Köpek şekline soktu' (K., VII, 175) Musa'nın kapısının köpeği oldu. Dördüncüsü Uc b. Anak'tı. (Bu da kuvveti ve cüssesine güvenerek) Musa ile mücadele ediyordu. Sonunda Musa'nın elinde yok oldu. Beşincisi lânetlenmiş Firavundu. O da Mısır ülkesi ve nehirleriyle övünüyor ve kumandanlık ediyordu. Fakat suda boğulup Musa'nın asker öldürmekliği ile yok oldu. Böylece Peygamberlerin ve velilerin düşmanları kıyamet gününe kadar faaliyettedir ve az da değillerdir. Bununla beraber imtihan içinde imtihan daima kalacaktır: 'Bu çok iyi bilen aziz Tanrı'nın takdiridir.' (K., VI, 96; XXXVI, 38; XLI, 11).

Şiir:

"Ey oğul, kapının çavuşu oldum diyen için imtihan içinde imtihan vardır."[114]
"O halde her devirde peygamberin makamında oturan bir veli vardır. Bu imtihan da kıyamete kadar sürecektir."
"Kur'an'ı Kerim'deki 'hiç bir ümmet gelip geçmedi

ki, ancak ona...' (K., XXXV, 24) âyetini hatırında tut."[115]

(530) Yine Çelebi Celâleddîn rivayet etti ki: Bir gün bir derviş: "Âdem'in çamurunu elleriyle kırk sabah yuğurdu," sözünün sırrını sordu ve: "Niçin gece veya gündüz yapmadı da sabahleyin yaptı?" dedi. Mevlânâ: "Eğer bu işi geceleyin yapmış olsaydı, bütün yaratıklar, kapkara ve ağır; gündüz yaratsaydı, nurlu ve hafif olurlardı. İnsanların yarısının karanlık, kâfir, bedbaht ve âsi, yarısının da nurlu ve talihli olması için sabahleyin yarattı," buyurdu: '...Sizden kâfirler ve müminler vardır.' (K., LXIV, 2).

Şiir:

"Canımız gündüz, bedenimiz de gece gibidir. Biz gece ve gündüz arasındaki sehere benzeriz."

Derviş derhal baş koyup gitti.

(531) Hikâye: Yine bir gün Sultan Veled hazretleri (Tanrı bizi onun kuvvetlendirilmiş sırrı ile kutlasın) hikâye etti ki: Şam'da tahsil ettikten ve türlü ilimlerde parmakla gösterilen bir hale geldikten sonra Haleb'e gittim. Tartışmaya bayılan bütün bilginleri, her fenden sordukları suallerde yendim. Kimsede söz söylemek ve övünmek mecali kalmadı. Konya'ya ulaştığımda şehrin bütün fâzıl kişileri babamın medresesinde toplandılar. Babam, benden güzel ve hoş bilgi armağanları istedi. Ben de hazırladığım nadir nükteleri başından sonuna kadar anlattım. Ben, babamın mânaların zevkiyle uğraşıp bu lâtifelerle meşgul olmadığını, kendimin de bu fende eşi, benzeri olmayan bir kişi olduğumu sanmıştım. Babamın derhal o nükteleri olduğu gibi tekrar ederek açıklamalarda bulunmasından hepsi şaşakaldılar. Ayrıca, o nükteleri değiştirerek o kadar deliller ve kendi inhisarında olan şeyler açıkladı ki, anlatılamaz. O, açıklama sırasında sözün zâhirini bâtınına karıştırttı. Hazır bulunanlar arasında bir çığlıktır koptu. Ben de elbiselerimi yırtıp onun mübarek ayakları altında yuvarlandım. Bütün bilginler de hayret ederek âferinlerde bulundular; onun bu anlayış ve ferasetinden ötürü şaşakaldılar.

(532) Yine Veled buyurdu ki: "Gençliğimin

ilk çağında, babam hazretlerinden Akıncı medresesinde **Hidaye** okuyordum. Okuduğum yeri bitirince babam, orayı tekrar ediyor ve hemen arkasından yine okuyordu. Fakat başka bir ibare ve acayip bir tarzda. Bununla beraber meselenin mânası nasılsa öyleydi. Herkes onun söz, hafıza ve velâyet kuvvetine şaşıp kalırlardı.

(533) Yine Müderrisin oğlu Çelebi Şemseddin rivayet etti ki: Bir gün arkadaşlardan bir cemaat, vedalaşmağa gelmişlerdi. Mevlânâ: "Kardeşlerim, bir devletin ve bir faziletin kaydında olmayın. Yalnız kalplerinizin açılmasını düşünün," buyurdu ve ondan sonra: "Birbirlerinizi seviniz, çünkü düşmanlar pusudadırlar," dedi.

(534) Yine ulu arkadaşlardan nakledilmiştir ki: Pervâne'nin naiplerinden birinin (başına) büyük bir felâket gelmişti. Bu yüzden bütün kişiler, büyük şeyhler, ulu ve seçkin emîrler onun evinde idiler. Mevlânâ hazretleri akşam namazı vaktine kadar mânalar ve ince şeyler saçmakta hararetlenmişti. Orada bulunanlar tam bir söz birliğiyle Mevlânâ'nın imamlık etmesini istediler. Mevlânâ: "Biz abdallardanız. Nerede olsa oturup kalkarız. İmamlığa tasavvuf ehli ve sabit kadem insanlar yaraşır," buyurdu. Sonra cemaate imamlık etmesi için Şeyh Sadreddin (Tanrı rahmet etsin)'e işaret etti, cemâate imam oldu. Kendisi de ona uydu ve: "Tanrı'dan korkan bir imamın arkasında namaz kılmış gibi olur," dedi. Bunun üzerine şeyh, tevazu göstererek tam bir heyecan içinde boyun eğdi.

(535) Yine nakledilmiştir ki: Bir gün Sahib Fahreddin hazretleri, Sultan Veled hazretlerine yalvararak Mevlânâ hazretlerinin kendisine nasihatte bulunmasını ve mânalar saçmasını ısrarla istedi. Halbuki Mevlânâ şafaktan kuşluk vaktine kadar murakabe halinde idi, hiç bir şey söylemiyor ve sık sık Allahu Ekber (Tanrı uludur) diyordu. Sahib Fahreddin dışarı çıkınca Veled hazretleri baş koyup durumu sordu. Mevlânâ: "Fahreddin, çok dertsiz ve gafil bir adamdır. Uyanık ruhlu değildir. Mâna âleminden de habersizdir. İdrak etmek zevki de yoktur. Kime söyleyeyim ve ne diyeyim?" dedi.

Şiir:

"Can kulağı olmayınca kime söyleyeyim. Ey oğul, insanın kalbinde söz, kulak için kaynar."

Sizin zamirleriniz, sık sık bana saplanıyor ve hakikatler hareminin gelinleri, onun mahremliğinden daha da içeri kaçıyordu. Buyurdu ki: "Bir şair vardı. Bir gün bir şiir yazmakla meşguldü. Birdenbire kapısını taşla vurdular. Acele ile dışarıya koştu, kimseyi görmedi. Onu bu şekilde üç defa rahatsız ettiler, âciz kaldı, "Kimseyi bulamıyorum ki, bir söz söyleyeyim. Kime söyleyeyim? Kendi işlerimden de kalıyorum," dedi. Fakat Fahreddin'in sonu hamde lâyık olacak.

(536) Y i n e bir gün dostların hepsi toplanmışlardı. Mevlânâ hazretleri de iffet ve kanaat hakkında mânalar saçıyordu. Dedi ki: Bizim dostlarımızdan kim, dünyaya ait bir şey istemek için el, avuç açarsa ondan yüz çevireceğiz. Çünkü biz, istek kapısını kendi dostlarımıza kapamışız. Bize almağı değil, vermeği öğrettiler.

Şiir:

"Peygamber, Tanrı'dan cennet istiyorsan kimseden bir şey isteme," dedi.
"Eğer istemezsen, Cennet-ül-me'vâyı ve Tanrı'nın yüzünü sana (göstermeği) üzerime alıyorum."[116]

(537) Y i n e n a k l e d i l m i ş t i r ki: Bir gün biri: "Bit öldürmenin bir günahı var mıdır?" diye sordu. Mevlânâ: "Elini yıkayınca günahı kaybolur," buyurdu.

(538) Y i n e sohbet dostlarından ve yakın akranlardan nakledilmiştir ki: Hoca Mecdeddin-i Meragi'nin bir Rum cariyesi vardı. Mevlânâ hazretleri ona daima: "Siddîka," derdi. O câriye sık sık: "Yeşil nur gördüm; kırmızı nur gördüm; kara nur gördüm, falan meleği gördüm ve filân velinin, yok filân peygamberin ruhu bana göründü," diyerek kerametlerden dem vururdu. Mecdeddin-i Meragi: "Yazıklar olsun! Evin cariyeleri gayb âleminin suretlerini görüyorlar da biz göremiyoruz," diye kıskanırdı. Bir gün kalkıp Mevlânâ hazretlerine geldi ve bunları anlatmak istedi. Mevlânâ: "Evet nur göz-

lerin karası içindedir. O, gözlerin bazılarını, güzelleri seyre daldırır, bazılarını da evdeki mâşuka götürünceye kadar ismet ve iffetle korurlar. Çünkü o, yolda dışardaki güzellerle meşgul olup her birine bakarsa evdeki örtülü hanım, efendisinin gözünden saklanır. Böylece Tanrı kime bir kapı açtı, tecelli etti ve gayıpta olanı gösterdi ise, o, bu hale tutuldu ve saplanıp kaldı. 'Benim şanım ne kadar büyüktür' ve daha başka sözler söyleyenlerin hali gibi. Bazısı da Tanrı'ya yakınlaşmak ve onu hususi surette görmek inayetine kavuşmak için ne kadar çalışsa çabalasa, ona hiç bir şey görünmez." Bunun üzerine Mecdeddin baş koydu ve çok heyecanlar gösterip dostlara semâ tertip etti ve sayısız şükranelerde bulundu.

(539) Hikâye: Arkadaşların hakikati bilenlerinden nakledilmiştir ki: Deyr-i Eflâtun manastırında birçok fenleri bilen yaşlı hakîm bir rahip vardı. Arkadaşlar, gezmek için oraya her geldiklerinde, bu rahip onlara türlü hizmetlerde bulunur ve çok itikat gösterirdi. Çelebi Ârif'i de çok severdi. Bir gün arkadaşlar: "Sen, Mevlânâ'yı nasıl gördün ve nasıl bildin?" diyerek ondan bu itikadının sebebini sordular. Rahip dedi ki: Siz onun kim olduğunu ne biliyorsunuz? Ben ondan hadsiz kerametler, birçok mucizeler görmüş ve onun candan bir kulu olmuşum. Geçmiş peygamberlerin hayatlarını İncil'de ve onların kitaplarında okumuştum. Hepsini onun mübarek zâtında müşahede ettim ve onun hakikatine iman getirmişim. Yine bir gün burayı şereflendirmişti. Kırk güne yakın, bir hücrede halvet etti. Halvetten çıktığı vakit, onun mübarek eteğini tuttum ve: "Yüce Tanrı Kur'an-i Mecid'de 'Sonra onlardan Cehennem'e girmeğe lâyık olanları biz daha iyi biliriz' (K., XIX, 71) buyurmuştur. Mademki hepsinin gidişi ateş olacak, o halde İslâm dininin bizim dinden üstünlüğü nedir ve bu nasıl olacak?" dedim. Mevlânâ hiç bir şey söylemedi. Bir an sonra işaret edip şehire doğru yola koyuldu. Ben de o ulu kişinin arkasından yavaş yavaş gidiyordum. Mevlânâ birdenbire şehrin kenarında bulunan bir fırına girdi. Fırıncılar, fırını kızdırmışlardı. Benim siyah ince, ipek elbisemi aldı, kendi ferecisine sarıp fırına attı. Başını önüne

eğerek bir müddet bir köşede oturdu. Büyük bir dumanın çıktığını gördüm. Kimsede söz söylemek mecali yoktu. Ondan sonra Mevlânâ: "Bak!" diye buyurdu. Baktım, fırıncının mübarek fereciyi dışarı çıkarıp Mevlânâ hazretlerine giydirdiğini gördüm. Fereci tertemiz olmuştu. Benim ipek elbisem ise tamamiyle yanmıştı. Mevlânâ: "Biz böyle gireriz, siz de böyle girersiniz," buyurdu. Bunun üzerine derhal baş koyup mürit oldum.

(540) Y i n e n a k l e d i l m i ş t i r ki: Ressam Kaluyan ve Aynüddevle Rumdular. Resim sanatında ve tasvirde eşleri ve benzerleri yoktu. Mevlânâ'nın müridi olmuşlardı. Kaluyan, bir gün şöyle anlattı: Istanbul'da bir levha üzerine Meryem ve İsa'nın resmini yapmışlardı. Bu resim, İsa ve Meryem gibi emsalsizdi. Dünyanın her tarafından ressamlar gelmiş, onun gibi bir tasvir yapmamışlardı. Bunun üzerine Aynüddevle o resimleri görmek hevesiyle yola koyuldu. Istanbul'da o resimlerin bulunduğu manastıra geldi ve bir sene orada kaldı. Oranın rahiplerine hizmetler etti. Bir gece fırsat bularak o resmi koltuğuna alıp kaçtı. Konya'ya kavuşunca Mevlânâ'yı ziyaretle şereflendi. Mevlânâ: "Nerelerde idin?" buyurdu. Aynüddevle, resmin hikâyesini olduğu gibi anlattı. Mevlânâ: (Getir de) o ruh artıran resmi ben de seyredeyim," dedi. Tablo, son derece güzel ve hoştu. Mevlânâ, hayli duraklamadan sonra: "Bu iki güzel resim, Aynüddevle'nin bize olan sevgisi samimî değildir, o, yalancı bir âşıktır, diyorlar." buyurdu. Bunun üzerine Aynüddevle: "Bu nasıl olur?" dedi. Mevlânâ: "Onlar, bizim hiç uyku ve yiyeceğimiz yoktur. Geceleyin daima ayaktayız ve gündüzleri de oruç tutuyoruz. Aynüddevle ise, bizi bırakıp geceleyin uyuyor, gündüz de yiyor ve asla bize uymuyor, diyorlar," dedi. Aynüddevle: "Onlara uyku ve yemek içmek tasavvur edilemez. Ayrıca dilleri ve konuşmaları da yoktur. Onlar, cansız resimlerdir," dedi. Mevlânâ: "Bu kadar sanatı ve canlı bir resim olan sen, dünya, insan, yerde ve gökteki her şey kendi mahsulü olan bir ressâmın eserisin. Senin, yaratıcını bırakıp cansız ve mânasız bir resme âşık olman doğru mudur? O habersiz şekillerden ne elde edilir ve

sana ne gelir?" buyurdu. Aynüddevle derhal tevbe edip baş koydu ve Müslüman oldu.

(541) Y i n e kardeşlerin ileri gelenlerinden olan Şeyh Mahmut Sahip Kıran'dan n a k l o l u n u r ki: İtibarlı bir tacir ve onun da nazlı bir oğlu vardı. Bu çocuk daima, tam bir aşk ve şevkle babasından, kendisini Mevlânâ'ya mürit yapmasını rica ederdi. Fakat babası da daima onun bu arzusuna mâni olurdu. Nihayet bu tacir büyük bir toplantı yaptı. Mevlânâ bu toplantıda çocuğu saçından tuttu. Meğer tacir, Şeyh Evhed-i Huvî'nin muhiplerindendi. Gizlice Şeyhinin kulağına: "Acaba benim bu çocuk Tanrı'ya kendi taat ve ibadetiyle mi ulaşacak, yoksa Mevlânâ mı onu ulaştıracak?" diye sordu. Şeyh Evheddin, Mevlânâ'nın candan âşıklarından idi, tacire: "Bu hususta hiç bir şey söyleme," dedi. Mevlânâ hemen: "Bırak söylesin, ehemmiyeti yok. Tanrı'ya yemin ederim ki bu çocuk, önce Tanrı'ya ulaştı, sonra bize mürid oldu. Tanrı'nın inayet cezbesi onu çekmeden o bizim tarafa koşmadı," buyurdu. Bunun üzerine Şeyh Evheddin, çığlıklar koparıp elbiselerini yırttı; büyük bir semâ oldu. Evhededdin, çok ateşli, gönül sahibi bir adamdı. Daima Mevlânâ'nın kapısına gelir, onun yeni yeni gazellerini isterdi. Mevlânâ da ona kapıyı açmalarını emreder ve onunla halvete girip görüşürdü.

Mevlânâ öldüğünde de, Şeyh Evhededdin çırılçıplak olmuş, feryadlar ediyor, bağırıp çağırıyor, ve "Ey aziz, ey aziz! Sen nasıl gelip gittin de hiç kimse seni tanımadı," diyerek şu beyti okuyordu:

> **"O, dünyaya geldi. Bir iki gün bize yüzünü gösterdi. (Sonra) öyle çabuk çıkıp gitti ki, kim olduğunu bilemedim..."**

Sonra, bu tacir ev halkı ile birlikte Mevlânâ'nın müridi oldu.

(542) Y i n e o n d a n n a k l e d i l m i ş t i r ki: Sahip İsfahanî'nin hanında çok güzel bir fahişe kadın vardı. Yanında da çalışan birçok kız vardı. Bir gün Mevlânâ bu hanın önünden geçiyordu. Bu kadın handan çıkıp koştu, baş koyup

Mevlânâ'nın ayaklarına kapandı. Son derecede yalvarıp yakardı ve saygılarını sundu. Mevlânâ: "Rabia! Rabia! Rabia! diye üç defa bağırdı kızlara da haber gitti. Hepsi birden dışarı fırlayıp Mevlânâ'nın ayağına kapandılar. Mevlânâ "Ne de büyük pehlivanlar, ne de büyük pehlivanlar! Eğer siz bu yükleri zahmetleri çekmemiş olsaydınız, bu kadar nefs-i levvame ve emmareyi kim yenerdi? İffetli ve namuslu kadınların iffet ve namusları nasıl anlaşılırdı?" buyurdu. Mevlânâ'nın bu sözlerini işiten devrin büyüklerinden biri: "Mevlânâ gibi büyük bir adamın, bir genelevin fahişeleriyle böyle ilgilenmesi ve onlara böyle iltifatlarda bulunması mânasızdır," der. Bunu duyan Mevlânâ: "Bu kadın olduğu gibi hareket ediyor ve olduğu gibi riyasız görünüyor. Eğer sen de erkeksen onun gibi ol. İçin ve dışın bir olması için ikiyüzlülüğü ve iki renkliliği bırak. Eğer için dışın bir olmazsa işin bâtıldır ve boştur," buyurdular. Sonunda bu güzel kadın, Rabia gibi tövbe ederek emrinde bulunan kızları azat etti, evinin eşyasını fakirlere dağıttı, ahiret kadınlarının talihlileri sırasına geçti ve Mevlânâ'ya mürit olup çok hizmetlerde bulundu.

(543) Yine nakledilmiştir ki: Aksaray kapısı önünde, iç gözü açık, dış gözü kapalı bir kör vardı. Mevlânâ'nın aşkına bir ekmek istedi. Ahî Kayser'in oğlu Ahî Çoban da orada idi. Tam o sırada Mevlânâ oraya geldi. Belinden kemerini çıkardı; körün önüne atıp gitti. Ahî Çoban köre: "Şu yüz dirhemi al da kemeri bana ver," dedi. Kör: "Bin dinar da verseler yine onu vermem. Ben onu boynuma bağlayıp birlikte mezara götüreceğim," dedi. Kör, o gece sabaha kadar ağlayıp inledi ve Tanrı'ya "Ey Tanrım! Bu kemerin bağlı bulunduğu o belin hakkı için beni bu vücut (bel) kaydından kurtar, canımı al da ben bu dünyadan fırlayıp gideyim," diye yalvardı. O anda hâtif'ten: "Filân kör, can kaydından kurtulup sonsuz hayata daldı," diye bir ses geldi. Bunun üzerine Âhi Çoban tam bir samimiyetle o kemeri, körün boynuna bağladı, teçhizini yapıp kefenledi. Büyük bir saygı ile onu evinden çıkardı; gerekeni yaparak taziye törenini yerine getirdi.

(544) Hikâye: Yine halifelerin sultanı, Hakkın ve dinin kılıcı Hüsameddin Çelebi (Tanrı onun metin olan sırrı

ile bizi kutlasın) şöyle rivayet etti ki: Şeyhim, Mevlânâ hazretleri (Tanrı onun sırrını kutlasın) bizim eve gelmişti. Tâbhânede birlikte halvete girdik. On gün hiç yemek yemedi. Kapı ve pencerelerin kapanmasını ve birkaç deste Bağdadî kâğıt getirmemi emretti. (Kâğıtları getirdim). Hemen Arapça ve Farsça olarak birtakım ledünnî mânalar saçmağa başladı. Ben de o ne yazdırıyorsa yazıyor ve yazılan kâğıtları yüksek sesle birer birer okuyup yerlerine koyuyordum. Bu iş bitince tandırı yakmalarını emretti. Sonra yüz yaprak kadar olan bu kâğıtları birer birer alıp tandıra atıyor ve 'Haberiniz olsun, her şey Tanrı'ya gider' (K., XLII, 53) diyordu. Ateşin alevleri yükselip kâğıtlar yanmağa başlayınca gülerek: "Bu sözler gayblar âleminin gaybından geldiler ve yine ayıpsız olan o gayb âlemine gidiyorlar," buyurdu.

Çelebi Hüsameddin buyurdu ki: Ben, uğur addederek bunlardan birkaç yaprak saklamak istedimse de şeyhim: "Hayır, hayır, zira bakir sırlar, bu âlemin hayırlı insanlarının (ahyâr) kulaklarına gidecek değerde değildir. Bu sözleri dinlemeğe yalnız Tanrı'nın has kullarının ruhları hazırlanmışlardır. Bunlar, onların ruhlarına ait gıdalardır," buyurdu.

Şiir:

"Benim sözüm, meleklerin gıdasıdır. Eğer ben söylemesem, aç olan melekler 'Söyle! Niçin susuyorsun?' derler."

Sonra oradan çıkıp Zirva hamamına gitti. Mübarek cübbe ve sarığıyle su hazinesinin deliğinden kaynayan suyun içine daldı. Yedi gün, yedi gece orada kaldı. Bir sabah başını hazineden çıkararak şu şiiri okumağa başladı:

"Zindanın kilidini, insanları yiyen bu feleğin pençesini ve dişlerini kırmak için yeni bir bayram gibi tekrar geldim."

Matlaı bu beyit olan gazeli sonuna kadar söyledi. Arkadaşlar çok sevindiler. Mevlânâ bu gazeli okuyup bitirdikten sonra medreseye gitti. Yedi gün, yedi gece semâ ve toplantı oldu.

(545) Yine arkadaşların azizleri rivayet ettiler ki: Bir gün Mevlânâ, Çelebi Hüsameddin'in bağında idi. O gün dostlar hadden aşırı semâ yapıp heyecanlar gösterdiler. Birdenbire Mevlânâ: "Ey dostlar! Ziyaeddin'in hankahının bizim Çelebi Hazretlerinin olmasını istiyorum," buyurdu. Ertesi sabah erkenden şehirden gelen arkadaşlar: "Ziyaeddin'in hânkahının şeyhi öldü, minarede selâ verdiler. Onun hiç bir hastalığı ve acısı yokmuş," diye haber getirdiler. Dediklerine göre ölen şeyh, kibirli, zorba, dünya sevgisinden ve garazı yüzünden arkadaşların aleyhinde sözler söyler, onları kötülerdi. Bu kötülemesinin uğursuzluğundan Cennet ehlinin okuna hedef oldu ve ölüp gitti. Üç gün sonra Mevlânâ'nın emriyle Çelebi hazretleri için büyük bir posta oturtma töreni yapıldı. Mevlânâ o gün şu mısraı okudu:

"Ey hazinenin üzerinde ourduğu halde dilencilikten ölen...»

Bununla, onun içi su dolu olduğu halde dudakları kupkuru olan bir küp gibi olduğunu söylemek istedi. Güneş, sert bir kayanın üzerine ziyasını salar ve onu kendi keremiyle ısıtır. Fakat güneş batınca o taş yine eskisi gibi soğuk olur. İşte velilerin, Tanrı erlerinin hikmetinin güneşi, münkirlerin ve kalbi bozukların ruhları üzerinde aynı işi yapar.

Şiir:

"Güzel sözler, körlerin gönlünde durmaz. Nur yine aslına gider."[117]

Bunun üzerine orada bulunan ve Mevlânâ'yı inkâr edenlerden bir topluluk boyun eğip, zünnarlarını kopardı, halis mürit oldu.

(546) Hikâye: Müderrislerin sultanı, son gelen bilginlerin özü, akıl ve nakil ilimlerinin denizi, furû ve usulü kendinde toplayan, şeriat ve dinin süsü Abdülmümin-i Tokatî (Tanrı'nın rahmeti onun üzerine olsun) bilgi ululârının üstadı ve Rum ülkelerinin nadir yetiştirdiği bir bilgindi. Ona zamanın Nu'man-ı, mânaların engin denizi derlerdi. Takvada, amelde ve fetva bilgisinde ikinci bir Ebû Yusuf idi. Bu kul da

onun en âciz öğrencilerindendir. Bu zat bir gün Muineddin (Tanrı onu mağfiretiyle bürüsün) Pervâne'nin medresesinde Tokat âlimleri toplantısında rivayet etti ki: Ben, Mevlânâ'nın zamanında, Konya'da Celâleddin-i Karatayî'nin medresesinde, Mevlânâ Şemseddin-i Mardinî'nin murîdi idim. Bir gün fâzıl kişiler, Mevlânâ'nın kerametlerinden ve peygambere yaraşır ahlâkından, soyu sopunun büyüklüğünden bahsediyorlardı. Şemseddin-i Mardinî de tam bir samimiyetle bunları tasdik ediyor hem o, hem de diğerleri ağlıyorlardı. O sırada benim kalbimden de: "Böyle bir padişah, bilen ve bilgisine göre hareket eden böyle bir ulu kişi, nasıl raks ve semâ eder ve şeriata aykırı olan böyle bir işi caiz görür? Böyle bir yol, şeriat işlerinde meşru sayılmaz," diye geçti. Fakat bunları hiç açıklamadım. Bir sabah, birdenbire Mevlânâ'ya rasladım. Şemseddin-i Mardinî'nin de bir taraftan geldiğini gördüm. Şemseddin, derhal baş koyup Mevlânâ'nın elini öptü. Ben de, onun yaptığı gibi baş koyup Mevlânâ'nın elini öptüm. Sonra Mevlânâ, bana dönerek: Mevlânâ Zeyneddin! Şariatta bir mesele vardır. Senin de bunu okuduğunu biliyorum. Zaruret halinde ve öldürücü bir açlık karşısında bulunan bir adamın leş ve haram şeyleri yemesi helâldir. İnsanın yaşaması ve tamamiyle yok olmaması ve dine faydalı olmak için bunu caiz ve mübah görmüşlerdir. Bu bilginlerin yanında sâbittir. Tanrı erlerinin de öldürücü açlık ve istiska hastalığına benzer hal ve zaruretleri olur. Bunu savmak için semâ, raks, vecd ve müsikiden başka çare yoktur. Bu olmasaydı, Tanrı'nın celâl nurlarının ve tecellilerinin sonsuz heybetinden onların mübarek vücutları, temmuz güneşi karşısında kalmış bir buz gibi erir ve yok olurdu.

Şiir:

"Bu ruhanî cesedi korumak için güneş bulutun arkasına çekildi."[118]

Peygamberin, Ayşe hazretlerine: "Ey Ayşe! Benimle konuş" demesi bunun içindir. Bizi mazur gör. O müthiş açlık ve o elîm susuzluk, bizim mülkümüz olmuştur. Bu haram, helâlden; bu açlık tatlılıktan; bu küfür, imandan daha iyidir. Biz bunu âşıkların dini yaptık.

Şiir:

"Benim ne halde olduğumu görüyor, niçin inlediğimi biliyorsun."

Şiir:

"Ruhumda çekişmeler var. Çekenin kim olduğunu biliyorum."
"Bir an dinlenmek istiyorum. Fakat ne yapayım ki, bunun imkânı yok."

Âşıkların harabâtı bayındırlık kabul etmez ve halleri de ibarelere sığmaz.

Şiir:

"Medresede elde edilen ilim başka bir iş, âşıklık başka bir iştir."

buyurdu ve Zeyneddin (ilâve ederek) dedi ki: Mevlânâ'nın heybetinden vücuduma öyle bir hal geldi ki, kendimden geçip yere düşmüş ve epey bir müddet öyle kalmıştım. Kendime geldiğim vakit, başımı Mevlânâ'nın ayakları üzerine koyup mağfiret diledim. Tam bir samimiyetle halis bir mürit oldum ve semâ'ı sevdim. Öyle ki, artık semâ tamamiyle ruhumun gıdası oldu. Orada bulunan bütün bilginler âferinlerde bulundular. Onların itikatları bir iken bin oldu.

(547) Yine Müderrisin oğlu Çelebi Şemseddin ve ediplerin efendisi Mevlânâ Fahreddin-i Dîvdest şöyle rivayet ettiler ki: O zamanda, şeriat bilginlerinden bir cemaat, rebabın haram olduğu hakkında sözler söylüyor ve onun çalınmasını menediyorlardı. Kadı Siraceddin de bunlardandı. Bu haber Mevlânâ'ya ulaşınca: "Bunlar soğuk demiri dövüyorlar. Tanrı'ya tekrar tekrar yemin ederim ki, onların mezarları üzerinde rebab çalacaklar," buyurdu. Mevlânâ öldükten sonra (bir gün) dostlar, Konya meydanında semâ ediyorlardı. Birdenbire şiddetli bir yağmura tutuldular. Bunun üzerine semâ ede ede Kadı Siraceddin'in (Tanrı rahmet etsin) mezarının bulunduğu yere gelip büyük bir semâ yaptılar ve Mevlânâ'nın sözünü hatırlayıp hak verdiler.

(548) Yine fâzıl kişilerin ulularından Malatya'lı Mev-

lânâ Selâhaddin bir gün şöyle rivayet etti ki: Bir gün Sultan Veled buyurdu ki, dedem büyük Mevlânâ (Baha Veled) (Tanrı onun aziz olan sırrını kutlasın) ömrünün son zamanlarında babam hazretlerine şöyle vasiyet etmişti: Ey benim hüdavendigârım Celâleddin Muhammed! İşte ben, Tanrı'nın huzuruna gidiyorum. Tanrı'nın zatının nurlariyle birleşeceğim.

Şiir:

"Biz, zâttan doğmuş, yine zâta gidiyoruz. Ey dostlar! Gidişimize selâvat getiriniz."

Gayb âleminin ve yüce meclisin habercileri, daima geçip gidenlerin ruhlarına, kendilerinden sonra gelenlerin ahlâkını ve hareketlerini ne halde ve ne ile meşgul olduklarını haber verirler. Sen, Tanrı hakkı için öyle ol, ona çalış ve hareket et ki, ben Tanrı'nın huzurunda sevinip övüneyim ve utancımdan başımı önüme eğmeyim. Bu vasiyetimi altın bir küpe gibi kulağına tak.

Şiir:

"Sen, anılması güzel olan bir söz ol; çünkü insan kendi hakkında söylenilen güzel sözlerden ibarettir."

Mevlânâ da babasının buyurduğu ve işaret ettiğinden yüzbinlerce daha iyi hareket etti ve nihayet halinin olgunluğu şu şiirde buyurduğu gibi en son dereceye ulaştı.

"Ey gönül! Sen, haraplıktan ve mestlikten öyle oldun ki, ne babadan bahsediyorsun, ne de çocuk isteğinden."

(549) Yine arkadaşların kerimlerinden nakledilmiştir ki: Bahâeddin-i Bahrî ılıcada fena halde hastalanmıştı. Öyle ki, hayatından tamamiyle ümidi kesmişlerdi. Mevlânâ hazretleri buyurdu, onu döşeği ile birlikte kaldırıp ılıcanın hamamına götürdüler ve Dağdağı havuzuna soktular. Mevlânâ onu sıcak suyun içine sayılamayacak kadar batırıp çıkardı. Bütün dostlar kendilerinden geçip Bahaeddin-i Bahrî'nin hayatından tamamiyle ümidi kestiler. Hazık bir doktorun

hiç bir hastaya yapmadığı ve kimsenin görmediği bu garip tedavi karşısında şaşırmışlardı. Hiç kimse sesini çıkarmadı. Yalnız babasının bu halini gören oğlu Selâhaddin, feryat ve figan etti. Mevlânâ hazretleri, mübarek eliyle Bahâeddin'i sudan çıkardı, bir müddet dinlenmesini buyurdu. Hasta kalkar kalkmaz yemek istedi ve âni bir şifa hâsıl oldu, kalkıp evine gitti ve şu şiiri okudu:

"Sen şifasın. Gelip yüzünü gösterince, zahmet ve hastalık orduları gerisin geriye kaçıp giderler."

Mevlânâ'nın gösterdiği bu kudret ve kuvvetten yüzbinlerce kibirli münkir ikrar edip mürit, mümin ve cennetlik oldular.

(550) Y i n e n a k l e d i l m i ş t i r ki: Mevlânâ bir gün, yaratılışı kötü kişiler hakkında mânalar saçıyordu. Buyurdu ki: «Bir gün bir akrep bir ırmağın kenarında dolaşıyordu. Birdenbire bir kaplumbağa akrebin yanına gelip ona: "Burada ne yapıyorsun?" dedi. Akrep: "Ben ırmağın öte yanına geçmek için bir çare arıyorum; çünkü benim bütün kavim ve çocuklarım ırmağın öte yanındadır," diye cevap verdi. Kaplumbağa da şefkati ve yabancıya iyi davranması sebebi ile onu en yakın bir akrabası imiş gibi sırtına alıp su üzerinde yüzmeğe başladı. Irmağın ortasına gelince akrebin sokmak arzusu uyandı. Kaplumbağanın sırtına iğnesini dokundurdu. Kaplumbağa: "Ne yapıyorsun?" diye sordu. Akrep: "Hünerimi gösteriyorum. Sen bana iyilik edip yarama merhem koydun. Ben de sana iğnemi sokuyorum. Benim göstereceğim şefkat de ancak budur," dedi. Bunun üzerine kaplumbağa hemen suya daldı ve bu uğursuz akrep Cehennem yılanının yanına gitti." Mevlânâ, (bu hikâyeyi anlattıktan sonra) şu beyiti okudu.

Şiir (Arapça)

"Haydi! Kötü nefsi öldürün. Bu hususta ihmal göstermeyin. Onu diri bırakmayın, çünkü o akreptir.

Şiir:

"Cahil yakınlık gösterse de sonunda cahilliğinden ötürü seni incitir."[119]

F: 32

"Ahmağın sevgisi, ayının sevgisine benzer. Onun kini sevgi, sevgisi kindir."[120]

(551) Yine nakledilmiştir ki : Celâleddin-i Müstavfî (Tanrı rahmet etsin) büyük bir ziyafet (Velîme) tertip etmiş ve bütün ileri gelenleri çağırmıştı. Sofraları kurup iftar için misafirleri sofraya çağırınca herkes tam bir istek ve iştahla, gelip yemeğe başladı. Mevlânâ yemedi ve arzu göstermedi. Müstavfi, baş koyup yemesi için çok ısrar etti ise de Mevlânâ özür dileyerek: "Midem çok zayıfladı. Şimdi o, zayıf ve sırtı yaralı bir hayvana benziyor. Tıpkı bir hayvan gibi onun da sırtına palan vurulmak istenildiği zaman inleyip çöküyor ve yükünü taşıyamıyor. Eğer o, dövülüp ezilmemiş olsaydı, birkaç köfte yerdi," dedi. Zavallı Müstavfi, ağlayarak yeter derecede kullukta ve hizmette bulunup mürid oldu. Dostlara da kıymetli hediye (teşrîfât) verdi. O günü kavvallere üç bin dirhem bağışta bulundu.

(552) Yine nakledilmiştir ki: Bir gün, ilmî tartışmaları seven ve karşısındaki rakîbine üstün gelmek için hileler kuran bir topluluk, Mevlânâ'dan: "Yüce Tanrı Âdem' in (selâm onun üzerine olsun) mübarek vücudunu yoktan meydana getirince onu su ve çamurdan yaptı ve acaba 'Ben Âdem' in çamurunu ellerimle kırk sabah yoğurdum' buyurduğu veçhile, bu su ve çamur içine saman karıştırdı mı karıştırmadı mı?" diye sordular. Mevlânâ buyurdu ki: "Tanrı, Kur'an-ı Mecîd'de 'İnsanı çamurdan yarattı' (K., LV, 14) buyurmuştur. Bunun mânası, sırf su ve çamur demektir. Eğer o, çamur ve suyun içine saman karıştırmış olsaydı benim tabanlarım çatlamazdı," Sonra tabanlarını gösterdi. Tabanları, buzlu sularla abdest almaktan ve semâ riyâzetinden yarılmıştı. Bu suali soranlar, hepsi onun şifa verici bu cevabı ve yüce lûtfu karşısında hayran kalıp tam bir samimiyetle kul ve mürit oldular. Mevlânâ'nın gösterdiği bu Halîl'e yaraşır hilimden ve Tanrı'nın Habîbine mahsus olan bu ilimden ötürü ona hak verdiler.

(553) Yine Müderrisin oğulları Şemseddin ve Bedreddin Çelebiler (Tanrı onlara rahmet etsin) şöyle hikâye ettiler ki: Biz, Mevlânâ'ya ilk mürit olduğumuz za-

man, onun yüce heybet ve dehşeti bizi kaplamış, kımıldamağa mecalimiz kalmamıştı. Medresenin bir hücresine çekilip yatıyorduk. Meğer Mevlânâ için medresenin damında hücre şeklinde bir yatacak yer yapmışlardı. Bir gece bizim pencereden başını uzatarak: "Yukarı geliniz. Bugünlerde dam altında yatmak insana ağırlık ve tembellik verir. Gök kubbeyi seyrederek uyumak daha iyi olur," buyurdular. Dama çıktığımız vakit Mevlânâ'nın, mübarek eteğini temiz ve güzel toprakla doldurup getirdiğini ve bu toprağı damın bir kenarına döktüğünü gördük. Ve bize: "Su dökmek falan icap ettiği vakit aşağı inmek zahmetinde bulunmayın," buyurdu. Onun gösterdiği bu merhamet ve şefkat karşısında sabır ve takatimiz kalmadı, kendimizden geçtik. (Ayıldığımız vakit) Mevlânâ'nın, başımızı dizleri üzerine koyup öptüğünü gördük. Bu ne şahane bir şefkat, ne babaca bir sevgi ve dostça bir iltifat, mürit severlik ve Peygambere ne de çok uymaklıktır. Nasıl ki buyurdu.

Şiir:

"Gel, gel de sen günlerin yetiştirdiği nadir bir kişisin. Sen, bir kardeş, bir babasın ve gönlüme sükûnet veren bir anasın.
Senin güzel adını anmakla ölüler mezardan kalkarlar. Ey kardeş! Bu sözlerim boş ve mânasız değildir. Sen, böyle güzel namlı bir kişisin."

(554) Rivayet edilmiştir ki: Bir gün Muineddin Pervâne, Mevlânâ'yı ziyarete gelmişti. Mevlânâ'dan Sultan ül-Ülemâ'nın (Tanrı onun onun ruhunu kutlasın) mezarı üzerine eşine raslanmaz bir kubbe ve nâdir bir tak yapmak için ricada bulunup izin istedi. Mevlânâ: "Mademki senin yapacağın kubbe feleklerin kubbesinden daha güzel olmayacaktır, o halde bırak da onun mezarı bu gök kubbesiyle kalsın, bundan vazgeç," dedi. Bunun üzerine Pervâne baş koyup hizmetlerde bulundu.

(555) Hikâye: Yine ululardan nakledilmiştir ki: Hoca Şemseddin-i Attâr (Tanrı rahmet etsin), yakın müritlerden ve herkesin ihtiyacını yerine getiren Tanrı erlerinden olmuştu. Ara sıra şarap içerdi. Sarhoşluk halinde gayıplardan haber ve-

rir ve kerametler gösterirdi. Bir gün sarhoşluktan kendinden geçmiş bir halde kalkıp Mevlânâ'ya geldi. Mum, dilber ve meze v.s.... istedi ve ısrar etti. Mevlânâ, buyurdu, onu bir hücreye kapattılar. Önüne bir mum diktiler ve hanımını da bir dilber gibi yanına koyup çeşitli mezeler getirdiler. Şemseddin-i Attâr, sarhoşluktan ayıldıktan sonra kendisini medresenin bir hücresinde buldu ve hanımını da yanında görünce deli gibi: "Bu ne haldir?" dedi. Kadın da durumu olduğu gibi anlattı. Bunun üzerine o, feryat ederek kalktı, elbiselerini yırttı; başına topraklar saçıp kanlı göz yaşları akıttı. Mevlânâ, onu kucakladı ve iltifatlarda bulunup kabahatini bağışladı. O da, o anda Mevlânâ'nın ayaklarına kapanarak bu halden vazgeçip bir tövbede bulundu. Hayatta bulundukça da gündüz yemeğini yemedi.

(556) Y i n e bir gün Mevlânâ, ilâhî bilgiler saçarken dedi ki: Tanrı: "Ben, kulların niyazlarını o kadar severim ki, kullarım bana meskenet ve zillet göstermeselerdi ve bana yalvarmasalardı ,onlardan bu niyazı kaldırır, onlara bizzat ben niyazda bulunurdum. Fakat benim niyazsız olan hazretim, niyaz edenleri sever," buyuruyor.

(557) Y i n e bir dervişe: "Niyazı niçin terk ettin?" diye sordular. O da: "O kadar niyaz ettim ki, şimdi niyazsız oldum," diye cevap verdi. Niyaz, en son konaktır. Niyazsız olan (Tanrı) niyazı sever.

Şiir:

"Dün aşk perisi bana: 'Ben baştan aşağı nazım. Naz ettiğim vakit, sen de baştan aşağı niyaz ol. Nazı bırakınca tamamiyle niyaz olursun. Ben de senin için kendimi tamamiyle niyaz yaparım,' dedi."

(558) Y i n e Mevlânâ'nın yakınlarından olan arkadaşların azizleri ş ö y l e r i v a y e t e t t i l e r ki: Ramazan ayının ilk günü idi. Mevlânâ, birdenbire dostların arasında kayboldu. Muayyen yerlerde ne kadar aradılarsa da hiç kimse ondan bir haber getirmedi. Dostlar bölük bölük olup her tarafı aradılar, nerede olduğu bilinmedi. Hepsi atlara binmiş bu

durum karşısında şaşakalmışlardı. Meğer Mevlânâ, medresenin bahçesinde bulunan kuyuya girmiş, Yusuf gibi orada itikâfa çekilmişti. Hiç kimsenin bundan haberi yoktu. Bayram günü bütün arkadaşların matem içinde bulunduğu bir anda kuyudan çıkıp medresede salınarak yürümeğe başladı. Bunu gören âşıklar bir feryat ve figan koparıp sevinç içinde kaldılar. Mevlânâ semâ etmeğe başlayıp şu gazele başladı:

"Feleğin bile rüyasında görmediği o ay yine geldi. Gönlümüze su ile sönmeyen bir ateş saldı, ilâh..."

Ulular duyarak bölük bölük gelip onu ziyaretle şereflendiler.

(559) Yine gizli veli ve mekânsızlık denizinin cevheri Mevlânâ İhtiyareddin İmâm Hazretleri (Tanrı ondan razı olsun) rivayet etti ki: Bir gün Mevlânâ hazretleri, yalnızca Çelebi Hüsameddin'in bağına gidiyordu. Ben de, o din sultanının arkasından yavaş yavaş gidiyordum. Celâl ve ikram sahibi olan Tanrı'nın adına büyük yeminler ederim ki, iki gözümle, Mevlânâ hazretlerinin önde yerden bir gez yükseklikte havada yürüdüğünü gördüm. Bu durum karşısında aklım başımdan gidip düşmüşüm. Ayağa kalkınca Mevlânâ'nın eskisi gibi yürüdüğünü gördüm. Mevlânâ bir gün halvette bulunduğumuz sırada kulağıma: "Bir kuştan daha aşağı olunamaz. Hususiyle sen Arş kuşlarındansın," dedi ve şu şiiri okudu:

"Ben toprak âleminin değil, Melekût âleminin kuşuyum. İki üç gün için bana, bedenimden bir kafes yaptılar."

(560) Yine nakledilmiştir ki: Bazı fakir dostlar mallarının azlığından ve yoksulluklarından şikâyet ediyorlardı. Mevlânâ buyurdu ki: Muhammed Mustafa (selâm onun üzerine olsun) zamanında büyük bir kıtlık olmuştu. Eshab'dan birisinin bir ölçek (mudd) arpa unu vardı. Bu zât, peygambere serzenişte bulunuyor ve: "Bu pahalılık günlerinde ne yapacağım," diyordu. Peygamber: "O unu sat ve Tanrı'ya mütevekkil ol," buyurdu. O da bunun üzerine unu sırtına alıp

Eshab arasında: "Bir ölçek arpa unu kim alır?" diye artırmaya çıkardı. Kimse alıcı olup bir istek göstermedi. Kimisi: "Benim bir aylık yiyeceğim var," başka biri: "İki günlük yiyeceğim var, o da biterse Tanrı kerîmdir," diyordu. Bu, bir derviş: "Benim bir lokmanı var, onu da bu akşam yiyeceğim. Bana zahire lâzım değildir," deyinceye kadar devamı etti. İşte Tanrı'nın elçisi, Eshabı böyle yetiştirip herbirine öyle bir Tanrı'ya tevekkül öğretmişti ki, yiyecek ve içeceği düşünmeğe ihtiyaçları kalmamış ve hakikat yolunda saltanat bayrağını açmışlardı. Bunun üzerine eshabdan olan o aziz zat çok mahcup oldu ve Peygamber kendisine: "İki aylık yiyeceğin olduğu halde yine şikâyet ediyorsun. Bu doğru değildir, bu, Tanrı'nın hoşuna gitmez," buyurdu. Peygamberin bu sözü üzerine bu aziz, elinde bulunan arpa ununu fakirlere sadaka olarak dağıtıp tövbe etti; tevekkül gösterdi ve ruhanî bir kuvvetle kuvvetlendi.

Şiir:

"Haydi kalk da tevekkül et. Fakirlik korkusuyle elini ve ayağını titretme. Senin rızkın sana, senden daha çok âşıktır.[121]
Sen onun peşine düşmezsen, o senin kapına gelir. Eğer peşinde dolaşırsan başına dert getirir.
Sen, cevizsiz ve üzümsüz bırakılan o aziz nazeninlerden değilsin.[122]

Mevlânâ, bu hikâyeyi anlattıktan sonra dostlar tövbeler etti, şükürlerde bulundu ve şikâyetlerinden vazgeçtiler.

(561) Yine, bir gün buyurdu ki: Akıllı, insanlar, kimse faydalanmasın diye gümüş ve altını toprakta saklamak için çok zahmet ve sıkıntı çektiler. Sonunda bunlar, bu dünyadan çırılçıplak gidecekler. Altınlar ve gümüşler geride kalacak.

Şiir:

"Sonunda işlerin tamam olmadan, ekmeğin tamamiyle pişmeden, kendin olgunlaşmadan bu dünyadan gideceksin.[123]

Sen, haraç olarak kum gibi altın toplasan da günün birinde yine öleceksin ve onlar senden artakalacaklar"[124]

(562) Y i n e bir gün b u y u r d u ki: Toprağı altın yapan erlik, altını toprak yapan ise insanlıktır. Tanrı'ya hamdolsun ki biz, her ikisinde de pehlivanız.

Şiir:

"Biz, erlik sanatını Tanrı'dan öğrendik. Biz, aşk pehlivanı ve Muhammed hazretlerinin dostlarındanız."

(563) Y i n e bir gün Mevlânâ, Pervâne'den şu suretle özür diledi: Dervişin vücut gemisi, Tanrı'nın tasarrufunda bulunan denizin elindedir, kendi hükmü altında değildir.

Şiir (Arapça)

"Rüzgârlar gemilerin istemediği şekilde eserler."

"Tanrı, işlerinde galiptir" (K., XII, 12). Kim 'Tanrı istediğini yapar' (K., XIV, 27) çehresinin nurunu mütalâa ederse, onun mizacında hiç bir itiraz etmek duygusu kalmaz. O, bütün yaratıklara acır. Tanrı'nın rızası için yapılan iyilik, sırf Tanrı için olan iyilik, güneşin ve ayın nurundan daha iyidir. İyilik yapanın kemiği mezara girer, ama nuru mezara girmez. İşte, dene de güneşin nurunu mezara göm, o, yine üste çıkar, aşağıda kalmaz. Bu sözün sonu yoktur. Yani iyilerin iyiliği böyledir. İyi adam, mezara girse de onun iyiliğinin nuru ve iyi adının parıltısı kıyamete kadar parlar.

Şiir:

"Hayır da güneş gibidir. Daimi olarak gizlenemez."

Bu sözler onundur. Pervâne baş koyup kalktı ve müritlere sonsuz hizmetlerde bulundu.

BİRİNCİ CİLDİN SONU

NOTLAR

1 Gazelin tamamı için bk. Dîvân.i kebir, Güldeste, s. 57.
2 **Mesnevi,** c I, s. 88/1424.
3 **Mesnevi,** c. III, s. 248/1340.
4 **Mesnevi,** c. III, s. 19/1899.
5 **Mesnevi şerhi,** c. II, 231.
6 **Mesnevi,** c. VI, s. 395/2144 - 46.
7 **Mesnevi,** c. II, s. 257/184.
8 **Mesnevi,** c. I, s. 100/1621.
9 **Mesnevi,** c. VI. s. 390/2069.
10 **Mesnevi,** c. I. s. 7/75.
11 **Mesnevi şerhi,** c. III, s. 651.
12 **Mesnevi,** c. V. s. 221/3488
13 **Mesnevi,** c. V, s. 52/803-805.
14 **Mesnevi,** c. IV. s. 399/2072.
15 **Mesnevi,** c. IV, 476/3348.
16 **Mesnevi,** c. IV, s. 339/1036 - 1038.
17 **Mesnevi,** c. VI, s. 440/2943.
18 **Mesnevi,** c. III, s. 167/2947.
19 **Mesnevi,** c. II, s. 370/2221.
20 **Mesnevi,** c. V. s. 166/2585-87.
21 **Mesnevi,** c. I, s. 175/2846.
22 **Mesnevi,** c. I, s. 181/2943.
23 **Mesnevi,** c. VI, s. 510/4124, 4121.
24 **Mesnevi,** c. V. s. 89/1392.
25 **Mesnevi,** c. I, s. 182/2955.
26 **Mesnevi,** c. II, s. 286/725.
27 **Mesnevi,** c. I, s. 109/1784.
28 **Mesnevi,** c. I, s. 160/2603.
29 **Mesnevi,** c. V. s. 269/4238.
30 **Mesnevi,** c. I, s. 131/2151.
31 **Mesnevi,** c. II, s. 352/1933.

[32] **Mesnevi,** c. III. s. 4/20 - 21.

[33] **Mesnevi,** c. VI. s. 524/4344.

[34] **Mesnevi,** c. I, s. 111/1819

[35] **Mesnevi,** c. I, s. 61/977

[36] **Mesnevi,** c. II, s. 352/1933.

[37] **Mesnevi,** c. III, s. 127/2224, 2225, 2223.

[38] Gazelin tamamının tercümesi için bk.: Mevlânâ Celâleddin, **Divan-i kebir,** çeviren: A. Gölpınarlı, Istanbul 1960, c. V, s. 442-44.

[39] **Mesnevi,** c. I, s. 27/434-433.

[40] **Mesnevi,** c. VI, s. 529/4434, s. 528/4425.

[41] **Mesnevi,** c. I, s. 221/3606.

[42] **Mesnevi,** s. V, s. 256/4028.

[43] **Mesnevi,** c. VI, s. 441/2950.

[44] **Mesnevi,** c. I, s. 146/2362.

[45] **Mesnevi,** c. V, s. 129/2036.

[46] Farsça metninde bir tertip hatası yüzünden 201 yerine 204 yazılmış ve diğer rakamlar da buna göre yürütülmüştür. Burada, çeviriyi aslıyle kontrol etmek isteyen okuyucuya kolaylık olsun diye, orijinal metindeki sıra takip edilmiştir.

[47] **Mesnevi,** c. I, s. 42/673-74.

[48] **Mesnevi,** c. IV, s. 441/2763-64.

[49] **Sultan Veled'in Türkçe manzumeleri,** yayınlayan ve işleyen Mecdut Mansuroğlu, Istanbul, 1958, s. 21/50.

[50] **Mesnevi,** c. II, s. 434/3325.

[51] **Mesnevi,** c. I, s. 100/1621.

[52] **Mesnevi,** c. II, s. 448/3572.

[53] **Mesnevi,** c. II, s. 248/31.

[54] **Mesnevi,** c. I, s. 99/1610, s. 102/1669.

[55] **Mesnevi,** c. III, s. 3/16.

[56] **Mesnevi,** c. VI, s. 447/3066-69.

[57] **Mesnevi,** c. IV, s. 465/3162.

[58] **Mesnevi,** c. III, s. 102/1786.87.

[59] **Tersâ,** Hıristiyan ve korkan, korkak anlamına da gelir. Yazar kelimenin bu iki anlamından da faydalanmıştır.

[60] **Dilku** (Tilki).

[61] **Mesnevi,** c. V. s. 51/788.

[62] **Mesnevi,** c. VI, s. 395/2145.

[63] **Mesnevi,** c. IV, s. 476/3344, 3342.

64 **Mesnevi,** c. III, s. 14/210.

65 **Mesnevi,** c. III s. 20/322, 321, 323

66 **Namaz-ı diğer,** aynı zamanda başka namaz anlamına da geldiği için, tabirin bu anlamından da faydalanılmıştır.

67 **Mesnevi,** c. I, s. 226/3686.

68 **Mesnevi,** c. V, s. 50/773.

69 **Mesnevi,** c. I, s. 159/2592.

70 **Mesnevi,** c. V, s. 158/2472.

71 **Mesnevi,** c. VI, s. 440/2943.

72 **Mesnevi,** c. V, s. 180/2816.

73 **Mesnevi,** c. I, s. 103/1676, 1675, 1674.

74 **Mesnevi,** c. I, s. 7/78 - 79.

75 **Mesnevi,** c. I, s. 46/743, 747.

76 **Mesnevi,** c. VI, s. 275/89 - 90.

77 **Mesnevi,** c. I, s. 34/543.

78 **Mesnevi,** c. III, s. 128/2248.

79 **Mesnevi,** c. II, s. 421/3111.

80 **Mesnevi,** c. III, s. 4/20.

81 **Mesnevi,** c. VI, s. 280/162.

82 **Mahmude,** aynı zamanda mushil için kullanılan bir bitkinin adıdır. Mevlânâ burada hanımın adı ile bitkinin adının lûgat anlamından faydalanmıştır.

83 Farsçada bâ **ile,** dâm ise, **tuzak** anlamına gelir ve bunlar birbirinden ayrı yazılır, bâdâm şeklinde bitişik yazıldığında ise, **badem** anlamını verir.

84 **Mesnevi,** c. II, s. 316/1272.

85 **Mesnevi,** c. IV, s. 444/2815.

86 **Mesnevi,** c. I, s. 81/1316.

87 **Mesnevi,** c. III, s. 156/2762.

88 **Mesnevi,** c. VI, s. 556/4894 - 4895.

89 **Mesnevi,** c. IV, s. 372/1601.

90 **Mesnevi,** c. IV, s. 402/2122.

91 **Mesnevi,** c. III, s. 182/3204.

92 **Liçakam:** Rumca sözlüklerde böyle bir kelimeye raslanmaz. Bunun Rusça **litcko** kelimesinden gelmek ihtimali daha kuvvetlidir.

93 **Mesnevi,** c. V, s. 98 - 99/1534, 1536 - 1537.

94 **Mesnevi,** c. I, s. 99/1610.

95 **Mesnevi,** c. II, s. 447/3549.

96 Buna benzer keramet için bk. Attâr, **Tezkiretu'l-evliya,** c. II, s. 202/22.

97 **Mesnevi,** c. I, s. 188/3052 - 3054.

98 **Mesnevi,** c. V, s. 14 - 15/200 - 208.

99 **Mesnevi,** c. II, s. 461/3804.

100 **Mesnevi,** c. I, s. 182/2956.

101 **Mesnevi,** c. IV, s. 303/414.

102 **Mesnevi,** c. II, s. 257/184.

103 **Mesnevi,** c. V, s. 48/736.

104 **Mesnevi,** c. III, s. 60/1061.

105 **Mesnevi,** c. VI, s. 314/724.

106 **Mesnevi,** c. V, s. 119/1866.

107 **Mesnevi,** c. I, s. 193/3129 - 3131.

108 **Mesnevi,** c. VI. s. 300/502.

109 **Mesnevi,** c. IV, s. 473/3294.

110 **Mesnevi,** c. II, s. 565/335.

111 **Mesnevi,** c. VI, s. 346/ 346/1266.

112 **Mesnevi,** c. V, s. 200/3128.

113 **Mesnevi,** c. III, s. 43/756.

114 **Mesnevi,** c. III, s. 42/746.

115 **Mesnevi,** c. II, s. 291/815, s. 456/3708.

116 **Mesnevi,** c. VI, s. 290/333 - 334

117 **Mesnevi,** c. II s. 364-316.

118 **Mesnevi,** c. VI, s. 504/4019

119 **Mesnevi,** c. VI, s. 355/1424.

120 **Mesnevi,** c. II, s. 364/2130.

121 **Mesnevi,** c. V, s. 182/2851.

122 **Mesnevi,** c. V, s. 182/2845

123 **Mesnevi,** c. III, s. 9/129.

124 **Mesnevi,** c. IV, s. 318/671.

AÇIKLAMA

A

Abâ: Dervişlerin giydiği, kaba yünden yapılmış, önü açık ve yakasız hırka, Peygamber de abâ giyermiş ve kendi ve halkını abâsı altına alırmış. Bunun için onun ev halkına Âl-i Abâ derler **(Kamus-i Türkî, Gıyâs** v.b.)

Abdâl: Bir şey yerini tutan, bir şeyin karşılığı anlamına gelen bedel veya bedîl'in çoğul şekli olup, tasavvufta halk tarafından bilinmeyen, fakat dünya nizamını koruyan veliler grubundan (ricâlu'l-gayb) birinin adıdır. Birbirlerinin yerine geçebildikleri yahut aynı şekil ve görünüşte birini bedel **(= karşılık)** bırakarak istedikleri yere gidebilmek kudretine sahip oldukları için kendilerine bu ad verilmiştir. Bunların sayıları, bazılarına göre belli, bazılarına göre ise, takdire bırakılmıştır. Sayıları bazan kırk, bazan yedi ve bazan da kırktan fazla kabul edilmiştir. Bunları yedi kişiden ibaret kabul edenlerden bazıları, evtad (bk.)'ı bu sayıdan hariç tutar, bazısı ise, onları da bu sayıya dahil eder. Evtadı bu sayıya dahil edenlere göre, dört kişiden ibaret olan evtad'dan sonra bir kutb ile onun iki veziri mesabesinde olan imâmân (iki imâm) bulunur. Bu yedi kişi, yedi iklim (bk.)'de kalır. Birinci iklimde bulunan, İbrahim peygamberin gönlü üzere olup adı Abdu'l-Hayy'dir. İkinci iklimde bulunan, Musa'nın gönlü üzere olup, adı Abdu'l-Alîm'dir. Üçüncü iklimde bulunan Hârûn

peygamberin gönlü üzere olup, adı Abdul'l-Mürid; dördüncü iklimde olan İdris'in gönlü üzre olup, adı Abdu'l-Kaadir, beşinci iklimde bulunan Yusuf'un gönlü üzre olup adı, Abdu'l-Kahir, altıncı iklimde ve İsa'nın gönlü üzre olanın adı, Abdu's-Semî', yedinci iklimde ve Âdem'in gönlü üzre bulunanın adı Abdu'l-Beşîr'dir. Yedinci iklimde bulunan kişinin Hızır (bk.) olduğunu söylerler. Bu yedi kişiden ikisi, Abdu'l-Kadir ve Abdu'l-Kahir, Tanrı'nın gazabına uğrayacak ülke ve kavimlerin üzerine tâyin edilir ve onların kahr ve mağlubiyetlerine sebebiyet verirler. Bunlardan biri ölünce sûfî olarak kabul edilen âlem-i nâsûttan biri onun yerine tâyin edilir ve ölenin adı ile anılır. Abdal'ın 357 mahbubu vardır ki, bunların hepsi dağda yaşar, palamut ve diğer ağaçların yaprakları ile çekirge yerler. Tam bir bilgi ile Tanrı'ya bağlıdırlar, gitme ve uçmaları yoktur. Bunlardan üç yüzü Âdem'in, kırkı Musa'nın, yedisi İbrahim'in, beşi Cebra'il'in, üçü Mikâ'ilin, biri de Muhammedin gönlü üzredir. Bu biri ölünce yerine üçten biri, üçten biri ölünce, yerine beşten biri, beşten biri ölünce yerine yediden biri, yediden biri ölünce yerine kırktan biri, kırktan biri de ölünce yerine üç yüzden biri tâyin edilir. Üç yüzden biri ölünce de yerine sûfî hususiyetli biri getirilir. Bütün bunlar, feyizlerini, yukarıdaki sıraya tabi olarak k u t b - d a n alırlar. Kutb'un gönlü İsrail'in gönlü üzredir. Bu sayıyı dört yüz dört olarak kabul edenlere göre ise, yukarıdaki üç yüz elli yediye yedi ilâvesi ile hasıl olan üç yüz altmış dört kişinin dışında kırk tane daha vardır ki, bunların on ikisi Şam'da, yirmi sekizi Irak'ta bulunur. Tanrı âlemi, doğu ve batı diye iki kısma ayırmış, Irak ile Horasan sözü ile Hindistan, Türkistan ve diğer bölgeleri içine alan doğu kısmı; Şam sözü ile de, Mısır ve diğer batı ülkelerini içine alan kısım kastedilmiştir.

Abdalı yetmiş kişiden ibaret addedenlere göre ise, bu yetmiş kişinin kırkı Suriye'de, otuzu da dünyanın muhtelif bölgelerinde bulunmaktadır.

Abdalın başlıca vazifesi, yağmur yağdırmak, âfetleri savmek, muhtaçlara ve savaşı kazandırmak suretiyle müslümanlara yardım etmektir.

Abdal, tasavvuftaki bu mertebeler sırasında şu suretle

beşinci gelmektedir: 1. Kutb, 2. İmâmân, 3. Evtâd, 4. Efrâd, 5. A b d a l, 6. Nucebâ, 7. Nukabâ, 8. Asâ'ib, 9. Hukemâ, 10. Racabiyun.

Abdal tabiri, XII. yüzyılda umumiyetle derviş mukabili olarak kullanılmış olup, Türkler arasında daha çok serseri ve dilenci dervişlere bu ad verilmiştir. İran'da ise, kalenderler bu adı aldılar. Melâmî ve kalenderîler arasında cezbe ve istiğrak hâli fazla olduğundan, bilhassa bunlar hakkında abdal kelimesi kullanıldı. XIV ve XV. yüzyıllarda abdal adı altında serseri, bozuk inançlı bir takım derviş zümreleri türedi. Bunlar Rum abdalları unvanı ile anıldılar. XVI. yüzyılda yaşamış olan Vahidi adlı bir müellif, bu abdalları şu şekilde tasvir etmektedir: Başları, kaşları, sakal ve bıyıkları traş edilmiş, başlarında kıldan örülmüş külâh, arkalarında bal renkli veya siyah şal, ellerinde tabl ve alem bulunmaktadır (Tahânavî, **Kaşşâf istilâhat al-funûn,** Kalkuta, 1863, s. 146-148 ve 846; **Türk Halk Edebiyatı Ansiklopedisi,** Istanbul, 1935 s. 23b-566; **İslâm Ansiklopedisi,** IV, 3b; **Gıyâs al-lugât;** Vâhidî, **Manâkıb-i Hvâce-i Cihân ve Netîce-i Cân, bölüm, 1/1** (tarafımdan yayımlanmak üzere hazırlanan metin).

Â b l û c : Bitki şekeri. Şeker şirasının üçüncü pişirilişinde fazla kaynatma neticesinde elde edilir. Bundan dolayı buna kand-i mükerrer (tekrar kaynatılmış şeker) de denilir **(Burhan-ı Kaatı,** s. 28).

Âd: Kur'ânda ve peygamberler kıssalarında adı oldukça sık geçen eski kavimlerden birinin adı olup, nerede ve nasıl bir kavim olduğuna dair sadece rivâyetlerden ibaret bilgi vardır. Rivayete göre bu kavime mensup olanlar, Yemende Hadramût civarında Ahkâf (= kum tepeleri) denilen yerde yaşarlarmış ve iri cüsseli, uzun boylu, geniş bedenli, çabuk hiddete kapılır insanlarmış. Kuvvetleri ve çok malları ile övünüp doğru yoldan çıkan bu kavme, Hûd peygamber gönderildi. Onu tanımadıkları için Tanrı'nın gazabına uğrayıp şiddetli bir rüzgârla yok edilmişlerdir. Eski İslâm tarihçilerine göre bu olay şöyle olmuştur: Bu kavmin arasındaki ahlâksızlık son haddi bulunca kendilerine Hûd peygamber gönderildi. Bu kavim, Hûd'un dinî emirlerini dinlemeyip, onu öldürmeğe kal-

kışınca yağmur yağmadı, etraf kupkuru kesilip büyük bir kıtlık baş gösterdi. Bunun üzerine yağmur duasında bulunmak için Mekke'ye adamlar gönderildi. Mekke'ye gidenler orada içki ve eğlenceye dalıp yağmur duasını unuttular. Ne için geldiklerini hatırlayınca dua yerine koştular. O sırada gökte üç bulut gözüktü. Bu bulutların biri beyaz, biri kırmızı, biri de kara idi. Duada bulunanların reisine "Bu üç buluttan birini seç" diye hâtiften bir ses geldi. O da fazla yağmur taşıdığı zannı ile kara bulutu seçti. Fakat arkasından "Öldürücü bir külü seçtin. O kül bütün Âd kavmini yok edecek" diye ikinci bir ses geldi. Bu kara bulut rüzgârların tesiriyle Âd kavminin üzerine gitti. Bulutu gören Hûd, hemen kendine iman edenlerle birlikte kavmi arasından ayrılıp bir adaya geldi. Arkamağı ile çizdiği bir daire içine aldı. Âd'lılar ise, bu bulutu ilk daşlarını hep bir araya toplayıp etraflarını toprak üzerine pargördüklerinde sevindiler. Fakat sevinçleri fazla sürmedi. Hemen arkasından şiddetli bir rüzgâr esmeğe başladı. Bunun üzerine ailelerini ve hayvanlarını alıp bir dağ geçidine sığındılar. Biribirlerinin el ve eteklerini tutup bir saf vücuda getirdiler. Fakat rüzgâr önce çocuklarını ve kadınlarını, mallarını kaldırıp havaya uçurdu. Fazla dayanamayacaklarını anlayınca evlerine sığındılar. Rüzgâr evlerini de uçurunca diz kapaklarına kadar kendilerini toprağa saplayıp mukavemet etmeğe çalıştılarsa da fayda etmedi. Rüzgâr, hepsini yok etti. Bir adada bulunan Hûd ve etrafındakiler ise, etraflarına çizilen daire sayesinde kurtuldular. **(Ravzatu's-sâfâ', I, 11; Kısasu'l-enbiya** I, 6, **İslâm Ansiklopedisi,** I, 123 b v. d).

Âdem: Tanrı'nın yarattığı ilk insan ve peygamberin adı. Künyesi Ebu'l-beşer (=beşerin babası), lakabı ise, Safiyyu'llâh (=Allahın seçtiği) dir. Efsaneye göre Tanrı, Cebrail'e yerden muhtelif renk ve vasıfta bir avuç toprak alıp kendisine getirmesini emretti. Cebrail bu emir gereğince yere indiğinde, yer buna razı olmadı. O da geri dönüp gitti. Bu sefer Tanrı, Mikâil'i gönderdi. O da yerin rızası olmadığı için aynı şekilde geri döndü. Arkasındana Azrail gönderildi. O, yerin rızasına bakmadan Tanrı'nın istediği toprağı aldı; biribirine karıştırarak Taif ve Mekke arasında bir yere döktü.

Tanrı da onu, bu hareketinden ötürü Ölüm Meleği yaptı. Mekke ve Taif arasında kalan bu toprak üzerine yıllarca yağmur yağdı. Tanrı, bu çamuru mayalandırıp şekillendirdi ve kurumaya bıraktı. Bu kalıp kırk yıl olduğu yerde balçık halinde kaldı. Sonra Tanrı ona can verip meleklerin karşısına çıkarttı. Yapılan bir imtihanda o, meleklerden üstün bir başarı gösterdi. Âdem'in bu üstünlüğünü kabul eden meleklere ona secde etmeleri emredildi. Şeytandan başka hepsi secde ettiler. Bu sırada cennet'te bulunan Âdem kendine bir can yoldaşı istedi. Bunun üzerine Tanrı ona bir uyku verip sol yanından Havva'yı yarattı. Âdem uykudan uyanınca Havva'yı gördü. Nikâhları kıyılıp cennet'te yerleştiler. Kendilerine istedikleri her şeyden bol bol yemeleri, ancak bir ağacın meyvesine dokunmamaları söylendi. Yasak edilen bu ağaç buğday ağacı idi. Âdemin yaratılmasından sonra gözden düşen ve cennet'ten kovulan şeytan, yılanın ağzında taşınmak suretiyle tekrar cennet'e girip Âdem'le Havva'nın yanına geldi; onları, yasak edilen bu ağacın meyvesinden yemeğe teşvik etti. Âdemle Havva onun sözüne kanarak bu ağacın meyvesini yediler. Bu yüzden hemen üzerlerinde bulunan cennete mahsus elbiseleri sıyrıldı, çıplak kaldılar. Bunun üzerine gizli kalması gereken yerlerini incir yaprağı ile örttüler. Fakat işledikleri bu günahtan dolayı her ikisi de cennet'ten kovuldu. Âdem, Serendip dağına, Havva da, Cidde'ye düştü. Bu iki günahkâr birbirinden ayrı düşünce üzüldüler. Tanrıya yalvarmaya başladılar. Tanrı onlara acıdı; Cebrail'i Âdem'in yanına gönderdi. Onunla birlikte Mekke'ye gelip Kâbe'yi yaptılar. Âdem cennet'ten beraberinde getirdiği Hacerü'l-Esved'i Kâbe'nin bir köşesine yerleştirdi. Sonra Cidde'den gelerek kendisini arayan Havva ile Arafat'ta buluştu. Her ikisi birlikte Serendib'e gittiler. Burada Havva gebe kaldı. Her gebe kalışında biri kız biri oğlan olmak üzere iki çocuk doğuruyordu. Bu çocuklar arasında Habil ve Kabil de vardı. Bir gün Âdem'in Kâbe'yi ziyarete gidişinden istifade eden Kabil kardeşi Habil'i öldürdü. Âdem Kâbe'den dönüşünde bu olayı öğrenince çok üzüldü. Kabil de yaptığından utanarak Serendip'ten uzaklaştı. Âdem de, bin yıl yaşadıktan sonra öldü, Bazıları Âdem adının, yeryüzü mâna-

sına gelen "adîm" den alındığını, bazıları ise buğday renkli olduğu için kendisine bu adın verildiğini yazıyorlar. **(Ravzatu's-sâfâî'I/1; Encyclopédie de l'İslâm,** Leyden-Paris, 1954 I, 181; IA, I, 134 b. v. d.; **Kısasü'l-enbiya** I, 1 v. d.)

Âhî: Türkçe akı (cömert, yiğit, erkişi) dan gelen bu kelime, XII. ve XIV. asırlarda Anadolu'da görülen bir esnaf teşkilâtının reisini ifade eden bir tâbirdir. Bu esnaf cemaatı, fütüvvet (erlik ve yiğitlik) ideallerini benimsemiş insanlardan meydana gelmiştir. Bu teşkilât, Anadolu'ya has olmakla beraber, aynı idealleri taşıyan insanların daha önceleri de mevcut olduğu ve bunların bir kısmının buraya dışardan geldikleri anlaşılmaktadır. Mevcut bilgelere göre bu çeşit ahîler, ya XII. yüzyılda Moğol istilâsı sıralarında Türkistan ve Horasan'dan ve yahut da ahîliğin Bağdat'taki Abbâsî halifesi el-Nâsır lidini'llâh (575-622=1180-1225 m.) ile olan ilgisi göz önünde tutularak Irak veya Suriye'den gelmişlerdir. Anadolu'da Selçuk devletinin parçalanması ve Anadolu beyliklerinin kurulması sırasında (XIII. asrın ikinci yarısında) faaliyet hâlinde idiler. Hiç bir emirin hüküm sürmediği bazı Anadolu şehirlerinde bir nevi idârî vazife yapmakta ve emîr rütbesini taşımakta idiler. Bunların bazen kadılık vazifesi yaptıkları da olmuştur. Bilhassa Ankara ve civarı bunların merkezi hâlinde idi. Bunların Osmanlı sultanlarına bir takım hizmetlerde bulundukları da bilinmektedir.

Ahî teşkilâtı, yarı dinî mahiyette bir tarikat teşkilâtı gibi idi. Bu teşkilâta mensup olanlar arasında üç rütbe vardı: 1. Yiğit (evlenmemiş delikanlı), 2. Ahî (bir zâviye sahibi ve bir esnaf teşkilâtının reisi) ve 3. Şeyh. Bu sonuncusu, sadece esnaf teşkilâtına mensup olanların kendilerini bağlı hissettikleri bir tarikat reisi gibi idi. Ahîliğe bağlı bulunanlar, **kavlî** (söz ile) ve **seyfî** (kılıç ile) olmak üzere iki kısma ayrılır. Bunlardan birincilerinin bağlılıkları sadece söz iledir, diğerleri ise bilfiil bağlı bulunurlar. Başlarında yeniçeri keçesini andıran beyaz bir yün külâh (kalensüve) vardır. Bir ahî esnaf teşkilâtının üyeleri her akşam reisleri olan bir ahînin evinde toplanır ve o günkü kazançlarını burada sarfedilmek üzere birlikte getirirlerdi. Bilhassa yabancı misafirleri ağırlamağı

başlıca vazife sayan ahîlerde şiîlik temayülleri görülürse de, onlar kendilerini sünnî sayarlardı. Ahî teşkilâtı XV. yüzyılda dağılmış ise de, gelenekleri bazı esnaf teşkilâtları arasında yaşamıştır. **Encyclopédie de l'Islam,** Leyden, 1956, c. I, s. 331 b-333 b).

Ahmed Gazâlî: Tanınmış İslâm bilgini Muhammed Gazalî'nin kardeşidir. Eserlerinde daha çok. aşk hâkimdir. Tasavvuf yoluna girip birçok yerleri gezdikten sonra 526 h. (1126 m.) de Kazvin'de ölmüştür. En meşhur eseri, **Savânih** adlı kitabı olup, H. Ritter tarafından basılmıştır, (Istanbul, 1942, Bibliotheca İslamica),

Ahrar: Hür kelimesinin çoğul şekli olup, dünya kayıtlarından âzad (b. bk.) ve hür olan asîl kişilere denir.

Ahyar: (İyiler veya seçkin kişiler): Mutasavvıflara göre dünya düzenini koruyan ve Ricâl'ül gayb veya Ricâlu'llâh denilen insanlar vardır. Bunların sayıları, muhtelif kaynaklara göre 6 ilâ 300 arasında değişmektedir **(Kaşşâf ıstılahat al-funûn,** I, 421, 845 v.d.)

Aidât: Birine ait olan vergi veya gelirler.

Aklî ilim: Akılla idrâk edilen matematik gibi ilimlere denir. Bunun zıddı naklî ilimdir.

Akl-i kül: Eski filozoflara göre insanın, Tanrı'yı, nefsi ve Tanrı'ya muhtaç olduğunu bilmesine yarıyan akıl. Filozoflara (Farabî v.b) göre, Tanrıdan ilk çıkan sadır olan, her şeyden önce bu akıldır. Bundan sırasiyle birinci, ikinci... ve nihayet akl-i faâl denilen onuncu akıl sadır oldu. Bunlardan da felekler meydana geldi. Sonuncudan dört unsur (ateş, su, toprak ve hava) teşekkül etti. Cebrail'e, Muhammed'in nuruna ve bazen Yüce Arş'a (Arş-ı Âzam) da Akl-i kül derler. **Kaşşâf,** s. 1028; **İslâm Ensiklopedisi** IV, 462).

Âlâ: Arap dilinde baş tarafına geldiği kelimenin sonunu -in veya -i okutan bir edat (harf-i cer).

Allahî: Tanrı'ya ait.

Âmil: Önceleri vâli veya kaymakamlara verilen bu ad, sonraları hesap işlerini yapan ve düzenleyen memura denilmiştir. **(Osmanlı devleti teşkilâtına madhal,** bk. fihrist).

Arapça ilimler: (Ulûmu'l-arabiyye): Arap dili ve edebiyatı nazariyelerinden teşekkül eden ve dilde fesahet ve belâgat (retorik) kaidelerini içine alan ilimlere denir.

Arasat: Kıyamette bütün ölülerin dirilip toplandıkları meydan, mahşer meydanı, kıyamet. **(Kamûs-i turkî,** II, 932; **Gıyâs,** s. 283).

Ârif: Bilen, tanıyan demektir. Fakat tasavvufta, Tanrı' nın birliğini, kendisi ile kaim olduğunu hiç bir şeye benzemediğini, diri, her şeyi bilen ve duyan olduğunu tanıyan ve bilen kişiye denir. Böyle bir insan Tanrı'ya duada bulunur, Tanrı'nın kudretiyle cereyan eden işlerin sırlarını marifetiyle (bu kelimeye bk.) bilir.

Arş: Tavan, çadır, köşk padişahın tahtı, yükseklik, yücelik, şan ve şeref mânalarına gelir. Eski filozoflara göre göğün dokuzuncu tabakası. Eski filozoflar, göğü dokuz tabakaya ayırırlar ve dokuzuncu tabakadan başka diğer sekiz tabakanın her birinde bir gezegen bulunduğunu sanırlardı. Dokuzuncu tabakanın da bu sekiz tabakayı çevrelediğini ve içinde hiç bir yıldız bulunmadığını kabul eder ve buna Arş adını verirlerdi. Sofiler ise, Tanrı adlarının karar kıldığı yere veya insân-ı kâmil'in kalbine arş derler. (Cevdet paşa, **Lugat-i Kur'âniyye,** s. 9; **Kaşşâf,** s. 981).

Asılzâde: Olgunluk ve irfan sahibi kişi; soylu kişi

Âsiye: Kur'ana göre, Firavunun karısı, Tevrat'a göre ise kızıdır. Musa doğduktan sonra bir sandık içine konulup Nil nehrine atılmış. Âsiye, sarayının önünden geçen Nil nehrinde sandığı görüp çıkarttırmış. Sandığı açtırınca içinde Musa'yı görmüş. Âsiye onu alıp, beslemiş ve terbiye etmiş. Sonra da Musa'nın dinine girmiş **(Kısasu'l-enbiya,** c. I, s. 20). (Fazla bilgi için bk. Musa).

Âyet-ül-Kürsî: (K., II, 255): İçinde kürsî kelimesi bulunduğu için bu âyete bu ad verilmiştir. Mânası şudur: "Kendisinden başka Tanrı olmayan Tanrı hayy ve kayyumdur. Onu uyuklama ve uyku tutmaz. Göklerde ve yerde olan şeyler onundur. Onun izni olmadan yanında şefaat eden yoktur. Halkın önünde ve arkasında olanı (geleceği ve geçmişi) bilir, insanlar onun ilminden, onun isteğinden başkasını kavraya-

mazlar. **Kürsüsü** gökleri ve yeri alır. Onları korumak onu yormaz. O çok yüksek ve çok büyüktür".

Aynü'l-Yakîn: Gözle gördükten sonra bir şeyin niteliğini ve ne olduğunu bilmek. Bilmenin (yakîn) üç derecesi vardır: 1) İlmü'l-yakîn, bir şeyin veya bir işin niteliği ve ne olduğu hakkında önceden mevcud bilgi; 2) Aynü'l-yakîn, görgü ile kuvvetlenmiş bilgi 3); Hakku'l-yakîn, insanın kendi nefsinde ispatlanmış bilgi. Bilmenin bu üç derecesi şu misalle anlatılabilir: İnsanın, zehir yiyenin öleceğini bilmesi, İ l m ü ' l - y a - k î n ; birinin tam onun gözü önünde zehir yeyip öldüğünü görmesi, a y n ü ' l - y a k î n ve bizzat kendisinin yeyip can çekişmesi ile öldürücülüğünü bizzat bilmesi, h a k k u ' l - y a k î n d i r . Bu üç bilgi derecesinden ikincisi birincisinden, üçüncüsü ikincisinden daha kuvvetlidir **(Gıyâs, s. 307).**

Ayyuk: Kehkeşanın daima sağ tarafında bulunan ve Süreyya yıldızının arkasından giden ve onu geçmeyen kırmızı ve parlak bir yıldızın adı **(Kamus tercümesi,** III, 970).

Â z â d : Hür, serbest ve esir olmayan insan anlamına gelen bu kelime ile, aynı zamanda belirli bir sınıfa mensup insan kastedilir. Çoğulu âzâdân veya âzâdegân (bizdeki şekli ile zâdegân) olup İran'da Sâsâniler devrinde prensler, büyük aile reisleri ve büyüklerden sonra gelen bir sınıfın adı idi. Bu ve bundan sonraki devirlerde bu kelime ile daha çok küçük köy asilzadelerine bu ad verilmiştir.

Tasavvufta dünya ve dünya ile ilgili her türlü bağlardan kurtulup mânevî hürriyetini kazanmış kimseye âzâd denir. Âzâd kişide şu sekiz hasletin bulunması lâzımdır: Söz, iş, bilgi, iyi ahlâk, her şeyi terk, uzlet (bir köşeye çekilme), kanaat ve feragat. Bunlardan ilk dördü kendisinde bulunan kimseye âzâd değil b â l i ğ derler. Âzâdlar iki kısma ayrılır: Bazısı adını sanını kaybetmeği seçip, dünya ehline karışmaktan ve onların hediyelerini kabul etmekten sakınırlar. Bazısı ise, zararlı gibi görünen bir şeyin, faydalı olmasının da mümkün olacağını düşünerek, halka karışmakla karışmamanın, onlardan hediye almakla almamanın arasında bir fark olmadığını ileri sürmüşlerdir. Bazı sapık zümreler ise, bu şekilde hürriyetine kavuşmuş bir insanın, Allah'a ibadetten kurtulduğunu iddia

etmişlerdir. Halbuki gerçek sufilerce azadlık, kulluğun sonudur. Başka bir tarife göre de âzâdlık, âşıkın, mâşukun zat ve sıfatı içinde kendi zat ve sıfatından silinmesi, yok olmasıdır. **(Kaşşâf,** I, 291 v.d.; II, 1551; **İslâm Ansiklopedisi,** II, 83 b. v.d.).

Azamet-i Kibriya: Yücelik, ululuk ve Tanrı'nın ululuğu mânasına gelir.

B

Basiret: Gönül gözüyle görme. Sofiler ise, Tanrı'nın nuriyle aydınlanmış olan gönlün görme kuvvetine derler. Bu görme kuvvetiyle insan, eşyanın hakikatlerini ve içini görür. Nefis ise, göz vasıtasiyle yalnız eşyanın şekillerini ve dışını görür. Bu bakımdan Sûfîler, basîrete, **gönül gözü, can gözü** demişlerdir. Eski filozoflar basirete nazari akıl mânasına (âkıle-i nazariye) ve kutsal nur ile aydınlanıp, Tanrı'nın doğru yolu göstermesi ile perdeler kalktığında ise, kutsal kuvvet mânasına (kuvve-i kudsiyye) derler **(Kaşşâf,** I, 123; **Minhâcu'l-fukara,** s. 215 v.d.)

Bast: Yaymak, bir şeye el uzatmak, sevindirmek utanmayı bırakıp açılmak, özrü kabul etmek, kaplamak (Kamus tercümesi, III, 22) gibi çeşitli mânalara gelen bu kelime ile tasavvufta, kulda kendiliğinden veya nadir olarak bir sebeple hasıl olan gönül genişlemesi ve ferahlığı kastedilir. Bast, arzu edilen şeyin şimdiki zamanda gerçekleşmesinden hâsıl olur. Bast halinde bulunan bir sâlik ekseriya eşyadan ve hiç bir hâlden ürkmez, tiksinti duymaz, üzülmez ve daima bir ferahlık ve sevinç içindedir. Bu hâlde bulunan kimsenin, duyduğu sevinç ve genişlikten ötürü terbiyesini terk etmemesi ve Tanrı'nın huzurunda kulluğunu unutmaması gerekir. Bast hâli sâlikin Tanrı'da yok olması gibi üstün bir dereceye nispetle daha fakir ve zararlı olduğundan sofiler indinde kaçınılan hâllerden sayılmıştır. Bunun zıddı kabz (bk.)'dır. Kuşeyrî, **Risâle,** çv., Tahsin Yazıcı, Istanbul, I; **Kaşşâf,** I, 127; **Minhâcu'l-fukara',** Istanbul, 1286, 8. 260 v.d.).

Bâtın: Zâhir ve açığın zıddı. Ancak kabiliyetli olanlar

tarafından anlaşılan, anlayış ve zevki artanlara açılan gizli mâna, sır; veya zâhir ehline açılmayan ve onlarca anlaşılmayan iç hakikat.

Her zâhirin bir bâtını olduğunu, Kuran ile hadîslerin ancak tevil ile anlaşılabileceğini iddia eden fırkaların hepsine birden Bâtıniye derler. Tasavvufta ise, şerîat hükümleriyle bağlı bulunmadıklarını iddia eden haslara Bâtıniye denilmiştir. Bunlara göre, halk ancak zâhiri kavrayabildiği için şeriat hükümlerini yerine getirmek zorundadır. Halbuki kendileri bâtını kavradıklarından bu kayıtlardan kurtulmuşlardır.

Bayezid-i Bistamî: Hicri III. (Milâdi. IX.) asrın en meşhur sûfilerindendir. Asıl adı, Ebû Yezîd Tayfûr b. İsâ b. Surûşân olup, İran'da Kumis eyaletinde Bistam'da doğmuştur. Hayatı hakkında hemen hemen hiç bir şey bilinmiyor. Tasavvuf yoluna girmeden önce Hanefî fıkhı ile meşgul olmuştur. Sonra tasavvuf yoluna girmiş, uzun müddet bu yolda yürümüş ve yazılı bir eser bırakmadan 261 h (874 m.) de ölmüştür. Ancak vecd halinde söylediği sözlerin derlenmesiyle tertip edilen mecmualardan bazı parçalar zamanımıza kadar gelmiştir. Bu sözlerden anlaşıldığına göre, derisinden sıyrılan bir yılan gibi kendi şahsiyetinden sıyrılarak ilâhî sıfatlara bürünmüştür. Kendisi, bu halini anlatırken şöyle diyor: Ben on iki yıl benliğimin (nefsimin) demircisi ve beş yıl da kalbimin aynası oldum. Sonra bir sene, kalbimle benliğimin arasına baktım ve belimde bir kâfirlik zünnarı gördüm. On iki sene bu zünnarı kesmek için çalıştım. Baktığım zaman bu sefer de bâtınımda bir zünnar gördüm. Beş sene onu kesmek için uğraştım. Nihayet o koptuğu vakit halka baktığım zaman onları ölmüş gördüm. Bunun neticesinde Tanrı'nın birliğine ulaştım (**İslâm Ansiklopedisi,** c. II, s. 398, 400).

Beka: Kalma demektir. Tasavvufta ise, kulun övünülecek vasıflarının yaşamasına denir. Bunun karşılığı olan fena (yok olma) ise, kulun zemmedilen vasıflarının yok olmasıdır. Fena ile kulun kötü ve günah sayılan vasıfları yok olunca onun yerini ister istemez övünülecek huylar alır. Böylece kul, evvelâ kötü, yerilen vasıflarından yok olur, sonra övünülecek vasıflariyle beka bulur. İnsanın vasıflandığı şeyler, fiiller, ahlâk

(huylar) ve haller olmak üzere üçe ayrılır. Fiiller, kulun tasarrufunda; huylar, kulun yaratılışındadır. Kul huyların icap ettirdiği şeylerin aksini yapmak suretiyle yavaş yavaş onu (yani huyunu) mağlûp eder. Haller ise, Tanrı vergileridir. Bunlarda kulun hiç bir rolü yoktur. Şeriatın icap ettirdiği şekilde yerilen fiilleri terk eden kimse hakkında: "Şehvetinden fâni oldu" denilir. Şehvetinden fâni olan kişi, Tanrı'ya kulluktaki samimiyetiyle bâki olur. Bir kimse kötü ahlâkını yok etmek için, çalışıp didinerek cimrilik, kıskançlık, böbürlenmek gibi kötü şeylerden nefsini temizleyip kötü huylardan fâni olduğu anda doğruluk, erlik ve yiğitlikle bâki olur. Kul da nefsinden ve sıfatlarından fena bulduğu anda Tanrı'nın sıfatlariyle bâki olur. Tanrı'nın varlığı ile var ve Tanrı'nın bekasiyle bâki, Tanrı'nın diriliği ile diri ve Onun ilmi ile âlim olur (Kuşeyrî, **Risâle,** çv., Tahsin Yazıcı, Istanbul, I; **Minhâcü'l-Fukara,** s. 270 v. d; **Kaşşâf,** s. 126, 1156).

Bela ve Na'am: Her ikisi de "Evet" mânasına gelirse de birinci, menfi bir soruyu olumlu, ikincisi, olumsuz şekilde cevaplandırmaya yarar. Meselâ: "Filân kalkmadı mı?" sorusuna "Evet (bela), o kalktı" ve "Evet (na'am), kalkmadı" şeklinde verilen cevaplar gibi. Kur'an'dan da: "Tanrı Âdem oğullarının arkalarından zürriyetlerini alıp onlardan "Ben Rabbiniz değil miyim?" diye sorduğunda onlar da "Evet (belâ), sen Rabbimizsin" diye cevap verdiler... (VII, 172) âyetindeki "belâ" birinciye misal olarak gösterilmiştir.

Berat Namazı: Peygamber'e Kur'ân'ın indiği şaban ayının 14'ünü 15'ine bağlayan gecede kılınan namazdır. (A. Esad Ben'im, **Müslümanlık Bilgi ve Ödevleri,** İstanbul, 1945, s. 44).

Beyan ilmi: Söylenilmek istenileni açık ve güzel yani fasih ifade etmek sanatını öğreten, teşbih, istiare, mecaz ve kinayeden bahseden bir ilim olup, beyanda selislik demek olan "Belâgat" in bir koludur **(İslâm Ansiklopedisi,** c. II. s. 4649 v.d; 582).

Bid'at: Benzeri daha önce mevcut olmayan yahut yapılmayan bir şey veya fiil ve hareket tarzı gibi, yenilik mânasına gelir. İlk devirlerde peygamberin ölümünden az sonra din-

dc türeyen birtakım heveslere ve amellere denirdi. Sonraları dinî kurallarda meydana gelen noksanlıklara ve fazlalıklara da bid'at adı verildi. Bid'at, iyi ve kötü olmak üzere ikiye ayrılır: Bir bid'at, kendisine şeriatte bir esas ve şahit bulursa, ona iyi bid'at mânasına **"bid'at-ı hasene"** denir. Meselâ İslâm'ın ilk devirlerinde, hemen her zaman halk arasında bulunan halifenin bazı haklı sebepler dolayısiyle sonraları halktan uzaklaşıp ayrı yaşaması gibi. Buna mübah olan bid'at mânasına **bid'at-i mübâhe** de derler. Bir bid'at, hiç bir asıl ve esasa dayanmazsa ona da kötü bid'at **"bid'at-i seyyi'e** adı verilir. **(İslâm Ansiklopedisi** II, 599 a; **Kaşşâf,** I, 133; **Kamus tercümesi,** III, s. 183).

C

Cebbar: Ululuk, yücelik, kuvvet ve kudret sahibi anlamına Tanrı'nın adlarındandır **(Kamûs tercümesi,** c. II, s. 200).

Celâl: Sonsuz yücelik ululuk anlamına Tanrı'nın sıfatlarındandır. Tanrı'nın zâtının, gözle görülebilen şeylerden saklı kalması, anlamına da gelen bu kelime ile sûfîler, sevgili (maşuk'un)'in âşıkın aşkından istiğnası (kanıksaması)'nı kastederler. Bazısına göre de, c e l â l , yüce Tanrı'nın zâtının, kendi isim ve sıfatlarında zuhuru olup, kendine ait ululuk yücelik ve her güzellikten ibârettir. Güzelliğin (cemâl) kuvvetle gözükmesine celâl, her celâlın kuvvetle gözükmesine de cemâl denilir. Tanrı'nın iç sıfatlarına c e l â l , diş sıfatlarına c e m â l diyenler de olmuştur. **(K a ş ş â f** 1, 243 v.d.; **Kamus tercümesi,** III, s. 1214 v.d.).

Celvet: Yerini yurdunu terk etmek. Tasavvufta kulun, Tanrı sıfatlariyle halvetten çıkışına ve Tanrı varlığında yok oluşuna denir. 948 h. (1540-1541 m.) veya 950 h. (1543-1544 m.) da doğan ve 1038 h. (1658 m.)de ölen Üsküdarlı Şeyh Aziz Mahmud Hüdaî "Celvetî tarikatı" diye anılan bir tarikat kurmuştur. **(İslâm Ansiklopedisi,** III, 67).

Cemal: Güzel olmak; yüz ve huy güzelliği. Tanrı'nın lûtuf, rahmet, bilme, rızk verme, yaratma gibi sıfatlarından iba-

rettir: Tanrı'nın bu güzelliği ezelî olup içinde bu güzelliğini temaşa etmek için âlemi yarattı. Sûfîler, gaybdan kalbe gelen ilhâma, âşıkın aşk ve isteğine karşı sevgilinin (mâşûkun) olgunluk göstermesine de cemâl derler. **(Kaşşâf,** I, 244 v.d.)

Cennetu'l-Me'vâ: Ahirette mümin kullar için hazırlanmış bağlık, bahçelik ve köşklerle süslü olan yedi cennetten birinin adıdır. Sığınılacak yurt mânasına gelir. Bu yedi cennet şunlardır: Cennetü'l-Firdevs, Cennetü'l-Adn, Cennetü'n-Naim, Darü'l-Huld, Cennetü'l-Me'vâ, Darü's-Selâm ve Ulviyye. Bu cennetlerin her birinde dini bütün olanların derecelerine göre mertebeler vardır ve bütün cennetlerin ağaçlarının ve köşklerinin altından güzel ve hoş ırmaklar akar **(el-Beyân fî âyâti'l-Kur'ân, Türkçeli Kur'ân-ı kerîm,** Istanbul, 1928); Cevdet Paşa, **Lugât-i Kur'âniye hakkında lâhika,** s. 4).

Cuhi veya **Cuhâ:** İslâm dünyasında Nasreddin Hoca gibi güldürücü fıkralariyle tanınmış nüktedan bir adamın adı **(Kamus tercümesi,** IV, 900).

Cüneyd: Ebu'l-Kasım b. el-Cüneyd el-Hazzaz el-Kavârîrî. Bağdat'ta doğmuş ve orada 297 h (909 m.) veya 298 h. (910 m.)'de ölmüştür. İmâm Şâfiî'nin bir talebesinden fıkıh okudu. Tasavvufa dair bilgilerini ise, dayısı Sarî'üs-Sakatî, Hârisu'l-Muhâsibî ve Abû Ca'fer'il-Haddâd gibi meşhur sûfilerden elde etti. Kumaşçılıkla uğraştığı sırada alış veriş edeceğine, mütemadiyen ibadetle meşgul olurmuş. Cüneyd, hâl ve ilmi aynı derecede nefsinde toplamış bir kişiydi. Bunun için ibadeti terk etmek fikrinde olan sofilere kızardı. Zamanın bütün sûfîlerinin reisi olarak tanınmıştı. Bu yüzden kendisine "seyyidu't-tâ'ife" (=Sûfîlerin başbuğu)" unvanı verilmiştir. **(İslâm Ansiklopedisi,** c. III, s. 241 av.d.)

D

Dânak veya **dânek:** Asıl mânası **dane** olup, ağırlık ölçüsü ve sikke kısımlarındandır. Dinar ve dirhemin (bk.) altıda biri ise de, bu kitapta geçtiği yerde dirhemin dörtte biri değerinde olduğu anlaşılmaktadır **(İslâm Ansiklopedisi,** III, 467 a).

Dânişmend: Bilgili kişi mânasına gelen bu kelime ile da-

ha ziyade medrese talebesi ve medreseden yetişen şeriat bilginleri anlaşılır. **(Gıyâs,** s. 327).

Davud: İsrail peygamberlerinden birinin adı. Peygamberlikle saltanatı birleştirmiştir. Davud, Filistin ülkesini tamamiyle eline geçirmiş ve bugünkü Kudûs şehrini kendine başkent yapmıştır. Kırk sene hükümdarlıktan sonra ölmüş, yerine oğlu Süleyman geçmiştir. Dört kutsal kitaptan biri olan Zebur, onun adına gökten inmiştir **(Kısasul-enbiyâ,** I, 29-31).

Davud Orucu: Ramazan dışında gün aşırı tutulan oruç **(İslâm Ansiklopedisi,** X, 414).

Dergâh: K a p ı y e r i , k a p ı demektir. Dervişler arasında ise muhiblerin toplu olarak zikrettikleri ve dervişlerle şeyhin oturduğu yere denir. H a n k a h , t e k k e . **Kamûs-i türkî,** I, 606).

Derviş: Sofilerce hakikat yolcusuna, varlığından geçen ve kendisini yok eden kişiye verilen bir lâkaptır. Mevlevî ve Bektaşi'lerde tarikata giren, dervişin, karar verip muayyen çileyi çıkarması, hizmet görmek suretiyle tarikate tamamiyle bağlanması gerektir. **(Gıyâs,** s. 172).

Dinar: A l t ı n s i k k e b i r i m i . Bir dinar yirmi dirhem kıymetinde olup grek-Lâtin karışımı "denarius" kelimesinden gelmektedir. **(İslâm Ansiklopedisi,** III, 591. v.d.)

Dirhem veya **direm:** Arap para sisteminde 2.97 gr. ağırlığında g ü m ü ş s i k k e b i r i m i olup, aslı Yunancadır ve eski çağlardan beri kullanılmaktadır. Dirhem aynı zamanda 3.14 gramlık bir veznin de adıdır **(İslâm Ansiklopedisi,** III, 594 b).

Divan: D e v l e t i ş l e r i n i n i d a r e s i i l e a l â k a l ı k u r u l ; k a y ı t d e f t e r i , h e r h a n g i b i r m e v z u u ü z e r i n d e t e d v i n e d i l m i ş e s e r. Bu kelimenin Pehlevî dilinden geldiğini söyleyenler olduğu gibi, Süryaniceden geldiğini sananlar da vardır. Gerçekten Araplar, İslâmlığı yaymak maksadiyle İran'ı istilâ ettikleri sırada, Pehlevî dilinde tutulan ve sonra Arapçaya tercüme edilen Medine'de İslâm askerleriyle diğer kimselerin maaş tahsilâtını kaydeden daireye divan denilmiştir. Önceleri daha çok malî işlerle meşgul olan bu dairenin sonraları işleri artmış, vazifele-

ri çoğalmış ve nihayet en yüksek bir daire haline gelmiştir. Daha sonraları muhtelif dairelere divan denildiği de görülmektedir.

Abbasi devletindeki divanda vezir, kadınların kadısı ve diğer vazife sahiplerinin yerleri vardı. Halife de divana bakan pencereli yüksek bir yerden, divanda cereyan eden tartışmaları dinler, fakat pencereye Kâbe örtüsü gibi bir perde asıldığından kendisi görünmezdi. Abbasîlerdeki bu divan tarzı sonraları bütün İslâm devletleri tarafından kabul edilmiştir. Yalnız vaktiyle divanlarda halifeye ayrılan yerde sonraları padişahlar oturmuştur.

Başlangıçta herhangi bir mevzu üzerinde hazırlanmış bir esere bu ad verildiği halde sonraları bir şairin manzum yazılarını toplayan kitap mânasına gelmiştir. Bu şekli alan bir divanda sıra ile şu nazım şekilleri yer alır: Tevhîd, münâcât, na'af, din uluları, Padişah ve devlet adamlarının medhi, gazeller, rubâîler, kıtalar, murabba ve muhammesler ve diğer küçük şiir ve mesnevîler (I. Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Devleti Teşkilâtına Medhal,** İstanbul, 1941, bk. fihristte geçen yerler; **İslâm Ansiklopedisi,** III, 595).

E

Ebû Ali Sina: bk. İbni Sina.

Ebû Hafs: İslâmdaki ilk dört halifeden ikincisi olan Ömer'e, Peygamber tarafından verilen bir künyedir **(Kamûs tercümesi,** II, 1161).

Ebû Hanife: bk. Numan.

Abu'l - Hasan Ali b. Ca'far al - Harakanî: Meşhur sûfilerden olup, 351 h. (962 m.) de Bistam civarında Harakan adı verilen bir köyde doğmuştur. Bir köylü ailesine mensup idi. Önce çobanlık etmiş, sonra da çiftçilik ve nakliye işleri ile meşgul olmuştur. Sonradan öğrendiği Kur'ân okumaktan başka bir tahsil görmemiştir. Kendisi Arap sûfilerinin tesirinden az çok kurtulanlardan biri sayılır. Devrinde büyük bir şöhret sağlamıştır. Bu şöhreti dolayısiyle Gazneli sultan Mahmud başta olmak üzere İbn Sina gibi meşhur filozoflar tarafından

da ziyaret edilmiştir. 10 Muharrem 425 (4 Ocak 1033)'te vefat etmiştir **(Nûru'l-ulûm,** s. 190 vd; **Nafahat tercümesi,** s. 330; Attâr, **Tezkiretü'l-evliyâ,** II, 202; Sem'anî, **Kitâbu'l-ensâb,** 194 b;Hucviri, **Kaşfu'l-mahcub,** çv., Nicholson, London, s. 161; **Nâme-i dânişveran,** I, 185).

Ebû Hureyre: Peygamberin yakın arkadaşlarından (sahabeden) biridir. Hadis nakletmekle şöhret bulmuştur. Kedilere karşı fazla sevgisi olduğundan ona "kedi yavrusunun babası" mânasına gelen Ebû Hüreyre künyesi verilmiştir. Hicret'in yedinci senesinde Medine'ye gelip, Peygamber'e katılmıştır. Peygamberden 3500 hadis naklettiği rivayet edilir ise de, bunların bir çoğu sonradan kendisine isnad edilmiştir. 78 yaşında olduğu halde Medine'de 57 veya 58 h. (676-678 m.) yılında ölmüştür. **(İslâm Ansiklopedisi** IV, 32 a).

Ebû Sa'îd Fazlu'llah b. **Abi'l-Hayr:** İran'lı meşhur sûfîlerden olup, Horasan'da Meyhene veya bugün Me'ane denilen şehirde 357 h. (967 m.)'de doğmuştur. Babası Babu Bu'l-Hayr adında bir zat idi. Abû Sa'îd, devrinin mütedavil ilimlerini tahsil ettikten sonra tasavvufa intisap etmiştir. Meşhur sûfî Abû Abdirrahmân al-Sulemî'den hırka giymiştir. Çetin bir riyazet (b. bk.) ten sonra Nişabur'a gelmiş, orada kendisine gençler iltihak etmiştir. Tıpkı Mevlânâ'nın yaptığı gibi o da etrafındakileri semâ' etmeğe dâvet etmiştir. Devrinin ileri gelenlerinden temin ettiği parayı etrafındakilerle birlikte bir gün içinde tüketmek ve ertesi günkü ihtiyaçlarını başkalarından elde etmek gibi bir âdeti vardı. Şerîat dışı hareketlerinden dolayı devrinde Kuşayrî ve Abdullâh-i Ensârî gibi meşhur sûfilerin tenkitlerine maruz kalmıştır. Hal ve hareketleri birçok bakımlardan Mevlânâ'ya çok benzer. 4 Şaban 440 (12 Ocak 1049)'da doğduğu Meyhene'de ölmüştür **(Encyclopédie de l'Islâm,** Leyden, 1954, I, 150 v.d.)

Ebû Yezîd: bk. Bayezid.

Edhem: Ebû İshak İbrâhîm b. Edhem b. Mansûr b. Yezîd b. Câbir el-Tamîmî el-İcli, meşhur bir zâhid ve sûfî olup, aslen Behl'lidir. Menâkib-nâmelerin, çoğunda, Belh meliklerinden birinin oğlu olarak gösterilir. Bu eserlerde daha çok Budha'nın hâl tercümesine benzetilerek birbirinden az çok

farklı rivayetlere göre Edhem, bir gün avlanmağa çıkmış, birdenbire "Av için mi yaratıldın? Bununla mı emredildin?" diye hâtiften bir ses işitmiş. Fakat yine avlanmağa devam etmiş, bir müddet sonra atın eğerinin kaşından 'Sen ne av için yaratıldın, ne de bununla emredildin" diye ikinci bir ses işitmiş. Bunun üzerine atından inmiş, yürümeğe başlamış, o civarda babasının sürülerini otlatan bir çobana raslamış. Üzerindeki prens elbiselerini çobana vermiş, onun eski elbiselerini alıp gitmiş ve yola koyulmuş. Mekke'ye gelmiş, orada devrin meşhur sûfiieriyle tanışmış. Ekin biçmek, odun kesmek ve bostan beklemekle geçimini sağladıktan sonra artanı fakirlere verirmiş. Hattâ bir gün bir bağı beklerken bir asker kendisinden üzüm istemiş, o da, bağ sahibinden izin almadan vermeyeceğini söyleyince, asker onun başına vurmağa başlamış. Bunun üzerine o, "Tanrı'ya isyan eden bu başa vur" diyerek başını askerin önüne eğmiş. Bizanslılara karşı girişilen bir deniz seferinde 160-166 h. (776-783 m) yılları arasında ölmüştür. (Kuseyrî, **Risâle,** çv., Tahsin Yazıcı, I, I A, V, I, 886).

Elest: Tanrı'nın insanları yaratıp "Elestu birabbikum: Ben sizin rabbiniz değil miyim?" (K. VII., 172) diye buyurduğu zaman. İnsanların yaratılmasının başlangıcı (Ş. Sâmî, **Kâmûs-i türki,** I, 156).

Elif: Arap alfabesinin ilk harfi olan bu işaret, sûfilerce Tanrı'nın mutlak varlığını gösterir.

Emr-i Ma'rûf: Kur'ân'ın muhtelif âyetlerinde geçen bu tâbir, İslâm dinince, oruç, zekât, namaz, sadaka gibi iyi tanınmış olan hareketleri yapmağa emretme mânasında kullanılır. **(Gıyas. s. 43).**

Ensâr: Yardım eden mânasına gelen nâsır kelimesinin çoğul şeklidir. Peygambere yardım edip İslâm dininin kurulması ve yayılması hususunda büyük hizmetleri görülen kişiler. Bunlar, Medine halkından ve Hazreç ile Evs kabîlelerindendiler. **(Gıyâs,** s. 65).

Esbâb: Sâhib (=arkadaş) kelimesinin çoğulu olup Peygamber'in sohbetinde bulunan onunla arkadaş ve hemdem olan kişilere denir **(İslâm Ansiklopedisi** IV 370).

Eshâb-i Kehf: Mağara arkadaşları 'Ephesus'un yedi

uyuyanı" denilen gençlere Kur'ân'da, (XVIII., 8) verilen addır. Kur'ân'a göre bir puta tapanlar şehrinde bir çok genç tek Tanrı'ya inanmaktadır. Bunlar, bir mağaraya gizlenirler. Tanrı onları köpekleriyle birlikte bu mağarada uyutur. 309 sene orada uyuyakalırlar. Bunların üç veya beş veyahut da yedi kişi olduğunu söylerler. Tarihçiler ve tefsircilerin anlattıklarına göre ise: Rum diyarının bir şehrinde Hıristiyan olan birkaç genç, putlara tapınak istemezler, şehirden kaçıp yanlarında bulunan bir köpekle birlikte bir mağaraya saklanırlar. Orada bunları bir uyku basar. Puta tapanların hükümdarı Daykus maiyetiyle birlikte bunları yakalamak için mağaranın kapısına gelir, fakat içeriye giremez. Bunun üzerine gençler, acından ölsünler diye mağaranın kapısına bir duvar çeker. Günün birinde bir sürü sahibi bu duvarı yıktırır. Fakat duvarı yıkanların içeride uyuyanlardan haberi yoktur. Bu gençler, Tanrı'nın tâyin ettiği saatte uyanırlar. Hâlâ mâruz kaldıkları tehlikenin korkusu içindedirler. İçlerinden birini ekmek almak üzere şehire gönderirler. Ekmekçi, gencin verdiği parayı almak istemez ve onu zamanın hükümdarının yanına gönderir. Orada her şey anlaşılır: Gençler, 309 sene uykuda kalmışlardır. Hükümdar, Hıristiyan olduğu için buna çok sevinir. Genç, mağaraya döner dönmez arkadaşlariyle birlikte tekrar uykuya dalarlar ve bir daha uyanmazlar. Bunların, bulunduğu mağaraya da bir kilise yapılır (İ. A, IV, s. 370).

Eshab-ı Şimal: Cehennemlikler; Uğursuzlar. Kur'ân'da (L. VI, 41-45) bunlar hakkında: "Onlar kızgın ateşte, kaynayan sularda, kara dumandan gölgededirler" buyurulmuştur.

Eshab-ı Yemin: Uğur sahipleri. Bunlar hakkında da Kur'ân'da (LVI, 27 "Uğur sahiplerine gelince, onlar ne bahtiyardırlar. Onlar, dikensiz ağaçlar, meyveleri kat kat olmuş muzlar, yayılmış gölgeler, akar sular, eksilmeyen, tükenmeyen, dileyenden kesilmeyen bol bol meyveler arasında yüksek döşeklerdedir," buyurulmuştur.

Evhedüddin-i Kirmanî: Moğol'lar devrinde yaşamış olan İran'lı mutasavvıf bir şair olup 635 h. (1298 m.)'de vefat etmiştir. Meşhur sûfîlerden Ruknu'd-dîn-i Sencâsî'nin müridi idi; muhtelif İslâm memleketlerini gezmiş, Şam'da Şemseddin-i

Tebrizî ile görüşmüştür. Şiirlerinde mecâzî aşkın kuvvetle ifade edildiği görülür. En meşhur eseri, muhayyel bir seyâhatnâme mahiyetinde olan **Misbâhu'l-arvâhi**'dir.

Evtad: Vetedin çoğul şekli. Kazıklar, direkler demektir. Tasavvufta ise, halk tarafından bilinmeyen, fakat kudretli nüfuz ve tesirleriyle dünya düzenini koruyan ve rical-ül-Gayb denilen Tanrı erleri mertebelerinden üçüncü mertebede bulunan zümreye verilen bir unvandır. Bu zümrede dört kişi vardır. Bunlardan herbiri merkezinde bulunduğu dört cihetten birine bakmakla vazifelidir **(İslâm Ansiklopedisi,** IV, 419).

Ezel: Başlangıcı olmamakla beraber, sonsuz da olmayan bir süre. Filozof ve sûfîlerin kullandıkları bu tabir yerine kelâmcılar umumiyetle kıdem tabirini kullanırlar ve âlemin başlangıcı olmadığına dair ileri sürülen iddiaları reddederler. Onlara göre her şeyin sureti Allah'ın ilminde ezelî olarak mevcuttur. **(İslâm Ansiklopedisi,** IV, 4 b ve 433 a; **Kaşşâf,** I, 84.)

F

Fakih: Aslında bir şey bilen ve anlayan kimse, bu kelimenin türediği fikh kelimesi de başlangıçta ilm (=bilme) ile aynı mânada kullanılmıştır. Sonradan sırasiyle din ilmi, şerîat ilmi ve bunun dallarından biri olan furû'a ve nihayet İslâm hukuku mânalarına gelmiştir. Bu suretle bu ilimleri bilene de fâkih denilmiştir. **(İslâm Ansiklopedisi,** IV, 449 a;)

Fakr: Yoksulluk, kendisine ihtiyaç duyulan şeyin yokluğu. İhtiyaç duyulan şey, insanın iktidarı dahilinde ise, buna muhtaç olan kimse fakir sayılmaz. Allah'tan başka her varlık bilhassa varlığını devam bakımından O'na muhtaçtır. Bu bakımdan tek zengin Allah'tır. Mal bakımından fakir kimse, beş halde bulunur: 1) Zühd, malının olmasından sıkıntı çeken, onu almaktan kaçan, maldan nefret eden, onunla meşgul olmaktan tiksinen kimsenin hâli; 2) Rıza, mevcut malı olduğu gibi kabul eden, onun elde edilmesinden sevinç ve nefret duymayan, geldiği vakit de ondan kaçan kimsenin hâli; 3) Kanaat, malın elde edilmesi için herhangi bir harekette bulunmayan,

geldiği vakit de sevinç duyan kimsenin hâli; 4) Hırs, türlü zahmet ve yorgunluk karşılığında da olsa, herhangi bir yolla istediği malın arkasından koşan kimsenin hâli; 5) Iztırar, şiddetle muhtaç olduğu halde elinde bulunmayan bir mâlı elde edemeyenin hâli. Aç ve susuzun hâli gibi, ki bu şekilde bir ihtiyaçtan vazgeçmek son derecede nâdirdir. Eskiler bu beş hâlden en iyisinin zühd hâli olduğuna inanırlar. Bununla beraber bütün bunlardan daha üstün olan bir hâl daha vardır ki, o da istiğnadır. Bu halde bulunan kimseyi, bir malın elde edilmesi veya edilmemesi, veyahut da kaybolması hiç bir şekilde ilgilendirmez. Bu vasıfta olan bir insanın sıfatı, Allah'ın sıfatına yakın ise de, Allah'ın başarılı kılmasına muhtaç olması bakımından O'ndan ayrılır. Buna göre fakirler, bulundukları halin derecesine göre, yukarıdan aşağıya doğru şöyle sıralanabilir: Zâhid, râzı, kani (yetinen), haris; muzdarın ise, zühd, kanaat sıfatları ile muttasıf olması mümkün olduğu için derecesi muhteliftir. Fakirlerin dilenmeleri meselesi de uzun zaman münakaşa mevzuu olmuş ve umumiyetle dilenme makbul sayılmamış ve hattâ haram olarak kabul edilmiştir. Bununla beraber dilenme umumiyetle ancak her türlü imkândan mahrum kalındığı zaman câiz görülmüştür. **(Kamûs tercümesi,** II, 609; İA, c. IV, s. 449 a). Taşköprü zâde Ahmed **Mevzuatu'l-'ulûm,** trc. Kemaleddin Mehmed, Istanbul, 1313, II, 679-688).

Fâra't-tennûr: Kur'ân'da "XI, 41; XXIII, 27" âyetlerinde geçen ve "Tandırdan (su) fışkırdı" mânasına gelen bu tâbir muhtelif şekillerde yorumlanmıştır. Hazret-i Ali'den nakledilen bir rivayete göre "Tandırın fışkırması" fecrin belirmesi ve sabahın gelmesidir. Başkalarının rivayetine göre ise, bu âyette geçen tandır, Nuh'un karısının veya kızının içinde ekmek pişirdiği tandırdır. Bu tandır taştandı. Nuh'a Âdemden miras kalmıştı. Tufan olacağı zaman su bu tandırdan fışkırmıştı. Başka bir rivayete göre de Nuh, bir gün bir ekmekçi dükkânına gitmişti. Ekmekçi tahkir maksadiyle ona: "Hani beni korkuttuğun su; o nereden gelecek?" diye sordu. Nuh da: "Senin tandırından," cevabını verdi ve hemen tandırdan sular fışkırmaya başladı. **(Ravzatu's-safâ,** I, 10).

Fâruk: İslâmdaki ilk dört halifeden ikincisi olan Ömer'in lakabıdır. Doğru ile içinde hiç bir gerçek bulunmayan boş şeyi biribirinden iyi ayırt ettiği için, Peygamber ona, bu lakabı vermiştir. Rivayete göre Rum Kayseri, Ömer'e halife olduğu vakit birçok hediyeler göndermiş. Bu hediyeler arasında şişe içinde çok şiddetli bir zehir varmış. Ömer, hediyeleri getiren elçiye bu şişenin ne olduğunu sormuş, o da "Bunun bir damlasının derhal düşmanı öldüren bir zehir olduğunu" söylemiş. Bunun üzerine Ömer: "Bana nefsimden daha şiddetli bir düşman yoktur. Onun ölmesi lâzımdır," demiş ve o zehirin hepsini bir defada içmiş; fakat onun bu doğru ile bâtılı birbirinden iyi ayırt ediciliği içtiği zehire karşı panzehir vazifesini görmüş ve kendisine bir şey olmamış (Ankaravî, **Mesnevî şerhi,** İstanbul, 1289, V, 877).

Fâsık: Allah'ın emrine itaatı olmıyan kimse, böyle bir insan kâfir de olabilir, âsi Müslüman da. Şeriatte küçük ve büyük günah işleyen ve bunda ısrâr eden insana denir, **(Kaşşâf,** II, 1132).

Ferîdeddin Attâr: İran'ın meşhur sûfî şairlerinden biri olup, asıl adı Ferîdeddîn Muhammed b. İbrâhim'dir. Doğum ve ölüm tarihi kesin olarak belli değil ise de, elde edilen bazı bilgilerden, onun 513-617 (1119-1220) veya 627 h. (1230 m.) tarihleri arasında yaşadığı anlaşılmaktadır. Kendisine 40'a yakın eser isnâd edilmekte ise de, şimdilik kendisine ait oldukları tesbit edilen eserlerin sayısı 25'i geçmemektedir. En meşhur eserleri **Mantıku't-tayr, İlâhî-nâme, Esrâr-nâme, Musîbet-nâme, Bulbul-nâme, Pand-nâme, Ustur-nâme** mesnevîleri ile mensur olarak yazdığı **Tezkiretu'l-evliyâ**'dır. Mevlânâ bu şâirin eserlerinin büyük ölçüde etkisi altında kalmıştır. **Encyclopédie de l'Islâm,** yeni tabı, Leyden-Paris, 1958, I, 775 a, v.d.; **İslâm Ansiklopedisi,** c. II, 7 a, v.d.)

Fereci: Göğsü açık, uzun cübbe. Sûfîlerin rivayet ettiklerine göre: onlardan birine bir iç sıkıntısı gelmiş. Bu sıkıntıdan kurtulmak için cübbesinin önünü tamamiyle yırtmış ve ferahlığa kavuşmuş. Bu hâdiseden sonra göğsü açık cübbe giymek âdet olmuş. Zaten ferec kederden sonra gelen sevinç mânasındadır. Arap'ların "es-sabru miftah-ul ferec: sabır, sıkıntı-

dan kurtulmanın anahtarıdır" diye bir de darbımeselleri vardır **(Kamûs tercümesi,** I, 805).

Fıkıh: Aslında anlayış inceliği, bilgi mânasında olup İslâm hukuku ilmine özel isim olmuştur. Bu ilim dînî, siyasî ve medenî hayatın bütün hususlarını içine alır. İbâdet, aile, miras, ahitler ve benzeri gibi muamelelerle ilgili hükümleri ihtiva eder. **(İslâm Ansiklopedisi,** IV, 60 b.)

Fısk: Tanrı'ya itaatden çıkma, Allah yolundan sapmak demektir. **(Kamûs tercümesi,** III, 988).

Fütûhât-ı Mekki: 560 h. (1165 m.)'de doğan ve 683 h. (1240 m.)'de ölen meşhur Muhyiddin Arabî'nin el-**Fütuhatü'l-Mekkîye fî-ma'rifeti'l-esrari'l-melekîye** adlı eserinin kısaltılmış adı olup kendisinin bütün tasavvufî görüşlerini ihtiva eder. (İA, VIII, 542).

G

Gayb: İnsanın gözle görmediği ve duygulariyle duyamadığı şeye denir. Gayb aynı zamanda bütün, parçadan büyüktür, dâire kare değildir, gece gündüz değildir gibi aklın doğruluğundan asla şüphe etmediği gerçeklerden de değildir. İki türlü gayb vardır: Biri, Tanrı tarafından bilinen ve insan tarafından bilinmesi mümkün olmayan ve Kur'ânda "gaybın anahtarları onun yanındadır, onu ancak o bilir" (K. VI, 59) âyetinde geçen gayb, bu da iki kısımdır: I. Ancak Tanrı tarafından haber verilmekle bilinen, mutlak gayb (meselâ ancak ilâhî vahy ile bilinen kıyâmet vakti.); diğeri ise, izâfî gaybdır ki bazısına bilinen, bazısına ise, bilinmeyen gayb (bir şehirde yağan yağmurun yağmur yağmayan diğer şehir halkına malûm olmaması gibi). II. Kur'ân'da: "o iymân edenler ki görmediklerine "gayb' da olanlara" inanırlar..." (K. II, 2) âyetinde buyurduğu gibi görülüp duyulmayan ve fakat akıl ve bilgi yolu ile varlığına delil bulunan, Tanrı'nın zatı, sıfatı ve âhiretin durumu gibi olan gayb. Her yerde hâzır olduğu için Tanrı'ya gayb demek doğru değilse de, halkın gözünden saklı olduğu için ona da gayb denmiştir. (Cevdet Paşa, **Lûgat-ı Kur'âniye hakkında lâ-**

hika, Türkçesi ile birlikte Kur'ân-ı Kerim, Istanbul 1928 sonunda s. 10 v.d.)

Gebr: Ateşe tapan, Zerdüşt dinine mensup olan kimseye denir. **(İslâm Ansiklopedisi IV, 762).**

H

Habib: Sevgili, Habîbu'llâh, Tanrı'nın sevgilisi, Peygamber mânasına gelir.

Hâcib: Kapıcı, perdedar. Kapıcılık vazifesini yapan memura ilk önce Sasaniler'de raslanmaktadır. Bu memuriyet, onlardan Abbasiler'e geçmiş ve halifenin kapısını bekleyen memura hâcib denmiştir. Abbasiler'in ilk devirlerinde hâcib, sadece halifenin kapısını beklemekle mükellefti. Fakat sonraları Abbasi halifeleri doğrudan doğruya devlet işlerine karışmaktan uzaklaştılar ve divanda olup bitenleri perde arkasından dinlemeğe başladılar. Bu suretle divanla halife arasındaki muhabereyi sağlamak maksadiyle bir memura ihtiyaç hasıl olunca hâciblere, divan, vezir ve sair kimselere halifenin emirlerini bildirmek veya halife ile icap edenleri görüştürmek vazifesi de verildi (İ. Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı devleti teşkilâtına medhal, Istanbul, 1941, bk. fihrist).**

Had: Sınır, târif, engel mânasına gelen bu kelime islâm şerîatinde, ceza hükümlerinde tâyin ve tahdit edilmiş olan ve değiştirilmesi câiz olmayan bir cezanın adıdır. Had cezasını gerektiren suçlar şunlardır: zina, iftira, ispirtolu içkiler içmek, hırsızlık. Bu suçların her biri için umumiyetle belirli sayıda dayak atılır. Bundan dolayı had vurmak, suçun mahiyetine göre belirli sayıda dayak atmak mânasına gelir. **(İslâm Ansiklopedisi, V, 41 a).**

Hadis: Aslında dinî ve din dışı mahiyette tebliğ veya rivâyet mânasında kullanılmış olup sonradan Peygamber'lerin ve sahabenin fiil ve sözleri ile ilgili haber şeklinde hususî bir mâna kazanmıştır. Peygamber'in buyruğu ve sözü. Peygamberin sözle bildirdiği buyruğuna hadîs-i kavlî ve yaptığı hareketlerle bildirdiği buyruğuna da hadîs-i fi'lî denilmiştir. Peygamber, birinin bir iş yaptığını ve söz söylediğini görüp du-

yar da onu bundan menetmezse o iş ve sözün doğru olduğu anlaşılır ki, buna da hadîs-i takrirî derler **(İslâm Ansiklopedisi, V, 47; Kaşşâf, I, 279).**

Hakanî: Meşhur bir İran şairi. Adı, Efdalüddin İbrahim Badîl b. Ali'dir. Aslen Şirvan'lı olup 595 h. (1199 m.) de Tebriz'de ölmüştür. İran Selçuklu sultanları zamanında yaşamış, onların iltifatına mazhar olmuş, fakat ömrünün son yıllarını sıkıntı içinde geçirmiştir. İran'ın birinci derecede sayılan şairlerinden olup, ilk manzum seyahat-nâme sayılan **Tuhfetu'l-İrakayn** adlı eseri ile 17.700 beyitten ibâret büyükçe bir divanı vardır. **(İA, V, 85-95 b).**

Hakim: (Hikmet bilen): Sözünde ve işlediği işte isabeti olan, nefsini her türlü arzudan meneden, bilgisine göre amel eden, eşyanın hakikatına, sırlarına ve sebeplerine vâkıf olan akıllı ve bilgin kimseye denir.

Hakka'l-yakîn: bk. Ayne'l-yakîn.

Hal: Kulun müdahalesi olmadan, Tanrı tarafından kalbe gelen neşe, hüzün, gönül ferahlığı ve darlığı, şevk ve heybet gibi hallere denir. Sûfiler arasında hal'in bir şimşek gibi çakıp kaybolduğunu söyleyenler olduğu gibi, onun devamlı olduğunu kabul edenler de vardır.

Halil: İbrahim Peygamber'in adıdır. Kur'ân'da (IV, 125) Halilu'llâh (Tanrı dostu) diye geçmektedir. İbrahim, Babil halkını dine davet etmek için Tanrı tarafından gönderilmiştir. Babil halkı, İbrahim'in davetine icabet etmemiş ve hükümdarları olan Nemrut, onu ateşe atmış, fakat ateş, İbrahim'i yakmadığı için, halkın bir kısmı bu mucize karşısında iman etmiş. İbrahim, bu iman edenlerle beraber önce Suriye'ye oradan da Mısır'a gitmiş, sonra Filistin'e gelip yerleşmiştir. **(Kısasu'l-enbiyâ, I, 7).**

Halvet: Bir kimse ile yalnız kalmak demektir. Tasavvufta ise tenha bir yerde başkalarının düşüncesinden uzaklaşmak suretiyle yalnız Tanrı'yı düşünmek ve onun düşüncesiyle bulunmak mânasına gelir. Mürit, halveti, halkın kendisine bir kötülük yapmasından korktuğu için değil, kendisinin onlara bir zarar vermesinden korktuğu için seçer **(Kuşeyrî, Risâle, s. 58).**

Hamd: Birini güzel işlerinden dolayı övmek (Cevdet Paşa. **Lûgat-i Kur'âniye hakkında lâhika,** s. 5).

Hankah: Önceleri yemek yenilen yer mânasına gelen bu kelime, sonraları bir şeyhin başkanlığı altında bulunan dervişlerin kaldıkları zikr ve ibadet ettikeri tekke veya dergâh mânasında kullanılmıştır. **(Gıyâs** s. 152).

Hannâne: Peygamber'in minber yapılmadan önce sırtını dayayıp hutbe okuduğu direk. Minber yapıldıktan sonra orada hutbe verince, o direkten, annesinden ayrılan çocuğunki gibi bir ses yükselmiş. Aslında çok ses çıkaran yay. Önceki kocasını hasretle anan kadına da denir. Bunun için «ilk kocasını hasretle anan kadın ve ilk karısını hasretle anan bir erkekle evlenmeyiniz» diye bir de hadîs vardır **(Giyâs,** 148; **Kamûs tercümesi,** IV. 598).

Hasan-i Meymendi: Adı Ahmed b. Hasan olup, lâkabı Şemsü'l-küfât ve künyesi Eb'u-l-Kasım'dır. Gazneli sultan Mahmud'un veziri ve süt kardeşidir. Sultan Mahmud'un, idaresinde muhtelif vazifelerde bulunduktan sonra onun veziri olmuş ve on iki yıl bu vazifede kalmıştır. İyi ve ciddî bir devlet adamı idi. Bir ara gözden düşmüş ve hattâ hapsedilmiş olan Hasan-i Meymendî, Gazneli Sultan Mes'ud zamanında tekrar vezir olmuş ve 424 (1032 m.) de ölmüştür. **(İA,** VIII, 180).

Hasların Hassı: (Hass-ül-hass) Hakikate erenler, sûfiler, insanları üç kısma ayırırlar: 1 — Tanrı'nın mutlak varlık olduğunu bilmeyenler ve yalnız şeriatın dışına inanan ve hakikate erişmiyenler. 2 — Hakikat yolcuları (Havvas: Haslar). 3 — Hakikate erenler ki, bunlara da hasların hassı mânasına (hass-ül-hass) derler.

Haşir: Toplanma veya toplama demektir. Tanrı, insanlar öldükten sonra, bedenlerini dağıtır; fakat kıyamet gününde bu dağılan parçaları toplayıp insanı tekrar diriltir. İşte Tanrı'nın bu toplayıp diriltmesine haşir denir İnsanların kıyamette dirilip toplanacakları yere de mahşer adı verilir. Haşrin bu şekilde cismânî olduğuna inananlar olduğu gibi, ruhânî olduğuna inananlar da vardır. Cismânî haşr, Tan-

rı'nın mezarda ölünün cesedini diriltmesi, ruhânî haşr ise Tanrı'nın ölünün cesedine ruhunu geri göndermesi ile olur. Sûfîlere göre ise, mahşer, ana rahmidir. Onlara göre insanlar bu dünyaya gelmeden önce neşir yani dağılma âleminde idiler. Onların her parçası kâinatın bir tarafından hayvan ve nebat âlemlerinde, ondan önce de unsurlarda idi. Anne ve baba, bu cüzleri ana rahminde toplar ,bir araya getirir **(Kaşşâf,** I, 293).

Havf: Korku, dünya veya ahirette Tanrı'nın azap ve işkencesinden korkmak. Sâlik, Tanrı'yı ne kadar çok bilirse o nispette de korkusu artar. Çünkü onun korkusu, Tanrı'yı bilmekten doğar. Korku, ya istenilmeyen bir şeyin olacağından veya sevilen ve kaybolacağı düşünülen bir şeyden hâsıl olur. Bu itibarla korku, gelecek zamanla ilgilidir. Meselâ bir adam, birinin kendisine düşmanlık ettiğini anlayınca, onun, günü birinde kendisine bir fenalık yapmasından korkmağa başlar. Sûfiler, korkuyu üç dereceye ayırmışlardır. Birinci derecedeki korku, imanın gerektirdiği korkudur. Kur'ân'da (III, 175) «müminseniz onlardan korkmayıp benden korkarsınız» âyetiyle bu korkuya işaret edilmiştir. İkinci derecedeki korku ise, Tanrı'nın sıfat ve fiillerini bilmekten doğan korkudur. Bu çeşit korkuya haşyet denir. Kur'ân'daki (XXXV, 28) «...ancak kullarından bilginlerdir ki, Tanrı'dan korkarlar» âyetiyle de bu ikinci derecedeki korku kastedilmiştir: Üçüncü derecedeki korku da Tanrı'yı bilip tanımanın şartı olan korkudur. Yani Tanrı'yı tanıyıp bilmeden önce ondan korkmak gerekir.

Haydar: Aslan, Hazret-i Ali'nin lakabı **(Gıyâs,** s. 150).

Haydar-i Kerrar: Düşmanın üzerine döne döne saldıran aslan veya savaşçı. Hazret-i Ali'nin lakabı **Kamûs-i türkî,** II, 1154).

Hayy: Diri demektir. Tanrı adlarındandır. Tanrı, daima diri ve ölmek ihtimalinden beri olduğu için kendisinin sıfatı olmuştur. (Cevdet Paşa, **aynı eser** s. 5).

Helile: Birçok çeşitleri bulunan ve tohumları doktorlukta kullanılan bir bitki **(Kaşşâf,** II 1509).

Hidaye: Fıkıhtan bahseden bir eserin adı. Tıbbı, hikmete

dile ve daha birçok mevzulara dair yazılmış hidaye kitapları vardır (Kâtib Çelebî, **Keşfu'z-zunûn,** II, 2028).

Hızır: Müslümanlara göre, ölmez bir Peygamber olup, onunla ilgili efsanelerin, Yunan mitolojisinden geldiği anlaşılmaktadır. Gerçekten de Yunan mitolojisinde etrafında birçok efsaneler teşekkül etmiş bulunan Glavkus adlı balıkçı ile Hızır'ın gerek adları, gerekse kendilerine atfedilen efsaneler arasında yakın bir ilgi vardır. Nitekim her ikisinin adı da yeşil mânasına gelmektedir.

Yunanlılara göre, Glavkus adında bir balıkçı vardı. Bu balıkçı, bir gün balık avlarken ölü balıklardan birinin bir ota değerek canlandığını görür. Kendisi de bu ottan yer ve ölmeyen bir şeytan olur. Fakat bu ölmezlik, onun için bir felâkettir. Her sene dağları taşları gezerek ah vah ederek bu ölmezlikten kurtulmak ister. Anlatılan bu hikâye sonraları İskender' in aşçısı hakkında söylenmiştir. Şöyle ki, İskender, birçok ülkeleri ele geçirdikten sonra, insanlarla şenelmemiş memleketleri görmek ister. Yanına altı aylık bir azık alarak yola çıkar, birçok şaşılacak ülkeleri aştıktan sonra zulmet diyarına gelir. Buradan da saadet ülkesine geçmek arzusundadır. Zulmet ülkesinde sağ tarafa giden yol görür, yanında bulunan gençler ve bu karanlıkta yürüyebilmek için kendilerine nasıl hareket etmelerini tavsiye eden bir ihtiyarla birlikte bu yoldan giderler. Nihayet bir pınara ulaşırlar. İskender, aşçısı Andreas'a yemek pişirmesini söyler. Aşçı, yanındaki kuru torik balığını pişirmek üzere bu pınarda yıkamak ister. Fakat balık suya sokulur sokulmaz canlanır. Bunun üzerine aşçı da bu sudan içer ve ölmez olur, bir şişe su da yanına almağı ihmal etmez. İskender, balığı canlandıran bu pınarı duyunca aşçısına, kendisine haber vermediği için kızar ve onu kamçılar, fakat aşçı o sudan içtiği için ölmez. Aşçı, İskender'in kızkardeşine âşıktır. Ona da beraberinde bulunan sudan verir, o da ölmez olur. İskender, kızkardeşini kovar. Kız, çöle gidip bir şeytan, Andreas ise başına bir değirmen taşı bağlayarak bugünkü Adriyatik denizine atlar ve deniz şeytanı olur.

Başka bir rivayete göre ise İskender, zulmet ülkesinde insana hayat veren (ab-ı hayat) bir pınarın bulunduğunu işitir.

Bunu arayıp bulmak için gençlerle birlikte oraya gider. Bu ülkede birçok pınarlar vardır. Bunların içinden hangisinin ab-ı hayat olduğunu bilmezler. İskender, bu suya girip yıkanır ve ölmez olur. Oradan döndükten sonra aşçı bu hikâyeyi anlatır. İskender, bunu duyunca kızar ve onu denize atar. Aşçı denizde şeytan haline gelir.

Yukarıda anlatılan bu ab-ı hayat = hayat suyu meselesi Kur'ân'a da aksetmiştir. Kur'ân'a göre (XVIII, 59-63), Musa, hizmetçisine: "Ben iki denizin birleştiği yere varmayınca dinlenmeyeceğim" der. İki denizin birleştiği yere geldiklerinde yanlarında bulunan balıklarını unuturlar. Balık, burada dirilip denize girer. Orayı geçtikten sonra Musa, hizmetçisine "Yemeğimizi getir," der. Hizmetçi de: "Gördün mü yaptığımızı? Kayanın yanında oturduğumuz zaman ben balığı unuttum. Onu bana şeytan unutturdu. Balık da şaşılacak şey, denize gitti," der. Musa da: "İşte istediğimiz bu idi," der ve geri dönüyorlar. İki denizin birleştiği yerde İlm-i Ledün (B.k.)'ü bilen birini buluyorlar. Bu adam, Musa ile beraber yola çıkıyor, yolda birçok marifetler gösteriyor, gemileri delip batırıyor, yıkılan duvarları düzeltiyor. Müfessirlere göre bu adam, Hızır'dır ve ölmez bir peygamberdir. Karada ve denizde yolunu şaşıran Müslüman'lara yardım eder.

Bütün bu anlatılanlardan şu sonuç çıkıyor: Balıkçı Glavkus hikâyesinden, Yunan'lılarda İskender'in aşçısı olan Andreas, İslâmlarda ise Hızır hikâyesi doğmuştur. Ancak, hikâyenin kahramanı olan balıkçı Glavkus, Yunan'lılarda İskender'in aşçısı, Müslümanlarda ise, bazı müfessirlere göre peygamber, bazılarına göre ise Musa'nın hizmetçisidir. Bazı müfessirler de Hızır'ın İskender'in veziri olduğunu söylerler. Belki de bu son görüşte olan müfessirler, peygamber olduğu için Hızır'a aşçılığı yakıştıramamışlar, onu, İskender'in veziri olarak göstermişlerdir. (H. Ritter, **Ders takrirleri: İA,** V, 457 b-462 a; P. Grimal, **Dictionnaire de la mytologie Grecque et Romanie, Paris,** 1958, s. 167).

Hicab: Perde, tasavvufta, arzu edileni gözden saklayan şey, Tanrı'nın tecellisini kabul etmeğe mâni olan kalpdeki dün-

ya ile ilgili şeylerin intıbaına hicab derler. Bu şekildeki hicab, nurlu (nurânî) ve karanlık (zulmânî) olmak üzere iki çeşittir. Nurlu hicâb insanda meydana gelen bütün övünülecek sıfatlar, karanlık hicâb ise, insanda ortaya çıkan bütün yerilmeğe değer sıfatlardan ibarettir. (Seyyid, Şerîf-i Curcanî'den naklen, K. Ganî **Tasavvuf der asr-ı Hâfız,** Tahran, 1322 h. ş. 642; **Kaşşâf,** I, 276; İA, V, 472 a).

Hidayet: Doğru yola götürmek, lûtfen delâlet etmek.

Hikmet: İlim, akıl, ilmin hakikatini araştırmakla ameli sağlamlaştırmak, peygamberlik, şeriat ve sünnet mânalarına geldiği gibi, Kur'ân ve İncil'e de denir. Bazıları, hikmet Tanrı'nın sıfatlarından olan eşyanın hizmetini esaslı bir şekilde bilmek ve insanın vasıflarından olan hikmeti bilip hayırlı iş işlemek, bazıları da kulun sözünde ve amelindeki doğruluktur diye tarif etmişlerdir. (Cevdet Paşa, **Lûgat-i Kur'ânîye,** s. 5).

Hotab: O devirde yapılan bir çeşit yemek.

Höcre: Oda, çardak, küçük oda. Dervişlerin çile çıkardıkları ve riyazete çekildikleri oda. **(Kamûs-i türkî** I, 541).

Hud: İsrail Peygamberlerinden birinin adıdır, Rivayete göre, Tufandan sonra, Yemen'de Hadramut yöresinde zuhur eden Âd ismindeki kavmi (bk. Âd,) dine davet etmek için gönderilmiş. Fakat bu kavmin pek azı iman etmiştir. Bu kavim, bulunduğu bölgeyi bayındır bir hale getirmişti. Bunlar, Hud peygamberin dine davetine icabet etmemişler; bunun üzerine Tanrı da, onları şiddetli bir yelle yok etmiştir. Hud, bu şiddetli rüzgâr üzerine kendine iman edenleri alıp bir adaya götürmüş. Orada bu şiddetli rüzgârdan müteessir olmamaları için arkadaşlarının etrafına parmağiyle bir daire çizmiş ve onlara bu dairenin dışına çıkmamalarını buyurmuş. Böylece onlar bu rüzgârdan zarar görmemişler, Â'd kavmini yok eden bu şiddetli rüzgâr, onların derilerini yumuşatmış ve ruhlarını ferahlandırmış. **(Kısasu'l-enbiya,** I, 8.)

Hulle: Belden aşağı ve yukarı olmak üzere iki parçadan ibaret elbiseye veya astarlı elbiseye denir. Ayrıca cennet elbisesi mânasına da gelir. **(Kamûs tercümesi,** III, 1244).

Hummây-i Muhrika: Çok ateş veren bir sıtma türü.

İ

İblis: Şeytanın özel adı. Allah'ın Âdem'i yaratmasına karşı çıktığı, Havva'yı kandırdığı ve Âdem'e secde etmediği için, cennetten kovulmuştur. (İA, V/II, 690 b. v. d.).

İbn Sînâ: En büyük İslâm filozoflarındana biri olup, asıl adı, Ebû Ali el-Hüseyn b. Abdillâh'tır. 980 de doğmuş ve 1037 de ölmüştür. Ortaçağda batıda Avicenna (Avisenna) diye tanınmıştır. Felsefî bilgisinin esaslarını büyük Türk filozofu Farabî'ye borçludur. En büyük eseri, bütün felsefî sistemini içine alan **Şifâ** adlı kitabıdır (İA, V/II, 807 b-824 a).

İcâbet: Cevap vermek ve kabul etmek demektir. Kulun, Tanrı'ya icabeti ta'at (b. bk.), Tanrı'nın kula icabeti ise, kulun istediği şeyi vermek ve ihtiyacını yerine getirmektir (Cevdet Paşa, **Lûgat-i Kur'âniye,,** s. 1).

İclâs töreni: Oturtma töreni, Şeyhleri posta oturtmak için yapılan tören.

İdrârât: İdrarın çoğul şekli. Eskiden devlet tarafından maaş olarak verilen paraya denirdi. **(Osmanlı devleti teşkilâtına medhal,** s. 254).

İğdiş: Kısırlaştırılmış insan veya hayvan demektir; fakat Selçuklular'da Türk'ten başka karışık soydan gelenlere iğdiş denildiği gibi, ana ve babadan bir tarafı Türk olmayanlara da bu ad verilirdi. Bunların ayrıca kumandanları da vardı. Bu kumandanlara iğdişbaşı veya emîr-ül-ekâdişe derlerdi. Dilimize çevirdiği miz bu eser, aynı zamanda iğdişlerin derecesinin tacirlerle bir olduğunu da göstermektedir. **(aynı eser,** bk. fihriste geçen yerler).

İhlâs: Sâlikin, amelinde Tanrı'dan başka bir şahit aramamasına denir. Sûfîlere göre ise, ihlâs, Tanrı'ya ortak koşma ve iki yüzlülükten kurtulmadır. Onlara göre bir ameli terk etmek iki yüzlülük, o ameli yerine getirmek ise, Tanrı'ya ortak koşmaklıktır. Buradaki şirkten maksat, kulun ben de Tanrı'nın bu işini yaparım demekle kendini Tanrı'ya ortak kabul etmiş olmasıdır.

İhram: Asıl mânası, bir şeyi haram olarak bildirmek veya haram kılmak demektir; fakat daha çok hac esnasında Mek-

ke'ye girmeden önce belirli yerlere gelindiği vakit giyilen bir elbiseye denir. Bu elbise yünlü, pamuklu veya keten kumaştan olup, biri peştemal şeklinde belden aşağı ve diğeri uzun, sırtı ve göğsü örten bolca yapılmış iki parçadan ibarettir. Vücud üzerinde sadece düğümlerle tutturulmuştur. Bu elbise ancak dinin gerektirdiği şekilde baştan aşağı vücut temizliği yapıldıktan sonra giyilebilir (İA, V/II, 942 b.v.d.; Taşköpri-zâde, **Mevzuâtu'l-ulûm,** trc. Kemâleddin Mehmed, Istanbul, 1313, II, 331 v. d.).

İhsan: İyilik etmek, bir şeyi iyi ve güzel yapmak ve bir şeyi gereği gibi bilmek demektir **(Lûgat-i Kur'âniye,** s. 1).

İhvan-üs-Sefa: Temiz, doğru, sadık arkadaşlar IV. h. (X m.) yüzyılda teşekkül etmiş bir İslâm felsefe kurulunun adı, Bu kurulun düşüncelerinde bilhassa Yunan ve Maniheist tesirler görülür. Bunların felsefî, inançlarını toplayan kitabın adı **Resâ'ilü ihvâni's-Sefâ'**dır (İA, V/II, s. 946 v.d.)

İklim: Meyil mânasına gelen Yunanca klima kelimesinin Arapça şekli olup, dünya yuvarlağının kuzey ve güney olmak üzere yediye bölünmüş parçalarından her birine verilen addır. İran'da ise, dünyanın yediye bölünmüş, ülkelerinden her birine bu ad verilmiştir. (İA, V/II, 948 b v.d.).

İksir: Âdî madenleri gümüş ve altın hâline getirmeğe yarayan ve sır olarak bilinen bir madde (İA, V/II, 949).

İksir-i Â'zam: Bir şeyin elde edilmesine sebep ve etkisi olan madde **Kamûs-i türki,** I, 147).

İlliyyîn: Gökün ve cennetin en yüksek yeri. Dini bütün insanların ruhları burada karar kılacaklar **(Kamûs tercümesi,** V, 1089).

İlm-i Huruf: Harfler ilmi. Eskiden bazı özelliklerine inanılan harflerin bir araya getirilmesi ile, istenilene kabiliyeti olan ruhlar üzerindeki tesirlerini araştıran ilim. Eskiden bazıları her harfin bir anlamı gösterdiğine inanır ve bunun sonucu olarak her harfe bir anlam vermeğe çalışırlardı. Bunlara göre her harf, konuşan bir parça (cüz-i nâtıka)'dır. Bu inanışta olanlar, harflerin bu anlamlarıyle uğraşan bir ilim vücuda getirmişler, harflerin neyi gösterdiklerini anlamak için de Miftahü'l-Gayb (=gaybın anahtarı) adiyle birtakım kitaplar yaz-

mışlardır. Bu kitaplarda, her harfin gösterdiği anlamlar için cetveller vardır. Meselâ onlara göre: (d) âdem'e, (ḥ) Hakk'a, (f) fazilet'e (s) selât'a delâlet eder **(Mevzuâtu'l-ulûm,** II, 244).

İlm-el-Yakîn: Bk. Ayn-el-yakîn.

İlmiyle Âmil: Şeriatın buyurduklarını bilen ve bunları uygulayan kişiye denir. Şeriat bilgisine ilim, bu bilgiye göre ibadetleri ve işleri yerine getirmek de ameldir.

İmam Şafiî: İslâmdaki dört mezhepten biri olan Şafiîliğin kurucusu olup, asıl adı, Muhammed b. İdris'tir. 150 h. (767 m.)'de Gazza'da doğdu. Çocukluğunda Mekke'ye geldi orada hadîs öğrendi. Bilâhere Mısır ve Bağdad'a gitmiş, oralarda kendinden önceki mezhepler hakkında bilgisini artırmış ve nihayet kendisine nisbet edilen Şafiî'ye mezhebini kurmuştur. Tekrar Mısır'a dönüp 204 h. (820 m.)'de Fustât'ta ölmüştür. (Brockelman, **Geschichte der arabischen litteratur,** Leyden, 1943, **I,** 188).

İmâle: Asıl anlamı bir şeyi kendi yerinden başka bir yere meylettirmek olup, Arap dilcilerine göre, a i sesine ve **elifi (I)** yâ'ya doğru kaydırarak okumak, meselâ elifi (â) yı î şekline sokmak, **kitab ketîb, rikâb'ı rakîb âdâb'ı âbîd** şeklinde telâffuz etmek gibi **(Gıyâs,** s. 43;) **Kaşşâf,** II, 1351; İA, V/II, 979 v.d.) Aruz vezni ile yazılmış Türk şiirinde ise, vezin icabı kısa heceleri uzun okumağa denir.

İn'am: Nimet vermek ve nimet ihsan etmek, sevindirmek **(Kamûs tercümesi,** IV, 500).

İradet: Dilemek, gönülde duyulan istek, rıza, arzu ihtiyar **(aynı eser,** I, 1149).

İrembağı: Rivayete göre Şeddâd tarafından cenneti taklîden San'a ve Hadramut arasında yaptırılmış bir bahçenin adı. Bu bahçe yapılıp bittikten sonra Şeddad, onu görmeğe gelirken yolda adamlariyle birlikte Tanrı tarafından yok edilmiş ve şehir de kumlara gömülmüştür **(Giyâs,** s. 20; İA c. V, 2, 105).

İsa'nın Sofrası: Kur'ân'a (V, 112-114) göre Havariler İsa'ya "Rabbim bize gökten bir sofra indirebilir mi?" diye sormuşlar. İsa da: "Ey Tanrım! Bizden öncekilere ve sonrakilere bayram olması için gökten bir sofra indir," diye dua etmiş.

Bunun üzerine Tanrı da: "Ben, o sofrayı size indireceğim..." demiş.

İsa'nın Boyacılığı: Annesi, İsa'yı çocukken bir boyacının yanına vermiş. Günün birinde boyacının bir işi çıkmış. Boyayacağı elbiseleri İsa'ya teslim ve: "Elbiselerin her birinde bir işaret var, bunları bu işaretlere göre boya," diye tembih ederek işine gitmiş. İsa da bu işaretleri gözönünde tutmayarak hepsini bir boya küpüne daldırmış. Ustası döndüğünde bu hali görüp üzülmüş. Fakat İsa, elbiseleri birer birer küpten çıkardığında her elbisenin sahibinin istediği renge boyanmış olduğunu görmüş ve bu mucizeyi görenler İsa'ya inanmışlar. (Cl. Huart, **Les saints des derviches tourneurs,** I, 378).

İsnâd: Dayamak demektir. Sırası ve geleneğiyle hadîs-i rivâyet edenlerin zinciri (İA, V/II, 1125).

İsrafil: Tanrı'nın dört yakın meleğinden birinin adı. Bu melek çok iridir. Ayakları yedi kat yerin altında bulunduğu halde, başı arşın direklerine erişir. Dört kanadı vardır. Vücudunda kıllar, ağızlar ve diller bulunur. Kıyamet gününde boru (sur)'yu iki defa üflemek vazifesi ona verilmiştir. Kur'ân'a göre (XXIII, 101) kıyamet kopacağı vakit İsrafil, boruyu üfleyecek ve bütün insanlar ölecekler. Azrail, onun ve diğer iki arkadaşının da canını alacak. Fakat İsrafil tekrar diriltilecek, boruyu tekrar üfleyecek ve borunun içinde bulunan ruhlar cesetlere gidecek, herkes canlanıp mahşer meydanına gelecek (İA, V/II, 1127 v.d.).

İstiğrak: Bir şeyi baştan aşağı kaplamak, bir şeyin içine baştan aşağı gömülmek, dalmak. Sûfîlerin, Tanrı'dan başka her şeyden ilgilerini kesip vecde ve hâle dalmaları **(Kamûs tercümesi,** III, 973).

İttika: Sakınmak. Şeriatte, kişinin kendisini daha önce zararlı olan şeyden korumasıdır. Bunun üç derecesi vardır. Birinci derece, ebedî azaba düşmemek için küfürden sakınmaktır. Bu derece, aşağı tabakadan insanların mertebesidir. İkinci derece, her türlü günahtan çekinmektir ki, bu da hasların mertebesidir. Üçüncü ise, insanı meşgul eden her şeyden elini eteğini çekip yüzünü tamamiyle Tanrı'ya döndürmektir.

Bu da hasların hassının mertebesidir. (Cevdet Paşa, **Lûgat-i Kur'anîye,** s. 1).

K

Kabz: Daralma, sıkılma. Bu hal,sâlikin korku (havf) halinden sonra hâsıl olur. Başlangıçta müridde havf ne ise, ârifte de kabz odur. Şu kadar var ki, kavf gelecek, kabz ise şimdiki zamanla ilgilidir. Havfta sevilen bir şeyin gelecekte yok olmasından korkulur. Halbuki kabzda o şey şimdiki zamanda yok olduğu için sıkıntı duyulur. Bu itibarla içinde bir sıkıntı ve daralma duvar sâlik, vaktinin esiri olur. Kabz, bazen sâlikte bir miktar şuur bırakır, bazen de şuurunu başından tamamiyle alır ve bu suretle o kendinden geçer. (Kuseyrî, **Risale)**

Kadîm: Varlıkta eski olan, ezelî başlangıcı olmayan varlığı, bütün varlıklardan evvel olan yüce Tanrı (İA, VI, 676).

Kaf Dağı: Eskilere göre, dünyanın her tarafını çevrelemiş olan ve ardında cinler, şeytanlar ve ejderhalar bulunan aşılmaz bir dağ. Eskilerin inancına göre, Kaf Dağı yeşil zümrütten yapılmış ve gök, rengini ondan almıştır. Kaf Dağı dünyanın âdeta direği gibidir. O olmasa her zaman zelzele olurdu. O dünyadaki bütün dağlarının anasıdır (İA, c. VI, s. 58 b)

Kâğıd-ı Mahzenî: O devirde kullanılan kartona benzer bir kâğıt olmalı.

Kahr: Yenmek, ezmek **(Kâmus tercümesi,** II, 648).

Kalender: Dünyadan el çekip serserice gezen, hiç bir şeye önem vermeyen kişi. Kalenderler, saçlarını, sakallarını, kaşlarını ve bıyıklarını ustura ile tıraş ettirir, davul, dümbelek ve boynuz borularla ilâhiler söyleyerek bayraklarını açıp şehir şehir dolaşırlar. Bunlar, ya on iki dilimli keçe külâh giyer veya başı açık gezerlerdi. Bu şekildeki dervişlerin Hind'den gelmiş olması çok muhtemeldir. Filhakika, Gazneli Mahmud'a yenilen Hind hükümdarı Çipal tıpkı bunlar gibi saçını sakalını tıraş ettikten sonra kendini ateşe atmıştır (İA, VI, 128; krş. Cevdet Paşa, **Kısasu'l-enbiya,** II, 567; **Vâhidî, Manakıb-i Hâce-i cihân ve Netice-i cân,** bölüm I.)

Kanun: İbni Sina'nın bir eseri olup, tam adı, **al-Kanûn**

fi'tı'bb'dır (Brockelman, **Geschichte der arabischen litteratur,** Leyden, 1943, I, 547).

Kaani'î: Bir İran şairi. Adı, Ahmed b. Muhammed el-Tusî el-Kaani'î'dir. Moğol'ların İran'ı istilâları üzerine oradan kaçıp Konya'ya gelmiş. Konya'da 642 h. (1244 m.)'de babası Keyhusrev'in yerine geçen İzzeddin Keykâvus için **Kelile ve Dimne**'yi nazmen tercüme etmiştir. Bu eser, Şehnâme veznin-de yazılmıştır. Eserin biricik nüshası British Museum'da odd. 7776 numaradadır. Mevlânâ hakkında bir mersiye yazdığına bakılırsa Kaani'înin ondan sonra yaşadığı anlaşılır. Kelile ve Dimne'den başka bir de Selçuknâme yazdığı ve bu eserin bir deve yükü tuttuğu rivayet edilir. Kaani'î aynı zamanda inanan, kanaat getiren mânasına da geldiği için yazar, şairin ismiyle, isminin mânası arasında bir kelime oyunu yapmaktadır. (Ahmed Ateş, **Hicrî VI,-VIII, (XII,-XIV) asırlarda Anadolu'da Farsça eserler, Türkiyat mecmuası,** VII-VIII, 95).

Karun: Musâ'ya karşı malının çokluğu ile övünen ve zekât vermeyen bir zenginmiş veya Firavun'un nazırı imiş. Zenginliği o kadar çokmuş ki, hazinelerinin anahtarlarını kırk kişi taşırmış. Zekât vermediği için, Musa toprağa: "Karun'u yut!" diye buyurmuş. Toprak Karun'u dizine kadar yutmuş, fakat Karun zekât vermeğe razı olduğu için toprak onu bırakmış, yine zekât vermemeğe başlayınca bu sefer toprak onu beline kadar yutmuş. Bunun üzerine yine malının zekâtını vermeği kabul etmiş. Toprak onu yine bırakıvermiş. Fakat bundan sonra malının zekâtını yine vermeğe kıyamayan Karun, bütün hazineleriyle birlikte tamamiyle yere batmış (İA, IV, 371).

Kasem Vavı: Yemin vavı. Arapçada, (,) harfi bazan yemin ifade eder. Yemin ifade ettiği zaman önünde bulunduğu kelimenin sonunu-in veya-i okutur. Meselâ Tanrı'ya yemin ederim mânasına gelen "Vallahi" gibi (C.P. Caspari, **Grammaire arabe,** Paris, 1881, s. 342).

Kasıd: Postacı, haberci **(Osmanlı devleti teşkilâtına methal,** s. 466).

Kavval: Aslında çok konuşan, sonradan tef çalışı, şarkıcı **(Gıyas,** 348).

Kedhuda: Ev sahibi, kendi halkı arasında değerli ve işler elinde olan kimse; padişah; evli kimse **(Burhân-i kaat'i tercümesi,** s. 475).

Keramet: Aslında yaratılıştan cömertlik, şereflilik gibi övünülecek sıfatlar taşımak, şeref, değer, cömertlik mânasına gelen bu kelime ile bilhassa velilerde gözüken olağanüstü bir hal veya işler kastedilir. Bu olağanüstü hal veya iş bir iddiaya dayanır veya dayanmaz. Beş türlü iddia vardır: Tanrılık, peygamberlik, velilik, sihirbazlık veya şeytanlık. Tanrılık iddiasında bulunan kimsede olağanüstü hal veya iş, sırf bu kimsenin yalancılığının gösterilmesi için zuhur eder. Peygamberlik iddiasında bulunan kimse davasında ya doğru veya yalancıdır. Davasında doğru olan için olağanüstü hal ve iş, vâcibdir. Aksi halde değildir. Velilik iddiasında bulunan kimseden olağanüstü bir hal veya iş (keramet) göstermenin câiz olup olmaması hususunda ihtilâf vardır. Sihirbazlık ve şeytanlık iddiasında bulunanlarda da olağanüstü bir hal veya iş zuhur edebilir. Ancak mutezile bunu kabul etmemektedir. Bütün bunların dışında hiç bir iddiada bulunmadığı halde, kendisinde olağanüstü bir hal zuhur eden kimseler de vardır ki, bunlar dini bütün veya fasık olabilir. Buna göre, dini bütün kişilerde zuhur eden olağanüstü hal veya iş, velilerin kerametleri gibi makbul sayılır. Fâsık kişilerde ise, bu hâl ve iş istidrâc adını alır **(Kamûs trc.,** IV, 463 v.d.; **Nefahât tercümesi.** s. 70; **Kaşşâf,** 1, 444, II, 1666; İA, VI, 577 v.d.)

Keşif: Bir şeyi örten, gizleyen, perde veya örtüyü kaldırıp o şeyi açığa çıkarmak, tasavvufta sırlı şeyleri meydana çıkarma. Bu meydana çıkarma da a) kesin delille, b) ilim, c) muşahhas ve vasıtasız tecrübe ile mümkündür. Bu sonuncu vasıta ile Allah'ın vasıtasız olarak görülmesi sağlanır (İA, VI, 600 v.d.).

Kıptî: Arapların Mısır Hıristiyanlarına verdikleri isim olup, Araplarca Nuh'un ahfadından olduğu rivayet edilen eski Mısır kralı Kıpt'ın isminden gelmektedir. (İA, VI, 716-713).

Kıraat-i Seb'a: Yedi türlü okuma. Mâna değişmemek üzere Kur'anın Kurayş, Huzayl, Sakîf, Havâzin, Kinâne, Te-

mîm ve Yemen lehçesiyle sırat, mâlik, cibril gibi kelimelerin yedi türlü okunmasına denir (İ.A., VI, 733).

Kıran: Eski yıldızlar ilminde yedi seyyâreden iki yıldızın bir burcda aynı derece ve dakikada birleşmesine denir. Zühre, ile Müşteri'nin, bir doğum veya bir iş yapma esnasında birleşmeleri uğurlu sayılmıştır. Zühre ile Müşteri'nin birleştiği sırada doğan kimseye **sâhib-kıran** unvanı verilir. Bazan da doğrudan doğruya Müşteri ile Zuhâlin birleşmesine kıran denilir. Yıldızların bu birleşmelerinden bir takım hükümler çıkaranlara göre, bu birleşmelerin, arzımız ve insanların talihi üzerinde büyük tesirleri vardır **(Gıyas,** s. 338; İA, VI, 734)

Kimya: Hiç bir görgü ve tecrübeye dayanmayan ve sabit nazariyelere ve çok defa yanlış izah edilmiş hâdiselere dayanılarak ya mevcut cisimleri birbirine karıştırarak veya bir iksirin (bk.) tesiri ile kıymetli madenler ve taşlar elde etme ilmi. Meselâ cıvayı, gümüş, bakır ve diğer madenlerle karıştırıp ve iksir denen şeyi de ilâve ederek altın elde etme gibi (İA, IV, 374-384;**Kamûs tercümesi,** IV, 474-1155).

Kîsa'î: Abu Abdillâh b. Hamza b. Behmen b. Feyrûz - el-Kîsa'î: Meşhur bir nahivci ve Kur'ân-ı kendine has bir şekilde okuyan (kari') lardan biri olup Kûfe'de doğmuş ve Rey civarında Ranbûya'de 189 h. (805 m.) de ölmüştür. Hârunu'r - Reşîd, onu, oğulları el - Emîn ile el - Me'mun'a hoca tâyin etmiştir. (İA, VI, s. 824)

Konak (menzil): Şeriatten hakikate ulaşmak için mânevi yolculuğa çıkan kulun kendi cehit ve gayretiyle elde ettiği tarikat âdabından her birini gösterir. Bu suretle tasavvuf âdabının her biri, Tanrı'ya doğru yolculuğa çıkanların uğramaları gereken bir konak (menzil, makam) farz edilmiş ve bu konaklar, muhtelif kimseler tarafından muhtelif şekillerde bir sıralanmağa tabi tutulmuştur. (Kuseyri, **Risâle,** s. 37; Hucvîrî, **Kaşfu'l-mahcûb,** s. 187 v.d.; Abdullah-i Ensâri, **Menâzilu's-sâ'irîn,** s. 1 v.d.).

Kuba: Medine'ye bir saat mesafede bulunan bir kasaba. Peygamber, Mekke'den Medine'ye hicreti sırasında buraya uğrayıp birkaç gün kalmıştır. Kuba'da kaldığı bu birkaç gün

içinde bir mescit yaptırmıştır. Bu mescit, Müslümanların yaptıkları ilk mescittir. Peygamber'in burada bulunduğu sırada Medine ve civarı halkı gelip onu kendi memleketlerine geldiği için tebrik etmişler. Bu arada Medine'nin en meşhur şairi olan Hassân b. Sâbit de Peygamber hakkında yazdığı bir kasideyi kendisine takdim etmiştir (Cevdet Paşa, **Kısasu'l-enbiyâ,** I, 101 v.d.; İA, VII, 471 a).

Kutub: Aslında değirmen taşının üzerinde döndüğü mil, değirmen iği; kutup yıldızı; bir kavmin işlerinin döndüğü yer olan reisi ve kumandan mânâlarına gelen bu kelime ile tasavvufta sâliklerin her türlü işleri kendisine havale edilmiş kişi kastedilir. Sûfîlere göre kutb Tanrı'nın hususi nazarına mazhar olan yerdir. Bu makama yükseldikten sonra Abdullah adını alan kutb Peygamberin bütün özelliklerini tevarüs eder. Sağında ve solunda iki imam bulunur. Bu iki imamın muhtelif kaynaklara göre yerleri değişiktir. Bazısına göre sağda bulunana Abdu'r-Rabb, solda bulunana ise, Abdu'l-Melik adı verilir. Bazısına göre ise, sağdaki solda, soldaki sağdadır. Bunlardan biri kutbun halifesi olup, kutb öldüğünde onun yerine geçer. Peygamberin bütün özelliklerini taşıyan kutba, kutbu'l-âlem, kutbu'l-aktab, kutbu'l-ekber, kutbu'l-irşâd ve kutbu'l-medâr adları da verildiği gibi Gavs da denir. Kutbun ömrü 33 yıldan fazla ve on iki yıl beş ay ve iki günden de eksik olmaz. **(Kamus tercümesi,** I, 441; **Kaşşâf,** II, 1166 vdd; **Nefehât tercümesi,** s. 23-43).

Küfr: Örtmek, gizlemek, yapılan iyilikleri gizlemek; dinde ise, Tanrı'nın birliğini, Peygamber'i ve şeriatı inkâr etmek demek olup imanın zıddıdır. Mutaşavvıflar arasında ise, küfür hakikî iman sayılır; filhakika onlara göre, küfr çokluğu birlikte gizlemektir, bu suretle görülen çokluklar birlik denizinde yok olur. Hakikî küfr de yok olmadan ibarettir. **(Kamûs tercümesi,** II, 662; **Kaşşâf,** II 1251 vd.; **İslâm Ansiklopedisi,** VI, 61 v.d.).

L

Lâ ve illâ: Arapça'da "lâ" nefi, "illâ" da istisna için kullanılır ve kelimenin önüne gelir.

Mutasavvıflar, Tanrının birliğine, ortak ve benzerden arı duru olduğuna inanan insanın "lâ mevcude illâ'llâh: Tanrıdan başka hiç bir varlık yoktur" sözünü kabul edip önce "Lâ mevcude: hiç bir varlık yoktur" diyerek her türlü varlığı inkâr ettikten sonra "illâ-ıllâh: ancak Tanrı vardır" sözüne geçerek Tanrıda yok olması lâzım geldiğini söylerler. (Balıkesirli Şeyh Selâhaddin, **Mir'âtü'l-esma** adlı risâleden naklen Harîrî-zâde Kemaleddin, **Tibyân...**, II, 226 a).

Lâmekân: Mekânsızlık. Tanrı erlerinin gönlüdür.

Lâtife: Akla sığan, fakat anlatılmayan çok ince bir hal. Bu kelime bazen nefs-i nâtıka yerine de kullanılır. (Hucvîrî, **Kaşfu'l-mahcûb;** Curcânî, **Tarîfât).**

Ledün: Yanında ve zat mânasına gelir. Fakat sûfilerce, ledün bilgisi (ilm-i ledün) Tanrı tarafından ilham edilen ve mürşidin feyziyle bilinen hakikat bilgisidir. **(Kaşşâf,** II, 1066).

Levh-i Mahfuz: İyi korunmuş levha. Gökte bulunduğuna inanılan bu levhalar, bazen vahyin ilk metni, bazen de kader levhası olarak kabul edilmektedir. Uzunluğu yer ile gök, genişliği ise, doğu ile batı arasındaki mesafe kadar tasavvur edilir ve yedinci göğün üstünde bulunduğu söylenir. Üzerine, olan ve olacak olanlar kıyamete kadar yazılır. (İA, VII, 49a; **Kaşşâf,** II, 1291).

Lika: Birine kavuşup buluşmak ve mecazen de yüz mânasına gelir **(Kamus tercümesi,** IV, 1166; **Giyâs,** 387).

Lût: İbrahim peygamberin kardeşinin oğludur. İbrahim'le beraber Babil'den Şam tarafına geçmiş, o civarda bulunan Sedun nahiyesi halkını doğru yola davet etmiş, fakat her türlü kötülüğü yapan bu halkın başına, Tanrı, doğru yola girmedikleri için taş yağdırmış ve zelzele ile bütün köylerini altüst etmiştir. Lût, ailesiyle beraber bu felâketten kurtulmuştur (Cevdet Paşa, **Kısasu'l-enbiya,** I, 15).

Lûzine: Badem helvası **(Burhan-ı kaatı,** s. 549).

M

Mahmude: Sütle dolu bir nebatın usaresi olup, müshil ilâcı olarak kullanılır **(Burhan-ı kaatı** s. 560).

Makam: Sûfiler ruhî ilerlemeyi bir yolculuğa benzetirler. Tövbe, tevekkül, hamd ve bunlara benzer birtakım dereceleri aşmak mecburiyetindedir. O, bu derecelerin hangisinde bulunuyorsa, o derece onun makamı olur. Her makam bir cehid ve gayret sarfı ile elde edilir. Bu makamlardan birinin gerektirdiği şartlar yerine getirilmeden ikinci bir makama geçilemez. Meselâ kanaatini olgunlaştırmayan haris tevekkül, tevekkülünü tamamlamayan teslimiyet, tövbesini gerçekleştirmeyen inabet ve vera'ı noksan olan, zühd makamına geçemez. Sâliklerin olduğu gibi peygamberlerin de makamları vardır. Meselâ: Tövbe Âdemin, zühd Nuh'un, teslimiyyet İbrahim'in, inabet Musa'nın, hüzn Davud'un, ricâ İsâ'nın, havf Yahyâ'nın Zikirde Muhammed'in makamıdır. (Kuşeyri, **Risâle,** s. 37; **Minhâcu'l-fukara,** s. 80).

Mâkulât: Akıl ile bilinen ve nakle dayanmayan bilgiler. Beş duygumuzla anlayamadığımız, zekâ, fikir, anlayış gibi şeylere mâkulât, duygularımızla anladığımız şeylere de mahsusât denir. **(Kamûs tercümesi,** IV. 1447 v.d.).

Mansûr (al-Hallâc: Asıl adı. Abu'l-Mugis al-Husayn b. Mansûr al-Bayzavî olup, 244 h. (857 m.) de doğmuş ve 309 h. (922 m.)'de ölmüştür. Tasavvuf tarihinde bilhassa "ana'l Hakk: ben Hakım" sözü ile meşhur olan ve bu sözü yüzünden de idama mahkûm edilen sûfîlerden biridir (İA, IV, 167 v.d.)

Ma'rifet: Bir şeyin hakikatını etrafı ile idrâk etmeye ilim, o şeyin fazla (zaid) olan suretini nazarı itibare almadan zat ve sıfatları ile idrâkine ise, ma'rifet denir.

Marifet, başka bir şekilde de şu misalle anlatılır: Şeriat ve tarikat bir ipek gömleğe benzetilirse gömleğin dış yüzü şeriat, tene temas eden iç yüzü tarikat, teması hakikat ve bu temastan hâsıl olan hararet ve lezzet de marifettir. Başka bir tarife göre ise şeriat bilmek, tarikat bildiği ile amel etmek, hakikat ve marifet de o amelin mânevi mükâfatına kavuşmaktır. (S. Vicdâni, **Tomar-i turuk-i aliye, I. cüz, Melâmiyye,** İstanbul, s. 21. 1338-1340).

Ma'ruf: Aklın veya şeriatın veyahut da âdet ve örfün

beğendiği şeye denir. Ma'rufun zıddı münkerdir. (Cevdet Paşa, **Lûgat - i Kur'aniye,** s. B.)

Ma'ruf (Ebu Mahfuz Ma'ruf b. Fîrûz el-Kerhî): 200 h. (815 - 16 m.) tarihlerinde ölen meşhur sûfilerdendir. Ma'ruf, Ali b. Musâ el-Rızâ'nın kölelerindendi. Anne ve babası Hıristiyandı. Önce onu bir Hıristiyan mektebine verdiler. Öğretmeni kendisine teslisi öğretmek istedi. Fakat o, bunu kabul etmedi ve Tanrı'nın bir olduğunu söyledi. Bunun üzerine öğretmeni onu dövdü, o da bu yüzden mektepten kaçıp Ali b. Musa el-Rıza'nın kölesi oldu ve müslümanlığı kabul etti. Ma'ruf' un türbesi Bağdat'ta Diclenin batı sahilindedir. (İA, VII, 344 v.d.).

Mâturidî: Asıl adı (Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd Alem al-Hulâ'l - Mutakallim al - Maturidî es-Semerkandî olup, Semerkand'da doğup Türkistan'da inkişaf eden ve Maturudîlik adını alan bir kelâm mektebinin kurucusudur. 338 h. (944 m.)'de ölmüştür. Bu kelâm mektebi mensuplarına göre Tanrı'ya inanmak vazifesi, ilâhî bir emire dayanır. Bu da, ancak akılla idrâk edilir. Böylece akıl, imanın kaynağı değil, onun âletidir. Mâturidî, Kur'anda yazılanların Tanrı'nın sözü ve fakat harfleri ve seslerin mahlûk olduğunu kabul eder (İA, VII, 404 v.dd.)

Mecîd: Şan ve şeref sahibi, yüksek, yüce. Tanrı'nın sıfatlarındandır. (İA, VII, 439; I, 363).

Mekân: Oluş yeri. Var olan bir şey bulunmaz, yani varlıktan zuhur etmezse onun mekânı da yoktur. Buna göre mekân, bir şeyin var olmasına tâbi mücerret ve zihnî bir mefhumdur. Sûfîlere göre ise, Tanrı'nın halkla birleşmekten uzak olan zâtının çevrelemesi (ihata) dır. Bunlar, mekân âleminin, mekânsızlık (lâmekân) âleminden zuhur ettiğini ve hakikî âlemin de lâmekân olduğunu kabul ederler. **(Kamûs trc.,** IV, 742; **Kaşşâf,** s. 1277 v.d.).

Melekût: Aslında mubalâğa kipinde Arapça bir kelime olup, saltanat, yücelik; melekler âlemi, meleklerin ibâdet ettikleri yer mânasına gelir ise de, sûfîler daha çok Tanrı'nın sıfatları için kullanırlar: Yüce Tanrı her ölü ve diride tasarrufunu saltanat ve kudret sıfatları ile gösterir. Sıfatlar onun ta-

sarruf vasıtaları ve lûtfeden ile lûtf olunan, kahreden ile kahır olunan arasındaki lûtuf ve kahır gibi isim ve fiilleri de birbiri ile bağdaştıran bağlardır. Yine bunlara göre, melekût, ruhlar âlemi, gayb âlemi ve mâna âlemi mânalarına da gelir. Sıfat mertebesine ceberût ve isimler mertebesine de melekût derler. Var olan her şey, dış, iç ve bu ikisinden münezzeh olan olan ceberûttan ibârettir. Bunlardan dış **mülk**, iç melekût ve bu ikisinden münezzeh olan da ceberût adını taşır **(Kaşşâf,** s. 1339; **Gıyâs,** s. 442; **Kamûs tercümesi,** III, 1124).

Melik: İran'da İslâmiyetten sonra teşekkül eden devletlerde tam bir egemenliği olmayan hükümdara denirdi. Bunlar, sultanın uyruğunda idiler. Fakat hükümdarlıkları babadan oğula geçiyordu. "Melik" lâkabını da onlara ancak sultanlar veriyordu. Sultan lâkabı ise, ancak Bağdad'da bulunan halifeler tarafından verilirdi. Kendisine ilk defa sultan lâkabı verilen hükümdar Gazneli Sultan Mahmud'dur. Moğolların Bağdad'ı fethinden sonra bu âdet ortadan kalktı ve sultanla melik lâkabı aynı mânada kullanılmaya başladı. (İ. Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı devleti teşkilâtına medhal,** bk. fihrist).

Menâsik: Arapça "mensek" kelimesinin çoğul şekli olup, ibâdetin, usul, yol ve işleri, ibâdet yeri, ibâdet, kurban kesilen yer, mânalarına geldiği gibi hacıların ibadet edip kurban kestikleri yerler, mecaz yoluyle Kâbenin etrafını dolaşma, Safa ve Merve arasında koşma, Arafatta durma, kurban kesme, ihrama bürünme gibi hac esnasında yapılan işlere denir **(Kamûs tercümesi,** III, 1127; **Kaşşâf,** II, 1423).

Meryem: Hazret-i İsanın annesi. Rivayete göre bir gün Cebrail, Tanrı tarafından Zekeriya peygambere gelip, Yahya, adında bir çocuğu olacağını ve İsa'nın da dünyaya geleceğini bildirdikten sonra Meryem'in yanına gider, onun yakasına üfler ve bu üfleme ile Meryem gebe kalır. Yahya doğduktan altı ay sonra da İsa doğar. **(Kısasu'l-enbiya,** I. 39, v.d.).

Millet: Şeriat ve din, müslümanlar mânasına gelir. **(Kaşşâf,** II, 1346; İA, VIII, 317).

Min: Arapçada baş tarafına geldiği kelimenin sonunu

-in veya i- okutan bir edât. Arapçada bu vazifeyi gören edatlara harf-i cerr derler. Cerr, aynı zamanda kaldırıp götürmek demektir. Bu edat şehir ve memleket isimlerinin baş tarafına geldiği vakit kelimenin sonunu - e okutur. Bu harfin geçtiği hikâyede de Türk'ün min Tîs değil, min Tûse demesi gerekirdi. Türk, Arapçanın söz dizimini bilmediği için min Tîs. diyor. (A. Ateş, T. Yazıcı, N.M. Çetin, **Arapça dilbilgisi,** Istanbul, 1964).

Mi'rac: Çıkılacak ve yükselecek yer, merdiven mânasına gelir. Hususiyle Peygamberin göğe çıkmasına denir. Peygamberin göğe çıktığı geceye de Mi'rac Gecesi derler **(Kamûs trc.,** I, 792; İA, VIII, 344 v.d.).

Mirrîh: Güneşin etrafında bulunan gezegen yıldızlardan beşincisinin adı. Kan gibi kırmızı göründüğü için eski milletler Mirrîh'i kendilerine savaş tanrısı yapmışlardır. Yunanlılara göre kan dökmekten hoşlanan bu tanrı, Trakya dağlarında otururdu. Bunun şehirleri yıkan, iki de oğlu vardı. Romalılar savaşcı oldukları için bu tanrıyı Yunanlılardan daha çok sever ve hattâ Romus'la Romulus'un babası olduğunu zannederlerdi. Eskilere göre, bu yıldızın tabiatında yiğitlik, hiddet, sefahat, hiyanet ve gazap vardı. Aynı zamanda bu yıldız uğursuz sayılırdı.

Miskin: Bir şeyi olmayan fakir, Ancak fakirle miskin arasında fark vardır. Fakirin, kendisine zekât verilemeyecek kadar bir şeyi vardır. Miskinin ise, dünyada hiç bir şeyi yoktur. Bu itibarla miskine zekât vermek câizdir **(Kaşşâf,** I, 702).

Misvak: Eskiden dişleri temizlemek için kullandıkları bir nevi diş fırçası, kürdan. Bu aletin arâk denilen bir ağaçtan yapılması tavsiye edilirdi. Bu ağacın dalları kısa kısa kesilir, ağıza girecek bir hale getirildikten sonra uçları liflendirilerek fırça şekline getirilir ve bilhassa abdesten önce namaza hazırlık için kullanılırdı. (İA, VIII, 374).

Muhaddis: Peygamberin sözlerini (hadîsleri) nakl ve rivayet eden, hadîs ilmiyle uğraşan kimse. **(Giyâs,** s. 403).

Muhakkik: Tahkik eden, hakikati arayan, kılı kırk yaran.

Muhammed Gazalî (Zeyneddin Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Ahmed el-Tusî): Meşhur bir İslâm bilgini.

450 h. (1058 m.)'de Horasan'ın Tus şehri civarında bulunan Gazala köyünde doğmuştur. Tus'ta ve Nişabur'da muhtelif bilginlerden ders aldıktan sonra Bağdad'a gelmiş, orada meşhur Nizam-ül-Mülk'le görüşmüş ve onun delâletiyle Nizamiye medresesine müderris tâyin edilmiştir. Gazalî, burada bir müddet ders verdikten sonra ayrılıp zühd ve takvaya çekilmiş, hacc'a gitmiş, hacdan döndüğünde Şam'a gelmiş, orada tekrar müderrislik yapmıştır. Fakat burada da fazla kalamamış, kendini yine zühd ve takvâya vermiştir. Sonra kendi vatanı olan Tus'a dönmüş ve yine müderrislikle meşgul olmuş, fakat Nişâbur'da Nizamiye medresesinde tekrar müderrislik yapması için kendisine bir teklifte bulunulmuş. Bunun üzerine Bağdad'a gelip Nizamiye medresesinde yine bir müddet müderrislik yaptıktan sonra vatanına dönüp orada 505 h. (1112 m.) tarihinde ölmüştür. Tasavvufa ve fıkha dair birçok eserleri vardır (İA, IV, 748 v.d.).

Muhtar: Seçilmiş mânasına gelen bu kelime Peygamberin sıfatı olmuştur: Muhammed Emîn gibi.

Muhyiddîn-i Arabî: (Ebû Abdillâh Muhammed b. Ali b. Muhammed b. el-Arabî el-Hâtimi et-Tâ'î): İslâm tasavvufunda şöhreti asırlarca devam etmiş olan büyük ve meşhur bir sûfîdir. Daha çok İbn-el-Arabî veya ibn-Arabî adı ile tanınmış olup 560 h. (1165 m.) de İspanya'nın Mursiye şehrinde doğmuş oradan İşbiliye şehrine gelmiş bu şehirde uzun müddet devrindeki ilimleri öğrendikten sonra Tus'a geçmiş, buradan da önce Mekke'ye uğramış sonra Bağdad'ı, Haleb'i, Musul'u ve Anadolu'yu gezmiştir. En sonunda Şam'a gelerek orada 638 h. (1240 m.) de ölmüştür. Tasavvufta varlık birliği (vahdet-i vücud) nazariyesini kuvvetle müdafaa edenlerden biridir. En meşhur eseri **Fütuhatu'l-Mekkiyye** ile, **Fusûsu'l-hikemdir** (İA, VIII, 533).

Musa : İsrail Peygamberi. Firavun, fazla çoğaldıkları için İsrailoğullarından doğan erkek çocukları öldürmelerini emretmiş. Musa'nın annesi de çocuğunu öldüreceklerini anlayınca onu, etrafı ziftle kaplı bir sepet içine koyup Nil nehrine atmış. (Tevrat'a göre ise nehirin kenarındaki bir sazlığa bırakmış). Kur'an'a göre Firavunun karısı, Tevrat'a göre ise, kızı

bu sepeti sudan çıkarttırmış, sepeti açınca içinde Musa'yı görmüş, onu alıp beslemiş. Rivayete göre, Musa kendisini emzirmek isteyen kadınların memesini alınamış. Nihayet annesi onu emzirmeğe istekli olmuş, fakat kendisinin Musa'nın annesi olduğunu kimseye bildirmemiş. Musa, büyüdükten sonra, bir gün şehir içinde dolaşırken bir Mısırlının bir İbraniyi dövdüğünü görmüş. Dayanamıyarak Mısırlıyı öldürmüş. Ertesi günü işlediği bu cinayet duyulunca Musa Mısır'dan kaçmak zorunda kalmış. Oradan Meydan denilen bir yere gelerek Salih Peygamberin kızıyle evlenmiş. Çoluk çocuğuyle tekrar Mısır'a dönerken yolda Tur dağına uğramış, orada Tanrı ile konuşmuş. Mısır'a geldiğinde Firavun'u dine davet etmiş, fakat Firavun bunu kabul etmemiş. Bunun üzerine Musa âsasını yere bırakmış ve âsa hemen bir ejder olmuş. Bunu gören Firavun onun bir sihirbaz olduğunu sanmış. Musa'yı imtihan etmek için ülkesinde bulunan bütün sihirbazları çağırtmış. Sihirbazlar da sihir yapmak üzere kullandıkları ipleri ve diğer âletlerini alıp gelmişler. Firavunun önünde bu iplerle türlü sihirbazlıklar yapmışlar. İpleri yılan şekline sokmuşlar. En sonunda Musa, âsasını yere bırakmış, âsa büyük bir ejder haline gelmiş. Sihirbazların bütün iplerini yutmuş. Bu mucizeyi görenler Musa'ya iman etmişler. Bundan sonra Musa, Mısır' da bulunan İsrailoğullarının on iki kabîlesini alıp oradan çıkmış. Bunu duyan Firavun, askeriyle birlikte onu takip etmiş. Fakat Kızıldeniz kenarına geldiklerinde Musa âsasiyle denize vurmuş, denizde İsrailoğullarının on iki kabîlesinin geçmesi için on iki yol açılmış. Onlar bu yollardan geçip kurtulmuşlar. Fakat Firavun askeriyle bu yollardan geçmek isterken deniz tekrar birbirine kavuşmuş ve Firavun'la askerleri boğulmuşlar. Musa, kavmiyle beraber yolda öküze tapan ve Amâlika denilen bir kavmin yurduna uğramış. İsrailoğulları onların öküze taptıklarını görünce Musa'dan kendilerine de böyle bir ilâh tedarik etmesini istemişler. Musa, onları bu arzularından vazgeçirmiş. Fakat Kudüs'e varmak için bazı kavimlerle muharebe etmekten çekindikleri için Musa İsrailoğullarına kızmış. Bu yüzden İsrailoğulları Tih sahrasına düşmüşler, kırk sene kadar orada kalmışlar. Tih sahrasında bulundukları sırada Tanrı

kendilerine gökten kudret helvası yağdırmış. Bu sırada Musa da Tur dağına çıkmış, Tur'a giderken kardeşi Harun'u yerine vekil tâyin etmiş, kırk gün Tur'da kalmış. Bu müddet içinde İsrailoğulları arasında Samirî adında biri onların Mısır'dan getirmiş oldukları altınları toplayıp eritmiş, bır buzağı yapmış. Halkı da ona tapınağa dâvet etmiş. Halk da bu buzağıya tapmağa başlamış. Musa'ya Tur'da iken gökten Tevrat inmiş. Musa, Tevrat'ı alıp kavmi arasına gelmiş ve onların bir buzağıya taptıklarını görmüş. Son derece kızarak altından yapılmış olan buzağıyı parçalayıp denize attırmış. Buzağıya tapanlar da yaptıklarına pişman olmuşlar. Bundan sonra Musa kavmini alıp Uc b. Unk adında bir hükümdarla savaşmış ve onu yenmiş- **(Kısasu'l-enbiyâ,** I, 19-27).

Mushaf: Yazmaya veya iki kapak arasında ciltlenen yapraklara denilip halife Osman zamanında bu şekilde toplanan yapraklariyle birlikte Kur'an'ın bütününe bu ad verilmiştir. (İA, VIII, 677).

Mübin: Hayır ve şerri, doğru ve yanlışı biribirinden ayıran, tefrik eden. Kur'ân-ı mübînde olduğu gibi, Kur'anın sıfatı olur.

Mücâhede veya Cihad: Tanrı yolunda din düşmanı ile savaş mânasına gelen bu kelime ile sûfîler, kendi nefislerindeki istek ve hevese karşı yaptıkları savaşı kastederler. Sûfîlerce bu ikinci savaş birinciden daha makbûldür. Bu bakımdan birincisine yani din yolunda yapılan savaşa cihad-ı asgar: küçük cihâd; ikincisine ise, cihâd-ı ekber: Büyük cihad derler (Kuşeyrî, **Risâle,** s. 56 v.d.).

Mü'min: İnanan, dinin icabı olan ve şeksiz, şüphesiz bilinen şeyleri tasdik ve ikrar eden kişiye denir (İA, VIII, 798).

Münafık: Dine ve şeriat hükümlerine inanmadığı halde kendisini inanmış gösteren kişi (İA, VIII, 800).

Müşahede: İç ve dış gözü ile görme, tasavvufta, sanki O kendisini görüyormuş gibi Tanrı'yı kalp gözü ile görme. Çokluktan geçip birliğe ulaşan, varlıkları Tanrı'nın gözü ile görür ve kendisi ile bütün varlıkları ancak Tanrı mevcudiyeti ile kaim bilir **(Kaşşâf,** 740; Kuşeyrî, **Risâle,** 46).

Müşrik: Tanrı'ya ortak koşan, Tanrı'yı birden fazla bilen,

yahut işinde, kudretinde ve hareketinde ona bir kulu ortak tanıyan kişiye denir **(Kaşşâf,** s. 773).

Münker ve Nekir: Mezarda ölüleri sorguya çeken ve icabında cezalandıran iki melek (İA. VIII, 806).

Müstağnî: Eline geçen bir malın geliş ve gidişiyle herhangi bir şekilde ilgilenmeyen, bundan dolayı kendisinde herhangi bir değişiklik olmayan kimseye denir. Böyle bir kimse, eline geçen maldan dolayı bir sevinç duymadığı gibi, bunun elinden çıkmasından da üzüntü duymaz, ne gelen şey ne de kaybetmiş olduğunun tekrar eline geçmesi onu ilgilendirir. Onun bu sıfatı, Tanrı'nın ganî (zengin) sıfatına yakın ise de, Tanrı'nın ganî sıfatı, O'nun mutlak surette her bakımdan zengin olması ile müstağnî sıfatından ayrılır (Taşköprülü zâde, Ahmed Efendi, **Mevzuâtu'l-ulûm,** trc. Kemaleddin Mehmed Efendi, Istanbul, 1313, II, 679 v.d.)

N

Nâkib: Bir tekkede sema ve mukabelede şeyhe yardım ve vekâlet eden kıdemli derviş veya dede. Ayrıca rical-ülgayb'dan üç kişilik bir gruba da nakib denilir. Nakib, tarihî bir terim olarak kullanıldığı vakit "bir kabîlenin veya kavmin reisi veyahut reis vekili. Bu kabîle veya kavmin şeceresini bilen adam" mânalarına gelir. **(Kamûs trc.** I, 512; İ. H. Uzunçarşılı, **Osmanlı devleti teşkilâtına medhal,** bk. fihrist).

Nakib'ül-Eşrâf: Eskiden, Hazret-i Ali ile zevcesi Fatimetüzzehra'nın çocuklarından olan Hasan ve Hüseyin'in soyundan gelenlere bakan kimseye denirdi. Eskiden, Nakibü'l - Eşrâf, bunların soyundan geldiğini söyleyenlerin haseb ve nesebini araştırıp öğrenir, aralarındaki anlaşmazlığı giderir ve onları ahlâka aykırı bir hareketle bulunmaktan alıkoyardı. Nakibü'l-Eşrâfın başkanlığı altında, peygamberin soyundan gelenlerin şecerelerini tutmak ödeviyle görevlendirilmiş bir de divan vardır (İ. H. Uzunçarşılı, **aynı eser,** fihriste işaret edilen sahifeler).

Naklî ilimler: Nakil ve rivayetle öğrenilen tefsir vesaire gibi ilimler.

Nâkur: Büyük ney, kıyamet gününde üflenen boru **(Gıyâs,** s. 464).

Namus-i Ekber: Cebrail **(Gıyâs** s. 464).

Nârincât: Beş kısımdan ibaret olan sihirin ikinci kısmına verilen ad olup, bazı maddeleri biribiriyle karıştırmak suretiyle görülmedik bir hal meydana getirme sanatı **(Nafahât tercümesi,** s. 71).

Naz ve Niyaz: Naz, Tanrı'nın sevgililerinin, niyazsa Tanrı aşıklarının vasfıdır. Tanrı'nın naz eden sevgilileri, Tanrı'ya olmayacak hareketlerde bulunabilirler. Halbuki Tanrı'ya niyazda bulunan aşıklar, her şeylerinden vazgeçerler. Bununla beraber Tanrı'nın naz eden sevgililerinin nazı, onun niyazda bulunan aşıklarının ibadetlerinden daha yüksektir.

Nefs: Lûgatte varlık, ruh mânasına gelir. Bir şeyin nefsi demek, o şeyin kendisi demektir. Fakat sûfîler, nefis kelimesiyle kulun sakat vasıflarını, zemme değer ahlâk ve fiillerini kastederler ve insandaki heva ve hevesin ve şehvetin mayası olan kötü unsura nefis derler. Nefis, yerilmeğe değer huyların ve kötülüklerin kaynağıdır. Sûfîler nefsi yediye ayırmışlar, kötülüğü buyuran nefse, nefs-i emmare; kötülük yapınca kınıyan nefse, nefs-i levvame; Tanrı tarafından iyilikler ilham edilen nefse, nefs-i mülheme; imanda dönmeyecek, sürçmeyecek bir dereceye gelen nefse, nefs-i mutma'ine; Tanrı'dan razı olan nefse, nefs-i râziye; Tanrı rızasını kazanan nefse, nefs-i marziye ve tertemiz olan nefse de nefs-i zekiyye adını vermişlerdir, (İA, IX, 178-183).

Nesr Yıldızları: Şimal kutbu semtinde bulunan iki yıldızın adıdır. Bu yıldızlardan biri aşağı doğru bakar, biri de yukarı doğru uçar vaziyettedir. Aşağı doğru bakana Nesr-i Vâki, diğerine ise Nesr-i Tâir derler. **(Kamûs terc,** II, 703).

Nisab: Her şeyin aslı, esası ve mercii. Şeriatta ise bir malın zekât vermek için ulaşması iktiza eden miktar. Meselâ gümüş para iki yüze, devenin sayısı da beşe ulaşınca bunların zekâtlarının verilmesi vâcib olur. **(Kamûs** terc, I, 508).

Noyîn: Moğol devletinde derece itibariyle şehzadelerden sonra gelen kimselere denirdi. Bunlar muhtelif Moğol kabîlelerinden veya Türklerdendiler. Noyînlik rütbesi ancak küçük-

lükten başlayarak savaşlarda ve hükümdarın maiyetinde çalışıp yavaş yavaş yetişen kimselere verilirdi. Noyîn, en son olarak beylerbeyi rütbesine kadar yükselirdi. (İ. H. Uzunçarşılı, **aynı eser,** fihristte işaret edilen sahifeler).

Nuh: İsrail peygamberlerinden birinin adıdır. Göğe çekilen İdris Peygamberden sonra gelmiştir. Nuh, birçok seneler kendi kavmini dine dâvet etmiş, fakat Sâm, Hâm ve Yâfes adındaki oğullariyle karısı ve diğer pek az kimse iman etmişler. Bunun üzerine Nuh, kendi kavmine beddua etmiş, nihayet Nuh'un duası Tanrısı yanında kabul olunmuş ve: "Gemi yap!" diye Tanrı tarafından kendisine vahy gelmiş. Nuh, Tanrı'nın bu buyruğuna uyarak su bulunmayan bir yerde bir gemi yapmaya başlamış. Fakat onu görenler "Peygamberlik iddia ediyordun, şimdi de dülgerlik yapıyorsun," diyerek alay etmeye başlamışlar. Çok geçmeden Tûfan başlamış, Nuh, etrafında bulunan iman edenlerle beraber bu gemiye binmiş, yanına da her türlü hayvanlardan birer çift almış. Su, her tarafı kaplamış. Bu tufan altı ay kadar sürmüş, sonra yağmurlar dinmiş, sular çekilmiş. Nuh'un gemisi de Cûdi dağına oturmuş. Ondan sonra Nuh'un üç oğlundan insanlar türemiş. Bunun için Nuh'a "İkinci Âdem" demişlerdir. **(Kısasu'l-Enbiya,** I, 4 v.d.)

Numan (Numan b. Sabit): Hanefî mezhebinin kurucusu olan Ebû Hanife'dir. 80 h./696 m. de doğmuş ve 150 h. (767 m.)'de ölmüştür. Dini bütün bir kişi idi. Zamanın Irak valisi olan Yezid. b. Ömer, kendisine Kûfe kadılığını teklif etmiş, fakat o, bu dini bütünlüğü yüzünden kadılığı kabul etmemiştir. Bunun üzerine Yezid b. Ömer, Ebu Hanife'ye yüz kırbaç vurdurmuştur. Kendisine Abbasiler'den Mansur zamanında da kadılık teklif edilmişse de o yine kabul etmemiş, bu yüzden zindana atılmış ve 150 h. (769 m.)'de orada ölmüştür. (İA, IV, 20-28)

Nûşirevan: İranda, 224 m. de kurulmuş olan Sasanî devleti hükümdarlarından adaletiyle tanınmış olan Birinci Husrev'in unvanıdır. 518 m. senesinde padişah olmuştur. Asıl adı Husrev olduğu halde uyruğunda bulunanlar kendisini çok sevdikleri için ona (ölmez ruhlu) anlamına gelen Anuşek-Re-

van" adını vermişlerdir. Bu isim de zamanla Nûşin - Revan ve Nuşirevan şekline girmiştir. Adaleti dillere destan olmuş, bu yüzden adı, kendisinden sonra bile uzun müddet İran ve Arap edebiyatında yaşamıştır. Nûşirevan, âdeta adaletin timsali olarak kabul edilmiştir. Nûşirevan'ın hükümdarlığı, peygamberin doğduğu zamana rastladığı için peygamberin "Ben, âdil bir padişahın zamanında doğdum" dediği de rivayet edilir. 579m. de ölmüştür. (İA, IX, 370)

P

Pay-i Maçan: Papuçluk; ayrıca sağ elle sol omuzu, sol elle de sağ omuzu tutarak sağ ayağın baş parmağını sol ayağın baş parmağı üzerine koymak suretiyle durmağa denir. Vaktiyle öğrencileri cezalandırmak için de, onları bu şekilde ayakta durdururlardı. Sonraları bilhassa Mevlevilerde bir kusur işleyen derviş de böyle cezalandırıldı. **(Burhan-ı kaatı,** s. 145).

Pişk: Koyun veya geyik gübresi **(Aynı eser,** s. 158).

R

Rabb: Aslında terbiye edici ve besleyici mânasına gelir. Bütün varlıkları besleyip terbiye ettiği ve hepsinin de sahibi olduğu için Tanrı'ya Rabb denmiştir. **(Kamus trc,** I, 256).

Rabia: Hicrî II. asırda yaşamış, zâhid, dindar ve sûfi bir Arap kadınının adı. 95 h. (713 m.)'de doğmuştur. Rivayete göre, babası çok fakirmiş, öldükten sonra kızları etrafa dağılmış, Rabia da birinin yanında hizmetçilik etmeğe mecbur kalmış, fakat efendisi bazı kerametlerini görüp onu serbest bırakmış. O da Kâbe'yi ziyaret ettikten sonra 185 h. (801 m.)'de Basra' da ölmüştür. (İA, IX, 588; Attâr, **Tezkiretu'l-evliya,** I. 59 v.d.)

Ravi: Rivayet eden, anlatan.

Recîm: Taşlamak suretiyle kovulmuş tardedilmiş, sürülmüş, Tanrı'nın rahmetinden uzak, mel'ûn demektir. Şeytan Cennetten sürgün, Tanrı kapısından kovulmuş, melekler top-

lantısından uzaklaştırılmış olduğu için bu sıfatı almıştır, (Cevdet Paşa, **Lûgat-i Kur'aniye** s. 6; İA; IX, 663).

Rıza: Hoşnut olmak, beğenmek ve bir ameli işlemekte muvafakat göstermek. Sûfîlere göre ise rıza Tanrı'nın takdirine itiraz etmemektir. Kulun rızası, Tanrı kuldan razı olduktan sonra gerçekleşir. Kul, kalbini Tanrı'dan razı gördüğü vakit, Tanrı'nın da kendisinden razı olduğuna inanır ve Tanrı'dan gelen her şeye razı olur. Meşhur sûfîlerden Cüneyd-i Bağdadî, rızayı: "İhtiyarın kaldırılmasıdır", Rüveym: "Tanrı'nın hükümlerini ferahla karşılamaktır", Hârisel Muhasibî ise, "Rıza, Tanrı hükümlerinin cereyanı altında kalbin sükûnudur" diye tarih etmiştir. (Kuşeyri, **Risâle,** s. 103).

Reca: Ümit etme. Sûfilere göre ise reca, gelecekte elde edilmesi ümit edilen ve sevilen bir şeye kalbin bağlanmasıdır. Sûfilerin akîdelerine göre, Tanrı'ya, onun fazilet ve keremini ümit etmek suretiyle yapılan ibadet, insanları cezalandırmasından korkarak yapılan ibadetten daha iyidir. Çünkü ümitten sevgi doğar. Sûfiler recayı üçe ayırırlar: İyi bir iş veya hayır işleyip onun kabulü için yapılan reca, bir günah işledikten sonra edilen tövbenin kabulü için yapılan reca, üçüncüsü ise işlenilen günahlarda ısrar etmekle beraber Tanrı'nın bağışlamasını dilemek için yapılan reca. Havf (korku) ve reca, bir kuşun iki kanadına benzer. Nasıl kuş, iki kanadından birisi kısa olursa uçamazsa, sûfî de, havf veya recasından biri eksik veya kusurlu olursa maksadına ulaşamaz. (Kuşeyri, **Risâle,** s. 72).

Riyazet: Atı, tayı alıştırma, temrin. Tasavvufta nefsi küçültüp gönül sâflığını sağlamak için az yemek, az içmek, az uyumak ve nefsin istediğini vermemeğe denir. **(Minhâcu'l-fukarâ,** s. 155 v.d.)

Ruh'ül-Kuds: Müslümanlara göre cebrail, Hıristiyanlara göre ise İsa'yı ve İsa'da zuhur ederek inananları kuvvetlendiren Tanrı kudretidir. s. **(Gıyâs** s. 200).

Sa'd ve Nahs: Saadet ve talihsizlik yıldızları. Eski yıldızlar ilminde bunlardan ilkine uğur, ikincisine ise uğursuzluk atfedilirdi **(Kamûs trc.,** I, 1160; İA, X, 18).

Sadreddin-i Konevî: Konya'da yetişmiş olan meşhur bil-

ginlerdendir. Daha çocukken babası ölmüş, dul kalan annesi o sıralarda Konya'ya gelen Muhiddin-i Arabî ile evlenmiştir. Muhiddin-i Arabî, onu yetiştirmiştir. Mevlânâ'nın da ondan ders aldığı rivayet edilir. "**Nunûs**", "**Nefehâtu'l-ilâhiye**" ve "**Mefâtih'ul-gayb**" adlı eserleri vardır. 572 h. (1263 m.) tarihinde Konya'da ölmüştür (Brockelmann, **Geschichte der arabischen litteratur,** II.).

Salâ: Halkı yüksek sesle bir yere çağırmağa denir. Salâ, umumi dâvet mânasına gelir. Bu yüzden cuma günleri öğleyin önce müezzinlerin minarelerden Peygamberimize salât ve selâm vermelerine de salâ vermek denir. Mevlevilerde dervişlerden biri yemek vakitleri ve ezandan sonra, herkesin duyacağı bir yerde "Hû... Somata salâ" diye bağırmak suretiyle herkesi yemeğe ve namaza çağırır **(Gıyâs,** s. 314; A. Gölpınarlı, **Mevlânâ'dan sonra mevlevilik,** Istanbul, 1953, s. 415).

Sâlik: Zâhirden bâtına varmak için bir mürşide uyarak muayyen kaidelere riayet etmek şartiyle mânevi bir yolculuk yapan kişiye denir. Bu yolcu, yolculuğunu ilim kuvvetiyle değil, hal kuvvetiyle yapar ve bu yolculuğunda muhtelif makamlara uğrar. Sâlikin ilmi ayn-ül-yakîn derecesindedir.

Seba: Yemen'de bulunan bir şehir ve kavmin adıdır. Rivayete göre Seba halkı, şehirlerini sık sık basan selleri önlemek için büyük bir sed yapmışlar, bu sedle vücuda gelen barajdan kanallar vasıtasiyle tarlalarını sulamışlar. Son derecede rahat bir hayat geçiren bu halkı, Tanrı, Peygamberlere inanmayıp güneşe taptıkları için büyük bir selle yok etmiştir. (İA, II, 492)

Selsebil: Cennette bulunan bir pınarın adı **(Kamûs trc.** III, 1355).

Semâ: Oynamak, güzel sesle ve müzikle vecde gelmek demektir. Dinî bir perde altında insanların oynamak ve müzik ihtiyacını karşılayan bir nevi eğlence şekli. Dilimize çevirdiğimiz Eflâki'nin bu eserinde de son zamanlarda bilhassa Mevlevî tekkelerine münhasır olan bu eğlencenin o zamanlarda her yerde ve herkes tarafından tertiplendiği görülmektedir. Hattâ Mevlânâ, bazen bir kuyumcu dükkânının önünden geçerken içerden duyduğu çekiç sesleriyle, bazen da bir değirmen taşı-

nın çıkardığı sesle dönerek oynamağa başlar. Eskiden beri mutasavvıfların bir kısmı ve hattâ ondan önce Yunan filozofları arasında revaçta olan bu adetin, bilhassa Mevlânâ ile daha fazla bir rağbet gördüğü anlaşılıyor. Sema'ın Mevlânâ devrinde ne şekilde yapıldığına dair açık bilgimiz yoktur. Yalnız Eflâki'nin anlattıklarına bakılırsa bazen Mevlânâ'nın tek başına dinî bir vecdle herhangi bir sese uyup dönerek oynadığı, bazen de müridleri arasında def, çalan ve şarkı okuyanların iştirakiyle teşekkül eden bir koronun müziğine uyarak etrafındakilerle birlikte raksettiği görülüyor. Yine bu devirde sema, son zamanlarda olduğu gibi yalnız tekkelere münhasır değildir. Mevlânâ'yı sevenler, onun için bazen evlerde, bazen de bahçelerde sema toplantıları tertip ederler. Misafirlere şerbetler içirir ve yemekler yedirirlerdi. Bu devirde yapılan sema hakkındaki bilgimiz bundan ibarettir. Sema toplantılarının son zamanlarda Mevlânâ tekkelerinde aldığı şekilde şudur: Tekkelerde sema yapılmasına mahsus bir yer vardır. Buraya semahane (semaevi) derler. Semahanenin, ortasında cilâlı bir döşeme ile kaplı meydan vardı. Bu meydanın etrafında parmaklıklarla ayrılmış sofalar ve daha yüksekçe yerlerde meydana bakan mahfiller bulunurdu. Meydanın kıbleye bakan tarafında da bir mihrap vardı. Ziyaretçiler, mahfillere ve sofalara dolardı. Mevlevî dervişler de, bellerine eliflâm dedikleri kuşak ve arkalarına, mintan üzerine güldeste denilen kolsuz ve yakasız ceket ve başlarına sikke giydikleri, omuzlarına da derviş hırkasını attıkları halde çıplak ayakla meydanın etrafına dizilip ayakta dururlar. Müziği idare eden grup da kendilerine ayrılan bir yerde otururdu. Bu hazırlık bittikten sonra şeyh meydana girer ve "Selâmün aleyküm" der. Meydanın etrafında dizilmiş olan dervişlerin başında bulunan ve semazenbaşı (sema yapanların başı) denilen derviş de "aleyküm selâm" diyerek şeyhin selâmına karşılık verirdi. Hepsi yerlerine oturduktan sonra, bir müddet derin bir sessizlik hüküm sürer. Sonra müziği idare edenlerin bulunduğu yerden bir kişi "na't" denilen manzumeyi şarkı ile okur. "Na't" okunup bittikten sonra, o gün okunacak olan âyinin bestesinden neyzenbaşı bir taksim yapar. Herkes tam bir sessizlik içinde bu-

nu dinler. Bu taksim biter bitmez, semahanenin etrafına dizilmiş olan dervişler hep birden ellerini vurarak semaya kalkarlar, hırkalarını oldukları yere bırakarak birbiri arkasına sıraya dizilirler. Müziği idare eden grup kendi yerinde kalır. Kudumlar usuluyle vurulmağa başlayınca neyler de okunacak âyinin makamını çalmağa başlarlar. Sema edecekler kollarını çapraz olarak omuzlarına koyup kendileriyle birlikte ayağa kalkmış olan şeyhin başkeserek verdiği selâma aynen eğilerek mukabele ederler. Sonra şeyh, oturduğu posttan bir iki adım ilerler. Bir selâm resmi daha yapılır. Bu sırada semazenbaşı şeyhin huzuruna gelir, başkeserek eğilir. Üçüncü bir selâm töreni daha yapıldıktan sonra semazenbaşı yüzü şeyhe dönük olduğu halde üç adım geri çekilir. Bu suretle şeyhle onun arasında bir yol açılır. Semazenler, sıra ile bu aralığa gelerek şeyhin elini öper ve bu aralıktan geçip semaya başlarlar. Semazenlerin hepsi meydana girince semazenbaşı da yerinden ayrılarak dervişler arasında gezip mihverlerin bozulmamasına çalışır. Müziği idare eden grup peşrevden sonra âyin okumağa devam eder. Âyinler, sema esnasında verilen selâma göre tertiplenmişlerdir. Birinci selâm bitince semazenler oldukları yerde dururlar. Tekrar sema başlar ve ondan sonra bu şekilde dört selâm merasimi bitince semaa son verilir.

Semaın mübah olup olmadığı meselesi şeriatta büyük münakaşalara yol açmıştır. (Semâ'ın Mevlânâ devrindeki şekli şimdiki şekli hakkında daha fazla bilgi için bk. **Şarkiyât mecmuası,** V. s. 135 - 150; Gölpınarlı, **Mevlevî âdâb ve erkânı,** Istanbul, 1963; H. Ritter, **Die Mevlânâfeier in Konya, Von 11-17. Dezember 1960, Oriens,** XV, 249 - 270).

Semut: Ad kavminden sonra Şam'la Hicaz arasında türeyen bir kavmin adı. Rivayete göre bu kavim, dağları delip taşları oyarak sağlam evler yapmışlar. Tanrı, bunları dine davet etmek için Salih peygamberi göndermiş, fakat onlar imana gelmedikleri için Tanrı tarafından yok edilmişler. Kur'anda bu kavmin ne şekilde yok edildiği, şu şekilde anlatılmaktadır: "Semut kavmini Tanrı, yer deprentisi ve korkunç bir sesle yok etti. Onlar, evlerinde diz çökmüş bir vaziyette öldüler ve bu suretle sabahladılar" (K., VII, 93).

Senaî: İran'ın mutasavvıf şairlerinden biri. Gazneli Hakîm Senaî diye şöhret bulmuştur. 576 h. (1180 m.)'de Gazne'de ölmüştür. Mevlânâ, Senaî ve Attâr hakkında: "Attâr ruhtu, Senaî de onun iki gözü. Biz, Senaî ve Attâr'ın arkasından geldik," demiştir.

Serendip: Seylân adası.

Seriyyu's-Sakatî: 297 h. (909 m.)'de ölen bir sûfidir. Cüneyd'in dayısı ve Maruf-i Kerhî'nin talebesidir. Seriyyus's-Sakatî, Bağdad'ın bir pazarında elbise ticareti yapıyormuş. Bir gün Maruf-i Kerhî, ona bir yetim getirmiş ve bu yetimi giydirmesini söylemiş. O da bu yetimi giydirmiş. Bundan dolayı Kerhî çok memnun olmuş ve Seriyyu's-Sakatî'ye: "Tanrı, dünyayı sana sevilmeyen bir şey haline getirdi. Bulunduğun dertten kurtuldun," demiş. Bunun üzerine o, dünya ve dünyada bulunan şeylerden nefret ederek tasavvuf yolunu tutmuş (Kuşeyri. **Risâle**, 11).

Sersam: Beyin zarı iltihabı, menenjit.

Sevri: Adı, Süfyanu's-Sevri'dir. Meşhur sûfilerden'dir. 168 h. (784 m.)'de ölmüştür.

Sıddik: Son derecede doğru olan adama denir. Ayrıca, peygamberin Miraca çıktığını işittiği anda bu olaya inanıp tasdik ettiği için Ebûbekr'in de lâkabı olmuştur.

Sıddıka: Sıddık kelimesinin müennes şekli. Ebûbekir'in kızı ve peygamberin karısı olan Ayşe'nin lâkabı.

Sıddık-ı Ekber: Ebûbekir-i Sıddık.

Siccin: Cehennemde bulunan bir vâdinin adı. Burası cehennemin en kötü yeridir. Kötülük edenlerin hesap defteri buradadır (K., LXXXIII, 7-9; **Kamûs tercümesi** IV, 646).

Sidret-ül-Münteha: Yedinci kat gökte bulunduğu söylenen Sidre ağacı. Mirac gecesinde Cebrail, buraya kadar gelmiş fakat burayı geçememiş. Bunu gören Hazret-i Muhammed, Cebrail'e: "Niçin ilerlemiyorsun?" diye sormuş. Cebrail de: "Bir parmak ilerlesem yanarım," demiş. Fakat Peygamber burayı geçmiş. **(Giyâs,** 222).

Sîm-i Sultanî: O devirde kullanılan bir nevi gümüş para.

Sûfi: Tasavvuf ehli. Bazıları bu kelimenin softan yani yün kelimesinden geldiğini, sûfilerin de yün hırka giydikleri için

yüne nispetle kendilerine sûfi adı verildiğini söylerler. Bazıları ise, Peygamberin mescidinin sofasında yatıp kalkan ve sofa halkı mânasına gelen eshab'ı - suffe gibi yoksulluğu kendilerine şiar edindiklerinden bu adı aldıklarını kabul ederler. Bazılarına göre de bu kelime Yunanca hikmet mânasına gelen sofos kelimesinden gelmiştir. Bu son düşünce akla daha yakın görünmektedir. Çünkü, sof kelimesinden yapılmış olan tasavvuf sözüne Peygamberin zamanında raslanılmaktadır. (Dr. K. Ganî, **Tarih-i Tasavvuf der asr-ı Hâfız,** Tahran, 1322 kş., s. 37 v.d.)

Sohbet: Konuşmak mânasına gelen bu kelime, sûfilerce aşk ve cezbeyi kabul edip aşkın doğması ve cezbenin zuhuru için vahdete ait konuşmağa denir. Bunun için de üç şart gerektir: zaman, mekân, ihvan (kardeşler).

Subbuh Kuddûs: Tanrı'nın sıfatlarındandır. En övülmeğe değer ve çok aziz tertemiz arı duru olan mânalarına gelir. **(Kamûs trc.,** II, 984).

Suhreverdî 539 h. (1154 m.)'de Zencan yöresinde doğmuş ve 632 h. (1234 m.)'de Bağdad'da ölmüş olan bir İslâm bilgini ve mutasavvıfıdır.

Sultanî: O devirde kullanılan bir nevi altın para.

Sûr: Boynuzdan yapılan düdüğe denir. Boru mânasına da gelir.

Sure-i Kari'e: Kur'anda 101. surenin adıdır. Kıyamet gününde olup bitenler hakkındaki âyetleri ihtiva eder.

Suret: Her şeyin görünen şekli ve vasıfları. Mâna, suret şeklinde tecelli eder. Suret, bir şeyin aslı değil, onun ârazıdır, değişebilir. Mâna ise cevherdir, bir şeyin aslıdır, değişmez. Varlığın bir olduğuna inananlara göre mâna, Tanrı'dır. Suret de bütün kâinattır. Suret değişebildiği halde, mâna değişmez, devam eder. Bütün suretler, mânanın zuhuru olmakla beraber, Tanrı, suretlerin hepsinden münezzehtir.

Süleyman: İsrail peygamberlerinden Davud'un oğludur. Kur'ana göre Süleyman, babası gibi hem hükümdar, hem de peygamberdir (K., XXIII, 35). Tevrat'ta ise onun sadece hükümdarlığından bahsedilir. **(Tevrât,** Mülûk-i-Sâlis, IV, 1).

Tevrat'a göre Süleyman, hükümdarlığının dördüncü senesinde Kudüs'te Tanrı için "Beyt-ül-Mukaddes"i yaptırdıktan sonra kendisine de bir saray inşa ettirdi. Tevrat'ta bu iki bina anlatılmaktadır (**Tevrât,** Mülûk-i-salis VI, 2 38; VII, 1 - 39) Süleyman, Seba kraliçesi Belkıs ile bu sarayda görüştü. Kur'anda Süleyman'ın kuşdili bildiğine dair âyetler vardır (K., II, 101; XXVII, 16). Tevrat'ta Seba melikesi Belkıs'ın Süleyman'ın şöhretini duyunca onu ziyarete geldiği ve nasıl kabul edildiği yazılıdır (Mülûk-i Salis X, 1 - 10). İslâm membalarında ise Süleyman'ın Hüthüt vasıtasiyle Seba melikesine mektup gönderdiği kaydedilmekte ve onların tanışmasına vesile olan bu hâdise şu suretle anlatılmaktadır. Süleyman Beyt-ül-Mukaddes'i yaptırdıktan sonra ins ve cinden, aralarında hüthüt'ün de bulunduğu ehlî ve vahşi hayvanlardan teşekkül eden bir kalabalıkla Mekke'yi ziyarete karar verip hareket eder. Yolda bir yere kondukları sırada hüthüt, havaya yükselir, sağına soluna bakar, Belkıs'a ait bir bahçe görür. Bu bahçeye iner. Orada Yemen hüthütlerinden birine rastlar. Yemenli hüthüt, ondan Süleyman hakkında o da Yemenli hüthütten Seba melikesi hakkında bilgi edinir. Süleyman'ın hüthütü, Yemenli hüthütle beraber Belkıs'ın ülkesine gider. Orayı gördükten sonra geri döner ve Süleyman'a gördüklerini anlatır. Süleyman da bu hüthüt vasıtasiyle Seba melikesine mektup gönderir

Ayrıca Kur'anda Süleyman'ın karıncalar ovasından geçtiği bir sırada karıncaların beyinin: "Ey karıncalar, yuvalarınıza girin de Süleyman ve askeri sizi çiğnemesin," dediği ve Süleyman'ın bunu anladığı bildirilmektedir (K., XXVIII, 19). Yine Kur'anda "Devlerin, onun için yapılan yüksek yapılar, ibadet yerleri, resimler, havuz gibi kâseler, yerlere gömülü büyük kaplardan dilediği şeyleri yaptıklarına dair âyetler vardır (K., II, 101; XXVIII, 16; XXXIV, 13).

Süleyman'ın Yüzüğü: Süleyman'ın parmağında bulunan mühürlü yüzük. Süleyman bu mühürlü yüzüğün tesiriyle bütün mahlûklara hükmedermiş. Hattâ bir aralık bu yüzüğü şeytan çalmış ve mahlûklara hükmetmeğe başlamış.

Sülûk: Bir yola girme, bir sıraya dizilme, bir tarikate in-

tisap etme. Sûfilerin zâhirden bâtına varmak için bir mürşide uyarak muayyen kaideleri gözetmek şartiyle yola girmeğe sülûk denir. Bu yola girene de sâlik derler.

Sünnet: Peygamberin, müslümanların kendilerine örnek olarak alıp uydukları söz ve hareketlerine denir.

Ş

Şahne: Selçuklular zamanında Bağdad'ta, merkezdeki işlere bakan ve aynı zamanda halifenin durumunu kontrol eden valiye derlerdi. Aynı devirde şahnelerin önemli şehirlerde de bulunmalarına ihtiyaç hâsıl olmuş, bunun için bu şehirlere de birer şahne tâyin edilmiştir. Bu şehirlerdeki şahnelerin başlıca vazifeleri idare ve zabıta işlerine bakmaktı. Moğollar zamanında ise, Moğol ailesinin idare ettiği mıntıkadaki şeriata ait işler müstesna, diğer bütün işleri kontrol etmek maksadiyle Hân tarafından tâyin edilen memura şahne denirdi. Moğollar, halkın elinde bulunan mahsulün gelişigüzel alınmamasını sağlamak için harman zamanında harmanda yığılı bulunan mahsulün devlete ait olan onda veya yirmide birini almak vazifesini de şahnelere verdiler. Bu suretle şahneler elinde toplanan mahsul, ulûfe olarak askerlere verilirdi. (İ.H. Uzunçarşılı, **Osmanlı devleti teşkilâtına medhal,** fihristte işaret edilen sahifeler).

Şakik: Adı, Ebu Ali Şakik b. İbrahim - el Belhî'dir. Belh'te doğmuş meşhur bir sofi. İbrahim Ethem'in müridi olmuş ve 153 h. (770 m.)'de ölmüştür. (Kuşeyri, **Risale, s. 15).**

Şeddâd: Âd kaviminin hükümdarı. Hud Peygamber, onu dine davet etmiş ve iman ederse cennete gireceğini ve cennetin güzelliğini kendisine anlatmış. O da: "O halde bu pek önemli değildir, bu cenneti ben dünyada da yaparım," demiş ve sonra cenneti takliden Suriye'de İrem veya Bağ'ı İrem denen misli görülmemiş bir bahçe yaptırmış. Bahçenin tamamlandığı haberi Hadramut'ta bulunan Şeddad'a ulaşınca ordusuyle birlikte Suriyeye gelmiş. Bahçeye bir konaklık mesafe kalınca ayakları gümüşten, boynuzları altından ve gözleri yakuttan bir ceylân görmüş. Avlamak maksadiyle onun ardına

düşmüş. Böylece ordusundan ayrılmış, tam bu sırada karşısına Azrail çıkmış ve canını almış. Yaptırdığı bahçeyi görmek kendisine nasip olmamış. Ordusu da gökten gelen bir sesin dehşetiyle yok olup gitmiş **(Ravzatu's-safa,** I, 10).

Şerif: Peygamberin neslinden olan kimselere verilen bir unvandır (Bk. Nakibü'l Eşraf).

Şeyh: Sofilere göre tarikat merhalelerinde olgunlaşan, tarikate yeni girenlere yardım eden ve yol gösteren kişi. Şeyh, olgunluğunun en yüksek derecesine ulaşır ve bu olgunluğunda tam bir istiğna gösterirse "Kutb" adını alır.

Şiblî : Şeyh Ebu Bekr-i Şiblî, tanınmış sofilerdendir. Rivayete göre Şiblî, başta Dimavend emîri imiş. Bağdad'a gelmiş, halifeyi ziyaret etmiş. Halife, ona güzel elbiseler vermiş, fakat bir gün halifenin verdiği elbise ile burnunu silmiş. Bunu halifeye bildirmişler. Bunun üzerine halife kızmış ve Şiblî'ye verdiği elbiseyi üzerinden çıkarmalarını emretmiş. Bundan son derece üzülen Şiblî, biri vasıtasiyle Cüneyd-i Bağdadî'ye gitmiş. Cüneyd, ona nefsini yok etmesi ve kendini herkesten aşağı görmesi için dilenciliğe varıncaya kadar birçok hizmetlerde bulunmasını söylemiş. O da bütün bu hizmetlerde bulunduktan sonra Cüneyd'e gelmiş. Cüneyd, ona: "Artık imanın tamam oldu. Şimdi "hal" ini tamamlamaya bak." demiş. Şiblî, halinin olgunlaşması için kendini Dicle'ye, ateşe ve aslanların ağzına atmış, fakat bunlardan kendisine hiç bir zarar gelmemiş. Onun bu halini görenler, onu hasta zannedip hastahaneye atmışlar. Bütün ömründe bir an önce ahirete göçmeği ister dururmuş. 334 h. (945 m.)'de Bağdad'da ölmüştür. (Kuşeyrî, **Risâle,** s. 30)

Şîs: İlk insan ve peygamber olan Adem'in oğlu. Âdem öldükten sonra peygamberlik ona geçmiş ve rivayete göre Kâbe'yi de o yaptırmıştır.

Şureyh (İbnü'l-Hârisi'l-Kindî el Kadi): Peygamberin hadislerini rivayet edenlerden biridir. 87 h. (705 m.)'de ölmüştür. Halife Ömer zamanında Kûfe kadılığına tâyin edilmiş, ondan sonra Osman, Ali ve Emeviler zamanında aynı yerde kadılık yapmış. Nihayet Haccâc b. Yusuf zamanında istifa edip kadılıktan çekilmiştir.

T

Tabhane: Bir evin kışın oturulmaya mahsus olan oda veya salonu. Ayrıca bahçe limonluğu, suni hararetli camekân mânalarına da gelir. **(Burhan-ı katı,** trc., s. 170 v.d.)

Tabsıra: Dikkat nazarı çeken, ibret verici kitaplara denir.

Tâ: Tanrı'nın emirlerini ve yasağını yerine getirmek, Tanrı'nın rızasını istemek.

Tahfife: Uyurken veya ibadet ederken başa sarılan küçük sarık, tülbend.

Tavaf: Hac esnasında Kâbenin etrafını dolaşma.

Taylesan: Zâhidler, sarık bağladıkları vakit bir ucunu sarkıtırlardı. Aşağı doğru sarkıttıkları uca "taylesan" denir. (Diğer hususiyetleri ve şekli için bk. A. Gölpınarlı, **Mevlevî âdâb ve erkânı,** Istanbul, 1963, s. 43, 190).

Tayy: Dürüp bükmek mânasına gelir. Tayy-i mekân: *Mekânı,dürüp* bükerek atlamak. *Meselâ* olağanüstü bir kuvvetle on günlük bir yere bir dakikada varmak gibi.

Tecvid: Güzel okumak demektir. Kur'anı okurken kelimelerin her sesini gerektiği gibi çıkarmak ve onlara gereken tonu vermeğe tecvid denir.

Teheccüd namazı: Gece namazı (salâu'l-leyl) de denir. Peygambere atfedilen bu namaz hakkında muhtelif rivâyetler vardır. Gecenin her saatinde kılınabilen bu namazın ikiden az ve ondan fazla olmadığını ileri sürenler bulunduğu gibi, müddeti, rekât adedini ve kıraatin miktarını da tâyin etmeksizin kılınmasını câiz görenler de vardır. Bu namaz muhtelif şekillerde kılınabilir: Her rekâtta Fâtiha suresinden sonra üç kere İhlâs suresi okunur. İlk rekâtta on iki kere okunmalıdır. Ondan sonraki rekâtlarda bunun birer eksiği ile okumalıdır. Bunun aksi de yapılabilir, yani ilk rekâtın bir defa ve birer birer artırılmak suretile on ikinci rekâtta on iki kereye çıkarılmalıdır. Bu namaz esnasında okunacak sure ve âyetlerin isim ve sayıları muhtelif niyetlere göre değişir. **(Keşşâf,** I, 867 v.d.)

Tehlil etmek: "Lâ ilâhe illallah: Tanrı'dan başka Tanrı yoktur" demek.

Tekbir getirmek: "Allahu ekber, Allahu ekber, Allahu ekber: Tanrı uludur, Tanrı uludur" demek.

Tekfir: Günahı örtüp ortadan kaldırmak yani günah mefhumunu tanımamak; bir kimseye kâfirlik isnat etmek. **(Kamûs** trc., II, 664).

Takva: Sakınmak demektir. Şeriatta ise ahiretçe zarar veren şeyden sakınmaya takva denir. Takvanın üç derecesi vardır. Birinci derece, Tanrı'ya bir şerik (ortak) koşmaktan; ikinci derece, her nevi günahtan sakınmak; üçüncü derece ise, Tanrı'dan başka her şeyden elini eteğini çekip kurtulmaktır. (Kuşeyri, **Risâle,** s, 60; Cevdet Paşa, **Lûgat - ı Kur'âniye,** s. 4).

Tesbih: Bütün kötü şeylerden tenzih ve takdis etmek mânasına gelir. Ayrıca "Subhanallah: Tanrı'yı kötü ve noksan sıfatlardan tenzih ederim" demek **(Kamûs** trc., I., 895).

Tevekkül: Bütün işleri Tanrı'ya bırakmak. Tevekkül eden kişinin sual sormaması, bir istekte bulunmaması ve kendisine buyrulan her şeyi reddetmemesi lâzımdır. Tevekkül eden kul, bir ölü yıkayıcının elindeki ölü gibi kendini mürşidine teslim eder. Mürşidinin her türlü tasarrufundan dolayı hiç bir harekette bulunmaz **(Minhâcu'l-fukara,** 175, v.d.)

Tiryak: Zehire ve bazı hastalıklara karşı kullandıkları bir cins macun, panzehir. **(Giyâs,** s. 98).

Tuba: Cennette bulunan bir ağacın adı. Bu ağacın kökü yukarıda, dalları aşağıda imiş ve dalları bütün cenneti doldururmuş. Sûfilere göre insan, bu ağacı temsil eder.

Tur: Aslında bitkili dağa denir. Ayrıca Tanrı'nın Musa Peygambere gözüktüğü, tecelli ettiği dağın adıdır. Bu Sina çölüne bakar (Cevdet Paşa, **Lûgat-i Kur'âniye** s. 9).

U

Uc b. Unk: Âdemin cennetten çıkıp dünyaya indiği yerde doğup Musa Peygamber zamanına kadar yaşamış, son derecede uzun ve çok iri yarı bir adam. Musa ile muharebe etmiş. Fakat sonunda yenilmiş.

Ukba: Ahiret.

Ulûfe: Eskiden askerlere verilen aylık, maaş.

Usul: Bir ilim veya fennin asıl kaidelerine ve tatbikatına girişmeden önce bilinmesi gereken esaslardan bahseden ilim; Usul-i fıkıh ve usul-ü hadis gibi.

V

Vâcib: Mutlaka olması lâzım gelen anlamına gelir.

Vâcibü'l-Vücud: Zâtı, varlıkta başkasına muhtaç olmayan, zâtî varlığını iktiza eden (Tanrı) demektir.

Vecd: Bulma. Ruhunda, raslamadığı şeyi bulma. Cehd ve gayret sarf etmeden kalbe gelen şeye denir. Bazıları vecdi hemen çakıp kaybolan şimşeğe benzetirler **(Mevzuatu'l-ulum.** II, 555).

Velâyet: Veliden müştaktır, veliliktir. Velâyet iki kısımdır. Birincisi, bütün müminler arasında müşterek olan ve velâyet-i âmme adını alan, diğeri ise sülûk erbabının erenlerine mahsus olup kulun Tanrı'da yok olması ve Tanrı ile bekasından ibaret olan ve velâyet-i hâsse adını alan velâyettir. **(Minhâcu'l-fukara,** s. 241; **Nefehât** trc., s. 22).

Verâ : Şüphelerden tertemiz olmağa her dakika nefsin muhasebesini gözönünde tutmağa denir. Şeriat, helâlla haramı göstermiştir. Fakat helâlla haram arasında türlü şüpheler vardır. Bu şüphelerin etrafında dolaşan kimsede, daima harama düşmek korkusu vardır. **(Minhâcu'l-fukara,** s. 165).

Vird: Muayyen vakitlerde okunması mânevi vazife sayılan Tanrı adlarına, Kur'andan okunan âyetlere veya dualara denir. Visâl orucu (savmu'l-visâl): iftar etmeden iki veya üç gün üstüste tutulan oruca denir. Sadece Peygamberin tuttuğu ve sehabeyi bundan menettiği rivâyet edilen bu orucu, başkalarının tutmasının câiz olup olmadığı tartışma konusu olmuştur. Ebû Hanife, Mâlik ve Şâfiî gibi büyük mezhep kurucuları bu orucun başkalarına câiz olmadığı kanısındadırlar **(Keşşâf,** I, s. 859).

Y

Yakîn ilmi: (İlm-ül-yakîn): Şeksiz ve şüphesiz, gerçek bilgi. (Bk. Aynü'l-yakîn).

Yar-ı Gar: Mağara arkadaşı. Ebûbekir'in sıfatı. Peygamber, Mekke'den Medine'ye hicreti sırasında yolda bir mağaraya gizlenmişti. Ebû-Bekir de yanında bulunuyordu. Bunun için Ebû Bekr'e de mağara arkadaşı mânasına Yâr-ı Gar demişlerdir.

Yusûf: Yakup Peygamberin on iki oğlundan biri. Güzelliğiyle meşhurdur. Yakup, Yusuf'u diğer oğullarından fazla sevdiği için onlar Yusuf'u çekemediler, bu yüzden onu kuyuya attılar, gelip babalarına da Yusuf'u kurt yediğini bildirdiler. Sonra kuyunun yanından geçen bir kervan sahibi Yusuf'u kuyudan çıkardı, alıp Mısır'a götürdü ve Firavunun maliye nazırına sattı. Maliye nazırının karısı Züleyha Yusuf'a âşık oldu. Onunla sevişmek istedi, fakat Yusuf, buna razı olmadı. Bu yüzden Züleyha Yusuf hakkında bir iftirada bulundu. Bu iftira sebebiyle maliye nazırı, Yusuf'u zindana attırdı. Fakat Mısır melikinin gördüğü bir rüyayı iyi tâbir ettiği için Yusuf'u zindandan çıkardılar. Melik onun her hususta olgunluğunu gördü ve onu, o sırada ölmüş olan maliye nazırı Aziz'in yerine tâyin etti. Yusuf da dul kalan Züleyha ile evlendi. Nihayet bir kıtlık senesinde Mısır'a buğday almaya gelen kardeşleriyle tanıştı. Sonra babası ile birlikte bütün ailesini Mısır'a getirtti. Böylece İsrailoğulları orada yerleşip çoğaldılar. **(Kısasu'l-enbiya,** I, 9-18).

Z

Zâhid: Ahiretteki hayatın güzelliklerini kavrayıp bu fâni dünyadan yüz çeviren kişi. Bunlar, sûfilerden aşağı bir derecede kabul edilirler. Çünkü Tanrı, onların basiret gözünden saklıdır. Onlar cenneti bir zevk ve eğlence yeri olduğu için isterler. Tanrıya ibadetleri de bu eğlencelerden daha fazasına kavuşmak içindir **(Minhâcu'l-fukara,** s. 162 v.d.).

Zât : Bir şeyin varlığı ve hakikatine denir.

Zaviye: Yolcu dervişleri konuklamağa mahsus olan küçük tekkeye denir.

Zevk: Tatma. Tasavvufta hakikate erişenlerin neşesine denir.

Zikir: Anma. Sûfilerin rivâyetlerine göre: Peygamber Mekke'den Medine'ye hicret ettiği sırada gizlendikleri mağarada diz çökmüş bir vaziyette gözlerini yumarak Ebû-Bekr'in kulağına "Tevhid" kelimesini üç kere fısıldamış. Bunun üzerine Ebû-Bekr'e «hiç bir kulağın duymadığı ve hiç bir gözün görmediği» hadîsinde işaret edilen sırla keşifler müyesser olmuş.

Peygamber bir gün Ömer'e zikre devam etmesini buyururken "Lâ İlâha İllallah" ın önce ayrı ayrı "Lâ" sını; sonra "İlâhe" sini; sonra da bitişik olarak "İllallah" ını üç kere söylemek suretiyle telkinde bulunuyor.

Yine bir gün Osman'ın karısı ölünce, Peygamber Osman'ı taziyeye gitmiş, onu karşısına alarak: "Zihninden dünyaya ait şeyleri çıkar." buyurduktan sonra hiç bir ses çıkarmadan "Lâ İlâhe İllallah"ı telkin etmiş.

Peygamber bir gün de Ali'yi karşısına oturtup ona: "Yeryüzünde Allah diyecek kimse kalmayıncaya kadar Allah'ı zikre devam etmek" lüzumunu bildirmiş; Bunun üzerine Ali: "Ey Tanrı'nın elçisi nasıl zikretmeli?" diye ondan sormuş. Peygamber de: "Gözlerini yum. Sus. Ben yapayım sen dinle ve yap," demiş ve gözlerini yumup, başını önce sağa, sonra sol tarafa çevirerek yüksek sesle üç kere "Lâ İlâhe İllallah" diyerek telkinde buunmuş, Ali de bunu aynı şekilde tekraramış.

Peygamberin telkinde bulunduğu bu zikir şekillerinden Ebû-Bekr'inkine "Gizli Zikir" mânasına "Zikr-i Hafî"; Ömer' inkine "Dille yapılan", Zikr-i Lisanî"; Osman'ınkine "Kalbe ait zikir" mânasına "Zikr-i Kalbî", Ali'ninkine de "Yüksek sesle yapılan Zikir" mânasına "Zikr-i Cehrî" denmiştir. Tarikatler de bu esasa göre Sıddıkiyye, Ömeriyye, Osmaniyye ve Aleviyye diye dörde ayrılmıştır.

Aşağı yukarı bütün tarikatlerin silsileleri bu dört halifeye onlardan da Peygambere bağlanır. Bu zikir şekillerinin yanında, Türk sûfilerine mahsus olan ve "Zikr-i Erre" adı verilen diğer bir zikir şekli daha vardır. Zikr edenin hançeresinden bıçkı sesine benzer sesler çıktığı için bu zikre "Bıçkı Zikri" mânasına gelen "Zikr-i Erre" denilmiştir. Rivayete göre, bir gün Hızır, Ahmed Yesevî'yi ziyarete gelmiş; bu onu can

sıkıntısı içinde bulmuş. Sebebini sorunca, Hoca Ahmed Yesevî: "Arkadaşlarım ve fukaranın batınlarını (içlerini) kasavat kaplamış. İzalesini imkânsız gördüğüm için mükedder ve can sıkıntısı içindeyim," demiş. Bunun üzerine Hızır: "Ah Ah" diye "Allah"ı zikre başlayınca Ahmed Yesevî'nin içindeki sıkıntı kaybolmuş ve bundan böyle de bu zikir şekli Yesevî tarikatına mensup olanlar tarafından kabul edilmiştir. Ancak bu zikir de yüksek ses ile yapıldığı için "Zikr-i Cehriye" den sayılmıştır. Şekayık zeylinde bir de "Koyun zikr"inden bahsedilmekte; fakat bunun tarifi yapılmamaktadır.

Müsteşrikler, zikir, usulünün Hind'den geldiğini, müslümanlar ise Kur'an'daki bazı âyetlere ve Peygamberin bazı hadislerine dayanarak bunun tamamiyle müslümanlığın malı olduğunu söylerler. (S. Vicdanî, **Melâmilik,** s. 8 v.d., Goldziher, **le Dogme et la loi de l'islâm,** Paris.,

Zühd: Dünyadan yüz çevirmek ve gönülde dünyaya ve dünya malına karşı bir istek beslememektedir. Bu şekilde dünyadan yüzünü çevirene ve kalbini her türlü istekten boşaltana da zâhid derler. **(Minhâcu'l-fukara,** s. 162 v.d.)

Züleyha: Yusuf'a âşık olup onun zindana atılmasına sebep olan, zindandan çıktıktan sonra da onunla evlenen Firavun'un maliye nazırının karısı. Güzelliğiyle tanınmıştır. **(Kısasu'l-enbiyâ,** I, 11).

Zülfikâr: Hazreti Ali'nin başı iki çatallı olan kılıcı,

Zünnar: Vaktiyle Hıristiyan papazlarının riyazet için çıplak ten üzerine bağladıkları kıldan yapılmış kaba sert kuşak.

Zünnûn (Ebu'l-Feyzi Sevban Zünnun -ı Mısrî): 295 h. (907 m.)'de ölen meşhur bir sûfidir. Abbasî halifelerinden Mütevekkil, Zünnûn hakkındaki etrafın dedikodusuna uyarak onu Mısır'dan Bağdad'a getirmiş, fakat Zünnûn'un vaaz ve nasihatleri Mütevekkil'e çok tesir etmiş, bunun üzerine Mütevekkil, Zünnûn'un tekrar Mısır'a gitmesine müsaade etmiş. Sonra da Zünnûn'un her adı geçişinde ağlarmış (Kuşeyri, **Risâle,** s. 9).

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ONSÖZ	5
ÇEVİRMENİN ÖNSÖZU	7
NOTLAR	78
ÇEVİRMENİN ÖNSÖZÜ VE AÇIKLAMA YAZILIRKEN FAYDALANILAN ESERLER	94
İKİNCİ BASKI İÇİN NOT	98
UÇUNCÜ BASKI İÇİN NOT	99
ARİFLERİN MENKIBELERİ	101
NOTLAR	504
AÇIKLAMA	509

*** Genel endeks, ikinci cildin sonunda yer alacaktır.**

Büyük Klasikler

YUNAN, LATİN, İSLÂM, DOĞU olarak dört ayrı dalda yayımlanacak Büyük Klasikler, dünya uygarlıklarının temel taşları olan kültür eserlerini,Türk okurlarına iletmek amacını güdüyor.

İnsanlığa yön veren, ulusları kuran ve yaşatan, uygarlıkları yaratan büyük kitaplar, yazarlar, düşünürler, bilginler

BÜYÜK KLASİKLER

dizisinde yer alıyor.

İslâm Klasikleri'nin ilki;

Ârîflerin Menkıbeleri,

Mevlâna'yı ve Mevlânâ'nın yakın çevresini canlı bir üslûpla dile getiren en önemli İslâm Klâsikleri'nden biridir.

ÂRİFLERİN MENKIBELERİ, Mevlânâ'nın içinde yetiştiği ortamı; bu büyük fikir ve sanat âdamının kişiliğini, tarihî olaylarla, tanıklıklarla, hikâyelerle ve rivayetlerle en ince ayrıntılarına kadar açıklayan büyük bir eserdir.

Fiatı 60 TL